નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

દીઘનિકાયે

મહાવગ્ગટીકા

૧. મહાપદાનસુત્તવણ્ણના

પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તકથાવણ્ણના

૧. યથાજાતાનં કરેરિરુક્ખાનં ઘનપત્તસાખાવિટપેહિ મણ્ડપસઙ્ખેપેહિ સઞ્છન્નો પદેસો “**કરેરિમણ્ડપો**”તિ અધિપ્પેતો. **દ્વારે**તિ દ્વારસમીપે. દ્વારે ઠિતરુક્ખવસેન અઞ્ઞત્થાપિ સમઞ્ઞા અત્થીતિ દસ્સેતું “**યથા**”તિઆદિ વુત્તં. કથં પન ભગવા મહાગન્ધકુટિયં અવસિત્વા તદા કરેરિકુટિકાયં વિહાસીતિ? સાપિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો વસનગન્ધકુટિ એવાતિ દસ્સેન્તો “**અન્તોજેતવને**”તિઆદિમાહ. **સલળાગારન્તિ** દેવદારુરુક્ખેહિ કતગેહં. **પકતિભત્તસ્સ પચ્છતો**તિ ભિક્ખૂનં પાકતિકભત્તકાલતો પચ્છા, ઠિતમજ્ઝન્હિકતો ઉપરીતિ અત્થો. **પિણ્ડપાતતો પટિક્કન્તાનન્તિ** પિણ્ડપાતભોજનતો અપેતાનં. તેનાહ “**ભત્તકિચ્ચ**”ન્તિઆદિ.

મણ્ડલસણ્ઠાના માળસઙ્ખેપેન કતા નિસીદનસાલા “**મણ્ડલમાળ**”ન્તિ અધિપ્પેતાતિ આહ “**નિસીદનસાલાયા**”તિ. **પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તા**તિ એત્થ પુબ્બ-સદ્દો અતીતવિસયો, નિવાસ-સદ્દો કમ્મસાધનો, ખન્ધવિનિમુત્તો ચ નિવસિતધમ્મો નત્થિ, ખન્ધા ચ સન્તાનવસેનેવ પવત્તન્તીતિ આહ “**પુબ્બેનિવુત્થક્ખન્ધસન્તાનસઙ્ખાતેન પુબ્બેનિવાસેના**”તિ. **યોજેત્વા**તિ વિસયભાવેન યોજેત્વા. **પવત્તિતા**તિ કથિતા. ધમ્મૂપસંહિતત્તા ધમ્મતો અનપેતાતિ **ધમ્મી**. તેનાહ “**ધમ્મસંયુત્તા**”તિ.

ઉદપાદીતિ પદુદ્ધારો, તસ્સ ઉપ્પન્ના જાતાતિ ઇમિના સમ્બન્ધો. તં પનસ્સા ઉપ્પન્નાકારં પાળિયં સઙ્ખેપતોવ દસ્સિતં, વિત્થારતો દસ્સેતું “**અહો અચ્છરિય**”ન્તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **કે અનુસ્સરન્તિ, કે નાનુસ્સરન્તી**તિ પદદ્વયે પઠમંયેવ સપ્પપઞ્ચનં, ન ઇતરન્તિ તદેવ પુગ્ગલભેદતો, કાલવિભાગતો, અનુસ્સરણાકારતો, ઓપમ્મતો નિદ્દિસન્તેન “**તિત્થિયા અનુસ્સરન્તી**”તિઆદિ વુત્તં. **અગ્ગપ્પત્તકમ્મવાદિનો**તિ સિખાપ્પત્તકમ્મવાદિનો ‘‘અત્થિ કમ્મં અત્થિ કમ્મવિપાકો’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૩૪) એવં કમ્મસ્સકતાઞાણે ઠિતા તાપસપરિબ્બાજકા. **ચત્તાલીસંયેવ કપ્પે અનુસ્સરન્તી**તિ બ્રહ્મજાલાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૩) ભગવતા તથા પરિચ્છિજ્જ વુત્તત્તા. **તતો પરં ન અનુસ્સરન્તી**તિ તથાવચનઞ્ચ દિટ્ઠિગતોપટ્ઠકસ્સ તેસં ઞાણસ્સ પરિદુબ્બલભાવતો.

સાવકાતિ મહાસાવકા તેસઞ્હિ કપ્પસતસહસ્સં પુબ્બાભિનીહારો. પકતિસાવકા પન તતો ઊનકમેવ અનુસ્સરન્તિ. યસ્મા ‘‘કપ્પાનં લક્ખાધિકં એકં, દ્વે ચ અસઙ્ખ્યેય્યાની’’તિ કાલવસેન એવં પરિમાણો યથાક્કમં અગ્ગસાવકપચ્ચેકબુદ્ધાનં પુઞ્ઞઞાણાભિનીહારો, સાવકબોધિપચ્ચેકબોધિપારમિતાસમ્ભરણઞ્ચ, તસ્મા વુત્તં “**દ્વે અગ્ગસાવકા…પે॰… કપ્પસતસહસ્સઞ્ચા**”તિ. યદિ બોધિસમ્ભારસમ્ભરણકાલપરિચ્છિન્નો તેસં તેસં અરિયાનં અભિઞ્ઞાઞાણવિભવો, એવં સન્તે બુદ્ધાનમ્પિસ્સ સપરિચ્છેદતા આપન્નાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ “**બુદ્ધાનં પન**

એત્તકન્તિ પરિચ્છેદો નત્થિ, યાવતકં આકઙ્ખન્તિ, તાવતકં અનુસ્સરન્તી”તિ ‘‘યાવતકં નેય્યં, તાવતકં ઞાણ’’ન્તિ (મહાનિ॰ ૧૫૬; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩, ૫) વચનતો. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ વિય હિ બુદ્ધાનં અભિઞ્ઞાઞાણાનમ્પિ સવિસયે પરિચ્છેદો નામ નત્થિ, તસ્મા યં યં ઞાતું ઇચ્છન્તિ, તે તં તં જાનન્તિ એવ. અથ વા સતિપિ કાલપરિચ્છેદે કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહાદિના સાતિસયત્તા મહાબોધિસમ્ભારાનં પઞ્ઞાપારમિતાય પવત્તિઆનુભાવસ્સ પરિચ્છેદો નામ નત્થિ, કુતો તન્નિમિત્તકાનં અભિઞ્ઞાઞાણાનન્તિ વુત્તં ‘‘**બુદ્ધાનં…પે॰… નત્થી**’’તિ.

ખન્ધપટિપાટિયાતિ યથાપચ્ચયં અનુપુબ્બપવત્તમાનાનં ખન્ધાનં અનુપુબ્બિયા. **ખન્ધપ્પવત્તિ**ન્તિ વેદનાદિક્ખન્ધપ્પવત્તિં. તેસઞ્હિ અનુભવનાદિઆકારગ્ગહણમસ્સ સાતિસયં, તં સઞ્ઞાભવે તત્થ તત્થ અનુસ્સરણવસેન ગહેત્વા ગચ્છન્તા એકવોકારભવે અલભન્તા ‘‘ન પસ્સન્તી’’તિ વુત્તા, જાલે પતિતા વિય સકુણા, મચ્છા વિય ચાતિ અધિપ્પાયો. **કુણ્ઠા વિયા**તિ દન્ધા વિય. **પઙ્ગુળા વિયા**તિ પીઠસપ્પિનો વિય. **દિટ્ઠિં ગણ્હન્તી**તિ અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકદિટ્ઠિં ગણ્હન્તિ. યટ્ઠિકોટિહેતુકં ગમનં **યટ્ઠિકોટિગમનં** ખન્ધપટિપાટિયા અમુઞ્ચનતો.

એવં સન્તેપીતિ કામં બુદ્ધસાવકાપિ અસઞ્ઞભવે ખન્ધપ્પવત્તિં ન પસ્સન્તિ, એવં સન્તેપિ **તે** બુદ્ધસાવકા અસઞ્ઞભવં લઙ્ઘિત્વા પરતો અનુસ્સરન્તિ. ‘‘**વટ્ટે**’’તિઆદિ તથા તેસં અનુસ્સરણાકારદસ્સનં. **બુદ્ધેહિ દિન્નનયે ઠત્વા**તિ ‘‘યત્થ પઞ્ચકપ્પસતાનિ રૂપપ્પવત્તિયેવ, ન અરૂપપ્પવત્તિ, સો અસઞ્ઞભવો’’તિ એવં સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ દેસિતાયં ધમ્મનેત્તિયં ઠત્વા. એવઞ્હિ અન્તરા ચુતિપટિસન્ધિયો અપસ્સન્તા **પરતો અનુસ્સરન્તિ સેય્યથાપિ આયસ્મા સોભિતો**તિ (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨.૧૬૪ સોભિતત્થેરગાથાવણ્ણના). સો કિર પુબ્બેનિવાસે ચિણ્ણવસી હુત્વા અનુપટિપાટિયા અત્તનો નિબ્બત્તટ્ઠાનં અનુસ્સરન્તો યાવ અસઞ્ઞભવે અત્તનો અચિત્તકપટિસન્ધિ તાવ અદ્દસ, તતો પરં પઞ્ચકપ્પસતપરિમાણે કાલે ચુતિપટિસન્ધિયો અદિસ્વા અવસાને ચુતિં દિસ્વા ‘‘કિં નામેત’’ન્તિ આવજ્જયમાનો નયવસેન ‘‘અસઞ્ઞભવો ભવિસ્સતી’’તિ નિટ્ઠં અગમાસિ. અથ નં ભગવા તં કારણં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. ‘‘**ચુતિપટિસન્ધિં ઓલોકેત્વા**’’તિ ઇદં ચુતિપટિસન્ધિવસેન તેસં ઞાણસ્સ સઙ્કમનદસ્સનં, તેન સબ્બસો ભવે અનામસિત્વા ગન્તું ન સક્કોન્તીતિ દસ્સેતિ.

તં તદેવ પસ્સન્તીતિ યથા નામ સરદસમયે ઠિતમજ્ઝન્હિકવેલાય ચતુરતનિકે ગેહે ચક્ખુમતો પુરિસસ્સ રૂપગતં સુપાકટમેવ હોતીતિ લોકસિદ્ધમેતં, સિયા પન તસ્સ સુખુમતરતિરોહિતાદિભેદસ્સ રૂપગતસ્સ અગોચરતા. ન ત્વેવ બુદ્ધાનં ઞાતું ઇચ્છિતસ્સ ઞેય્યસ્સ અગોચરતા, અથ ખો તં ઞાણાલોકેન ઓભાસિતં હત્થતલે આમલકં વિય સુપાકટં સુવિભૂતમેવ હોતિ તથા ઞેય્યાવરણસ્સ સુપ્પહીનત્તા. તેનાહ ‘‘બુદ્ધા પન અત્તના વા પરેહિ વા દિટ્ઠકતસુતં, સૂરિયમણ્ડલોભાસસદિસ’’ન્તિ ચ આદિ.

તથા સાવકા ચ પચ્ચેકબુદ્ધા ચાતિ. એત્થ **તથા**-સદ્દેન ‘‘અત્તના દિટ્ઠકતસુતમેવ અનુસ્સરન્તી’’તિ ઇદં ઉપસંહરતિ, તેન સપ્પદેસમેવ નેસં અનુસ્સરણં, ન નિપ્પદેસન્તિ નિદસ્સેતિ.

ખજ્જોપનકઓભાસસદિસં ઞાણસ્સ અતિવિય અપ્પાનુભાવતાય. **સાવકાન**ન્તિ એત્થ પકતિસાવકાનં પાકતિક**પદીપોભાસસદિસં**. મહાસાવકાનં (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૧ વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણનાય વિત્થારો) મહા**પદીપોભાસસદિસં**. તેનાહ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૪૦૨) ‘‘ઉક્કાપભાસદિસ’’ન્તિ. **ઓસધિતારકોભાસસદિસ**ન્તિ ઉસ્સન્ના પભા એતાય ધીયતિ, ઓસધીનં વા અનુબલપ્પદાયકત્તા ‘‘ઓસધી’’તિ

એવં લદ્ધનામાય તારકાય પભાસદિસં. **સરદસૂરિયમણ્ડલોભાસસદિસં** સબ્બસો અન્ધકારવિધમનતો. અપટુભાવહેતુકો વિસયગ્ગહણે ચઞ્ચલભાવો **ખલિતં**, કુણ્ઠિભાવહેતુકો વિસયસ્સ અનભિસમયો **પટિઘાતો**. **આવજ્જનપટિબદ્ધમેવા**તિ આવજ્જનમત્તાધીનં, આવજ્જિતમત્તે એવ યથિચ્છિતસ્સ પટિવિજ્ઝનકન્તિ અત્થો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો.

અસઙ્ગઅપ્પટિહતં પવત્તમાનં ભગવતો ઞાણં લહુતરેપિ વિસયે, ગરુતરે ચ એકસદિસમેવાતિ દસ્સેતું "**દુબ્બલપત્તપુટે**"તિઆદિના ઉપમાદ્વયં વુત્તં. ધમ્મકાયત્તા ભગવતો ગુણં આરબ્ભ પવત્તા "**ભગવન્તંયેવ આરબ્ભ ઉપ્પન્ના**"તિ વુત્તં. **તં સબ્બમ્પી**તિ તં યથાવુત્તં સબ્બમ્પિ પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તં કથં. તિત્થિયાનં, સાવકાનઞ્ચ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સરણં ભગવતો પુબ્બેનિવાસાનુસ્સરણસ્સ હીનુદાહરણદસ્સનવસેનેત્થ કથિતં. એવઞ્હિ ભગવતો મહન્તભાવો વિસેસતો પકાસિતો હોતીતિ. **સઙ્ખેપતો**તિ સમાસતો. યત્તકોપિ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણસ્સ પવત્તિભેદો અત્તનો ઞાણસ્સ વિસયભૂતો, તં સબ્બં તદા યથાકથિતં તે ભિક્ખૂ સઙ્ખિપિત્વા "**ઇતિપી**"તિ આહંસુ. તસ્સ ચ અનેકાકારતાય આમેડિતવચનં, **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, "ઇતિ ખો ભિક્ખવે સપ્પટિભયો બાલો"તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪; અ॰ નિ॰ ૩.૧) વિય આકારત્થો **ઇતિ**-સદ્દોતિ દસ્સેન્તો "**એવમ્પી**"તિ તદત્થમાહ.

૨-૩. વુત્તમેવાતિ એત્થ ચ ઇધ પાઠે યં વત્તબ્બં તેન પાઠેન સાધારણં, તં વુત્તમેવાતિ અધિપ્પેતં, ન અસાધારણં અપુબ્બપદવણ્ણનાય અધિકતત્તાતિ તં દસ્સેન્તો "**અયમેવ હિ વિસેસો**"તિઆદિમાહ. "**અસ્સોસી**"તિ ઇદં સવનકિચ્ચનિપ્ફત્તિયા વુત્તં સદ્દગ્ગહણમુખેન તદત્થાવબોધસ્સ સિદ્ધત્તા. તત્થ પન પાળિયં "ઇમં સંખિયધમ્મં વિદિત્વા" ઇચ્ચેવ (દી॰ નિ॰ ૧.૨) વુત્તં. ઇમે ભિક્ખૂ મમ ગુણે થોમેન્તિ, કથં? મમ પુબ્બેનિવાસઞાણં આરબ્ભાતિ યોજના. **નિપ્ફત્તિ**ન્તિ કિચ્ચનિપ્ફત્તિં, તેન કાતબ્બકિચ્ચસિદ્ધન્તિ અત્થો. **નો**તિ પુચ્છાવાચી **નુ**-ઇતિ ઇમિના સમાનત્થો નિપાતોતિ વુત્તં "**ઇચ્છેય્યાથ નૂ**"તિ. **ન**ન્તિ ભગવન્તં. "યં ભગવા"તિ એત્થ યં-સદ્દેન કિરિયાપરામસનભૂતેન "ધમ્મિં કથં કથેય્યા"તિ એવં વુત્તં. ધમ્મિકથાકરણં પરામટ્ઠં "એતસ્સા"તિ પદસ્સ અત્થોતિ આહ "**એતસ્સ ધમ્મિકથાકરણસ્સા**"તિ, આદરવસેન પન તં દ્વિક્ખત્તું વુત્તં.

૪. સુણાથાતિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, એતેન "મનસિ કરોથા"તિ પદં સઙ્ગણ્હાતિ. **સોતાવધાનં** સોતસ્સ ઓદહનં, સુસ્સૂસાતિ અત્થો. છિન્નં ઉપચ્છિન્નં વટુમં સંસારવટ્ટં એતેસન્તિ **છિન્નવટુમકા**, સમ્માસમ્બુદ્ધા, અઞ્ઞે ચ ખીણાસવા, ઇધ પન સમ્માસમ્બુદ્ધા અધિપ્પેતા. તેસઞ્હિ સબ્બસો અનુસ્સરણં ઇતરેસં અવિસયો. તેનાહ "**અઞ્ઞેસં અસાધારણ**"ન્તિ. **પચ્ચત્તવચને દિસ્સતિ યં-સદ્દો** કમ્મત્થદીપનતો. **ઉપયોગવચને** દિસ્સતિ યં-સદ્દો પુચ્છનકિરિયાય કમ્મત્થદીપનતો. **ત**ન્તિ ચ ઉપયોગવચનમેવ પુચ્છતિ-સદ્દસ્સ દ્વિકમ્મકભાવતો. **ય**ન્તિ યેન કારણેનાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**કરણવચને દિસ્સતી**"તિ. **ભુમ્મેતિ દટ્ઠબ્બો**તિ યથા યં-સદ્દો ન કેવલં પચ્ચત્તઉપયોગેસુ એવ, અથ ખો કરણેપિ દિસ્સતિ, એવં ઇધ ભુમ્મેતિ દટ્ઠબ્બો. **દસસહસ્સિલોકધાતુ**ન્તિ જાતિક્ખેત્તભૂતં દસસહસ્સચક્કવાળં. **ઉન્નાદેન્તો ઉપ્પજ્જિ** અનેકચ્છરિયપાતુભાવપટિમણ્ડિતત્તા બુદ્ધુપ્પાદસ્સ.

કાલસ્સ ભદ્દતા નામ તત્થ સત્તાનં ગુણવિભૂતિયા, બુદ્ધુપ્પાદપરમા ચ ગુણવિભૂતીતિ તબ્બહુલતા યસ્સ કપ્પસ્સ ભદ્દતાતિ આહ "**પઞ્ચબુદ્ધુપ્પાદપટિમણ્ડિતત્તા સુન્દરકપ્પે**"તિ, તથા સારભૂતગુણવસેન "**સારકપ્પે**"તિ . "ઇમં કપ્પં થોમેન્તો એવમાહા"તિ વત્વા ઇમસ્સ કપ્પસ્સ તથા થોમેતબ્બતા અનઞ્ઞસાધારણાતિ દસ્સેતું "**યતો પટ્ઠાયા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યતો પટ્ઠાયા**તિ યતો પભુતિ **અભિનીહારો કતો**તિ મનુસ્સત્તાદિઅટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો

અભિનીહારો પવત્તિતો. સંસારસ્સ અનાદિભાવતો ઇમસ્સ ભગવતો અભિનીહારતો પુરેતરં ઉપ્પન્ના સમ્માસમ્બુદ્ધા અનન્તા અપરિમેય્યાતિ તેહિ ઉપ્પન્નકપ્પે નિવત્તેન્તો "**એતસ્મિં અન્તરે**"તિ આહ. કામં દીપઙ્કરબુદ્ધુપ્પાદે અયં ભગવા અભિનીહારમકાસિ, તસ્સ પન ભગવતો નિબ્બત્તિ ઇમસ્સ અભિનીહારતો પુરિમતરાતિ વુત્તં "**અમ્હાકં... પે॰... નિબ્બત્તિંસૂ**"તિ.

અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પપરિયોસાનેતિ મહાકપ્પાનં અસઙ્ખ્યેય્યપરિયોસાને. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. "**ઇતો તિંસકપ્પસહસ્સાનં ઉપરી**"તિ એતેન પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો, સુમેધસ્સ ચ ભગવતો અન્તરે એકૂનસત્તતિકપ્પસહસ્સાનિ બુદ્ધસુઞ્ઞાનિ અહેસુન્તિ દસ્સેતિ. "**ઇતો અટ્ઠારસન્નં કપ્પસહસ્સાનં ઉપરી**"તિ ઇમિના સુજાતસ્સ ભગવતો, અત્થદસ્સિસ્સ ચ ભગવતો અન્તરે એકેનૂનાનિ દ્વાદસકપ્પસહસ્સાનિ બુદ્ધસુઞ્ઞાનિ અહેસુન્તિ દસ્સેતિ. "**ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે**"તિ ઇમિના ધમ્મદસ્સિસ્સ ભગવતો, સિદ્ધત્થસ્સ ચ ભગવતો અન્તરે છાધિકનવસતુત્તરાનિ સત્તરસકપ્પસહસ્સાનિ બુદ્ધસુઞ્ઞાનિ અહેસુન્તિ દસ્સેતિ. "**એકતિંસે કપ્પે**"તિ ઇમિના વિપસ્સિસ્સ ભગવતો, સિખિસ્સ ચ ભગવતો અન્તરે સટ્ઠિ કપ્પાનિ બુદ્ધસુઞ્ઞાનિ અહેસુન્તિ દસ્સેતિ. તે સબ્બેપિ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો ઓરં સુમેધાદીહિ ઉપ્પન્નકપ્પેહિ સદ્ધિં સમોધાનિયમાના સતસહસ્સા કપ્પા હોન્તિ, યત્થ મહાસાવકાદયો (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૧ વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણના) વિવટ્ટૂ પનિસ્સયાનિ કુસલાનિ સમ્ભરિંસુ. બુદ્ધસુઞ્ઞેપિ લોકે પચ્ચેકબુદ્ધા ઉપ્પજ્જિત્વા તેસં પુરિસવિસેસાનં પુઞ્ઞાભિસન્દાભિબુદ્ધિયા પચ્ચયા હોન્તિ. "**એવમય**"ન્તિઆદિ વુત્તમેવત્થં નિગમનવસેન વદતિ.

"**કિં પનેત**"ન્તિઆદિ પુબ્બનિમિત્તવિભાવનત્થાય આરદ્ધં. તત્થ **એત**ન્તિ બુદ્ધાનં ઉપ્પજ્જનં. **કપ્પસણ્ઠાનકાલસ્મિ**ન્તિ વિવટ્ટકપ્પસ્સ સણ્ઠહનકાલે. **એકમસઙ્ખ્યેય્ય**ન્તિ સંવટ્ટટ્ઠાયિં સન્ધાયાહ. **એકઙ્ગણં હુત્વા ઠિતે**તિ પબ્બતરુક્ખગચ્છાદીનં, મેઘાદીનઞ્ચ અભાવેન વિવટંઅઙ્ગણં હુત્વા ઠિતે. **લોકસન્નિવાસે**તિ ભાજનલોકેન સન્નિવિસિતબ્બટ્ઠાને. વીસતિ યટ્ઠિયો **ઉસભં**. "ઉસભમત્તા, દ્વે ઉસભમત્તા"તિઆદિના પચ્ચેકં મત્તા-સદ્દો યોજેતબ્બો. **યોજનસહસ્સમત્તા હુત્વા**તિ પતમાનાવ ઉદકધારા યોજનસહસ્સમત્તં આકાસટ્ઠાનં ફરિત્વા પવત્તિયા યોજનસહસ્સમત્તા હુત્વા. **યાવ અવિનટ્ઠબ્રહ્મલોકા**તિ યાવ આભસ્સરબ્રહ્મલોકા, યાવ સુભકિણ્હબ્રહ્મલોકા, યાવ વેહપ્ફલબ્રહ્મલોકાતિ અત્થો.

વાતવસેનાતિ સટ્ઠિસહસ્સાધિકનવયોજનસતસહસ્સુબ્બેધસ્સ સન્ધારકવાતમણ્ડલસ્સ વસેન. **મહાબોધિપલ્લઙ્કો**તિ મહાબોધિપલ્લઙ્કપ્પદેસમાહ. તસ્સ પચ્છા વિનાસો, પઠમં સણ્ઠહનઞ્ચ ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બં. **તત્થા**તિ તસ્મિં પદેસે. **પુબ્બનિમિત્તં હુત્વા**તિ બુદ્ધુપ્પાદસ્સ પુબ્બનિમિત્તં હુત્વા. પુબ્બનિમિત્તસન્નિસ્સયો હિ ગચ્છો નિસ્સિતવોહારેન તથા વુત્તો. તેનાહ "**તસ્સા**"તિઆદિ. **કણ્ણિકાબદ્ધાનિ હુત્વા**તિ આબદ્ધકણ્ણિકા વિય હુત્વા. સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનો અત્તમના...પે॰... ગચ્છન્તીતિ યોજના. વેહપ્ફલેપિ સુભકિણ્હે સઙ્ગહેત્વા "**નવ બ્રહ્મલોકા**"તિ વુત્તં. તથા હિ તે ચતુત્થિંયેવ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં ભજન્તિ. **નિક્ખમન્તેસૂ**તિ મહાભિનિક્ખમનં અભિનિક્ખમન્તેસુ. અભિજાતિ પનેત્થ જાતિભાવસામઞ્ઞેન ગબ્ભોક્કન્તિયાવ સઙ્ગહિતા. નિમીયતિ અનુમીયતિ ફલં એતેનાતિ **નિમિત્તં**, કારણં. ઞાપકમ્પિ હિ કારણં દિસ્વા તસ્સ અબ્યભિચારીભાવેન ફલં સિદ્ધમેવ કત્વા ગણ્હિ, યથા તં અસિતો ઇસિ અભિજાતિયં મહાપુરિસસ્સ લક્ખણાનિ દિસ્વા તેસં અબ્યભિચારીભાવેન બુદ્ધગુણે સિદ્ધે એવ કત્વા ગણ્હિ, એવં પન ગય્હમાનં તન્નિમિત્તકં ફલં તદાનુભાવેન સિદ્ધં વિય વોહરીયતિ તબ્ભાવે ભાવતો. તેનાહ "**તેસં નિમિત્તાનં આનુભાવેના**"તિઆદિ. તથા ચાહ ભગવા "સો તેન લક્ખણેન સમન્નાગતો...પે॰... રાજા સમાનો કિં લભતિ, બુદ્ધો

સમાનો કિં લભતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૦૨, ૨૦૪) ચ એવમાદિ. **ઇમમત્થન્તિ** પઞ્ચ બુદ્ધા ઇમસ્મિં કપ્પે ઉપ્પજ્જિસ્સન્તીતિ ઇમમત્થં યાથાવતો **જાનિંસુ**.

જાતિપરિચ્છેદાદિવણ્ણના

૫-૭. કપ્પપરિચ્છેદવસેનાતિ ''ઇતો સો એકનવુતે કપ્પે''તિઆદિના યત્થ યત્થ કપ્પે તે તે બુદ્ધા ઉપ્પન્ના, તસ્સ તસ્સ કપ્પસ્સ પરિચ્છિન્દનવસેન પરિજાનનવસેન. ''ઇદં ત''ન્તિ હિ નિયમેત્વા પરિચ્છિજ્જ જાનનં પરિચ્છિન્દનં **પરિચ્છેદો. પરિત્તન્તિ** ઇત્તરં. **લહુકન્તિ** સલ્લહુકં, આયુનો અધિપ્પેતત્તા રસ્સન્તિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ ''**ઉભયમેતં અપ્પકસ્સેવ વેવચન**''ન્તિ.

''**અપ્પં વા ભિય્યો**''તિ અવિસેસજોતનં ''વીસં વા તિંસં વા''તિઆદિના અનિયમિતવસેનેવ યથાલાભતો વવત્થપેત્વા અયઞ્ચ નયો અપચુરોતિ દસ્સેન્તો ''**એવં દીઘાયુકો પન અતિદુલ્લભો**''તિ આહ. ઇદં તં વિસેસવવત્થાપનં પુગ્ગલેસુ પક્ખિપિત્વા દસ્સેન્તો ''**તત્થ વિસાખા**''તિઆદિમાહ.

યદિ એવં કસ્મા અમ્હાકં ભગવા તત્તકમ્પિ કાલં ન જીવિ, નનુ મહાબોધિસત્તા ચરિમભવે અતિવિયઉળારતમેન પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારેન પટિસન્ધિં ગણ્હન્તીતિ? સચ્ચમેતન્તિ. તત્થ કારણં દસ્સેતું ''**વિપસ્સીઆદયો પના**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ અભિજાતિયા મેત્તાઠાનતાય અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ મેત્તાપુબ્બભાગતા. તદનુગુણઞ્હિ તેસં વિસેસતો પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં. તસ્સ વિસેસતો બહુલં ખેમવિતક્કૂપનિસ્સયતાય સોમનસ્સસહગતતા, અનઞ્ઞસાધારણપરોપદેસરહિતઞાણવિસેસૂપનિસ્સયતાય ઞાણસમ્પયુત્તતા, અસઙ્ખારિકતા ચ વેદિતબ્બા, **અસઙ્ખ્યેય્યં આયુ** આધારવિસેસતો, નિસ્સયવિસેસતો, પટિપક્ખદૂરીભાવતો, પવત્તિઆકારવિસેસતો ચ અપરિમેય્યાનુભાવતાય કારણસ્સ. તત્થ ચિરતરં કાલં સન્તાનસ્સ પારમિતાપરિભાવિતતા **આધારવિસેસતા**. અલોભજ્ઝાસયાદિઆસયસમ્પદા **નિસ્સયવિસેસતા**. લાભમચ્છરિયાદિપાપધમ્મવિક્ખમ્ભનં **પટિપક્ખદૂરીભાવો**. સબ્બસત્તાનં સકલવટ્ટદુક્ખનિસ્સરણત્થાય આયૂહના **પવત્તિઆકારવિસેસો** વેદિતબ્બો.

અયઞ્ચ નયો સબ્બેસં મહાબોધિસત્તાનં ચરિમભવાભિનિબ્બત્તકકમ્માયૂહને સાધારણોતિ તસ્સ ફલેનાપિ એકસદિસેનેવ ભવિતબ્બન્તિ આહ ''**ઇતિ સબ્બે બુદ્ધા અસઙ્ખ્યેય્યાયુકા**''તિ, અસઙ્ખ્યેય્યકાલાવત્થાનાયુકાતિ અત્થો. અસઙ્ખ્યેય્યાયુકસંવત્તનસમત્થં પરિચિતં કમ્મં હોતિ, બુદ્ધા પન તદા મનુસ્સાનં પરમાયુપ્પમાણાનુરૂપમેવ કાલં ઠત્વા પરિનિબ્બાયન્તિ તતો પરં ઠત્વા સાધેતબ્બપયોજનાભાવતો, ધમ્મતાવેસાતિ વા વેદિતબ્બા. **અટ્ઠકથાયં** પન તતો પરં પન અટ્ઠાનસ્સ ''ઉતુભોજનવિપત્તિયા''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૫) કારણં વુત્તં, ''તં લોકસાધારણં લોકે જાતસંવુદ્ધાનં તથાગતાનં ન હોતી''તિ ન સક્કા વત્તું. તથા હિ નેસં રોગકિલમથાદયો હોન્તિયેવ. **ઉતુભોજનવસેના**તિ અસમ્પન્નસ્સ, સમ્પન્નસ્સ ચ ઉતુનો, ભોજનસ્સ ચ વસેન યથાક્કમં **આયુ હાયતિપિ વડ્ઢતિપિ. આયૂ**તિ ચ પરમાયુ અધિપ્પેતં. તત્થ યં વત્તબ્બં, તં **બ્રહ્મજાલાદિટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૦) વુત્તમેવ.

ઇદાનિ તમત્થં સમુદાગમતો પટ્ઠાય દસ્સેતું ''**તત્થ યદા**''તિઆદિ વુત્તં. ધમ્મે નિયુત્તા **ધમ્મિકા**, ન ધમ્મિકા **અધમ્મિકા**, હિંસાદિઅધમ્મપસુતા. **અધમ્મિકમેવ હોતિ** ઇસ્સરજનાનં અનુવત્તનેન, પરેસં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જનેન ચ. **ઉણ્હવલાહકા દેવતા**તિ ઉણ્હઉતુનો પચ્ચયભૂતમેઘમાલાસમુટ્ઠાપકા દેવપુત્તા. તેસં કિર તથા ચિત્તુપ્પાદસમકાલમેવ યથિચ્છિતટ્ઠાનં ઉણ્હં ફરમાના વલાહકમાલા નાતિબહલા ઇતો ચિતો નભં છાદેન્તી વિતનોતિ. એસ નયો **સીતવલાહકવસ્સવલાહકાસુ**. **અબ્ભવલાહકા** પન દેવતા સીતુણ્હવસ્સેહિ વિના કેવલં

અબ્ભપટલસ્સેવ સમુટ્ઠાપકા વેદિતબ્બા. **તાસન્તિ** એત્થ ‘‘મિત્તા’’તિ પદં આનેત્વા યોજના. કામં હેટ્ઠા વુત્તા સત્તવિધાપિ દેવતા ચાતુમહારાજિકાવ તા પન તેન તેન વિસેસેન વત્વા ઇદાનિ તદઞ્ઞે પઠમભૂમિકે કામાવચરદેવે સામઞ્ઞતો ગણ્હન્તો ‘‘**ચાતુમહારાજિકા**’’તિ આહ. **તાસં અધમ્મિકતાયા**તિ રાજૂનં અધમ્મિકભાવમૂલકેન ઉપરાજાદિઅધમ્મિકભાવપરમ્પરાભતેન તાસં દેવતાનં અધમ્મિકભાવેન. **વિસમં ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તી**તિ બહ્વાબાધતાદિ અનિટ્ઠફલૂપનિસ્સયભૂતસ્સ યથાવુત્તઅધમ્મિકતાસઞ્ઞિતસ્સ સાધારણસ્સ પાપકમ્મસ્સ બલેન વિસમં વાયન્તેન વાયુના પીળિયમાના ચન્દિમસૂરિયા સિનેરું પરિક્ખિપન્તા વિસમં પરિવત્તન્તિ યથામગ્ગેન નપ્પવત્તન્તીતિ . અસ્સિદં યથા ચન્દિમસૂરિયાનં વિસમપરિવત્તનં વિસમવાતસઙ્ખોભહેતુકં, એવં ઉતુવસ્સાદિવિસમપ્પવત્તીતિ દસ્સેતું ‘‘**વાતો યથામગ્ગેન ન વાયતી**’’તિઆદિ વુત્તં. **દેવતાનન્તિ** સીતવલાહકદેવતાદિદેવતાનં. તેનાહ ‘‘સીતુણ્હભેદો ઉતૂ’’તિઆદિ. **તસ્મિં અસમ્પજ્જન્તે**તિ તસ્મિં યથાવુત્તે વસ્સબીજભૂતે ઉતુમ્હિ યથાકાલં સમ્પત્તિં અનુપગચ્છન્તે.

‘‘ન સમ્મા દેવો વસ્સતી’’તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરન્તો ‘‘**કદાચી**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **કદાચિ વસ્સતી**તિ કદાચિ અવસ્સનકાલે વસ્સતિ. **કદાચિ ન વસ્સતી**તિ કદાચિ વસ્સિતબ્બકાલે ન વસ્સતિ. **કત્થચિ વસ્સતિ, કત્થચિ ન વસ્સતી**તિ પદેસમાહ. ‘‘**વસ્સન્તોપી**’’તિઆદિ ‘‘કદાચિ વસ્સતિ, કદાચિ ન વસ્સતી’’તિ પદદ્વયસ્સેવ અત્થવિવરણં. **વિગતગન્ધવણ્ણરસાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન નિરોજતં સઙ્ગણ્હાતિ. **એકસ્મિં પદેસે**તિ ભત્તપચનભાજનસ્સ એકપસ્સે. **ઉત્તણ્ડુલન્તિ** પાકતો ઉક્કન્તતણ્ડુલં. **તીહાકારેહી**તિ સબ્બસો અપરિણતં, એકદેસેન પરિણતં, દુપરિણતઞ્ચાતિ એવં તીહાકારેહિ. **પચ્ચતિ** પક્કાસયં ઉપગચ્છતિ. **અપ્પાયુકા**તિ એત્થ ‘‘દુબ્બણ્ણા ચા’’તિપિ વત્તબ્બં. **એવં ઉતુભોજનવસેન આયુ હાયતિ** હેતુમ્હિ અપરિક્ખીણેપિ પચ્ચયસ્સ પરિદુબ્બલત્તા.

‘‘**યદા પના**’’તિઆદિ સુક્કપક્ખસ્સ અત્થો વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બો.

વડ્ઢિત્વા વડ્ઢિત્વા પરિહીનન્તિ વેદિતબ્બં. કસ્મા? ન હિ એકસ્મિં અન્તરકપ્પે અનેકે બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, એકો એવ પન ઉપ્પજ્જતીતિ. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**કથ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. **ચત્તારિ ઠત્વા**તિ અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં. **યંયંઆયુપરિમાણેસૂ**તિ યત્તકયત્તકપરમાયુપ્પમાણેસુ. **તેસમ્પી**તિ બુદ્ધાનં. **તં તદેવ આયુપરિમાણં હોતિ**, તત્થ કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

જાતિપરિચ્છેદાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા

બોધિપરિચ્છેદવણ્ણના

૮. **મૂલે**તિ મૂલાવયવસ્સ સમીપે. તં પન તસ્સા હેટ્ઠાપદેસો હોતીતિ આહ ‘‘**પાટલિરુક્ખસ્સ હેટ્ઠા**’’તિ. **તંદિવસન્તિ** અત્તના જાતદિવસે, **તંદિવસન્તિ** વા તં ભગવતો અભિસમ્બોધિદિવસે. સો કિર બોધિરુક્ખો સાલકલ્યાણી વિય પથવિયા અબ્ભન્તરે એવ પુરેતરં વડ્ઢન્તો અભિસમ્બોધિદિવસે પથવિં ઉબ્ભિજ્જિત્વા ઉટ્ઠિતો રતનસતં ઉચ્ચો, તાવદેવ ચ વિત્થતો હુત્વા નભં પૂરેન્તો અટ્ઠાસિ. અયમ્પિ કિરેતસ્સ રુક્ખભાવેન વિય અઞ્ઞેહિ વેમત્તતા. ઘનસંહતનાળવણ્ટતાય **કણ્ણિકબદ્ધેહિ વિય પુપ્ફેહિ**. **એકસઞ્છન્ના**તિ પુપ્ફાનં નિરન્તરતાય એકજ્ઝં સઞ્છન્ના, **તત્થ તત્થ નિબદ્ધ...પે॰... સમુજ્જલન્તિ** તહં તહં ઓલમ્બિતકુસુમદામેહિ ચેવ તહં તહં ખિત્તમાલાપિણ્ડીહિ ચ ઇતો ચિતો વિપ્પકિણ્ણવિવિધવણ્ણમુત્તપુપ્ફેહિ ચ સમ્મદેવ ઉજ્જલં. **અઞ્ઞમઞ્ઞં**

સિરીસમ્પત્તાનીતિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સિરિયા સોભાય સમ્પન્નાનિ. **બુદ્ધગુણવિભવસિરિ**ન્તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ અભિગન્તબ્બગુણવિભૂતિસોભં. **પટિવિજ્ઝમાનો**તિ અધિગચ્છન્તો.

સેતમ્બરુક્ખોતિ સેતવણ્ણફલો અમ્બરુક્ખો. **તદેવા**તિ પાટલિયા વુત્તપ્પમાણમેવ. **એકતો**તિ એકપસ્સે. **સુરસાની**તિ સુમધુરરસાનિ.

એકોવ પલ્લઙ્કોતિ એકોવ પલ્લઙ્કપ્પદેસો. **સો સો** રુક્ખો "**બોધી**"**તિ વુચ્ચતિ** બુજ્ઝન્તિ એત્થાતિ કત્વા.

સાવકયુગપરિચ્છેદવણ્ણના

૯. **સાવકપરિચ્છેદે**તિ સાવકયુગપરિચ્છેદે. ''ખણ્ડતિસ્સ''ન્તિ દ્વેપિ એકજ્ઝં ગહેત્વા એકત્તવસેન વુત્તન્તિ આહ "**ખણ્ડો ચ તિસ્સો ચા**"તિ, બુદ્ધાનં સહોદરો, વેમાતિકોપિ વા જેટ્ઠભાતા ન હોતીતિ "**એકપિતિકો કનિટ્ઠભાતા**"તિ વુત્તં. **અવસેસેહિ** પુત્તેહિ. ''પઞ્ઞાપારમિયા મત્થકં પત્તો''તિ વત્વા તસ્સ મત્થકપ્પત્તં ગુણવિસેસં દસ્સેતું "**સિખિના ભગવતા**"તિઆદિ વુત્તં.

ઉત્તરોતિ ઉત્તમો. પુન **ઉત્તરો**તિ થેરં નામેન વદતિ. **પાર**ન્તિ પરકોટિમત્થકં. **પઞ્ઞાવિસયે**તિ પઞ્ઞાધિકારે. પવત્તિટ્ઠાનવસેન હિ પવત્તિં વદતિ.

સાવકસન્નિપાતપરિચ્છેદવણ્ણના

૧૦. **ઉપોસથ**ન્તિ આણાપાતિમોક્ખં. **દુતિયતતિયેસૂ**તિ દુતિયે, તતિયે ચ સાવકસન્નિપાતે. **એસેવ નયો**તિ ચતુરઙ્ગિકતં અતિદિસતિ. **અભિનીહારતો પટ્ઠાય વત્થું કથેત્વા પબ્બજ્જા દીપેતબ્બા**, સા પન યસ્મા **મનોરથપૂરણિયં** અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૧૧) વિત્થારતો આગતા, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાતિ.

ઉપટ્ઠાકપરિચ્છેદવણ્ણના

૧૧. **નિબદ્ધુપટ્ઠાકભાવ**ન્તિ આરમ્ભતો પટ્ઠાય યાવ પરિનિબ્બાના નિયતઉપટ્ઠાકભાવં. અનિયતુઉપટ્ઠાકા પન ભગવતો પઠમબોધિયં બહૂ અહેસું. તેનાહ "**ભગવતો હી**"તિઆદિ. ઇદાનિ આનન્દત્થેરો યેન કારણેન સત્થુ નિબદ્ધુપટ્ઠાકભાવં ઉપગતો, યથા ચ ઉપગતો, તં દસ્સેતું "**તત્થ એકદા**"તિઆદિ વુત્તં. "**અહં ઇમિના મગ્ગેન ગચ્છામી**"**તિ આહ** અનયબ્યસનાપાદકેન કમ્મુના ચોદિયમાનો . **અથ નં ભગવા** તમત્થં અનારોચેત્વાવ ખેમં મગ્ગં સન્ધાય "**એહિ ભિક્ખુ ઇમિના ગચ્છામા**"**તિ આહ**. કસ્મા પનસ્સ ભગવા તમત્થં નારોચેસીતિ? આરોચિતેપિ અસદ્દહન્તો નાદિયિસ્સતિ. તઞ્હિ તસ્સ હોતિ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાયાતિતિ. **તે**તિ તે ગમનં, "**ત**"ન્તિ વા પાઠો.

અન્વાસત્તોતિ અનુબદ્ધો, ઉપદ્દુતો વા. ધમ્મગારવનિસ્સિતો સંવેગો **ધમ્મસંવેગો** ''અમ્હેસુ નામ તિટ્ઠન્તેસુ ભગવતોપિ ઈદિસં જાત''ન્તિ. ''અહં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ વદન્તો ધમ્મસેનાપતિ અત્થતો એવં વદન્તો નામ હોતીતિ "**અહં ભન્તે તુમ્હે**"તિઆદિ વુત્તં. **અસુઞ્ઞાયેવ મે સા દિસા**તિ અસુઞ્ઞાયેવ મમ સા દિસા. તત્થ કારણમાહ "**તવ ઓવાદો બુદ્ધાનં ઓવાદસદિસો**"તિ.

વસિતું ન દસ્સતીતિ એકગન્ધકુટિયં વાસં ન લભિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. **પરમ્મુખા દેસિતસ્સાપિ ધમ્મસ્સા**તિ સુત્તન્તદેસનં સન્ધાય વુત્તં. અભિધમ્મદેસના પનસ્સ પરમ્મુખાવ પવત્તા પગેવ યાચનાય. તસ્સા વાચનામગ્ગોપિ સારિપુત્તત્થેરપ્પભવો. કસ્મા? સો નિદ્દેસપટિસમ્ભિદા વિય થેરસ્સ ભિક્ખુતો ગહિતધમ્મક્ખન્ધપક્ખિયો. અપરે પન ‘‘ધમ્મભણ્ડાગારિકો પટિપાટિયા તિકદુકેસુ દેવસિકં કતોકાસો ભગવન્તં પઞ્હં પુચ્છિ, ભગવાપિસ્સ પુચ્છિતપુચ્છિતં નયદાનવસેન વિસ્સજ્જેસિ. એવં અભિધમ્મોપિ સત્થારા પરમ્મુખા દેસિતોપિ થેરેન સમ્મુખા પટિગ્ગહિતોવ અહોસી’’તિ વદન્તિ. સબ્બં વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં.

અગ્ગુપટ્ઠાકોતિ ઉપટ્ઠાને સક્કચ્ચકારિતાય અગ્ગભૂતો ઉપટ્ઠાકો. થેરો હિ ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં લદ્ધકાલતો પટ્ઠાય ભગવન્તં દુવિધેન ઉદકેન, તિવિધેન દન્તકટ્ઠેન, પાદપરિકમ્મેન, ગન્ધકુટિપરિવેણસમ્મજ્જનેનાતિ એવમાદીહિ કિચ્ચેહિ ઉપટ્ઠહન્તો ‘‘ઇમાય નામ વેલાય સત્થુ ઇદં નામ લદ્ધું વટ્ટતિ, ઇદં નામ કાતું વટ્ટતી’’તિ ચિન્તેત્વા તં તં નિપ્ફાદેન્તો મહતિં દણ્ડદીપિકં ગહેત્વા એકરત્તિં ગન્ધકુટિપરિવેણં નવ વારે અનુપરિયાયતિ. એવં હિસ્સ અહોસિ ‘‘સચે મે થિનમિદ્ધં ઓક્કમેય્ય, ભગવતિ પક્કોસન્તે પટિવચનં દાતું નાહં સક્કુણેય્ય’’ન્તિ, તસ્મા સબ્બરત્તિં દણ્ડદીપિકં હત્થેન ન મુઞ્ચતિ. તેન વુત્તં ‘‘અગ્ગુપટ્ઠાકો’’તિ.

૧૨. પિતુમાતુજાતનગરપરિચ્છેદો પિતુમુખેન આગતત્તા ‘‘**પિતિપરિચ્છેદો**’’તિ વુત્તો.

વિહારં પાવિસીતિ ગન્ધકુટિં પાવિસિ. **એત્તકં કથેત્વા**તિ કપ્પપરિચ્છેદાદિનવવારપટિમણ્ડિતં વિપસ્સીઆદીનં સત્તન્નં બુદ્ધાનં પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તં એત્તાવતા દેસનં દેસેત્વા. કસ્મા પનેત્થ ભગવા વિપસ્સીઆદીનં સત્તન્નંયેવ બુદ્ધાનં પુબ્બેનિવાસં કથેસિ, ન **બુદ્ધવંસ**દેસનાયં (બુ॰ વં॰ ૬૪ ગાથાદયો) વિય પઞ્ચવીસતિયા બુદ્ધાનં, તતો વા પન ભિય્યોતિ? અનધિકારતો, પયોજનાભાવતો ચ. બુદ્ધવંસદેસનાયઞ્હિ (બુ॰ વં॰ ૭૫) –

> ‘‘કીદિસો તે મહાવીર, અભિનીહારો નરુત્તમ;
> કમ્હિ કાલે તયા વીર, પત્થિતા બોધિમુત્તમા’’તિ. આદિના –

પવત્તં તં પુચ્છં અધિકારં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા યસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પાદમૂલે અત્તના મહાભિનીહારો કતો, તં દીપઙ્કરં ભગવન્તં આદિં કત્વા યેસં ચતુવીસતિયા બુદ્ધાનં સન્તિકા બોધિયા લદ્ધબ્યાકરણો હુત્વા તત્થ તત્થ પારમિયો પૂરેસિ, તેસં પટિપત્તિસઙ્ખાતો પુબ્બેનિવાસો, અત્તનો ચ પટિપત્તિ કથિતા, ઇધ પન તાદિસો અધિકારો નત્થિ , યેન દીપઙ્કરતો પટ્ઠાય, તતો વા પન પુરતો બુદ્ધે આરબ્ભ પુબ્બેનિવાસં કથેય્ય. તસ્મા ન એત્થ બુદ્ધવંસદેસનાયં વિય પુબ્બેનિવાસો વિત્થારિતો. યસ્મા ચ બુદ્ધાનં દેસના નામ દેસનાય ભાજનભૂતાનં પુગ્ગલાનં ઞાણબલાનુરૂપા, ન અત્તનો ઞાણબલાનુરૂપા, તસ્મા તત્થ અગ્ગસાવકાનં, મહાસાવકાનં, (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૧ વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણના) તાદિસાનઞ્ચ દેવબ્રહ્માનં વસેન દેસના વિત્થારિતા. ઇધ પન પકતિસાવકાનં, તાદિસાનઞ્ચ દેવતાનં વસેન પુબ્બેનિવાસં કથેન્તો સત્તન્નમેવ બુદ્ધાનં પુબ્બેનિવાસં કથેસિ. તથા હિ ને ભગવા પલોભનવસેન સમુત્તેજેતું સપ્પપઞ્ચતાય કથાય દેસનં મત્થકં અપાપેત્વાવ ગન્ધકુટિં પાવિસિ. તથા ચ ઇમિસ્સા એવ દેસનાય અનુસારતો **આટાનાટિય**પરિત્ત- (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૫) દેસનાદયો પવત્તા.

અપિચેત્થ ભગવા અત્તનો સુદ્ધાવાસચારિકાવિભાવિનિયા ઉપરિદેસનાય સઙ્ગહત્થં વિપસ્સીઆદીનં એવ સત્તન્નં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં પુબ્બેનિવાસં કથેસિ. તેસંયેવ હિ સાવકા તદા ચેવ એતરહિ ચ સુદ્ધાવાસભૂમિયં ઠિતા, ન અઞ્ઞેસં પરિનિબ્બુતત્તા. ‘‘સિદ્ધત્થતિસ્સફુસ્સાનં કિર બુદ્ધાનં સાવકા સુદ્ધાવાસેસુ ઉપપન્ના ઉપપત્તિસમનન્તરમેવ ઇમસ્મિં

સાસને ઉપકાદયો વિય અરહત્તં અધિગન્ત્વા નચિરસ્સેવ પરિનિબ્બાયિંસુ, ન તત્થ તત્થ યાવતાયુકં અટ્ઠંસૂ’’તિ વદન્તિ. તથા યેસં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં પટિવેધસાસનં એકંસતો નિચ્છયે ન અજ્જાપિ ધરતિ, ન અન્તરહિતં, તે એવ કિત્તેન્તો વિપસ્સીઆદીનંયેવ ભગવન્તાનં પુબ્બેનિવાસં ઇમસ્મિં સુત્તે કથેસિ વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન. અપુબ્બાચરિમનિયમો પન અપરાપરં સંસરણકસત્તવાસવસેન એકિસ્સા લોકધાતુયા ઇચ્છિતોતિ ન તેનેતં વિરુજ્ઝતીતિ દટ્ઠબ્બં. **નિરન્તરં મત્થકં પાપેત્વા**તિ અભિજાતિતો પટ્ઠાય યાવ પાતિમોક્ખુદ્દેસો યાવ તા બુદ્ધકિચ્ચસિદ્ધિ, તાવ મત્થકં સિખં પાપેત્વા. ન તાવ કથિતોતિ યોજના.

તન્તિન્તિ ધમ્મતન્તિં, પરિયત્તિન્તિ અત્થો. પુત્તપુત્તમાતુયાનવિહારધનવિહારદાયકાદીનં સમ્બહુલાનં અત્થાનં વિભાવનવસેન પવત્તવારો **સમ્બહુલવારો**.

સમ્બહુલવારવણ્ણના

કામઞ્ચાયં પાળિયં અનાગતો, અટ્ઠકથાસુ આગતત્તા પન આનેત્વા દીપેતબ્બોતિ તં દીપેન્તો “**સબ્બબોધિસત્તાનઞ્હી**”તિઆદિમાહ. **કુલવંસો** કુલાનુક્કમો. **પવેણી**તિ પરમ્પરા. “**કસ્મા**”તિ પુત્તુપ્પત્તિયા કારણં પુચ્છિત્વા તં વિસ્સજ્જેન્તો “**સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાનઞ્હી**”તિઆદિમાહ, તેન તેસં જાતનગરાદિ પઞ્ઞાયમાનં એકંસતો મનુસ્સભાવસઞ્ઞાનનત્થં ઇચ્છિતબ્બં, અઞ્ઞથા યથાધિપ્પેતબુદ્ધકિચ્ચસિદ્ધિ એવ ન સિયાતિ દસ્સેતિ, યતો મહાસત્તાનં ચરિમભવે મનુસ્સલોકે એવ પાતુભાવો, ન અઞ્ઞત્થ.

સમ્બહુલપરિચ્છેદવણ્ણના

ચન્દાદીનં સોભાવિસેસં રહેતિ ચજાપેતીતિ **રાહુ**, રાહુગ્ગહો, ઇધ પન રાહુ વિયાતિ **રાહુ. બન્ધન**ન્તિ ચ અનત્થુપ્પત્તિટ્ઠાનતં સન્ધાય વુત્તં. તથા મહાસત્તેન વુત્તવચનમેવ ગહેત્વા કુમારસ્સ “**રાહુલો**”તિ નામં અકંસુ. **અથા**તિ નિપાતમત્તં. **રોચિની**તિ રોચનસીલા, ઉજ્જલરૂપાતિ અત્થો. **રુચગ્ગતી**તિ રુચં પભાતં આગતિભૂતા, ગ-કારાગમં કત્વા વુત્તં. ઇત્થિરતનભાવતો મનુસ્સલોકે સબ્બાસં ઇત્થીનં બિમ્બપટિચ્છન્નભૂતાતિ **બિમ્બા**.

ઝાના વુટ્ઠાયાતિ પાદકજ્ઝાનતો ઉટ્ઠાય.

અટ્ઠઙ્ગુલુબ્બેધાતિ અટ્ઠઙ્ગુલપ્પમાણબહલભાવા. **ચૂળંસેન છાદેત્વા**તિ તિરિયભાગેન ઠપનવસેન સબ્બં વિહારટ્ઠાનં છાદેત્વા. **સુવણ્ણયટ્ઠિફાલેહી**તિ ફાલપ્પમાણાહિ સુવણ્ણયટ્ઠીહિ. **સુવણ્ણહત્થિપાદાની**તિ પકતિહત્થિપાદપરિમાણાનિ સુવણ્ણખણ્ડાનિ. **વુત્તનયેનેવા**તિ ચૂળંસેનેવ. **સુવણ્ણકટ્ટીહી**તિ સુવણ્ણખણ્ડેહિ. **સલક્ખણાન**ન્તિ લક્ખણસમ્પન્નાનં સહસ્સારાનં.

બોધિપલ્લઙ્કોતિ અભિસમ્બુજ્ઝનકાલે નિસજ્જટ્ઠાનં. **અવિજહિતો**તિ બુદ્ધાનં તથાનિસજ્જાય અનઞ્ઞત્થભાવીભાવતો અપરિચ્ચત્તો. તેનાહ “**એકસ્મિંયેવ ઠાને હોતી**”તિ. **પઠમપદગણ્ઠિકા**તિ પચ્છિમે સોપાનફલકે ઠત્વા ઠપિયમાનસ્સ દક્ખિણપાદસ્સ પતિટ્ઠહનટ્ઠાનં. તં પન યસ્મા દળ્હં થિરં કેનચિ અભેજ્જં હોતિ, તસ્મા “**પદગણ્ઠી**”તિ વુત્તં. યસ્મિં ભૂમિભાગે ઇદાનિ જેતવનમહાવિહારો, તત્થ યસ્મિં ઠાને પુરિમાનં સબ્બબુદ્ધાનં મઞ્ચા પઞ્ઞત્તા, તસ્મિંયેવ પદેસે અમ્હાકમ્પિ ભગવતો મઞ્ચો પઞ્ઞત્તોતિ કત્વા ‘‘ચત્તારિ મઞ્ચપાદટ્ઠાનાનિ અવિજહિતાનેવ હોન્તી’’તિ વુત્તં. મઞ્ચાનં પન મહન્તખુદ્દકભાવેન મઞ્ચપઞ્ઞાપનપદેસસ્સ મહન્તામહન્તતા

અપ્પમાણં, બુદ્ધાનુભાવેન પન સો પદેસો સબ્બદા એકપ્પમાણોયેવ હોતીતિ ‘‘ચત્તારિ મઞ્ચપાદટ્ઠાનાનિ અવિજહિતાનેવ હોન્તી’’તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **વિહારોપિ ન વિજહિતો યેવા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. પુરિમં વિહારટ્ઠાનં ન પરિચ્ચજતીતિ હિ અત્થો.

વિસિટ્ઠા મત્તા વિમત્તા, વિમત્તાવ **વેમત્તં**, વિસદિસતાતિ અત્થો. **પમાણં** આરોહો. **પધાનં** દુક્કરકિરિયા. **રસ્મી**તિ સરીરપ્પભા.

‘‘સત્તાનં પાકતિકહત્થેન છહત્થો મજ્ઝિમપુરિસો, તતો તિગુણં ભગવતો સરીરપ્પમાણન્તિ ભગવા અટ્ઠારસહત્થો’’તિ વદન્તિ. અપરે પન ભણન્તિ ‘‘મનુસ્સાનં પાકતિકહત્થેન ચતુહત્થો મજ્ઝિમપુરિસો, તતો તિગુણં ભગવતો સરીરપ્પમાણન્તિ ભગવા દ્વાદસહત્થો ઉપાદિન્નકરૂપધમ્મવસેન, સમન્તતો પન બ્યામમત્તં બ્યામપ્પભા ફરતીતિ ઉપરિ છહત્થં અબ્ભુગ્ગતો, બહલતરપ્પભા રૂપેન સદ્ધિં અટ્ઠારસહત્થો હોતી’’તિ.

અદ્ધનિયન્તિ દીઘકાલં.

અજ્ઝાસયપટિબદ્ધન્તિ બોધિસમ્ભારસમ્ભરણકાલે તથાપવત્તજ્ઝાસયાધીનં, તથાપવત્તપત્થનાનુરૂપં વિપુલં, વિપુલતરઞ્ચ હોતીતિ અત્થો. સ્વાયમત્થો **ચરિયાપિટકવણ્ણનાયં** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. એત્થ ચ યસ્મા સરીરપ્પમાણં, પધાનં, સરીરપ્પભા ચ બુદ્ધાનં વિસદિસાતિ ઇધ પાળિયં અનાગતા, તસ્મા તેહિ સદ્ધિં વેમત્તતાસામઞ્ઞેન આયુકુલાનિપિ ઇધ આહરિત્વા દીપિતાનિ. **પટિવિદ્ધગુણેસૂ**તિ અધિગતસબ્બઞ્ઞુગુણેસુ. નનુ ચ બોધિસમ્ભારેસુ, વેનેય્યપુગ્ગલપરિમાણે ચ વેમત્તં નત્થીતિ? સચ્ચં નત્થિ, તદુભયં પન બુદ્ધગુણગ્ગહણેન ગહિતમેવ હોતીતિ ન ઉદ્ધટં. યદગ્ગેન હિ સબ્બબુદ્ધાનં બુદ્ધગુણેસુ વેમત્તં નત્થિ, તદગ્ગેન નેસં સમ્બોધિસમ્ભારેસુપિ વેમત્તં નત્થીતિ. કસ્મા? હેતુઅનુરૂપતાય ફલસ્સ , એકન્તેનેવ વેનેય્યપુગ્ગલપરિમાણે વેમત્તભાવો વિભાવિતો. મહાબોધિસત્તાનઞ્હિ હેતુઅવત્થાયં સમ્ભતૂપનિસ્સયિન્દ્રિયપરિપાકા વેનેય્યપુગ્ગલા ચરિમભવે અરહત્તસમ્પત્તિયા પરિપોસિતાનિ કમલવનાનિ સૂરિયરસ્મિસમ્ફસ્સેન વિય તથાગતગુણાનુભાવસમ્ફસ્સેન વિબોધં ઉપગચ્છન્તીતિ દીપેસું અટ્ઠકથાચરિયા.

નિધિકુમ્ભોતિ ચત્તારો મહાનિધયો સન્ધાય વદતિ. **જાતો ચા**તિ. **ચ**-સદ્દેન કતમહાભિનીહારો ચાતિ અયમ્પિ અત્થો સઙ્ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બો. વુત્તં હેતં **બુદ્ધવંસે** –

‘‘તારાગણા વિરોચન્તિ, નક્ખત્તા ગગનમણ્ડલે;
વિસાખા ચન્દિમાયુત્તા, ધુવં બુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૬૫);

‘‘એતેનેવ ચ સબ્બબુદ્ધાનં વિસાખાનક્ખત્તેનેવ મહાભિનીહારો હોતી’’તિ ચ વદન્તિ.

૧૩. અયં ગતીતિ અયં પવત્તિ પવત્તનાકારો, અઞ્ઞે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તા ઇમિના આકારેન અનુસ્સરન્તીતિ અત્થો, યસ્મા ચુતિતો પટ્ઠાય યાવ પટિસન્ધિ, તાવ અનુસ્સરણં આરોહનં અતીતઅતીતતરઅતીતતમાદિજાતિસઙ્ખાતે પુબ્બેનિવાસે ઞાણસ્સ અભિમુખભાવેન પવત્તીતિ કત્વા. તસ્મા પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય યાવ ચુતિ, તાવ અનુસ્સરણં ઓરોહનં પુબ્બેનિવાસે પટિમુખભાવેન ઞાણસ્સ પવત્તીતિ આહ ‘‘**પચ્છામુખં ઞાણં પેસેત્વા**’’તિ. **ચુતિગન્તબ્બ**ન્તિ યં પનિદં ચુતિયા ઞાણગતિયા ગન્તબ્બં, તં ગમનં બુજ્ઝનન્તિ

અત્થો. **ગરુકન્તિ** ભારિયં દુક્કરં. તેનાહ "**આકાસે પદં દસ્સેન્તો વિયા**"તિ. **અપરમ્પિ કારણન્તિ** છિન્નવટુમાનુસ્સરણં પચ્છામુખં ઞાણં પેસનતો અપરં અચ્છરિયબ્ભુતકારણં. **યત્રાતિ** પચ્ચત્તત્થે, **નામાતિ** અચ્છરિયત્થે નિપાતો, **હિ**-સદ્દો અનત્થકો. તેનાહ "**યો નામ તથાગતો**"તિ. એવઞ્ચ કત્વા "યત્રા"તિ નિપાતવસેન વિસું યત્ર-સદ્દગ્ગહણં સમત્થિતં હોતિ. પપઞ્ચેન્તિ સત્તસન્તાનં સંસારે વિત્થારેન્તીતિ **પપઞ્ચં. કમ્મવટ્ટં વુચ્ચતીતિ** કિલેસવટ્ટસ્સ પપઞ્ચગ્ગહણેન, વિપાકવટ્ટસ્સ દુક્ખગ્ગહણેન ગહિતત્તા. **પરિયાદિન્નવટ્ટેતિ** સબ્બસો ખેપિતવટ્ટે. "મગ્ગસીલેન ફલસીલેના"તિ વત્વા તયિદં મગ્ગફલસીલં લોકિયસીલપુબ્બકં, બુદ્ધાનઞ્ચ લોકિયસીલમ્પિ લોકુત્તરસીલં વિય અનઞ્ઞસાધારણં એવાતિ દસ્સેતું "**લોકિયલોકુત્તરસીલેના**"તિ વુત્તં. **સમાધિપઞ્ઞાસુપિ** એસેવ નયો. **સમાધિપક્ખાતિ** સમાધિ ચ સમાધિપક્ખા ચ સમાધિપક્ખા, એકદેસસરૂપેકસેસો દટ્ઠબ્બો. તેનાહ "**મગ્ગસમાધિના**"તિઆદિ, "**વિહારો ગહિતો વા**"તિ ચ. **સમાધિપક્ખા** નામ વીરિયસતિઆદયો.

સયન્તિ અત્તના. **નીવરણાદીહીતિ** નીવરણેહિ ચેવ તદેકટ્ઠેહિ ચ પાપધમ્મેહિ, વિતક્કવિચારાદીહિ ચ. "**વિમુત્તત્તા વિમુત્તીતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તી**"તિ ઇમિના વિમુત્તિ-સદ્દસ્સ કમ્મસાધનતં આહ અટ્ઠસમાપત્તિઆદિવિસયત્તા તસ્સ. વિમુત્તત્તાતિ ચ "વિક્ખમ્ભનવસેન વિમુત્તત્તા"તિઆદિના યોજેતબ્બં. **તસ્સ તસ્સાતિ** અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિકસ્સ. **પચ્ચનીકઙ્ગવસેનાતિ** પહાતબ્બપટિપક્ખઅઙ્ગવસેન. **પટિપ્પસ્સદ્ધન્તે ઉપ્પન્નત્તાતિ** કિલેસાનં પટિપ્પસ્સમ્ભનં **પટિપ્પસ્સદ્ધં**, સો એવ **અન્તો** પરિયોસાનભાવતો, તસ્મિં સાધેતબ્બે નિબ્બત્તત્તા, તંતંમગ્ગવજ્ઝકિલેસાનં પટિપ્પસ્સમ્ભનવસેન પવત્તત્તાતિ અત્થો. કિલેસેહિ નિસ્સટતા, અપગમો ચ નિબ્બાનસ્સ તેહિ વિવિત્તત્તા એવાતિ આહ "**દૂરે ઠિતત્તા**"તિ.

૧૬. ધમ્મધાતૂતિ ધમ્માનં સભાવો, અત્થતો ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ. **સુપ્પટિવિદ્ધાતિ** સુટ્ઠુ પટિવિદ્ધા સવાસનાનં સબ્બેસં કિલેસાનં પજહનતો. એવઞ્હિ સબ્બઞ્ઞુતા, દસબલઞાણાદયો ચાતિ સબ્બે બુદ્ધગુણા ભગવતા અધિગતા અહેસું. અરહત્તં **ધમ્મધાતૂતિ** કેચિ. સબ્બઞ્ઞુતઞાણન્તિ અપરે. **દ્વીહિ પદેહીતિ** દ્વીહિ વાક્યેહિ. **આબદ્ધન્તિ** પટિબદ્ધં તંમૂલકત્તા ઉપરિદેસનાય. **દેવચારિકકોલાહલન્તિ** અત્તનો દેવલોકે ચારિકાયં સુદ્ધાવાસદેવાનં કુતૂહલપ્પવત્તિં **દસ્સેન્તો સુત્તન્તપરિયોસાને** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૯૧) **વિચારેસ્સતિ**, અત્થતો વિભાવેસ્સતીતિ યોજના. **અયં દેસનાતિ** "ઇતો સો ભિક્ખવે"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૪) વિત્થારતો પવત્તિતદેસનમાહ. **નિદાનકણ્ડે**તિઆદિતો દેસિતં ઉદ્દેસદેસનમાહ. સા હિ ઇમિસ્સા દેસનાય નિદાનટ્ઠાનિયત્તા તથા વુત્તા.

બોધિસત્તધમ્મતાવણ્ણના

૧૭. "વિપસ્સીતિ તસ્સ નામ"ન્તિ વત્વા તસ્સ અન્વત્થતં દસ્સેતું "**તઞ્ચ ખો**"તિઆદિ વુત્તં. **વિવિધે અત્થેતિ** તિરોહિતવિદૂરદેસગતાદિકે નીલાદિવસેન નાનાવિધે, તદઞ્ઞે ચ ઇન્દ્રિયગોચરભૂતે તે ચ યથૂપગતે, વોહારવિનિચ્છયે ચાતિ નાનાવિધે અત્થે. **પસ્સનકુસલતાયાતિ** દસ્સને નિપુણભાવેન. યાથાવતો ઞેય્યં બુજ્ઝતીતિ **બોધિ**, સો એવ સત્તયોગતો **બોધિસત્તોતિ** આહ "**પણ્ડિતસત્તો બુજ્ઝનકસત્તો**"તિ. સુચિન્તિતચિન્તિતાદિના પન પણ્ડિતભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થિ. યદા ચ પનાનેન મહાભિનીહારો કતો, તતો પટ્ઠાય મહાબોધિયં એકન્તનિન્નત્તા બોધિમ્હિ સત્તો **બોધિસત્તોતિ** આહ "**બોધિસઙ્ખાતેસૂ**"તિઆદિ. મગ્ગઞાણપદટ્ઠાનઞ્હિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણં, સબ્બઞ્ઞુતઞાણપદટ્ઠાનઞ્ચ મગ્ગઞાણં "બોધી"તિ વુચ્ચતિ. "સતો સમ્પજાનો"તિ ઇમિના ચતુત્થાય ગબ્ભાવક્કન્તિયા ઓક્કમીતિ દસ્સેતિ. ચતસ્સો હિ ગબ્ભાવક્કન્તિયો ઇધેકચ્ચો ગબ્ભો માતુકુચ્છિયં ઓક્કમને, ઠાને, નિક્ખમનેતિ તીસુ ઠાનેસુ અસમ્પજાનો હોતિ, એકચ્ચો પઠમે ઠાને સમ્પજાનો, ન ઇતરેસુ, એકચ્ચો પઠમે,

દુતિયે ચ ઠાને સમ્પજાનો, ન તતિયે, એકચ્ચો તીસુપિ ઠાનેસુ સમ્પજાનો હોતિ. તત્થ પઠમા ગબ્ભાવક્કન્તિ લોકિયમહાજનસ્સ વસેન વુત્તા, દુતિયા અસીતિમહાસાવકાનં (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૧ વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણનાય વિત્થારો) વસેન, તતિયા દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં, પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ વસેન. તે કિર કમ્મજવાતેહિ ઉદ્ધંપાદા અધોસિરા અનેકસતપોરિસે પપાતે વિય યોનિમુખે ખિત્તા તાળચ્છિગ્ગળેન હત્થી વિય સમ્બાધેન યોનિમુખેન નિક્ખમન્તા મહન્તં દુક્ખં પાપુણન્તિ, તેન નેસં ''મયં નિક્ખમામા''તિ સમ્પજઞ્ઞં ન હોતિ. ચતુત્થા સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાનં વસેન. તે હિ માતુકુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હન્તાપિ પજાનન્તિ, તત્થ વસન્તાપિ પજાનન્તિ, નિક્ખમનકાલેપિ પજાનન્તિ. ન હિ તે કમ્મજવાતા ઉદ્ધંપાદે અધોસિરે કત્વા ખિપિતું સક્કોન્તિ, દ્વે હત્થે પસારિત્વા અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા ઠિતકાવ નિક્ખમન્તીતિ. **ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા**તિ પુબ્બભાગે પઞ્ચમહાવિલોકનઞાણેહિ ચેવ ''ઇદાનિ ચવામી''તિ ચુતિપરિચ્છિન્દનઞાણેન ચ અપરભાગે ''ઇધ મયા પટિસન્ધિ ગહિતા''તિ પટિસન્ધિપરિચ્છિન્દનઞાણેન ચ પરિચ્છિજ્જ જાનિત્વા.

પઞ્ચન્નં મહાપરિચ્ચાગાનં, ઞાતત્થચરિયાદીનઞ્ચ સતિપિ પારમિયા પરિયાપન્નભાવે સમ્ભારવિસેસભાવદસ્સનત્થં વિસું ગહણં. તત્થ અઙ્ગપરિચ્ચાગો, નયનપરિચ્ચાગો, અત્તપરિચ્ચાગો, રજ્જપરિચ્ચાગો, પુત્તદારપરિચ્ચાગોતિ ઇમે **પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગા**. તત્થાપિ કામં અઙ્ગપરિચ્ચાગાદયોપિ દાનપારમીયેવ, તથાપિ પરિચ્ચાગવિસેસભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ સુદુક્કરભાવદસ્સનત્થઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગાનં વિસું ગહણં. તતો એવ ચ અઙ્ગપરિચ્ચાગતોપિ વિસું નયનપરિચ્ચાગગ્ગહણં, પરિચ્ચાગભાવસામઞ્ઞેપિ રજ્જપરિચ્ચાગપુત્તદારપરિચ્ચાગગ્ગહણઞ્ચ કતં. ઞાતીનં અત્થચરિયા **ઞાતત્થચરિયા**, સા ચ ખો કરુણાયનવસેન. તથા સત્તલોકસ્સ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થાનં વસેન હિતચરિયા **લોકત્થચરિયા**. કમ્મસ્સકતાઞાણવસેન, અનવજ્જકમ્માયતનસિપ્પાયતનવિજ્જાઠાનવસેન, ખન્ધાયતનાદિવસેન, લક્ખણત્તયાદિતીરણવસેન ચ અત્તનો, પરેસઞ્ચ તત્થ સતિપટ્ઠાનેન ઞાણચારો **બુદ્ધચરિયા**, સા પનત્થતો પઞ્ઞાપારમીયેવ, ઞાણસમ્ભારવિસેસતાદસ્સનત્થં પન વિસું ગહણં. **બુદ્ધચરિયાનન્તિ** બહુવચનનિદ્દેસેન પુબ્બયોગપુબ્બચરિયાધમ્મક્ખાનાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તત્થ ગતપચ્ચાગતવત્તસઙ્ખાતાય પુબ્બભાગપટિપદાય સદ્ધિં અભિઞ્ઞાસમાપત્તિનિપ્ફાદનં **પુબ્બયોગો**. દાનાદીસુયેવ સાતિસયપટિપત્તિ **પુબ્બચરિયા**. ''યાવ ચરિયાપિટકે સઙ્ગહિતા અભિનીહારો **પુબ્બયોગો**, કાયાદિવિવેકવસેન એકચરિયા **પુબ્બચરિયા**''તિ કેચિ. દાનાદીનઞ્ચેવ અપ્પિચ્છતાદીનઞ્ચ સંસારનિબ્બાનેસુ આદીનવાનિસંસાનઞ્ચ વિભાવનવસેન, સત્તાનં બોધિત્તયે પતિટ્ઠાપનપરિપાચનવસેન ચ પવત્તકથા **ધમ્મક્ખાનં**. **કોટિં પત્વા**તિ પરં પરિયન્તં પરમુક્કંસં પાપુણિત્વા. **સત્તમહાદાનાનીતિ** અટ્ઠવસ્સિકકાલે ''હદયમંસાદીનિપિ યાચકાનં દદેય્ય''ન્તિ અજ્ઝાસયં ઉપ્પાદેત્વા દિન્નદાનં, મઙ્ગલહત્થિદાનં, ગમનકાલે દિન્નં સત્તસત્તકમહાદાનં, મગ્ગં ગચ્છન્તેન દિન્નં અસ્સદાનં, રથદાનં, પુત્તદાનં, ભરિયાદાનન્તિ ઇમાનિ સત્ત મહાદાનાનિ (ચરિયા॰ ૭૯) **દત્વા**.

''ઇદાનેવ મે મરણં હોતૂ''તિ અધિમુચ્ચિત્વા કાલકરણં **અધિમુત્તિકાલકિરિયા**, તં બોધિસત્તાનંયેવ, ન અઞ્ઞેસં. બોધિસત્તા કિર દીઘાયુકદેવલોકે ઠિતા ''ઇધ ઠિતસ્સ મે બોધિસમ્ભારસમ્ભરણં ન સમ્ભવતી''તિ કત્વા તત્થ વાસતો નિબ્બિન્દમાનસા હોન્તિ, તદા વિમાનં પવિસિત્વા અક્ખીનિ નિમીલેત્વા ''ઇતો ઉદ્ધં મે જીવિતં નપ્પવત્તતૂ''તિ ચિત્તં અધિટ્ઠાય નિસીદન્તિ, ચિત્તાધિટ્ઠાનસમનન્તરમેવ મરણં હોતિ. પારમીધમ્માનઞ્હિ ઉક્કંસપ્પવત્તિયા તસ્મિં તસ્મિં અત્તભાવે અભિઞ્ઞાસમાપત્તીહિ સન્તાનસ્સ વિસેસિતત્તા અત્તસિનેહસ્સ તનુભાવેન, સત્તેસુ ચ મહાકરુણાય ઉળારભાવેન અધિટ્ઠાનસ્સ તિક્ખવિસદભાવાપત્તિયા બોધિસત્તાનં અધિપ્પાયા સમિજ્ઝન્તિ.

ચિત્તે, વિય કમ્મેસુ ચ નેસં વસીભાવો, તસ્મા યત્થ ઉપપન્નાનં પારમિયો સમ્મદેવ પરિબ્રૂહન્તિ. વુત્તનયેન કાલં કત્વા તત્થ ઉપપજ્જન્તિ. તથા હિ અમ્હાકં મહાસત્તો ઇમસ્મિંયેવ કપ્પે નાનાજાતીસુ અપરિહીનજ્ઝાનો કાલં કત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો, અપ્પકમેવ કાલં તત્થ ઠત્વા તતો ચવિત્વા મનુસ્સલોકે નિબ્બત્તો, પારમીસમ્ભરણપસુતો અહોસિ. તેન વુત્તં ''બોધિસત્તાનંયેવ, ન અઞ્ઞેસ''ન્તિ. ''**એકેનઅત્તભાવેન અન્તરેન પારમીનં સબ્બસો પૂરિતત્તા**''તિ ઇમિના પયોજનાભાવતો તત્થ ઠત્વા અધિમુત્તિકાલકિરિયા નામ નાહોસીતિ દસ્સેતિ. અપિ ચ તત્થ યાવતાયુકટ્ઠાનં ચરિમભવે અનેકમહાનિધિસમુટ્ઠાનપુબ્બિકાય દિબ્બસમ્પત્તિસદિસાય મહાસમ્પત્તિયા નિબ્બત્તિ વિય, બુદ્ધભૂતસ્સ અસદિસદાનાદિવસેન અનઞ્ઞસાધારણલાભુપ્પત્તિ વિય ચ ''ઇતો પરં મહાપુરિસસ્સ દિબ્બસમ્પત્તિઅનુભવનં નામ નત્થી''તિ ઉસ્સાહજાતસ્સ પુઞ્ઞસમ્ભારસ્સ વસેનાતિ દટ્ઠબ્બં. અયઞ્હેત્થ ધમ્મતા.

મનુસ્સગણનાવસેન, ન દેવગણનાવસેન. **પુબ્બનિમિત્તાની**તિ ચુતિયા પુબ્બનિમિત્તાનિ. **અમિલાયિત્વા**તિ એત્થ અમિલાતગ્ગહણેનેવ તાસં માલાનં વણ્ણસમ્પદાયપિ ગન્ધસમ્પદાયપિ સોભાસમ્પદાયપિ અવિનાસો દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બં. બાહિરબ્ભન્તરાનં રજોજલ્લાનં લેપસ્સપિ અભાવતો દેવાનં સરીરગતાનિ વત્થાનિ સબ્બકાલં પરિસુદ્ધપ્પભસ્સરાનેવ હુત્વા તિટ્ઠન્તીતિ આહ ''**વત્થેસુપિ એસેવ નયો**''તિ. **નેવ સીતં ન ઉણ્હ**ન્તિ યસ્સ સીતસ્સ પટિકારવસેન અધિકં સેવિયમાનં ઉણ્હં, સયમેવ વા ખરતરં હુત્વા અભિભવન્તં સરીરે સેદં ઉપ્પાદેય્ય, તાદિસં નેવ સીતં, ન ઉણ્હં **હોતિ. તસ્મિં કાલે**તિ યથાવુત્તમરણાસન્નકાલે. **બિન્દુબિન્દુવસેના**તિ છિન્નસુત્તાય આમુત્તમુત્તાવલિયા નિપતન્તા મુત્તગુળિકા વિય બિન્દુ બિન્દુ હુત્વા. **સેદા**તિ સેદધારા **મુચ્ચન્તિ**. દન્તાનં ખણ્ડિતભાવો **ખણ્ડિચ્ચં**. કેસાનં પલિતભાવો **પાલિચ્ચં. આદિ**-સદ્દેન વલિત્તચતં સઙ્ગણ્હાતિ. **કિલન્તરૂપો અત્તભાવો હોતિ**, ન પન ખણ્ડિચ્ચપાલિચ્ચાદીતિ અધિપ્પાયો. **ઉક્કણ્ઠિતા**તિ અનભિરતિ. સા નત્થિ ઉપરૂપરિ ઉળારઉળારાનમેવ ભોગાનં વિસેસતો દુવિજાનનાનં ઉપતિટ્ઠનતો. **નિસ્સસન્તી**તિ ઉણ્હં નિસ્સસન્તિ. **વિજમ્ભન્તી**તિ અનભિરતિવસેન વિજમ્ભનં કરોન્તિ.

પણ્ડિતા એવાતિ બુદ્ધિસમ્પન્ના એવ દેવતા. યથા દેવતા સમ્પતિજાતા ''કીદિસેન પુઞ્ઞકમ્મેન ઇધ નિબ્બત્તા''તિ ચિન્તેત્વા ''ઇમિના નામ પુઞ્ઞકમ્મેન ઇધ નિબ્બત્તા''તિ જાનન્તિ, એવં અતીતભવે અત્તના કતં, અઞ્ઞદાપિ વા એકચ્ચં પુઞ્ઞકમ્મં જાનન્તિયેવ મહાપુઞ્ઞાતિ આહ ''**યે મહાપુઞ્ઞા**''તિઆદિ.

ન પઞ્ઞાયન્તિ ચિરતરકાલત્તા પરમાયુનો. **અનિય્યાનિક**ન્તિ ન નિય્યાનાવહં સત્તાનં અભાજનભાવતો. સત્તા ન પરમાયુનો હોન્તિ નામ પાપુસ્સન્નતાયાતિ આહ ''**તદા હિ સત્તા ઉસ્સન્નકિલેસા હોન્તી**''તિ. એત્થાહ – કસ્મા સમ્માસમ્બુદ્ધા મનુસ્સલોકે એવ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન દેવબ્રહ્મલોકેસૂતિ? દેવલોકે તાવ નુપ્પજ્જન્તિ બ્રહ્મચરિયવાસસ્સ અનોકાસભાવતો, તથા અનચ્છરિયભાવતો . અચ્છરિયધમ્મા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો, તેસં સા અચ્છરિયધમ્મતા દેવત્તભાવે ઠિતાનં ન પાકટા હોતિ યથા મનુસ્સભૂતાનં, દેવભૂતે હિ સમ્માસમ્બુદ્ધે દિસ્સમાનં બુદ્ધાનુભાવં દેવાનુભાવતો લોકો દહતિ, ન બુદ્ધાનુભાવતો, તથા સતિ ''સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ નાધિમુચ્ચતિ ન સમ્પસીદતિ, ઇસ્સરગુત્તગ્ગાહં ન વિસ્સજ્જેતિ, દેવત્તભાવસ્સ ચ ચિરકાલાધિટ્ઠાનતો એકચ્ચસસ્સતવાદતો ન પરિમુચ્ચતિ. **બ્રહ્મલોકે નુપ્પજ્જન્તી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. સત્તાનં તાદિસગ્ગાહવિનિમોચનત્થઞ્હિ બુદ્ધા ભગવન્તો મનુસ્સસુગતિયંયેવ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન દેવસુગતિયં. મનુસ્સસુગતિયં ઉપ્પજ્જન્તાપિ ઓપપાતિકા ન હોન્તિ, સતિ ચ ઓપપાતિકૂપપત્તિયં વુત્તદોસાનતિવત્તનતો, ધમ્મવેનેય્યાનં ધમ્મતન્તિયા ઠપનસ્સ વિય ધાતુવેનેય્યાનં ધાતૂનં ઠપનસ્સ ઇચ્છિતબ્બત્તા ચ. ન હિ ઓપપાતિકાનં પરિનિબ્બાનતો ઉદ્ધં સરીરધાતુયો તિટ્ઠન્તિ. મનુસ્સલોકે ઉપ્પજ્જન્તાપિ મહાબોધિસત્તા ચરિમભવે મનુસ્સભાવસ્સ પાકટભાવકરણાય પન દારપરિગ્ગહમ્પિ કરોન્તા યાવ

પુત્તમુખદસ્સના અગારમજ્ઝે તિટ્ઠન્તિ, પરિપાકગતસીલનેક્ખમ્મપઞ્ઞાદિપારમિકાપિ ન અભિનિક્ખમન્તીતિ. કિં વા એતાય કારણચિન્તાય ''સબ્બબુદ્ધેહિ આચિણ્ણસમાચિણ્ણા, યદિદં મનુસ્સભૂતાનંયેવ અભિસમ્બુજ્ઝના, ન દેવભૂતાન''ન્તિ. અયમેત્થ ધમ્મતા. તથા હિ તદત્થો મહાભિનીહારોપિ મનુસ્સભૂતાનંયેવ ઇજ્ઝતિ, ન દેવભૂતાનં.

કસ્મા પન સમ્માસમ્બુદ્ધા જમ્બુદીપે એવ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન સેસદીપેસુ? કેચિ તાવ આહુ ''યસ્મા પથવિયા નાભિભૂતા, બુદ્ધાનુભાવસહિતા અચલટ્ઠાનભૂતા બોધિમણ્ડભૂમિ જમ્બુદીપે એવ, તસ્મા જમ્બુદીપે એવ ઉપ્પજ્જન્તી''તિ, તથા ''ઇતરેસમ્પિ અવિજહિતટ્ઠાનાનં તત્થેવ લબ્ભનતો''તિ. અયં પનેત્થ અમ્હાકં ખન્તિ – યસ્મા પુરિમબુદ્ધાનં, મહાબોધિસત્તાનં, પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ નિબ્બત્તિયા સાવકબોધિસત્તાનં સાવકબોધિયા અભિનીહારો, સાવકપારમિયા સમ્ભરણં, પરિપાચનઞ્ચ બુદ્ધખેત્તભૂતે ઇમસ્મિં ચક્કવાળે જમ્બુદીપે એવ ઇજ્ઝતિ, ન અઞ્ઞત્થ. વેનેય્યાનં વિનયનત્થો ચ બુદ્ધુપ્પાદોતિ અગ્ગસાવકમહાસાવકાદિ વેનેય્યવિસેસાપેક્ખાય એતસ્મિં જમ્બુદીપે એવ બુદ્ધા નિબ્બત્તન્તિ, ન સેસદીપેસુ. અયઞ્ચ નયો સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણોતિ. તેસં ઉત્તમપુરિસાનં તત્થેવ ઉપ્પત્તિ સમ્પત્તિચક્કાનં વિય અઞ્ઞમઞ્ઞૂપનિસ્સયતો અપરાપરં વત્તતીતિ દટ્ઠબ્બં, એતેનેવ ઇમં ચક્કવાળં મજ્ઝે કત્વા ઇમિના સદ્ધિં ચક્કવાળાનં દસસહસ્સસ્સેવ ખેત્તભાવો દીપિતો ઇતો અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધાનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનસ્સ તેપિટકે બુદ્ધવચને અનુપલબ્ભનતો. તેનાહ ''**તીસુ દીપેસુ બુદ્ધા ન નિબ્બત્તન્તિ, જમ્બુદીપેયેવ નિબ્બત્તન્તીતિ દીપં પસ્સી**''તિ. ઇમિના નયેન દેસનિયામેપિ કારણં નીહરિત્વા વત્તબ્બં.

ઇદાનિ ચ ખત્તિયકુલં લોકસમ્મતં બ્રાહ્મણાનમ્પિ પૂજનીયભાવતો. ''**રાજા પિતા ભવિસ્સતી''તિ કુલં પસ્સિ** પિતુવસેન કુલસ્સ નિદ્દિસિતબ્બતો.

''**દસન્નં માસાનં ઉપરિ સત્ત દિવસાની''તિ પસ્સિ**, તેન અત્તનો અન્તરાયાભાવં અઞ્ઞાસિ, તસ્સા ચ તુસિતભવે દિબ્બસમ્પત્તિપચ્ચનુભવનં.

તા દેવતાતિ દસસહસ્સિચક્કવાળદેવતા. કથં પન તા દેવતા તદા બોધિસત્તસ્સ પૂરિતપારમિભાવં, કથં ચસ્સ બુદ્ધભાવં જાનન્તીતિ? મહેસક્ખાનં દેવતાનં વસેન, યેભુય્યેન ચ તા દેવતા અભિસમયભાગિનો. તથા હિ ભગવતો ધમ્મદાનસંવિભાગે અનેકવારં દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાસન્નિપાતો અહોસિ.

''**ચવામી''તિ જાનાતિ** ચુતિઆસન્નજવનેહિ ઞાણસહિતેહિ ચુતિયા ઉપટ્ઠિતભાવસ્સ પટિસંવિદિતત્તા. **ચુતિચિત્તં ન જાનાતિ** ચુતિચિત્તક્ખણસ્સ ઇત્તરભાવતો. તથા હિ તં ચુતૂપપાતઞાણસ્સપિ અવિસયોવ. **પટિસન્ધિચિત્તે**પિ એસેવ નયો. **આવજ્જનપરિયાયો**તિ આવજ્જનક્કમો. યસ્મા એકવારં આવજ્જિતમત્તેન આરમ્મણં નિચ્છિનિતું ન સક્કા, તસ્મા તં એવારમ્મણં દુતિયં, તતિયઞ્ચ આવજ્જિત્વા નિચ્છયતિ. આવજ્જનસીસેન ચેત્થ જવનવારો ગહિતો. તેનાહ ''**દુતિયતતિયચિત્તવારે એવ જાનિસ્સતી**''તિ. ચુતિયા પુરેતરં કતિપયચિત્તવારતો પટ્ઠાય ''મરણં મે આસન્ન''ન્તિ જાનનતો ''**ચુતિક્ખણેપિ ચવામીતિ જાનાતી**''તિ વુત્તં. પટિસન્ધિયા પન અપુબ્બભાવતો **પટિસન્ધિચિત્તં ન જાનાતિ**. નિકન્તિયા ઉપ્પત્તિતો પરતો ''**અસુકસ્મિં મે ઠાને પટિસન્ધિ ગહિતા''તિ જાનાતિ. તસ્મિં કાલે**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણકાલે. **દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પતી**તિ એત્થ કમ્પનકારણં હેટ્ઠા **બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૪૯) વુત્તમેવ. અત્થતો પનેત્થ યં વત્તબ્બં, તં પરતો **મહાપરિનિબ્બાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૭૧) આગમિસ્સતિ. મહાકારુણિકા બુદ્ધા ભગવન્તો સત્તાનં હિતસુખવિધાનતપ્પરતાય બહુલં સોમનસ્સિકાવ હોન્તીતિ તેસં પઠમમહાવિપાકચિત્તેન પટિસન્ધિગ્ગહણં **અટ્ઠકથાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૭; ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૪૯૮; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰

૪.૨૦૦) વુત્તં. **મહાસિવત્થેરો**પન યદિપિ મહાકારુણિકા બુદ્ધા ભગવન્તો સત્તાનં હિતસુખવિધાનતપ્પરાવ, વિવેકજ્ઝાસયા પન વિસઙ્ખારનિન્ના સબ્બસઙ્ખારેસુ અજ્ઝુપેક્ખનબહુલાતિ પઞ્ચમમહાવિપાકચિત્તેન પટિસન્ધિગ્ગહણમાહ.

પુરે પુણ્ણમાય સત્તમદિવસતો પટ્ઠાયાતિ પુણ્ણમાય પુરે સત્તમદિવસતો પટ્ઠાય, સુક્કપક્ખે નવમિતો પટ્ઠાયાતિ અત્થો. **સત્તમે દિવસે**તિ નવમિતો સત્તમે દિવસે આસળ્હિપુણ્ણમાયં. **ઇદં સુપિનન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારં. **મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં** પન ''અનોતત્તદહં નેત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ. અથ નેસં દેવિયો આગન્ત્વા મનુસ્સમલહરણત્થં ન્હાપેત્વા''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૪.૨૦૦) વુત્તં. તત્થ **નેસં દેવિયો**તિ મહારાજૂનં દેવિયો. **ચરિત્વા**તિ ગોચરં ચરિત્વા.

હરિતૂપલિત્તાયાતિ હરિતેન ગોમયેન કતપરિભણ્ડાય. ''**સો ચ ખો પુરિસગબ્ભો, ન ઇત્થિગબ્ભો, પુત્તો તે ભવિસ્સતી**''તિ એત્તકમેવ તે બ્રાહ્મણા અત્તનો સુપિનસત્થનયેન કથેસું. ''**સચે અગારં અજ્ઝાવસિસ્સતી**''તિઆદિ પન દેવતાવિગ્ગહેન તમત્થં યાથાવતો પવેદેસું.

ધમ્મતાતિ એત્થ **ધમ્મ**-સદ્દો ''જાતિધમ્માનં ભિક્ખવે સત્તાન''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૧; ૩.૩૭૩; પટિ॰ મ॰ ૧.૩૩) વિય પકતિપરિયાયો, ધમ્મો એવ **ધમ્મતા** યથા દેવો **એવ** દેવતાતિ આહ ''**અયં સભાવો**''તિ, અયં પકતીતિ અત્થો. સ્વાયં સભાવો અત્થતો તથા નિયતભાવોતિ આહ ''**અયં નિયામોતિ વુત્તં હોતી**''તિ. નિયામો પન બહુવિધોતિ તે સબ્બે અત્થુદ્ધારનયેન ઉદ્ધરિત્વા ઇધાધિપ્પેતનિયામમેવ દસ્સેતું ''**નિયામો ચ નામા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ કમ્માનં નિયામો **કમ્મનિયામો**. એસ નયો ઉતુનિયામાદીસુ તીસુ. ઇતરો પન ધમ્મો એવ નિયામો **ધમ્મનિયામો**, ધમ્મતા.

કુસલસ્સ કમ્મસ્સ. **નિસેન્તો** તિખિણં કરોન્તો.

અરૂપાદિભૂમિભાગવિસેસવસેન ઉતુવિસેસદસ્સનતો ઉતુવિસેસેન સિજ્ઝમાનાનં રુક્ખાદીનં પુપ્ફફલાદિગ્ગહણં ''**તેસુ તેસુ જનપદેસૂ**''તિ વિસેસેત્વા વુત્તં. **તસ્મિં તસ્મિં કાલે**તિ તસ્મિં તસ્મિં વસન્તાદિકાલે.

મધુરતો બીજતો **તિત્તતો** બીજતોતિ યોજના.

૧૮. વત્તમાનસમીપે વત્તમાને વિય વોહરિતબ્બન્તિ ''ઓક્કમતી''તિ વુત્તન્તિ આહ ''**ઓક્કન્તો હોતીતિ અયમેવત્થો**''તિ. **એવં હોતી**તિ એવં વુત્તપ્પકારેનસ્સ સમ્પજાનના હોતિ. **ન ઓક્કમમાને** પટિસન્ધિક્ખણસ્સ દુવિઞ્ઞેય્યતાય. યથા ચ વુત્તં ''પટિસન્ધિચિત્તં ન જાનાતી''તિ. દસસહસ્સચક્કવાળપત્થરણેન વા **અપ્પમાણો**. અતિવિય સમુજ્જલનભાવેન **ઉળારો . દેવાનુભાવન્તિ** દેવાનં પભાનુભાવં. દેવાનઞ્હિ પભં સો ઓભાસો અભિભવતિ, ન તેસં આધિપચ્ચં. તેનાહ ''**નિવત્થવત્થસ્સા**''તિઆદિ.

લોકાનં લોકધાતૂનં અન્તરો વિવરો **લોકન્તરો**, સો એવ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન ''**લોકન્તરિકા**''તિ વુત્તો. રુક્ખગચ્છાદિના કેનચિ ન હઞ્ઞન્તીતિ **અઘા**, અસમ્બાધા. તેનાહ ''**નિચ્ચવિવટા**''તિ. **અસંવુતા**તિ હેટ્ઠા, ઉપરિ ચ કેનચિ ન પિહિતા. તેન વુત્તં ''**હેટ્ઠાપિ અપ્પતિટ્ઠા**''તિ. તત્થ **પિ**-સદ્દેન યથા હેટ્ઠા ઉદકસ્સ પિધાયિકા પથવી નત્થીતિ અસંવુતા લોકન્તરિકા, એવં ઉપરિપિ ચક્કવાળેસુ વિય દેવવિમાનાનં અભાવતો અસંવુતા અપ્પતિટ્ઠાતિ દસ્સેતિ.

અન્ધકારો એત્થ અત્થીતિ **અન્ધકારા. ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ન જાયતિ** આલોકસ્સ અભાવતો, ન ચક્ખુનો. તથા હિ ‘‘તેન ઓભાસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં સઞ્જાનન્તી’’તિ વુત્તં. જમ્બુદીપે ઠિતમજ્ઝન્હિકવેલાયં પુબ્બવિદેહવાસીનં અત્થઙ્ગમનવસેન ઉપડ્ઢં સૂરિયમણ્ડલં પઞ્ઞાયતિ, અપરગોયાનવાસીનં ઉગ્ગમનવસેન, એવં સેસદીપેસુ પીતિ આહ ‘‘**એકપ્પહારેનેવ તીસુ દીપેસુ પઞ્ઞાયન્તી**’’તિ. ઇતો અઞ્ઞથા પન દ્વીસુ એવ દીપેસુ એકપ્પહારેન પઞ્ઞાયન્તીતિ. એકેકાય દિસાય નવ નવ યોજનસતસહસ્સાનિ અન્ધકારવિધમનમ્પિ ઇમિનાવ નયેન દટ્ઠબ્બં. **પભાય નપ્પહોન્તી**તિ અત્તનો પભાય ઓભાસિતું અનભિસમ્ભુનન્તિ. યુગન્ધરપબ્બતપ્પમાણે આકાસે વિચરણતો ‘‘**ચક્કવાળપબ્બતસ્સ વેમજ્ઝેન વિચરન્તી**’’તિ વુત્તં.

વાવટાતિ ખાદનત્થં ગણ્હિતું ઉપક્કમન્તા. **વિપરિવત્તિત્વા**તિ વિવત્તિત્વા. **છિજ્જિત્વા**તિ મુચ્છાપત્તિયા ઠિતટ્ઠાનતો મુચ્ચિત્વા, અઙ્ગપચ્ચઙ્ગછેદનેન વા છિજ્જિત્વા. **અચ્ચન્તખારે**તિ આતપસન્તાપાભાવેન અતિસીતભાવમેવ સન્ધાય અચ્ચન્તખારતા વુત્તા સિયા. ન હિ તં કપ્પસણ્ઠહનઉદકં સમ્પત્તિકરમહામેઘવુટ્ઠં પથવિસન્ધારકં કપ્પવિનાસકં ઉદકં વિય ખારં ભવિતું અરહતિ. તથા હિ સતિ પથવીપિ વિલીયેય્ય, તેસં વા પાપકમ્મબલેન પેતાનં ઉદકસ્સ પુબ્બખેળભાવાપત્તિ વિય તસ્સ ઉદકસ્સ તદા ખારભાવાપત્તિ હોતીતિ વુત્તં ‘‘**અચ્ચન્તખારે ઉદકે**’’તિ.

એકયાગુપાનમત્તમ્પીતિ પત્તાદિભાજનગતં યાગું ગળોચિઆદિઉદ્ધરણિયા ગહેત્વા પિવનમત્તમ્પિ કાલં. **સમન્તતો**તિ સબ્બભાગતો છપ્પકારમ્પિ.

૧૯. ચતુન્નં મહારાજાનં વસેનાતિ વેસ્સવણાદિચતુમહારાજભાવસામઞ્ઞેન.

યથાવિહારન્તિ યથાસકં વિહારં.

૨૦. પકતિયાતિ અત્તનો પકતિયા એવ. તેનાહ ‘‘**સભાવેનેવા**’’તિ. પરસ્સ સન્તિકે ગહણેન વિના અત્તનો સભાવેનેવ સયમેવ અધિટ્ઠહિત્વા **સીલસમ્પન્ના. બોધિસત્તમાતાપી**તિ અમ્હાકં બોધિસત્તમાતાપિ. **કાલદેવિલસ્સા**તિ યથા કાલદેવિલસ્સ સન્તિકે અઞ્ઞદા ગણ્હાતિ, બોધિસત્તે પન…પે॰… સયમેવ સીલં અગ્ગહેસિ, તથા વિપસ્સીબોધિસત્તમાતાપીતિ અધિપ્પાયો.

૨૧. ‘‘**મનુસ્સેસૂ**’’તિ ઇદં પકતિચારિત્તવસેન વુત્તં, ‘‘મનુસ્સિત્થિયા નામ મનુસ્સપુરિસેસુ પુરિસાધિપ્પાયચિત્તં ઉપ્પજ્જેય્યા’’તિ. બોધિસત્તસ્સ માતુયા પન દેવેસુપિ તાદિસં ચિત્તં નુપ્પજ્જતેવ. યથા બોધિસત્તસ્સ આનુભાવેન બોધિસત્તમાતુ પુરિસાધિપ્પાયચિત્તં નુપ્પજ્જતિ, એવં તસ્સ આનુભાવેનેવ સા કેનચિ પુરિસેન અનભિભવનીયાતિ આહ ‘‘**પાદા ન વહન્તિ દિબ્બસઙ્ખલિકા વિય બજ્ઝન્તી**’’તિ.

૨૨. પુબ્બે ‘‘કામગુણૂપસંહિતં ચિત્તં નુપ્પજ્જતી’’તિ વુત્તં, પુન ‘‘પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતા સમઙ્ગીભૂતા પરિચારેતી’’તિ ચ વુત્તં. કથમિદં અઞ્ઞમઞ્ઞં ન વિરુજ્ઝતીતિ આહ ‘‘**પુબ્બે**’’તિઆદિ. **વત્થુપટિક્ખેપો**તિ અબ્રહ્મચરિયવત્થુપટિસેધો. તેનાહ ‘‘**પુરિસાધિપ્પાયવસેના**’’તિ. **આરમ્મણપટિલાભો**તિ રૂપાદિપઞ્ચકામગુણારમ્મણસ્સેવ પટિલાભો.

૨૩. **કિલમથો**તિ ખેદો, કાયસ્સ ગરુભાવકથિનભાવાદયોપિ તસ્સા તદા ન હોન્તિ એવ. ''તિરોકુચ્છિગતં પસ્સતી''તિ વુત્તં. કદા પટ્ઠાય પસ્સતીતિ આહ **''કલલાદિકાલં અતિક્કમિત્વા''**તિઆદિ. દસ્સને પયોજનં સયમેવ વદતિ. તસ્સ અભાવતો કલલાદિકાલે ન પસ્સતિ. **પુત્તેન** દહરેન મન્દેન ઉત્તાનસેય્યકેન **સદ્ધિં**. **''યં તં માતૂ''**તિઆદિ પકતિચારિત્તવસેન વુત્તં. ચક્કવત્તિગબ્ભતોપિ હિ સવિસેસં બોધિસત્તગબ્ભો પરિહારં લભતિ પુઞ્ઞસમ્ભારસ્સ સાતિસયત્તા, તસ્મા બોધિસત્તમાતા અતિવિય સપ્પાયાહારાચારા ચ હુત્વા સક્કચ્ચં પરિહરતિ. **સુખવાસત્થ**ન્તિ બોધિસત્તસ્સ સુખવાસત્થં. **પુરત્થાભિમુખો**તિ માતુ પુરિમભાગાભિમુખો. ઇદાનિ તિરોકુચ્છિગતસ્સ દિસ્સમાનતાય અબ્ભન્તરં, બાહિરઞ્ચ કારણં દસ્સેતું **''પુબ્બે કતકમ્મ''**ન્તિઆદિ વુત્તં. **અસ્સા**તિ દેવિયા. **વત્થુ**ન્તિ કુચ્છિં. ફલિકઅબ્ભપટલાદિનો વિય બોધિસત્તમાતુકુચ્છિતચસ્સ પતનુભાવેન આલોકસ્સ વિબન્ધાભાવતો યથા બોધિસત્તમાતા કુચ્છિગતં બોધિસત્તં પસ્સતિ, કિં એવં બોધિસત્તોપિ માતરં, અઞ્ઞઞ્ચ પુરતો ઠિતં રૂપગતં પસ્સતિ, નોતિ આહ **''બોધિસત્તો પના''**તિઆદિ. કસ્મા પન સતિ ચક્ખુમ્હિ, આલોકે ચ ન પસ્સતીતિ આહ **''ન હિ અન્તોકુચ્છિયં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ઉપ્પજ્જતી''**તિ. અસ્સાસપસ્સાસા વિય હિ તત્થ ચક્ખુવિઞ્ઞાણમ્પિ ન ઉપ્પજ્જતિ તજ્જસ્સ સમન્નાહારસ્સ અભાવતો.

૨૪. યથા અઞ્ઞા ઇત્થિયો વિજાતપ્પચ્ચયા તાદિસેન રોગેન અભિભૂતાપિ હુત્વા મરન્તિ, બોધિસત્તમાતુ પન બોધિસત્તે કુચ્છિગતે તસ્સ વિજાયનનિમિત્તં, ન કોચિ રોગો ઉપ્પજ્જતિ, કેવલં આયુપરિક્ખયેનેવ કાલં કરોતિ, સ્વાયમત્થો હેટ્ઠા વુત્તો એવ. **''બોધિસત્તેન વસિતટ્ઠાનઞ્હી''**તિઆદિ તસ્સ કારણવચનં. **અઞ્ઞેસં અપરિભોગ**ન્તિ અઞ્ઞેહિ ન પરિભુઞ્જિતબ્બં, ન પરિભોગયોગ્યન્તિ અત્થો. તથા સતિ બોધિસત્તપિતુ અઞ્ઞાય અગ્ગમહેસિયા ભવિતબ્બં, તથાપિ બોધિસત્તમાતરિ ધરન્તિયા અયુજ્જમાનકન્તિ આહ **''ન ચ સક્કા''**તિઆદિ. **અપનેત્વા**તિ અગ્ગમહેસિઠાનતો નીહરિત્વા. અત્તનિ છન્દરાગવસેનેવ બહિદ્ધા આરમ્મણપરિયેસનાતિ વિસયિનિસારાગો સત્તાનં વિસયેસુ સારાગસ્સ બલવકારણન્તિ દસ્સેન્તો આહ **''સત્તાનં અત્તભાવે છન્દરાગો બલવા હોતી''**તિ. **અનુરક્ખિતું ન સક્કોતી**તિ સમ્મા ગબ્ભપરિહારં નાનુયુઞ્જતિ. તેન **ગબ્ભો બહ્વાબાધો હોતિ. વત્થુ વિસદં હોતી**તિ ગબ્ભાસયો વિસુદ્ધો હોતિ. માતુ મજ્ઝિમવયસ્સ તતિયકોટ્ઠાસે બોધિસત્તગબ્ભોક્કમનમ્પિ તસ્સા આયુપરિમાણવિલોકનેનેવ સઙ્ગહિતં વયોવસેન ઉપ્પજ્જનકવિકારસ્સ પરિવજ્જનતો. ઇત્થિસભાવેન ઉપ્પજ્જનકવિકારો પન બોધિસત્તસ્સ આનુભાવેનેવ વૂપસમતિ.

૨૫. **સત્તમાસજાતો**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણતો સત્તમે માસે જાતો. સો **સીતુણ્હક્ખમો ન હોતિ** અતિવિય સુખુમાલતાય. **અટ્ઠમાસજાતો** કામં સત્તમાસજાતતો બુદ્ધિવયવા, એકચ્ચે પન ચમ્મપદેસા વુદ્ધિં પાપુણન્તા ઘટ્ટનં ન સહન્તિ, તેન સો **ન જીવતિ**. ''સત્તમાસજાતસ્સ પન ન તાવ તે જાતા''તિ વદન્તિ.

૨૭. **દેવા પઠમં પટિગ્ગણ્હન્તી**તિ ''લોકનાથં મહાપુરિસં સયમેવ પઠમં પટિગ્ગણ્હામા''તિ સઞ્જાતગારવબહુમાના અત્તનો પીતિં પવેદેન્તા **ખીણાસવા સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનો આદિતો પટિગ્ગણ્હન્તિ**. **સૂતિવેસ**ન્તિ સૂતિજગ્ગનધાતિવેસં. **એકે**તિ અભયગિરિવાસિનો. **મચ્છક્ખિસદિસં** છવિવસેન. **અટ્ઠાસિ** ન નિસીદિ, ન નિપજ્જિ વા. તેન વુત્તં ''ઠિતાવ બોધિસત્તં બોધિસત્તમાતા વિજાયતી''તિ. નિદ્દુક્ખતાય **ઠિતા** એવ હુત્વા **વિજાયતિ**. દુક્ખસ્સ હિ બલવભાવતો તં દુક્ખં અસહમાના અઞ્ઞા ઇત્થિયો નિસિન્ના વા નિપન્ના વા વિજાયન્તિ.

૨૮. **અજિનપ્પવેણિયા**તિ અજિનચમ્મેહિ સિબ્બિત્વા કતપવેણિયા. **મહાતેજો**તિ મહાનુભાવો. **મહાયસો**તિ મહાપરિવારો, વિપુલકિત્તિઘોસો ચ.

૨૯. **ભગ્ગવિભગ્ગાતિ** સમ્બાધટ્ઠાનતો નિક્ખમનેન વિભાવિતત્તા ભગ્ગા, વિભગ્ગા વિય ચ હુત્વા, તેન નેસં અવિસદભાવમેવ દસ્સેતિ. **અલગ્ગો હુત્વાતિ** ગબ્ભાસયે, યોનિપદેસે ચ કત્થચિ અલગ્ગો અસત્તો હુત્વા, યતો ''ધમકરણતો ઉદકનિક્ખમનસદિસ''ન્તિ વુત્તં. **ઉદકેનાતિ** ગબ્ભાસયગતેન ઉદકેન. **અમક્ખિતોવ નિક્ખમતિ** સમ્મક્ખિતસ્સ તાદિસસ્સ ઉદકસેમ્હાદિકસ્સેવ તત્થ અભાવતો. બોધિસત્તસ્સ હિ પુઞ્ઞાનુભાવતો પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય તં ઠાનં પુબ્બેપિ વિસુદ્ધં વિસેસતો પરમસુગન્ધગન્ધકુટિ વિય ચન્દનગન્ધં વાયન્તં તિટ્ઠતિ.

ઉદકવટ્ટિયોતિ ઉદકક્ખન્ધા.

૩૧. **મુહુત્તજાતોતિ** મુહુત્તેન જાતો હુત્વા મુહુત્તમત્તોવ. **અનુધારિયમાનેતિ** અનુકૂલવસેન નીયમાને. **આગતાનેવાતિ** તં ઠાનં ઉપગતાનિ એવ. **અનેકસાખન્તિ** રતનમયાનેકસતપતિટ્ઠાનહીરકં. **સહસ્સમણ્ડલન્તિ** તેસં ઉપરિટ્ઠિતં અનેકસહસ્સમણ્ડલહીરકં. **મરૂતિ** દેવા. **ન ખો પન એવં દટ્ઠબ્બં** પદવીતિહારતો પગેવ દિસાવિલોકનસ્સ કતત્તા. તેનાહ ''**મહાસત્તો હી**''તિઆદિ. **એકઙ્ગણાનીતિ** વિવટભાવેન વિહારઙ્ગણપરિવેણઙ્ગણાનિ વિય એકઙ્ગણસદિસાનિ **અહેસું. સદિસોપિ નત્થીતિ** તુમ્હાકં ઇદં વિલોકનં વિસિટ્ઠે પસ્સિતું ''**ઇધ તુમ્હેહિ સદિસોપિ નત્થિ, કુતો ઉત્તરિતરો**''તિ આહંસુ. **અગ્ગોતિ** પધાનો, કેન પનસ્સ પધાનતાતિ આહ ''**ગુણેહી**''તિ. **પઠમ**-સદ્દો ચેત્થ પધાનપરિયાયો. બોધિસત્તસ્સ પન પધાનતા અનઞ્ઞસાધારણાતિ આહ ''**સબ્બપઠમો**''તિ, સબ્બપધાનોતિ અત્થો. **એતસ્સેવાતિ** અગ્ગસદ્દસ્સેવ. એત્થ ચ મહેસક્ખા તાવ દેવા તથા ચ વદન્તિ, ઇતરે પન કથન્તિ? મહાસત્તસ્સ આનુભાવદસ્સનાદિના. મહેસક્ખાનઞ્હિ દેવાનં મહાસત્તસ્સ આનુભાવો વિય તેન સદિસાનમ્પિ આનુભાવો પચ્ચક્ખો અહોસીતિ, ઇતરે પન તેસં વચનં સુત્વા સદ્દહન્તા અનુમિનન્તા તથા આહંસુ. પરિપાકગતપુબ્બહેતુસંસિદ્ધાય ધમ્મતાય ચોદિયમાનો **ઇમસ્મિં...પે॰... બ્યાકાસિ**.

જાતમત્તસ્સેવ બોધિસત્તસ્સ ઠાનાદીનિ યેસં વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભૂતાનીતિ તે નિદ્ધારેત્વા દસ્સેન્તો ''**એત્થ ચા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **પતિટ્ઠાનં ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં** ઇદ્ધિપાદવસેન લોકુત્તરધમ્મેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતભાવસમિજ્ઝનતો. **ઉત્તરાભિમુખભાવો** લોકસ્સ ઉત્તરણવસેન ગમનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. તેન હિ ભગવા સદેવકસ્સ લોકસ્સ અભિભૂતો, કેનચિ અનભિભૂતો અહોસિ. તેનાહ ''**મહાજનં અજ્ઝોત્થરિત્વા અભિભવિત્વા ગમનસ્સ પુબ્બનિમિત્ત**''ન્તિ. તથા સત્તપદગમનં સત્તપદબોજ્ઝઙ્ગસમ્પન્નઅરિયમગ્ગગમનસ્સ. સુવિસુદ્ધસેતચ્છત્તધારણં સુવિસુદ્ધવિમુત્તિછત્તધારણસ્સ. પઞ્ચરાજકકુધભણ્ડસમાયોગો પઞ્ચવિધવિમુત્તિગુણસમાયોગસ્સ. અનાવટદિસાનુવિલોકનં અનાવટઞાણતાય. ''અગ્ગોહમસ્મી''તિઆદિના અછમ્ભિતવાચાભાસનં કેનચિ અવિબન્ધનીયતાય અપ્પવત્તિયસ્સ સદ્ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસ્સ. ''અયમન્તિમા જાતી''તિ આયતિં જાતિયા અભાવકિત્તના અનુપાદિ...પે॰... પુબ્બનિમિત્તન્તિ વેદિતબ્બં તસ્સ તસ્સ અનાગતે લદ્ધબ્બવિસેસસ્સ તં તં નિમિત્તં અબ્યભિચારીતિ કત્વા. **ન આગતોતિ** ઇમસ્મિં સુત્તે, અઞ્ઞત્થ ચ વક્ખમાનાય અનુપુબ્બિયા ન આગતો. **આહરિત્વાતિ** તસ્મિં તસ્મિં સુત્તે, અટ્ઠકથાસુ ચ આગતનયેન આહરિત્વા **દીપેતબ્બો**.

''**દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પી**''તિ ઇદં સતિપિ ઇધ પાળિયં આગતત્તે વક્ખમાનાનં અચ્છરિયાનં મૂલભૂતં દસ્સેતું વુત્તં, એવં અઞ્ઞમ્પિ એવરૂપં દટ્ઠબ્બં. **તન્તિબદ્ધા વીણા ચમ્મબદ્ધા ભેરિયોતિ** પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયસ્સ નિદસ્સનમત્તં, ચ-સદ્દેન વા ઇતરેસમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. ''અન્દુબન્ધનાદીનિ તઙ્ખણે એવ છિજ્જિત્વા પુન પાકતિકાનેવ હોન્તિ, તથા જચ્ચન્ધાદીનં ચક્ખુસોતાદીનિ તથારૂપકમ્મપચ્ચયા તસ્મિંયેવ ખણે ઉપ્પજ્જિત્વા

તાવદેવ વિગચ્છન્તી''તિ વદન્તિ. **છિજ્જિંસૂ**તિ ચ પાદેસુ બન્ધટ્ઠાનેસુ છિજ્જિંસુ. **વિગચ્છિંસૂ**તિ વૂપસમિંસુ. **આકાસટ્ઠકરતનાનિ** નામ તંતંવિમાનગતમણિરતનાદીનિ. **સકતેજોભાસિતાની**તિ અતિવિય સમુજ્જલાય અત્તનો પભાય ઓભાસિતાનિ **અહેસું. નપ્પવત્તી**તિ ન સન્નિપાતો. **ન વાયી**તિ ખરો વાતો ન વાયિ. મુદુસુખો પન સત્તાનં સુખાવહો વાયિ. **પથવિગતા અહેસું** ઉચ્ચટ્ઠાને ઠાતું અવિસહન્તા. **ઉતુસમ્પન્નો**તિ અનુણ્હાસીતતાસઙ્ખાતેન ઉતુના સમ્પન્નો. **અપ્ફોટનં** વુચ્ચતિ ભુજહત્થસઙ્ઘટ્ટનસદ્દો, અત્થતો પન વામહત્થં ઉરે ઠપેત્વા દક્ખિણેન પુથુપાણિના હત્થતાળનેન સદ્દકરણં. મુખેન ઉસ્સેળનં સદ્દસ્સ મુઞ્ચનં **સેળનં. એકદ્ધજમાલા અહોસિ** નિરન્તરં ધજમાલાસમોધાનગતાય. ન કેવલઞ્ચ એતાનિ એવ, અથ ખો અઞ્ઞાનિપિ ''વિચિત્તપુપ્ફસુગન્ધપુપ્ફવસ્સદેવોપવસ્સિ સૂરિયે દિસ્સમાને એવ તારકા ઓભાસિંસુ, અચ્છં વિપ્પસન્નં ઉદકં પથવિતો ઉબ્ભિજ્જિ, બિલાસયા ચ તિરચ્છાના આસયતો નિક્ખમિંસુ, રાગદોસમોહાપિ તનુ ભવિંસુ, પથવિયં રજો વૂપસમિ, અનિટ્ઠગન્ધો વિગચ્છિ, દિબ્બગન્ધો વાયિ, રૂપિનો દેવા સરૂપેનેવ મનુસ્સાનં આપાથં અગમંસુ, સત્તાનં ચુતૂપપાતા નાહેસુ''ન્તિ એવમાદીનિ યાનિ મહાભિનીહારસમયે ઉપ્પન્નાનિ દ્વત્તિંસપુબ્બનિમિત્તાનિ, તાનિ અનવસેસતો તદા અહેસુન્તિ.

તત્રાપીતિ તેસુપિ પથવિકમ્પાદીસુ એવં પુબ્બનિમિત્તભાવો વેદિતબ્બો. ન કેવલં સમ્પતિજાતસ્સ ઠાનાદીસુ એવાતિ અધિપ્પાયો. **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં** સબ્બસ્સ ઞેય્યસ્સ, તિત્થકરમતસ્સ ચ ચાલનતો. કેનચિ અનુસ્સાહિતાનંયેવ ઇમસ્મિંયેવ **એકચક્કવાળે સન્નિપાતો** કેનચિ અનુસ્સાહિતાનંયેવ **એકપ્પહારેનેવ સન્નિપતિત્વા ધમ્મપટિગ્ગાહકનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. પઠમં દેવતાનં પટિગ્ગહણં** દિબ્બવિહારપટિલાભસ્સ, **પચ્છા મનુસ્સાનં પટિગ્ગહણં** તત્થેવ ઠાનસ્સ નિચ્ચલસભાવતો આનેઞ્જવિહારપટિલાભસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં. વીણાનં સયં વજ્જનં** પરૂપદેસેન વિના સયમેવ **અનુપુબ્બવિહારપટિલાભસ્સ** પુબ્બનિમિત્તં. **ભેરીનં વજ્જનં** ચક્કવાળપરિયન્તાય પરિસાય પવેદનસમત્થસ્સ **ધમ્મભેરિયા અનુસાવનસ્સ** અમતદુન્દુભિઘોસનસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં. અન્દુબન્ધનાદીનં છેદો** માનવિનિબન્ધભેદનસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં. મહાજનસ્સ રોગવિગમો** તસ્સેવ સકલવટ્ટદુક્ખરોગવિગમભૂતસ્સ **સચ્ચપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં**. ''મહાજનસ્સા''તિ પદં ''મહાજનસ્સ દિબ્બચક્ખુપટિલાભસ્સ, મહાજનસ્સ દિબ્બસોતધાતુપટિલાભસ્સા''તિઆદિના તત્થ તત્થ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. ઇદ્ધિપાદભાવનાવસેન સાતિસયઞાણજવસમ્પત્તિસિદ્ધીતિ આહ ''**પીઠસપ્પીનં જવસમ્પદા ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્ત**''ન્તિ. **સુપટ્ટનસમ્પાપુણનં ચતુપટિસમ્ભિદાધિગમસ્સ પુબ્બનિમિત્તં**. અત્થાદિઅનુરૂપં અત્થાદીસુ સમ્પટિપત્તિભાવતો. **રતનાનં સકતેજોભાસિતત્તં યં લોકસ્સ ધમ્મોભાસં દસ્સેસ્સતિ**, તેન **તસ્સ** સકતેજોભાસિતત્તસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં**.

ચતુબ્રહ્મવિહારપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં તસ્સ સબ્બસો વેરવૂપસમનતો. **એકાદસઅગ્ગિનિબ્બાપનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં** દુન્નિબ્બાપનનિબ્બાનભાવતો. **ઞાણાલોકાદસ્સનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં** અનાલોકે આલોકદસ્સનભાવતો. **નિબ્બાનરસેના**તિ કિલેસાનં નિબ્બાયનરસેન. **એકરસભાવસ્સા**તિ સાસનસ્સ સબ્બત્થ એકરસભાવસ્સ, તઞ્ચ ખો અમધુરસ્સ લોકસ્સ સબ્બસો મધુરભાવાપાદનેન. **દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતભિન્દનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં** સબ્બસો દિટ્ઠિગતવાતાપનયનવસેન. આકાસાદિઅપ્પતિટ્ઠવિસમચઞ્ચલટ્ઠાનં પહાય **સકુણાનં પથવિગમનં** તાદિસં મિચ્છાગાહં પહાય સત્તાનં **પાણેહિ** રતનત્તય**સરણગમનસ્સ પુબ્બનિત્તં. બહુજનકન્તતાયા**તિ ચન્દસ્સ વિય બહુજનસ્સ કન્તતાય. **સૂરિયસ્સ ઉણ્હસીતવિવજ્જિતઉતુસુખતા** પરિળાહવિવજ્જિત**કાયિકચેતસિકસુખપ્પત્તિયા પુબ્બનિમિત્તં. દેવતાનં અપ્ફોટનાદીહિ કીળનં** પમોદુપ્પત્તિ ભવન્તગમનેન, ધમ્મસભાવબોધનેન ચ ઉદાનવસેન

પમોદવિભાવનસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં**. **ધમ્મવેગવસ્સનસ્સા**તિ દેસનાઞાણવેગેન ધમ્મામતસ્સ વસ્સનસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં**. કાયગતાસતિવસેન લદ્ધં ઝાનં પાદકં કત્વા ઉપ્પાદિતમગ્ગફલસુખાનુભવો **કાયગતાસતિઅમતપટિલાભો**, તસ્સ પન કાયસ્સાપિ અતપ્પકસુખાવહત્તા ખુદાપિપાસાપીળનાભાવો પુબ્બનિમિત્તં વુત્તો . **અટ્ઠકથાયં**પન ખુદં, પિપાસઞ્ચ ભિન્દિત્વા વુત્તં. તત્થ પુબ્બનિમિત્તાનં ભેદો વિસેસસામઞ્ઞવિભાગેન, ગોબલીબદ્દઞાયેન ચ ગહેતબ્બો. ‘‘સયમેવા’’તિ પદં ‘‘અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગદ્વારવિવરણસ્સા’’તિ એત્થાપિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **ભરિતભાવસ્સા**તિ પરિપુણ્ણભાવસ્સ. ‘‘**અરિયદ્ધજમાલામાલિતાયા**તિ કાસાયદ્ધજમાલાવન્તતાયા’’તિ કેચિ, સદેવકસ્સ લોકસ્સ પન અરિયમગ્ગબોજ્ઝઙ્ગદ્ધજમાલાહિ માલિભાવસ્સ **પુબ્બનિમિત્તં**. યં પનેત્થ અનુદ્ધટં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

એત્થાતિ ‘‘સમ્પતિજાતો’’તિઆદિના આગતે ઇમસ્મિં વારે. **વિસ્સજ્જિતોવ**, તસ્મા અમ્હેહિ ઇધ અપુબ્બં વત્તબ્બં નત્થીતિ અધિપ્પાયો. તદા પથવિયં ગચ્છન્તોપિ મહાસત્તો આકાસેન ગચ્છન્તો વિય મહાજનસ્સ તથા ઉપટ્ઠાસીતિ અયમેત્થ નિયતિ ધમ્મનિયામો બોધિસત્તાનં ધમ્મતા તિ ઇદં નિયતિવાદવસેન કથનં. પુબ્બે પુરિમજાતીસુ તાદિસસ્સ પુઞ્ઞસમ્ભારકમ્મસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તા મહાજનસ્સ તથા ઉપટ્ઠાસીતિ ઇદં પુબ્બેકતકમ્મવાદવસેન કથનં. ઇમેસં સત્તાનં ઉપરિ ઈસનસીલતાય યથાસકં કમ્મમેવ ઇસ્સરો નામ, તસ્સ નિમ્માનં અત્તનો ફલસ્સ નિબ્બત્તનં મહાપુરિસોપિ સદેવકં લોકં અભિભવિતું સમત્થેન ઉળારેન પુઞ્ઞકમ્મેન નિબ્બત્તિતો, તેન ઇસ્સરેન નિમ્મિતો નામ, તસ્સ ચાયં નિમ્માનવિસેસો, યદિદં મહાનુભાવતા, યાય મહાજનસ્સ તથા ઉપટ્ઠાસીતિ ઇદં ઇસ્સરનિમ્માનવસેન કથનં. એવં તં તં બહુલં વત્વા કિં ઇમાય પરિયાયકથાયાતિ અવસાને ઉજુકમેવ બ્યાકરિ. સમ્પતિજાતો પથવિયં કથં પદસા ગચ્છતિ, એવં મહાનુભાવો આકાસેન મઞ્ઞે ગચ્છતીતિ પરિકપ્પનવસેન આકાસેન ગચ્છન્તો વિય અહોસિ. સીઘતરં પન સત્તપદવીતિહારેન ગતત્તા દિસ્સમાનરૂપોપિ મહાજનસ્સ અદિસ્સમાનો વિય અહોસિ. અચેલકભાવો, ખુદ્દકસરીરતા ચ તાદિસસ્સ ઇરિયાપથસ્સ ન અનુચ્છવિકાતિ કમ્માનુભાવસઞ્જનિતપાટિહારિયવસેન અલઙ્કતપટિયત્તો વિય, સોળસવસ્સુદ્દેસિકો વિય ચ મહાજનસ્સ ઉપટ્ઠાસીતિ વેદિતબ્બં. મહાસત્તસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવેન તદા તથા ઉપટ્ઠાનમત્તમેવેતન્તિ. **પચ્છા બાલદારકોવ અહોસિ, ન તાદિસો**તિ. બુદ્ધભાવાનુચ્છવિકસ્સ બોધિસત્તાનુભાવસ્સ યાથાવતો પવેદિતત્તા **પરિસા ચસ્સ** બ્યાકરણેન **બુદ્ધેન વિય**...પે॰... **અત્તમના અહોસિ**.

સબ્બધમ્મતાતિ સબ્બા સોળસવિધાપિ યથાવુત્તા ધમ્મતા **સબ્બબોધિસત્તાનં હોન્તીતિ વેદિતબ્બા** પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારદસ્સનેન નેસં એકસદિસત્તા.

દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણવણ્ણના

૩૩. **દુકૂલચુમ્બટકે**તિ દહરસ્સ નિપજ્જનયોગ્યતાવસેન પટિસંહટદુકૂલસુખુમે. ‘‘ખત્તિયો બ્રાહ્મણો’’તિ એવમાદિ **જાતિ**. ‘‘કોણ્ડઞ્ઞો ગોતમો’’તિ એવમાદિ **ગોત્તં**. ‘‘પોણિકા ચિક્ખલ્લિકા સાકિયા કોળિયા’’તિ એવમાદિ **કુલપદેસો**. **આદિ**-સદ્દેન રૂપિસ્સરિયપરિવારાદિસબ્બસમ્પત્તિયો સઙ્ગણ્હાતિ. **મહન્તસ્સા**તિ વિપુલસ્સ, ઉળારસ્સાતિ અત્થો. **નિપ્ફત્તિયો**તિ સિદ્ધિયો. **ગન્તબ્બગતિયા**તિ ગતિ-સદ્દસ્સ કમ્મસાધનતમાહ. ઉપપજ્જનવસેન હિ સુચરિતદુચ્ચરિતેહિ ગન્તબ્બાતિ **ગતિયો**, ઉપપત્તિભવવિસેસો. ગચ્છતિ યથારુચિ પવત્તતીતિ **ગતિ**, અજ્ઝાસયો. **પટિસરણે**તિ પરાયણે અવસ્સયે. સબ્બસઙ્ખતવિસંયુત્તસ્સ હિ અરહતો નિબ્બાનમેવ તંપટિસરણં. **ત્યાહન્તિ** તે અહં.

દસવિધે કુસલધમ્મે, અગરહિતે ચ રાજધમ્મે (જા॰ ૨ મહામંસજાતકે વિત્થારો) નિયુત્તોતિ **ધમ્મિકો**. તેન ચ ધમ્મેન સકલં લોકં રઞ્જેતીતિ **ધમ્મરાજા**. યસ્મા ચક્કવત્તી ધમ્મેન ઞાયેન રજ્જં અધિગચ્છતિ, ન અધમ્મેન, તસ્મા વુત્તં "**ધમ્મેન લદ્ધરજ્જત્તા ધમ્મરાજા**"તિ. ચતૂસુ દિસાસુ સમુદ્દપરિયોસાનતાય **ચતુરન્તા** નામ તત્થ તત્થ દીપે મહાપથવીતિ આહ "**પુરત્થિમ...પે॰... ઇસ્સરો**"તિ. **વિજિતાવી**તિ વિજેતબ્બસ્સ વિજિતવા, કામકોધાદિકસ્સ અબ્ભન્તરસ્સ, પટિરાજભૂતસ્સ બાહિરસ્સ ચ અરિગણસ્સ વિજયિ, વિજેત્વા ઠિતોતિ અત્થો. કામં ચક્કવત્તિનો કેનચિ યુદ્ધં નામ નત્થિ, યુદ્ધેન પન સાધેતબ્બસ્સ વિજયસ્સ સિદ્ધિયા "**વિજિતસઙ્ગામો**"તિ વુત્તં. જનપદોવ ચતુબ્બિધઅચ્છરિયધમ્માદિસમન્નાગતે અસ્મિં રાજિનિ થાવરિયં કેનચિ અસંહારિયં દળ્હં ભત્તભાવં પત્તો, જનપદે વા અત્તનો ધમ્મિકાય પટિપત્તિયા થાવરિયં થિરભાવં પત્તોતિ **જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો**. મનુસ્સાનં ઉરે સત્થં ઠપેત્વા ઇચ્છિતધનહરણાદિના પરસાહસકારિતાય **સાહસિકા**.

રતિજનનટ્ઠેનાતિ અતપ્પકપીતિસોમનસ્સુપ્પાદનેન. સદ્દત્થતો પન રમેતીતિ **રતનં**. "અહો મનોહર"ન્તિ ચિત્તે કત્તબ્બતાય **ચિત્તીકતં** . "સ્વાયં ચિત્તીકારો તસ્સ પૂજનીયતાયા"તિ ચિત્તીકતન્તિ પૂજનીયન્તિ અત્થં વદન્તિ. મહન્તં વિપુલં અપરિમિતં મૂલં અગ્ઘતીતિ **મહગ્ઘં**. નત્થિ એતસ્સ તુલા ઉપમાતિ **અતુલં**, અસદિસં. કદાચિ એવ ઉપ્પજ્જનતો દુક્ખેન લદ્ધબ્બત્તા **દુલ્લભદસ્સનં**. અનોમેહિ ઉળારગુણેહેવ સત્તેહિ પરિભુઞ્જિતબ્બતો **અનોમસત્તપરિભોગં**. ઇદાનિ નેસં ચિત્તીકતાદિઅત્થાનં સવિસેસં ચક્કરતને લબ્ભમાનતં દસ્સેત્વા ઇતરેસુપિ તે અતિદિસિતું "**ચક્કરતનસ્સ ચા**"તિઆદિ આરદ્ધં. **અઞ્ઞં દેવટ્ઠાનં નામ ન હોતિ** રઞ્ઞો અનઞ્ઞસાધારણિસ્સરિયાદિસમ્પત્તિપટિલાભહેતુતો, સત્તાનઞ્ચ યથિચ્છિતત્થપટિલાભહેતુતો. **અગ્ઘો નત્થિ** અતિવિય ઉળારસમુજ્જલસત્તરતનમયત્તા, અચ્છરિયબ્ભુતમહાનુભાવતાય ચ. યદગ્ગેન મહગ્ઘં, તદગ્ગેન **અતુલં**. સત્તાનં પાપજિગુચ્છનેન વિગતકાળકો પુઞ્ઞપસુતતાય મણ્ડભૂતો યાદિસો કાલો બુદ્ધુપ્પાદારહો, તાદિસે એવ ચક્કવત્તીનમ્પિ સમ્ભવોતિ આહ "**યસ્મા ચ પના**"તિઆદિ. ઉપમાવસેન ચેતં વુત્તં, ઉપમોપમેય્યાનઞ્ચ ન અચ્ચન્તમેવ સદિસતા. તસ્મા યથા બુદ્ધા કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન તથા ચક્કવત્તિનો, એવં સન્તેપિ ચક્કવત્તિવત્તપરિપૂરણસ્સાપિ દુક્કરભાવતોપિ દુલ્લભુપ્પાદાયેવાતિ , ઇમિના દુલ્લભુપ્પાદતાસામઞ્ઞેન તેસં દુલ્લભદસ્સનતા વુત્તાતિ વેદિતબ્બં. કામં ચક્કરતનાનુભાવેન સિજ્ઝમાનો ગુણો ચક્કવત્તિપરિવારસાધારણો, તથાપિ "ચક્કવત્તી એવ નં સામિભાવેન વિસવિતાય પરિભુઞ્જતી"તિ વત્તબ્બતં અરહતિ તદત્થં ઉપ્પજ્જનતોતિ દસ્સેન્તો "**તદેત**"ન્તિઆદિમાહ. યથાવુત્તાનં પઞ્ચન્નં, છન્નમ્પિ વા અત્થાનં ઇતરરતનેસુપિ લબ્ભનતો "**એવં સેસાનિપી**"તિ વુત્તં. હત્થિઅસ્સ-પરિણાયકરતનેહિ અજિતવિજયતો, ચક્કરતનેન ચ પરિવારભાવેન, સેસેહિ પરિભોગૂપકરણભાવેન સમન્નાગતો. હત્થિઅસ્સમણિઇત્થિરતનેહિ પરિભોગૂપકરણભાવેન સેસેહિ પરિવારભાવેનાતિ યોજના.

ચતુન્નં મહાદીપાનં સિરિવિભવન્તિ તત્થ લદ્ધં સિરિસમ્પત્તિઞ્ચેવ ભોગસમ્પત્તિઞ્ચ. **તાદિસમેવા**તિ "પુરેભત્તમેવા"તિઆદિના વુત્તાનુભાવમેવ. યોજનપ્પમાણં પદેસં બ્યાપનેન **યોજનપ્પમાણં અન્ધકારં**. અતિદીઘતાદિ**છબ્બિધદોસપરિવજ્જિતં**.

સૂરાતિ સત્તિવન્તો, નિબ્ભયાતિ અત્થોતિ આહ "**અભીરુકા**"તિ. **અઙ્ગ**ન્તિ કારણં. યેન કારણેન "વીરા"તિ વુચ્ચેય્યું, તં **વીરઙ્ગં**. તેનાહ "**વીરિયસ્સેતં નામ**"ન્તિ. યાવ ચક્કવાળપબ્બતા ચક્કસ્સ વત્તનતો "**ચક્કવાળપબ્બતં સીમં કત્વા ઠિતસમુદ્દપરિયન્ત**"ન્તિ વુત્તં. "**અદણ્ડેના**"તિ ઇમિનાવ ધનદણ્ડસ્સ, સરીરદણ્ડસ્સ ચ અકરણં વુત્તં.

“**અસત્થેના**”તિ ઇમિના પન સેનાય યુજ્ઝનસ્સાતિ તદુભયં દસ્સેતું “**યે કતાપરાધે**”તિઆદિ વુત્તં. **વુત્તપ્પકારન્તિ** સાગરપરિયન્તં.

‘‘રઞ્જનટ્ઠેન **રાગો**, તણ્હાયનટ્ઠેન **તણ્હા**’’તિ પવત્તિઆકારભેદેન લોભો એવ દ્વિધા વુત્તો . તથા હિસ્સ દ્વિધાપિ છદનટ્ઠો એકન્તિકો. યથાહ ‘‘અન્ધતમં તદા હોતિ, યં રાગો સહતે નર’’ન્તિ, (નેત્તિ॰ ૧૧, ૨૭) ‘‘તણ્હાછદનછાદિતા’’તિ (ઉદા॰ ૬૪) ચ. ઇમિના નયેન દોસાદીનમ્પિ છદનટ્ઠો વત્તબ્બો. **કિલેસ**ગ્ગહણેન વિચિકિચ્છાદયો સેસકિલેસા વુત્તા. યસ્મા તે સબ્બે પાપધમ્મા ઉપ્પજ્જમાના સત્તસન્તાનં છાદેત્વા પરિયોનન્ધિત્વા તિટ્ઠન્તિ કુસલપ્પવત્તિં નિવારેન્તિ, તસ્મા તે ‘‘છદના, છદા’’તિ ચ વુત્તા. **વિવટ્ટચ્છદા**તિ ચ ઓ-કારસ્સ આ-કારં કત્વા નિદ્દેસો.

૩૫. તાસન્તિ દ્વિન્નમ્પિ નિપ્ફત્તીનં. **નિમિત્તભૂતાની**તિ ઞાપકકારણભૂતાનિ. તથા હિ લક્ખીયતિ મહાપુરિસભાવો એતેહીતિ **લક્ખણાનિ**. ઠાનગમનાદીસુ ભૂમિયં સુટ્ઠુ સમં પતિટ્ઠિતા પાદા એતસ્સાતિ **સુપ્પતિટ્ઠિતપાદો**. તં પનસ્સ સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતં બ્યતિરેકમુખેન વિભાવેતું “**યથા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અગ્ગતલ**ન્તિ અગ્ગપાદતલં. **પણ્હી**તિ પણ્હિતલં. **પસ્સ**ન્તિ પાદતલસ્સ દ્વીસુ પસ્સેસુ એકેકં, ઉભયમેવ વા પરિયન્તં પસ્સં. “**અસ્સ પના**”તિઆદિ અન્વયતો અત્થવિભાવનં. **સુવણ્ણપાદુકતલમિવ** ઉજુકં નિક્ખિપિયમાનં. **એકપ્પહારેનેવા**તિ એકક્ખણેયેવ. **સકલં પાદતલં ભૂમિં ફુસતિ** નિક્ખિપને. એકપ્પહારેનેવ સકલં પાદતલં ભૂમિતો ઉટ્ઠહતીતિ યોજના. **તસ્મા અયં સુપ્પતિટ્ઠિતપાદો**તિ નિગમનં. યં પનેત્થ વત્તબ્બં અનુપુબ્બનિન્નાદિઅચ્છરિયબ્ભુતં નિસ્સન્દફલં, તં પરતો **લક્ખણસુત્તવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૦૧) આવિભવિસ્સતીતિ.

નાભિ દિસ્સતીતિ લક્ખણચક્કસ્સ નાભિ પરિમણ્ડલસણ્ઠાના સુપરિબ્યત્તા હુત્વા દિસ્સતિ, લબ્ભતીતિ અધિપ્પાયો. **નાભિપરિચ્છિન્ના**તિ તસ્સં નાભિયં પરિચ્છિન્ના પરિચ્છેદવસેન ઠિતા. **નાભિમુખપરિક્ખેપપટ્ટો**તિ પકતિચક્કસ્સ અક્ખબ્ભાહતપરિહરણત્થં નાભિમુખે ઠપેતબ્બં પરિક્ખેપપટ્ટો, તપ્પટિચ્છન્નો ઇધ અધિપ્પેતો. **નેમિમણિકા**તિ નેમિયં આવલિભાવેન ઠિતમણિકાલેખા. **સમ્બહુલવારો**તિ બહુવિધલેખઙ્ગવિભાવનવારો. **સત્તી**તિ આવુધસત્તિ. **સિરિવચ્છો**તિ સિરિઅઙ્ગા. **નન્દી**તિ દક્ખિણાવત્તં. **સોવત્તિકો**તિ સોવત્તિઅઙ્ગો. **વટંસકો**તિ આવેળં. **વડ્ઢમાનક**ન્તિ પુરિમહાદીસુ દીપઙ્કં. **મોરહત્થકો**તિ મોરપિઞ્છકલાપો, મોરપિઞ્છપટિસિબ્બિતો વા બીજનીવિસેસો. **વાળબીજની**તિ ચામરિવાલં. સિદ્ધત્થાદિ **પુણ્ણઘટપુણ્ણપાતિયો**. ‘‘ચક્કવાળો’’તિ વત્વા તસ્સ પધાનાવયવે દસ્સેતું “**હિમવા સિનેરુ...પે॰... સહસ્સાની**”તિ વુત્તં. “**ચક્કવત્તિરઞ્ઞો પરિસં ઉપાદાયા**”તિ ઇદં હત્થિરતનાદીનમ્પિ તત્થ લબ્ભમાનભાવદસ્સનં. **સબ્બો**તિસત્તિઆદિકો યથાવુત્તો અઙ્ગવિસેસો **ચક્કલક્ખણસ્સેવ પરિવારો**તિ વેદિતબ્બો.

“**આયતપણ્હી**”તિ ઇદં અઞ્ઞેસં પણ્હિતો દીઘતં સન્ધાય વુત્તં, ન પન અતિદીઘતન્તિ આહ “**પરિપુણ્ણપણ્હી**”તિ. યથા પન પણ્હિલક્ખણં પરિપુણ્ણં નામ હોતિ, તં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું “**યથા હી**”તિઆદિ વુત્તં. **આરગ્ગેના**તિ મણ્ડલાય સિખાય. **વટ્ટેત્વા**તિ યથા સુવટ્ટં હોતિ, એવં વટ્ટેત્વા. **રત્તકમ્બલગેણ્ડુકસદિસા**તિ રત્તકમ્બલમયગેણ્ડુકસદિસા.

“**મક્કટસ્સેવા**”તિ દીઘભાવં, સમતઞ્ચ સન્ધાયેતં વુત્તં. **નિય્યાસતેલેના**તિ છત્તિરિતનિય્યાસાદિનિય્યાસસમ્મિસ્સેન તેલેન, યં ‘‘સુરભિનિય્યાસ’’ન્તિપિ વદન્તિ. **નિય્યાસતેલ**ગ્ગહણઞ્ચેત્થ હરિતાલવટ્ટિયા ઘનસિનિદ્ધભાવદસ્સનત્થં.

યથા સતક્ખત્તું વિહતં કપ્પાસપટલં સપ્પિમણ્ડે ઓસારિતં અતિવિય મુદુ હોતિ, એવં મહાપુરિસસ્સ હત્થપાદાતિ દસ્સેન્તો "**સપ્પિમણ્ડે**"તિઆદિમાહ. **તલુના**તિ સુખુમાલા.

ચમ્મેનાતિ અઙ્ગુલન્તરવેઠિતચમ્મેન. **પટિબદ્ધઅઙ્ગુલન્તરો**તિ એકતો સમ્બદ્ધઅઙ્ગુલન્તરો ન હોતિ. **એકપ્પમાણા**તિ દીઘતો સમાનપ્પમાણા. **યવલક્ખણન્તિ** અબ્ભન્તરતો અઙ્ગુલિપબ્બે ઠિતં યવલક્ખણં. **પટિવિજ્ઝિત્વા**તિ તંતંપબ્બાનં સમાનદેસતાય અઙ્ગુલીનં પસારિતકાલેપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિજ્ઝિતાનિ વિય કુસિત્વા તિટ્ઠન્તિ.

સઙ્ખા વુચ્ચન્તિ ગોપ્ફકા, ઉદ્ધં સઙ્ખા એતેસન્તિ **ઉસ્સઙ્ખા**, પાદા. **પિટ્ઠિપાદે**તિ પિટ્ઠિપાદસમીપે. **તેના**તિ પિટ્ઠિપાદે ઠિતગોપ્ફકભાવેન બદ્ધા હોન્તીતિ યોજના. તયિદં ''તેના''તિ પદં ઉપરિપદદ્વયેપિ યોજેતબ્બં ''તેન બદ્ધભાવેન ન યથાસુખં પરિવટ્ટન્તિ, તેન યથાસુખં નપરિવટ્ટનેન ગચ્છન્તાનં પાદતલાનિપિ ન દિસ્સન્તી''તિ. **ઉપરી**તિ પિટ્ઠિપાદતો દ્વિતિઅઙ્ગુલિમત્તં ઉદ્ધં, ''ચતુરઙ્ગુલમત્ત''ન્તિ ચ વદન્તિ. નિગૂળ્હાનિ ચ હોન્તિ, ન અઞ્ઞેસં વિય પઞ્ઞાયમાનાનિ. **તેના**તિ ગોપ્ફકાનં ઉપરિ પતિટ્ઠિતભાવેન. **અસ્સા**તિ મહાપુરિસસ્સ. સતિપિ દેસન્તરપ્પવત્તિયં નિચ્ચલોતિ દસ્સનત્થં **નાભિ**ગ્ગહણં. "**અધોકાયોવ ઇઞ્જતી**"તિ ઇદં પુરિમપદસ્સ કારણવચનં. યસ્મા અધોકાયોવ ઇઞ્જતિ, તસ્મા નાભિતો...પે॰... નિચ્ચલો હોતિ. "**સુખેન પાદા પરિવટ્ટન્તી**"તિ ઇદં પન પુરિમસ્સ, પચ્છિમસ્સ ચ કારણવચનં. યસ્મા સુખેન પાદા પરિવટ્ટન્તિ, તસ્મા અધોકાયોવ ઇઞ્જતિ, યસ્મા સુખેન પાદા પરિવટ્ટન્તિ, તસ્મા પુરતોપિ...પે॰... પચ્છતોયેવાતિ.

યસ્મા એણિમિગસ્સ સમન્તતો એકસદિસમંસા અનુક્કમેન ઉદ્ધં થૂલા જઙ્ઘા હોન્તિ, તથા મહાપુરિસસ્સાપિ, તસ્મા વુત્તં "**એણિમિગસદિસજઙ્ઘો**"તિ. **પરિપુણ્ણજઙ્ઘો**તિ સમન્તતો મંસૂપચયેન પરિપુણ્ણજઙ્ઘો. તેનાહ "**ન એકતો**"તિઆદિ.

એતેનાતિ ''અનોનમન્તો''તિઆદિવચનેન, જાણુફાસુભાવદીપનેનાતિ અત્થો. **અવસેસજના**તિ ઇમિના લક્ખણેન રહિતજના. **ખુજ્જા વા હોન્તિ** હેટ્ઠિમકાયતો ઉપરિમકાયસ્સ રસ્સતાય, **વામના વા** ઉપરિમકાયતો હેટ્ઠિમકાયસ્સ રસ્સતાય, એતેન ઠપેત્વા સમ્માસમ્બુદ્ધં, ચક્કવત્તિનઞ્ચ ઇતરે સત્તા ખુજ્જપક્ખિકા, વામનપક્ખિકા ચાતિ દસ્સેતિ.

કામં સબ્બાપિ પદુમકણ્ણિકા સુવણ્ણવણ્ણાવ, કઞ્ચનપદુમકણ્ણિકા પન પભસ્સરભાવેન તતો સાતિસયાતિ આહ "**સુવણ્ણપદુમકણ્ણિકસદિસેહી**"તિ. **ઓહિતન્તિ** સમોહિતં અન્તોગધં. તથાભૂતં પન તં તેન છન્નં હોતીતિ આહ "**પટિચ્છન્ન**"ન્તિ.

સુવણ્ણવણ્ણોતિ સુવણ્ણવણ્ણવણ્ણોતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**જાતિહિઙ્ગુલકેના**"તિઆદિ, સ્વાયમત્થો આવુત્તિઞાયેન ચ વેદિતબ્બો. સરીરપરિયાયો ઇધ વણ્ણ-સદ્દોતિ અધિપ્પાયો. પઠમવિકપ્પં વત્વા તથારૂપાય પન રુળ્હિયા અભાવં મનસિ કત્વા વણ્ણધાતુપરિયાયમેવ વણ્ણ-સદ્દં ગહેત્વા દુતિયવિકપ્પો વુત્તો. તસ્મા પદદ્વયેનાપિ સુનિદ્ધન્તસુવણ્ણસદિસછવિવણ્ણોતિ વુત્તં હોતિ.

રજોતિ સુખુમરજો. **જલ્લન્તિ** મલીનભાવાવહો રેણુસઞ્ચયો. તેનાહ "**મલં વા**"તિ. યદિ વિવત્તતિ, કથં ન્હાનાદીનીતિ આહ "**હત્થધોવનાદીની**"તિઆદિ.

આવટ્ટપરિયોસાનેતિ પદક્ખિણાવટ્ટનવસેન પવત્તસ્સ આવટ્ટસ્સ અન્તે.

બ્રહ્મુનો સરીરં પુરતો વા પચ્છતો વા અનોનમિત્વા ઉજુકમેવ ઉગ્ગતન્તિ આહ "**બ્રહ્મા વિય ઉજુગત્તો**"તિ. સા પનાયં ઉજુગત્તતા અવયવેસુ બુદ્ધિપ્પત્તેસુ દટ્ઠબ્બા, ન દહરકાલેતિ વુત્તં "**ઉગ્ગતદીઘસરીરો ભવિસ્સતી**"તિ. **ઇતરેસૂ**તિ "ખન્ધજાણૂસૂ"તિ ઇમેસુ **દ્વીસુ ઠાનેસુ** નમન્તા પુરતો નમન્તીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **પસ્સવઙ્કા**તિ દક્ખિણપસ્સેન વા વામપસ્સેન વા વઙ્કા. **સૂલસદિસા**તિ પોત્થકરૂપકરણે ઠપિતસૂલપાદસદિસા.

હત્થપિટ્ઠિઆદિવસેન સત્ત સરીરાવયવા ઉસ્સદા ઉપચિતમંસા એતસ્સાતિ **સત્તુસ્સદો**. અટ્ઠિકોટિયો પઞ્ઞાયન્તીતિ યોજના. **નિગૂળ્હસિરાજાલેહી**તિ લક્ખણવચનમેતન્તિ તેન નિગૂળ્હઅટ્ઠિકોટીહીતિપિ વુત્તમેવ હોતીતિ. **હત્થપિટ્ઠાદીહી**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન અંસકૂટખન્ધકૂટાનં સઙ્ગહે સિદ્ધે તં એકદેસેન દસ્સેન્તો "**વટ્ટેત્વા...પે॰... ખન્ધેના**"તિ આહ. "**સિલારૂપકં વિયા**"તિઆદિના વા નિગૂળ્હઅંસકૂટતાપિ વિભાવિતા યેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

સીહસ્સ પુબ્બદ્ધં સીહપુબ્બદ્ધં, પરિપુણ્ણાવયવતાય સીહપુબ્બદ્ધં વિય સકલો કાયો અસ્સાતિ સીહપુબ્બદ્ધકાયો. તેનાહ "**સીહસ્સ પુબ્બદ્ધકાયો વિય સબ્બો કાયો પરિપુણ્ણો**"તિ. **સીહસ્સેવા**તિ સીહસ્સ વિય. **દુસ્સણ્ઠિતવિસણ્ઠિતો ન હોતી**તિ દુટ્ઠુ સણ્ઠિતો, વિરૂપસણ્ઠિતો ચ ન હોતિ, તેસં તેસં અવયવાનં અયુત્તભાવેન, વિરૂપભાવેન ચ સણ્ઠિતિ ઉપગતો ન હોતીતિ અત્થો. **સણ્ઠન્તી**તિ સણ્ઠહન્તિ. **દીઘેહી**તિ અઙ્ગુલિનાસાદીહિ. **રસ્સેહી**તિ ગીવાદીહિ. **થૂલેહી**તિ ઊરુબાહુઆદીહિ . **કિસેહી**તિ કેસલોમમજ્ઝાદીહિ. **પુથુલેહી**તિ અક્ખિહત્થતલાદીહિ. **વટ્ટેહી**તિ જઙ્ઘહત્થાદીહિ.

સતપુઞ્ઞલક્ખણતાય **નાનાચિત્તેન પુઞ્ઞચિત્તેન ચિત્તિતો** સઞ્જાતચિત્તભાવો "ઈદિસો એવ બુદ્ધાનં ધમ્મકાયસ્સ અધિટ્ઠાનં ભવિતું યુત્તો"તિ દસપારમીહિ **સજ્જિતો** અભિસઙ્ખતો, "દાનચિત્તેન પુઞ્ઞચિત્તેના"તિ વા પાઠો, દાનવસેન, સીલાદિવસેન ચ પવત્તપુઞ્ઞચિત્તેનાતિ અત્થો.

દ્વિન્નં કોટ્ટાનં અન્તરન્તિ દ્વિન્નં પિટ્ઠિબાહાનં વેમજ્ઝં પિટ્ઠિમજ્ઝસ્સ ઉપરિભાગો. **ચિતં પરિપુણ્ણ**ન્તિ અનિન્નભાવેન ચિતં, દ્વીહિ કોટ્ટેહિ સમતલતાય પરિપુણ્ણં. **ઉગ્ગમ્મા**તિ ઉગ્ગન્ત્વા, અનિન્નં સમતલં હુત્વાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**સુવણ્ણફલકં વિયા**"તિ.

નિગ્રોધો વિય પરિમણ્ડલોતિ પરિમણ્ડલનિગ્રોધો વિય પરિમણ્ડલો, "નિગ્રોધપરિમણ્ડલપરિમણ્ડલો"તિ વત્તબ્બે એકસ્સ પરિમણ્ડલ-સદ્દસ્સ લોપં કત્વા "**નિગ્રોધપરિમણ્ડલો**"તિ વુત્તો. તેનાહ "**સમક્ખન્ધસાખો નિગ્રોધો**"તિઆદિ. ન હિ સબ્બો નિગ્રોધો પરિમણ્ડલોતિ, પરિમણ્ડલસદ્દસન્નિધાનેન વા પરિમણ્ડલોવ નિગ્રોધો ગય્હતીતિ એકસ્સ પરિમણ્ડલસદ્દસ્સ લોપેન વિનાપિ અયમત્થો લબ્ભતીતિ આહ "**નિગ્રોધો વિય પરિમણ્ડલો**"તિ. **યાવતકો અસ્સાતિ યાવતક્વસ્સ** ઓ-કારસ્સ વ-કારાદેસં કત્વા.

સમવટ્ટિતક્ખન્ધોતિ સમં સુવટ્ટિતક્ખન્ધો. કોઞ્ચા વિય દીઘગલા, બકા વિય વઙ્કગલા , વરાહા વિય પુથુલગલાતિ યોજના. **સુવણ્ણાળિઙ્ગસદિસો**તિ સુવણ્ણમયખુદ્દકમુદિઙ્ગસદિસો.

રસગ્ગસગ્ગીતિ મધુરાદિભેદં રસં ગસન્તિ અન્તો પવેસન્તીતિ રસગ્ગસા રસગ્ગસાનં અગ્ગા રસગ્ગસગ્ગા, તા એતસ્સ સન્તીતિ **રસગ્ગસગ્ગી. તેના**તિ ઓજાય અફરણેન હીનધાતુકત્તા **તે બહ્વાબાધા હોન્તિ**.

હનૂતિ સન્નિસ્સયદન્તાધારસ્સ સમઞ્ઞા, તં ભગવતો સીહસ્સ હનુ વિય, તસ્મા ભગવા **સીહહનુ.** તત્થ યસ્મા બુદ્ધાનં રૂપકાયસ્સ, ધમ્મકાયસ્સ ચ ઉપમા નામ હીનૂપમાવ, નત્થિ સમાનૂપમા, કુતો અધિકૂપમા, તસ્મા અયમ્પિ હીનૂપમાતિ દસ્સેતું “**તત્થા**”તિઆદિ વુત્તં. યસ્મા મહાપુરિસસ્સ હેટ્ઠિમાનુરૂપવસેનેવ ઉપરિમમ્પિ સણ્ઠિતં, તસ્મા વુત્તં “**દ્વેપિ પરિપુણ્ણાની**”તિ, તઞ્ચ ખો ન સબ્બસો પરિમણ્ડલતાય, અથ ખો તિભાગાવસેસમણ્ડલતાયાતિ આહ “**દ્વાદસિયા પક્ખસ્સ ચન્દસદિસાની**”તિ. **સલ્લક્ખેત્વા**તિ અત્તનો લક્ખણસત્થાનુસારેન ઉપધારેત્વા. દન્તાનં ઉચ્ચનીચતા અબ્ભન્તરબાહિરપસ્સવસેનપિ વેદિતબ્બા, ન અગ્ગવસેનેવ. તેનાહ “**અયપટ્ટકેન છિન્નસઙ્ખપટલં વિયા**”તિ. **અયપટ્ટક**ન્તિ કકચં અધિપ્પેતં. **સમા ભવિસ્સન્તિ,** ન વિસમા, સમસણ્ઠાનાતિ અત્થો.

સાતિસયં મુદુદીઘપુથુલતાદિપ્પકારગુણા હુત્વા ભૂતા જાતાતિ પભૂતા, ભ-કારસ્સ હ-કારં કત્વા પહૂતા જિવ્હા એતસ્સાતિ **પહૂતજિવ્હો.**

વિચ્છિન્દિત્વા વિચ્છિન્દિત્વા પવત્તસરતાય **છિન્નસ્સરાપિ**. અનેકાકારતાય **ભિન્નસ્સરાપિ**. કાકસ્સ વિય અમનુઞ્ઞસરતાય **કાકસ્સરાપિ. અપલિબુદ્ધત્તા**તિ અનુપદ્દુતવત્થુકત્તા, વત્થૂતિ ચ અક્ખરુપ્પત્તિટ્ઠાનં વેદિતબ્બં. **અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો**તિ એત્થ અઙ્ગાનિ પરતો આગમિસ્સન્તિ. **મઞ્જુઘોસો**તિ મધુરસ્સરો.

અભિનીલનેત્તોતિ અધિકનીલનેત્તો, અધિકતા ચ સાતિસયં નીલભાવેન વેદિતબ્બા, ન નેત્તનીલભાવસ્સેવ અધિકભાવતોતિ આહ “**ન સકલનીલનેત્તો**”તિઆદિ. પીતલોહિતવણ્ણા સેતમણ્ડલગતરાજિવસેન. નીલસેતકાળવણ્ણા પન તંતંમણ્ડલવસેનેવ વેદિતબ્બા.

“**ચક્ખુભણ્ડ**ન્તિ અક્ખિદલ’’ન્તિ કેચિ. ‘‘અક્ખિદલવટ્ટુમ’’ન્તિ અઞ્ઞે. અક્ખિદલેહિ પન સદ્ધિં અક્ખિબિમ્બન્તિ વેદિતબ્બં. એવઞ્હિ વિનિગ્ગતગમ્ભીરજોતનાપિ યુત્તા હોતિ. “**અધિપ્પેત**”ન્તિ ઇમિના અયમેત્થ અધિપ્પાયો એકદેસેન સમુદાયુપલક્ખણઞાયેનાતિ દસ્સેતિ. યસ્મા પખુમ-સદ્દો લોકે અક્ખિદલલોમેસુ નિરુળ્હો, તેનેવાહ “**મુદુસિનિદ્ધનીલસુખુમપખુમાચિતાનિ અક્ખીની**”તિ.

કિઞ્ચાપિ ઉણ્ણા-સદ્દો લોકે અવિસેસતો લોમપરિયાયો, ઇધ પન લોમવિસેસવાચકોતિ આહ “**ઉણ્ણા લોમ**”ન્તિ. **નલાટવેમજ્ઝે જાતા**તિ નલાટમજ્ઝગતા જાતા. **ઓદાતતાય ઉપમા,** ન મુદુતાય . ઉણ્ણા હિ તતોપિ સાતિસયં મુદુતરા. તેનાહ“**સપ્પિ મણ્ડે**”તિઆદિ. **રજતપુબ્બુળક**ન્તિ રજતમયતારકમાહ.

દ્વે અત્થવસે પટિચ્ચ વુત્તન્તિ યસ્મા બુદ્ધા, ચક્કવત્તિનો ચ પરિપુણ્ણનલાટતાય, પરિપુણ્ણસીસબિમ્બતાય ચ ‘‘ઉણ્હીસસીસા’’તિ વુચ્ચન્તિ, તસ્મા તે દ્વે અત્થવસે પટિચ્ચ “**ઉણ્હીસસીસો**”**તિ ઇદં વુત્તં.** ઇદાનિ તં અત્થદ્વયં મહાપુરિસે સુપ્પતિટ્ઠિતન્તિ “**મહાપુરિસસ્સ હી**”તિઆદિ વુત્તં. સણ્હતમતાય, સુવણ્ણવણ્ણતાય, પભસ્સરતાય, પરિપુણ્ણતાય ચ **રઞ્ઞો બન્ધઉણ્હીસપટ્ટો વિય વિરોચતિ. કપિસીસા**તિ દ્વિધાભૂતસીસા. **ફલસીસા**તિ ફલિતસીસા. **અટ્ઠિસીસા**તિ મંસસ્સ અભાવતો અતિવિય અટ્ઠિતાય, પતનુભાવતો વા તચોનદ્ધઅટ્ઠિમત્તસીસા. **તુમ્બસીસા**તિ લાબુસદિસસીસા. **પબ્ભારસીસા**તિ પિટ્ઠિભાગેન ઓલમ્બમાનસીસા. **પુરિમનયેના**તિ પરિપુણ્ણનલાટતાપક્ખેન. **ઉણ્હીસવેઠિતસીસો વિયા**તિ ઉણ્હીસપટ્ટેન વેઠિતસીસપદેસો વિય. **ઉણ્હીસં વિયા**તિ છેકેન સિપ્પિના વિરચિતઉણ્હીસમણ્ડલં વિય.

વિપસ્સીસમઞ્ઞાવણ્ણના

૩૭. **તસ્સ વિત્થારો**તિ તસ્સ લક્ખણપરિગ્ગણ્હને નેમિત્તકાનં સન્તપ્પનસ્સ વિત્થારો વિત્થારકથા. **ગબ્ભોક્કન્તિયં** નિમિત્તભૂત સુપિનપટિગ્ગાહકસન્તપ્પને **વુત્તોયેવ**. **નિદ્દોસેના**તિ ખારિકલોણિકાદિદોસરહિતેન. **ધાતિયો**તિ થઞ્ઞપાયિકા ધાતિયો. તા હિ ધાપેન્તિ થઞ્ઞં પાયેન્તીતિ **ધાતિયો**. "**તથા**"તિ ઇમિના ''સદ્ધિ''ન્તિ પદં ઉપસંહરતિ , **સેસાપી**તિ ન્હાપિકા, ધારિકા, પરિહારિકાતિ ઇમા તિવિધા. તાપિ દહન્તિ વિદહન્તિ ન્હાનં દહન્તિ ધારેન્તીતિ ''ધાતિયો'' ત્વેવ વુચ્ચન્તિ. તત્થ **ધારણં** ઉરસા, ઊરુના, હત્થેહિ વા સુચિરં વેલં સન્ધારણં. **પરિહરણં** અઞ્ઞસ્સ અઙ્કતો અત્તનો અઙ્કં, અઞ્ઞસ્સ બાહુતો અત્તનો બાહું ઉપસંહરન્તેહિ **હરણં** સમ્પાપનં.

૩૮. **મઞ્જુસ્સરો**તિ સણ્હસ્સરો. યો હિ સણ્હો, સો ખરો ન હોતીતિ આહ "**અખરસ્સરો**"તિ. **વગ્ગુસ્સરો**તિ મનોરમ્મસ્સરો, મનોરમ્મતા ચસ્સ ચાતુરિયને પુઞ્ઞયોગતોતિ આહ "**છેકનિપુણસ્સરો**"તિ. **મધુરસ્સરો**તિ સોતસુખસ્સરો, સોતસુખતા ચસ્સ અતિવિય ઇટ્ઠભાવેનાતિ આહ "**સાતસ્સરો**"તિ. **પેમનીયસ્સરો**તિ પિયાયિતબ્બસ્સરો, પિયાયિતબ્બતા ચસ્સ સુણન્તાનં અત્તનિ ભત્તિસમુપ્પાદનેનાતિ આહ "**પેમજનકસ્સરો**"તિ. **કરવીકસ્સરો**તિ. કરવીકસદ્દો યેસં સત્તાનં સોતપથં ઉપગચ્છતિ, તે અત્તનો સરસમ્પત્તિયા પકતિં જહાપેત્વા અવસે કરોન્તો અત્તનો વસે વત્તેતિ, એવં મધુરોતિ દસ્સેન્તો "**તત્રિદ**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ "**કરવીકસકુણે**"તિઆદિ તસ્સ સભાવકથનં. **લળિત**ન્તિ પીતિવેગસમુટ્ઠિતં લીળં. **છડ્ડેત્વા**તિ ''સઞ્ચરણમ્પિ મધુરસદ્દસવનન્તરાયકર''ન્તિ **તિણાનિ** અપનેત્વા. **અનિક્ખિપિત્વા**તિ ભૂમિયં અનિક્ખિપિત્વા આકાસગતમેવ કત્વા. **અનુબદ્ધમિગા** વાળમિગેહિ. તતો **મરણભયં** હિત્વા. **પક્ખે પસારેત્વા**તિ પક્ખે યથાપસારિતે કત્વા અપતન્તા **તિટ્ઠન્તિ**.

સુવણ્ણપઞ્જરં વિસ્સજ્જેસિ યોજનપ્પમાણે આકાસે અત્તનો આણાય પવત્તનતો. તેનાહ "**સો રાજાણાયા**"તિઆદિ. **લળિંસૂ**તિ લળિતં કાતું આરભિંસુ. **તં પીતિ**ન્તિ તં બુદ્ધગુણારમ્મણં પીતિં તેનેવ નીહારેન પુનપ્પુનં પવત્તં પીતિં **અવિજહિત્વા** વિક્ખમ્ભિતકિલેસા થેરાનં સન્તિકે લદ્ધધમ્મસ્સવનસપ્પાયા ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા પરિપક્કઞાણતાય **સત્તહિ...પે॰... પતિટ્ઠાસિ**. સત્તસતમત્તેન ઓરોધજનેન સદ્ધિં પદસાવ થેરાનં સન્તિકં ઉપગતત્તા "**સત્તહિ જઙ્ઘસતેહિ સદ્ધિ**"ન્તિ વુત્તં. **તતો**તિ કરવીકસદ્દતો. **સતભાગેન...પે॰... વેદિતબ્બો** અનેકકપ્પકોટિસતસમ્ભૂતપુઞ્ઞસમ્ભારસમુદાગતવત્થુસમ્પત્તિભાવતો.

૩૯. **કમ્મવિપાકજ**ન્તિ સાતિસયસુચરિતકમ્મનિબ્બત્તં પિત્તસેમ્હરુહિરાદીહિ અપલિબુદ્ધં દૂરેપિ આરમ્મણં સમ્પટિચ્છનસમત્થં કમ્મવિપાકેન સહજાતં, કમ્મસ્સ વા વિપાકભાવેન જાતં પસાદચક્ખુ. દુવિધઞ્હિ દિબ્બચક્ખું કમ્મમયં, ભાવનામયન્તિ. તત્રિદં કમ્મમયન્તિ આહ "**ન ભાવનામય**"ન્તિ. ભાવનામયં પન બોધિમૂલે ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. અયં ''સો''તિ સલ્લક્ખણં કામં મનોવિઞ્ઞાણેન હોતિ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન પન તસ્સ તથા વિભાવિતત્તા મનોવિઞ્ઞાણસ્સ તત્થ તથાપવત્તીતિ આહ "**યેન નિમિત્તં...પે॰... સક્કોતી**"તિ.

૪૦. **વચનત્થો**તિ સદ્દત્થો. **નિમીલન**ન્તિ નિમીલનદસ્સનં નવિસુદ્ધં, તથા ચ અક્ખીનિ અવિવટાનિ નિમીલદસ્સનસ્સ ન વિસુદ્ધિભાવતો. તબ્બિપરિયાયતો પન દસ્સનં વિસુદ્ધં, વિવટઞ્ચાતિ આહ "**અન્તરન્તરા**"તિઆદિ.

૪૧. ની-ઇતિ – જાનનત્થં ધાતું ગહેત્વા આહ "**પનયતિ જાનાતી**"તિ. યતો વુત્તં ''અનિમિત્તા ન નાયરે''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૭૪; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦), ''વિદૂભિ નેય્યં નરવરસ્સા''તિ (નેત્તિ॰ સઙ્ગહવાર) ચ. ની-ઇતિ પન પવત્તનત્થં ધાતું ગહેત્વા "**નયતિ** પવત્તેતી''તિ. **અપ્પમત્તો અહોસિ** તેસુ તેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ.

૪૨. વસ્સાવાસો **વસ્સં** ઉત્તરપદલોપેન, તસ્મા વસ્સં, વસ્સે વા, સન્નિવાસફાસુતાય અરહતીતિ **વસ્સિકો**, પાસાદો. માસા પન વસ્સે ઉતુમ્હિ ભવાતિ વસ્સિકા. **ઇતરેસૂ**તિ હેમન્તિકં ગિમ્હિકન્તિ ઇમેસુ. **એસેવ નયો**તિ ઉત્તરપદલોપેન નિદ્દેસં અતિદિસતિ.

નાતિઉચ્ચો હોતિ નાતિનીચોતિ ગિમ્હિકો વિય ઉચ્ચો, હેમન્તિકો વિય નીચો ન હોતિ, અથ ખો તદુભયવેમજ્ઝલક્ખણતાય નાતિઉચ્ચો હોતિ, નાતિનીચો. **અસ્સા**તિ પાસાદસ્સ. **નાતિબહૂની**તિ ગિમ્હિકસ્સ વિય ન અતિબહૂનિ. **નાતિતનૂની**તિ હેમન્તિકસ્સ વિય ન ખુદ્દકાનિ, તનુતરજાલાનિ ચ. **મિસ્સકાનેવા**તિ હેમન્તિકે વિય ન ઉણ્હનિયાનેવ, ગિમ્હિકે વિય ચ ન સીતનિયાનેવ, અથ ખો ઉભયમિસ્સકાનેવ. **તનુકાની**તિ ન પુથુલાનિ. **ઉણ્હપ્પવેસનત્થાયા**તિ સૂરિયસન્તાપાનુપ્પવેસાય. **ભિત્તિનિયૂહાની**તિ દક્ખિણપસ્સે ભિત્તીસુ નિયૂહાનિ. **સિનિદ્ધ**ન્તિ સિનેહવન્તં, સિનિદ્ધગ્ગહણેનેવ ચસ્સ ગરુકતાપિ વુત્તા એવ. **કટુકસન્નિસ્સિત**ન્તિ તિકટુકાદિકટુકદ્રબ્બૂપસઞ્હિતં. **ઉદકયન્તાની**તિ ઉદકધારાવિસ્સન્દયન્તાનિ. યથા જલયન્તાનિ, એવં હિમયન્તાનિપિ તત્થ કરોન્તિ એવ. તસ્મા હેમન્તે વિય હિમાનિ પતન્તાનિયેવ હોન્તીતિ ચ વેદિતબ્બં.

સબ્બટ્ઠાનાનિપીતિ સબ્બાનિ પટિકિરિયાન્હાનભોજનકીળાસઞ્ચરણાદિટ્ઠાનાનિપિ, ન નિવાસટ્ઠાનાનિયેવ. તેનાહ “**દોવારિકાપી**”તિઆદિ. તત્થ કારણમાહ “**રાજા કિરા**”તિઆદિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

જિણ્ણપુરિસવણ્ણના

૪૪. ગોપાનસિવઙ્કન્તિ વઙ્કગોપાનસી વિય. વઙ્કાનઞ્હિ વઙ્કભાવસ્સ નિદસ્સનત્થં અવઙ્કગોપાનસીપિ ગય્હતિ. **આભોગ્ગવઙ્ક**ન્તિ આદિતો પટ્ઠાય અબ્ભુગ્ગતાય કુટિલસરીરતાય વઙ્કં. તેનાહ “**ખન્ધે**”તિઆદિ. દણ્ડપરં દણ્ડગ્ગહણપરં અયનં ગમનં એતસ્સાતિ **દણ્ડપરાયનં**, દણ્ડો વા પરં આયનં ગમનકારણં એતસ્સાતિ **દણ્ડપરાયનં**. ઠાનાદીસુ દણ્ડો ગતિ અવસ્સયો એતસ્સ તેન વિના અપ્પવત્તનતોતિ **દણ્ડગતિકં**, ગચ્છતિ એતેનાતિ વા **ગતિ**, દણ્ડો ગતિ ગમનકારણં એતસ્સાતિ **દણ્ડગતિકં**. **દણ્ડપટિસરણ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **જરાતુર**ન્તિ જરાય કિલન્તં અસ્સવસં. **યદા રથો પુરતો હોતી**તિ દ્વેધાપથે સમ્પત્તે પુરતો ગચ્છન્તે બલકાયે તત્થ એકં સણ્ઠાનં આરુળ્હો મજ્ઝે ગચ્છન્તો બોધિસત્તેન આરુળ્હો રથો ઇતરં સણ્ઠાનં ગચ્છન્તો યદા પુરતો હોતિ. **પચ્છા બલકાયો**તિ તદા પચ્છા હોતિ સબ્બો બલકાયો. **તાદિસે ઓકાસે**તિ તાદિસે વુત્તપ્પકારે મગ્ગપ્પદેસે. **તં પુરિસ**ન્તિ તં જિણ્ણપુરિસં. **સુદ્ધાવાસા**તિ સિદ્ધત્થાદીનં તિણ્ણં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં સાસને બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા સુદ્ધાવાસભૂમિયં નિબ્બત્તબ્રહ્માનો. તે હિ તદા તત્થ તિટ્ઠન્તિ. “કિં પનેસો જિણ્ણો નામા”તિ એસો તયા વુચ્ચમાનો કિં અત્થતો, તં મે નિદ્ધારેત્વા કથેહીતિ દસ્સેતિ. અનિદ્ધારિતસરૂપત્તા હિ તસ્સ અત્તનો બોધિસત્તો લિઙ્ગસબ્બનામેન તં વદન્તો “કિ”ન્તિ આહ. “યથા કિં તે જાત”ન્તિ દ્વયમેવ હિ લોકે યેભુય્યતો જાયતિ ઇત્થી વા પુરિસો વા, તથાપિ તં લિઙ્ગસબ્બનામેન વુચ્ચતિ, એવં સમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. “**કિં વુત્તં હોતી**”તિઆદિ તસ્સ અનિદ્ધારિતસરૂપતંયેવ વિભાવેતિ.

“**તેન હી**”તિઆદિ “અયઞ્ચ જિણ્ણભાવો સબ્બસાધારણત્તા મય્હમ્પિ ઉપરિ આપત્તિતો એવા”તિ મહાસત્તસ્સ સંવિજ્જનાકારવિભાવનં. રથં સારેતીતિ **સારથિ**. કીળાવિહારત્થં ઉય્યુત્તા યન્તિ ઉપગચ્છન્તિ એતન્તિ **ઉય્યાનં**. **અલ**ન્તિ પટિક્ખેપવચનં. **નામા**તિ ગરહણે નિપાતો “કથઞ્હિનામા”તિઆદીસુ (પારા॰ ૩૯, ૪૨, ૮૭, ૮૮, ૯૦,

૧૬૬, ૧૭૦; પાચિ॰ ૧, ૧૩, ૩૬) વિય. જાતિયા આદીનવદસ્સનત્થં તંમૂલસ્સ ઉમ્મૂલનં વિય હોતીતિ, તસ્સ ચ અવસ્સિતભાવતો "**જાતિયા મૂલં ખણન્તો નિસીદી**"તિ આહ. સિદ્ધે હિ કારણે ફલં સિદ્ધમેવ હોતીતિ. પીળં જનેત્વા અન્તોતુદનવસેન સબ્બપઠમં હદયં અનુપવિસ્સ ઠિતત્તા **પઠમેન સલ્લેન હદયે વિદ્ધો વિય નિસીદી**તિ યોજના.

બ્યાધિપુરિસવણ્ણના

૪૭. **પુબ્બે વુત્તનયેનેવા**તિ ''સુદ્ધાવાસા કિરા''તિઆદિના પુબ્બે વુત્તેનેવ નયેન. **આબાધિક**ન્તિ આબાધવન્તં. **દુક્ખિત**ન્તિ સઞ્જાતદુક્ખં. **અજાત**ન્તિ અજાતભાવો, નિબ્બાનં વા.

કાલકતપુરિસવણ્ણના

૫૦. ભન્તનેત્તકુપ્પલાદિ વિવિધં કત્વા લાતબ્બતો **વિલાતો**, વય્હં, સિવિકા ચાતિ આહ "**વિલાતન્તિ સિવિક**"ન્તિ. સિવિકાય દિટ્ઠપુબ્બત્તા મહાસત્તો ચિતકપઞ્જરં ''સિવિક''ન્તિ આહ. **ઇતો પટિગત**ન્તિ ઇતો ભવતો અપગતં . **કતકાલ**ન્તિ પરિયોસાપિતજીવનકાલં. તેનાહ "**યત્તક**"ન્તિઆદિ.

પબ્બજિતવણ્ણના

૫૩. ધમ્મં ચરતીતિ **ધમ્મચરણો**, તસ્સ ભાવો **ધમ્મચરણભાવો**તિ ધમ્મચરિયમેવ વદતિ. **એવં એકેકસ્સ પદસ્સા**તિ યથા ''સાધુધમ્મચરિયાતિ પબ્બજિતો''તિ યોજના, એવં ''સાધુસમચરિયાતિ પબ્બજિતો''તિઆદિના એકેકસ્સ પદસ્સ **યોજના વેદિતબ્બા. સબ્બાની**તિ ''સાધુધમ્મચરિયા''તિઆદીસુ આગતાનિ સબ્બાનિ ધમ્મસમકુસલપુઞ્ઞપદાનિ. **દસકુસલકમ્મપથવેવચનાની**તિ દાનાદીનિ દસકુસલધમ્મપરિયાયપદાનિ.

બોધિસત્તપબ્બજ્જાવણ્ણના

૫૪. પબ્બજિતસ્સ ધમ્મિં કથં સુત્વાતિ સમ્બન્ધો. **અઞ્ઞઞ્ચ** સઙ્ગીતિઅનારુળ્હં તેન તદા વુત્તં ધમ્મિં કથન્તિ યોજના. "**વંસોવા**"તિ પદત્તયેન ધમ્મતા એસાતિ દસ્સેતિ. **ચિરસ્સં ચિરસ્સં પસ્સન્તિ** દીઘાયુકભાવતો. તથા હિ વુત્તં ''બહૂનં વસ્સાનં...પે॰... અચ્ચયેના''તિ. **તેનેવા**તિ ન ચિરસ્સં દિટ્ઠભાવેનેવ. અચિરકાલન્તરિકમેવ પુબ્બકાલકિરિયં દસ્સેન્તો "**જિણ્ણઞ્ચ દિસ્વા...પે॰... પબ્બજિતઞ્ચ દિસ્વા, તસ્મા અહં પબ્બજિતોમ્હિ રાજા**"તિ આહ યથા ''ન્હત્વા વત્થં પરિદહિત્વા ગન્ધં વિલિમ્પિત્વા માલં પિળન્ધિત્વા ભુત્તો''તિ.

મહાજનકાયઅનુપબ્બજ્જાવણ્ણના

૫૫. "**કસ્મા પનેત્થા**"તિઆદિના તેસં ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં મહાસત્તે સંભત્તતં, સંવેગબહુલતઞ્ચ દસ્સેતિ, યતો સુતટ્ઠાનેયેવ ઠત્વા ઞાતિમિત્તાદીસુ કિઞ્ચિ અનામન્તેત્વા મત્તવરવારણો વિય અયોમયબન્ધનં ઘનબન્ધનં છિન્દિત્વા પબ્બજ્જં ઉપગચ્છિંસુ.

ચત્તારો માસે ચારિકં ચરિ ન તાવ ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા.

યદા પન ઞાણં પરિપાકં ગતં, તં દસ્સેન્તો "**અયં પના**"તિઆદિમાહ. **સબ્બેવ ઇમે** પબ્બજિતા મમ ગમનં **જાનિસ્સન્તિ**, જાનન્તા ચ મં અનુબન્ધિસ્સન્તીતિ અધિપ્પાયો. **સન્નિસીવેસૂ**તિ સન્નિસિન્નેસુ. **સણતેવા**તિ સણતિ વિય

સદ્દં કરોતિ વિય.

અવિવેકારામાનન્તિ અનભિરતિવિવેકાનં. **અયં કાલોતિ** અયં તેસં પબ્બજિતાનં મમ ગમનસ્સ અજાનનકાલો. **નિક્ખમિત્વાતિ** પણ્ણસાલાય નિગ્ગન્ત્વા, મહાભિનિક્ખમનં પન પગેવ નિક્ખન્તો. પારમિતાનુભાવેન ઉટ્ઠિતં ઉપરિ દેવતાહિ દિબ્બપચ્ચત્થરણેહિ સુપઞ્ઞત્તમ્પિ મહાસત્તસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવેન સિદ્ધત્તા તેન પઞ્ઞત્તં વિય હોતીતિ વુત્તં "**પલ્લઙ્કં પઞ્ઞપેત્વા**"તિ. ''કામં તચો ચ ન્હારુ ચ, અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતૂ''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; સં॰ નિ॰ ૨.૨૨, ૨૩૭; અ॰ નિ॰ ૨.૫; ૮.૧૩; મહાનિ॰ ૧૭, ૧૯૬) નયપ્પવત્તં **ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા**. **વૂપકાસન્તિ** વિવેકવાસં.

અઞ્ઞેનેવાતિ યત્થ મહાપુરિસો તદા વિહરતિ, તતો અઞ્ઞેનેવ દિસાભાગેન. કામં બોધિમણ્ડો જમ્બુદીપસ્સ મજ્ઝે નાભિટ્ઠાનિયો, તદા પન બ્રહારઞ્ઞે વિવિત્તે યોગીનં પટિસલ્લાનસારુપ્પો હુત્વા તિટ્ઠતિ, તદઞ્ઞો પન જમ્બુદીપપ્પદેસો યેભુય્યેન બહુજનો આકિણ્ણમનુસ્સો ઇદ્ધો ફીતો અહોસિ. તેન તે તં તં જનપદદેસં ઉદ્દિસ્સ ગતા "**અન્તો જમ્બુદીપાભિમુખા ચારિકં પક્કન્તા**"તિ વુત્તા **અન્તો જમ્બુદીપાભિમુખા**, ન હિમવન્તાદિપબ્બતાભિમુખાતિ અત્થો.

બોધિસત્તઅભિનિવેસવણ્ણના

૫૭. કામં ભગવા બુદ્ધો હુત્વા સત્તસત્તાહાનિ તત્થેવ વસિ, સબ્બપઠમં પન વિસાખપુણ્ણમં સન્ધાય "**એકરત્તિવાસં ઉપગતસ્સા**"તિ વુત્તં. **રહોગતસ્સાતિ** રહો જનવિવિત્તં ઠાનં ઉપગતસ્સ, તેન ગણસઙ્ગણિકાભાવેન મહાસત્તસ્સ કાયવિવેકમાહ. **પટિસલ્લીનસ્સાતિ** નાનારમ્મણચારતો ચિત્તસ્સ નિવત્તિયા પતિ સમ્મદેવ નિલીનસ્સ તત્થ અવિસટચિત્તસ્સ, તેન ચિત્તસઙ્ગણિકાભાવેનસ્સ પુબ્બભાગિયં ચિત્તવિવેકમાહ. **દુક્ખન્તિ** જાતિઆદિમૂલકં દુક્ખં. કામં ચુતૂપપાતાપિ જાતિમરણાનિ એવ, મરણજાતિયોવ ''જાયતિ મીયતી''તિ પન વત્વા ''ચવતિ ઉપપજ્જતી''તિ વચનં ન એકભવપરિયાપન્નાનં નેસં ગહણં, અથ ખો નાનાભવપરિયાપન્નાનં એકજ્ઝં ગહણન્તિ દસ્સેન્તો આહ "**ઇદં દ્વયં...પે॰... વુત્ત**"ન્તિ. કસ્મા પન લોકસ્સ કિચ્છાપત્તિપરિવિતક્કને ''જરામરણસ્સા''તિ જરામરણવસેન નિયમનં કતન્તિ આહ "**યસ્મા**"તિઆદિ. **જરામરણમેવ ઉપટ્ઠાતિ** આદિતોતિ અધિપ્પાયો. **અભિનિવિટ્ઠસ્સાતિ** આરદ્ધસ્સ. પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન વિપસ્સનારમ્ભે તસ્સ જરામરણતો પટ્ઠાય અભિનિવેસો અગ્ગતો યાવ મૂલં ઓતરણં વિયાતિ આહ "**ભવગ્ગતો ઓતરન્તસ્સ વિયા**"તિ.

ઉપાયમનસિકારાતિ ઉપાયેન મનસિકરણતો મનસિકારસ્સ પવત્તનતો. ઇદાનિ તં ઉપાયમનસિકારપરિયાયં યોનિસોમનસિકારં સરૂપતો, પવત્તિઆકારતો ચ દસ્સેતું "**અનિચ્ચાદીનિ હી**"તિઆદિ વુત્તં. **યોનિસોમનસિકારો નામ હોતીતિ** યાથાવતો મનસિકારભાવતો. **અનિચ્ચાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન દુક્ખાનત્તઅસુભાદીનં ગહણં. **અયન્તિ** ''એતદહોસી''તિ એવં વુત્તો ''કિમ્હિ નુ ખો સતી''તિઆદિનયપ્પવત્તો મનસિકારો. **તેસં અઞ્ઞતરોતિ** તેસુ અનિચ્ચાદિમનસિકારેસુ અઞ્ઞતરો એકો. કો પન સોતિ? અનિચ્ચમનસિકારોવ, તત્થ કારણમાહ "**ઉદયબ્બયાનુપસ્સનાવસેન પવત્તત્તા**"તિ. યઞ્હિ ઉપ્પજ્જતિ ચેવ ચવતિ ચ, તં અનિચ્ચં ઉદયવયપરિચ્છિન્નત્તા અદ્ધુવન્તિ કત્વા. તસ્સ પન તબ્ભાવદસ્સનં યાથાવમનસિકારતાય યોનિસોમનસિકારો . **ઇતો યોનિસોમનસિકારાતિ** હેતુમ્હિ નિસ્સક્કવચનન્તિ તસ્સ ઇમિના "**ઉપાયમનસિકારેના**"તિ હેતુમ્હિ કરણવચનેન અત્થમાહ. **સમાગમો અહોસીતિ** યાથાવતો પટિવિજ્ઝનવસેન સઙ્ગમો અહોસિ. **કિં પન તન્તિ** કિં પન તં

જરામરણકારણન્તિ આહ "**જાતી**"તિ. "જાતિયા ખો"તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપત્થો – કિમ્હિ નુ ખો સતિ જરામરણં હોતિ, કિં પચ્ચયા જરામરણ"ન્તિ જરામરણકારણં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ બોધિસત્તસ્સ "યસ્મિં સતિ યં હોતિ, અસતિ ચ ન હોતિ, તં તસ્સ કારણ"ન્તિ એવં અબ્યભિચારિકારણપરિગ્ગણ્હને "જાતિયા ખો સતિ જરામરણં હોતિ, જાતિપચ્ચયા જરામરણ"ન્તિ યા જરામરણસ્સ કારણપરિગ્ગાહિકા પઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, તાય ઉપ્પજ્જન્તિયા સમાગમો અહોસીતિ. **સબ્બપદાની**તિ "કિમ્હિ નુ ખો સતિ જાતિ હોતી"તિઆદિના આગતાનિ જાતિઆદીનિ વિઞ્ઞાણપરિયોસાનાનિ નવ પદાનિ.

દ્વાદસપદિકે પટિચ્ચસમુપ્પાદે ઇધ યાનિ દ્વે પદાનિ અગ્ગહિતાનિ, તેસં અગ્ગહણે કારણં પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જેતુકામો તેસં ગહેતબ્બાકારં તાવ દસ્સેન્તો "**એત્થ પના**"તિઆદિમાહ. પચ્ચક્ખભૂતં પચ્ચુપ્પન્નભવં પઠમં ગહેત્વા તદનન્તરં અનાગતં "દુતિય"ન્તિ ગહણે અતીતો તતિયો હોતીતિ આહ "**અવિજ્જા સઙ્ખારા હિ અતીતો ભવો**"તિ. નનુ ચેત્થ અનાગતસ્સાપિ ભવસ્સ ગહણં ન સમ્ભવતિ પચ્ચુપ્પન્નવસેન અભિનિવેસસ્સ જોતિતત્તાતિ? સચ્ચમેતં, કારણે પન ગહિતે ફલં ગહિતમેવ હોતીતિ તથા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. અપિ ચેત્થ અનાગતોપિ અદ્ધા અત્થતો સઙ્ગહિતો એવ, યતો પરતો "નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન"ન્તિઆદિના અનાગતદ્ધસઙ્ગહિકા દેસના પવત્તા. **તેહી**તિ અવિજ્જાસઙ્ખારેહિ આરમ્મણભૂતેહિ. **ન ઘટિયતિ** ન સમ્બજ્ઝતિ. **મહાપુરિસો હિ પચ્ચુપ્પન્નવસેન અભિનિવિટ્ઠો**તિ અઘટને કારણમાહ. **અદિટ્ઠેહી**તિ અનવબુદ્ધેહિ, ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ચેતં કરણવચનં. સતિ અનુબોધે પટિવેધેન ભવિતબ્બન્તિ આહ "**ન સક્કા બુદ્ધેન ભવિતુ**"ન્તિ. **ઇમિના**તિ મહાસત્તેન. **તે**તિ અવિજ્જાસઙ્ખારા. **ભવઉપાદાનતણ્હાવસેનેવા**તિ ભવઉપાદાનતણ્હાદસ્સનવસેનેવ. **દિટ્ઠા** તંસભાવતંસહગતેહિ તેહિ સમાનયોગક્ખમત્તા. **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૭૦) **કથિતાવ**, તસ્મા ન ઇધ કથેતબ્બાતિ અધિપ્પાયો.

૫૮. **પચ્ચયતો**તિ હેતુતો, સઙ્ખારતોતિ અત્થો. "કિમ્હિ નુ ખો સતિ જરામરણં હોતી"તિઆદિના હિ હેતુપરમ્પરાવસેન ફલપરમ્પરાય વુચ્ચમાનાય "કિમ્હિ નુ ખો સતિ વિઞ્ઞાણં હોતી"તિ વિચારણાય "સઙ્ખારે ખો સતિ વિઞ્ઞાણં હોતી"તિ વિઞ્ઞાણસ્સ વિસેસકારણભૂતે સઙ્ખારે અગ્ગહિતે તતો વિઞ્ઞાણં પટિનિવત્તતિ નામ, ન સબ્બપચ્ચયતો. તેનેવાહ "નામરૂપે ખો સતિ વિઞ્ઞાણં હોતી"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૫૮), નામમ્પિ ચેત્થ સહજાતાદિવસેનેવ પચ્ચયભૂતં અધિપ્પેતં, ન કમ્મૂપનિસ્સયવસેન પચ્ચુપ્પન્નવસેન અભિનિવિસસ્સ જોતિતત્તા. **આરમ્મણતો**તિ અવિજ્જાસઙ્ખારસઙ્ખાતઆરમ્મણતો, અતીતભવસઙ્ખાતઆરમ્મણતો વા. અતીતદ્ધપરિયાપન્ના હિ અવિજ્જાસઙ્ખારા. યતો પટિનિવત્તમાનં વિઞ્ઞાણં અતીતભવતોપિ પટિનિવત્તતિ નામ. **ઉભયમ્પી**તિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણમ્પિ વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણમ્પિ. **નામરૂપં નાતિક્કમતી**તિ પચ્ચયભૂતં, આરમ્મણભૂતઞ્ચ નામરૂપં નાતિક્કમતિ તેન વિના અવત્તનતો. તેનાહ "**નામરૂપતો પરં ન ગચ્છતી**"તિ.

વિઞ્ઞાણે નામરૂપસ્સ પચ્ચયે હોન્તેતિ વિઞ્ઞાણે નામસ્સ, રૂપસ્સ, નામરૂપસ્સ ચ પચ્ચયે હોન્તે. **નામરૂપે ચ વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયે હોન્તે**તિ તથા નામે, રૂપે, નામરૂપે ચ વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયે હોન્તેતિ ચતુવોકારએકવોકારપઞ્ચવોકારભવવસેન યથારહં યોજના વેદિતબ્બા, **દ્વીસુપિ અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયેસુ હોન્તેસૂ**તિ પન પઞ્ચવોકારભવવસેનેવ. **એત્તકેના**તિ એવં વિઞ્ઞાણ નામરૂપાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપત્થમ્ભનવસેન પવત્તિયા. **જાયેથ વા...પે॰... ઉપપજ્જેથ વા**તિ "સત્તો જાયતિ...પે॰... ઉપપજ્જતિ વા"તિ સમઞ્ઞા હોતિ વિઞ્ઞાણનામરૂપવિનિમુત્તસ્સ સત્તપઞ્ઞત્તિયા ઉપાદાનભૂતસ્સ ધમ્મસ્સ અભાવતો. તેનાહ "**ઇતો હી**"તિઆદિ. **એતદેવા**તિ વિઞ્ઞાણં, નામરૂપન્તિ એતં દ્વયમેવ.

પઞ્ચ પદાનીતિ ‘‘જાયેથ વા’’તિઆદીનિ પઞ્ચ પદાનિ. નનુ તત્થ પઠમતતિયેહિ ચતુત્થપઞ્ચમાનિ અત્થતો અભિન્નાનીતિ આહ ‘‘**સદ્ધિં અપરાપરં ચુતિપટિસન્ધીહી**’’તિ. **પુન તં એત્તાવતાતિ વુત્તમત્થ**ન્તિ યો ‘‘એત્તાવતા’’તિ પદેન પુબ્બે વુત્તો, તમેવ યથાવુત્તમત્થં ‘‘યદિદ’’ન્તિઆદિના **નિય્યાતેન્તો** નિદસ્સેન્તો પુન **વત્વા. અનુલોમપચ્ચયાકારવસેનાતિ** પચ્ચયધમ્મદસ્સનપુબ્બકં પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મદસ્સનવસેન. પચ્ચયધમ્માનઞ્હિ અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ પચ્ચયભાવો ઇદપ્પચ્ચયતા પચ્ચયાકારો, સો ચ ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા’’તિઆદિના વુત્તો. સંસારપ્પવત્તિયા અનુલોમનતો **અનુલોમપચ્ચયાકારો**. જાતિઆદિકં સબ્બં વટ્ટદુક્ખં ચિત્તેન સમિહિતેન કતં સમૂહવસેન ગહેત્વા પાળિયં ‘‘દુક્ખક્ખન્ધસ્સા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**જાતિ…પે॰… દુક્ખરાસિસ્સા**’’તિ.

૫૯. દુક્ખક્ખન્ધસ્સ અનેકવારં સમુદયદસ્સનવસેન વિઞ્ઞાણસ્સ પવત્તત્તા ‘‘**સમુદયો સમુદયો**’’તિ આમેડિતવચનં અવોચ. અથ વા ‘‘એવં સમુદયો હોતી’’તિ ઇદં ન કેવલં નિબ્બત્તિનિદસ્સનપદં, અથ ખો પટિચ્ચસમુપ્પાદ-સદ્દો વિય સમુપ્પાદમુખેન ઇધ સમુદય-સદ્દો નિબ્બત્તિમુખેન પચ્ચયત્તં વદતિ. વિઞ્ઞાણાદયો ભવન્તા ઇધ પચ્ચયધમ્મા નિદ્દિટ્ઠા, તે સામઞ્ઞરૂપેન બ્યાપનિચ્છાવસેન ગણ્હન્તો ‘‘સમુદયો સમુદયો’’તિ આહ, એવઞ્ચ કત્વા યં વક્ખતિ ‘‘ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતીતિ પચ્ચયસઞ્જાનનમત્તં કથિત’’ન્તિ, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૫૯) તં સમત્થિતં હોતિ. યદિ એવં ‘‘ઉદયદસ્સનપઞ્ઞા વેસા’’તિ ઇદં કથન્તિ? નાયં દોસો પચ્ચયતો ઉદયદસ્સનમુખેન નિબ્બત્તિલક્ખણદસ્સનસ્સ સમ્ભવતો. **દસ્સનટ્ઠેન ચક્ખૂતિ** સમુદયસ્સ પચ્ચક્ખતો દસ્સનભાવેન ચક્ખુ વિયાતિ **ચક્ખુ. ઞાતકરણટ્ઠેનાતિ** યથા સમુદયો સમ્મદેવ ઞાતો હોતિ અવબુદ્ધો, એવં કરણટ્ઠેન. **પજાનનટ્ઠેનાતિ** ‘‘વિઞ્ઞાણાદિતંતંપચ્ચયુપ્પત્તિયા એતસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી’’તિ પકારતો જાનનટ્ઠેન. **નિબ્બિજ્ઝિત્વા પટિવિજ્ઝિત્વા ઉપ્પન્નટ્ઠેનાતિ** અનિબ્બિજ્ઝિત્વા પુબ્બે ઉદયદસ્સનપઞ્ઞાય પટિપક્ખધમ્મે નિબ્બિજ્ઝિત્વા ‘‘અયં સમુદયો’’તિ પચ્ચયતો, ખણતો ચ, સરૂપતો પટિવિજ્ઝિત્વા ઉપ્પન્નભાવેન, નિબ્બિજ્ઝનટ્ઠેન પટિવિજ્ઝનટ્ઠેન વિજ્જાતિ વુત્તં હોતિ. **ઓભાસટ્ઠેનાતિ** સમુદયસભાવપટિચ્છાદનકસ્સ મોહન્ધકારસ્સ ચ કિલેસન્ધકારસ્સ ચ વિધમનવસેન અવભાસકભાવેન.

ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં પટિપાટિયા વિભાવેતું ‘‘**યથાહ**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ચક્ખું ઉદપાદીતિ** પાળિયં પદુદ્ધારો. કથં ઉદપાદીતિ ચેતિ આહ ‘‘**દસ્સનટ્ઠેના**’’તિ. ‘‘સમુદયસ્સ પચ્ચક્ખતો દસ્સનભાવેનાતિ વુત્તો વાયમત્થો. ઇમિના નયેન સેસપદેસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **ચક્ખુધમ્મોતિ** ચક્ખૂતિ પાળિધમ્મો. **દસ્સનટ્ઠો અત્થોતિ** દસ્સનસભાવો તેન પકાસેતબ્બો અત્થો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **એત્તકેહિ પદેહીતિ** ઇમેહિ પઞ્ચહિ પદેહિ. ‘‘**કિં કથિત**’’ન્તિ પિણ્ડત્થં પુચ્છતિ. **પચ્ચયસઞ્જાનનમત્તન્તિ** વિઞ્ઞાણાદીનં પચ્ચયધમ્માનં નામરૂપાદિપચ્ચયુપ્પન્નસ્સ પચ્ચયસભાવસઞ્જાનનમત્તં કથિતં અવિસેસતો પચ્ચયસભાવસલ્લક્ખણસ્સ જોતિતત્તા. સઙ્ખારાનં સમ્મદેવ ઉદયદસ્સનસ્સ જોતિતત્તા ‘‘**વીથિપટિપન્ના તરુણવિપસ્સના કથિતા**’’તિ ચ વુત્તં.

૬૧. અત્તના અધિગતત્તા આસન્નપચ્ચક્ખતાય ‘‘**અય**’’ન્તિ વુત્તં, અરિયમગ્ગાદીનં મગ્ગનટ્ઠેન **મગ્ગોતિ**. પુબ્બભાગવિપસ્સના હેસા. તેનાહ ‘‘**બોધાયા**’’તિ. બોધપદસ્સ ભાવસાધનતં સન્ધાયાહ ‘‘**ચતુસચ્ચબુજ્ઝનત્થાયા**’’તિ. પરિઞ્ઞાપહાનભાવનાભિસમયા યાવદેવ સચ્છિકિરિયાભિસમયત્થા નિબ્બાનાધિગમત્થત્તા બ્રહ્મચરિયવાસસ્સાતિ વુત્તં ‘‘**નિબ્બાનબુજ્ઝનત્થાય એવ વા**’’તિ. ‘‘નિબ્બાનં પરમં સુખ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૧૫, ૨૧૭; ધ॰ પ॰ ૨૦૪) હિ વુત્તં. **બુજ્ઝતીતિ** ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ એકપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, તેન બોધ-સદ્દસ્સ કત્તુસાધનત્તમાહ. **પચ્ચત્તપદેહીતિ** પઠમાવિભત્તિદીપકેહિ પદેહિ. **નિબ્બાનમેવ કથિતં**

વિઞ્ઞાણાદિ નિરુજ્ઝતિ એત્થાતિ કત્વા. **અનિબ્બત્તિનિરોધ**ન્તિ સબ્બસો પચ્ચયનિરોધેન અનુપ્પાદનિરોધં અચ્ચન્તનિરોધં.

૬૨. **સબ્બેહેવ એતેહિ પદેહી**તિ ''ચક્ખૂ''તિઆદીહિ પઞ્ચહિ પદેહિ. **નિરોધસઞ્ઞાનનમત્તમેવા**તિ ''નિરોધો નિરોધોતિ ખો''તિઆદિના નિરોધસ્સ સઞ્ઞાનનમત્તમેવ **કથિતં** પુબ્બારમ્ભભાવતો, ન તસ્સ પટિવિજ્ઝનવસેન પચ્ચક્ખતો દસ્સનં અરિયમગ્ગસ્સ અનધિગતત્તા. સઙ્ખારાનં સમ્મદેવ નિરોધદસ્સનં નામ સિખાપ્પત્તાય વિપસ્સનાય વસેન ઇચ્છિતબ્બન્તિ ''**વુટ્ઠાનગામિની બલવવિપસ્સના કથિતા**''તિ ચ વુત્તં.

૬૩. **વિદિત્વા**તિ પુબ્બભાગિયેન ઞાણેન જાનિત્વા. **તતો અપરભાગે**તિ વુત્તનયેન પચ્ચયનિરોધજાનનતો પચ્છાભાગે. **ઉપાદાનસ્સ પચ્ચયભૂતેસૂ**તિ ચતુબ્બિધસ્સપિ ઉપાદાનસ્સ આરમ્મણપચ્ચયાદિના પચ્ચયભૂતેસુ, ઉપાદાનિયેસૂતિ અત્થો . **વહન્તો**તિ પવત્તેન્તો. **ઇદ**ન્તિ ''અપરેન સમયેના''તિઆદિ વચનં. **કસ્મા વુત્ત**ન્તિ ''યાય પટિપત્તિયા સબ્બેપિ મહાબોધિસત્તા ચરિમભવે બોધાય પટિપજ્જન્તિ, વિપસ્સનાય મહાબોધિસત્તેન તથેવ પટિપન્ન''ન્તિ કથેતુકમ્યતાવસેન પુચ્છાવચનં. તેનાહ ''**સબ્બેયેવ હી**''તિઆદિ. તત્થ પુત્તસ્સ જાતદિવસે મહાભિનિક્ખમનં, પધાનાનુયોગો ચ ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બો, ઇતરં ઇતિકત્તબ્બતાવસેન. તત્થાપિ ચિરકાલપરિભાવનાય લદ્ધાસેવનાય મહાકરુણાય સઞ્ચોદિતમાનસત્તા ''કિચ્છં વતાયં લોકો આપન્નો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૫૭; સં॰ નિ॰ ૨.૪, ૧૦) સંસારદુક્ખતો મોચેતું ઇચ્છિતસ્સ સત્તલોકસ્સ કિચ્છાપત્તિદસ્સનમુખેન જરામરણતો પટ્ઠાય પચ્ચયાકારસમ્મસનમ્પિ ધમ્મતાવ. તથા અત્તાધીનતાય, કેનચિ અનુપખતત્તા, અસેચનકસુખવિહારતાય, ચતુત્થજ્ઝાનિકતાય ચ આનાપાનકમ્મટ્ઠાનાનુયોગો. **પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ અભિનિવિસિત્વા**તિ વિઞ્ઞાણનામરૂપાદિપરિયાયેન ગહિતેસુ પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ વિપસ્સનાભિનિવેસવસેન અભિનિવિસિત્વા પટિપત્તિં આરભિત્વા. **અનુક્કમ**ન્તિ અનુ અનુ ગામિતબ્બતો પટિપજ્જિતબ્બતો ''અનુક્કમ''ન્તિ લદ્ધનામં અનુપુબ્બપટિપત્તિં. **કત્વા**તિ પટિપજ્જિત્વા.

ઇતિ રૂપન્તિ એત્થ દુતિયો **ઇતિ**-સદ્દો નિદસ્સનત્થો, તેન પઠમો **ઇતિ**-સદ્દો સરૂપસ્સ, પરિમાણસ્સ ચ બોધકો અનેકત્થત્તા નિપાતાનં,આવુત્તિઆદિવસેન વાયમત્થો વેદિતબ્બો. અન્તોગધાવધારણઞ્ચ વાક્યં દસ્સેન્તો ''**ઇદં રૂપં, એત્તકં રૂપં, ઇતો ઉદ્ધં રૂપં નત્થી**''તિઆદિમાહ . તત્થ ''**રુપ્પનસભાવ**''ન્તિ ઇમિના સામઞ્ઞતો રૂપસ્સ સભાવો દસ્સિતો, ''**ભૂતુપાદાયભેદ**''ન્તિઆદિના વિસેસતો, તદુભયેનપિ ''ઇદં રૂપ''ન્તિ પદસ્સ અત્થો નિદ્દિટ્ઠો. તત્થ **લક્ખણં** નામ તસ્સ તસ્સ રૂપવિસેસસ્સ અનઞ્ઞસાધારણો સભાવો. **રસો** તસ્સેવ અત્તનો ફલં પતિ પચ્ચયભાવો. **પચ્ચુપટ્ઠાનં** તસ્સ પરમત્થતો વિજ્જમાનત્તા યાથાવતો ઞાણસ્સ ગોચરભાવો. **પદટ્ઠાનં** આસન્નકારણં, તેનસ્સ પચ્ચયાયત્તવુત્તિતા દસ્સિતા. ''**અનવસેસરૂપપરિગ્ગહો**''તિ ઇમિના પન ''એત્તકં રૂપં, ઇતો ઉદ્ધં'' રૂપં નત્થીતિ પદદ્વયસ્સાપિ અત્થો નિદ્દિટ્ઠો રૂપસ્સ સબ્બસો પરિયાદાનવસેન નિયામનતો. ''ઇતિ રૂપસ્સ સમુદયો''તિ એત્થ પન **ઇતિ**-સદ્દો ''ઇતિ ખો ભિક્ખવે સપ્પટિભયો બાલો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪; અ॰ નિ॰ ૩.૧) વિય પકારત્થોતિ આહ ''**ઇતીતિ એવ**''ન્તિ.

અવિજ્જાસમુદયાતિ અવિજ્જાય ઉપ્પાદા, અત્થિભાવાતિ અત્થો. નિરોધનિરોધી હિ ઉપ્પાદો અત્થિભાવવાચકોપિ હોતિ, તસ્મા પુરિમભવસિદ્ધાય અવિજ્જાય સતિ ઇમસ્મિં ભવે રૂપસમુદયો, રૂપસ્સ ઉપ્પાદો હોતીતિ અત્થો. ''**તણ્હાસમુદયા**''તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **આહારસમુદયા**તિ એત્થ પન પવત્તિપચ્ચયેસુ કબળીકારાહારસ્સ બલવતાય સો એવ ગહિતો. તસ્મિં પન ગહિતે પવત્તિપચ્ચયતાસામઞ્ઞેન ઉતુચિત્તાનિ

ગહિતાનેવ હોન્તીતિ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપસ્સ પચ્ચયતો ઉદયદસ્સનં વિભાવિતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

"**નિબ્બત્તિલક્ખણ**"ન્તિઆદિના કાલવસેન ઉદયદસ્સનમાહ. તત્થ **નિબ્બત્તિલક્ખણ**ન્તિ રૂપસ્સ ઉપ્પાદસઙ્ખાતં સઙ્ખતલક્ખણં. **પસ્સન્તોપી**તિ ન કેવલં પચ્ચયસમુદયમેવ, અથ ખો ખણતો ઉદયં પસ્સન્તોપિ. અદ્ધાવસેન હિ પઠમં ઉદયં પસ્સિત્વા ઠિતો પુન સન્તતિવસેન દિસ્વા અનુક્કમેન ખણવસેન પસ્સતિ. **અવિજ્જાનિરોધા રૂપનિરોધો**તિ અગ્ગમગ્ગેન અવિજ્જાય અનુપ્પાદનિરોધતો અનાગતસ્સ રૂપસ્સ અનુપ્પાદનિરોધો હોતિ પચ્ચયાભાવે અભાવતો. **તણ્હાનિરોધા કમ્મનિરોધો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **આહારનિરોધા**તિ પવત્તિપચ્ચયસ્સ કબળીકારાહારસ્સ અભાવેન. **રૂપનિરોધો**તિ તંસમુટ્ઠાનરૂપસ્સ અભાવો હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ. "**વિપરિણામલક્ખણ**"ન્તિ ભઙ્ગકાલવસેન હેતં વયદસ્સનં, તસ્મા તં અદ્ધાવસેન પઠમં પસ્સિત્વા પુન સન્તતિવસેન દિસ્વા અનુક્કમેન ખણવસેન પસ્સતિ. અયઞ્ચ નયો પાકતિકવિપસ્સકવસેન વુત્તો, બોધિસત્તાનં પનેતં નત્થિ. એસ નયો ઉદયદસ્સનેપિ.

"**ઇતિ વેદના**"તિઆદીસુપિ હેટ્ઠા રૂપે વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. તેનાહ "**અયં વેદના, એત્તકા વેદના**"તિઆદિ. તત્થ **વેદયિત...પે॰... સભાવ**ન્તિ એત્થ ''વેદયિતસભાવં...પે॰... વિજાનનસભાવ''ન્તિ પચ્ચેકં **સભાવ**- સદ્દો યોજેતબ્બો. **વેદયિતસભાવ**ન્તિ અનુભવનસભાવં. **સઞ્જાનનસભાવ**ન્તિ ''નીલં પીત''ન્તિઆદિના આરમ્મણસ્સ સલ્લક્ખણસભાવં. **અભિસઙ્ખરણસભાવ**ન્તિ આયૂહનસભાવં. **વિજાનનસભાવ**ન્તિ આરમ્મણસ્સ ઉપલદ્ધિસભાવં. **સુખાદીતિ આદિ**-સદ્દેન દુક્ખસોમનસ્સદોમનસ્સુપેક્ખાવેદનાનં સઙ્ગહો **રૂપસઞ્ઞાદીતિ આદિ**-સદ્દેન સદ્દસઞ્ઞાદીનં, **ફસ્સાદીતિ આદિ**-સદ્દેન ચેતના વિતક્કાદીનં **ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન સબ્બેસં લોકિયવિઞ્ઞાણાનં સઙ્ગહો. યથા ચ વિઞ્ઞાણે, એસ નયો વેદનાદીસુપિ. **તેસ**ન્તિ ''સમુદયો''તિ વુત્તધમ્માનં. **તીસુ ખન્ધેસૂ**તિ વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધેસુ. ''ફુટ્ઠો વેદેતિ, ફુટ્ઠો સઞ્જાનાતિ, ફુટ્ઠો ચેતેતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૩) વચનતો "**ફસ્સસમુદયા**"**તિ વત્તબ્બં**. ''નામરૂપપચ્ચયાપિ વિઞ્ઞાણ''ન્તિ (વિભ॰ ૨૪૬; દી॰ નિ॰ ૨.૯૭) વચનતો **વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે "નામરૂપસમુદયા**"તિ વત્તબ્બં. **તેસં યેવા**તિ તીસુ ખન્ધેસુ ''ફસ્સસ્સ વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે નામરૂપસ્સા''તિ ફસ્સનામરૂપાનંયેવ **વસેન અત્થઙ્ગમપદમ્પિ યોજેતબ્બં**, અવિજ્જાદયો પન રૂપે વુત્તસદિસા એવાતિ અધિપ્પાયો.

સમપઞ્ઞાસલક્ખણવસેનાતિ પચ્ચયતો વીસતિ ખણતો પઞ્ચાતિ પઞ્ચવીસતિયા ઉદયલક્ખણાનં, પચ્ચયતો વીસતિ ખણતો પઞ્ચાતિ પઞ્ચવીસતિયા એવ વયલક્ખણાનં ચાતિ સમપઞ્ઞાસાય ઉદયવયલક્ખણાનં વસેન. તત્થ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં ઉદયો લક્ખીયતિ એતેહીતિ **લક્ખણાની**તિ વુચ્ચન્તિ અવિજ્જાદિસમુદયોતિ, તથા તેસં અનુપ્પાદનિરોધો લક્ખીયતિ એતેહીતિ **લક્ખણાની**તિ વુચ્ચન્તિ અવિજ્જાદીનં અચ્ચન્તનિરોધો. નિબ્બત્તિવિપરિણામલક્ખણાનિ પન સઙ્ખતલક્ખણમેવાતિ. એવં એતાનિ સમપઞ્ઞાસલક્ખણાનિ સરૂપતો વેદિતબ્બાનિ. **યથાનુક્કમેન વડ્ઢિતે**તિ યથાવુત્તઉદયબ્બયઞાણે તિક્ખે સૂરે પસન્ને હુત્વા વહન્તે તતો પરં વત્તબ્બાનં ભઙ્ગઞાણાદીનં ઉપ્પત્તિપટિપાટિયા બુદ્ધિપ્પત્તે પરમુક્કંસગતે **વિપસ્સનાઞાણે**. પગેવ હિ છત્તિંસકોટિસતસહસ્સમુખેન પવત્તેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાનુચ્છવિકેન મહાવજિરઞાણસઙ્ખાતેન સમ્મસનઞાણેન સમ્ભતાનુભાવં ગબ્ભં ગણ્હન્તં પરિપાકં ગચ્છન્તં પટિપદાવિસુદ્ધિઞાણં અપરિમિતકાલે સમ્ભતાય પઞ્ઞાપારમિયા આનુભાવેન ઉક્કંસપારમિપ્પત્તં અનુક્કમેન વુટ્ઠાનગામિનિભાવં ઉપગન્ત્વા યદા અરિયમગ્ગેન ઘટેતિ, તદા અરિયમગ્ગચિત્તં સબ્બકિલેસેહિ મગ્ગપટિપાટિયા વિમુચ્ચતિ , વિમુચ્ચન્તઞ્ચ તથા વિમુચ્ચતિ, યથા સબ્બઞેય્યાવરણપ્પહાનં હોતિ. યં કિલેસાનં ''સવાસનપ્પહાન''ન્તિ વુચ્ચતિ, તયિદં પહાનં અત્થતો

અનુપ્પત્તિનિરોધોતિ આહ "**અનુપ્પાદનિરોધેના**"તિ. **આસવસઙ્ખાતેહિ કિલેસેહી**તિ ભવતો આભવગ્ગં, ધમ્મતો આગોત્રભું સવનતો પવત્તનતો આસવસઞ્ઞિતેહિ રાગો, દિટ્ઠિ, મોહોતિ ઇમેહિ કિલેસેહિ. લક્ખણવચનઞ્ચેતં, પાળિયં યદિદં ''આસવેહી''તિ, તદેકટ્ઠતાય પન સબ્બેહિપિ કિલેસેહિ સબ્બેહિપિ પાપધમ્મેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચતિ. **અગ્ગહેત્વા**તિ તેસં કિલેસાનં લેસમત્તમ્પિ અગ્ગહેત્વા.

મગ્ગક્ખણે વિમુચ્ચતિ નામ તંતંમગ્ગવજ્ઝકિલેસેહિ **ફલક્ખણે વિમુત્તં નામ. મગ્ગક્ખણે વા વિમુત્તઞ્ચેવ વિમુચ્ચતિ ચા**તિ ઉપરિમગ્ગક્ખણે હેટ્ઠિમમગ્ગવજ્ઝેહિ વિમુત્તઞ્ચેવ યથાસકં પહાતબ્બેહિ વિમુચ્ચતિ ચ. **ફલક્ખણે વિમુત્તમેવા**તિ સબ્બસ્મિમ્પિ ફલક્ખણે વિમુત્તમેવ, ન વિમુચ્ચતિ નામ.

સબ્બબન્ધનાતિ ઓરમ્ભાગિયુદ્ધમ્ભાગિયસઙ્ગહિતા સબ્બસ્માપિ ભવસઞ્ઞોજના, **વિપ્પમુત્તો** વિસેસતો પકારેહિ મુત્તો. **સુવિકસિતચિત્તસન્તાનો**તિ સાતિસયં ઞાણરસ્મિસમ્ફસ્સેન સુટ્ઠુ સમ્મદેવ સમ્ફુલ્લચિત્તસન્તાનો. "**ચત્તારિ મગ્ગઞાણાની**"તિઆદિ યેહિ ઞાણેહિ સુવિકસિતચિત્તસન્તાનો, તેસં એકદેસેન દસ્સનં. નિપ્પદેસતો દસ્સનં પન પરતો આગમિસ્સતિ, તસ્મા તત્થેવ તાનિ વિભજિસ્સામ. **સકલે ચ બુદ્ધગુણે**તિ અતીતંસે અપ્પટિહતઞાણાદિકે સબ્બેપિ બુદ્ધગુણે. યદા હિ લોકનાથો અગ્ગમગ્ગં અધિગચ્છતિ, તદા સબ્બે ગુણે હત્થગતે કરોતિ નામ. તતો પરં ''હત્થગતે કત્વા ઠિતો''તિ વુચ્ચતિ.

''પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પો''તિ વત્વા પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પતાપરિદીપનં ઉદાનં દસ્સેતું ''અનેકજાતિસંસાર''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ આદિતો દ્વિન્નં ગાથાનમત્થો હેટ્ઠા **બ્રહ્મજાલનિદાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના) વુત્તો એવ. પરતો પન **અયોઘનહતસ્સા**તિ અયો હઞ્ઞતિ એતેનાતિ **અયોઘનં**, કમ્મારાનં અયોકૂટં, અયોમુટ્ઠિ ચ, તેન અયોઘનેન હતસ્સ પહતસ્સ. **એવ**-સદ્દો ચેત્થ નિપાતમત્તં. **જલતો જાતવેદસો**તિ જલયમાનસ્સ અગ્ગિસ્સ, અનાદરે વા એતં સામિવચનં. **અનુપુબ્બૂપસન્તસ્સા**તિ અનુક્કમેન ઉપસન્તસ્સ વિક્ખમ્ભન્તસ્સ નિરુદ્ધસ્સ. **યથા ન ઞાયતે ગતી**તિ યથા તસ્સ ગતિ ન ઞાયતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – અયોમુટ્ઠિકૂટાદિના પહતત્તા અયોઘનેન હતસ્સ પહતસ્સ અયોગતસ્સ, કંસભાજનાદિગતસ્સ વા જલમાનસ્સ અગ્ગિસ્સ અનુક્કમેન ઉપસન્તસ્સ દસસુ દિસાસુ ન કત્થચિ ગતિ પઞ્ઞાયતિ પચ્ચયનિરોધેન અપ્પટિસન્ધિકનિરુદ્ધત્તાતિ. **એવં સમ્માવિમુત્તાન**ન્તિ સમ્મા હેતુના ઞાયેન તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવિમુત્તિપુબ્બઙ્ગમાય સમુચ્છેદવિમુત્તિયા અરિયમગ્ગેન ચતૂહિપિ ઉપાદાનેહિ, આસવેહિ ચ મુત્તત્તા સમ્મા વિમુત્તાનં, તતો એવ કામબન્ધનસઙ્ખાતં કામોઘભવોઘાદિભેદં અવસિટ્ઠઓઘઞ્ચ તરિત્વા ઠિતત્તા **કામબન્ધોઘતારીનં** સુટ્ઠુ પટિપસ્સમ્ભિતસબ્બકિલેસવિપ્ફન્દિતત્તા કિલેસાભિસઙ્ખારવાતેહિ અકમ્પનીયતાય **અચલં** નિબ્બાનસઙ્ખાતં સઙ્ખારૂપસમં **સુખં પત્તાનં** અધિગતાનં ખીણાસવાનં **ગતિ** દેવમનુસ્સાદિભેદાસુ ગતીસુ ''અયં નામા''તિ પઞ્ઞાપેતબ્બતાય અભાવતો **પઞ્ઞાપેતું નત્થિ** ન ઉપલબ્ભતિ, યથાવુત્તજાતવેદો વિય અપઞ્ઞત્તિકભાવમેવ તે ગચ્છન્તીતિ અત્થો. **એવં મનસિ કરોન્તો**તિ ''એવં અનેકજાતિસંસાર''ન્તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૧૫૩) અત્તનો કતકિચ્ચત્તં મનસિ કરોન્તો બોધિપલ્લઙ્કે નિસિન્નોવ વિરોચિત્થાતિ યોજના.

દુતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બ્રહ્મયાચનકથાવણ્ણના

૬૪. **યન્નૂના**તિ પરિવિતક્કનત્થે નિપાતો, **અહન્તિ** ભગવા અત્તાનં નિદ્દિસતીતિ આહ "**યદિ પનાહ**"ન્તિ. "**અટ્ઠમે સત્તાહે**"તિઆદિ યથા અમ્હાકં ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા વિમુત્તિસુખપટિસંવેદનાદિવસેન સત્તસુ સત્તાહેસુ

પટિપજ્જિ, તતો પરઞ્ચ ધમ્મગમ્ભીરતાપચ્ચવેક્ખણાદિવસેન, એવમેવ સબ્બેપિ સમ્માસમ્બુદ્ધા અભિસમ્બુદ્ધકાલે પટિપજ્જિંસુ, તે ચ સત્તાહાદયો તથેવ વવત્થપીયન્તીતિ અયં સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધાનં ધમ્મતા. તસ્મા વિપસ્સી ભગવા અભિસમ્બુદ્ધકાલે તથા પટિપજ્જીતિ દસ્સેતું આરદ્ધં. તત્થ "**અટ્ઠમે સત્તાહે**"તિ ઇદં સત્તમસત્તાહતો પરં, સત્તાહતો ઓરિમે ચ પવત્તાય પટિપત્તિયા વસેન વુત્તં, ન પલ્લઙ્કસત્તાહસ્સ વિય અટ્ઠમસ્સ નામ સત્તાહસ્સ વવત્થિતસ્સ લબ્ભમાનત્તા. **અનન્તરો**તિ "અધિગતો ખો મ્યાયં ધમ્મો"તિઆદિકો વિતક્કો (દી॰ નિ॰ ૨.૬૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૭, ૮).

પટિવિદ્ધોતિ સયમ્ભુઞાણેન "ઇદં દુક્ખ"ન્તિઆદિના પટિમુખં પટિવિજ્ઝનવસેન પવત્તો, યથાભૂતં અવબુદ્ધોતિ અત્થો. **ધમ્મો**તિ ચતુસચ્ચધમ્મો તબ્બિનિમુત્તસ્સ પટિવિજ્ઝિતબ્બધમ્મસ્સ અભાવતો. **ગમ્ભીરો**તિ મહાસમુદ્દો વિય મકસતુણ્ડસૂચિયા અઞ્ઞત્ર સમુપચિતપરિપક્કઞાણસમ્ભારેહિ અઞ્ઞેસં ઞાણેન અલબ્ભનેય્યપ્પતિટ્ઠો. તેનાહ "**ઉત્તાનભાવપટિક્ખેપવચનમેત**"ન્તિ. અલબ્ભનેય્યપ્પતિટ્ઠો ઓગાહિતું અસક્કુણેય્યતાય સરૂપતો વિસેસતો ચ પસ્સિતું ન સક્કાતિ આહ "**ગમ્ભીરત્તાવ દુદ્દસો**"તિ. **દુક્ખેન દટ્ઠબ્બો**તિ કિચ્છેન કેનચિ કદાચિદેવ દટ્ઠબ્બો. યં પન દટ્ઠુમેવ ન સક્કા, તસ્સ ઓગાહેત્વા અનુ અનુ બુજ્ઝને કથા એવ નત્થીતિ આહ "**દુદ્દસત્તાવ દુરનુબોધો**"તિ. **દુક્ખેન અવબુજ્ઝિતબ્બો** અવબોધસ્સ દુક્કરભાવતો. ઇમસ્મિં ઠાને "તં કિં મઞ્ઞથ ભિક્ખવે દુક્કરતરં વા દુરભિસમ્ભવતરં વા"તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૧૫) સુત્તપદં વત્તબ્બં. સન્તારમ્મણતાય વા **સન્તો**. નિબ્બુતસબ્બપરિળાહતાય **નિબ્બુતો**. પધાનભાવં નીતોતિ વા **પણીતો**. અતિત્તિકરટ્ઠેન **અતપ્પકો** સાદુરસભોજનં વિય. એત્થ ચ નિરોધસચ્ચં સન્તં આરમ્મણન્તિ **સન્તારમ્મણં**, મગ્ગસચ્ચં સન્તં, સન્તારમ્મણઞ્ચાતિ **સન્તારમ્મણં** અનુપસન્તસભાવાનં કિલેસાનં, સઙ્ખારાનઞ્ચ અભાવતો **સન્તો નિબ્બુતસબ્બપરિળાહત્તા નિબ્બુતો**, સન્તપણીતભાવેનેવ તદત્થાય અસેચનકતાય **અતપ્પકતા** દટ્ઠબ્બા. તેનાહ "**ઇદં દ્વયં લોકુત્તરમેવ સન્ધાય વુત્ત**"ન્તિ. ઉત્તમઞાણસ્સ વિસયત્તા ન તક્કેન અવચરિતબ્બો, તતો એવ નિપુણઞાણગોચરતાય, સણ્હસુખુમસભાવત્તા ચ **નિપુણો**. બાલાનં અવિસયત્તા પણ્ડિતેહિ એવ વેદિતબ્બોતિ **પણ્ડિતવેદનીયો**. આલીયન્તિ અભિરમિતબ્બટ્ઠેન સેવીયન્તીતિ **આલયા**, પઞ્ચ કામગુણા. આલયન્તિ અભિરમણવસેન સેવન્તીતિ **આલયા**, તણ્હાવિચરિતાનિ. **આલયરતા**તિ આલયનિરતા. **સુટ્ઠુ મુદિતા** અતિવિય મુદિતા અનુક્કણ્ઠનતો. **રમતી**તિ રતિં વિન્દતિ કીળતિ લળતિ. ઇમે સત્તા યથા કામગુણે, એવં રાગમ્પિ અસ્સાદેન્તિ અભિનન્દન્તિ ચેવાતિ વુત્તં "**દુવિધમ્પી**"તિઆદિ.

ઠાનં સન્ધાયાતિ ઠાન-સદ્દં સન્ધાય. અત્થતો પન "**ઠાન**"ન્તિ ચ પટિચ્ચસમુપ્પાદો એવ અધિપ્પેતો. તિટ્ઠતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ **ઠાનં**, સઙ્ખારાદીનં પચ્ચયભૂતા અવિજ્જાદયો. **ઇમેસં** સઙ્ખારાદીનં **પચ્ચયા**તિ **ઇદપ્પચ્ચયા**, અવિજ્જાદયોવ. **ઇદપ્પચ્ચયા એવ ઇદપ્પચ્ચયતા** યથા દેવો એવ દેવતા , ઇદપ્પચ્ચયાનં વા અવિજ્જાદીનં અત્તનો ફલં પટિચ્ચ પચ્ચયભાવો ઉપ્પાદનસમત્થતા **ઇદપ્પચ્ચયતા**, તેન પરમત્થપચ્ચયલક્ખણો પટિચ્ચસમુપ્પાદો દસ્સિતો હોતિ. પટિચ્ચ સમુપ્પજ્જતિ ફલં એતસ્માતિ **પટિચ્ચસમુપ્પાદો**. પદદ્વયેનાપિ ધમ્માનં પચ્ચયટ્ઠો એવ વિભાવિતો. તેનાહ "**સઙ્ખારાદિપચ્ચયાનં અવિજ્જાદીનમેતં અધિવચન**"ન્તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૭૦) વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

સબ્બસઙ્ખારસમથોતિઆદિ સબ્બન્તિ સબ્બસઙ્ખારસમથાદિપદાભિધેય્યં સબ્બં, અત્થતો **નિબ્બાનમેવ**. ઇદાનિ તસ્સ નિબ્બાનભાવં દસ્સેતું "**યસ્મા હી**"તિઆદિ વુત્તં. **તન્તિ** નિબ્બાનં. **આગમ્મા**તિ પટિચ્ચ અરિયમગ્ગસ્સ આરમ્મણપચ્ચયહેતુ. **સમ્મન્તી**તિ અપ્પટિસન્ધિકૂપસમવસેન સમ્મન્તિ. તથા સન્તા ચ સવિસેસં ઉપસન્તા નામ

હોન્તીતિ આહ “**વૂપસમ્મન્તી**”તિ, એતેન સબ્બે સઙ્ખારા સમ્મન્તિ એત્થાતિ **સબ્બસઙ્ખારસમથો**, નિબ્બાનન્તિ દસ્સેતિ. સબ્બસઙ્ખારવિસંયુત્તે હિ નિબ્બાને સબ્બસઙ્ખારવૂપસમપરિયાયો ઞાયાગતો યેવાતિ. સેસેપદેસુપિ એસેવ નયો. ઉપધીયતિ એત્થ દુક્ખન્તિ **ઉપધિ**, ખન્ધાદયો. **પટિનિસ્સટ્ઠા**તિ સમુચ્છેદવસેન પરિચ્ચત્તા **હોન્તિ**. **સબ્બા તણ્હા**તિ અટ્ઠસતપ્પભેદા સબ્બાપિ તણ્હા. **સબ્બે કિલેસરાગા**તિ કામરાગરૂપરાગાદિભેદા સબ્બેપિ કિલેસભૂતા રાગા, સબ્બેપિ વા કિલેસા ઇધ કિલેસરાગાતિ વેદિતબ્બા, ન લોભવિસેસા એવ ચિત્તસ્સ વિપરીતભાવાપાદનતો. યથાહ ‘‘રત્તમ્પિ ચિત્તં વિપરિણતં, દુટ્ઠમ્પિ ચિત્તં વિપરિણતં, મૂળ્હમ્પિ ચિત્તં વિપરિણત’’ન્તિ (પારા॰ ૨૭૧) **વિરજ્જન્તી**તિ અત્તનો સભાવં વિજહન્તિ. **સબ્બં દુક્ખન્તિ** જરામરણાદિભેદં સબ્બં વટ્ટદુક્ખં. **ભવેન ભવન્તિ** તેન તેન ભવેન ભવન્તરં. ભવનિકન્તિભાવેન **સંસિબ્બતિ, ફલેન વા સદ્ધિં કમ્મં** સતણ્હસ્સેવ આયતિં પુનબ્ભવભાવતો. **તતો વાનતો નિક્ખન્તં** તત્થ તસ્સ સબ્બસો અભાવતો. ચિરનિસજ્જાચિરભાસનેહિ પિટ્ઠિઆગિલાયનતાલુગલસોસાદિવસેન **કાયકિલમથો ચેવ કાયવિહેસા ચ** વેદિતબ્બા. સા ચ ખો દેસનાય અત્થં અજાનન્તાનં, અપ્પટિપજ્જન્તાનઞ્ચ વસેન, જાનન્તાનં, પન પટિપજ્જન્તાનઞ્ચ દેસનાય કાયપરિસ્સમોપિ સત્થુ અપરિસ્સમોવ. તેનાહ ભગવા ‘‘ન ચ મં ધમ્માધિકરણં વિહેસેસી’’તિ (ઉદા॰ ૧૦). તથા હિ વુત્તં “**યા અજાનન્તાનં દેસના નામ, સો મમ કિલમથો અસ્સા**”તિ. **ઉભયન્તિ** ચિત્તકિલમથો, ચિત્તવિહેસા ચાતિ **ઉભયં પેતં બુદ્ધાનં નત્થિ**, બોધિમૂલેયેવ સમુચ્છિન્નત્તા.

૬૫. **અનુબ્રૂહનં** સમ્પિણ્ડનં. **સોતિ** ‘‘અપિસ્સૂ’’તિ નિપાતો. **વિપસ્સિ**ન્તિ પટિ-સદ્દયોગેન સામિઅત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ ‘‘વિપસ્સિસ્સા’’તિ. વુદ્ધિપ્પત્તા અચ્છરિયા વા **અનચ્છરિયા**. વુદ્ધિઅત્થોપિ હિ અકારો હોતિ યથા‘‘અસેક્ખા ધમ્મા’’તિ (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકાય ૧૧). કપ્પાનં ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ સતસહસ્સઞ્ચ સદેવકસ્સ લોકસ્સ ધમ્મસંવિભાગકરણત્થમેવ પારમિયો પૂરેત્વા ઇદાનિ સમધિગતધમ્મરાજસ્સ તત્થ અપ્પોસ્સુક્કતાપત્તિદીપનતા, ગાથાત્થસ્સ અચ્છરિયતા, તસ્સ વુદ્ધિપ્પત્તિ ચાતિ વેદિતબ્બા. અત્થદ્વારેન હિ ગાથાનં અનચ્છરિયતા. **ગોચરા અહેસુન્તિ** ઉપટ્ઠહિંસુ. ઉપટ્ઠાનઞ્ચ વિતક્કેતબ્બતાવાતિ આહ “**પરિવિતક્કયિતબ્બતં પાપુણિંસૂ**”તિ.

યદિ સુખાપટિપદાવ કથં કિચ્છતાતિ આહ “**પારમીપૂરણકાલે**”તિઆદિ. **એવમાદીનિ** દુપ્પરિચ્ચજાનિ **દેન્તસ્સ**. **હ**-ઇતિ વા બ્યત્તન્તિ એતસ્મિં અત્થે નિપાતો, ‘‘એકંસત્થે’’તિ કેચિ. **હ** બ્યત્તં, એકંસેન વા **અલં** નિપ્પયોજનં એવં કિચ્છેન અધિગતસ્સ ધમ્મસ્સ દેસેતુન્તિ યોજના. **હલન્તિ** ‘‘અલ’’ન્તિ ઇમિના સમાનત્થં પદં ‘‘હલન્તિ વદામી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૭૨) વિય. **રાગદોસકુટ્ઠેહી**તિ કુટ્ઠવિસેન વિય સપ્પેન રાગેન, દોસેન ચ સમ્ફુટ્ઠેહિ અભિભૂતેહિ. **રાગદોસાનુગતેહી**તિ રાગદોસેહિ અનુબન્ધેહિ.

નિચ્ચાદીનન્તિ નિચ્ચગ્ગાહાદીનં. **એવં ગતન્તિ** એવં પવત્તં અનિચ્ચાદિઆકારેન પવત્તં. “**ચતુસચ્ચધમ્મ**”ન્તિ ઇદં અનિચ્ચાદીસુ, સચ્ચેસુ ચ યથાલાભવસેન ગહેતબ્બં. એવં ગતન્તિ વા એવં ‘‘અનિચ્ચ’’ન્તિઆદિના અભિનિવિસિત્વા મયા, અઞ્ઞેહિ ચ સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ ગતં, ઞાતં પટિવિદ્ધન્તિ અત્થો. **કામરાગેન**, **ભવરાગેન ચ રત્તા** નીવરણેહિ નિવુતચિત્તતાય, **દિટ્ઠિરાગેન રત્તા** વિપરીતાભિનિવેસેન **ન દક્ખન્તિ** યાથાવતો ઇમં ધમ્મં નપ્પટિવિજ્ઝિસ્સન્તિ. **એવં ગાહાપેતુન્તિ** ‘‘અનિચ્ચ’’ન્તિઆદિના સભાવેન યાથાવતો ધમ્મે જાનાપેતું. રાગદોસપરેતતાપિ નેસં સમ્મૂળ્હભાવેનેવાતિ આહ “**તમોખન્ધેન આવુટા**”તિ.

ધમ્મદેસનાય અપ્પોસ્સુક્કતાપત્તિયા કારણં વિભાવેતું "**કસ્મા પના**"તિઆદિના સયમેવ ચોદનં સમુટ્ઠાપેતિ. તત્થ યથાયં ઇદાનિ ધમ્મદેસનાય અપ્પોસ્સુક્કતાપત્તિ સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણધમ્મતાવસેન, સબ્બબોધિસત્તાનં આદિતો ''કિં મે અઞ્ઞાતવેસેના''તિઆદિના (બુ॰ વં॰ ૨.૯૯) મહાભિનીહારે અત્તનો ચિત્તસ્સ સમુસ્સાહનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણધમ્મતા વાતિ આહ "**કિં મે**"તિઆદિ. તત્થ **અઞ્ઞાતવેસેના**તિ સદેવકં લોકં ઉન્નાદેન્તો બુદ્ધો અહુત્વા કેવલં બુદ્ધાનં સાવકભાવૂપગમનવસેન અઞ્ઞાતરૂપેન. તિવિધં કારણં અપ્પોસ્સુક્કતાપત્તિયા પટિપક્ખસ્સ બલવભાવો, ધમ્મસ્સ પરમગમ્ભીરતા, તત્થ ચ ભગવતો સાતિસયં ગારવન્તિ તં દસ્સેતું "**તસ્સ હી**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **પટિપક્ખા** નામ રાગાદયો કિલેસા સમ્માપટિપત્તિયા અન્તરાયકરત્તા. તેસં બલવભાવતો ચિરપરિભાવનાય સત્તસન્તાનતો દુબ્બિસોધિયતાય તે સત્તે મત્તહત્થિનો વિય દુબ્બલં પુરિસં અજ્ઝોત્થરિત્વા અનયબ્યસનં આપાદેન્તા અનેકસતયોજનાયામવિત્થારં સુનિચિતં ઘનસન્નિવેસં કણ્ટકદુગ્ગમ્પિ અધિસેન્તિ. દૂરપ્પભેદ દુચ્છેજ્જતાહિ દુબ્બિસોધિયતં પન દસ્સેતું "**અથસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ચ અન્તો આમકતાય **કઞ્જિકપુણ્ણલાબુ** ચિરપરિવાસિકતાય **તક્કભરિતચાટિ** સ્નેહતિન્તદુબ્બલભાવેન **વસાતેલપીતપિલોતિકા**; તેલમિસ્સિતતાય **અઞ્જનમક્ખિતહત્થા** દુબ્બિસોધનીયા વુત્તા. હીનૂપમા ચેતા રૂપપ્પબન્ધભાવતો, અચિરકાલિકત્તા ચ મલીનતાય, કિલેસસંકિલેસો એવ પન દુબ્બિસોધનીયતરો અનાદિકાલિકત્તા, અનુસયિતત્તા ચ. તેનાહ "**અતિસંકિલિટ્ઠા**"તિ. યથા ચ દુબ્બિસોધનીયતાય એવં ગમ્ભીરદુદ્દસદુરનુબોધાનમ્પિ વુત્તઉપમા હીનૂપમાવ.

ગમ્ભીરોપિ ધમ્મો પટિપક્ખવિધમનેન સુપાકટો ભવેય્ય, પટિપક્ખવિધમનં પન સમ્માપટિપત્તિપટિબદ્ધં, સા સદ્ધમ્મસવનાધીના, તં સત્થરિ, ધમ્મે ચ પસાદાયત્તં. સો વિસેસતો લોકે સમ્ભાવનીયસ્સ ગરુકાતબ્બસ્સ અભિપત્થનાહેતુકોતિ પનાળિકાય સત્તાનં ધમ્મસમ્પટિપત્તિયા બ્રહ્મયાચનાદિનિમિત્તન્તિ તં દસ્સેન્તો "**અપિચા**"તિઆદિમાહ.

૬૬. ''અઞ્ઞતરો''તિ અપ્પઞ્ઞાતો વિય કિઞ્ચાપિ વુત્તં, અથ ખો પાકટો પઞ્ઞાતોતિ દસ્સેતું "**ઇમસ્મિં ચક્કવાળે જેટ્ઠકમહાબ્રહ્મા**"તિ વુત્તં. મહાબ્રહ્મભવને **જેટ્ઠકમહાબ્રહ્મા**. સો હિ સક્કો વિય કામદેવલોકે, બ્રહ્મલોકે ચ પાકટો પઞ્ઞાતો. ઉપક્કિલેસભૂતં અપ્પં રાગાદિરજં એતસ્સાતિ **અપ્પરજં**, અપ્પરજં અક્ખિ પઞ્ઞાચક્ખુ યેસં તે તંસભાવાતિ કત્વા **અપ્પરજક્ખજાતિકા**તિ ઇમમત્થં દસ્સેતું "**પઞ્ઞામયે**"તિઆદિમાહ. અપ્પં રાગાદિરજં યેસં તે તંસભાવા **અપ્પરજક્ખજાતિકા**તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **અસ્સવનતા**તિ ''સયં અભિઞ્ઞા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮, ૪૦૫; મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૪, ૪૪૪) વિય કરણે પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ "**અસ્સવનતાયા**"તિ. **દસપુઞ્ઞકિરિયવત્થુવસેના**તિ દાનાદિદસવિધવિમુત્તિપરિપાચનીયપુઞ્ઞકિરિયવત્થૂનં વસેન. તેનાહ "**કતાધિકારા**"તિઆદિ. **પપઞ્ચસૂદનિયં** પન ''દ્વાદસપુઞ્ઞકિરિયવસેના''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૮૨) વુત્તં, તં દાનાદીસુ સરણગમનપરહિતપરિણામનદ્વય પક્ખિપનવસેન વુત્તં.

૬૯. ગરુટ્ઠાનિયેસુ ગારવવસેન ગરુકરપત્થના **અજ્ઝેસના**, સાપિ અત્થતો પત્થના એવાતિ વુત્તં "**યાચન**"ન્તિ. પદેસવિસયઞાણદસ્સનં હુત્વા બુદ્ધાનંયેવ આવેણિકભાવતો ઇદં ઞાણદ્વયં ''બુદ્ધચક્ખૂ''તિ વુચ્ચતીતિ આહ "**ઇમેસઞ્હિ દ્વિન્નં ઞાણાનં બુદ્ધચક્ખૂતિ નામ**"ન્તિ. **તિણ્ણં મગ્ગઞાણાન**ન્તિ હેટ્ઠિમાનં તિણ્ણં મગ્ગઞાણાનં "**ધમ્મચક્ખૂ**"તિ નામં, ચતુસચ્ચધમ્મદસ્સનન્તિ કત્વા દસ્સનમત્તભાવતો. યતો તાનિ ઞાણાનિ વિજ્જૂપમાભાવેન વુત્તાનિ, અગ્ગમગ્ગઞાણં પન ઞાણકિચ્ચસ્સ સિખાપ્પત્તિયા દસ્સનમત્તં ન હોતીતિ ''ધમ્મચક્ખૂ''તિ ન વુચ્ચતીતિ. યતો તં વજિરૂપમાભાવેન વુત્તં. **વુત્તનયેનેવા**તિ ''અપ્પરજક્ખજાતિકા''તિ એત્થ વુત્તનયેનેવ. યસ્મા મન્દકિલેસા

“**અપ્પરજક્ખા**”તિ વુત્તા, તસ્મા બહલકિલેસા “**મહારજક્ખા**”તિ વેદિતબ્બા. પટિપક્ખવિધમનસમત્થતાય **તિક્ખાનિ** સૂરાનિ વિસદાનિ, વુત્તવિપરિયાયેન **મુદૂનિ. સદ્ધાદયો આકારા**તિ સદ્દહનાદિપ્પકારે વદતિ. **સુન્દરા**તિ કલ્યાણા. **સમ્મોહવિનોદનિયં** પન ‘‘યેસં આસયાદયો કોટ્ઠાસા સુન્દરા, તે સ્વાકારા’’તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૧૪) વુત્તં, તં ઇમાય અત્થવણ્ણનાય અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દતિ સમેતીતિ દટ્ઠબ્બં. યતો સદ્ધાસમ્પદાદિવસેન અજ્ઝાસયસ્સ સુન્દરતાતિ, તબ્બિપરિયાયતો અસુન્દરતાતિ. **કારણં** નામ પચ્ચયાકારો, સચ્ચાનિ વા. **પરલોક**ન્તિ સમ્પરાયં. તં દુક્ખાવહં વજ્જં વિય ભયતો પસ્સિતબ્બન્તિ વુત્તં “**પરલોકઞ્ચેવ વજ્જઞ્ચ ભયતો પસ્સન્તી**”તિ. સમ્પત્તિભવતો વા અઞ્ઞત્તા વિપત્તિભવો ‘‘પરલોકો’’તિ વુત્તં “**પર...પે॰... પસ્સન્તી**”તિ.

અયં પનેત્થ પાળીતિ એત્થ ‘‘અપ્પરજક્ખા’’દિપદાનં અત્થવિભાવને અયં તસ્સ તથાભાવસાધકપાળિ. સદ્ધાદીનઞ્હિ વિમુત્તિપરિપાચકધમ્માનં બલવભાવો તપ્પટિપક્ખાનં પાપધમ્માનં દુબ્બલભાવેનેવ હોતિ, તેસઞ્ચ બલવભાવો સદ્ધાદીનં દુબ્બલભાવેનાતિ વિમુત્તિપરિપાચકધમ્માનં સવિસેસં અત્થિતાનત્થિતાવસેન ‘‘અપ્પરજક્ખા મહારજક્ખા’’તિ આદયો પાળિયં (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૧) વિભજિત્વા દસ્સિતા. ઇતિ સદ્ધાદીનં વસેન પઞ્ચ અપ્પરજક્ખા, અસદ્ધિયાદીનં વસેન પઞ્ચ મહારજક્ખા. એવં તિક્ખિન્દ્રિયમુદિન્દ્રિયાદયોતિ વિભાવિતા પઞ્ઞાસ પુગ્ગલા. સદ્ધાદીનં પન અન્તરભેદેન અનેકભેદા વેદિતબ્બા. ખન્ધાદયો એવ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન **લોકો**, સમ્પત્તિભવભૂતો લોકો **સમ્પત્તિભવલોકો**, સુગતિસઞ્ઞાતો ઉપપત્તિભવો, સમ્પત્તિ સમ્ભવતિ એતેનાતિ **સમ્પત્તિસમ્ભવલોકો** સુગતિસંવત્તનિયો કમ્મભવો. દુગ્ગતિસઞ્ઞાતઉપપત્તિભવદુગ્ગતિસંવત્તનિયકમ્મભવા **વિપત્તિભવલોકવિપત્તિસમ્ભવલોકા**.

પુન એકકદુકાદિવસેન લોકં વિભજિત્વા દસ્સેતું “**એકો લોકો**”તિઆદિ વુત્તં. આહારાદયો હિ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન **લોકો**તિ. તત્થ “**એકો લોકો સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા**”તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૩; અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૭, ૨૮; પટિ॰ મ॰ ૧.૨, ૧૧૨, ૨૦૮) યાયં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય સબ્બસઙ્ખારાનં પચ્ચયાયત્તવુત્તિતા વુત્તા, તાય સબ્બો સઙ્ખારલોકો એકો એકવિધો પકારન્તરસ્સાભાવતો. “**દ્વે લોકા**”તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. નામગ્ગહણેન ચેત્થ નિબ્બાનસ્સ અગ્ગહણં તસ્સ અલોકસભાવત્તા. નનુ ચ ‘‘આહારટ્ઠિતિકા’’તિ એત્થ પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાય મગ્ગફલાનમ્પિ લોકતા આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ પરિઞ્ઞેય્યાનં દુક્ખસચ્ચધમ્માનં ‘‘ઇધ લોકો’’તિ અધિપ્પેતત્તા. અથ વા ન લુજ્જતિ ન પલુજ્જતીતિ યો ગહિતો, તથા ન હોતિ, સો લોકોતિ તંગહણરહિતાનં લોકુત્તરાનં નત્થિ લોકતા. ઉપાદાનાનં આરમ્મણભૂતા ખન્ધા **ઉપાદાનક્ખન્ધા**. અનુરોધાદિવત્થુભૂતા લાભાદયો **અટ્ઠ લોકધમ્મા. દસાયતનાની**તિ દસ રૂપાયતનાનિ વિવટ્ટજ્ઝાસયસ્સ અધિપ્પેતત્તા. તસ્સ ચ સબ્બં તેભૂમકકમ્મં ગરહિતબ્બં, વજ્જિતબ્બઞ્ચ હુત્વા ઉપટ્ઠાતીતિ વુત્તં “**સબ્બે અભિસઙ્ખારા વજ્જં, સબ્બે ભવગામિકમ્મા વજ્જ**”ન્તિ. યેસં પુગ્ગલાનં સદ્ધાદયો મન્દા, તે ઇધ ‘‘અસ્સદ્ધા’’તિઆદિના વુત્તા. ન પન સબ્બેન સબ્બં સદ્ધાદીનં અભાવતોતિ અપ્પરજક્ખદુકાદીસુ પઞ્ચસુ દુકેસુ એકેકસ્મિં દસ દસ કત્વા “**પઞ્ઞાસાય આકારેહિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ જાનાતી**”તિ વુત્તં. અથ વા અન્વયતો, બ્યતિરેકતો ચ સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં પરોપરિયત્તં જાનાતીતિ કત્વા તથા વુત્તં. એત્થ ચ અપ્પરજક્ખાદિવસેન આવજ્જન્તસ્સ ભગવતો તે સત્તા પુઞ્જપુઞ્જાવ હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ, ન એકેકા.

ઉપ્પલાનિ એત્થ સન્તીતિ **ઉપ્પલિની**, ગચ્છોપિ જલાસયોપિ, ઇધ પન જલાસયો અધિપ્પેતોતિ આહ “**ઉપ્પલવને**”તિ. યાનિ ઉદકસ્સ અન્તો નિમુગ્ગાનેવ હુત્વા પુસન્તિ વડ્ઢન્તિ, તાનિ **અન્તોનિમુગ્ગપોસીની. દીપિતાની**તિ અટ્ઠકથાયં પકાસિતાનિ, ઇધેવ વા ‘‘અઞ્ઞાનિપી’’તિઆદિના દીપિતાનિ. **ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ**તિ ઉગ્ઘટનં

નામ ઞાણુગ્ઘટનં, ઞાણે ઉગ્ઘટિતમત્તે એવ જાનાતીતિ અત્થો. વિપઞ્ચિતં વિત્થારમેવમત્થં જાનાતીતિ **વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ**. ઉદ્દેસાદીહિ નેતબ્બોતિ **નેય્યો. સહ ઉદાહટવેલાયાતિ** ઉદાહારે ધમ્મસ્સ ઉદ્દેસે ઉદાહટમત્તે એવ. **ધમ્માભિસમયો**તિ ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ ઞાણેન સદ્ધિં અભિસમયો. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના નયેન સઙ્ખિત્તેન માતિકાય દીપિયમાનાય દેસનાનુસારેન ઞાણં પેસેત્વા અરહત્તં ગણ્હિતું સમત્થો ''**પુગ્ગલો ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ**''તિ વુચ્ચતિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં સઙ્ખિત્તેન માતિકં ઠપેત્વા વિત્થારેન અત્થે વિભજિયમાને અરહત્તં પાપુણિતું સમત્થો ''**પુગ્ગલો વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ**''તિ વુચ્ચતિ. **ઉદ્દેસતો**તિ ઉદ્દેસહેતુ, ઉદ્દિસન્તસ્સ, ઉદ્દિસાપેન્તસ્સ વાતિ અત્થો. **પરિપુચ્છતો**તિ અત્થં પરિપુચ્છન્તસ્સ. **અનુપુબ્બેન ધમ્માભિસમયો હોતી**તિ અનુક્કમેન અરહત્તપ્પત્તો હોતિ. **ન તાય જાતિયા ધમ્માભિસમયો હોતી**તિ તેન અત્તભાવેન મગ્ગં વા ફલં વા અન્તમસો ઝાનં વા વિપસ્સનં વા નિબ્બત્તેતું ન સક્કોતિ. **અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો પદપરમો**તિ અયં પુગ્ગલો બ્યઞ્જનપદમેવ પરમં અસ્સાતિ ''પદપરમો''તિ વુચ્ચતિ.

યેતિ યે દુવિધે પુગ્ગલે સન્ધાય વુત્તં વિભઙ્ગે **કમ્માવરણેના**તિ પઞ્ચવિધેન આનન્તરિયકમ્મેન. **વિપાકાવરણેના**તિ અહેતુકપટિસન્ધિયા. યસ્મા દુહેતુકાનમ્પિ અરિયમગ્ગપટિવેધો નત્થિ, તસ્મા દુહેતુકપટિસન્ધિપિ ''વિપાકાવરણમેવા''તિ વેદિતબ્બા. **કિલેસાવરણેના**તિ નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિયા. **અસ્સદ્ધા**તિ બુદ્ધાદીસુ સદ્ધા રહિતા. **અચ્છન્દિકા**તિ કત્તુકમ્યતાકુસલચ્છન્દરહિતા, ઉત્તરકુરુકા મનુસ્સા અચ્છન્દિકટ્ઠાનં પવિટ્ઠા. **દુપ્પઞ્ઞા**તિ ભવઙ્ગપઞ્ઞાય પરિહીના, ભવઙ્ગપઞ્ઞાય પન પરિપુણ્ણાયપિ યસ્સ ભવઙ્ગં લોકુત્તરસ્સ પચ્ચયો ન હોતિ, સોપિ દુપ્પઞ્ઞો એવ નામ. **અભબ્બા નિયામં ઓક્કમિતું કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્ત**ન્તિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્તનિયામસઙ્ખાતં અરિયમગ્ગં ઓક્કમિતું અધિગન્તું અભબ્બા. ''**ન કમ્માવરણેના**''તિઆદીનિ વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બાનિ.

''**રાગચરિતા**''તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં પરમત્થદીપનિયં [પરમત્થમઞ્જૂસાયં વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયન્તિ ભવિતબ્બં –

> ''સા એસા પરમત્થાનં, તત્થ તત્થ યથારહં;
> નિધાનતો પરમત્થ-મઞ્જૂસા નામ નામતો''તિ. (વિસુદ્ધિમગ્ગમહાટીકાય નિગમને સયમેવ વુત્તત્તા)]
> વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં વુત્તનયેન વેદિતબ્બં;

૭૦. આરબ્ભાતિ અત્તનો અધિપ્પેતસ્સ અત્થસ્સ ભગવતો જાનાપનં ઉદ્દિસ્સાતિ અત્થો. સેલો પબ્બતો ઉચ્ચો હોતિ થિરો ચ, ન પંસુપબ્બતો, મિસ્સકપબ્બતો વાતિ આહ ''**સેલે યથા પબ્બતમુદ્ધની**''તિ. **ધમ્મમયં પાસાદ**ન્તિ લોકુત્તરધમ્મમાહ. સો હિ પબ્બતસદિસો ચ હોતિ સબ્બધમ્મે અતિક્કમ્મ અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેન પાસાદસદિસો ચ, પઞ્ઞાપરિયાયો વા ઇધ ધમ્મ-સદ્દો . સા હિ અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેન પાસાદોતિ અભિધમ્મે (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૬) નિદ્દિટ્ઠા. તથા ચાહ –

> ''પઞ્ઞાપાસાદમારુય્હ, અસોકો સોકિનિં પજં;
> પબ્બતટ્ઠોવ ભૂમટ્ઠે, ધીરો બાલે અવેક્ખતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૮);

''**યથા હી**''તિઆદીસુ યથા પબ્બતે ઠત્વા રત્તન્ધકારે હેટ્ઠા ઓલોકેન્તસ્સ પુરિસસ્સ ખેત્તે કેદારપાળિકુટિયો, તત્થ સયિતમનુસ્સા ચ ન પઞ્ઞાયન્તિ અનુજ્જલભાવતો. કુટિકાસુ પન અગ્ગિજાલા પઞ્ઞાયતિ ઉજ્જલભાવતો

એવં ધમ્મપાસાદમારુય્હ સત્તલોકં ઓલોકયતો ભગવતો ઞાણસ્સ આપાથં નાગચ્છન્તિ અકતકલ્યાણા સત્તા ઞાણગ્ગિના અનુજ્જલભાવતો, અનુળારભાવતો ચ રત્તિં ખિત્તા સરા વિય હોન્તિ. કતકલ્યાણા પન ભબ્બપુગ્ગલા દૂરે ઠિતાપિ ભગવતો ઞાણસ્સ આપાથં આગચ્છન્તિ પરિપક્કઞાણગ્ગિતાય સમુજ્જલભાવતો, ઉળારસન્તાનતાય હિમવન્તપબ્બતો વિય ચાતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

ઉટ્ઠેહીતિ ત્વં ધમ્મદેસનાય અપ્પોસ્સુક્કતાસઙ્ખાતસઙ્કોચાપત્તિતો કિલાસુભાવતો ઉટ્ઠહ. **વીરિયવન્તતાયા**તિ સાતિસય ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયવન્તતાય. વીરસ્સ હિ ભાવો, કમ્મં વા **વીરિયં**. કિલેસમારસ્સ વિય મચ્ચુમારસ્સપિ આયતિં અસમ્ભવતો "**મચ્ચુકિલેસમારાન**"ન્તિ વુત્તં. અભિસઙ્ખારમારવિજયસ્સ અગ્ગહણં કિલેસમારવિજયેનેવ તબ્બિજયસ્સ જોતિતભાવતો. **વાહનસમત્થતાયા**તિ સંસારમહાકન્તારતો નિબ્બાનસઙ્ખાતં ખેમપ્પદેસં સમ્પાપનસમત્થતાય.

૭૧. ''અપારુતં તેસં અમતસ્સ દ્વાર''ન્તિ કેચિ પઠન્તિ. નિબ્બાનસ્સ દ્વારં પવિસનમગ્ગો વિવરિત્વા ઠપિતો મહાકરુણૂપનિસ્સયેન સયમ્ભુઞાણેન અધિગતત્તા. **સદ્ધં પમુઞ્ચન્તૂ**તિ સદ્ધં પવેદેન્તુ, અત્તનો સદ્દહનાકારં ઉપટ્ઠાપેન્તૂતિ અત્થો. સુખેન અકિચ્છેન પવત્તનીયતાય **સુપ્પવત્તિતં**. **ન ભાસિં** ન ભાસિસ્સામીતિ ચિન્તેસિં.

અગ્ગસાવકયુગવણ્ણના

૭૩. **સલ્લપિત્વા**તિ ''વિપ્પસન્નાનિ ખો તે આવુસો ઇન્દ્રિયાની''તિઆદિના (મહાવ॰ ૬૦) આલાપસલ્લાપં કત્વા. તઞ્હિસ્સ અપરભાગે સત્થુ સન્તિકં ઉપસઙ્કમનસ્સ પચ્ચયો અહોસિ.

૭૫-૬. **અનુપુબ્બિં કથ**ન્તિ અનુપુબ્બિયા અનુપુબ્બં કથેતબ્બં કથં. કા પન સાતિ? દાનાદિકથા. તત્થ **દાનકથા** તાવ પચુરજનેસુ પવત્તિયા સબ્બસાધારણત્તા, સુકરત્તા, સીલે પતિટ્ઠાનસ્સ ઉપાયભાવતો ચ આદિતો કથિતા. પરિચ્ચાગસીલો હિ પુગ્ગલો પરિગ્ગહવત્થૂસુ નિસ્સઙ્ગભાવતો સુખેનેવ સીલાનિ સમાદિયતિ, તત્થ ચ સુપ્પતિટ્ઠિતો હોતિ. સીલેન દાયકપટિગ્ગાહકવિસુદ્ધિતો પરાનુગ્ગહં વત્વા પરપીળાનિવત્તિવચનતો, કિરિયધમ્મં વત્વા અકિરિયધમ્મવચનતો, ભોગસમ્પત્તિહેતું વત્વા ભવસમ્પત્તિહેતુવચનતો ચ **દાનકથાનન્તરં સીલકથા** કથિતા, તઞ્ચે દાનસીલં વટ્ટનિસ્સિતં, અયં ભવસમ્પત્તિ તસ્સ ફલન્તિ દસ્સનત્થં, ઇમેહિ ચ દાનસીલમયેહિ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્નેહિ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂહિ એતા ચાતુમહારાજિકાદીસુ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્ના અપરિમેય્યા દિબ્બભોગભવસમ્પત્તિયો હોન્તીતિ દસ્સનત્થં **તદનન્તરં સગ્ગકથં**. વત્વા અયં સગ્ગો રાગાદીહિ ઉપક્કિલિટ્ઠો, સબ્બદા અનુપક્કિલિટ્ઠો અરિયમગ્ગોતિ દસ્સનત્થં **સગ્ગાનન્તરં મગ્ગકથા** કથેતબ્બા. મગ્ગઞ્ચ કથેન્તેન તદધિગમુપાયદસ્સનત્થં સગ્ગપરિયાપન્નાપિ, પગેવ ઇતરે સબ્બેપિ કામા નામ બહ્વાદીનવા, અનિચ્ચા અધુવા, વિપરિણામધમ્માતિ **કામાનં આદીનવો**, હીના, ગમ્મા, પોથુજ્જનિકા, અનરિયા, અનત્થસઞ્હિતાતિ તેસં **ઓકારો** લામકભાવો, સબ્બેપિ ભવા કિલેસાનં વત્થુભૂતાતિ **તત્થ સંકિલેસો**, સબ્બસો કિલેસવિપ્પમુત્તં નિબ્બાનન્તિ **નેક્ખમ્મે આનિસંસો** ચ કથેતબ્બોતિ અયમત્થો **મગ્ગન્તી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દેન આદિઅત્થજોતકેન બોધિતોતિ વેદિતબ્બં.

સુખાનં નિદાનન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકાનં, સમ્પરાયિકાનં, નિબ્બાનપટિસંયુત્તાનઞ્ચાતિ સબ્બેસમ્પિ સુખાનં કારણં. યઞ્હિ કિઞ્ચિ લોકે ભોગસુખં નામ, તં સબ્બં દાનનિદાનન્તિ પાકટો યમત્થો. યં પન તં ઝાનવિપસ્સનામગ્ગફલનિબ્બાનપટિસંયુત્તં સુખં, તસ્સાપિ દાનં ઉપનિસ્સયપચ્ચયો હોતિયેવ. **સમ્પત્તીનં મૂલ**ન્તિ

યા ઇમા લોકે પદેસરજ્જં સિરિસ્સરિયં સત્તરતનસમુજ્જલચક્કવત્તિસમ્પદાતિ એવંપભેદા માનુસિકા સમ્પત્તિયો, યા ચ ચાતુમહારાજિકચાતુમહારાજાદિભેદા દિબ્બસમ્પત્તિયો, યા વા પનઞ્ઞાપિ સમ્પત્તિયો, તાસં સબ્બાસં ઇદં દાનં નામ મૂલં કારણં. **ભોગાનન્તિ** ભુઞ્જિતબ્બટ્ઠેન "**ભોગો**"તિ લદ્ધનામાનં મનાપિયરૂપાદીનં, તન્નિસ્સયાનઞ્ચ ઉપભોગસુખાનં. અવસ્સયટ્ઠેન **પતિટ્ઠા. વિસમગતસ્સા**તિ બ્યસનપ્પત્તસ્સ. **તાણન્તિ** રક્ખા તતો પરિપાલનતો. **લેણન્તિ** બ્યસનેહિ પરિપાચિયમાનસ્સ ઓલીયનપદેસો. **ગતીતિ** ગન્તબ્બટ્ઠાનં. **પરાયણન્તિ** પટિસરણં. **અવસ્સયોતિ** વિનિપતિતું અદેન્તો નિસ્સયો. **આરમ્મણન્તિ** ઓલુબ્ભારમ્મણં.

રતનમયસીહાસનસદિસન્તિ સબ્બરતનમયસત્તઙ્ગમહાસીહાસનસદિસં મહગ્ઘં હુત્વા સબ્બસો વિનિપતિતું અપ્પદાનતો. **મહાપથવિસદિસં** ગતગતટ્ઠાને પતિટ્ઠાય લભાપનતો. **આલમ્બનરજ્જુસદિસન્તિ** યથા દુબ્બલસ્સ પુરિસસ્સ આલમ્બનરજ્જુ ઉત્તિટ્ઠતો, તિટ્ઠતો ચ ઉપત્થમ્ભો, એવં દાનં સત્તાનં સમ્પત્તિભવે ઉપ્પત્તિયા, ઠિતિયા ચ પચ્ચયભાવતો. **દુક્ખનિત્થરણટ્ઠેનાતિ** દુગ્ગતિદુક્ખનિત્થરણટ્ઠેન. **સમસ્સાસનટ્ઠેનાતિ** લોભમચ્છરિયાદિપટિસત્તુપદ્દવતો સમ્મદેવ અસ્સાસનટ્ઠેન. **ભયપરિત્તાણટ્ઠેનાતિ** દાલિદ્દિયભયતો પરિપાલનટ્ઠેન. **મચ્છેરમલાદીહીતિ** મચ્છેરલોભદોસઇસ્સાવિચિકિચ્છાદિટ્ઠિ આદિચિત્તમલેહિ. **અનુપલિત્તટ્ઠેનાતિ** અનુપક્કિલિટ્ઠતાય. **તેસન્તિ** મચ્છેરમલાદિકચવરાનં. એતેહિ એવ **દુરાસદટ્ઠેન. અસન્તાસનટ્ઠેનાતિ** અનભિભવનીયતાય સન્તાસાભાવેન. યો હિ દાયકો દાનપતિ, સો સમ્પતિપિ કુતોચિ ન ભાયતિ, પગેવ આયતિં. ધમ્મસીસેન પુગ્ગલો વુત્તો. **બલવન્તટ્ઠેનાતિ** મહાબલવતાય. દાયકો હિ દાનપતિ સમ્પતિ પક્ખબલેન બલવા હોતિ, આયતિં પન કાયબલાદીહિપિ. **અભિમઙ્ગલસમ્મતટ્ઠેનાતિ** ''વુદ્ધિકારણ''ન્તિ અભિસમ્મતભાવેન. વિપત્તિભવતો સમ્પત્તિભવૂપનયનં **ખેમન્તભૂમિસમ્પાપનં**, ભવસઙ્ગામતો યોગક્ખેમસમ્પાપનઞ્ચ **ખેમન્તભૂમિસમ્પાપનટ્ઠો**.

ઇદાનિ દાનં વટ્ટગતા ઉક્કંસપ્પત્તા સમ્પત્તિયો વિય વિવટ્ટગતાપિ તા સમ્પાદેતીતિ બોધિચરિયભાવેનપિ દાનગુણે દસ્સેતું "**દાનઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સક્કમારબ્રહ્મસમ્પત્તિયો અત્તહિતાય એવ, ચક્કવત્તિસમ્પત્તિ પન અત્તહિતાય, પરહિતાય ચાતિ દસ્સેતું સા તાસં પરતો વુત્તા, એતા લોકિયા, ઇમા પન લોકુત્તરાતિ દસ્સેતું તતો પરં "**સાવકપારમીઞાણ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થાપિ ઉક્કટ્ઠુક્કટ્ઠતરુક્કટ્ઠતમાતિ દસ્સેતું કમેન ઞાણત્તયં વુત્તં. તેસં પન દાનસ્સ પચ્ચયભાવો હેટ્ઠા વુત્તો એવ. એતેનેવસ્સ બ્રહ્મસમ્પત્તિયાપિ પચ્ચયભાવો દીપિતોતિ વેદિતબ્બો.

દાનઞ્ચ નામ દક્ખિણેય્યેસુ હિતજ્ઝાસયેન વા પૂજનજ્ઝાસયેન વા અત્તનો સન્તકસ્સ પરેસં પરિચ્ચજનં, તસ્મા દાયકો સત્તેસુ એકન્તહિતજ્ઝાસયો પુરિસપુગ્ગલો, સો ''પરેસં હિંસતિ, પરેસં વા સન્તકં હરતી''તિ અટ્ઠાનમેતન્તિ આહ "**દાનં દદન્તો સીલં સમાદાતું સક્કોતી**"તિ. **સીલસદિસો અલઙ્કારો નત્થીતિ** અકિત્તિમં હુત્વા સબ્બકાલં સોભાવિસેસાવહત્તા. **સીલપુપ્ફસદિસં પુપ્ફં નત્થીતિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **સીલગન્ધસદિસો ગન્ધો નત્થીતિ** એત્થ ''ચન્દનં તગરં વાપી''તિઆદિકા (ધ॰ પ॰ ૫૫) ગાથા, ''ગન્ધો ઇસીનં ચિરદિક્ખિતાનં, કાયા ચુતો ગચ્છતિ માલુતેના''તિઆદિકા (જા॰ ૨.૧૭.૫૫) ચ વત્તબ્બા . સીલઞ્હિ સત્તાનં આભરણઞ્ચેવ અલઙ્કારો ચ ગન્ધવિલેપનઞ્ચ પરસ્સ દસ્સનીયભાવાવહઞ્ચ. તેનાહ "**સીલાલઙ્કારેન હી**"તિઆદિ.

"**અયં સગ્ગો લબ્ભતી**"તિ ઇદં મજ્ઝિમેહિ છન્દાદીહિ આરદ્ધં સીલં સન્ધાયાહ. તેનાહ સક્કો દેવરાજા –

''હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી''તિ. (જા॰ ૨.૨૨.૪૨૯);

ઇટ્ઠોતિ સુખો, **કન્તોતિ** કમનીયો, **મનાપોતિ** મનવડ્ઢનકો, તં પનસ્સ ઇટ્ઠાદિભાવં દસ્સેતું "**નિચ્ચમેત્થ કીળા**"તિઆદિ વુત્તં. **નિચ્ચન્તિ** સબ્બકાલં **કીળાતિ** કામૂપસંહિતા સુખવિહારા. **સમ્પત્તિયોતિ** ભોગસમ્પત્તિયો. **દિબ્બન્તિ** દિબ્બભવં દેવલોકપરિયાપન્નં. **સુખન્તિ** કાયિકં, ચેતસિકઞ્ચ સુખં. **દિબ્બસમ્પત્તિન્તિ** દિબ્બભવં આયુસમ્પત્તિં, વણ્ણયસઇસ્સરિયસમ્પત્તિં, રૂપાદિસમ્પત્તિઞ્ચ. **એવમાદીતિ આદિ**-સદ્દેન યામાદીહિ અનુભવિતબ્બં દિબ્બસમ્પત્તિં વદતિ.

અપ્પસ્સાદાતિ નિરસ્સાદા પણ્ડિતેહિ યથાભૂતં પસ્સન્તેહિ તત્થ અસ્સાદેતબ્બતાભાવતો. **બહુદુક્ખાતિ** મહાદુક્ખા સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ વિપુલદુક્ખાનુબન્ધત્તા. **બહુપાયાસાતિ** અનેકવિધપરિસ્સયા. **એત્થાતિ** કામેસુ. **ભિય્યોતિ** બહું. **દોસોતિ** અનિચ્ચતાદિના, અપ્પસ્સાદતાદિના ચ દૂસિતભાવો, યતો તે વિઞ્ઞૂનં ચિત્તં નારાધેન્તિ. અથ વા આદીનં વાતિ પવત્તતીતિ **આદીનવો**, પરમકપણતા, તથા ચ કામા યથાભૂતં પચ્ચવેક્ખન્તાનં પચ્ચુપતિટ્ઠન્તિ. **લામકભાવોતિ** નિહીનભાવો અસેટ્ઠેહિ સેવિતબ્બત્તા, સેટ્ઠેહિ ન સેવિતબ્બત્તા ચ. **સંકિલિસ્સનન્તિ** વિબાધેતબ્બતા ઉપતાપેતબ્બતા. **નેક્ખમ્મે આનિસંસન્તિ** એત્થ યત્તકા કામેસુ આદીનવા, તપ્પટિપક્ખતો તત્તકા નેક્ખમ્મે આનિસંસા. અપિ ચ "નેક્ખમ્મં નામેતં અસમ્બાધં અસંકિલિટ્ઠં, નિક્ખન્તં કામેહિ, નિક્ખન્તં કામસઞ્ઞાય, નિક્ખન્તં કામવિતક્કેહિ, નિક્ખન્તં કામપરિળાહેહિ, નિક્ખન્તં બ્યાપાદતો"તિઆદિના (સારત્થ॰ ટી॰ ૩.૨૬ મહાવગ્ગે) નયેન નેક્ખમ્મે આનિસંસે પકાસેસિ, પબ્બજ્જાય, ઝાનાદીસુ ચ ગુણે વિભાવેસિ વણ્ણેસિ.

વુત્તનયન્તિ એત્થ યં અવુત્તનયં "કલ્લચિત્તે"તિઆદિ, તત્થ **કલ્લચિત્તેતિ** કમ્મનિયચિત્તે, હેટ્ઠા પવત્તિતદેસનાય અસ્સદ્ધિયાદીનં ચિત્તદોસાનં વિગતત્તા ઉપરિદેસનાય ભાજનભાવૂપગમનેન કમ્મક્ખમચિત્તેતિ અત્થો. અસ્સદ્ધિયાદયો હિ યસ્મા ચિત્તસ્સ રોગભૂતા તદા તે વિગતા, તસ્મા અરોગચિત્તેતિ અત્થો. દિટ્ઠિમાનાદિકિલેસવિગમનેન **મુદુચિત્તે**. કામચ્છન્દાદિવિગમેન **વિનીવરણચિત્તે**. સમ્માપટિપત્તિયં ઉળારપીતિપામોજ્જયોગેન **ઉદગ્ગચિત્તે**. તત્થ સદ્ધાસમ્પત્તિયા **પસન્નચિત્તે**. યદા ચ ભગવા અઞ્ઞાસીતિ સમ્બન્ધો. અથ વા **કલ્લચિત્તેતિ** કામચ્છન્દવિગમેન અરોગચિત્તે. **મુદુચિત્તેતિ** બ્યાપાદવિગમેન મેત્તાવસેન અકથિનચિત્તે. **વિનીવરણચિત્તેતિ** ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચવિગમેન વિક્ખેપસ્સ વિગતત્તા તેન અપિહિતચિત્તે. **ઉદગ્ગચિત્તેતિ** થિનમિદ્ધવિગમેન સમ્પગ્ગહિતવસેન અલીનચિત્તે. **પસન્નચિત્તેતિ** વિચિકિચ્છાવિગમેન સમ્માપટિપત્તિયં અધિમુત્તચિત્તે, એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

"**સેય્યથાપી**"તિઆદિના ઉપમાવસેન નેસં સંકિલેસપ્પહાનં, અરિયમગ્ગુપ્પાદઞ્ચ દસ્સેતિ. **અપગતકાળકન્તિ** વિગતકાળકં. **સમ્મદેવાતિ** સુટ્ઠુ એવ. **રજનન્તિ** નીલપીતાદિરઙ્ગજાતં. **પટિગ્ગણ્હેય્યાતિ** ગણ્હેય્ય પભસ્સરં ભવેય્ય. **તસ્મિંયેવ આસનેતિ** તિસ્સમેવ નિસજ્જાયં, એતેન નેસં લહુવિપસ્સકતા, તિક્ખપઞ્ઞતા, સુખપટિપદાખિપ્પાભિઞ્ઞતા ચ દસ્સિતા હોતિ. **વિરજન્તિ** અપાયગમનીયરાગરજાદીનં વિગમેન વિરજં. અનવસેસદિટ્ઠિવિચિકિચ્છામલાપગમનેન **વીતમલં**. પઠમમગ્ગવજ્ઝકિલેસરજાભાવેન વા **વિરજં**. પઞ્ચવિધદુસ્સીલ્યમલાપગમનેન **વીતમલં**. **ધમ્મચક્ખુન્તિ** બ્રહ્માયુસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૩) હેટ્ઠિમા તયો મગ્ગા વુત્તા, ચૂળરાહુલોવાદે (મ॰ નિ॰ ૩.૪૧૬) આસવક્ખયો, ઇધ પન સોતાપત્તિમગ્ગો અધિપ્પેતો. "**યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ**"ન્તિ તસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનન્તિ. નનુ ચ મગ્ગઞાણં અસઙ્ખતધમ્મારમ્મણં, ન સઙ્ખતધમ્મારમ્મણન્તિ? સચ્ચમેતં. યસ્મા તં નિરોધં આરમ્મણં કત્વા કિચ્ચવસેન સબ્બસઙ્ખતં પટિવિજ્ઝન્તં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા તથા વુત્તં.

‘‘સુદ્ધં વત્થ’’ન્તિ નિદસ્સિતઉપમાયં ઇદં ઉપમાસંસન્દનં વત્થં વિય ચિત્તં, વત્થસ્સ આગન્તુકમલેહિ કિલિટ્ઠભાવો વિય ચિત્તસ્સ રાગાદિમલેહિ સંકિલિટ્ઠભાવો , ધોવનસિલા વિય અનુપુબ્બિકથા, ઉદકં વિય સદ્ધા, ઉદકે તેમેત્વા ઊસગોમયછારિકાભરેહિ કાળકપદેસે સમુચ્છિન્દિત્વા વત્થસ્સ ધોવનપયોગો વિય સદ્ધાસિનેહેન તેમેત્વા તેમેત્વા સતિસમાધિપઞ્ઞાહિ દોસે સિથિલી કત્વા સુતાદિવિધિના ચિત્તસ્સ સોધને વીરિયારમ્ભો, તેન પયોગેન વત્થે નાનાકાળકાપગમો વિય વીરિયારમ્ભેન કિલેસવિક્ખમ્ભનં, રઙ્ગજાતં વિય અરિયમગ્ગો, તેન સુદ્ધસ્સ વત્થસ્સ પભસ્સરભાવો વિય વિક્ખમ્ભિતકિલેસસ્સ ચિત્તસ્સ મગ્ગેન પરિયોદપનન્તિ. ‘‘દિટ્ઠધમ્મા’’તિ વત્વા દસ્સનં નામ ઞાણદસ્સનતો અઞ્ઞમ્પિ અત્થીતિ તં નિવત્તનત્થં ‘‘**પત્તધમ્મા**’’તિ વુત્તં. પત્તિ ચ ઞાણસમ્પત્તિતો અઞ્ઞમ્પિ વિજ્જતીતિ તતો વિસેસદસ્સનત્થં ‘‘**વિદિતધમ્મા**’’તિ વુત્તં. સા પન વિદિતધમ્મતા ધમ્મેસુ એકદેસેનાપિ હોતીતિ નિપ્પદેસતો વિદિતભાવં દસ્સેતું ‘‘**પરિયોગાળ્હધમ્મા**’’તિ વુત્તં, તેન નેસં સચ્ચાભિસમ્બોધિંયેવ વિભાવેતિ. મગ્ગઞાણઞ્હિ એકાભિસમયવસેન પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચં સાધેન્તં નિપ્પદેસતોવ ચતુસચ્ચધમ્મં સમન્તતો ઓગાહન્તં પટિવિજ્ઝતીતિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

૭૭. ચીવરદાનાદીનીતિ ચીવરાદિપરિક્ખારદાનં સન્ધાયાહ. યો હિ ચીવરાદિકે અટ્ઠ પરિક્ખારે, પત્તચીવરમેવ વા સોતાપન્નાદિઅરિયસ્સ, પુથુજ્જનસ્સેવ વા સીલસમ્પન્નસ્સ દત્વા ‘‘ઇદં પરિક્ખારદાનં અનાગતે એહિભિક્ખુભાવાય પચ્ચયો હોતૂ’’તિ પત્થનં પટ્ઠપેસિ, તસ્સ ચ સતિ અધિકારસમ્પત્તિયં બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે ઇદ્ધિમયપરિક્ખારલાભાય સંવત્તતીતિ વેદિતબ્બં. **વસ્સસતિકત્થેરા વિય** આકપ્પસમ્પન્નાતિ અધિપ્પાયો.

સન્દસ્સેસીતિ સુટ્ઠુ પચ્ચક્ખં કત્વા દસ્સેસિ. **ઇધલોકત્થ**ન્તિ ઇધલોકભૂતં ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતમત્થં. **પરલોકત્થ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **દસ્સેસી**તિ સામઞ્ઞલક્ખણતો, સલક્ખણતો ચ દસ્સેસિ. તેનાહ ‘‘**અનિચ્ચ**’’ન્તિઆદિ. તત્થ હુત્વા અભાવતો **અનિચ્ચન્તિ દસ્સેસિ**. ઉદયબ્બયપટિપીળનતો **દુક્ખન્તિ દસ્સેસિ**. અવસવત્તનતો **અનત્તાતિ દસ્સેસિ**. ઇમે રુપ્પનાદિલક્ખણા પઞ્ચક્ખન્ધાતિ રાસટ્ઠેન **ખન્ધે દસ્સેસિ**. ઇમે ચક્ખાદિસભાવા નિસ્સત્તનિજ્જીવટ્ઠેન અટ્ઠારસ ધાતુયોતિ **દસ્સેસિ**. ઇમાનિ ચક્ખાદિસભાવાનેવ દ્વારારમ્મણભૂતાનિ દ્વાદસ આયતનાનીતિ **દસ્સેસિ**. ઇમે અવિજ્જાદયો જરામરણપરિયોસાના દ્વાદસ પચ્ચયધમ્મા પટિચ્ચસમુપ્પાદોતિ **દસ્સેસિ**. રૂપક્ખન્ધસ્સ હેટ્ઠા વુત્તનયેન પચ્ચયતો ચત્તારિ, ખણતો એકન્તિ ઇમાનિ **પઞ્ચ લક્ખણાનિ દસ્સેસિ**. **તથા**તિ ઇમિના ‘‘પઞ્ચ લક્ખણાની’’તિ પદં આકડ્ઢતિ. **દસ્સેન્તોતિ ઇતિ**-સદ્દો નિદસ્સનત્થો, એવન્તિ અત્થો. **નિરય**ન્તિ અટ્ઠમહાનિરયસોળસઉસ્સદનિરયપ્પભેદં સબ્બસો નિરયં **દસ્સેસિ**. **તિરચ્છાનયોનિ**ન્તિ અપદદ્વિપદચતુપ્પદબહુપ્પદાદિભેદં મિગપસુપક્ખિસરીસપાદિવિભાગં નાનાવિધં તિરચ્છાનલોકં. **પેત્તિવિસય**ન્તિ ખુપ્પિપાસિકવન્તાસિકપરદત્તૂપજીવિનિજ્ઝામતણ્હિકાદિભેદભિન્નં નાનાવિધં પેતસત્તલોકં. **અસુરકાય**ન્તિ કાલકઞ્ચિકાસુરનિકાયં. એવં તાવ દુગ્ગતિભૂતં પરલોકત્થં વત્વા ઇદાનિ સુગતિભૂતં વત્તું ‘‘**તિણ્ણં કુસલાનં વિપાક**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. વેહપ્ફલે સુભકિણ્ણેયેવ સઙ્ગહેત્વા અસઞ્ઞીસુ, અરૂપીસુ ચ સમ્પત્તિયા દસ્સેતબ્બાય અભાવતો દુવિઞ્ઞેય્યતાય ‘‘**નવન્નં બ્રહ્મલોકાન**’’ન્ત્વેવ વુત્તં.

ગણ્હાપેસીતિ તે ધમ્મે સમાદિન્ને કારાપેસિ.

સમુત્તેજનં નામ સમાદિન્નધમ્માનં યથા અનુપકારકા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, પહીયન્તિ ચ, ઉપકારકા ધમ્મા પરિવડ્ઢન્તિ, વિસુજ્ઝન્તિ ચ, તથા નેસં ઉસ્સાહુપ્પાદનન્તિ આહ ‘‘**અબ્ભુસ્સાહેસી**’’તિ. યથા પન તં ઉસ્સાહુપ્પાદનં હોતિ, તં દસ્સેતું ‘‘**ઇધલોકત્થઞ્ચેવા**’’તિઆદિ વુત્તં. **તાસેત્વા તાસેત્વા**તિ પરિબ્યત્તભાવાપાદનેન તેજેત્વા તેજેત્વા.

અધિગતં વિય કત્વાતિ યેસં કથેતિ, તેહિ તમત્થં પચ્ચક્ખતો અનુભુય્યમાનં વિય કત્વા. વેનેય્યાનઞ્હિ બુદ્ધેહિ પકાસિયમાનો અત્થો પચ્ચક્ખતોપિ પાકટતરો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ. તથા હિ ભગવા એવં થોમીયતિ –

''આદિત્તોપિ અયં લોકો, એકાદસહિ અગ્ગિભિ;
ન તથા યાતિ સંવેગં, સમ્મોહપલિગુણ્ઠિતો.

સુત્વાદીનવસઞ્ઞુત્તં, યથા વાચં મહેસિનો;
પચ્ચક્ખતોપિ બુદ્ધાનં, વચનં સુટ્ઠુ પાકટ''ન્તિ.

તેનાહ ''**દ્વત્તિંસકમ્મકારણપઞ્ચવીસતિમહાભયપ્પભેદઞ્હી**''તિઆદિ. દ્વત્તિંસકમ્મકારણાનિ ''હત્થમ્પિ છિન્દન્તી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૭૮) **દુક્ખક્ખન્ધસુત્તે** આગતનયેન વેદિતબ્બાનિ. **પઞ્ચવીસતિમહાભયાનિ** ''જાતિભયં જરાભયં બ્યાધિભયં મરણભય''ન્તિઆદિના (ચૂળનિ॰ ૧૨૩) તત્થ તત્થ સુત્તે આગતનયેન વેદિતબ્બાનિ. **આઘાતનભણ્ડિકા** અધિકુટ્ટનકળિઙ્ગરં, યં ''અચ્ચાધાન''ન્તિપિ વુચ્ચતિ.

પટિલદ્ધગુણેન ચોદેસીતિ ''તંતંગુણાધિગમેન અયમ્પિ તુમ્હેહિ પટિલદ્ધો, આનિસંસો અયમ્પી''તિ પચ્ચક્ખતો દસ્સેન્તો ''કિં ઇતો પુબ્બે એવરૂપં અત્થી''તિ ચોદેન્તો વિય અહોસિ. તેનાહ ''**મહાનિસંસં કત્વા કથેસી**''તિ.

તપ્પચ્ચયઞ્ચ કિલમથન્તિ સઙ્ખારપવત્તિહેતુકં તસ્મિં તસ્મિં સત્તસન્તાને ઉપ્પજ્જનકપરિસ્સમં સંવિઘાતં વિહેસં. **ઇધા**તિ હેટ્ઠા પઠમમગ્ગાધિગમત્થાય કથાય. સબ્બસઙ્ખારૂપસમભાવતો **સન્તં**. અતિત્તિકરપરમસુખતાય **પણીતં**. સકલસંસારબ્યસનતો તાયનત્થેન **તાણં**. તતો નિબ્બિન્દહદયાનં નિલીયનટ્ઠાનતાય **લેણં**. **આદિ**-સદ્દેન ગતિપટિસરણં પરમસ્સાસોતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો.

મહાજનકાયપબ્બજ્જાવણ્ણના

૮૦. સઙ્ઘપ્પહોનકાનં ભિક્ખૂનં અભાવા ''**સઙ્ઘસ્સ અપરિપુણ્ણત્તા**''તિ વુત્તં. દ્વે અગ્ગસાવકા એવ હિ તદા અહેસું.

ચારિકાઅનુજાનનવણ્ણના

૮૬. ''કદા ઉદપાદી''તિ પુચ્છં ''**સમ્બોધિતો**''તિઆદિના સઙ્ખેપતો વિસ્સજ્જેત્વા પુન તં વિત્થારતો દસ્સેતું ''**ભગવા કિરા**''તિઆદિ વુત્તં. પિતુ સઙ્ગહં કરોન્તો વિહાસિ સમ્બોધિતો ''સત્ત સંવચ્છરાનિ સત્ત માસે સત્ત દિવસે''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો, તઞ્ચ ખો વેનેય્યાનં તદા અભાવતો. **કિલઞ્જેહિ** બહિ **છાદાપેત્વા, વત્થેહિ** અન્તો **પટિચ્છાદાપેત્વા, ઉપરિ ચ** વત્થેહિ **છાદાપેત્વા**, તસ્સ હેટ્ઠા **સુવણ્ણ...પે॰... વિતાનં કારાપેત્વા. માલાવચ્છકે**તિ પુપ્ફમાલાહિ વચ્છાકારેન વેઠિતે. **ગન્ધન્તરે**તિ ચાટિભરિતગન્ધસ્સ અન્તરે. **પુપ્ફાની**તિ ચાટિઆદિભરિતાનિ જલજપુપ્ફાનિ ચેવ ચઙ્કોતકાદિભરિતાનિ થલજપુપ્ફાનિ ચ.

કામઞ્ચાયં રાજા બુદ્ધપિતા, તથાપિ બુદ્ધા નામ લોકગરુનો, ન તે કેનચિ વસે વત્તેતબ્બા, અથ ખો તે એવ પરે અત્તનો વસે વત્તેન્તિ, તસ્મા રાજા ''**નાહં ભિક્ખુસઙ્ઘં દેમી**''તિ આહ.

દાનમુખન્તિ દાનકરણૂપાયં, દાનવત્તન્તિ અત્થો. **ન દાનિ મે અનુઞ્ઞાતા**તિ ઇદાનિ મે દાનં ન અનુઞ્ઞાતા, નો ન અનુજાનન્તીતિ અત્થો.

પરિતસ્સનજીવિતન્તિ દુક્ખજીવિકા દાલિદ્દિયન્તિ અત્થો.

સબ્બેસં ભિક્ખૂનં પહોસીતિ ભગવતો અટ્ઠસટ્ઠિ ચ ભિક્ખુસતસહસ્સાનં ભાગતો દાતું પહોસિ, ન સબ્બેસં પરિયત્તભાવેન. તેનાહ "**સેનાપતિપિ અત્તનો દેય્યધમ્મં અદાસી**"તિ. **જેટ્ઠિકટ્ઠાને**તિ જેટ્ઠિકદેવિટ્ઠાને.

તથેવ કત્વાતિ ચરપુરિસે ઠપેત્વા. **સુચિન્તિ** સુદ્ધં. **પણીતન્તિ** ઉળારં, ભાવનપુંસકઞ્ચેતં ''એકમન્ત''ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૨) વિય. **ભઞ્જિત્વા**તિ મદ્દિત્વા, પીળેત્વાતિ અત્થો. **જાતિસપ્પિખીરાદીહિયેવા**તિ અન્તોજાતસપ્પિખીરાદીહિયેવ, અમ્હાકમેવ ગાવિઆદિતો ગહિતસપ્પિઆદીહિયેવાતિ અત્થો.

૯૦. પરાપવાદં, પરાપકારં, સીતુણ્હાદિભેદઞ્ચ ગુણાપરાધં ખમતિ સહતિ અધિવાસેતીતિ **ખન્તિ**. સા પન યસ્મા સીલાદીનં પટિપક્ખધમ્મે સવિસેસં તપતિ સન્તપતિ વિધમતીતિ **પરમં** ઉત્તમં **તપો**. તેનાહ "**અધિવાસનખન્તિ નામ પરમં તપો**"તિ. ''અધિવાસનખન્તી''તિ ઇમિના ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિતો વિસેસેતિ. તિતિક્ખનં ખમનં **તિતિક્ખા**.અક્ખરચિન્તકા હિ ખમાયં તિતિક્ખા-સદ્દં વણ્ણેન્તિ. તેનેવાહ "**ખન્તિયા એવ વેવચન**"ન્તિઆદિ. **સબ્બાકારેના**તિ સન્તપણીતનિપુણસિવખેમાદિના સબ્બપ્પકારેન. **સો પબ્બજિતો નામ ન હોતિ** પબ્બાજિતબ્બધમ્મસ્સ અપબ્બાજનતો. **તસ્સેવ** તતિયપદસ્સ **વેવચનં** અનત્થન્તરત્તા.

"**ન હી**"તિઆદિના તં એવત્થં વિવરતિ. **ઉત્તમત્થેન પરમન્તિ વુચ્ચતિ** પર-સદ્દસ્સ સેટ્ઠવાચકત્તા, ''પુગ્ગલપરોપરઞ્ઞૂ''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૮; નેત્તિ॰ ૧૧૮) વિય. **પરન્તિ** અઞ્ઞં. ઇદાનિ પર-સદ્દં અઞ્ઞપરિયાયમેવ ગહેત્વા અત્થં દસ્સેતું "**અથ વા**"તિઆદિ વુત્તં. **મલસ્સા**તિ પાપમલસ્સ. **અપબ્બાજિતત્તા**તિ અનીહટત્તા અનિરાકતત્તા . **સમિતત્તા**તિ નિરોધિતત્તા તેસં પાપધમ્માનં. "**સમિતત્તા હિ પાપાનં સમણોતિ પવુચ્ચતી**"તિ હિ વુત્તં.

અપિચ ભગવા ભિક્ખૂનં પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસન્તો પાતિમોક્ખકથાય ચ સીલપધાનત્તા સીલસ્સ ચ વિસેસતો દોસો પટિપક્ખોતિ તસ્સ નિગ્ગણ્હનવિધિં દસ્સેતું આદિતો "**ખન્તી પરમં તપો**"તિ આહ, તેન અનિટ્ઠસ્સ પટિહનનૂપાયો વુત્તો, તિતિક્ખાગહણેન પન ઇટ્ઠસ્સ, તદુભયેનપિ ઉપ્પન્નં રતિં અભિભુય્ય વિહરતીતિ અયમત્થો દસ્સિતોતિ. તણ્હાવાનસ્સ વૂપસમનતો **નિબ્બાનં પરમં વદન્તિ બુદ્ધા**. તત્થ ખન્તિગ્ગહણેન પયોગવિપત્તિયા અભાવો દસ્સિતો, તિતિક્ખાગહણેન આસયવિપત્તિયા અભાવો. તથા ખન્તિગ્ગહણેન પરાપરાધસહતા, તિતિક્ખાગહણેન પરેસુ અનપરજ્ઝના દસ્સિતા. એવં કારણમુખેન અન્વયતો પાતિમોક્ખં દસ્સેત્વા ઇદાનિ બ્યતિરેકતો તં દસ્સેતું "**ન હી**"તિઆદિ વુત્તં, તેન યથા સત્તાનં જીવિતા વોરોપનં, પાણિલેડ્ડુદણ્ડાદીહિ વિબાધનઞ્ચ ''પરૂપઘાતો, પરવિહેઠન''ન્તિ વુચ્ચતિ, એવં તેસં મૂલસાપતેય્યાવહરણં, દારપરામસનં, વિસંવાદનં, અઞ્ઞમઞ્ઞભેદનં, ફરુસવચનેન મમ્મઘટ્ટનં, નિરત્થકવિપ્પલાપો , પરસન્તકગિજ્ઝનં, ઉચ્છેદવિન્દનં, મિચ્છાભિનિવેસનઞ્ચઉપઘાતો, વિહેઠનઞ્ચ હોતીતિ યસ્સ કસ્સચિ અકુસલસ્સ કમ્મપથસ્સ, કમ્મસ્સ ચ કરણેન પબ્બજિતો, સમણો ચ ન હોતીતિ દસ્સેતિ.

સબ્બાકુસલસ્સાતિ સબ્બસ્સાપિ દ્વાદસાકુસલચિત્તુપ્પાદસઙ્ગહિતસ્સ સાવજ્જધમ્મસ્સ. કરણં નામ તસ્સ અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદનન્તિ તપ્પટિક્ખેપતો અકરણં "**અનુપ્પાદન**"ન્તિ વુત્તં. "**કુસલસ્સા**"તિ ઇદં ''એતં બુદ્ધાન સાસન''ન્તિ વક્ખમાનત્તા અરિયમગ્ગધમ્મે, તેસઞ્ચ સમ્ભારભૂતે તેભૂમકકુસલધમ્મે સમ્બોધેતીતિ આહ "**ચતુભૂમકકુસલસ્સા**"તિ. **ઉપસમ્પદા**તિ ઉપસમ્પાદનં, તં પન તસ્સ સમધિગમોતિ આહ "**પટિલાભો**"તિ. **ચિત્તજોતન**ન્તિ ચિત્તસ્સ પભસ્સરભાવકરણં સબ્બસો પરિસોધનં. યસ્મા અગ્ગમગ્ગસમઙ્ગિનો ચિત્તં સબ્બસો પરિયોદપીયતિ નામ, અગ્ગફલક્ખણે પન પરિયોદપિતં હોતિ પુન પરિયોદપેતબ્બતાય અભાવતો, ઇતિ પરિનિટ્ઠિતપરિયોદપનતં સન્ધાયાહ "**તં પન અરહત્તેન હોતી**"તિ. **સબ્બપાપં પહાય** તદઙ્ગાદિવસેનેવાતિ અધિપ્પાયો. "**સીલસંવરેના**"તિ હિ ઇમિના તેભૂમકસ્સાપિ સઙ્ગહે ઇતરપ્પહાનાનમ્પિ સઙ્ગહો હોતીતિ, એવઞ્ચ કત્વા સબ્બગ્ગહણં સમત્થિતં હોતિ . **સમથવિપસ્સનાહી**તિ લોકિયલોકુત્તરાહિ સમથવિપસ્સનાહિ. **સમ્પાદેત્વા**તિ નિપ્ફાદેત્વા. સમ્પાદનઞ્ચેત્થ હેતુભૂતાહિ ફલભૂતસ્સ સહજાતાહિપિ, પગેવ પુરિમસિદ્ધાહીતિ દટ્ઠબ્બં.

કસ્સચીતિ હીનાદીસુ કસ્સચિ સત્તસ્સ કસ્સચિ ઉપવાદસ્સ, તેન દવકમ્યતાયપિ ઉપવદનં પટિક્ખિપતિ. **ઉપઘાતસ્સ અકરણ**ન્તિ એત્થાપિ ''કસ્સચી''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **કાયેના**તિ ચ નિદસ્સનમત્તમેતં મનસાપિ પરેસં અનત્થચિન્તનાદિવસેન ઉપઘાતકરણસ્સ વજ્જેતબ્બત્તા. **કાયેના**તિ વા એત્થ અરૂપકાયસ્સાપિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, ન ચોપનકાયકરજકાયાનમેવ. **પ અતિમોક્ખ**ન્તિ પકારતો અતિવિય સીલેસુ મુખ્યભૂતં. "**અતિપમોક્ખ**"ન્તિ તમેવ પદં ઉપસગ્ગબ્યત્તયેન વદતિ. એવં ભેદતો પદવણ્ણનં કત્વા તત્વતો વદતિ "**ઉત્તમસીલ**"ન્તિ. "**પાતિ વા**"તિઆદિના પાલનતો રક્ખણતો અતિવિય મોક્ખનતો અતિવિય મોચનતો **પાતિમોક્ખ**ન્તિ દસ્સેતિ. ''પાપા અતિ મોક્ખેતીતિ અતિમોક્ખો''તિ નિમિત્તસ્સ કત્તુભાવેન ઉપચરિતબ્બતો. **યો વા ન**ન્તિ યો વા પુગ્ગલો નં પાતિમોક્ખસંવરસીલં **પાતિ** સમાદિયિત્વા અવિકોપેન્તો **રક્ખતિ**, **તં** ''પાતી''તિ લદ્ધનામં પાતિમોક્ખસંવરસીલે ઠિતં **મોક્ખેતીતિ પાતિમોક્ખ**ન્તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન પાતિમોક્ખપદસ્સ અત્થો **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૪) વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

મત્તઞ્ઞુતાતિ ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, સા પન વિસેસતો પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલવસેન ગહેતબ્બાતિ આહ "**પટિગ્ગહણપરિભોગવસેન પમાણઞ્ઞુતા**"તિ. આજીવપારિસુદ્ધિસીલવસેનાપિ ગય્હમાને ''પરિયેસનવિસ્સજ્જનવસેના''તિપિ વત્તબ્બં. **સઙ્ઘટ્ટનવિરહિત**ન્તિ જનસઙ્ઘટ્ટનવિરહિતં, નિરજનસમ્બાધં વિવિત્તન્તિ અત્થો. **ચતુપચ્ચયસન્તોસો દીપિતો** પચ્ચયસન્તોસતાસામઞ્ઞેન ઇતરદ્વયસ્સાપિ લક્ખણહારનયેન જોતિતભાવતો. "**અટ્ઠસમાપત્તિવસિભાવાયા**"તિ ઇમિના પયોજનદસ્સનવસેન યદત્થં વિવિત્તસેનાસનસેવનં ઇચ્છિતં, સો અધિચિત્તાનુયોગો વુત્તો. અટ્ઠ સમાપત્તિયો ચેત્થ વિપસ્સનાય પાદકભૂતા અધિપ્પેતા, ન યા કાચીતિ સકલસ્સાપિ અધિચિત્તાનુયોગસ્સ જોતિતભાવો વેદિતબ્બો.

દેવતારોચનવણ્ણના

૯૧. **એત્તાવતા**તિ એત્તકેન સુત્તપદેસેન. તત્થાપિ ચ ઇમિના…પે॰… કથનેન સુપ્પટિવિદ્ધભાવં પકાસેત્વાતિ યોજના. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકત્થો, તેન ઇદાનિ વુચ્ચમાનત્થં ઉલ્લઙ્ગેતિ. **એકમિદાહ**ન્તિ એકં અહં. **ઇદં**-સદ્દો નિપાતમત્તં. **આદિ**-સદ્દેન ''ભિક્ખવે સમય''ન્તિ એવમાદિ પાઠો સઙ્ગહિતો. અહં ભિક્ખવે એકં સમયન્તિ એવં પેત્થ પદયોજના.

સુભગવનેતિ સુભગત્તા **સુભગં**, સુન્દરસિરિકત્તા , સુન્દરકામત્તા વાતિ અત્થો. સુભગઞ્હિ તં સિરિસમ્પત્તિયા, સુન્દરે ચેત્થ કામે મનુસ્સા પત્થેન્તિ. બહુજનકન્તતાયપિ તં **સુભગં**. વનયતીતિ **વનં**, અત્તસમ્પત્તિયા અત્તનિ સિનેહં ઉપ્પાદેતીતિ અત્થો. વનુતે ઇતિ વા **વનં**, અત્તસમ્પત્તિયા એવ ''મં પરિભુઞ્જથા''તિ સત્તે યાચતિ વિયાતિ અત્થો. સુભગઞ્ચ તં વનઞ્ચાતિ સુભગવનં, તસ્મિં **સુભગવને**. **અટ્ઠકથાયં**પન કિં ઇમિના પપઞ્ચેનાતિ "**એવં નામકે વને**"તિ વુત્તં. કામં સાલરુક્ખોપિ ''સાલો''તિ વુચ્ચતિ, યો કોચિ રુક્ખોપિ વનપ્પતિ જેટ્ઠકરુક્ખોપિ. ઇધ પન પચ્છિમો એવ અધિપ્પેતોતિ આહ "**વનપ્પતિજેટ્ઠકસ્સ મૂલે**"તિ. **મૂલસમુગ્ઘાતવસેના**તિ અનુસયસમુચ્છિન્દનવસેન.

ન વિહાયન્તીતિ અકુપ્પધમ્મતાય ન વિજહન્તિ. "**ન કઞ્ચિ સત્તં તપન્તીતિ અતપ્પા**"તિ ઇદં તેસુ તસ્સા સમઞ્ઞાય નિરુળ્હતાય વુત્તં, અઞ્ઞથા સબ્બેપિ સુદ્ધાવાસા ન કઞ્ચિ સત્તં તપન્તીતિ અતપ્પા નામ સિયું. "**ન વિહાયન્તી**"તિઆદિનિબ્બચનેસુપિ એસેવ નયો. **સુન્દરદસ્સના**તિ દસ્સનીયાતિ અયમત્થોતિ આહ "**અભિરૂપા**"તિઆદિ. **સુન્દરમેતેસં દસ્સન**ન્તિ સોભનમેતેસં ચક્ખુના દસ્સનં, વિઞ્ઞાણેન દસ્સનં પીતિ અત્થો. **સબ્બે હેવ...પે॰... જેટ્ઠા** પઞ્ચવોકારભવે તતો વિસિટ્ઠાનં અભાવતો.

સત્તન્નં બુદ્ધાનં વસેનાતિ સત્તન્નં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં અપદાનવસેન. અવિહેહિ અજ્ઝિટ્ઠેન એકેન અવિહાબ્રહ્મુના કથિતા તેહિ સબ્બેહિ કથિતા નામ હોન્તીતિ વુત્તં "**તથા અવિહેહી**"તિ. એસેવ નયો સેસેસુપિ. તેનાહ ભગવા ''દેવતા મં એતદવોચુ''ન્તિ. યં પન પાળિયં ''અનેકાનિ દેવતાસતાની''તિ વુત્તં, તં સબ્બં પચ્છા અત્તનો સાસને વિસેસં અધિગન્ત્વા તત્થ ઉપ્પન્નાનં વસેન વુત્તં. **અનુસન્ધિદ્વયમ્પી**તિ ધમ્મધાતુપદાનુસન્ધિ, દેવતારોચનપદાનુસન્ધીતિ દુવિધં અનુસન્ધિં. **નિય્યાતેન્તો**તિ નિગમેન્તો. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

મહાપદાનસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૨. મહાનિદાનસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૯૫. **જનપદિનો**તિ જનપદવન્તો, જનપદસ્સ વા ઇસ્સરસામિનો **રાજકુમારા** ગોત્તવસેન **કુરૂ નામ**. તેસં નિવાસો યદિ એકો જનપદો, કથં બહુવચનન્તિ આહ "**રુળ્હિસદ્દેના**"તિ. અક્ખરચિન્તકા હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ યુત્તે વિય ઈદિસલિઙ્ગવચનાનિ ઇચ્છન્તિ. અયમેત્થ રુળ્હિ યથા અઞ્ઞત્થાપિ "અઙ્ગેસુ વિહરતિ, મલ્લેસુ વિહરતી"તિ ચ. તબ્બિસેસનેપિ જનપદસદ્દે જાતિસદ્દે એકવચનમેવ. **અટ્ઠકથાચરિયા પના**તિ **પન**-સદ્દો વિસેસત્થજોતનો, તેન "પુથુઅત્થવિસયતાય એવેતં પુથુવચન"ન્તિ "બહુકે પના"તિઆદિના વક્ખમાનં વિસેસં જોતેતિ. **સુત્વા**તિ મન્ધાતુમહારાજસ્સ આનુભાવદસ્સનાનુસારેન પરમ્પરાનુગતં કથં સુત્વા. **અનુસંયાયન્તેના**તિ અનુવિચરન્તેન. **એતેસં ઠાન**ન્તિ ચન્દિમસૂરિયમુખેન ચાતુમહારાજિકભવનમાહ. તેનાહ "**તત્થ અગમાસી**"તિઆદિ. **સો**તિ મન્ધાતુમહારાજા. **ત**ન્તિ ચાતુમહારાજિકરજ્જં. **ગહેત્વા**તિ સમ્પટિચ્છિત્વા. **પુન પુચ્છિ** પરિણાયકરતનં.

દોવારિકભૂમિયં તિટ્ઠન્તિ સુધમ્માય દેવસભાય, દેવપુરસ્સ ચ ચતૂસુ દ્વારેસુ આરક્ખાય અધિગતત્તા. "**દિબ્બરુક્ખસહસ્સપટિમણ્ડિત**"ન્તિ ઇદં "ચિત્તલતાવન"ન્તિઆદીસુપિ યોજેતબ્બં.

પથવિયં પતિટ્ઠાસીતિ ભસ્સિત્વા પથવિયા આસન્નટ્ઠાને અટ્ઠાસિ. ન હિ ચક્કરતનં ભૂમિયં પતતિ, તથાઠિતઞ્ચ નચિરસ્સેવ અન્તરધાયિ તેનત્તભાવેન ચક્કવત્તિઇસ્સરિયસ્સ અભાવતો. "ચિરતરં કાલં ઠત્વા"તિ અપરે. **રાજા એકકોવ અગમાસિ** અત્તનો આનુભાવેન. **મનુસ્સભાવો**તિ મનુસ્સગન્ધસરીરનિસ્સન્દાદિમનુસ્સભાવો. **પાતુરહોસી**તિ દેવલોકે પવત્તિવિપાકદાયિનો અપરાપરિયાય વેદનીયસ્સ કમ્મસ્સ કતોકાસત્તા સબ્બદા સોળસવસ્સુદ્દેસિકતા માલામિલાયનાદિ **દિબ્બભાવો** પાતુરહોસિ. તદા મનુસ્સાનં અસઙ્ખેય્યાયુકતાય **સક્કરજ્જં કારેત્વા**. "કિં મે ઇમિના ઉપડ્ઢરજ્જેના"તિ અતિચ્છતાય **અતિત્તોવ**. મનુસ્સલોકે ઉતુનો કક્ખળતાય **વાતાતપેન કુટ્ઠગત્તો કાલમકાસિ**.

અવયવેસુ સિદ્ધો વિસેસો સમુદાયસ્સ વિસેસકો હોતીતિ એકમ્પિ રટ્ઠં **બહુવચનેન વોહરિયતિ**.

દ-કારેન અત્થં વણ્ણયન્તિ નિરુત્તિનયેન. **કમ્માસોતિ કમ્માસપાદો વુચ્ચતિ** ઉત્તરપદલોપેન યથા "રૂપભવો રૂપ"ન્તિ. કથં પન સો "કમ્માસપાદો"તિ વુચ્ચતીતિ આહ "**તસ્સ કિરા**"તિઆદિ. દમિતોતિ એત્થ કીદિસં દમનં અધિપ્પેતન્તિ આહ "**પોરિસાદભાવતો પટિસેધિતો**"તિ. "**ઇમે પન થેરા**તિ મજ્ઝિમભાણકા"તિ કેચિ. અપરે પન "અટ્ઠકથાચરિયા"તિ, "દીઘભાણકા"તિ વદન્તિ. ઉભયથાપિ ચૂળકમ્માસદમ્મં સન્ધાય તથા વદન્તિ. યક્ખિનિપુત્તો હિ કમ્માસપાદો અલીનસત્તુકુમારકાલે (ચરિયા॰ ૨.૭૫) બોધિસત્તેન તત્થ દમિતો. સુતસોમકાલે (જા॰ ૨.૨૧.૩૭૧) પન બારાણસિરાજા પોરિસાદભાવપટિસેધનેન યત્થ દમિતો, તં મહાકમ્માસદમ્મં નામ. "**પુત્તો**"તિ વત્વા "**અત્રજો**"તિ વચનં ઓરસપુત્તભાવદસ્સનત્થં.

યેહિ આવસિતપ્પદેસો "કુરુરટ્ઠ"ન્તિ નામં લભિ, તે ઉત્તરકુરુતો આગતમનુસ્સા તત્થ રક્ખિતનિયામેનેવ પઞ્ચ સીલાનિ રક્ખિંસુ. તેસં દિટ્ઠાનુગતિયા પચ્છિમજનતાતિ સો દેસધમ્મવસેન અવિચ્છેદતો પવત્તમાનો **કુરુવત્તધમ્મો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. અયઞ્ચ અત્થો **કુરુધમ્મજાતકેન** દીપેતબ્બો. સો અપરભાગે પઠમં યત્થ સંકિલિટ્ઠો જાતો, તં દસ્સેતું "**કુરુરટ્ઠવાસીન**"ન્તિઆદિ વુત્તં. યત્થ ભગવતો વસનોકાસભૂતો કોચિ વિહારો ન હોતિ, તત્થ

કેવલં ગોચરગામકિત્તનં નિદાનકથાય પકતિ યથા તં સક્કેસુ વિહરતિ દેવદહં નામ સક્યાનં નિગમોતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**અવસનોકાસતો**"તિઆદિમાહ.

"આયસ્મા"તિ વા "દેવાનં પિયા"તિ વા "તત્ર ભવ"ન્તિ વા પિયસમુદાહારો એસોતિ આહ "**આયસ્માતિ પિયવચનમેત**"ન્તિ. તયિદં પિયવચનં ગરુગારવવસેન વુચ્ચતીતિ આહ "**ગારવવચનમેત**"ન્તિ.

અતિદૂરઅચ્ચાસન્નવજ્જનેન નાતિદૂરનાચ્ચાસન્નં નામ ગહિતં, તં પન અવકંસતો ઉભિન્નં પસારિતહત્થાનં સઙ્ઘટ્ટનેન વેદિતબ્બં. **ચક્ખુના ચક્ખું આહચ્ચ દટ્ઠબ્બં હોતિ**, તેનાપિ અગારવમેવ કતં હોતિ. **ગીવં પરિવત્તેત્વા**તિ પરિવત્તનવસેન ગીવં પસારેત્વા.

કુલસઙ્ગહત્થાયાતિ કુલાનુદ્દયતાવસેન કુલાનં અનુગ્ગણ્હનત્થાય **સહસ્સભણ્ડિકં નિક્ખિપન્તો વિય** ભિક્ખપટિગ્ગણ્હનેન તેસં મહતો પુઞ્ઞાભિસન્દસ્સ જનનેન. **પટિસમ્મજ્જિત્વા**તિ અન્તેવાસિકેહિ સમ્મજ્જનટ્ઠાનં સક્કચ્ચકારિતાય પુન સમ્મજ્જિત્વા. **તિક્ખત્તુન્તિ** "આદિતો પટ્ઠાય અન્ત"ન્તિઆદિના વુત્તચતુરાકારૂપસઞ્હિતે તયો વારે, તેનસ્સ દ્વાદસક્ખત્તું સમ્મસિતભાવમાહ.

અમ્હાકં ભગવતો ગમ્ભીરભાવેનેવ કથિતત્તા સેસબુદ્ધેહિપિ એવમેવ કથિતોતિ ધમ્મન્વયે ઠત્વા વુત્તં "**સબ્બબુદ્ધેહિ...પે॰... કથિતો**"તિ. **સાલિન્દન્તિ** સપરિભણ્ડં. "**સિનેરું ઉક્ખિપન્તો વિયા**"તિ ઇમિના તાદિસાય દેસનાય સુદુક્કરભાવમાહ. સુત્તમેવ "**સુત્તન્તકથ**"ન્તિ આહ ધમ્મક્ખન્ધભાવતો. યથા વિનયપણ્ણત્તિભૂમન્તરસમયન્તરાનં વિજાનનં અનઞ્ઞસાધારણં સબ્બઞ્ઞુતઞાણસ્સેવ વિસયો, એવં અન્તદ્વયવિનિમુત્તસ્સ કારકવેદકરહિતસ્સ પચ્ચયાકારસ્સ વિભજનં પીતિ દસ્સેતું "**બુદ્ધાનઞ્હી**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **ઠાનાની**તિ કારણાનિ. **ગજ્જિતં મહન્તં હોતી**તિ તં દેસેતબ્બસ્સેવ અનેકવિધતાય, દુવિઞ્ઞેય્યતાય ચ નાનાનયેહિ પવત્તમાનં દેસનાગજ્જિતં મહન્તં વિપુલં, બહુભેદઞ્ચ હોતિ. **ઞાણં અનુપવિસતી**તિ તતો એવ દેસનાઞાણં દેસેતબ્બધમ્મે વિભાગસો કુરુમાનં અનુ અનુ પવિસતિ, તેન અનુપવિસ્સ ઠિતં વિય હોતીતિ અત્થો. **બુદ્ધઞાણસ્સ મહન્તભાવો પઞ્ઞાયતી**તિ એવંવિધસ્સ નામ ધમ્મસ્સ દેસકં, પટિવેધકઞ્ચાતિ બુદ્ધાનં દેસનાઞાણસ્સ, પટિવેધઞાણસ્સ ચ ઉળારભાવો પાકટો હોતિ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ "સબ્બં વચીકમ્મં બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્ત"ન્તિ (મહાનિ॰ ૬૯, ૧૬૯; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫; નેત્તિ॰ ૧૪) વચનતો સબ્બાપિ ભગવતો દેસના ઞાણરહિતા નત્થિ, સીહસમાનવુત્તિતાય સબ્બત્થ સમાનપ્પવત્તિ. દેસેતબ્બવસેન પન દેસના વિસેસતો ઞાણેન અનુપવિટ્ઠા, ગમ્ભીરતરા ચ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. કથં પન વિનયપઞ્ઞત્તિં પત્વા દેસના તિલક્ખણબ્ભાહતા સુઞ્ઞતપટિસંયુત્તા હોતીતિ? તત્થાપિ સન્નિસિન્નપરિસાય અજ્ઝાસયાનુરૂપં પવત્તમાના દેસના સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતાદિવિભાવનં, સબ્બધમ્માનં અત્તત્તનિયતાભાવપ્પકાસનઞ્ચ હોતિ. તેનેવાહ "અનેકપરિયાયેન ધમ્મિં કથં કત્વા"તિઆદિ.

આપજ્જાતિ પત્વા યથા ઞાણકોઞ્ચનાદં વિસ્સજ્જેતિ, એવં પાપુણિત્વા.

પમાણાતિક્કમેતિ અપરિમાણત્થે "યાવઞ્ચિદં તેન ભગવતા"તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪) વિય. અપરિમેય્યભાવજોતનો હિ અયં યાવ-સદ્દો. તેનાહ "**અતિગમ્ભીરો અત્થો**"તિ. **અવભાસતી**તિ ઞાયતિ ઉપટ્ઠાતિ. ઞાણસ્સ તથા ઉપટ્ઠાનઞ્હિ સન્ધાય "**દિસ્સતી**"તિ વુત્તં. નનુ એસ પટિચ્ચસમુપ્પાદો એકન્તગમ્ભીરોવ, તત્થ કસ્મા ગમ્ભીરાવભાસતા જોતિતાતિ? સચ્ચમેતં, એકન્તગમ્ભીરતાદસ્સનત્થમેવ પનસ્સ ગમ્ભીરાવભાસગ્ગહણં. તસ્મા

અઞ્ઞત્થ લબ્ભમાનં ચતુકોટિકં બ્યતિરેકમુખેન નિદસ્સેત્વા તં એવસ્સ એકન્તગમ્ભીરતં વિભાવેતું "**એકઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. **એતં નત્થી**તિ અગમ્ભીરો, અગમ્ભીરાવભાસો ચાતિ એતં દ્વયં નત્થિ, તેન યથાદસ્સિતે ચતુક્કોટિકે પચ્છિમા એક કોટિ લબ્ભતીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**અયઞ્હી**"તિઆદિ.

યેહિ ગમ્ભીરભાવેહિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ''ગમ્ભીરો''તિ વુચ્ચતિ, તે ચતૂહિ ઉપમાહિ ઉલ્લિઙ્ગેન્તો "**ભવગ્ગગ્ગહણાયા**"તિઆદિમાહ. યથા ભવગ્ગં હત્થં પસારેત્વા ગહેતું ન સક્કા દૂરભાવતો, એવં સઙ્ખારાદીનં અવિજ્જાદિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો પાકતિકઞાણેન ગહેતું ન સક્કા. યથા સિનેરું ભિન્દિત્વા મિઞ્જં પબ્બતરસં પાકતિકપુરિસેન નીહરિતું ન સક્કા, એવં પટિચ્ચસમુપ્પાદગતે ધમ્મત્થાદિકે પાકતિકઞાણેન ભિન્દિત્વા વિભજ્જ પટિવિજ્ઝનવસેન જાનિતું ન સક્કા. યથા મહાસમુદ્દં પાકતિકપુરિસસ્સ બાહુદ્વયેન પધારિતું ન સક્કા, એવં વેપુલ્લટ્ઠેન મહાસમુદ્દસદિસં પટિચ્ચસમુપ્પાદં પાકતિકઞાણેન દેસનાવસેન પધારિતું ન સક્કા. યથા મહાપથવિં પરિવત્તેત્વા પાકતિકપુરિસસ્સ પથવોજં ગહેતું ન સક્કા, એવં ''ઇત્થં અવિજ્જાદયો સઙ્ખારાદીનં પચ્ચયા હોન્તી''તિ તેસં પચ્ચયભાવો પાકતિકઞાણેન નીહરિત્વા ગહેતું ન સક્કાતિ. એવં ચતુબ્બિધગમ્ભીરતાવસેન ચતસ્સો ઉપમા યોજેતબ્બા. પાકતિકઞાણવસેન ચાયમત્થયોજના કતા દિટ્ઠસચ્ચાનં તત્થ પટિવેધસભાવતો, તથાપિ યસ્મા સાવકાનં, પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ તત્થ સપ્પદેસમેવ ઞાણં, બુદ્ધાનંયેવ નિપ્પદેસં, તસ્મા વુત્તં "**બુદ્ધવિસયં પઞ્હ**"ન્તિઆદિ.

ઉસ્સાદેન્તોતિ પઞ્ઞાય ઉક્કંસેન્તો, ઉગ્ગણ્હન્તોતિ અત્થો. **અપસાદેન્તો**તિ નિબ્ભચ્છન્તો, નિગ્ગણ્હન્તોતિ અત્થો.

ઉસ્સાદનાવણ્ણના

તેનાતિ મહાપઞ્ઞાભાવેન. **તત્થા**તિ થેરસ્સ સતિપિ ઉત્તાનભાવે, પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સઅઞ્ઞેસં ગમ્ભીરભાવે. **સુભોજનરસપુટ્ઠસ્સા**તિ સુન્દરેન ભોજનરસેન પોસિતસ્સ. **કતયોગસ્સા**તિ નિબદ્ધપયોગેન કતપરિચયસ્સ. **મલ્લપાસાણન્તિ** મલ્લેહિ મહબ્બલેહેવ ઉક્ખિપિતબ્બપાસાણં. **કુહિં ઇમસ્સ ભારિયટ્ઠાનન્તિ** કસ્મિં પસ્સે ઇમસ્સ પાસાણસ્સ ગરુતરપ્પદેસોતિ તસ્સ સલ્લહુકભાવં દીપેન્તો વદતિ.

તિમિરપિઙ્ગલેનેવ દીપેન્તિ તસ્સ મહાવિપ્ફારભાવતો. તેનાહ "**તસ્સ કિરા**"તિઆદિ. **પક્કુથતી**તિ પક્કુથન્તં વિય પરિવત્તતિ પરિતો વિવત્તતિ. લક્ખણવચનઞ્હેતં. પિટ્ઠિયં સકલિનપદકાપિટ્ઠં. **કાયૂપપન્નસ્સા**તિ મહતા કાયેન ઉપેતસ્સ, મહાકાયસ્સાતિ અત્થો.

પિઞ્છવટ્ટીતિ પિઞ્છકલાપો. **સુપણ્ણવાતન્તિ** નાગગ્ગહણાદીસુ પક્ખપપ્ફોટનવસેન ઉપ્પજ્જનકવાતં.

પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિકથાવણ્ણના

''પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિયા''તિઆદિના ઉદ્દિટ્ઠકારણાનિ વિત્થારતો વિવરિતું "**ઇતો કિરા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઇતો**તિ ઇતો કપ્પતો . **સતસહસ્સિમે**તિ સતસહસ્સમે. **હંસાવતી નામ નગરં અહોસિ** જાતનગરં. **ધુરપત્તાની**તિ બાહિરપત્તાનિ, યાનિ દીઘતમાનિ.

કનિટ્ઠભાતાતિ વેમાતિકભાતા કનિટ્ઠો યથા અમ્હાકં ભગવતો નન્દત્થેરો. બુદ્ધાનઞ્હિ સહોદરા ભાતરો નામ ન હોન્તિ. કથં જેટ્ઠા તાવ ન ઉપ્પજ્જન્તિ, કનિટ્ઠાનં પન અસમ્ભવો એવ. **ભોગ**ન્તિ વિભવં. **ઉપસન્તો**તિ ચોરજનિતસઙ્ખોભવૂપસમેન ઉપસન્તો **જનપદો**.

દ્વે સાટકે નિવાસેત્વાતિ સાટકદ્વયમેવ અત્તનો કાયપરિહારિકં કત્વા ઇતરં સબ્બસમ્ભારં અત્તતો મોચેત્વા.

પત્તગ્ગહણત્થન્તિ અન્તોપક્ખિત્તઉઞ્છભોજનત્તા અપરાપરં હત્થે પરિવત્તેન્તસ્સ પત્તગ્ગહણત્થં. **ઉત્તરિસાટક**ન્તિ અત્તનો ઉત્તરિસાટકં. **એતાનિ પાકટટ્ઠાનાની**તિ એતાનિ યથાવુત્તાનિ ભગવતો દેસનાય પાકટાનિ થેરસ્સ પુઞ્ઞકરણટ્ઠાનાનિ.

પટિસન્ધિં ગહેત્વાતિ અમ્હાકં મહાબોધિસત્તસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણદિવસે એવ પટિસન્ધિં ગહેત્વા.

તિત્થવાસાદિવણ્ણના

ઉગ્ગહણં પાળિયા ઉગ્ગણ્હનં. **સવનં** અત્થસવનં. **પરિપુચ્છનં** ગણ્ઠિટ્ઠાનેસુ અત્થપરિપુચ્છનં. **ધારણં** પાળિયાપિ પાળિઅત્થસ્સપિ ચિત્તે ઠપનં. સબ્બઞ્ચેતં ઇધ પટિચ્ચસમુપ્પાદવસેન વેદિતબ્બં.

સોતાપન્નાનઞ્ચ...પે॰.. ઉપટ્ઠાતિતત્થ સમ્મોહવિદ્ધંસનેન ‘‘યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૯૮; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૬; ચૂળનિ॰ ૪, ૭, ૮) અત્તપચ્ચક્ખવસેન ઉપટ્ઠાનતો. **નામરૂપપરિચ્છેદો**તિ સહ પચ્ચયેન નામરૂપસ્સ પરિચ્છિજ્જ અવબોધો.

પટિચ્ચસમુપ્પાદગમ્ભીરતાવણ્ણના

‘‘અત્થગમ્ભીરતાયા’’તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું **‘‘તત્થા’’**તિઆદિ આરદ્ધં. **જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો**તિ જાતિપચ્ચયતો સમ્ભૂતં હુત્વા સહિતસ્સ અત્તનો પચ્ચયાનુરૂપસ્સ જરામરણસ્સ ઉદ્ધં ઉદ્ધં આગતભાવો, અનુપવત્તત્થોતિ અત્થો. અથ વા સમ્ભૂતટ્ઠો ચ સમુદાગતટ્ઠો ચ **સમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો**. ‘‘ન જાતિતો જરામરણં ન હોતિ,’’ ન ચ જાતિં વિના ‘‘અઞ્ઞતો હોતી’’તિ હિ જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતટ્ઠો વુત્તો, ઇત્થઞ્ચ જાતિતો સમુદાગચ્છતીતિ જાતિપચ્ચયસમુદાગતટ્ઠો, યા યા જાતિ યથા યથા પચ્ચયો હોતિ, તદનુરૂપપાતુભાવોતિ અત્થો. સો અનુપચિતકુસલસમ્ભારાનં ઞાણસ્સ તત્થ અપ્પતિટ્ઠતાય અગાધટ્ઠેન **ગમ્ભીરો**. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠોતિ યેનાકારેન યદવત્થા અવિજ્જા સઙ્ખારાનં પચ્ચયો હોતિ. યેન હિ પવત્તિઆકારેન, યાય ચ અવત્થાય અવત્થિતા અવિજ્જા તેસં તેસં સઙ્ખારાનં પચ્ચયો હોતિ, તદુભયસ્સપિ દુરવબોધનીયતો અવિજ્જા સઙ્ખારાનં નવહિ આકારેહિ પચ્ચયટ્ઠો અનુપચિતકુસલસમ્ભારાનં ઞાણસ્સ તત્થ અપ્પતિટ્ઠતાય અગાધટ્ઠેન **ગમ્ભીરો**. એસ નયો સેસપદેસુપિ.

કત્થચિ અનુલોમતો દેસીયતિ, **કત્થચિ પટિલોમતો**તિ ઇધ પન પચ્ચયુપ્પાદા પચ્ચયુપ્પન્નુપ્પાદસઙ્ખાતો **અનુલોમો**, પચ્ચયનિરોધા પચ્ચયુપ્પન્નનિરોધસઙ્ખાતો ચ **પટિલોમો** અધિપ્પેતો. આદિતો પન પટ્ઠાય અન્તગમનં **અનુલોમો**, અન્તતો ચ આદિગમનં **પટિલોમો**તિ અધિપ્પેતો. આદિતો પટ્ઠાય અનુલોમદેસનાય, અન્તતો પટ્ઠાય

પટિલોમદેસનાય ચ **તિસન્ધિ ચતુસઙ્ખેપો**. ''ઇમે ભિક્ખવે ચત્તારો આહારા કિં નિદાના''તિઆદિકાય (સં॰ નિ॰ ૨.૧૧) ચ વેમજ્ઝતો પટ્ઠાય પટિલોમદેસનાય, ''ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો, ફસ્સપચ્ચયા વેદના''તિઆદિકાય (સં॰ નિ॰ ૨.૪૩, ૪૫) અનુલોમદેસનાય ચ **દ્વિસન્ધિ તિસઙ્ખેપો**. ''સંયોજનિયેસુ ભિક્ખવે ધમ્મેસુ અસ્સાદાનુપસ્સિનો વિહરતો તણ્હા પવડ્ઢતિ, તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાન''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૫૩, ૫૭) **એકસન્ધિ દ્વિસઙ્ખેપો**. એકઙ્ગો હિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો દેસિતો. લબ્ભતેવ હિ સો ''તત્ર ભિક્ખવે સુતવા અરિયસાવકો પટિચ્ચસમુપ્પાદંયેવ સાધુકં યોનિસો મનસિ કરોતિ 'ઇતિ ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ...પે॰... નિરુજ્ઝતી'તિ. સુખવેદનિયં ભિક્ખવે ફસ્સં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખવેદના''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૨) ઇમસ્સ સુત્તસ્સ વસેન વેદિતબ્બો. ઇતિ તેન તેન કારણેન તથા તથા પવત્તેતબ્બત્તા પટિચ્ચસમુપ્પાદો દેસનાય ગમ્ભીરો. તેનાહ ''**અયં દેસનાગમ્ભીરતા**''તિ. ન હિ તત્થ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણતો અઞ્ઞં ઞાણં પતિટ્ઠં લભતિ.

''**અવિજ્જાય પના**''તિઆદીસુ જાનનલક્ખણસ્સ ઞાણસ્સ પટિપક્ખભૂતો અવિજ્જાય **અઞ્ઞાણટ્ઠો**. આરમ્મણસ્સ પચ્ચક્ખકરણેન દસ્સનભૂતસ્સ પટિપક્ખભૂતો **અદસ્સનટ્ઠો**. યેનેસા અત્તનો સભાવેન દુક્ખાદીનં યાથાવસરસં પટિવિજ્ઝિતું ન દેતિ છાદેત્વા પરિયોનન્ધિત્વા તિટ્ઠતિ, સો તસ્સા સચ્ચાસમ્પટિવેધટ્ઠો. **અભિસઙ્ખરણં** સંવિધાનં, પકપ્પનન્તિ અત્થો. **આયૂહનં** સમ્પિણ્ડનં, સમ્પયુત્તધમ્માનં અત્તનો કિચ્ચાનુરૂપતાય રાસીકરણન્તિ અત્થો. અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારેકદેસો **સરાગો**. અઞ્ઞો **વિરાગો**. રાગસ્સ વા અપ્પટિપક્ખભાવતો રાગપ્પવડ્ઢકો, રાગુપ્પત્તિપચ્ચયો ચ સબ્બોપિ અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો **સરાગો**. ઇતરો તબ્બિદૂરભાવતો **વિરાગો**. ''દીઘરત્તં હેતં ભિક્ખવે અસ્સુતવતો પુથુજ્જનસ્સ અજ્ઝોસિતં મમાયિતં પરામટ્ઠં 'એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા'તિ'' (સં॰ નિ॰ ૨.૬૧) અત્તપરામાસસ્સ વિઞ્ઞાણં વિસેસતો વત્થુ વુત્તન્તિ વિઞ્ઞાણસ્સ **સુઞ્ઞતટ્ઠો** ગમ્ભીરો. અત્તા વિજાનાતિ સંસરતીતિ સબ્યાપારતાસઙ્કન્તિઅભિનિવેસબલવતાય **અબ્યાપારઅસઙ્કન્તિપટિસન્ધિપાતુભાવટ્ઠા** ચ ગમ્ભીરા. નામરૂપસ્સ પટિસન્ધિક્ખણે એકતોવ ઉપ્પાદો **એકુપ્પાદો**, પવત્તિયં વિસું વિસું યથારહં **એકુપ્પાદો**. નામસ્સ રૂપેન, રૂપસ્સ ચ નામેન અસમ્પયોગતો **વિનિબ્ભોગો** નામસ્સ નામેન , રૂપસ્સ ચ રૂપેન એકચ્ચસ્સ એકચ્ચેન **અવિનિબ્ભોગો** (નામસ્સ નામેન અવિનિબ્ભોગો વિભ॰ મૂલટી॰ ૨૪૨) યોજેતબ્બો. એકુપ્પાદેકનિરોધેહિ અવિનિબ્ભોગે અધિપ્પેતે સો રૂપસ્સ ચ એકકલાપપવત્તિનો રૂપેન લબ્ભતીતિ. અથ વા એકચતુવોકારભવેસુ નામરૂપાનં અસહવત્તનતો અઞ્ઞમઞ્ઞં **વિનિબ્ભોગો**, પઞ્ચવોકારભવે સહવત્તનતો **અવિનિબ્ભોગો** ચ વેદિતબ્બો.

નામસ્સ આરમ્મણાભિમુખં નમનં **નમનટ્ઠો**. રૂપસ્સ વિરોધિપચ્ચયસમવાયે વિસદિસુપ્પત્તિ **રુપ્પનટ્ઠો**. ઇન્દ્રિયપચ્ચયભાવો **અધિપતિયટ્ઠો**. ''લોકોપેસો, દ્વારાપેસા, ખેત્તં પેત''ન્તિ વુત્તલોકાદિઅત્થો ચક્ખાદીસુ પઞ્ચસુ યોજેતબ્બો. મનાયતનસ્સ પન લુજ્જનતો, મનોસમ્ફસ્સાદીનં દ્વારખેત્તભાવતો ચ એતે અત્થા વેદિતબ્બા. આપાથગતાનં રૂપાદીનં પકાસનયોગ્યતાલક્ખણં ઓભાસનં ચક્ખાદીનં **વિસયિભાવો**, મનાયતનસ્સ વિજાનનં. **સઙ્ઘટ્ટનટ્ઠો** વિસેસતો ચક્ખુસમ્ફસ્સાદીનં પઞ્ચન્નં, ઇતરે છન્નમ્પિ યોજેતબ્બા. ફુસનઞ્ચ ફસ્સસ્સ સભાવો. સઙ્ઘટ્ટનં રસો, ઇતરે ઉપટ્ઠાનાકારા. **આરમ્મણરસાનુભવનટ્ઠો** રસવસેન વુત્તો, **વેદયિતટ્ઠો** લક્ખણવસેન. **સુખદુક્ખમ અજ્ઝત્તભાવો** યથાક્કમં તિસ્સન્નં વેદનાનં સભાવવસેન વુત્તો. ''અત્તા વેદયતી''તિ અભિનિવેસસ્સ બલવભાવતો **નિજ્જીવટ્ઠો** વેદનાય ગમ્ભીરો. નિજ્જીવાય વા વેદનાય વેદયિતં **નિજ્જીવવેદયિતં**, સો એવ અત્થોતિ **નિજ્જીવવેદયિતટ્ઠો**.

સપ્પીતિકતણ્હાય **અભિનન્દિતટ્ઠો**. બલવતરતણ્હાય ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠાપનં **અજ્ઝોસાનટ્ઠો**. ઇતરે પન જેટ્ઠભાવઓસારણસમુદ્દદુરતિક્કમઅપારિપૂરિવસેન વેદિતબ્બા. **આદાનગ્ગહણાભિનિવેસટ્ઠા** ચતુન્નમ્પિ ઉપાદાનાનં સમાના, **પરામાસટ્ઠો** દિટ્ઠુપાદાનાદીનમેવ, તથા **દુરતિક્કમટ્ઠો**. ''દિટ્ઠિકન્તારો''તિ (ધ॰ સ॰ ૩૯૨) હિ વચનતો

દિટ્ઠીનં દુરતિક્કમતા. દળ્હગ્ગહણત્તા વા ચતુન્નમ્પિ **દુરતિક્કમટ્ઠો** યોજેતબ્બો. **યોનિગતિઠિતિનિવાસેસુખિપનન્તિ** સમાસે ભુમ્મવચનસ્સ અલોપો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્હિ તેન આયૂહનાભિસઙ્ખરણપદાનં સમાસો હોતિ. યથા તથા જાયનં **જાતિઅત્થો**. તસ્સા પન સન્નિપાતતો જાયનં **સઞ્જાતિઅત્થો**. માતુકુચ્છિં ઓક્કમિત્વા વિય જાયનં **ઓક્કન્તિઅત્થો**. સો જાતિતો નિબ્બત્તનં **નિબ્બત્તિઅત્થો**. કેવલં પાતુભવનં **પાતુભાવટ્ઠો**.

જરામરણઙ્ગં મરણપ્પધાનન્તિ તસ્સ મરણટ્ઠા એવ **ખયાદયો** ગમ્ભીરાતિ દસ્સિતા. ઉપ્પન્નઉપ્પન્નાનઞ્હિ નવનવાનં ખયેન કમેન ખણ્ડિચ્ચાદિપરિપક્કપવત્તિયં લોકે જરાવોહારોતિ . **ખયટ્ઠો** વા જરાય વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. નવભાવાપગમો હિ ''ખયો''તિ વત્તું યુત્તોતિ **વિપરિણામટ્ઠો** દ્વિન્નમ્પિ વસેન યોજેતબ્બો, સન્તતિવસેન વા જરાય ખયવયભાવા, સમ્મુતિખણિકવસેન મરણસ્સ **ભેદવિપરિણામટ્ઠા** યોજેતબ્બા. **અવિજ્જાદીનં સભાવો** પટિવિજ્ઝીયતીતિ પટિવેધો. વુત્તઞ્હેતં **નિદાનકથાયં** ''તેસં તેસં વા તત્થ તત્થ વુત્તધમ્માનં પટિવિજ્ઝિતબ્બો સલક્ખણસઙ્ખાતો અવિપરીતસભાવો પટિવેધો''તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ પઠમમહાસઙ્ગીતિકથા; અભિ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા) **સો** હિ અવિજ્જાદીનં સભાવો મગ્ગઞાણેનેવ અસમ્મોહપટિવેધવસેન પટિવિજ્ઝિતબ્બતો અઞ્ઞાણસ્સ અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠતાય અગાધટ્ઠેન **ગમ્ભીરો**. **સા સબ્બાપી**તિ સા યથાવુત્તા સઙ્ખેપતો ચતુબ્બિધા વિત્થારતો અનેકપ્પભેદા સબ્બાપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ ગમ્ભીરતા **થેરસ્સ ઉત્તાનકા વિય ઉપટ્ઠાસિ** ચતૂહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતત્તા. **ઉદાહુ અઞ્ઞેસમ્પી**તિ ''મય્હં તાવ એસ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનકો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, કિં નુ ખો અઞ્ઞેસમ્પિ એવં ઉત્તાનકો હુત્વા ઉપટ્ઠાતી''તિ **મા એવં અવચ** મયાવ દિન્નનયે ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનવિધિમ્હિ ઠત્વા.

અપસાદનાવણ્ણના

ઓળારિકન્તિ વત્થુવીતિક્કમસમત્થતાવસેન થૂલં. કામં કામરાગપટિઘાયેવ અત્થતો કામરાગપટિઘસંયોજનાનિ, કામરાગપટિઘાનુસયા ચ, તથાપિ અઞ્ઞોયેવ સંયોજનટ્ઠો બન્ધનભાવતો, અઞ્ઞો અનુસયનટ્ઠો અપ્પહીનભાવેન સન્તાને થામગમનન્તિ કત્વા, ઇતિ કિચ્ચવિસેસવિસિટ્ઠભેદે ગહેત્વા ''**ચત્તારો કિલેસે**''તિ ચ વુત્તં. એસેવ નયો ઇતરેસુપિ. **અણુસહગતે**તિ અણુસભાવં ઉપગતે. તબ્ભાવત્થો હિ અયં સહગત-સદ્દો ''નન્દિરાગસહગતા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૦; મ॰ નિ॰ ૧.૯૧, ૧૩૩, ૪૬૦; ૩.૩૭૪; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૪; વિભ॰ ૨૦૩; પટિ॰ મ॰ ૧.૩૪; ૨.૩૦) વિય.

યથા ઉપરિમગ્ગાધિગમનવસેન સચ્ચસમ્પટિવેધો પચ્ચયાકારપટિવેધવસેન, એવં સાવકબોધિપચ્ચેકબોધિસમ્માસમ્બોધિઅધિગમનવસેનપિ સચ્ચસમ્પટિવેધો પચ્ચયાકારપટિવેધવસેનેવાતિ દસ્સેતું ''**કસ્મા ચા**''તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બથાવા**તિ સબ્બપ્પકારેનેવ કિઞ્ચિપિ પકારં અસેસેત્વાતિ અત્થો. યે કતાભિનીહારાનં મહાબોધિસત્તાનં વીરિયસ્સ ઉક્કટ્ઠમજ્ઝિમમુદુતાવસેન બોધિસમ્ભારસમ્ભરણે કાલભેદા ઇચ્છિતા, તે દસ્સેન્તો ''**ચત્તારિ, અટ્ઠ, સોળસ વા અસઙ્ખ્યેય્યાની**''તિ આહ, સ્વાયમત્થો **ચરિયાપિટકવણ્ણનાય** ગહેતબ્બો. **સાવકો પદેસઞાણે ઠિતો**તિ સાવકો હુત્વા સેક્ખભાવતો તત્થાપિ પદેસઞાણે ઠિતો. **બુદ્ધાનં કથાય** ''તં તથાગતો અભિસમેતી''તિઆદિકાય **પચ્ચનીકં હોતિ**. અનઞ્ઞસાધારણસ્સ હિ વસેન બુદ્ધાનં સીહનાદો, ન અઞ્ઞસાધારણસ્સ.

''**વાયમન્તસ્સેવા**''તિ ઇમિના વિસેસતો ઞાણસમ્ભારસમ્ભરણં પઞ્ઞાપારમિતાપૂરણં વદતિ. તસ્સ ચ સબ્બમ્પિ પુઞ્ઞં ઉપનિસ્સયો.

''એસ દેવમનુસ્સાનં, સબ્બકામદદો નિધિ;

યં યદેવાભિપત્થેન્તિ, સબ્બમેતેન લબ્ભતી''તિ. (ખુ॰ પા॰ ૮.૧૦) –

હિ વુત્તં. તસ્મા મહાબોધિસત્તાનં સબ્બેસમ્પિ પુઞ્ઞસમ્ભારો યાવદેવ ઞાણસમ્ભારત્થો સમ્માસમ્બોધિસમધિગમસમત્થત્તાતિ આહ "**પચ્ચયાકારં …પે॰… નત્થી**"તિ. ઇદાનિ પચ્ચયાકારપટિવેધસ્સેવ વા મહાનુભાવતાદસ્સનમુખેન પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સેવ પરમગમ્ભીરતં દસ્સેતું "**અવિજ્જા**"તિઆદિ વુત્તં. **નવહિ આકારેહી**તિ ઉપ્પાદાદીહિ નવહિ આકારેહિ. અવિજ્જા હિ સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ, પવત્તં હુત્વા નિમિત્તં, આયૂહનં, સંયોગો, પલિબોધો, સમુદયો, હેતુ, પચ્ચયો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ. એવં સઙ્ખારાદયો વિઞ્ઞાણાદીનં. વુત્તઞ્હેતં **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** ''કથં પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં? અવિજ્જા સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદટ્ઠિતિ ચ પવત્તટ્ઠિતિ ચ નિમિત્તટ્ઠિતિ ચ આયૂહનટ્ઠિતિ ચ સઞ્ઞોગટ્ઠિતિ ચ પલિબોધટ્ઠિતિ ચ સમુદયટ્ઠિતિ ચ હેતુટ્ઠિતિ ચ પચ્ચયટ્ઠિતિ ચ ઇમેહિ નવહાકારેહિ અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા પચ્ચયસમુપ્પન્ના''તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૫).

તત્થ **નવહાકારેહી**તિ નવહિ પચ્ચયભાવૂપગમનાકારેહિ. ઉપ્પજ્જતિ એતસ્મા ફલન્તિ **ઉપ્પાદો**, ફલુપ્પત્તિયા કારણભાવો. સતિ ચ અવિજ્જાય સઙ્ખારા ઉપ્પજ્જન્તિ, નાસતિ, તસ્મા અવિજ્જા સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ. તથા અવિજ્જાય સતિ સઙ્ખારા પવત્તન્તિ, નીયન્તિ ચ. યથા ચ ભવાદીસુ ખિપન્તિ, એવં તેસં અવિજ્જા પચ્ચયો હોતિ. તથા આયૂહન્તિ ફલુપ્પત્તિયા ઘટેન્તિ, સંયુજ્જન્તિ અત્તનો ફલેન. યસ્મિં સન્તાને સયં ઉપ્પન્ના, તં પલિબુન્ધન્તિ. પચ્ચયન્તરસમવાયે ઉદયન્તિ ઉપ્પજ્જન્તિ. હિનોતિ ચ સઙ્ખારાનં કારણભાવં ગચ્છતિ. પટિચ્ચ અવિજ્જં સઙ્ખારા અયન્તિ પવત્તન્તીતિ એવં અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં કારણભાવૂપગમનવિસેસા ઉપ્પાદાદયો વેદિતબ્બા. તત્થ તથા સઙ્ખારાદીનં વિઞ્ઞાણાદીસુ ઉપ્પાદટ્ઠિતિઆદીસુપિ. તિટ્ઠતિ એતેનાતિ **ઠિતિ**, કારણં. ઉપ્પાદો એવ ઠિતિ **ઉપ્પાદટ્ઠિતિ** . એસેવ નયો સેસેસુપિ. "**પચ્ચયો હોતી**"તિ ઇદં ઇધ લોકનાથેન તદા પચ્ચયપરિગ્ગહસ્સ આરદ્ધભાવદસ્સનં. સો ચ આરમ્ભો ઞાયારુળ્હો ''યથા ચ પુરિમેહિ મહાબોધિસત્તેહિ બોધિમૂલે પવત્તિતો, તથેવ ચ પવત્તિતો''તિ. અચ્છરિયવેગાભિહતા દસસહસ્સિલોકધાતુ સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પીતિ દસ્સેન્તો "**દિટ્ઠમત્તેવા**"તિઆદિમાહ.

એતસ્સ ધમ્મસ્સાતિ એતસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસઞ્ઞિતસ્સ ધમ્મસ્સ. સો પન યસ્મા અત્થતો હેતુપભવાનં હેતુ. તેનાહ "**એતસ્સ પચ્ચયધમ્મસ્સા**"તિ, જાતિઆદીનં જરામરણાદિપચ્ચયતાયાતિ અત્થો. નામરૂપપરિચ્છેદો, તસ્સ ચ પચ્ચયપરિગ્ગહો ન પઠમાભિનિવેસમત્તેન હોતિ , અથ ખો તત્થ અપરાપરં ઞાણુપ્પત્તિસઞ્ઞિતેન અનુ અનુ બુજ્ઝનેન, તદુભયાભાવં પન દસ્સેન્તો "**ઞાતપરિઞ્ઞાવસેન અનનુબુજ્ઝના**"તિ આહ. નિચ્ચસઞ્ઞાદીનં પજહનવસેન વત્તમાના વિપસ્સના ધમ્મે ચ પટિવિજ્ઝન્તી એવ નામ હોતિ પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનેન તિક્ખવિસદભાવાપત્તિતો, તદધિટ્ઠાનભૂતા ચ તીરણપરિઞ્ઞા, અરિયમગ્ગો ચ પરિઞ્ઞાપહાનાભિસમયવસેન પવત્તિયા તીરણપહાનપરિઞ્ઞાસઙ્ખો ચાતિ તદુભયપટિવેધાભાવં દસ્સેન્તો "**તીરણ…પે॰… અપ્પટિવિજ્ઝના**"તિ આહ. **તન્તં** વુચ્ચતિ વત્થવીનનત્થં તન્તવાયેહિ દણ્ડકે આસઞ્જિત્વા પસારિતસુત્તપટ્ટી તનીયતીતિ કત્વા. તં પન સુત્તસન્તાનાકુલતાય નિદસ્સનભાવેન આકુલમેવ ગહિતન્તિ આહ "**તન્તં વિય આકુલકજાતા**"તિ. સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું "**યથા નામા**"તિઆદિ વુત્તં. **સમાનેતુ**ન્તિ પુબ્બેન પરં સમં કત્વા આનેતું, અવિસમં ઉજું કાતુન્તિ અત્થો. તન્તમેવ વા આકુલં **તન્તાકુલં**, તન્તાકુલં વિય જાતા ભૂતાતિ **તન્તાકુલજાતા**. મજ્ઝિમં પટિપદં અનુપગન્ત્વા અન્તદ્વયપતનેન **પચ્ચયાકારે ખલિતા આકુલા બ્યાકુલા હોન્તિ**. તેનેવ અન્તદ્વયપતનેન તંતંદિટ્ઠિગાહવસેન પરિબ્ભમન્તા ઉજુકં ધમ્મટ્ઠિતિ કથં પટિપજ્જિતું ન જાનન્તિ. તેનાહ "**ન સક્કોન્તિ તં પચ્ચયાકારં ઉજું કાતુ**"ન્તિ. **દ્વે બોધિસત્તે**તિ પચ્ચેકબોધિસત્તમહાબોધિસત્તે. **અત્તનો ધમ્મતાયા**તિ અત્તનો સભાવેન,

પરોપદેસેન વિનાતિ અત્થો. **તત્થ તત્થ ગુળકજાતન્તિ** તસ્મિં તસ્મિં ઠાને જાતગુળકમ્પિ **ગણ્ઠીતિ** સુત્તગણ્ઠિ. તતો એવ **ગણ્ઠિબદ્ધં** બદ્ધગણ્ઠિકં. **પચ્ચયેસુ પક્ખલિત્વાતિ** અનિચ્ચદુક્ખાનત્તાદિસભાવેસુ પચ્ચયધમ્મેસુ નિચ્ચાદિગ્ગાહવસેન પક્ખલિત્વા. **પચ્ચયે ઉજું કાતું અસક્કોન્તાતિ** તસ્સેવ નિચ્ચાદિગ્ગાહસ્સ અવિસ્સજ્જનતો પચ્ચયધમ્મનિમિત્તં અત્તનો દસ્સનં ઉજું કાતું અસક્કોન્તા ઇદંસચ્ચાભિનિવેસકાયગન્થવસેન ગણ્ઠિકજાતા હોન્તીતિ આહ "**દ્વાસટ્ઠિ...પે॰... ગણ્ઠિબદ્ધા**"તિ. **યે હિ કેચિ** સમણા વા બ્રાહ્મણા વા સસ્સતદિટ્ઠિઆદિદિટ્ઠિયો **નિસ્સિતા** અલ્લીના.

વિનનતો "કુલા"તિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામસ્સ તન્તવાયસ્સ ગણ્ઠિકં નામ આકુલભાવેન અગ્ગતો વા મૂલતો વા દુવિઞ્ઞેય્યાયેવ ખલિતતન્તસુત્તન્તિ આહ "**કુલાગણ્ઠિકં વુચ્ચતિ પેસકારકઞ્જિયસુત્ત**"ન્તિ. **સકુણિકાતિ** કુલાવકસકુણિકા. સા હિ રુક્ખસાખાસુ ઓલમ્બનકુલાવકા હોતિ. તઞ્હિ સા કુલાવકં તતો તતો તિણહીરાદિકે આનેત્વા તથા વિનન્ધતિ, યથા તેસં પેસકારકઞ્જિયસુત્તં વિય અગ્ગેન વા અગ્ગં મૂલેન વા મૂલં સમાનેતું વિવેચેતું વા ન સક્કા. તેનાહ "**યથા હી**"તિઆદિ. **તદુભયમ્પીતિ** "કુલાગણ્ઠિક"ન્તિ વુત્તં કઞ્જિયસુત્તં, કુલાવકઞ્ચ. **પુરિમનયેનેવાતિ** "એવમેવ સત્તા"તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેનેવ.

કામં મુઞ્જપબ્બજતિણાનિ યથાજાતાનિપિ દીઘભાવેન પતિત્વા અરઞ્ઞટ્ઠાને અઞ્ઞમઞ્ઞં વિનન્ધિત્વા આકુલબ્યાકુલાનિ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ, તાનિ પન ન તથા દુબ્બિવેચિયાનિ, યથા રજ્જુભૂતાનીતિ દસ્સેતું "**યથા તાની**"તિઆદિ વુત્તં. સેસમેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

અપાયાતિ અવડ્ઢિતા, સુખેન, સુખહેતુના વા વિરહિતાતિ અત્થો. **દુક્ખસ્સ ગતિભાવતોતિ** આપાયિકસ્સ દુક્ખસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભાવતો. **સુખસમુસ્સયતોતિ** અબ્ભુદયતો. **વિનિપતિતત્તાતિ** વિરૂપં નિપતિતત્તા યથા તેનત્તભાવેન સુખસમુસ્સયો ન હોતિ, એવં નિપતિતત્તા. **ઇતરોતિ** સંસારો. નનુ "અપાય"ન્તિઆદિના વુત્તોપિ સંસારો એવાતિ? સચ્ચમેતં, નિરયાદીનં પન અધિમત્તદુક્ખભાવદસ્સનત્થં અપાયાદિગ્ગહણં. ગોબલીબદ્દઞાયેનાયમત્થો વેદિતબ્બો. **ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટીતિ** પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં હેતુફલભાવેન અપરાપરં પવત્તિ. **અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાનાતિ** અવિચ્છેદેન પવત્તમાના. **તં સબ્બમ્પીતિ** તં "અપાય"ન્તિઆદિના વુત્તં સબ્બં અપાયદુક્ખઞ્ચેવ વટ્ટદુક્ખઞ્ચ. "**મહાસમુદ્દે વાતુક્ખિત્તનાવા વિયા**"તિ ઇદં પરિબ્ભમટ્ઠાનસ્સ મહન્તદસ્સનત્થઞ્ચેવ પરિબ્ભમનસ્સ અનવટ્ઠિતતાદસ્સનત્થઞ્ચ "**ઉપમાય. યન્તેસુ યુત્તગોણો વિયા**"તિ ઇદં પન અવસભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ દુપ્પમોક્ખભાવદસ્સનત્થઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં.

પટિચ્ચસમુપ્પાદવણ્ણના

ઇમિના તાવાતિ એત્થ **તાવ**-સદ્દો કમત્થો, તેન "તન્તાકુલકજાતા"તિ પદસ્સ અનુસન્ધિ પરતો આવિભવિસ્સતીતિ દીપેતિ. **અત્થિ ઇદપ્પચ્ચયાતિ** એત્થ અયં પચ્ચયોતિ ઇદપ્પચ્ચયો, તસ્મા **ઇદપ્પચ્ચયા,** ઇમસ્મા પચ્ચયાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – "ઇમસ્મા નામ પચ્ચયા જરામરણ"ન્તિ એવં વત્તબ્બો અત્થિ નુ ખો જરામરણસ્સ પચ્ચયોતિ. તેનાહ "**અત્થિ નુ ખો...પે॰... ભવેય્યા**"તિ. એત્થ હિ "કિં પચ્ચયા જરામરણં? જાતિપચ્ચયા જરામરણ"ન્તિ ઉપરિ જાતિસદ્દપચ્ચયસદ્દસમાનાધિકરણેન કિં-સદ્દેન ઇદં-સદ્દસ્સ સમાનાધિકરણતાદસ્સનતો કમ્મધારયસમાસતા ઇદપ્પચ્ચયસદ્દસ્સ યુજ્જતિ. ન હેત્થ "ઇમસ્સ પચ્ચયા ઇદપ્પચ્ચયા"તિ જરામરણસ્સ, અઞ્ઞસ્સ વા પચ્ચયતો જરામરણસમ્ભવપુચ્છા સમ્ભવતિ વિઞ્ઞાતભાવતો,

અસમ્ભવતો ચ, જરામરણસ્સ પન પચ્ચયપુચ્છા સમ્ભવતિ. પચ્ચયસદ્દસમાનાધિકરણતાયઞ્ચ ઇદં-સદ્દસ્સ ''ઇમસ્મા પચ્ચયા''તિ પચ્ચયપુચ્છા યુજ્જતિ.

સા પન સમાનાધિકરણતા યદિપિ અઞ્ઞપદત્થસમાસેપિ લબ્ભતિ, અઞ્ઞપદત્થવચનિચ્છાભાવતો પનેત્થ કમ્મધારયસમાસો વેદિતબ્બો. સામિવચનસમાસપક્ખે પન નત્થેવ સમાનાધિકરણતાસમ્ભવોતિ. નનુ ચ ''ઇદપ્પચ્ચયતા પટિચ્ચસમુપ્પાદો''તિ એત્થ ઇદપ્પચ્ચય-સદ્દો સામિવચનસમાસો ઇચ્છિતોતિ? સચ્ચં ઇચ્છિતો ઉજુકમેવ તત્થ પટિચ્ચસમુપ્પાદવચનિચ્છાતિ કત્વા, ઇધ પન કેવલં જરામરણસ્સ પચ્ચયપરિપુચ્છા અધિપ્પેતા, તસ્મા યથા તત્થ ઇદં-સદ્દસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદવિસેસનતા, ઇધ ચ ''પુચ્છિતબ્બપચ્ચયત્થતા સમ્ભવતિ, તથા તત્થ, ઇધ ચ સમાસકપ્પના વેદિતબ્બા. કસ્મા પન તત્થ કમ્મધારયસમાસો ન ઇચ્છિતોતિ? હેતુપ્પભવાનં હેતુ પટિચ્ચસમુપ્પાદોતિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ કમ્મધારયસમાસે અસમ્ભવતોતિ ઇમસ્સ, અત્તનો પચ્ચયાનુરૂપસ્સ અનુરૂપો પચ્ચયો ઇદપ્પચ્ચયોતિ એતસ્સ ચ અત્થસ્સ ઇચ્છિતત્તા. યો પનેત્થ ઇદં-સદ્દેન ગહિતો અત્થો, સો ''અત્થિ ઇદપ્પચ્ચયા જરામરણ''ન્તિ જરામરણગ્ગહણેનેવ ગહિતોતિ ઇદં-સદ્દો પટિચ્ચસમુપ્પાદતો પરિચ્ચજનતો અઞ્ઞસ્સ અસમ્ભવતો પચ્ચયે અવતિટ્ઠતિ, તેનેત્થ કમ્મધારયસમાસો. તત્થ પન ઇદં-સદ્દસ્સ તતો પરિચ્ચજનકારણં નત્થીતિ સામિવચનસમાસો એવ ઇચ્છિતો. **અટ્ઠકથાયં**પન યસ્મા જરામરણાદીનં પચ્ચયપુચ્છામુખેનાયં પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસના આરદ્ધા, પટિચ્ચસમુપ્પાદો ચ નામ અત્થતો હેતુપ્પભવાનં હેતૂતિ વુત્તો વાયમત્થો, તસ્મા ''ઇમસ્સ જરામરણસ્સ પચ્ચયો''તિ એવમત્થવણ્ણના કતા.

પણ્ડિતેનાતિ એકંસબ્યાકરણીયાદિપઞ્હાવિસેસજાનનસમત્થાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતેન. તમેવ હિસ્સ પણ્ડિચ્ચં દસ્સેતું ''**યથા**''તિઆદિ વુત્તં . યાદિસસ્સ જીવસ્સ દિટ્ઠિગતિકો સરીરતો અનઞ્ઞત્તં પુચ્છતિ ''**તં જીવં તં સરીર**''ન્તિ, સો એવં પરમત્થતો નુપલબ્ભતિ, કથં તસ્સ વઞ્ઝાતનયસ્સ વિય દીઘરસ્સતા સરીરતો અઞ્ઞતા વા અનઞ્ઞતા વા બ્યાકાતબ્બા સિયા, તસ્માસ્સ પઞ્હસ્સ ઠપનીયતા વેદિતબ્બા. **તુણ્હીભાવો** નામેસ પુચ્છતો અનાદરો વિહેસા વિય હોતીતિ ''**અબ્યાકતમેત**''ન્તિ પકારન્તરમાહ. એવં અબ્યાકરણકારણં ઞાતુકામસ્સ કથેતબ્બં હોતિ, કથિતે ચ જાનન્તસ્સ પમાદોપિ એવં સિયા, કથનવિધિ પન ''યાદિસસ્સા''તિઆદિના દસ્સિતો એવ. **એવં અપ્પટિપજ્જિત્વા**તિ એવં ઠપનીયપઞ્હે વિય તુણ્હીભાવાદિં અનાપજ્જિત્વા એવ. ''અપ્પટિપજ્જિત્વા''તિ વચનં નિદસ્સનમત્તમેતં. ''કિં સબ્બં અનિચ્ચ''ન્તિ વુત્તે ''કિં સઙ્ખતં સન્ધાય પુચ્છસિ, ઉદાહુ અસઙ્ખત''ન્તિ પટિપુચ્છિત્વા બ્યાકાતબ્બં હોતિ ''કિં ખન્ધપઞ્ચકં પરિઞ્ઞેય્ય''ન્તિ પુટ્ઠે ''અત્થિ તત્થ પરિઞ્ઞેય્યં, અત્થિ ન પરિઞ્ઞેય્ય''ન્તિ વિભજ્જ બ્યાકાતબ્બં હોતિ, એવં અપ્પટિપજ્જિત્વાતિ ચ અયમેત્થ અત્થો ઇચ્છિતોતિ. પુબ્બે યસ્સ પચ્ચયસ્સ અત્થિતામત્તં ચોદિતન્તિ અત્થિતામત્તં વિસ્સજ્જિતં. પુચ્છાસભાગેન હિ વિસ્સજ્જનન્તિ. ઇદાનિ તસ્સેવ સરૂપપુચ્છા કરીયતીતિ ''**પુન કિ**''ન્તિ વુત્તં. ઇધાપિ ''યથા''તિઆદિ સબ્બં આનેત્વા વત્તબ્બં.

''એસ નયો સબ્બપદેસૂ''તિ અતિદેસવસેન ઉસ્સુક્કં કત્વા ''**નામરૂપપચ્ચયા**''તિઆદિના તત્થ અપવાદો આરદ્ધો. યસ્મા દસ્સેતુકામો, તસ્મા ઇદં વુત્તન્તિ યોજના. **છન્નં વિપાકસમ્ફસ્સાનંયેવ ગહણં હોતિ** વિઞ્ઞાણાદિ વેદનાપરિયોસાના વિપાકવિધીતિ કત્વા અનેકેસુ સુત્તપદેસુ, (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; ઉદા॰ ૧) અભિધમ્મે (વિભ॰ ૨૨૫) ચ યેભુય્યેન તેસંયેવ ગહણસ્સ નિરુળ્હત્તા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકત્થો, તેનેત્થ ''ગહિતમ્પી''તિઆદિના વુચ્ચમાનંયેવ વિસેસં જોતેતિ. પચ્ચયભાવો નામ પચ્ચયુપ્પન્નાપેક્ખો તેન વિના તસ્સ અસમ્ભવતો. તસ્મા **સળાયતનપ્પચ્ચયા**તિ ''સળાયતનપચ્ચયા ફસ્સો''તિ ઇમિના પદેનાતિ યોજના. અવયવેન વા સમુદાયોપલક્ખણમેતં ''સળાયતનપચ્ચયા''તિ, તસ્મા ''સળાયતનપચ્ચયા ફસ્સો''તિ ઇમિના પદેનાતિ વુત્તં

હોતિ. **ગહિતમ્પીતિ** છબ્બિધં વિપાકફસ્સમ્પિ. **અગ્ગહિતમ્પીતિ** અવિપાકફસ્સમ્પિ કુસલાકુસલકિરિયાફસ્સમ્પિ. પચ્ચયુપ્પન્નવિસેસં દસ્સેતુકામોતિ યોજના. ન ચેત્થ પચ્ચયુપ્પન્નોવ ઉપાદિન્નો ઇચ્છિતો, અથ ખો પચ્ચયોપિ ઉપાદિન્નો ઇચ્છિતોતિ અજ્ઝત્તિકાયતનસ્સેવ સળાયતનગ્ગહણેન ગહણન્તિ કત્વા વુત્તં "**સળાયતનતો…પે॰… દસ્સેતુકામો**"તિ. ન હિ ફસ્સસ્સ ચક્ખાદિસળાયતનમેવ પચ્ચયો, અથ ખો ''ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૧, ૪૨૫, ૪૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૪૪, ૪૫; ૨.૪.૬૦; કથા॰ ૪૬૫, ૪૬૭) વચનતો રૂપાયતનાદિરૂપઞ્ચ ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિનામઞ્ચ પચ્ચયો, તસ્મા ઇમં ચક્ખાદિસળાયતનતો અતિરિત્તં આવજ્જનાદિ વિય સાધારણં અહુત્વા, તસ્સ તસ્સ ફસ્સસ્સ સાધારણતાય અઞ્ઞં વિસેસપચ્ચયં પિ-સદ્દેન અવિસિટ્ઠં સાધારણપચ્ચયં પિદસ્સેતુકામો ભગવા, ''નામરૂપપચ્ચયા ફસ્સો''તિ ઇદં વુત્તન્તિ યોજના. **અભિધમ્મભાજનીયે**પિ ઇમમેવ પચ્ચયં સન્ધાય ''નામરૂપપચ્ચયા ફસ્સો''તિ વુત્તન્તિ **તદટ્ઠકથાયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૪૩) ''પચ્ચયવિસેસદસ્સનત્થઞ્ચેવ **મહાનિદાનદેસનાસઙ્ગહત્થઞ્ચા**''તિ **અત્થવણ્ણના** કતા. **પચ્ચયાનન્તિ** જાતિઆદીનં પચ્ચયધમ્માનં. **નિદાનં કથિતન્તિ** જરામરણાદિકસ્સ નિદાનત્તં કથિતં એકંસિકો પચ્ચયભાવો કથિતો. તઞ્હિ તેસં પચ્ચયભાવે અબ્યભિચારીતિ દસ્સેતું ''ઇતિ ખો પનેત''ન્તિઆદિના ઉપરિ દેસના પવત્તા. **નિજ્જટે**તિ નિજ્જાલકે. **નિગ્ગુમ્બે**તિ નિક્ખેપે. પદદ્વયેનાપિ આકુલાભાવમેવ દસ્સેતિ, તસ્મા અનાકુલં અબ્યાકુલં મહન્તં પચ્ચયનિદાનમેત્થ કથિતન્તિ **મહાનિદાનં** સુત્તં અઞ્ઞથાભાવસ્સ અભાવતો.

૯૮. **તેસં તેસં પચ્ચયાનન્તિ** તેસં તેસં જાતિઆદીનં પચ્ચયાનં. યસ્મા પચ્ચયભાવો નામ તેહિ તેહિ પચ્ચયેહિ અનૂનાધિકેહેવ તસ્સ તસ્સ ફલસ્સ સમ્ભવતો **તથો** તચ્છો, તપ્પકારો વા સામગ્ગિઉપગતેસુ પચ્ચયેસુ મુહુત્તમ્પિ **તથો** નિબ્બત્તનધમ્માનં અસમ્ભવાભાવતો. **અવિતથો** અવિસંવાદનકો વિસંવાદનાકારવિરહિતો અઞ્ઞધમ્મપચ્ચયેહિ અઞ્ઞધમ્માનુપ્પત્તિતો. "**અનઞ્ઞથા**"તિ વુચ્ચતિ અઞ્ઞથાભાવસ્સ અભાવતો. તસ્મા "**તથં અવિતથં અનઞ્ઞથં પચ્ચયભાવં દસ્સેતુ**"ન્તિ વુત્તં. પરિયાયતિ અત્તનો ફલં પરિગ્ગહેત્વા વત્તતીતિ **પરિયાયો**, હેતૂતિ આહ "**પરિયાયેનાતિ કારણેના**"તિ. **સબ્બેન સબ્બન્તિ** દેવત્તાદિના સબ્બભાવેન સબ્બા જાતિ. **સબ્બથા સબ્બન્તિ** તત્થાપિ ચાતુમહારાજિકાદિસબ્બાકારેન સબ્બા, **નિપાતદ્વયમેતં**, નિપાતઞ્ચ અબ્યયં, તઞ્ચ સબ્બલિઙ્ગવિભત્તિવચનેસુ એકાકારમેવ હોતીતિ પાળિયં ''સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બ''ન્તિ વુત્તં. અત્થવચને પન તસ્સ તસ્સ જાતિસદ્દાપેક્ખાય ઇત્થિઅત્થવુત્તિતં દસ્સેતું "**સબ્બાકારેન સબ્બા**"તિઆદિ વુત્તં. **ઇમિનાવ નયેનાતિ** ઇમિના જાતિવારે વુત્તેનેવ નયેન. **દેવાદીસૂતિ આદિ**-સદ્દેન ગન્ધબ્બયક્ખાદિકે પાળિયં (દી॰ નિ॰ ૨.૯૮) આગતે, તદન્તરભેદે ચ સઙ્ગણ્હાતિ.

ઇધ નિક્ખિત્તઅત્થવિભજનત્થેતિ ઇમસ્મિં ''કસ્સચિ કિમ્હિચી''તિ અનિયમતો ઉદ્દેસવસેન વુત્તત્થસ્સ નિદ્દિસનત્થે જોતેતબ્બે **નિપાતો**, તદત્થજોતનં નિપાતપદન્તિ અત્થો. **તસ્સાતિ** તસ્સ પદસ્સ. **તેતિ** ધમ્મદેસનાય સમ્પદાનભૂતં થેરં વદતિ. **સેય્યથિદન્તિ** વા તે કતમેતિ ચેતિ અત્થો. યે હિ ''કસ્સચી''તિ, ''કિમ્હિચી''તિ ચ અનિયમતો વુત્તો અત્થો, તે કતમેતિ. કથેતુકમ્યતાપુચ્છા હેસા. **દેવભાવાયાતિ** દેવભાવત્થં. **ખન્ધજાતીતિ** ખન્ધપાતુભાવો, યથા ખન્ધેસુ ઉપ્પન્નેસુ ''દેવા''તિ સમઞ્ઞા હોતિ, તથા તેસં ઉપ્પાદોતિ અત્થો. તેનાહ "**યાયા**"તિ આહ. **સબ્બપદેસૂતિ** ''ગન્ધબ્બાનં ગન્ધબ્બત્થાયા''તિઆદીસુ સબ્બેસુ જાતિનિદ્દેસપદેસુ , ભવાદિપદેસુ ચ. યેન હિ નયેન સચે હિ જાતીતિ અયમત્થયોજના કતા, જાતિનિદ્દેસપદેસોવ ''ભવો''તિઆદિના ભવાદિપદેસુપિ સો કાતબ્બોતિ. **દેવાતિ ઉપપત્તિદેવા** ચાતુમહારાજિકતો પટ્ઠાય યાવ ભવગ્ગા દિબ્બન્તિ કામગુણાદીહિ કીળન્તિ લળન્તિ વિહરન્તિ જોતન્તીતિ કત્વા. ગન્ધં અબ્બન્તિ પરિભુઞ્જન્તીતિ **ગન્ધબ્બા**, ધતરટ્ઠસ્સ મહારાજસ્સ

પરિવારભૂતા. યજન્તિ વેસ્સવણસક્કાદિકે પૂજેન્તીતિ **યક્ખા**, તેન તેન વા પણિધિકમ્માદિના યજિતબ્બા પૂજેતબ્બાતિ **યક્ખા**, વેસ્સવણસ્સ મહારાજસ્સ પરિવારભૂતા. **અટ્ઠકથાયં** પન ''અમનુસ્સા''તિ અવિસેસેન વુત્તં. **ભૂતા**તિ કુમ્ભણ્ડા, વિરૂળ્હકસ્સ મહારાજસ્સ પરિવારભૂતા. **અટ્ઠકથાયં** પન ''યે કેચિ નિબ્બત્તસત્તા''તિ અવિસેસેન વુત્તં. **અટ્ઠિપક્ખા** ભમરતુપ્પળાદયો. **ચમ્મપક્ખા** જતુસિઙ્ગાલાદયો. **લોમપક્ખા** હંસમોરાદયો. **સરીસપા** અહિવિચ્છિકસતપદિઆદયો.

''**તેસં તેસ**''ન્તિ ઇદં ન યેવાપનકનિદ્દેસો વિય અવુત્તસઙ્ગહત્થં વચનં, અથ ખો અયેવાપનકનિદ્દેસો વિય વુત્તસઙ્ગહત્થન્તિ. **આદિ**-સદ્દેનેવ ચ આમેડિતત્થો સઙ્ગય્હતીતિ આહ ''**તેસં તેસં દેવગન્ધબ્બાદીન**''ન્તિ. **તદત્તાયા**તિ તંભાવાય, યથારૂપેસુ ખન્ધેસુ પવત્તમાનેસુ ''દેવા ગન્ધબ્બા''તિ લોકસમઞ્ઞા હોતિ, તથારૂપતાયાતિ અત્થો. તેનાહ ''**દેવગન્ધબ્બાદિભાવાયા**''તિ. ''નિરોધો, વિગમો''તિ ચ પટિલદ્ધત્તાલાભસ્સ ભાવો વુચ્ચતિ, ઇધ પન અચ્ચન્તાભાવો અધિપ્પેતો ''સબ્બસો જાતિયા અસતી''તિ અવત્વા ''જાતિનિરોધા''તિ વુત્તત્તાતિ આહ ''**અભાવાતિ અત્થો**''તિ.

ફલત્થાય હિનોતીતિ યથા ફલં તતો નિબ્બત્તતિ, એવં હિનોતિ પવત્તતિ, તસ્સ હેતુભાવં ઉપગચ્છતીતિ અત્થો. **ઇદં ગણ્હથ ન**ન્તિ ''ઇદં મે ફલં, ગણ્હથ ન''ન્તિ એવં **અપ્પેતિ વિય** નિય્યાતેતિ વિય. ''એસ નયો''તિ અવિસેસં અતિદિસિત્વા વિસેસમત્તસ્સ અત્થં દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ વુત્તં. નનુ ચાયં જાતિ પરિનિપ્ફન્ના, સઙ્ખતભાવા ચ ન હોતિ વિકારભાવતો, તથા જરામરણં, તસ્સ કથં સા હેતુ હોતીતિ ચોદનં સન્ધાયાહ ''**જરામરણસ્સ હી**''તિઆદિ. તબ્ભાવે ભાવો, તદભાવે ચ અભાવો જરામરણસ્સ જાતિયા ઉપનિસ્સયતા.

૯૯. **ઓકાસપરિગ્ગહો**તિ પવત્તિટ્ઠાનપરિગ્ગહો. **ઉપપત્તિભવે** યુજ્જતિ ઉપપત્તિક્ખન્ધાનં યથાવુત્તટ્ઠાનતો અઞ્ઞત્થ અનુપ્પજ્જનતો. **ઇધ પના**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે ''કામભવો''તિઆદિના આગતે ઇમસ્મિં ઠાને. **કમ્મભવે યુજ્જતિ** કામભવાદિજોતના વિસેસતો તસ્સ જાતિયા પચ્ચયભાવતોતિ. તેનાહ ''**સો હિ જાતિયા ઉપનિસ્સયકોટિયાવ પચ્ચયો**''તિ. નનુ ચ ઉપપત્તિભવોપિ જાતિયા ઉપનિસ્સયવસેન પચ્ચયો હોતીતિ? સચ્ચં હોતિ, સો પન ન તથા પધાનભૂતો, કમ્મભવો પન પધાનભૂતો પચ્ચયો જનકભાવતોતિ. ''સો હિ જાતિયા''તિઆદિ વુત્તં કામભવૂપગં કમ્મં કામભવો. એસ નયો રૂપારૂપભવેસુપિ. **ઓકાસપરિગ્ગહોવ કતો**''કિઞ્ચિ''તિ ઇમિના સત્તપરિગ્ગહસ્સ કતત્તા.

૧૦૦. **તિણ્ણમ્પિ કમ્મભવાન**ન્તિ કામકમ્મભવાદીનં તિણ્ણમ્પિ કમ્મભવાનં. **તિણ્ણઞ્ચ ઉપપત્તિભવાન**ન્તિ કામુપપત્તિભવાદીનં તિણ્ણઞ્ચ ઉપપત્તિભવાનં. **તથા સેસાનિપી**તિ દિટ્ઠુપાદાનાદીનિ સેસુપાદાનાનિપિ તિણ્ણમ્પિ કમ્મભવાનં, તિણ્ણઞ્ચ ઉપપત્તિભવાનં પચ્ચયોતિ અત્થો. **ઇતી**તિ એવં વુત્તનયેન. દ્વાદસ કમ્મભવા દ્વાદસ ઉપપત્તિભવાતિ **ચતુવીસતિભવા વેદિતબ્બા**. યસ્મા કમ્મભવસ્સ પચ્ચયભાવમુખેનેવ ઉપાદાનં ઉપપત્તિભવસ્સ પચ્ચયો નામ હોતિ, ન અઞ્ઞથા, તસ્મા ઉપાદાનં કમ્મભવસ્સ ઉજુકમેવ પચ્ચયભાવોતિ આહ ''**નિપ્પરિયાયેનેત્થ દ્વાદસ કમ્મભવા લબ્ભન્તી**''તિ. **તેસ**ન્તિ કમ્મભવાનં. **સહજાતકોટિયા**તિ અકુસલસ્સ કમ્મભવસ્સ સહજાતં ઉપાદાનં સહજાતકોટિયા, ઇતરં અનન્તરૂપનિસ્સયાદિવસેન ઉપનિસ્સયકોટિયા, કુસલસ્સ કમ્મભવસ્સ પન ઉપનિસ્સયકોટિયાવ પચ્ચયો. એત્થ ચ યથા અઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતાદિપચ્ચયાનં સહજાતપચ્ચયેન એકસઙ્ગહતં દસ્સેતું ''સહજાતકોટિયા''તિ વુત્તં, એવં

આરમ્મણૂપનિસ્સયઅનન્તરૂપનિસ્સયપકતૂપનિસ્સયાનં એકજ્ઝં ગહણવસેન “**ઉપનિસ્સયકોટિયા**”તિ વુત્તન્તિ **દટ્ઠબ્બં**.

૧૦૧. ઉપાદાનસ્સાતિ એત્થ કામુપાદાનસ્સ **તણ્હા** ઉપનિસ્સયકોટિયાવ પચ્ચયો, સેસુપાદાનાનં **સહજાતકોટિયાપિ ઉપનિસ્સયકોટિયાપિ** વિઞ્ઞાણાદિ ચ વેદનાપરિયોસાના વિપાકવિધીતિ કત્વા.

૧૦૨. યદિદં વેદનાતિ એત્થ વિપાકવેદનાતિ તમેવ તાવ **ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો** ઇતરકોટિયા અસમ્ભવતો. **અઞ્ઞા**તિ કુસલાકુસલકિરિયવેદના. **અઞ્ઞથાપી**તિ સહજાતકોટિયાપિ.

૧૦૩. એત્તાવતાતિ જરામરણાદીનં પચ્ચયપરમ્પરાદસ્સનવસેન પવત્તાય એત્તકાય દેસનાય. **પુરિમતણ્હ**ન્તિ પુરિમભવસિદ્ધં તણ્હં. ‘‘એસ પચ્ચયો તણ્હાય, યદિદં વેદના’’તિ વત્વા તદનન્તરં ‘‘ફસ્સપચ્ચયા વેદનાતિ ઇતિ ખો પનેતં વુત્ત’’ન્તિઆદિના વેદનાય પચ્ચયભૂતસ્સ ફસ્સસ્સ ઉદ્ધરણં અઞ્ઞેસુ સુત્તેસુ આગતનયેન પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ દેસનામગ્ગો , તં પન અનોતરિત્વા સમુદાચારતણ્હાદસ્સનમુખેનેવ તણ્હામૂલકધમ્મે દેસેન્તો આચિણ્ણદેસનામગ્ગતો ઓક્કમન્તો વિય, તઞ્ચ દેસનં પસ્સતો અપ્પવત્તન્તિ પસય્હ બલક્કારેન દેસેન્તો વિય ચ હોતીતિ આહ “**ઇદાની**”તિઆદિ. **દ્વે તણ્હા**તિ ઇધાધિપ્પેતતણ્હા એવ દ્વિધા ભિન્દન્તો આહ. **એસનતણ્હા**તિ ભોગાનં પરિયેસનવસેન પવત્તતણ્હા. **એસિતતણ્હા**તિ પરિયિટ્ઠેસુ ભોગેસુ ઉપ્પજ્જમાનતણ્હા. **સમુદાચારતણ્હાયા**તિ પરિયુટ્ઠાનવસેન પવત્તતણ્હાય. **દુવિધાપેસા વેદનં પટિચ્ચ તણ્હા નામ વેદનાપચ્ચયા ચ** અપ્પટિલદ્ધાનં ભોગાનં પટિલાભાય પરિયેસના, લદ્ધેસુ ચ તેસુપાતબ્યતાપત્તિઆદિ હોતીતિ.

પરિતસ્સનવસેન પરિયેસતિ એતાયાતિ **પરિયેસના**. આસયતો, પયોગતો ચ પરિયેસના તથાપવત્તો ચિત્તુપ્પાદો. તેનાહ “**તણ્હાય સતિ હોતી**”તિ. **રૂપાદિઆરમ્મણપટિલાભો**તિ સવત્થુકાનં રૂપાદિઆરમ્મણાનં ગવેસનવસેન, પવત્તિયં પન અપરિયિટ્ઠંયેવ લબ્ભતિ, તમ્પિ અત્થતો પરિયેસનાય લદ્ધમેવ નામ તથારૂપસ્સ કમ્મસ્સ પુબ્બેકતત્તા એવ લબ્ભનતો. તેનાહ “**સો હિ પરિયેસનાય સતિ હોતી**”તિ. **સુખવિનિચ્છય**ન્તિ સુખં વિસેસતો નિચ્છિનોતીતિ સુખવિનિચ્છયો, સુખં સભાવતો, સમુદયતો, અત્થઙ્ગમનતો, નિસ્સરણતો ચ યાથાવતો જાનિત્વા પવત્તઞાણં, તં સુખવિનિચ્છયં. **જઞ્ઞા**તિ જાનેય્ય. ‘‘સુભસુખ’’ન્તિઆદિકં આરમ્મણે અભૂતાકારં વિવિધં નિન્નભાવેન નિચ્છિનોતિ આરોપેતીતિ **વિનિચ્છયો**. અસ્સાદાનુપસ્સનતણ્હાદિટ્ઠિયાપિ એવમેવ વિનિચ્છયભાવો વેદિતબ્બો. ઇમસ્મિં પન સુત્તે વિતક્કોયેવ આગતોતિ યોજના. **ઇમસ્મિં પન સુત્તે**તિ સક્કપઞ્હસુત્તે. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૮) તત્થ હિ ‘‘છન્દો ખો, દેવાનં ઇન્દ, વિતક્કનિદાનો’’તિ આગતં. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં **મહાનિદાનસુત્તે**. “**વિતક્કેનેવ વિનિચ્છિનાતી**”તિ એતેન ‘‘વિનિચ્છીયતિ એતેનાતિ વિનિચ્છયો’’તિ વિનિચ્છય-સદ્દસ્સ કરણસાધનમાહ. “**એત્તક**”ન્તિઆદિ વિનિચ્છયનાકારદસ્સનં.

છન્દનટ્ઠેન છન્દો, એવં રઞ્જનટ્ઠેન રાગો, સ્વાયં અનાસેવનતાય મન્દો હુત્વા પવત્તો ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ “**દુબ્બલરાગસ્સાધિવચન**”ન્તિ. **અજ્ઝોસાન**ન્તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનિવિસનં. ‘‘મય્હં ઇદ’’ન્તિ હિ તણ્હાગાહો યેભુય્યેન અત્તગ્ગાહસન્નિસ્સયોવ હોતિ. તેનાહ ‘‘અહં મમ’’ન્તિ, “**બલવસન્નિટ્ઠાન**”ન્તિ ચ તેસં ગાહાનં થિરભાવપ્પત્તિમાહ. **તણ્હાદિટ્ઠિવસેન પરિગ્ગહકરણ**ન્તિ ‘‘અહં મમ’’ન્તિ બલવસન્નિટ્ઠાનવસેન અભિનિવિટ્ઠસ્સ અત્તત્તનિયગ્ગાહવત્થુનો અઞ્ઞાસાધારણં વિય કત્વા પરિગ્ગહેત્વા ઠાનં, તથાપવત્તો લોભસહગતચિત્તુપ્પાદો. અત્તના પરિગ્ગહિતસ્સ વત્થુનો યસ્સ વસેન પરેહિ સાધારણભાવસ્સ અસહમાનો હોતિ પુગ્ગલો, સો ધમ્મો

અસહનતા. એવં વચનત્થં વદન્તિ નિરુત્તિનયેન. સદ્દલક્ખણે પન યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન મચ્છરિયયોગતો પુગ્ગલો મચ્છરો, તસ્સ ભાવો, કમ્મં વા **મચ્છરિયં**, મચ્છેરો ધમ્મો. મચ્છરિયસ્સ બલવભાવતો આદરેન રક્ખણં આરક્ખોતિ આહ "**દ્વાર...પે॰... સુટ્ઠુ રક્ખણ**"ન્તિ. અત્તનો ફલં કરોતીતિ **કરણં**, યં કિઞ્ચિ કારણં, અધિકં કરણન્તિ **અધિકરણં**, વિસેસકારણં. વિસેસકારણઞ્ચ ભોગાનં આરક્ખદણ્ડાદાનાદિઅનત્થસમ્ભવસ્સાતિ વુત્તં "**આરક્ખાધિકરણ**"ન્તિઆદિ. **પરનિસેધનત્થન્તિ** મારણાદિના પરેસં વિબાધનત્થં. આદીયતિ એતેનાતિ **આદાનં**, દણ્ડસ્સ આદાનં **દણ્ડાદાનં**, અભિભવિત્વા પરવિહેઠનચિત્તુપ્પાદો. **સત્થાદાનેપિ** એસેવ નયો. હત્થપરામાસાદિવસેન કાયેન કાતબ્બકલહો **કાયકલહો. મમ્મઘટ્ટનાદિવસેન** વાચાય કાતબ્બકલહો **વાચાકલહો**. વિરુજ્ઝનવસેન વિરૂપં ગણ્હાતિ એતેનાતિ **વિગ્ગહો**. વિરુદ્ધં વદતિ એતેનાતિ **વિવાદો. તુવં તુવન્તિ** અગારવવચનસહચરણતો તુવં તુવં, સબ્બેતે તથાપવત્તા દોસસહગતચિત્તુપ્પાદા વેદિતબ્બા. તેનાહ ભગવા "અનેકે પાપકા અકુસલા ધમ્મા સમ્ભવન્તી"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૦૪).

૧૧૨. દેસનં નિવત્તેસીતિ "તણ્હં પટિચ્ચ પરિયેસના"તિઆદિના અનુલોમનયેન પવત્તિતં દેસનં પટિલોમનયેન પુન "આરક્ખાધિકરણ"ન્તિ આરભન્તો નિવત્તેસિ. **પઞ્ચકામગુણિકરાગવસેનાતિ** આરમ્મણભૂતા પઞ્ચ કામગુણા એતસ્સ અત્થીતિ પઞ્ચકામગુણિકો, તત્થ રઞ્જનવસેન અભિરમણવસેન પવત્તરાગો, તસ્સ વસેન **ઉપ્પન્ના** રઞ્જનવસેન તણ્હાયનવસેન પવત્તા **રૂપાદિતણ્હાવ** કામેસુ તણ્હાતિ **કામતણ્હા**. ભવતિ અત્થિ સબ્બકાલં તિટ્ઠતીતિ પવત્તા ભવદિટ્ઠિ ઉત્તરપદલોપેન **ભવો**, તંસહગતા તણ્હા **ભવતણ્હા**. વિભવતિ વિનસ્સતિ ઉચ્છિજ્જતીતિ પવત્તા વિભવદિટ્ઠિ **વિભવો** ઉત્તરપદલોપેન, તંસહગતા તણ્હા **વિભવતણ્હાતિ** આહ "**સસ્સતદિટ્ઠી**"તિઆદિ. **ઇમે દ્વે ધમ્માતિ** "એસ પચ્ચયો ઉપાદાનસ્સ, યદિદં તણ્હા"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૦૧) એવં વુત્તા વટ્ટમૂલતણ્હા ચ "તણ્હં પટિચ્ચ પરિયેસના"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૦૩) એવં વુત્તા સમુદાચારતણ્હા ચાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા. **વટ્ટમૂલસમુદાચારવસેનાતિ** વટ્ટમૂલવસેન ચેવ સમુદાચારવસેન ચ. **દ્વીહિ કોટ્ઠાસેહીતિ** દ્વીહિ ભાગેહિ. દ્વીહિ અવયવેહિ સમોસરન્તિ નિબ્બત્તનવસેન સમં વત્તન્તિ ઇતોતિ **સમોસરણં**, પચ્ચયો, એકં સમોસરણં એતાસન્તિ **એકસમોસરણા**. કેન પન એકસમોસરણાતિ આહ "**વેદનાયા**"તિ. દ્વેપિ હિ તણ્હા વેદનાપચ્ચયા એવાતિ. તેનાહ "**વેદનાપચ્ચયેન એકપચ્ચયા**"તિ. તતો તતો ઓસરિત્વા આગન્ત્વા સમવસનટ્ઠાનં **ઓસરણ સમોસરણં**. વેદનાય સમં સહ એકસ્મિં આરમ્મણે ઓસરણકપવત્તનકા વેદના સમોસરણાતિ આહ "**ઇદં સહજાતસમોસરણં નામા**"તિ.

૧૧૩. સબ્બેતિ ઉપ્પત્તિદ્વારવસેન ભિન્દિત્વા વુત્તા **સવિપાકફસ્સા** એવ વિઞ્ઞાણાદિ વેદનાપરિયોસાના વિપાકવિથીતિ કત્વા. પટિચ્ચસમુપ્પાદકથા નામ વટ્ટકથાતિ આહ "**ઠપેત્વા ચત્તારો લોકુત્તરવિપાકફસ્સે**"તિ. **બહુધાતિ** બહુપ્પકારેન. અયઞ્હિ પઞ્ચદ્વારે ચક્ખુપસાદાદિવત્થુકાનં પઞ્ચન્નં વેદનાનં ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિકો ફસ્સો સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપાકઆહારસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતવસેન અટ્ઠધા પચ્ચયો હોતિ. સેસાનં પન એકેકસ્મિં દ્વારે સમ્પટિચ્છનસન્તીરણતદારમ્મણવસેન પવત્તાનં કામાવચરવિપાકવેદનાનં ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિકો ફસ્સો ઉપનિસ્સયવસેન એકધાવ પચ્ચયો હોતિ. મનોદ્વારેપિ તદારમ્મણવસેન પવત્તાનં કામાવચરવિપાકવેદનાનં સહજાતમનોસમ્ફસ્સો તથેવ અટ્ઠધા પચ્ચયો હોતિ, તથા પટિસન્ધિભવઙ્ગચુતિવસેન પવત્તાનં તેભૂમકવિપાકવેદનાનં. યા પન તા મનોદ્વારે તદારમ્મણવસેન પવત્તા કામાવચરવેદના, તાસં મનોદ્વારાવજ્જનસમ્પયુત્તો મનોસમ્ફસ્સો ઉપનિસ્સયવસેન એકધાવ પચ્ચયો હોતીતિ એવં ફસ્સો બહુધા વેદનાય પચ્ચયો હોતીતિ વેદિતબ્બં.

૧૧૪. વેદનાદીનન્તિ વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણાનં. **અસદિસભાવાતિ** અનુભવનસઞ્જાનનાભિસઙ્ખરણવિજાનનભાવા. તે હિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિધુરેન વેદયિતાદિરૂપેન આકિરિયન્તિ પઞ્ઞાયન્તીતિ **આકારાતિ વુચ્ચન્તિ. તેયેવાતિ** વેદનાદીનં તે એવ વેદયિતાદિઆકારા. **સાધુકં દસ્સિયમાના**તિ સક્કચ્ચં પચ્ચક્ખતો વિય પકાસિયમાના. **તં તં લીનમત્થં ગમેન્તી**તિ ''અરૂપટ્ઠો આરમ્મણાભિમુખનમનટ્ઠો''તિ એવમાદિકં તં તં લીનં અપાકટમત્થં ગમેન્તિ ઞાપેન્તીતિ **લિઙ્ગાનિ. તસ્સ તસ્સ સઞ્જાનનહેતુતો**તિ તસ્સ તસ્સ અરૂપટ્ઠાદિકસ્સ સલ્લક્ખણસ્સ કારણત્તા. નિમીયન્તિ અનુમીયન્તિ એતેહીતિ **નિમિત્તાનિ. તથા તથા** અરૂપભાવાદિપ્પકારેન, વેદયિતાદિપ્પકારેન ચ **ઉદ્દિસિતબ્બતો** કથેતબ્બતો **ઉદ્દેસા. તસ્મા**તિ ''અસદિસભાવા''તિઆદિના વુત્તમેવત્થં કારણભાવેન પચ્ચામસતિ. યસ્મા વેદનાદીનં અઞ્ઞમઞ્ઞઅસદિસભાવા યથાવુત્તેનત્થેન આકારાદયો, તસ્મા **અયં** ઇદાનિ વુચ્ચમાનો એત્થ પાળિપદે **અત્થો**.

નામસમૂહસ્સાતિ આરમ્મણાભિમુખં નમનટ્ઠેન ''નામ''ન્તિ લદ્ધસમઞ્ઞસ્સ વેદનાદિચતુક્ખન્ધસઙ્ખાતસ્સ અરૂપધમ્મપુઞ્જસ્સ. **પઞ્ઞત્તી**તિ ''નામકાયો અરૂપકલાપો અરૂપિનો ખન્ધા''તિઆદિકા પઞ્ઞાપના હોતિ. ચેતનાપધાનત્તા સઙ્ખારક્ખન્ધધમ્માનં **''સઙ્ખારાનં ચેતનાકારે''**તિઆદિ વુત્તં. તથા હિ **સુત્તન્તભાજનીયે** સઙ્ખારક્ખન્ધવિભજને ''યા ચેતના સઞ્ચેતના સઞ્ચેતયિતત્ત''ન્તિ (વિભ॰ ૨૪૯ અભિધમ્મભાજનીયે) ચેતનાવ નિદ્દિટ્ઠા. **અસતી**તિ અસન્તેસુ. વચનવિપલ્લાસેન હિ એવં વુત્તં. **ચત્તારો ખન્ધે વત્થું કત્વા**તિ વેદના સઞ્ઞા ચિત્તં ચેતનાદયોતિ ઇમે ચતુક્ખન્ધસઞ્ઞિતે નિસ્સયપચ્ચયભૂતે ધમ્મે વત્થું કત્વા. અયઞ્ચ નયો પઞ્ચદ્વારેપિ સમ્ભવતીતિ **''મનોદ્વારે''**તિ વિસેસિતં. **અધિવચનસમ્ફસ્સવેવચનો**તિ અધિવચનમુખેન પઞ્ઞત્તિમુખેન ગહેતબ્બત્તા ''અધિવચનસમ્ફસ્સો''તિ લદ્ધનામો. **સો**તિ મનોસમ્ફસ્સો. પઞ્ચવોકારે ચ હદયવત્થું નિસ્સાય લબ્ભનતો **રૂપકાયે પઞ્ઞાયતેવ**, અયં પન નયો ઇધ ન ઇચ્છિતો વેદનાદિપટિક્ખેપવસેન અસમ્ભવપરિયાયસ્સ જોતિતત્તાતિ **''પઞ્ચપસાદે વત્થું કત્વા ઉપ્પજ્જેય્યા''**તિ અત્થો વુત્તો. ન હિ વેદનાસન્નિસ્સયેન વિના પઞ્ચપસાદે વત્થું કત્વા મનોસમ્ફસ્સસ્સ સમ્ભવો અત્થિ. ઉપ્પત્તિટ્ઠાને અસતિ અનુપ્પત્તિટ્ઠાનતો ફલસ્સ ઉપ્પત્તિ નામ કદાચિપિ નત્થીતિ ઇમમત્થં યથાધિગતસ્સ અત્થસ્સ નિદસ્સનવસેન દસ્સેન્તો **''અમ્બરુક્ખે''**તિઆદિમાહ . **રૂપકાયતો**તિ કેવલં રૂપકાયતો. **તસ્સા**તિ મનોસમ્ફસ્સસ્સ.

વિરોધિપચ્ચયસન્નિપાતે વિભૂતતરા વિસદિસુપ્પત્તિ, તસ્મિં વા સતિ અત્તનો સન્તાને વિજ્જમાનસ્સેવ વિસદિસુપ્પત્તિહેતુભાવો **રુપ્પનાકારો**. સો એવ રુપ્પનાકારો વત્થુસપ્પટિઘાદિકં તં તં લીનમત્થં ગમેતીતિ **લિઙ્ગં**. તસ્સ તસ્સ સઞ્જાનનહેતુતો **નિમિત્તં**. તથા તથા ઉદ્દિસિતબ્બતો **ઉદ્દેસો**તિ એવમેત્થ આકારાદયો અત્થતો વેદિતબ્બા. વત્થારમ્મણાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપટિહનનં **પટિઘો**, તતો પટિઘતો જાતો **પટિઘસમ્ફસ્સો**. તેનાહ **''સપ્પટિઘ''**ન્તિઆદિ. **નામકાયતો**તિ કેવલં નામકાયતો. **તસ્સા**તિ પટિઘસમ્ફસ્સસ્સ. સેસં પઠમપઞ્હે વુત્તનયમેવ.

ઉભયવસેનાતિ નામકાયો રૂપકાયોતિ ઉભયસન્નિસ્સયસ્સ અધિવચનસમ્ફસ્સો પટિઘસમ્ફસ્સોતિ ઉભયસમ્ફસ્સસ્સ વસેન.

વિસું વિસું પચ્ચયં દસ્સેત્વાતિ બ્યતિરેકમુખેન પચ્ચેકં નામકાયરૂપકાયસઞ્ઞિતં પચ્ચયં દસ્સેત્વા. **તેસ**ન્તિ ફસ્સાનં. **અવિસેસતો**તિ વિસેસં અકત્વા સામઞ્ઞતો. **દસ્સેતુ**ન્તિ બ્યતિરેકમુખેનેવ દસ્સેતું. **એસેવ હેતૂ**તિ એસ છસુપિ દ્વારેસુ પવત્તો નામરૂપસઙ્ખાતો હેતુ યથારહં દ્વિન્નમ્પિ ફસ્સાનં. ઇદાનિ તં યથારહં પવત્તિં વિભજિત્વા દસ્સેતું **''ચક્ખુદ્વારાદીસુ હી''**તિઆદિ વુત્તં.

સમ્પયુત્તકા ખન્ધાતિ ફસ્સેન સમ્પયુત્તા વેદનાદયો ખન્ધા. આવજ્જનસ્સાપિ સમ્પયુત્તક્ખન્ધગ્ગહણેનેવેત્થ ગહણં દટ્ઠબ્બં તદવિનાભાવતો. પરતો **મનોસમ્ફસ્સે**પિ એસેવ નયો. **પઞ્ચવિધોપી**તિ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિવસેન પઞ્ચવિધોપિ. **સો ફસ્સો**તિ પટિઘસમ્ફસ્સો. **બહુધા**તિ બહુપ્પકારેન. તથા હિ વિપાકનામં વિપાકસ્સ અનેકભેદસ્સ મનોસમ્ફસ્સસ્સ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપાકસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતવસેન સત્તધા પચ્ચયો હોતિ. યં પનેત્થ આહારકિચ્ચં, તં આહારપચ્ચયવસેન. યં ઇન્દ્રિયકિચ્ચં, તં ઇન્દ્રિયપચ્ચયવસેન પચ્ચયો હોતિ. અવિપાકં પન નામં અવિપાકસ્સ મનોસમ્ફસ્સસ્સ ઠપેત્વા વિપાકપચ્ચયં ઇતરેસં વસેન પચ્ચયો હોતિ. રૂપં પન ચક્ખાયતનાદિભેદં ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિકસ્સ પઞ્ચવિધસ્સ ફસ્સસ્સ નિસ્સયપુરેજાતઇન્દ્રિયવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતવસેન છધા પચ્ચયો હોતિ. રૂપાયતનાદિભેદં તસ્સ પઞ્ચવિધસ્સ આરમ્મણપુરેજાતઅત્થિઅવિગતવસેન ચતુધા પચ્ચયો હોતિ. મનોસમ્ફસ્સસ્સ પન તાનિ રૂપાયતનાદીનિ, ધમ્મારમ્મણઞ્ચ તથા ચ આરમ્મણપચ્ચયમત્તેનેવ પચ્ચયો હોતિ. વત્થુરૂપં પન મનોસમ્ફસ્સસ્સ નિસ્સયપુરેજાતવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતવસેન પઞ્ચધા પચ્ચયો હોતિ. એવં **નામરૂપં અસ્સ** ફસ્સસ્સ બહુધા **પચ્ચયો હોતી**તિ વેદિતબ્બં.

૧૧૫. પઠમુપ્પત્તિયં વિઞ્ઞાણં નામરૂપસ્સ વિસેસપચ્ચયોતિ ઇમમત્થં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું પાળિયં ''માતુકુચ્છિમ્હિ ન ઓક્કમિસ્સથા''તિઆદિ વુત્તં. ગબ્ભસેય્યકપટિસન્ધિ હિ બાહિરતો માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તસ્સ વિય હોન્તીપિ અત્થતો યથાપચ્ચયં ખન્ધાનં તત્થ પઠમુપ્પત્તિયેવ. તેનાહ ''**પવિસિત્વા...પે॰... ન વત્તિસ્સથા**''તિ. **સુદ્ધ**ન્તિ કેવલં વિઞ્ઞાણેન અમિસ્સિતં વિરહિતં. ''અવસેસ''ન્તિ ઇદં નામાપેક્ખં, તસ્મા **અવસેસં નામરૂપ**ન્તિ ઇમં વિઞ્ઞાણં ઠપેત્વા અવસેસં નામરૂપં વાતિ અત્થો. **પટિસન્ધિવસેન ઓક્કન્ત**ન્તિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન, માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તસ્સ વા પઠમાવયવભાવેન ઓતિણ્ણં. **વોક્કમિસ્સથા**તિ સન્તતિવિચ્છેદં વિનાસં ઉપગમિસ્સથ, તં પન મરણં નામ હોતીતિ આહ ''**ચુતિવસેના**''તિ. **અસ્સા**તિ વિઞ્ઞાણસ્સ, તઞ્ચ ખો વિઞ્ઞાણસામઞ્ઞવસેન વુત્તં. તેનાહ ''**તસ્સેવ ચિત્તસ્સ નિરોધેના**''તિ, પટિસન્ધિચિત્તસ્સેવ નિરોધેનાતિ અત્થો. **તતો**તિ પટિસન્ધિચિત્તતો. પટિસન્ધિચિત્તસ્સ, તતો દુતિયતતિયચિત્તાનં વા નિરોધેન ચુતિ ન હોતીતિ વુત્તમત્થં યુત્તિતો વિભાવેતું ''**પટિસન્ધિચિત્તેન હી**''તિઆદિ વુત્તં. **એતસ્મિં અન્તરે**તિ એતસ્મિં સોળસચિત્તક્ખણે કાલે. **અન્તરાયો નત્થી**તિ એત્થ દારકસ્સ તાવ મરણન્તરાયો મા હોતુ તદા ચુતિચિત્તસ્સ અસમ્ભવતો, માતુ પન કથં તદા મરણન્તરાયાભાવોતિ? તં તં કાલં અનતિક્કમિત્વા તદન્તરેયેવ ચવનધમ્માય ગબ્ભગ્ગહણસ્સેવ અસમ્ભવતો. તેનાહ ''**અયઞ્હિ અનોકાસો નામા**''તિ, ચુતિયાતિ અધિપ્પાયો.

પટિસન્ધિચિત્તેન સદ્ધિં સમુટ્ઠિતરૂપાનીતિ ઓક્કન્તિક્ખણે ઉપ્પન્નકમ્મજરૂપાનિ વદતિ. તાનિ હિ નિપ્પરિયાયતો પટિસન્ધિચિત્તેન સદ્ધિં સમુટ્ઠિતરૂપાનિ નામ, ન ઉતુસમુટ્ઠાનાનિ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઉપ્પાદતો પચ્છા સમુટ્ઠિતત્તા. ચિત્તજાહારજાનં પન તદા અસમ્ભવો એવ. યાનિ પટિસન્ધિચિત્તેન સદ્ધિં સમુટ્ઠિતરૂપાનિ, તાનિ તિવિધાનિ તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે સમુટ્ઠિતાનિ, ઠિતિક્ખણે સમુટ્ઠિતાનિ, ભઙ્ગક્ખણે સમુટ્ઠિતાનીતિ. તેસુ ઉપ્પાદક્ખણે સમુટ્ઠિતાનિ સત્તરસમસ્સ ભવઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે નિરુજ્ઝન્તિ, ઠિતિક્ખણે સમુટ્ઠિતાનિ ઠિતિક્ખણે નિરુજ્ઝન્તિ, ભઙ્ગક્ખણે સમુટ્ઠિતાનિ ભઙ્ગક્ખણે નિરુજ્ઝન્તિ. તત્થ ''ભઞ્ઞમાનો ધમ્મો ભઞ્ઞમાનસ્સ ધમ્મસ્સ પચ્ચયો હોતી''તિ ન સક્કા વત્તું, ઉપ્પાદે, પન ઠિતિયઞ્ચ ન ન સક્કાતિ ''સત્તરસમસ્સ ભવઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે, ઠિતિક્ખણે ચ ધરન્તાનં વસેન તસ્સ પચ્ચયમ્પિ દાતું ન સક્કોન્તી''તિ વુત્તં. રૂપકાયૂપત્થમ્ભિતસ્સેવ હિ નામકાયસ્સ પઞ્ચવોકારે પવત્તીતિ. તેહિ રૂપધમ્મેહિ તસ્સ ચિત્તસ્સ બલવતરં સન્ધાયાહ ''**સત્તરસમસ્સ...પે॰... પવત્તિ પવત્તતી**''તિ. **પવેણી ઘટિયતી**તિ

અટ્ઠચત્તાલીસકમ્મજસ્સ રૂપપવેણી સમ્બન્ધા હુત્વા પવત્તતિ. પઠમઞ્હિ પટિસન્ધિચિત્તં, તતો યાવ સોળસમં ભવઙ્ગચિત્તં, તેસુ એકેકસ્સ ઉપ્પાદટ્ઠિતિભઙ્ગવસેન તયો તયો ખણા. તત્થ એકેકસ્સ ચિત્તસ્સ તીસુ તીસુ ખણેસુ સમતિંસ સમતિંસ કમ્મજરૂપાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. ઇતિ સોળસતિકા અટ્ઠચત્તાલીસં હોન્તિ. એસ નયો તતો પરેસુપિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''અટ્ઠચત્તાલીસકમ્મજસ્સ રૂપપવેણી સમ્બન્ધા હુત્વા પવત્તતી''તિ. **સચે પન ન સક્કોન્તી**તિ પટિસન્ધિચિત્તેન સદ્ધિં સમુટ્ઠિતરૂપાનિ સત્તરસમસ્સ ભવઙ્ગસ્સ પચ્ચયં દાતું સચે ન સક્કોન્તિ. યદિ હિ પટિસન્ધિચિત્તતો સત્તરસમં ચુતિચિત્તં સિયા, પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિભઙ્ગક્ખણેસુપિ કમ્મજરૂપં ન ઉપ્પજ્જેય્ય, પગેવ ભવઙ્ગચિત્તક્ખણેસુ. તથા સતિ નત્થેવ તસ્સ ચિત્તસ્સ પચ્ચયલાભોતિ પવત્તિ નપ્પવત્તતિ, પવેણી ન ઘટિયતેવ, અઞ્ઞદત્થુ વિચ્છિજ્જતિ. તેનાહ ''**વોક્કમતિતિ નામ હોતી**''તિઆદિ.

ઇત્થત્તાયાતિ ઇત્થંપકારતાય. યાદિસો ગબ્ભસેય્યકસ્સ અત્તભાવો, તં સન્ધાયેતં વુત્તં. તસ્સ ચ પઞ્ચક્ખન્ધા અનૂના એવ હોન્તીતિ આહ ''**એવં પરિપુણ્ણપઞ્ચક્ખન્ધભાવાયા**''તિ. **ઉપચ્છિજ્જિસ્સથા**તિ સન્તાનવિચ્છેદેન વિચ્છિન્દેય્ય. **સુદ્ધં નામરૂપમેવા**તિ વિઞ્ઞાણવિરહિતં કેવલં નામરૂપમેવ. અવયવાનં પારિપૂરિ **વુડ્ઢિ**. થિરભાવપ્પત્તિ **વિરૂળ્હિ**. મહલ્લકભાવપ્પત્તિ **વેપુલ્લં**. તાનિ ચ યથાક્કમં પઠમાદિવયવસેન હોન્તીતિ વુત્તં ''**પઠમવયવસેના**''તિઆદિ. **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો, તેન વસ્સસહસ્સદ્વયાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

વિઞ્ઞાણમેવાતિ નિયમવચનં, ઇતો બાહિરકપ્પિતસ્સ અત્તનો, ઇસ્સરાદીનઞ્ચ પટિક્ખેપપદં, ન અવિજ્જાદિફસ્સાદિપટિક્ખેપપદં પટિયોગીનિવત્તનપદત્તા અવધારણસ્સ. તેનાહ ''**એસેવ હેતૂ**''તિઆદિ. અયઞ્ચ નયો હેટ્ઠાપિ સબ્બપદેસુ યથારહં વત્તબ્બો. ઇદાનિ વિઞ્ઞાણમેવ નામરૂપસ્સ પધાનકારણન્તિ ઇમમત્થં ઓપમ્મવસેન વિભાવેતું ''**યથા હી**''તિઆદિ વુત્તં. પચ્ચેકં વિય સમુદિતસ્સાપિ નામરૂપસ્સ વિઞ્ઞાણેન વિના અત્તકિચ્ચાસમત્થતં દસ્સેતું ''**ત્વં નામરૂપં નામા**''તિ એકજ્ઝં ગહણં. **પુરેચારિકે**તિ પુબ્બઙ્ગમેવ. વિઞ્ઞાણઞ્હિ સહજાતધમ્માનં પુબ્બઙ્ગમં. તેનાહ ભગવા ''મનોપુબ્બઙ્ગમા ધમ્મા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧; નેત્તિ॰ ૯૦, ૯૨; પેટકો॰ ૧૩, ૮૩) **બહુધા**તિ અનેકપ્પકારેન **પચ્ચયો હોતિ**.

કથં? વિપાકનામસ્સ હિ પટિસન્ધિયં અઞ્ઞં વા વિઞ્ઞાણં સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપાકઆહારઇન્દ્રિયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ નવધા પચ્ચયો હોતિ. વત્થુરૂપસ્સ પટિસન્ધિયં સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપાકઆહારઇન્દ્રિયવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ નવધા પચ્ચયો હોતિ. ઠપેત્વા પન વત્થુરૂપં સેસરૂપસ્સ ઇમેસુ નવસુ અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયં અપનેત્વા સેસેહિ અટ્ઠહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતિ. અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં પન અસઞ્ઞસત્તરૂપસ્સ, પઞ્ચવોકારે વા કમ્મજસ્સ સુત્તન્તિકપરિયાયતો ઉપનિસ્સયવસેન એકધાવ પચ્ચયો હોતિ. અવસેસઞ્હિ પઠમભવઙ્ગતો પભુતિ સબ્બમ્પિ વિઞ્ઞાણં તસ્સ નામરૂપસ્સ યથારહં પચ્ચયો હોતીતિ વેદિતબ્બં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન પચ્ચયનયે દસ્સિયમાને સબ્બાપિ મહાપકરણકથા આનેતબ્બા હોતીતિ ન વિત્થારિતા. કથં પનેતં પચ્ચેતબ્બં ''પટિસન્ધિનામરૂપં વિઞ્ઞાણપચ્ચયા હોતી''તિ? સુત્તતો, યુત્તિતો ચ. પાળિયઞ્હિ ''ચિત્તાનુપરિવત્તિનો ધમ્મા''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ માતિકા ૬૨) નયેન બહુધા વેદનાદીનં વિઞ્ઞાણપચ્ચયતા આગતા. યુત્તિતો પન ઇધ ચિત્તજેન રૂપેન દિટ્ઠેન અદિટ્ઠસ્સાપિ રૂપસ્સ વિઞ્ઞાણં પચ્ચયો હોતીતિ વિઞ્ઞાયતિ. ચિત્તેહિ પસન્ને, અપ્પસન્ને વા તદનુરૂપાનિ રૂપાનિ ઉપ્પજ્જમાનાનિ દિટ્ઠાનિ, દિટ્ઠેન ચ અદિટ્ઠસ્સ અનુમાનં હોતીતિ. ઇમિના ઇધ ''દિટ્ઠેન ચિત્તજરૂપેન અદિટ્ઠસ્સાપિ પટિસન્ધિરૂપસ્સ વિઞ્ઞાણં પચ્ચયો હોતી''તિ પચ્ચેતબ્બમેતં . કમ્મસમુટ્ઠાનસ્સાપિ હિ રૂપસ્સ ચિત્તસમુટ્ઠાનસ્સ વિય વિઞ્ઞાણપચ્ચયતા પટ્ઠાને આગતાતિ.

૧૧૬. ઇધ **સમુદય**-સદ્દો સમુદાય-સદ્દો વિય સમૂહપરિયાયોતિ આહ "**દુક્ખરાસિસમ્ભવો**"તિ. **એકકો**તિ અસહાયો રાજપરિસારહિતો. **પસ્સેય્યામ તે રાજભાવં** અમ્હેહિ વિનાતિ અધિપ્પાયો. યથારહં પરિસં રઞ્જેતીતિ હિ **રાજા**. **અત્થતો**તિ અત્થસિદ્ધિતો અવદન્તમ્પિ **વદતિ વિય**. "**હદયવત્થુ**"ન્તિ ઇમિનાવ તન્નિસ્સયોપિ ગહિતો વાતિ દટ્ઠબ્બં. આનન્તરિયભાવતો નિસ્સયનિસ્સયોપિ "નિસ્સયો" ત્વેવ વુચ્ચતીતિ. **પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં નામ ભવેય્યાસિ**, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ અત્થો. તેનાહ "**પસ્સેય્યામા**"તિઆદિ. **બહુધા**તિ અનેકધા **પચ્ચયો હોતિ**. કથં? નામં તાવ પટિસન્ધિયં સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપાકસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ સત્તધા વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયો હોતીતિ. કિઞ્ચિ પનેત્થ હેતુપચ્ચયેન, કિઞ્ચિ આહારપચ્ચયેનાતિ એવં અઞ્ઞથાપિ પચ્ચયો હોતિ. અવિપાકં પન નામં યથાવુત્તેસુ પચ્ચયેસુ ઠપેત્વા વિપાકપચ્ચયં ઇતરેહિ છહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતિ. કિઞ્ચિ પનેત્થ હેતુપચ્ચયેન, કિઞ્ચિ આહારપચ્ચયેનાતિ અઞ્ઞથાપિ પચ્ચયો હોતિ, તઞ્ચ ખો પવત્તિયંયેવ, ન પટિસન્ધિયં. રૂપતો પન હદયવત્થુ પટિસન્ધિયં વિઞ્ઞાણસ્સ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયવિપ્પયુત્તઅત્થિ અવિગતપચ્ચયેહિ છધાવ પચ્ચયો હોતિ. પવત્તિયં પન સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયવજ્જિતેહિ પઞ્ચહિ પુરેજાતપચ્ચયેન સહ તેહેવ પચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતિ. ચક્ખાયતનાદિભેદં પન પઞ્ચવિધમ્પિ રૂપં યથાક્કમં ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિભેદસ્સ વિઞ્ઞાણસ્સ નિસ્સયપુરેજાતઇન્દ્રિયવિપ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતીતિ એવં નામરૂપં વિઞ્ઞાણસ્સ બહુધા પચ્ચયો હોતીતિ વેદિતબ્બં.

ય્વાયમનુક્કમેન વિઞ્ઞાણસ્સ નામરૂપં, પટિસન્ધિનામરૂપસ્સ , ચ વિઞ્ઞાણં પતિ પચ્ચયભાવો, સો કદાચિ વિઞ્ઞાણસ્સ સાતિસયો, કદાચિ નામરૂપસ્સ, કદાચિ ઉભિન્નં સદિસોતિ તિવિધોપિ સો "**એત્તાવતા**"તિ પદેન એકજ્ઝં ગહિતોતિ દસ્સેન્તો "**વિઞ્ઞાણે...પે॰... પવત્તેસૂ**"તિ વત્વા પુન યમિદમ્પિ વિઞ્ઞાણં નામરૂપસઞ્ઞિતાનં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં અઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયેન પવત્તાનં એત્તકેન સબ્બા સંસારવટ્ટપ્પવત્તીતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**એત્તકેન... પે॰... પટિસન્ધિયો**"તિ આહ. તત્થ **એત્તકેના**તિ એત્તકેનેવ, ન ઇતો અઞ્ઞેન કેનચિ કારકવેદકસભાવેન અત્તના, ઇસ્સરાદિના વાતિ અત્થો. અન્તોગધાવધારણઞ્હેતં પદં.

વચનમત્તમેવ અધિકિચ્ચાતિ દાસાદીસુ સિરિવડ્ઢકાદિ-સદ્દા વિય અતથત્તા વચનમત્તમેવ અધિકારં કત્વા **પવત્તસ્સ**. તેનાહ "**અત્થં અદિસ્વા**"તિ. **વોહારસ્સા**તિ વોહરણમત્તસ્સ. **પથો**તિ પવત્તિમગ્ગો પવત્તિયા વિસયો. યસ્મા સરણકિરિયાવસેન પુગ્ગલો "**સતો**"તિ વુચ્ચતિ, સમ્પજાનનકિરિયાવસેન "**સમ્પજાનો**"તિ, તસ્મા વુત્તં "**કારણાપદેસવસેના**"તિ. કારણં નિદ્ધારેત્વા ઉત્તિ નિરુત્તીતિ. એકમેવ અત્થં "પણ્ડિતો"તિઆદિના પકારતો ઞાપનતો "**પઞ્ઞત્તી**"તિ વદન્તિ. સો એવ હિ "પણ્ડિતો"તિ ચ "બ્યત્તો"તિ ચ "મેધાવી"તિ ચ પઞ્ઞાપીયતીતિ. પણ્ડિચ્ચપ્પકારતો પન **પણ્ડિતો**, વેય્યત્તિયપ્પકારતો **બ્યત્તો**તિ પઞ્ઞાપીયતીતિ એવં પકારતો પઞ્ઞાપનતો પઞ્ઞત્તિ. યસ્મા ઇધ અધિવચનનિરુત્તિપઞ્ઞત્તિપદાનિ સમાનત્થાનિ. સબ્બઞ્ચ વચનં અધિવચનાદિભાવં ભજતિ, તસ્મા કેસુચિ વચનવિસેસેસુ વિસેસેન પવત્તેહિ અધિવચનાદિસદ્દેહિ સબ્બાનિ વચનાનિ પઞ્ઞત્તિઅત્થપ્પકાસનસામઞ્ઞેન વુત્તાનીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન અયમત્થયોજના કતાતિ વેદિતબ્બા.

અથ વા **અધિ**-સદ્દો ઉપરિભાવે, ઉપરિ વચનં **અધિવચનં**. કસ્સ ઉપરિ? પકાસેતબ્બસ્સ અત્થસ્સાતિ પાકટો યમત્થો. અધીનં વા વચનં **અધિવચનં**. કેન અધીનં? અત્થેન. તથા તંતંઅત્થપ્પકાસેન નિચ્છિતં, નિયતં વા વચનં **નિરુત્તિ**. પથવીધાતુપુરિસાદિતંતંપકારેન ઞાપનતો **પઞ્ઞત્તી**તિ એવં અધિવચનાદિપદાનં સબ્બવચનેસુ પવત્તિ વેદિતબ્બા, અઞ્ઞથા સિરિવડ્ઢકધનવડ્ઢકપ્પકારાનમેવ નિરુત્તિતા, "પણ્ડિતો વિયત્તો"તિ એવં પકારાનમેવ એકમેવ અત્થં તેન તેન પકારેન ઞાપેન્તાનં પઞ્ઞત્તિતા ચ આપજ્જેય્યાતિ. એવં તીહિપિ નામેહિ વુત્તસ્સ

વોહારસ્સ પવત્તિમગ્ગોપિ સહ વિઞ્ઞાણેન નામરૂપન્તિ એત્તાવતાવ ઇચ્છિતબ્બો. તેનાહ "**ઇતી**"તિઆદિ. **પઞ્ઞાય અવચરિતબ્બન્તિ** પઞ્ઞાય પવત્તિતબ્બં, ઞેય્યન્તિ અત્થો. તેનાહ "**જાનિતબ્બ**"ન્તિ. **વટ્ટન્તિ** કિલેસવટ્ટં, કમ્મવટ્ટં, વિપાકવટ્ટન્તિ તિવિધમ્પિ વટ્ટં. **વત્તતીતિ** પવત્તતિ. તયિદં ''જાયેથા''તિઆદિના પચ્ચહિ પદેહિ વુત્તસ્સ અત્થસ્સ નિગમનવસેન વુત્તં. **આદિ**-સદ્દેન ઇત્થીતિપુરિસાતિઆદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **નામપઞ્ઞત્તત્થાયાતિ** ખન્ધાદિફસ્સાદિસત્તાદિઇત્થાદિનામસ્સ પઞ્ઞાપનત્થાય. વત્થુપિ એત્તાવતાવ. તેનાહ "**ખન્ધપઞ્ચકમ્પિ એત્તાવતાવ પઞ્ઞાયતી**"તિ. **એત્તાવતા** એત્તકેન, સહ વિઞ્ઞાણેન નામરૂપપ્પવત્તિયાતિ અત્થો.

અત્તપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૧૧૭. અનુસન્ધિયતિ એતેનાતિ **અનુસન્ધિ**, હેટ્ઠા આગતદેસનાય અનુસન્ધાનવસેન પવત્તા ઉપરિદેસના, સા પઠમપદસ્સ દસ્સિતા, ઇદાનિ દુતિયપદસ્સ દસ્સેતબ્બાતિ તમત્થં દસ્સેન્તો "**ઇતિ ભગવા**"તિઆદિમાહ. **રૂપિન્તિ** રૂપવન્તં. **પરિત્તન્તિ** ન વિપુલં, અપ્પકન્તિ અત્થો. યસ્મા અત્તા નામ કોચિ પરમત્થતો નત્થિ. કેવલં પન દિટ્ઠિગતિકાનં પરિકપ્પિતમત્તં , તસ્મા યત્થ નેસં અત્તસઞ્ઞા, યથા ચસ્સ રૂપિભાવાદિપરિકપ્પના હોતિ, તં દસ્સેન્તો "**યો**"તિઆદિમાહ. **રૂપિં પરિત્તન્તિ** અત્તનો ઉપટ્ઠિતકસિણરૂપવસેન રૂપિં, તસ્સ અવટ્ઠિતભાવેન પરિત્તં. **પઞ્ઞપેતિ** નીલકસિણાદિવસેન નાનાકસિણલાભી. **તન્તિ** અત્તાનં . **અનન્તન્તિ** કસિણનિમિત્તસ્સ અપ્પમાણતાય પરિચ્છેદસ્સ અનુપટ્ઠાનતો અન્તરહિતં. **ઉગ્ઘાટેત્વાતિ** ભાવનાય અપનેત્વા. **નિમિત્તફુટ્ઠોકાસન્તિ** તેન કસિણનિમિત્તેન ફુટ્ઠપ્પદેસં. **તેસૂતિ** ચતૂસુ અરૂપક્ખન્ધેસુ. **વિઞ્ઞાણમત્તમેવાતિ** ''વિઞ્ઞાણમયો અત્તા''તિ એવંવાદી.

૧૧૮. "**એતરહી**"તિ સાવધારણમિદં પદન્તિ તદત્થં દસ્સેન્તો ''ઇદાનેવા''તિ વત્વા અવધારણેન નિવત્તિતમત્થં આહ "**ન ઇતો પર**"ન્તિ. તત્થ તત્થેવ સત્તા ઉચ્છિજ્જન્તીતિ ઉચ્છેદવાદી, તેનાહ "**ઉચ્છેદવસેનેતં વુત્ત**"ન્તિ. **ભાવિન્તિ** સબ્બં સદા ભાવિં અવિનસ્સનકં. તેનાહ "**સસ્સતવસેનેતં વુત્ત**"ન્તિ. **અતથાસભાવન્તિ** યથા પરવાદી વદન્તિ, ન તથા સભાવં. **તથભાવાયાતિ** ઉચ્છેદભાવાય વા સસ્સતભાવાય વા. અનિયમવચનઞ્હેતં વુત્તં સામઞ્ઞજોતનાવસેન. **સમ્પાદેસ્સામીતિ** તથભાવં અસ્સ સમ્પન્નં કત્વા દસ્સયિસ્સામિ, પતિટ્ઠાપેસ્સામીતિ અત્થો. તથા હિ વક્ખતિ ''સસ્સતવાદઞ્ચ જાનાપેત્વા''તિઆદિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૧૮) **ઇમિનાતિ** ''અતથં વા પના''તિઆદિ વચનેન, અનુચ્છેદસભાવમ્પિ સમાનં સસ્સતવાદિનો મતિવસેનાતિ અધિપ્પાયો. **ઉપકપ્પેસ્સામીતિ** ઉપેચ્ચ સમત્થયિસ્સામિ.

એવં સમાનન્તિ એવં ભૂતં સમાનં. રૂપકસિણજ્ઝાનં **રૂપં** ઉત્તરપદલોપેન, અધિગમનવસેન તં એતસ્સ અત્થીતિ **રૂપીતિ** આહ "**રૂપિન્તિ રૂપકસિણલાભિ**"ન્તિ. **પરિત્તત્તાનુદિટ્ઠીતિ** એત્થ રૂપી-સદ્દોપિઆવુત્તિઆદિનયેન આનેત્વા વત્તબ્બો, રૂપીભાવમ્પિ હિ સો દિટ્ઠિગતિકો પરિત્તભાવં વિય અત્તનો અભિનિવિસ્સ ઠિતોતિ. **અરૂપિન્તિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. ''પત્તપલાસબહુલગચ્છસઙ્ખેપેન ઘનગહનજટાવિતાના નાતિદીઘસન્તાના **વલ્લિ**, તબ્બિપરીતા **લતા**''તિ વદન્તિ. **અપ્પહીનટ્ઠેનાતિ** મગ્ગેન અસમુચ્છિન્નભાવેન. કારણલાભે સતિ ઉપ્પજ્જનારહતા અનુસયનટ્ઠો.

અરૂપકસિણં નામ કસિણુગ્ઘાટિં આકાસં, ન પરિચ્છિન્નાકાસકસિણં. ''ઉભયમ્પિ અરૂપકસિણમેવા''તિ કેચિ. **અરૂપક્ખન્ધગોચરં વાતિ** વેદનાદયો અરૂપક્ખન્ધા ''અત્તા''તિ અભિનિવેસસ્સ ગોચરો એતસ્સાતિ

અરૂપક્ખન્ધગોચરો, દિટ્ઠિગતિકો, તં અરૂપક્ખન્ધગોચરં. **વા**-સદ્દો વુત્તવિકપ્પત્થો. સદ્દયોજના પન અરૂપં અરૂપક્ખન્ધા ગોચરભૂતા એતસ્સ અત્થીતિ અરૂપી, તં અરૂપિં. **લાભિનો ચત્તારો**તિ રૂપકસિણાદિલાભવસેન તં તં દિટ્ઠિવાદં સયમેવ પરિકપ્પેત્વા તં આદાય પગ્ગય્હ પઞ્ઞાપનકા ચત્તારો દિટ્ઠિગતિકા. **તેસં અન્તેવાસિકા**તિ તેસં લાભીનં વાદં પચ્ચક્ખતો, પરમ્પરાય ચ ઉગ્ગહેત્વા તથેવ નં ખમિત્વા રોચેત્વા પઞ્ઞાપનકા ચત્તારો. **તક્કિકા ચત્તારો**તિ કસિણજ્ઝાનસ્સ અલાભિનો કેવલં તક્કનવસેનેવ યથાવુત્તે ચત્તારો દિટ્ઠિવાદે સયમેવ અભિનિવિસ્સ પગ્ગય્હ ઠિતા ચત્તારો. **તેસં અન્તેવાસિકા** પુબ્બે વુત્તનયેન વેદિતબ્બા.

નઅત્તપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૧૧૯. આરદ્ધવિપસ્સકોપીતિ સમ્પરાયિકવિપસ્સકોપિ, તેન બલવવિપસ્સનાય ઠિતં પુગ્ગલં દસ્સેતિ. **ન પઞ્ઞપેતિ એવ** અબહુસ્સુતો પીતિ અધિપ્પાયો. તાદિસો હિ વિપસ્સનાય આનુભાવો. સાસનિકોપિ ઝાનાભિઞ્ઞાલાભી ''ન પઞ્ઞપેતી''તિ ન વત્તબ્બોતિ સો ઇધ ન ઉદ્ધટો. ઇદાનિ નેસં અપઞ્ઞાપને કારણં દસ્સેતિ ''**એતેસઞ્હી**''તિઆદિના. **ઇચ્ચેવ ઞાણં હોતિ**, ન વિપરીતગ્ગાહો તસ્સ કારણસ્સ દૂરસમુસ્સારિતત્તા. અરૂપક્ખન્ધા ઇચ્ચેવ ઞાણં હોતીતિ યોજના.

અત્તસમનુપસ્સનાવણ્ણના

૧૨૧. દિટ્ઠિવસેન સમનુપસ્સિત્વા, ન ઞાણવસેન. **સા ચ સમનુપસ્સના** અત્થતો દિટ્ઠિદસ્સનવસેન.

''વેદનં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિ એવં આગતા **વેદનાક્ખન્ધવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ**. ઇટ્ઠાદિભેદં આરમ્મણં ન પટિસંવેદેતીતિ **અપ્પટિસંવેદનો**તિ વેદકભાવપટિક્ખેપમુખેન સઞ્ઞાનનાદિભાવોપિ પટિક્ખિત્તો હોતિ તદવિનાભાવતોતિ આહ ''**ઇમિના રૂપક્ખન્ધવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ કથિતા**''તિ. ''**અત્તા મે વેદિયતી**''તિ ઇમિના અપ્પટિસંવેદનત્તં પટિક્ખિપતિ. તેનાહ ''નોપિ અપ્પટિસંવેદનો''તિ. ''**વેદનાધમ્મો**''તિ પન ઇમિના ''વેદના મે અત્તા''તિ ઇમં વાદં પટિક્ખિપતિ. વેદનાસઙ્ખાતો ધમ્મો એતસ્સ અત્થીતિ હિ વેદનાધમ્મોતિ વેદનાય સમન્નાગતભાવં તસ્સ પટિજાનાતિ. તેનાહ ''એતસ્સ ચ વેદનાધમ્મો **અવિપ્પયુત્તસભાવો**''તિ. સઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણક્ખન્ધવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ કથિતાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. ''**વેદનાસમ્પયુત્તત્તા વેદિયતી**''તિ તંસમ્પયોગતો તંકિચ્ચકતમાહ યથા ચેતનાયોગતો ચેતનો પુરિસોતિ. સબ્બેસમ્પિ તં સારમ્મણધમ્માનં આરમ્મણાનુભવનં લબ્ભતેવ, તઞ્ચ ખો એકદેસતો ફુટ્ઠતામત્તતો , વેદનાય પન વિસ્સવિતાય સામિભાવેન આરમ્મણરસાનુભવનન્તિ. તસ્સા વસેન સઞ્ઞાદયોપિ તંસમ્પયુત્તત્તા ''વેદિયતી''તિ વુચ્ચન્તિ. તથા હિ વુત્તં **અટ્ઠસાલિનિયં** ''આરમ્મણરસાનુભવનટ્ઠાનં પત્વા સેસસમ્પયુત્તધમ્મા એકદેસમત્તકમેવ અનુભવન્તી''તિ, (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧ ધમ્મુદ્દેસકથા) રાજસૂદનિદસ્સનેન વાયમત્થો તત્થ વિભાવિતો એવ. **એતસ્સા**તિ સઞ્ઞાદિક્ખન્ધત્તયસ્સ. ''**અવિપ્પયુત્તસભાવો**''તિ ઇમિના અવિસંયોગજનિતં કઞ્ચિ વિસેસં ઠાનં દીપેતિ.

૧૨૨. તત્થાતિ તેસુ વારેસુ. **તીસુ દિટ્ઠિગતિકેસૂ**તિ ''વેદના મે અત્તા''તિ, ''અપ્પટિસંવેદનો મે અત્તા''તિ, ''વેદનાધમ્મો મે અત્તા''તિ ચ એવંવાદેસુ તીસુ દિટ્ઠિગતિકેસુ. તિસ્સન્નં વેદનાનં ભિન્નસભાવત્તા સુખં વેદનં ''અત્તા''તિ સમનુપસ્સતો દુક્ખં, અદુક્ખમસુખં વા વેદનં ''અત્તા''તિ સમનુપસ્સના ન યુત્તા. એવં સેસદ્વયે પીતિ આહ ''**યો યો યં યં વેદનં અત્તાતિ સમનુપસ્સતી**''તિ.

૧૨૩. “**હુત્વા અભાવતો**”તિ ઇમિના ઉદયબ્બયવન્તતાય અનિચ્ચાતિ દસ્સેતિ, “**તેહિ તેહી**”તિઆદિના અનેકકારણસઙ્ખતત્તા સઙ્ખતાતિ. **તં તં પચ્ચયન્તિ** ‘‘ઇન્દ્રિયં, આરમ્મણં, વિઞ્ઞાણં, સુખ, વેદનીયો ફસ્સો’’તિ એવં આદિકં તં તં અત્તનો કારણં **પટિચ્ચ** નિસ્સાય **સમ્મા** સસ્સતાદિભાવસ્સ, ઉચ્છેદાદિભાવસ્સ ચ અભાવેન ઞાયેન **સમકારણેન** સદિસકારણેન અનુરૂપકારણેન **ઉપ્પન્ના**. ખયસભાવાતિ **ખયધમ્મા**, વયસભાવાતિ **વયધમ્મા** વિરજ્જનસભાવાતિ **વિરાગધમ્મા**, નિરુજ્ઝનસભાવાતિ **નિરોધધમ્મા**, ચતૂહિપિ પદેહિ વેદનાય ભઙ્ગભાવમેવ દસ્સેતિ. તેનાહ “**ખયોતિ…પે॰… ખયધમ્માતિઆદિ વુત્ત**”ન્તિ.

વિગતોતિ સભાવવિગમેન વિગતો. **એકસ્સેવા**તિ એકસ્સેવ દિટ્ઠિગતિકસ્સ. **તીસુપિ કાલેસૂ**તિ તિસ્સન્નં વેદનાનં પવત્તિકાલેસુ. **એસો મે અત્તા**તિ ‘‘એસો સુખવેદનાસભાવો, દુક્ખઅદુક્ખમસુખવેદનાસભાવો મે અત્તા’’તિ **કિં પન હોતી**, એકસ્સેવ ભિન્નસભાવતં અનુમ્મત્તકો કથં પચ્ચેતીતિ અધિપ્પાયેન પુચ્છતિ. ઇતરો એવમ્પિ તસ્સ ન હોતિ યેવાતિ દસ્સેન્તો “**કિં પન ન ભવિસ્સતી**”તિઆદિમાહ. **વિસેસેના**તિ સુખાદિવિભાગેન. **સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દેન અદુક્ખમસુખં સઙ્ગણ્હાતિ, સુખસઙ્ગહમેવ વા તેન કતં સન્તસુખુમભાવતો. **અવિસેસેના**તિ અવિભાગેન વેદનાસામઞ્ઞેન. **વોકિણ્ણ**ન્તિ સુખાદિભેદેન વોમિસ્સકં. **તં** તિવિધમ્પિ વેદનં **એસ** દિટ્ઠિગતિકો એકજ્ઝં ગહેત્વા **અત્તાતિ સમનુપસ્સતિ**. **એકક્ખણે ચ બહૂનં વેદનાનં ઉપ્પાદો આપજ્જતિ** અવિસેસેન વેદનાસભાવત્તા. અત્તનો હિ તસ્મિં સતિ સદા સબ્બવેદનાપવત્તિપ્પસઙ્ગતો દિટ્ઠિગતિકો અગતિયા એકક્ખણેપિ બહૂનમ્પિ વેદનાનં ઉપ્પત્તિં પટિજાનેય્યાતિ તસ્સ અવસરં અદેન્તો “**ન એકક્ખણે બહૂનં વેદનાનં ઉપ્પત્તિ અત્થી**”તિ આહ, પચ્ચક્ખવિરુદ્ધમેતન્તિ અધિપ્પાયો. **એતેન પેતં નક્ખમતી**તિ એતેન વિરુદ્ધત્તસાધનેનપિ સબ્બેન સબ્બં અત્તનો અભાવેનપિ પણ્ડિતાનં ન રુચ્ચતિ, એતં દસ્સનં ધીરા નક્ખમન્તીતિ અત્થો.

૧૨૪. ઇન્દ્રિયબદ્ધેપિ રૂપપ્પબન્ધે વાયોધાતુવિપ્ફારવસેન કાચિ કિરિયા નામ લબ્ભતીતિ સુદ્ધરૂપક્ખન્ધેપિ યત્થ કદાચિ વાયોધાતુવિપ્ફારો લબ્ભતિ, તમેવ નિદસ્સનભાવેન ગણ્હન્તો “**તાલવણ્ટે વા વાતપાને વા**”તિ આહ. **વેદનાધમ્મેસૂ**તિ વેદનાધમ્મવન્તેસુ. “**અહમસ્મી**”તિ ઇમિના તયોપિ ખન્ધે એકજ્ઝં ગહેત્વા અહંકારસ્સ ઉપ્પજ્જનાકારો વુત્તોતિ. “**અયમહમસ્મી**”તિ પન ઇમિના તત્થ એકં એકં ગહેત્વા અહંકારસ્સ ઉપ્પજ્જનાકારો વુત્તો. તેનાહ “**એકધમ્મોપી**”તિઆદિ . **તન્તિ** ‘‘અહમસ્મી’’તિ અહંકારુપ્પત્તિં. સા હિ ચતુક્ખન્ધનિરોધેન અનુપલબ્ભમાનસન્નિસ્સયા સસવિસાણતિખિણતા વિય ન ભવેય્યાવાતિ.

એત્તાવતાતિ ‘‘કિત્તાવતા ચ આનન્દા’’તિઆદિના ‘‘તન્તાકુલકજાતા’’તિ પદસ્સ અનુસન્ધિદસ્સનવસેન પવત્તેન એત્તકેન દેસનાધમ્મેન. કામં હેટ્ઠાપિ વટ્ટકથાવ કથિતા, ઇધ પન દિટ્ઠિગતિકસ્સ વટ્ટતો સીસુક્ખિપનાસમત્થતાવિભાવનવસેન મિચ્છાદિટ્ઠિયા મહાસાવજ્જભાવદીપનિયકથા પકાસિતાતિ તં દસ્સેન્તો “**વટ્ટકથા કથિતા**”તિ આહ. નનુ વટ્ટમૂલં અવિજ્જા તણ્હા, તા અનામસિત્વા તતો અઞ્ઞથા કસ્મા ઇધ વટ્ટકથા કથિતાતિ આહ “**ભગવા હી**”તિઆદિ. **અવિજ્જાસીસેના**તિ અવિજ્જં ઉત્તમઙ્ગં કત્વા, અવિજ્જામુખેનાતિ અત્થો. **કોટિ ન પઞ્ઞાયતી**તિ ‘‘અસુકસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, ચક્કવત્તિનો વા કાલે અવિજ્જા ઉપ્પન્ના, ન તતો પુબ્બે અત્થી’’તિ અવિજ્જાય આદિ મરિયાદા અપ્પટિહતસ્સ મમ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સાપિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જમાનત્તા એવાતિ અત્થો. અયં પચ્ચયો ઇદપ્પચ્ચયો, તસ્મા **ઇદપ્પચ્ચયા**, ઇમસ્મા આસવાદિકારણાતિ અત્થો. **ભવતણ્હાયા**તિ ભવસંયોજનભૂતાય તણ્હાય. **ભવદિટ્ઠિયા**તિ સસ્સતદિટ્ઠિયા. “**તત્થ તત્થ ઉપપજ્જન્તો**”તિ ઇમિના ‘‘ઇતો એત્થ એત્તો ઇધા’’તિ એવં અપરિયન્તં અપરાપરુપ્પત્તિં દસ્સેતિ. તેનાહ “**મહાસમુદ્દે**”તિઆદિ.

૧૨૬. પચ્ચયાકારમૂળ્હસ્સાતિ ભૂતકથનમેતં, ન વિસેસનં. સબ્બોપિ હિ દિટ્ઠિગતિકો પચ્ચયાકારમૂળ્હો એવાતિ. **વિવટ્ટં કથેન્તો**તિ વટ્ટતો વિનિમુત્તત્તા વિવટ્ટં, વિમોક્ખો, તં કથેન્તો . **કારકસ્સા**તિ સત્થુઓવાદકારકસ્સ, સમ્માપટિપજ્જન્તસ્સાતિ અત્થો. તેનાહ "**સતિપટ્ઠાનવિહારિનો**"તિ. સો હિ વેદનાનુપસ્સનાય, ધમ્માનુપસ્સનાય ચ સમ્માપટિપત્તિયા ''નેવ વેદનં અત્તાનં સમનુપસ્સતી''તિઆદિના વત્તબ્બતં અરહતિ. તેનાહ "**એવરૂપો હી**"તિઆદિ. **સબ્બધમ્મેસૂ**તિ સબ્બેસુ તેભૂમકધમ્મેસુ. તે હિ સમ્મસનીયા. **ન અઞ્ઞ**ન્તિ વેદનાય અઞ્ઞં સઞ્ઞાદિધમ્મં અત્તાનં ન સમનુપસ્સતીતિ. "**ખન્ધલોકાદયો**"તિ રૂપાદિધમ્મા એવ વુચ્ચન્તિ, તેસં સમૂહોતિ દસ્સેતું "**રૂપાદીસુ ધમ્મેસૂ**"તિ વુત્તં. **ન ઉપાદિયતિ** દિટ્ઠિતણ્હાગાહવસેન. ''સેય્યોહમસ્મી''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૮; મહાનિ॰ ૨૧, ૧૭૮; ધ॰ સ॰ ૧૧૨૧; વિભ॰ ૮૩૨, ૮૬૬) પવત્તમાનમઞ્ઞનાપિ તણ્હાદિટ્ઠિમઞ્ઞના વિય પરિતસ્સનરૂપા એવાતિ આહ "**તણ્હાદિટ્ઠિમાનપરિતસ્સનાયપી**"તિ.

સા એવં દિટ્ઠીતિ સા અરહતો એવંપકારા દિટ્ઠીતિ યો વદેય્ય , તદકલ્લં, તં ન યુત્તન્તિ અત્થો. **એવમસ્સ દિટ્ઠી**તિ એત્થાપિ એવંપકારા અસ્સ અરહતો દિટ્ઠીતિઆદિના યોજેતબ્બં. **એવઞ્હિ સતી**તિ યો વદેય્ય ''હોતિ તથાગતો પરં મરણા ઇતિસ્સ દિટ્ઠી''તિ, તસ્સ ચે વચનં તથેવાતિ અત્થો. "**અરહા ન કિઞ્ચિ જાનાતી**"**તિ વુત્તં ભવેય્ય** જાનતો તથા દિટ્ઠિયા અભાવતો. **તેનેવા**તિ તથા વત્તુમયુત્તત્તા એવ. **ચતુન્નમ્પિ નયાન**ન્તિ ''હોતિ તથાગતો''તિઆદિના આગતાનં ચતુન્નં વારાનં. આદિતો તીસુ વારેસુ સઙ્ખિપિત્વા પરિયોસાનવારે વિત્થારિતત્તા "**અવસાને 'તં કિસ્સ હેતૂ'તિઆદિમાહા**"તિ વુત્તં. ''આદિતો તીસુ વારેસુ તથેવ દેસના પવત્તા, યથા પરિયોસાનવારે, પાળિ પન સઙ્ખિત્તા''તિ કેચિ.

વોહારોતિ ''સત્તો ઇત્થી પુરિસો''તિઆદિના, ''ખન્ધાઆયતનાની''તિઆદિના, ''ફસ્સો વેદના''તિઆદિના ચ વોહારિતબ્બવોહારો. તસ્સ પન વોહારસ્સ પવત્તિટ્ઠાનં નામ સઙ્ખેપતો ઇમે એવાતિ આહ "**ખન્ધા આયતનાનિ ધાતુયો**"તિ. યસ્મા નિબ્બાનં પુબ્બભાગે સઙ્ખારાનં નિરોધભાવેનેવ પઞ્ઞાપિયતિ ચ, તસ્મા તસ્સાપિ ખન્ધમુખેન અવચરિતબ્બતા લબ્ભતીતિ "**પઞ્ઞાય અવચરિતબ્બં ખન્ધપઞ્ચક**"ન્તિ વુત્તં. તેનાહ ભગવા ''ઇમસ્મિંયેવ બ્યામમત્તે કળેવરે સસઞ્ઞિમ્હિ સમનકે લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેમિ લોકસમુદયઞ્ચ લોકનિરોધઞ્ચ લોકનિરોધગામિનિઞ્ચ પટિપદ''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૦૭; અ॰ નિ॰ ૪.૪૫) **પઞ્ઞાવચર**ન્તિ વા તેભૂમકધમ્માનમેતં ગહણન્તિ "**ખન્ધપઞ્ચક**"ન્ત્વેવ વુત્તં, તસ્મા ''યાવતા પઞ્ઞા''તિ એત્થાપિ લોકિયપઞ્ઞાય એવ ગહણં દટ્ઠબ્બં. વટ્ટકથા હેસાતિ. તથા હિ ''યાવતા વટ્ટં વટ્ટતિ'' ઇચ્ચેવ વુત્તં. તેનેવાહ ''તન્તાકુલકપદસ્સેવ અનુસન્ધિં દસ્સિતો''તિ. યસ્મા ભગવા દિટ્ઠિસીસેનેત્થ વટ્ટકથં કથેત્વા યથાનુસન્ધિનાપિ વટ્ટકથં કથેસિ, તસ્મા "**તન્તાકુલકપદસ્સેવ અનુસન્ધિં દસ્સિતો**"તિ સાવધારણં કત્વા વુત્તં. પટિચ્ચસમુપ્પાદકથા પનેત્થ યાવદેવ તસ્સ ગમ્ભીરભાવવિભાવનત્થાય વિત્થારિતા, વિવટ્ટકથાપિ સમાના ઇધ પચ્ચામટ્ઠાતિ દટ્ઠબ્બં.

સત્તવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિવણ્ણના

૧૨૭. ગચ્છન્તો ગચ્છન્તોતિ સમથપટિપત્તિયં સુપ્પતિટ્ઠિતો હુત્વા વિપસ્સનાગમનેન, મગ્ગગમનેન ચ ગચ્છન્તો ગચ્છન્તો. ઉભોહિ ભાગેહિ મુચ્ચનતો **ઉભતોભાગવિમુત્તો નામ હોતિ. સો** ''એવં અસમનુપસ્સન્તો''તિ વુત્તો વિપસ્સનાયાનિકોતિ કત્વા "**યો ચ ન સમનુપસ્સતીતિ વુત્તો સો યસ્મા ગચ્છન્તો ગચ્છન્તો પઞ્ઞાવિમુત્તો નામ હોતી**"તિ વુત્તં. **હેટ્ઠા વુત્તાન**ન્તિ ''કિત્તાવતા ચ, આનન્દ, અત્તાનં ન પઞ્ઞપેન્તો ન પઞ્ઞાપેતી''તિઆદિના

(દી॰ નિ॰ ૨.૧૧૯), ‘‘યતો ખો, આનન્દ, ભિક્ખુ નેવ વેદનં અત્તાનં સમનુપસ્સતી’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૧૨૫ આદયો) ચ હેટ્ઠા પાળિયં આગતાનં **દ્વિન્નં** પુથુજ્જન**ભિક્ખૂનં. નિગમન**ન્તિ નિસ્સરણં. **નામ**ન્તિ પઞ્ઞાવિમુત્તાદિનામં.

પટિસન્ધિવસેન વુત્તાતિ નાનત્તકાયનાનત્તસઞ્ઞિતાવિસેસવિસિટ્ઠપટિસન્ધિવસેન વુત્તા સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો. તંતંસત્તનિકાયં પતિ નિસ્સયતો હિ નાનત્તકાયાદિતા તંપરિયાપન્નપટિસન્ધિસમુદાગતાતિ દટ્ઠબ્બા તદભિનિબ્બત્તકકમ્મભવસ્સ તથા આયૂહિતત્તા. **ચતસ્સો આગમિસ્સન્તી**તિ રૂપવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધવસેન ચતસ્સો વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો આગમિસ્સન્તિ ‘‘રૂપુપાયં વા આવુસો વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠમાનં તિટ્ઠતી’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૧). **વિઞ્ઞાણપતિટ્ઠાનસ્સા**તિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ એતરહિ પતિટ્ઠાનકારણસ્સ. અત્થતો વુત્તવિસેસવિસિટ્ઠા પઞ્ચવોકારે રૂપવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધા, ચતુવોકારે વેદનાદયો તયો ખન્ધા વેદિતબ્બા. સત્તાવાસભાવં ઉપાદાય ‘‘**દ્વે ચ આયતનાનીતિ દ્વે નિવાસટ્ઠાનાની**’’તિ વુત્તં. નિવાસટ્ઠાનપરિયાયોપિ આયતનસદ્દો હોતિ યથા ‘‘દેવાયતનદ્વય’’ન્તિ. **સબ્બ**ન્તિ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ આયતનદ્વયન્તિ સકલં. **તસ્મા ગહિતં** તત્થ એકમેવ અગ્ગહેત્વાતિ અધિપ્પાયો. **પરિયાદાનં** અનવસેસગ્ગહણં **ન ગચ્છતિ વટ્ટં** વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિઆયતનદ્વયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞઅન્તોગધત્તા.

નિદસ્સનત્થે નિપાતો, તસ્મા **સેય્યથાપિ મનુસ્સા**તિ યથા મનુસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. **વિસેસો હોતિયેવ** સતિપિ બાહિરસ્સ કારકસ્સ અભેદે અજ્ઝત્તિકસ્સ ભિન્નત્તા. નાનત્તં કાયે એતેસં, નાનત્તો વા કાયો એતેસન્તિ **નાનત્તકાયા**, ઇમિના નયેન સેસપદેસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **નેસ**ન્તિ મનુસ્સાનં. નાનત્તા સઞ્ઞા એતેસં અત્થીતિ **નાનત્તસઞ્ઞિનો**. સુખસમુસ્સયતો વિનિપાતો એતેસં અત્થીતિ **વિનિપાતિકા** સતિપિ દેવભાવે દિબ્બસમ્પત્તિયા અભાવતો, અપાયેસુ વા ગતો નત્થિ નિપાતો એતેસન્તિ **વિનિપાતિકા**. તેનાહ ‘‘**ચતુઅપાયવિનિમુત્તા**’’તિ. **ધમ્મપદ**ન્તિ સતિપટ્ઠાનાદિધમ્મકોટ્ઠાસં. **વિજાનિયા**તિ સુતમયેન તાવ ઞાણેન વિજાનિત્વા. તદનુસારેન યોનિસોમનસિકારં પરિબ્રૂહન્તો સીલવિસુદ્ધિઆદિકં સમ્માપટિપત્તિં **અપિ પટિપજ્જેમ**. સા ચ પટિપત્તિ **હિતાય** દિટ્ઠધમ્મિકાદિસકલહિતાય અમ્હાકં **સિયા**. ઇદાનિ તત્થ સીલપટિપત્તિં તાવ વિભાગેન દસ્સેન્તો ‘‘**પાણેસુ ચા**’’તિ ગાથમાહ.

બ્રહ્મકાયે પઠમજ્ઝાનનિબ્બત્તે બ્રહ્મસમૂહે, બ્રહ્મનિકાયે વા ભવાતિ **બ્રહ્મકાયિકા**. મહાબ્રહ્મુનો પરિસાય ભવાતિ **બ્રહ્મપારિસજ્જા** તસ્સ પરિચારકટ્ઠાને ઠિતત્તા. મહાબ્રહ્મુનો પુરોહિતટ્ઠાને ઠિતાતિ **બ્રહ્મપુરોહિતા** . આયુવણ્ણાદીહિ મહન્તો બ્રહ્માનોતિ **મહાબ્રહ્મુનો**. સતિપિ તેસં તિવિધાનમ્પિ પઠમેન ઝાનેન અભિનિબ્બત્તભાવે ઝાનસ્સ પન પવત્તિભેદેન અયં વિસેસોતિ દસ્સેતું ‘‘**બ્રહ્મપારિસજ્જા પના**’’તિઆદિ વુત્તં. **પરિત્તેના**તિ હીનેન, સા ચસ્સ હીનતા છન્દાદીનં હીનતાય વેદિતબ્બા, પટિલદ્ધમત્તં વા **હીનં. કપ્પસ્સા**તિ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પસ્સ. હીનપણીતાનં મજ્ઝે ભવત્તા **મજ્ઝિમેન**, સા ચસ્સ મજ્ઝિમતા છન્દાદીનં મજ્ઝિમતાય વેદિતબ્બા, પટિલભિત્વા નાતિસુભાવિતં વા **મજ્ઝિમં. ઉપડ્ઢકપ્પો**તિ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પસ્સ ઉપડ્ઢકપ્પો. **વિપ્ફારિકતરો**તિ બ્રહ્મપારિસજ્જેહિ પમાણતો વિપુલતરો, સભાવતો ઉળારતરો ચ હોતિ. સભાવેનપિ હિ ઉળારતરોવ, તં પનેત્થ અપ્પમાણં. તથા હિ પરિત્તાભાદીનં, પરિત્તસુભાદીનઞ્ચ કાયે સતિપિ સભાવવેમત્તે એકત્તવસેનેવ વવત્થાપીયતીતિ ‘‘એકત્તકાયા’’ ત્વેવ વુચ્ચન્તિ. **પણીતેના**તિ ઉક્કટ્ઠેન, સા ચસ્સ ઉક્કટ્ઠતા છન્દાદીનં ઉક્કટ્ઠતાય વેદિતબ્બા, સુભાવિતં વા સમ્મદેવ વસિભાવં પાપિતં **પણીતં** પધાનભાવં નીતન્તિ કત્વા, ઇધાપિ કપ્પો અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પવસેનેવ વેદિતબ્બો પરિપુણ્ણસ્સ મહાકપ્પસ્સ અસમ્ભવતો. **ઇતી**તિ એવં વુત્તપ્પકારેન. **તે**તિ ‘‘બ્રહ્મકાયિકા’’તિ વુત્તા તિવિધાપિ બ્રહ્માનો. **સઞ્ઞાય એકત્તા**તિ તિહેતુકભાવેન સઞ્ઞાય એકત્તસભાવત્તા . ન હિ તસ્સા સમ્પયુત્તધમ્મવસેન અઞ્ઞોપિ કોચિ ભેદો અત્થિ.

એવન્તિ ઇમિના નાનત્તકાયએકત્તસઞ્ઞિનોતિ દસ્સેતિ.

દણ્ડઉક્કાયાતિ દણ્ડદીપિકાય. **સરતીતિ** ધાવતિ વિય. **વિસ્સરતીતિ** વિપ્પકિણ્ણા વિય ધાવતિ . **દ્વે કપ્પાતિ** દ્વે મહાકપ્પા. ઇતો પરેસુપિ એસેવ નયો. **ઇધાતિ** ઇમસ્મિં સુત્તે. **ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન** આભસ્સરગ્ગહણેનેવ **સબ્બેપિ તે** પરિત્તાભા, અપ્પમાણાભાપિ **ગહિતા.**

સોભના પભા સુભા, સુભાય કિણ્ણા સુભાકિણ્ણાતિ વત્તબ્બે આ-કારસ્સ રસ્સત્તં, અન્તિમ-ણ-કારસ્સ હ-કારઞ્ચ કત્વા “**સુભકિણ્હા**”તિ વુત્તા, **અટ્ઠકથાયં**પન નિચ્ચલાય એકગ્ઘનાય પભાય સુભોતિ પરિયાયવચનન્તિ “**સુભેન ઓકિણ્ણા વિકિણ્ણા**”તિ અત્થો વુત્તો, એત્થાપિ અન્તિમ-ણ-કારસ્સ હ-કારકરણં ઇચ્છિતબ્બમેવ. **ન છિજ્જિત્વા છિજ્જિત્વા પભા ગચ્છતિ** એકગ્ઘનત્તા. **ચતુત્થવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિમેવ ભજન્તિ** કાયસ્સ, સઞ્ઞાય ચ એકરૂપત્તા. વિપુલસન્તસુખાયુવણ્ણાદિફલત્તા **વેહપ્ફલા. એત્થાતિ** વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયં.

વિવટ્ટપક્ખે ઠિતા નપુનરાવત્તનતો. ‘‘ન સબ્બકાલિકા’’તિ વત્વા તમેવ અસબ્બકાલિકત્તં વિભાવેતું “**કપ્પસતસહસ્સમ્પી**”તિઆદિ વુત્તં. સોળસકપ્પસહસ્સચ્ચયેન ઉપ્પન્નાનં સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનં પરિનિબ્બાયનતો, અઞ્ઞેસઞ્ચ તત્થ અનુપ્પજ્જનતો **બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે** સુઞ્ઞં તં ઠાનં હોતિ, તસ્મા સુદ્ધાવાસા ન સબ્બકાલિકા, **ખન્ધાવારટ્ઠાનસદિસા હોન્તિ** સુદ્ધાવાસભૂમિયો. **ઇમિના સુત્તેન** સુદ્ધાવાસાનં સત્તાવાસભાવદીપનેનેવ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિભાવો દીપિતો, તસ્મા **સુદ્ધાવાસાપિ** સત્તસુ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ **ચતુત્થવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં** નવસુ સત્તાવાસેસુ **ચતુત્થસત્તાવાસંયેવ ભજન્તિ.**

સુખુમત્તાતિ સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવપ્પત્તત્તા. પરિબ્યત્તવિઞ્ઞાણકિચ્ચાભાવતો **નેવ વિઞ્ઞાણં**, સબ્બસો અવિઞ્ઞાણં ન હોતીતિ **નાવિઞ્ઞાણં, તસ્મા** પરિપ્ફુટવિઞ્ઞાણકિચ્ચવન્તીસુ **વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ અવત્વા.**

૧૨૮. તત્ર વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિન્તિ પઠમં વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં. હેટ્ઠા વુત્તનયેન સરૂપતો, મનુસ્સાદિવિભાગતો, સઙ્ખેપતો, ‘‘નામઞ્ચ રૂપઞ્ચા’’તિ ભેદતો ચ **પજાનાતિ. તસ્સા સમુદયઞ્ચાતિ** તસ્સા પઠમાય વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયા પઞ્ચવીસતિવિધં સમુદયઞ્ચ **પજાનાતિ. અત્થઙ્ગમેપિ** એસેવ નયો. અસ્સાદેતબ્બતો, અસ્સાદતો ચ **અસ્સાદં. અયં** અનિચ્ચાદિભાવો **આદીનવો.** છન્દરાગો વિનીયતિ એતેન, એત્થ વાતિ **છન્દરાગવિનયો**, સહ મગ્ગેન નિબ્બાનં. **છન્દરાગપ્પહાન**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. માનદિટ્ઠીનં વસેનાહન્તિ વા, તણ્હાવસેન મમન્તિ વા અભિનન્દનાપિ માનસ્સ પરિતસ્સના વિય દટ્ઠબ્બા. **સબ્બત્થાતિ** સબ્બેસુ સેસેસુ અટ્ઠસુપિ વારેસુ . **તત્થાતિ** ઉપરિ તીસુ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ દુતિયાયતનેસુ. તત્થ હિ રૂપં નત્થિ. પુન **તત્થાતિ** પઠમાયતને. તત્થ હિ એકો રૂપક્ખન્ધોવ. **એત્થાતિ** ચ તમેવ સન્ધાય વુત્તં. તત્થ હિ રૂપસ્સ કમ્મસમુટ્ઠાનત્તા આહારવસેન યોજના ન સમ્ભવતિ.

યતો ખોતિ એત્થ **તો**-સદ્દો દા-સદ્દો વિય કાલવચનો ‘‘યતો ખો, સારિપુત્ત, ભિક્ખુસઙ્ઘો’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૧) વિયાતિ વુત્તં “**યદા ખો**”તિ. **અગ્ગહેત્વાતિ** કઞ્ચિપિ સઙ્ખારં ‘‘એતં મમા’’તિઆદિના અગ્ગહેત્વા. **પઞ્ઞાવિમુત્તોતિ** અટ્ઠન્નં વિમોક્ખાનં અનધિગતત્તા સાતિસયસ્સ સમાધિબલસ્સ અભાવતો પઞ્ઞાબલેનેવ વિમુત્તો. તેનાહ “**અટ્ઠ વિમોક્ખે અસચ્છિકત્વા પઞ્ઞાબલેનેવા**”તિઆદિ. **અપ્પવત્તિ**ન્તિ આયતિં અપ્પવત્તિં **કત્વા.** પજાનન્તો વિમુત્તોતિ વા પઞ્ઞાવિમુત્તો, પઠમજ્ઝાનફસ્સેન વિના પરિજાનનાદિપ્પકારેહિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ જાનન્તો પટિવિજ્ઝન્તો તેસં કિચ્ચાનં મત્થકપ્પત્તિયા નિટ્ઠિતકિચ્ચતાય વિસેસેન મુત્તોતિ **વિમુત્તો. સો** પઞ્ઞાવિમુત્તો. **સુક્ખવિપસ્સકોતિ** સમથભાવનાસિનેહાભાવેન સુક્ખા લૂખા, અસિનિદ્ધા વા વિપસ્સના એતસ્સાતિ **સુક્ખવિપસ્સકો.**

ઠત્વાતિ પાદકકરણવસેન ઠત્વા. **અઞ્ઞતરસ્મિન્તિ** ચ અઞ્ઞતરઅઞ્ઞતરસ્મિં, એકેકસ્મિન્તિ અત્થો. એવઞ્હિસ્સ પઞ્ચવિધતા સિયા. ''ન હેવ ખો અટ્ઠ વિમોક્ખે કાયેન ફુસિત્વા વિહરતી''તિ ઇમિના સાતિસયસ્સ સમાધિબલસ્સ અભાવો દીપિતો. ''પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા''તિઆદિના સાતિસયસ્સ પઞ્ઞાબલસ્સ ભાવો. **પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તીતિ** ન આસવા પઞ્ઞાય પસ્સન્તિ, દસ્સનકારણા પન પરિક્ખીણા ''દિસ્વા પરિક્ખીણા''તિ વુત્તા. દસ્સનાયત્તપરિક્ખયત્તા એવ હિ દસ્સનં આસવાનં ખયસ્સ પુરિમકિરિયા હોતિ.

અટ્ઠવિમોક્ખવણ્ણના

૧૨૯. એકસ્સ ભિક્ખુનોતિ સત્તસુ અરિયપુગ્ગલેસુ એકસ્સ ભિક્ખુનો. વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિઆદિના પરિજાનનાદિવસપ્પ વત્ત**નિગ્ગમનઞ્ચ** પઞ્ઞાવિમુત્ત**નામઞ્ચ. ઇતરસ્સાતિ** ઉભતોભાગવિમુત્તસ્સ. ઇમે સન્ધાય હિ પુબ્બે ''દ્વિન્નં ભિક્ખૂન''ન્તિ વુત્તં. **કેનટ્ઠેનાતિ** કેન સભાવેન. સભાવો હિ ઞાણેન યાથાવતો અરણીયતો ઞાતબ્બતો ''અત્થો''તિ વુચ્ચતિ, સો એવ ત્થ-કારસ્સ ટ્ઠ-કારં કત્વા ''અટ્ઠો''તિ વુત્તો. **અધિમુચ્ચનટ્ઠેનાતિ** અધિકં સવિસેસં મુચ્ચનટ્ઠેન, એતેન સતિપિ સબ્બસ્સાપિ રૂપાવચરજ્ઝાનસ્સ વિક્ખમ્ભનવસેન પટિપક્ખતો વિમુત્તભાવે યેન ભાવનાવિસેસેન તં ઝાનં સાતિસયં પટિપક્ખતો વિમુચ્ચિત્વા પવત્તતિ, સો ભાવનાવિસેસો દીપિતો. ભવતિ હિ સમાનજાતિયુત્તોપિ ભાવનાવિસેસેન પવત્તિઆકારવિસેસો, યથા તં સદ્ધાવિમુત્તતા દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સ. તથા પચ્ચનીકધમ્મેહિ સુટ્ઠુ વિમુત્તતાય , એવં અનિગ્ગહિતભાવેન નિરાસઙ્કતાય અભિરતિવસેન સુટ્ઠુ અધિમુચ્ચનટ્ઠેનપિ વિમોક્ખો. તેનાહ ''**આરમ્મણે ચા**''તિઆદિ. **અયં પનત્થોતિ** અયં અધિમુચ્ચનટ્ઠો **પચ્છિમે વિમોક્ખે** નિરોધે **નત્થિ,** કેવલો વિમુત્તટ્ઠો એવ તત્થ લબ્ભતિ, તં સયમેવ પરતો વક્ખતિ.

રૂપીતિ યેનાયં સસન્તતિપરિયાપન્નેન રૂપેન સમન્નાગતો, તં યસ્સ ઝાનસ્સ હેતુભાવેન વિસિટ્ઠં રૂપં હોતિ, યેન વિસિટ્ઠેન રૂપેન ''રૂપી''તિ વુચ્ચેય્ય **રૂપી**-સદ્દસ્સ અતિસયત્થદીપનતો, તદેવ સસન્તતિપરિયાપન્નરૂપવસેન પટિલદ્ધં ઝાનં ઇધ પરમત્થતો રૂપીભાવસાધકન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ ''**અજ્ઝત્ત**''ન્તિઆદિ. **રૂપજ્ઝાનં રૂપં** ઉત્તરપદલોપેન. **રૂપાનીતિ** પનેત્થ પુરિમપદલોપો દટ્ઠબ્બો. તેન વુત્તં ''**નીલકસિણાદિરૂપાની**''તિ. રૂપે કસિણરૂપે સઞ્ઞા રૂપસઞ્ઞા, સા એતસ્સ અત્થીતિ રૂપસઞ્ઞી, સઞ્ઞાસીસેન ઝાનં વદતિ. તપ્પટિક્ખેપેન અરૂપસઞ્ઞી. તેનાહ ''**અજ્ઝત્તં ન રૂપસઞ્ઞી**''તિઆદિ.

''**અન્તો અપ્પનાયં સુભન્તિ આભોગો નત્થી**''તિ ઇમિના પુબ્બાભોગવસેન તથા અધિમુત્તિ સિયાતિ દસ્સેતિ. એવઞ્હેત્થ તથાવત્તબ્બતાપત્તિચોદના સમત્થિતા હોતિ. યસ્મા સુવિસુદ્ધેસુ નીલાદીસુ વણ્ણકસિણેસુ તત્થ કતાધિકારાનં અભિરતિવસેન સુટ્ઠુ અધિમુચ્ચનટ્ઠો સમ્ભવતિ , તસ્મા અટ્ઠકથાયં તથા તતિયો વિમોક્ખો સંવણ્ણિતો, યસ્મા પન મેત્તાવસેન પવત્તમાના ભાવના સત્તે અપ્પટિકૂલતો દહન્તિ તેસુ તતો અધિમુચ્ચિત્વાવ પવત્તતિ, તસ્મા **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** (પટિ॰ મ॰ ૨૧૨) ''બ્રહ્મવિહારભાવના સુભવિમોક્ખો''તિ વુત્તા, તયિદં ઉભયમ્પિ તેન તેન પરિયાયેન વુત્તત્તા ન વિરુજ્ઝતીતિ દટ્ઠબ્બં.

સબ્બસોતિ અનવસેસતો. ન હિ ચતુન્નં અરૂપક્ખન્ધાનં એકદેસોપિ તત્થ અવસિસ્સતિ. **વિસુદ્ધત્તાતિ** યથાપરિચ્છિન્નકાલે નિરોધિતત્તા. **ઉત્તમો વિમોક્ખો નામ** અરિયેહેવ સમાપજ્જિતબ્બતો, અરિયફલપરિયોસાનત્તા દિટ્ઠેવ ધમ્મે નિબ્બાનપ્પત્તિભાવતો ચ.

૧૩૦. આદિતો પટ્ઠાયાતિ પઠમસમાપત્તિતો પટ્ઠાય. **યાવ પરિયોસાના સમાપત્તિ**, તાવ. **અટ્ઠત્વાતિ** કત્થચિ સમાપત્તિયં અટ્ઠિતો એવ, નિરન્તરમેવ પટિપાટિયા, ઉપ્પટિપાટિયા ચ સમાપજ્જતેવાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**ઇતો ચિતો ચ સઞ્ચરણવસેન વુત્ત**’’ન્તિ. **ઇચ્છતિ** સમાપજ્જિતું. તત્થ ‘‘**સમાપજ્જતિ પવિસતી**’’તિ સમાપત્તિસમઙ્ગીપુગ્ગલો તં તં પવિટ્ઠો વિય હોતીતિ કત્વા વુત્તં.

દ્વીહિ ભાગેહિ વિમુત્તોતિ અરૂપજ્ઝાનેન વિક્ખમ્ભનવિમોક્ખેન, મગ્ગેન સમુચ્છેદવિમોક્ખેનાતિ દ્વીહિ વિમુચ્ચનભાગેહિ, અરૂપસમાપત્તિયા રૂપકાયતો, મગ્ગેન નામકાયતોતિ દ્વીહિ વિમુચ્ચિતબ્બભાગેહિ ચ વિમુત્તો. તેનાહ ‘‘**અરૂપસમાપત્તિયા**’’તિઆદિ . **વિમુત્તો**તિ હિ કિલેસેહિ વિમુત્તો, વિમુચ્ચન્તો ચ કિલેસાનં વિક્ખમ્ભનસમુચ્છિન્દનેહિ કાયદ્વયતો વિમુત્તોતિ અયમેત્થ અત્થો. ગાથાય ચ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનલાભિનો ઉપસિવબ્રાહ્મણસ્સ ભગવતા ‘‘નામકાયા વિમુત્તો’’તિ ઉભતોભાગવિમુત્તો મુનિ અક્ખાતો. તત્થ **અત્થં પલેતી**તિ અત્થં ગચ્છતિ. **ન ઉપેતિ સઙ્ખ**ન્તિ ‘‘અસુકં નામ દિસં ગતો’’તિ વોહારં ન ગચ્છતિ. **એવં મુનિ નામકાયા વિમુત્તો**તિ એવં અરૂપં ઉપપન્નો સેક્ખમુનિ પકતિયા પુબ્બેવ રૂપકાયા વિમુત્તો, તત્થ ચ ચતુત્થમગ્ગં નિબ્બત્તેત્વા નામકાયસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા પુન નામકાયાપિ વિમુત્તો. ઉભતોભાગવિમુત્તો ખીણાસવો હુત્વા અનુપાદાય પરિનિબ્બાનસઙ્ખાતં **અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં**, ‘‘ખત્તિયો બ્રાહ્મણો’’તિ એવં આદિકં સમઞ્ઞં ન ગચ્છતીતિ અત્થો.

‘‘અઞ્ઞતરતો વુટ્ઠાયા’’તિ ઇદં કિં આકાસાનઞ્ચાયતનાદીસુ અઞ્ઞતરલાભીવસેન વુત્તં, ઉદાહુ સબ્બારુપ્પલાભીવસેનાતિ યથિચ્છસિ, તથા હોતુ, યદિ સબ્બારુપ્પલાભીવસેન વુત્તં, ન કોચિ વિરોધો. અથ તત્થ અઞ્ઞતરલાભીવસેન વુત્તં, ‘‘યતો ખો, આનન્દ, ભિક્ખુ ઇમે અટ્ઠ વિમોક્ખે અનુલોમમ્પિ સમાપજ્જતી’’તિઆદિવચનેન વિરુજ્ઝેય્યાતિ? યસ્મા અરૂપાવચરજ્ઝાનેસુ એકસ્સાપિ લાભી ‘‘અટ્ઠવિમોક્ખલાભી’’ ત્વેવ વુચ્ચતિ અટ્ઠવિમોક્ખે એકદેસસ્સાપિ તંનામદાનસમત્થતાસમ્ભવતો. અયઞ્હિ અટ્ઠવિમોક્ખસમઞ્ઞા સમુદાયે વિય તદેકદેસેપિ નિરુળ્હાપત્તિસમઞ્ઞા વિયાતિ. તેન વુત્તં ‘‘આકાસાનઞ્ચાયતનાદીસુ અઞ્ઞતરતો વુટ્ઠાયા’’તિ. ‘‘પઞ્ચવિધો હોતી’’તિ વત્વા છબ્બિધતંપિસ્સ કેચિ પરિકપ્પેન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં, નિચ્છિતોવાયં પઞ્હો પુબ્બાચરિયેહીતિ દસ્સેતું ‘‘**કેચિ પના**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કેચી**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો, સારસમાસાચરિયા ચ. તે હિ ‘‘ઉભતોભાગવિમુત્તોતિ ઉભયભાગવિમુત્તો સમાધિવિપસ્સનાતો’’તિ વત્વા રૂપાવચરસમાધિનાપિ સમાધિપરિપન્થતો વિમુત્તિં મઞ્ઞન્તિ. એવં રૂપજ્ઝાનભાગેન, અરૂપજ્ઝાનભાગેન ચ ઉભતો વિમુત્તોતિ પાયસમાનો. ‘‘**તાદિસમેવા**’’તિ ઇમિના યાદિસં અરૂપાવચરજ્ઝાનં કિલેસવિક્ખમ્ભને, તાદિસં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં પીતિ ઇમમત્થં ઉલ્લઙ્ગેતિ. તેનાહ ‘‘**તસ્મા**’’તિઆદિ.

ઉભતોભાગવિમુત્તપઞ્હોતિ ઉભતોભાગવિમુત્તસ્સ છબ્બિધતં નિસ્સાય ઉપ્પન્નપઞ્હો. **વણ્ણનં નિસ્સાયા**તિ તસ્સ પદસ્સ અત્થવચનં નિસ્સાય. **ચિરેના**તિ થેરસ્સ અપરભાગે ચિરેન કાલેન. **વિનિચ્છય**ન્તિ સંસયછેદકં સન્નિટ્ઠાનં **પત્તો. તં પઞ્હ**ન્તિ તમત્થં. ઞાતું ઇચ્છિતો હિ અત્થો પઞ્હો. **ન કેનચિ સુતપુબ્બ**ન્તિ કેનચિ કિઞ્ચિ ન સુતપુબ્બં, ઇદં અત્થજાતન્તિ અધિપ્પાયો. કિઞ્ચાપિ ઉપેક્ખાસહગતં, કિઞ્ચાપિ કિલેસે વિક્ખમ્ભેતીતિ પચ્ચેકં કિઞ્ચાપિ-સદ્દો યોજેતબ્બો. **સમુદાચરતી**તિ પવત્તતિ. તત્થ કારણમાહ ‘‘**ઇમે હી**’’તિઆદિના, તેન રૂપાવચરભાવનતો આરુપ્પભાવના સવિસેસં કિલેસે વિક્ખમ્ભેતિ રૂપવિરાગભાવનાભાવતો , ઉપરિભાવનાભાવતો ચાતિ દસ્સેતીતિ. એવઞ્ચ કત્વા **અટ્ઠકથાયં** આરુપ્પભાવનાનિદ્દેસે યં વુત્તં ‘‘તસ્સેવં તસ્મિં નિમિત્તે પુનપ્પુનં **ચિત્તં** ચારેન્તસ્સ નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભન્તિ સતિ સન્તિટ્ઠતી’’તિઆદિ, (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૮૧) તં સમત્થતં હોતીતિ. **ઇદં સુત્ત**ન્તિ પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિપાઠમાહ (પુ॰ પ॰ નિદ્દેસ ૨૭). સબ્બઞ્હિ બુદ્ધવચનં અત્થસૂચનાદિઅત્થેન સુત્તન્તિ વુત્તો વાયમત્થો.

યં પન તત્થ વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. અટ્ઠન્નં વિમોક્ખાનં અનુલોમાદિતો સમાપજ્જનેન સાતિસયં સન્તાનસ્સ અભિસઙ્ખતત્તા, અટ્ઠમઞ્ચ ઉત્તમં વિમોક્ખં પદટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અગ્ગમગ્ગાધિગમેન ઉભતોભાગવિમુચ્ચનતો ચ ઇમાય ઉભતોભાગવિમુત્તિયા સબ્બસેટ્ઠતા વેદિતાતિ દટ્ઠબ્બા.

મહાનિદાનસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૩. મહાપરિનિબ્બાનસુત્તવણ્ણના

૧૩૧. પૂજનીયભાવતો , બુદ્ધસમ્પદઞ્ચ પહાય પવત્તતા મહન્તઞ્ચ તં પરિનિબ્બાનઞ્ચાતિ **મહાપરિનિબ્બાનં**; સવાસનપ્પહાનતો મહન્તં કિલેસક્ખયં નિસ્સાય પવત્તં પરિનિબ્બાનન્તિપિ **મહાપરિનિબ્બાનં**; મહતા કાલેન મહતા વા ગુણરાસિના સાધિતં પરિનિબ્બાનન્તિપિ **મહાપરિનિબ્બાનં**; મહન્તભાવાય, ધાતૂનં બહુભાવાય પરિનિબ્બાનન્તિપિ **મહાપરિનિબ્બાનં**; મહતો લોકતો નિસ્સટં પરિનિબ્બાનન્તિપિ **મહાપરિનિબ્બાનં**; સબ્બલોકાસાધારણત્તા બુદ્ધાનં સીલાદિગુણેહિ મહતો બુદ્ધસ્સ ભગવતો પરિનિબ્બાનન્તિપિ **મહાપરિનિબ્બાનં**; મહતિ સાસને પતિટ્ઠિતે પરિનિબ્બાનન્તિપિ **મહાપરિનિબ્બાન**ન્તિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો પરિનિબ્બાનં વુચ્ચતિ, તપ્પટિસંયુત્તં સુત્તં **મહાપરિનિબ્બાનસુત્તં**. ગિજ્ઝા એત્થ વસન્તીતિ **ગિજ્ઝં**, ગિજ્ઝં કૂટં એતસ્સાતિ **ગિજ્ઝકૂટો**, ગિજ્ઝં વિય વા **ગિજ્ઝં**, કૂટં, તં એતસ્સાતિ **ગિજ્ઝકૂટો**, પબ્બતો, તસ્મિં **ગિજ્ઝકૂટે**. તેનાહ ''**ગિજ્ઝા**''તિઆદિ. **અભિયાતુકામો**તિ એત્થ અભિ-સદ્દો અભિભવનત્થો, ''અભિવિજાનાતૂ''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૪; ૩.૮૫; મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૬) વિયાતિ આહ ''**અભિભવનત્થાય યાતુકામો**''તિ. **વજ્જિરાજાનો**તિ ''વજ્જેતબ્બા ઇમે''તિઆદિતો પવત્તં વચનં ઉપાદાય ''વજ્જી''તિ લદ્ધનામા રાજાનો, વજ્જીરટ્ઠસ્સ વા રાજાનો **વજ્જિરાજાનો**. વજ્જિરટ્ઠસ્સ પન વજ્જિસમઞ્ઞા તન્નિવાસિરાજકુમારવસેન વેદિતબ્બા. **રાજિદ્ધિયા**તિ રાજભાવાનુગતેન સભાવેન. સો પન સભાવો નેસં ગણરાજૂનં મિથો સામગ્ગિયા લોકે પાકટો, ચિરટ્ઠાયી ચ અહોસીતિ ''**સમગ્ગભાવં કથેસી**''તિ વુત્તં. અનુ અનુ તંસમઙ્ગિનો ભાવેતિ વડ્ઢેતીતિ અનુભાવો, અનુભાવો એવ **આનુભાવો**, પતાપો, સો પન નેસં પતાપો હત્થિઅસ્સાદિવાહનસમ્પત્તિયા, તત્થ ચ સુસિક્ખિતભાવેન લોકે પાકટો જાતોતિ ''**એતેન...પે॰... કથેસી**''તિ વુત્તં. **તાળચ્છિગ્ગલેના**તિ કુઞ્ચિકાછિદ્દેન. **અસન**ન્તિ સરં. **અતિપાતયિસ્સન્તી**તિ અતિક્કામેન્તિ. **પોઙ્ખાનુપોઙ્ખ**ન્તિ પોઙ્ખસ્સ અનુપોઙ્ખં, પુરિમસરસ્સ પોઙ્ખપદાનુગતપોઙ્ખં ઇતરં સરં કત્વાતિ અત્થો. **અવિરાધિત**ન્તિ અવિરજ્ઝિતં. **ઉચ્છિન્દિસ્સામી**તિ ઉમ્મૂલનવસેન કુલસન્તતિં છિન્દિસ્સામિ. અયનં વડ્ઢનં **અયો**, તપ્પટિક્ખેપેન **અનયો**તિ આહ ''**અવડ્ઢિયા એતં નામ**''ન્તિ. **વિક્ખિપતી**તિ વિદૂરતો ખિપતિ, અપનેતીતિ અત્થો.

ગઙ્ગાયન્તિ ગઙ્ગાસમીપે. **પટ્ટનગામ**ન્તિ સકટપટ્ટનગામં. **આણા**તિ આણા વત્તતિ. **અડ્ઢયોજન**ન્તિ ચ તસ્મિં પટ્ટને અડ્ઢયોજનટ્ઠાનવાસિનો સન્ધાય વુત્તં. **તત્રા**તિ તસ્મિં પટ્ટને. **બલવાઘાતજાતો**તિ ઉપ્પન્નબલવકોધો.

મેતિ મય્હં. **ગતેના**તિ ગમનેન.

રાજઅપરિહાનિયધમ્મવણ્ણના

૧૩૪. સીતં વા ઉણ્હં વા નત્થિ, તાયં વેલાયં પુઞ્ઞાનુભાવેન બુદ્ધાનં સબ્બકાલં સમસીતુણ્હાવ ઉતુ હોતિ, તં સન્ધાય તથા વુત્તં. **અભિણ્હં સન્નિપાતા**તિ નિચ્ચસન્નિપાતા, તં પન નિચ્ચસન્નિપાતતં દસ્સેતું ''**દિવસસ્સા**''તિઆદિ વુત્તં. **સન્નિપાતબહુલા**તિ પચુરસન્નિપાતા. **વોસાન**ન્તિ સઙ્કોચં. ''**યાવકીવ**''ન્તિ એકમેવેતં પદં અનિયમતો પરિમાણવાચી, કાલો ચેત્થ અધિપ્પેતોતિ આહ ''**યત્તકં કાલ**''ન્તિ. ''વુદ્ધિયેવા''તિઆદિના વુત્તમત્થં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું ''**અભિણ્હં અસન્નિપતન્તા હી**''તિઆદિ વુત્તં. **આકુલા**તિ ખુભિતા, ન પસન્ના. **ભિજ્જિત્વા**તિ વગ્ગબન્ધતો વિભજ્જ વિસું વિસું હુત્વા.

સન્નિપાતભેરિયાતિ સન્નિપાતારોચનભેરિયા. **અડ્ઢભુત્તા વા**તિ સામિભુત્તા ચ. **ઓસીદમાને**તિ હાયમાને.

પુબ્બે અકતન્તિ પુબ્બે અનિબ્બત્તં. **સુઙ્કન્તિ** ભણ્ડં ગહેત્વા ગચ્છન્તેહિ પબ્બતખણ્ડ નદીતિત્થગામદ્વારાદીસુ રાજપુરિસાનં દાતબ્બભાગં. **બલિન્તિ** નિપ્ફન્નસસ્સાદિતો છભાગં, સત્તભાગન્તિઆદિના લદ્ધકરં. **દણ્ડન્તિ** દસવીસતિકહાપણાદિકં અપરાધાનુરૂપં ગહેતબ્બધનદણ્ડં. **વજ્જિધમ્મન્તિ** વજ્જિરાજધમ્મં. ઇદાનિ અપઞ્ઞત્તપઞ્ઞાપનાદીસુ તપ્પટિક્ખેપ આદીનવાનિસંસે વિત્થારતો દસ્સેતું "**તેસં અપઞ્ઞત્ત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **પારિચરિયક્ખમાતિ** ઉપટ્ઠાનક્ખમા.

કુલભોગઇસ્સરિયાદિવસેન મહતી મત્તા પમાણં એતેસન્તિ **મહામત્તા**, નીતિસત્થવિહિતે વિનિચ્છયે ઠપિતા મહામત્તા **વિનિચ્છયમહામત્તા**, તેસં. **દેન્તીતિ** નિય્યાતેન્તિ. **સચે ચોરોતિ** એવંસઞ્ઞિનો સચે હોન્તિ. પાપભીરુતાય **અત્તના કિઞ્ચિ અવત્વા**. દણ્ડનીતિસઞ્ઞિતે વોહારે નિયુત્તાતિ **વોહારિકા**, યે ''ધમ્મટ્ઠા''તિ વુચ્ચન્તિ. **સુત્તધરા** નીતિસુત્તધરા , ઈદિસે વોહારવિનિચ્છયે નિયમેત્વા ઠપિતા. પરમ્પરાભતેસુ અટ્ઠસુ કુલેસુ જાતા અગતિગમનવિરતા અટ્ઠમહલ્લકપુરિસા **અટ્ઠકુલિકા**.

સક્કારન્તિ ઉપકારં. **ગરુભાવં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વાતિ** ''ઇમે અમ્હાકં ગરુનો''તિ તત્થ ગરુભાવં પતિ પતિ ઉપટ્ઠપેત્વા. **માનેન્તીતિ** સમ્માનેન્તિ, તં પન સમ્માનનં તેસુ નેસં અત્તમનતાપુબ્બકન્તિ આહ "**મનેન પિયાયન્તી**"તિ. **નિપચ્ચકારન્તિ** પણિપાતં. **દસ્સેન્તીતિ** ''ઇમે અમ્હાકં પિતામહા , માતામહા''તિઆદિના નીચચિત્તા હુત્વા ગરુચિત્તાકારં દસ્સેન્તિ. **સન્ધારેતુન્તિ** સમ્બન્ધં અવિચ્છિન્નં કત્વા ઘટેતું.

પસય્હાકારસ્સાતિ બલક્કારસ્સ. કામં વુદ્ધિયા પૂજનીયતાય ''વુદ્ધિહાનિયો''તિ વુત્તં, અત્થો પન વુત્તાનુક્કમેનેવ યોજેતબ્બો, પાળિયં વા યસ્મા ''વુદ્ધિયેવ પાટિકઙ્ખા, નો પરિહાની''તિ વુત્તં, તસ્મા તદનુક્કમેન "**વુદ્ધિહાનિયો**"તિ વુત્તં.

વિપચ્ચિતું અલદ્ધોકાસે પાપકમ્મે, તસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકે વા અનવસરોવ દેવતોપસગ્ગો, તસ્મિં પન લદ્ધોકાસે સિયા દેવતોપસગ્ગસ્સ અવસરોતિ આહ "**અનુપ્પન્નં...પે॰... વડ્ઢેન્તી**"તિ. એતેનેવ **અનુપ્પન્નં સુખન્તિ** એત્થાપિ અત્થો વેદિતબ્બો. ''બલકાયસ્સ દિગુણતિગુણતાદસ્સનં, પટિભયભાવદસ્સન''ન્તિ એવં આદિના દેવતાનં સઙ્ગામસીસે સહાયતા વેદિતબ્બા.

અનિચ્છિતન્તિ અનિટ્ઠં. **આવરણતોતિ** નિસેધનતો. યસ્સ ધમ્મતો અનપેતા ધમ્મિયાતિ ઇધ "**ધમ્મિકા**"તિ વુત્તા. મિગસૂકરાદિઘાતાય સુનખાદીનં કઙ્ખિત્વા વનચરણં **વાજો**, મિગવા, તત્થ નિયુત્તા, તે વા વાજેન્તિ નેન્તીતિ **વાજિકા**, મિગવધચારિનો. **ચિત્તપ્પવત્તિં પુચ્છતિ**. કાયિકવાચસિકપયોગેન હિ સા લોકે પાકટા પકાસભૂતાતિ.

૧૩૫. દેવાયતનભાવેન ચિતત્તા, લોકસ્સ ચિત્તીકારટ્ઠાનત્તા ચ **ચેતિયં અહોસિ**.

કામંકારવસેન કિઞ્ચિપિ ન કરણીયાતિ **અકરણીયા**. કામંકારો પન હત્થગતકરણવસેનાતિ આહ "**અગ્ગહેતબ્બાતિ અત્થો**"તિ. **અભિમુખયુદ્ધેનાતિ** અભિમુખં ઉજુકમેવ સઙ્ગામકરણેન. ઉપલાપનં સામં દાનઞ્ચાતિ દસ્સેતું "**અલ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. ભેદોપિ ઇધ ઉપાયો એવાતિ વુત્તં "**અઞ્ઞત્ર મિથુભેદાયા**"તિ. યુદ્ધસ્સ પન અનુપાયતા પગેવ પકાસિતા. **ઇદન્તિ** ''અઞ્ઞત્ર ઉપલાપનાય, અઞ્ઞત્ર મિથુભેદા''તિ ચ ઇદં વચનં. **કથાય નયં લભિત્વાતિ** ''યાવકીવઞ્ચ...પે॰... નો પરિહાની''તિ ઇમાય ભગવતો કથાય નયં ઉપાયં લભિત્વા.

અનુકમ્પાયાતિ વજ્જિરાજેસુ અનુગ્ગહેન. **અસ્સા**તિ ભગવતો.

કથન્તિ વજ્જીહિ સદ્ધિં કાતબ્બયુદ્ધકથં. **ઉજું કરિસ્સામી**તિ પટિરાજાનો આનેત્વા પાકારપરિખાનં અઞ્ઞથાભાવાપાદનેન ઉજુભાવં કરિસ્સામિ.

પતિટ્ઠિતગુણોતિ પતિટ્ઠિતાચરિયગુણો. **ઇસ્સરા સન્નિપતન્તુ,** મયં અનિસ્સરા, તત્થ ગન્ત્વા કિં કરિસ્સામાતિ **લિચ્છવિનો ન સન્નિપતિંસૂ**તિ યોજના. **સૂરા સન્નિપતન્તૂ**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

બલભેરિન્તિ યુદ્ધાય બલકાયસ્સ ઉટ્ઠાનભેરિં.

ભિક્ખુઅપરિહાનિયધમ્મવણ્ણના

૧૩૬. અપરિહાનાય હિતાતિ **અપરિહાનિયા**, ન પરિહાયન્તિ એતેહીતિ વા **અપરિહાનિયા**, તે પન યસ્મા અપરિહાનિયા કારકા નામ હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં ''**અપરિહાનિકરે**''તિ. યસ્મા પન તે પરિહાનિકરાનં ઉજુપટિપક્ખભૂતા, તસ્મા આહ ''**વુદ્ધિહેતુભૂતે**''તિ. યસ્મા ભગવતો દેસના ઉપરૂપરિ ઞાણાલોકં પસાદેન્તી સત્તાનં હદયન્ધકારં વિધમતિ, પકાસેતબ્બે ચ અત્થે હત્થતલે આમલકં વિય સુટ્ઠુતરં પાકટે કત્વા દસ્સેતિ, તસ્મા વુત્તં ''**ચન્દસહસ્સં**...પે॰... **કથયિસ્સામી**''તિ.

યસ્મા ભગવા ''તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સમ્મુખા વજ્જીનં અભિણ્હસન્નિપાતાદિપટિપત્તિં કથેન્તોયેવ અયં અપરિહાનિયકથા અનિય્યાનિકા વટ્ટનિસ્સિતા, મય્હં પન સાસને તથારૂપી કથા કથેતબ્બા, સા હોતિ નિય્યાનિકા વિવટ્ટનિસ્સિતા, યાય સાસનં મય્હં પરિનિબ્બાનતો પરમ્પિ અદ્ધનિયં અસ્સ ચિરટ્ઠિતિક''ન્તિ ચિન્તેસિ, તસ્મા ભિક્ખૂ સન્નિપાતાપેત્વા તેસં અપરિહાનિયે ધમ્મે દેસેન્તો તેનેવ નિયામેન દેસેસિ. તેન વુત્તં ''**ઇદં વજ્જિસત્તકે વુત્તસદિસમેવા**''તિ. એવં સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેન્તો ''**ઇધાપિ ચા**''તિઆદિમાહ. તત્થ ''**તતો**''તિઆદિ દિસાસુ આગતસાસને વુત્તં તં કથનં. વિહારસીમા આકુલા યસ્મા, તસ્મા **ઉપોસથપવારણા ઠિતા**.

ઓલીયમાનકોતિ પાળિતો, અત્થતો ચ વિનસ્સમાનો. **ઉક્ખિપાપેન્તા**તિ પગુણભાવકરણેન, અત્થસંવણ્ણનેન ચ પગ્ગણ્હન્તા.

સાવત્થિયં ભિક્ખૂ વિય પાચિત્તિયં દેસાપેતબ્બોતિ (પારા॰ ૫૬૫ વિત્થારવત્થુ). **વજ્જિપુત્તકા વિય** દસવત્થુદીપનેન (ચૂળવ॰ ૪૪૬ વિત્થારવત્થુ). ''**ગિહિગતાની**તિ ગિહિપટિસંયુત્તાની''તિ વદન્તિ. ગિહીસુ ગતાનિ, તેહિ ઞાતાનિ **ગિહિગતાનિ**. ધૂમકાલો એતસ્સાતિ **ધૂમકાલિકં** ચિતકધૂમવૂપસમતો પરં અપ્પવત્તનતો.

થિરભાવપ્પત્તાતિ સાસને થિરભાવં અનિવત્તિતભાવં ઉપગતા. **થેરકારકેહી**તિ થેરભાવસાધકેહિ સીલાદિગુણેહિ અસેક્ખધમ્મેહિ. **બહૂ રત્તિયો**તિ પબ્બજિતા હુત્વા બહૂ રત્તિયો **જાનન્તિ**. સીલાદિગુણેસુ પતિટ્ઠાપનમેવ સાસને પરિણાયકતાતિ આહ ''**તીસુ સિક્ખાસુ પવત્તેન્તી**''તિ.

ઓવાદં ન દેન્તિ અભાજનભાવતો. **પવેણીકથન્તિ** આચરિયપરમ્પરાભતં સમ્માપટિપત્તિદીપનં ધમ્મકથં. **સારભૂતં ધમ્મપરિયાયન્તિ** સમથવિપસ્સનામગ્ગફલસમ્પાપનેન સારભૂતં બોજ્ઝઙ્ગકોસલ્લઅનુત્તરસીતીભાવઅધિચિત્તસુત્તાદિધમ્મતન્તિં.

પુનબ્ભવદાનં પુનબ્ભવો ઉત્તરપદલોપેન. **ઇતરે**તિ યે ન પચ્ચયવસિકા ન આમિસચક્ખુકા, તે **ન ગચ્છન્તિ** તણ્હાય વસં.

આરઞ્ઞકેસૂતિ અરઞ્ઞભાગેસુ અરઞ્ઞપરિયાપન્નેસુ. નનુ યત્થ કત્થચિપિ તણ્હા સાવજ્જા એવાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ "**ગામન્તસેનાસનેસુ હી**"તિઆદિ, તેન ''અનુત્તરેસુ વિમોક્ખેસુ પિહં ઉપટ્ઠાપયતો''તિ એત્થ વુત્તસિનેહાદયો વિય આરઞ્ઞકેસુ સેનાસનેસુ સાલયતા સેવિતબ્બપક્ખિયા એવાતિ દસ્સેતિ.

અત્તનાવાતિ સયમેવ, તેન પરેહિ અનુસ્સાહિતાનં સરસેનેવ અનાગતાનં પેસલાનં ભિક્ખૂનં આગમનં, આગતાનઞ્ચ ફાસુવિહારં પચ્ચાસિસન્તીતિ દસ્સેતિ. **ઇમિના નીહારેના**તિ ઇમાય પટિપત્તિયા. **અગ્ગહિતધમ્મગ્ગહણ**ન્તિ અગ્ગહિતસ્સ પરિયત્તિધમ્મસ્સ ઉગ્ગહણં. **ગહિતસજ્ઝાયકરણ**ન્તિ ઉગ્ગહિતસ્સ સુટ્ઠુ અત્થચિન્તનં. ચિન્તનત્થો હિ **સજ્ઝાયસદ્દો**.

એન્તીતિ ઉપગચ્છન્તિ. **નિસીદન્તિ** આસનપઞ્ઞાપનાદિના.

૧૩૭. આરમિતબ્બટ્ઠેન **કમ્મં આરામો. કમ્મે રતા**, ન ગન્થધુરે, વાસધુરે વાતિ **કમ્મરતા, અનુયુત્તા**તિ તપ્પરભાવેન પુનપ્પુનં પસુતા. **ઇતિ કાતબ્બકમ્મ**ન્તિ તં તં ભિક્ખૂનં કાતબ્બં ઉચ્ચાવચકમ્મં ચીવરવિચારણાદિ. તેનાહ "**સેય્યથિદ**"ન્તિઆદિ. **ઉપત્થમ્ભન**ન્તિ દુપટ્ટતિપટ્ટાદિકરણં. તઞ્હિ પઠમપટલાદીનં ઉપત્થમ્ભનકારણત્તા તથા વુત્તં. યદિ એવં કથં અયં કમ્મરામતા પટિક્ખિત્તાતિ આહ "**એકચ્ચો હી**"તિઆદિ.

કરોન્તો યેવાતિ યથાવુત્તતિરચ્છાનકથં કથેન્તોયેવ. અતિરચ્છાનકથાભાવેપિ તસ્સ તત્થ તપ્પરભાવદસ્સનત્થં અવધારણવચનં. **પરિયન્તકારી**તિ સપરિયન્તં કત્વા વત્તા. ''પરિયન્તવતિં વાચં ભાસિતા''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૯, ૧૯૪) હિ વુત્તં. **અપ્પભસ્સો વા**તિ પરિમિતકથોયેવ એકન્તેન કથેતબ્બસ્સેવ કથનતો. સમાપત્તિસમાપજ્જનં **અરિયો તુણ્હીભાવો**.

નિદ્દાયતિયેવાતિ નિદ્દોક્કમને અનાદીનવદસ્સી નિદ્દાયતિયેવ. ઇરિયાપથપરિવત્તનાદિના ન નં વિનોદેતિ.

એવં સંસટ્ઠો વાતિ વુત્તનયેન ગણસઙ્ગણિકાય સંસટ્ઠો એવ **વિહરતિ**.

દુસ્સીલા પાપિચ્છા નામાતિ સયં નિસ્સીલા અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય સમન્નાગતત્તા પાપા લામકા ઇચ્છા એતેસન્તિ પાપિચ્છા.

પાપપુગ્ગલેહિ મેત્તિકરણતો **પાપમિત્તા**. તેહિ સદા સહ પવત્તનેન **પાપસહાયા**. તત્થ નિન્નતાદિના તદધિમુત્તતાય **પાપસમ્પવઙ્કા**.

૧૩૮. સદ્ધા એતેસં અત્થીતિ **સદ્ધા**તિ આહ "**સદ્ધાસમ્પન્ના**"તિ. આગમનીયપટિપદાય આગતસદ્ધા **આગમનીયસદ્ધા**, સા સાતિસયા મહાબોધિસત્તાનં પરોપદેસેન વિના સદ્ધેય્યવત્થું અવિપરીતતો ઓગાહેત્વા અધિમુચ્ચનતોતિ આહ "**સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાનં હોતી**"તિ. સચ્ચપટિવેધતો આગતસદ્ધા **અધિગમસદ્ધા** સુરબન્ધાદીનં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૧૮; ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.સુપ્પબુદ્ધકુટ્ઠિવત્થુ; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૪૩) વિય. ''સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા''તિઆદિના બુદ્ધાદીસુ ઉપ્પજ્જનકપસાદો **પસાદસદ્ધા** મહાકપ્પિનરાજાદીનં (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૩૧; ધ॰

પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.મહાકપ્પિનત્થેરવત્થુ; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.મહાકપ્પિનત્થેરગાથાવણ્ણના, વિત્થારો) વિય. ‘‘એવમેત’’ન્તિ ઓક્કન્તિત્વા પક્ખન્દિત્વા સદ્દહનવસેન કપ્પનં **ઓકપ્પનં**. **દુવિધાપી**તિ પસાદસદ્ધાપિ ઓકપ્પનસદ્ધાપિ. તત્થ પસાદસદ્ધા અપરનેય્યરૂપા હોતિ સવનમત્તેન પસીદનતો. ઓકપ્પનસદ્ધા સદ્ધેય્યવત્થું ઓગાહેત્વા અનુપવિસિત્વા ‘‘એવમેત’’ન્તિ પચ્ચક્ખં કરોન્તી વિય પવત્તતિ. તેનાહ ‘‘**સદ્ધાધિમુત્તો વક્કલિત્થેરસદિસો હોતી**’’તિ. **તસ્સ હી**તિ ઓકપ્પનસદ્ધાય સમન્નાગતસ્સ. હિરી એતસ્સ અત્થીતિ **હિરિ**, હિરિ મનો એતેસન્તિ **હિરિમના**તિ આહ ‘‘**પાપ…પે॰… ચિત્તા**’’તિ. પાપતો ઓત્તપ્પેન્તિ ઉબ્બિજ્જન્તિ ભાયન્તીતિ **ઓત્તપ્પી**.

બહુ સુતં સુત્તગેય્યાદિ એતેનાતિ **બહુસ્સુતો**, સુતગ્ગહણં ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં ધારણપરિચયપરિપુચ્છાનુપેક્ખનદિટ્ઠિનિજ્ઝાનાનં પેત્થ ઇચ્છિતબ્બત્તા. સવનમૂલકત્તા વા તેસમ્પિ તગ્ગહણેનેવ ગહણં દટ્ઠબ્બં. અત્થકામેન પરિયાપુણિતબ્બતો, દિટ્ઠધમ્મિકાદિપુરિસત્થસિદ્ધિયા પરિયત્તભાવતો ચ **પરિયત્તિ**, તીણિ પિટકાનિ. **સચ્ચપ્પટિવેધો** સચ્ચાનં પટિવિજ્ઝનં. તદપિ બાહુસચ્ચં યથાવુત્તબાહુસચ્ચકિચ્ચનિપ્ફત્તિતો. **પરિયત્તિ અધિપ્પેતા** સચ્ચપટિવેધાવહેન બાહુસચ્ચેન બહુસ્સુતભાવસ્સ ઇધ ઇચ્છિતત્તા. **સો**તિ પરિયત્તિબહુસ્સુતો. **ચતુબ્બિધો હોતિ** પઞ્ચમસ્સ પકારસ્સ અભાવતો. **સબ્બત્થકબહુસ્સુતો**તિ નિસ્સયમુચ્ચનકબહુસ્સુતાદયો વિય પદેસિકો અહુત્વા પિટકત્તયે સબ્બત્થકમેવ બાહુસચ્ચસબ્ભાવતો સબ્બસ્સ અત્થસ્સ કાયનતો કથનતો સબ્બત્થકબહુસ્સુતો. **તે ઇધ અધિપ્પેતા** પટિપત્તિપટિવેધસદ્ધમ્માનં મૂલભૂતે પરિયત્તિસદ્ધમ્મે સુપ્પતિટ્ઠિતભાવતો.

આરદ્ધન્તિ પગ્ગહિતં. તં પન દુવિધમ્પિ વીરિયારમ્ભવિભાગેન દસ્સેતું ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એકકા**તિ એકાકિનો, વૂપકટ્ઠવિહારિનોતિ અત્થો.

પુચ્છિત્વાતિ પરતો પુચ્છિત્વા. **સમ્પટિચ્છાપેતુ**ન્તિ ‘‘ત્વં અસુકનામો’’તિ વત્વા તેહિ ‘‘આમા’’તિ પટિજાનાપેતુન્તિ અત્થો. એવં ચિરકતાદિઅનુસ્સરણસમત્થસતિનેપક્કાનં અપ્પકસિરેનેવ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છતીતિ દસ્સનત્થં ‘‘**એવરૂપે ભિક્ખૂ સન્ધાયા**’’તિ વુત્તં. તેનેવાહ ‘‘અપિચા’’તિઆદિ.

૧૩૯. બુજ્ઝતિ એતાયાતિ ‘‘બોધી’’તિ લદ્ધનામાય સમ્માદિટ્ઠિઆદિધમ્મસામગ્ગિયા અઙ્ગોતિ **બોજ્ઝઙ્ગો**, પસત્થો, સુન્દરો વા બોજ્ઝઙ્ગો **સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. **ઉપટ્ઠાનલક્ખણો**તિ કાયવેદનાચિત્તધમ્માનં અસુભદુક્ખાનિચ્ચાનત્તભાવસલ્લક્ખણસઙ્ખાતં આરમ્મણે ઉપટ્ઠાનં લક્ખણં એતસ્સાતિ ઉપટ્ઠાનલક્ખણો. ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં પીળનાદિપ્પકારતો વિચયો ઉપપરિક્ખા લક્ખણં એતસ્સાતિ **પવિચયલક્ખણો**. અનુપ્પન્ના કુસલાનુપ્પાદનાદિવસેન ચિત્તસ્સ પગ્ગહો પગ્ગણ્હનં લક્ખણં એતસ્સાતિ **પગ્ગહલક્ખણો**. ફરણં વિપ્ફારિકતા લક્ખણં એતસ્સાતિ **ફરણલક્ખણો**. ઉપસમો કાયચિત્તપરિળાહાનં વૂપસમનં લક્ખણં એતસ્સાતિ **ઉપસમલક્ખણો**. અવિક્ખેપો વિક્ખેપવિદ્ધંસનં લક્ખણં એતસ્સાતિ **અવિક્ખેપલક્ખણો**. લીનુદ્ધચ્ચરહિતે અધિચિત્તે પવત્તમાને પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ અબ્યાવટત્તા અજ્ઝુપેક્ખનં પટિસઙ્ખાનં લક્ખણં એતસ્સાતિ **પટિસઙ્ખાનલક્ખણો**.

ચતૂહિ કારણેહીતિ સતિસમ્પજઞ્ઞં, મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલપરિવજ્જના, ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલસેવના, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ ચતૂહિ કારણેહિ. **છહિ કારણેહી**તિ પરિપુચ્છકતા, વત્થુવિસદકિરિયા, ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના, દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના, પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ છહિ કારણેહિ. **મહાસતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં** પન ‘‘સત્તહિ કારણેહી’’ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૫; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧૮) વક્ખતિ, તં

ગમ્ભીરઞાણચરિયાપચ્ચવેક્ખણાતિ ઇમં કારણં પક્ખિપિત્વા વેદિતબ્બં. **નવહિ કારણેહી**તિ અપાયભયપચ્ચવેક્ખણા, ગમનવીથિપચ્ચવેક્ખણા, પિણ્ડપાતસ્સ અપચાયનતા, દાયજ્જમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, સત્થુમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, સબ્રહ્મચારીમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જના, આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવના, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ નવહિ કારણેહિ. **મહાસતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૫; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧૮) પન આનિસંસદસ્સાવિતા, જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણાતિ ઇમેહિ સદ્ધિં ''એકાદસા''તિ વક્ખતિ. **દસહિ કારણેહી**તિ બુદ્ધાનુસ્સતિ, ધમ્માનુસ્સતિ, સઙ્ઘસીલચાગદેવતાઉપસમાનુસ્સતિ, લૂખપુગ્ગલપરિવજ્જના, સિનિદ્ધપુગ્ગલસેવના, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ દસહિ. **મહાસતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૫; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧૮) પન પસાદનિયસુત્તન્તપચ્ચવેક્ખણાય સદ્ધિં ''એકાદસા''તિ વક્ખતિ. **સત્તહિ કારણેહી**તિ પણીતભોજનસેવનતા , ઉતુસુખસેવનતા, ઇરિયાપથસુખસેવનતા, મજ્ઝત્તપયોગતા, સારદ્ધકાયપુગ્ગલપરિવજ્જનતા , પસ્સદ્ધકાયપુગ્ગલસેવનતા, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ સત્તહિ. **દસહિ કારણેહી**તિ વત્થુવિસદકિરિયા, ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના, નિમિત્તકુસલતા, સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગહણં, સમયે ચિત્તસ્સ નિગ્ગહણં, સમયે ચિત્તસ્સ સમ્પહંસનં, સમયે ચિત્તસ્સ અજ્ઝુપેક્ખનં, અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનં, સમાહિતપુગ્ગલસેવનં, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ દસહિ કારણેહિ. **મહાસતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૫; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧૮) પન ''ઝાનવિમોક્ખપચ્ચવેક્ખણા''તિ ઇમિના સદ્ધિં ''એકાદસહી''તિ વક્ખતિ. **પઞ્ચહિ કારણેહી**તિ સત્તમજ્ઝત્તતા, સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા, સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જના, સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલસેવના, તદધિમુત્તતાતિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **મહાસતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૫; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧૮) આગમિસ્સતિ. કામં બોધિપક્ખિયધમ્મા નામ નિપ્પરિયાયતો અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તા એવ નિય્યાનિકભાવતો. સુત્તન્તદેસના નામ પરિયાયકથાતિ "**ઇમિના વિપસ્સના...પે॰... કથેસી**"તિ વુત્તં.

૧૪૦. તેભૂમકે સઙ્ખારે ''અનિચ્ચા''તિ અનુપસ્સતિ એતાયાતિ **અનિચ્ચાનુપસ્સના**, તથા પવત્તા વિપસ્સના, સા પન યસ્મા અત્તના સહગતસઞ્ઞાય ભાવિતાય વિભાવિતા એવ હોતીતિ વુત્તં "**અનિચ્ચાનુપસ્સનાય સદ્ધિં ઉપ્પન્નસઞ્ઞા**"તિ. સઞ્ઞાસીસેન વાયં વિપસ્સનાય એવ નિદ્દેસો. **અનત્તસઞ્ઞાદીસુ**પિ એસેવ નયો. **લોકિયવિપસ્સનાપિ હોન્તિ**, યસ્મા ''અનિચ્ચ''ન્તિઆદિના તા પવત્તન્તીતિ. **લોકિયવિપસ્સનાપી**તિ **પિ**-સદ્દેન મિસ્સકાપેત્થ સન્તીતિ અત્થતો આપન્નન્તિ અત્થાપત્તિસિદ્ધમત્થં નિદ્ધારેત્વા સરૂપતો દસ્સેતું "**વિરાગો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **આગતવસેના**તિ તથા આગતપાળિવસેન ''વિરાગો નિરોધો''તિ હિ તત્થ નિબ્બાનં વુત્તન્તિ ઇધ ''વિરાગસઞ્ઞા, નિરોધસઞ્ઞા''તિ વુત્તસઞ્ઞા નિબ્બાનારમ્મણાપિ સિયું. તેન વુત્તં "**દ્વે લોકુત્તરાપિ હોન્તી**"તિ.

૧૪૧. મેત્તા એતસ્સ અત્થીતિ **મેત્તં**, ચિત્તં. તંસમુટ્ઠાનં કાયકમ્મં **મેત્તં કાયકમ્મં**. એસ નયો સેસદ્વયેપિ. ઇમાનિપિ મેત્તાકાયકમ્માદીનિ ભિક્ખૂનં વસેન આગતાનિ તેસં સેટ્ઠપરિસભાવતો. યથા પન ભિક્ખૂસુપિ લબ્ભન્તિ, એવં ગિહીસુપિ લબ્ભન્તિ ચતુપરિસસાધારણત્તાતિ તં દસ્સેન્તો "**ભિક્ખૂનઞ્હી**"તિઆદિમાહ. કામં આદિબ્રહ્મચરિયકધમ્મસ્સવનેનપિ મેત્તાકાયકમ્માનિ લબ્ભન્તિ, નિપ્પરિયાયતો પન ચારિત્તધમ્મસ્સવનેન અયમત્થો ઇચ્છિતોતિ દસ્સેન્તો "**આભિસમાચારિકધમ્મપૂરણ**"ન્તિ આહ. **તેપિટકમ્પિ બુદ્ધવચનં** પરિપુચ્છનઅત્થકથનવસેન પવત્તિયમાનં હિતજ્ઝાસયેન પવત્તિતબ્બતો.

આવીતિ પકાસં, પકાસભાવો ચેત્થ યં ઉદ્દિસ્સ તં કાયકમ્મં કરીયતિ, તસ્સ સમ્મુખભાવતોતિ આહ "**સમ્મુખા**"તિ. **રહો**તિ અપ્પકાસં, અપ્પકાસતા ચ યં ઉદ્દિસ્સ તં કાયકમ્મં કરીયતિ, તસ્સ પચ્ચક્ખાભાવતોતિ આહ "**પરમ્મુખા**"તિ. **સહાયભાવગમનં** તેસં પુરતો. **ઉભયેહી**તિ નવકેહિ, થેરેહિ ચ.

પગ્ગય્હાતિ પગ્ગણ્હિત્વા ઉચ્ચં કત્વા.

કામં મેત્તાસિનેહસિનિદ્ધાનં નયનાનં ઉમ્મીલના, પસન્નેન મુખેન ઓલોકનઞ્ચ મેત્તં કાયકમ્મમેવ, યસ્સ પન ચિત્તસ્સ વસેન નયનાનં મેત્તાસિનેહસિનિદ્ધતા, મુખસ્સ ચ પસન્નતા, તં સન્ધાય વુત્તં "**મેત્તં મનોકમ્મં નામા**"તિ.

લાભસદ્દો કમ્મસાધનો ''લાભાવત, લાભો લદ્ધો''તિઆદીસુ વિય, સો ચેત્થ ''ધમ્મલદ્ધા''તિ વચનતો અતીતકાલિકોતિ આહ "**ચીવરાદયો લદ્ધપચ્ચયા**"તિ. ધમ્મતો આગતાતિ **ધમ્મિકા**. તેનાહ ''ધમ્મલદ્ધા''તિ. ઇમમેવ હિ અત્થં દસ્સેતું "**કુહનાદી**"તિઆદિ વુત્તં. ચિત્તેન વિભજનપુબ્બકં કાયેન વિભજનન્તિ મૂલમેવ દસ્સેતું "**એવં ચિત્તેન વિભજન**"ન્તિ વુત્તં, તેન ચિત્તુપ્પાદમત્તેનપિ પટિવિભાગો ન કાતબ્બોતિ દસ્સેતિ. **અપ્પટિવિભત્ત**ન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, અપ્પટિવિભત્તં વા લાભં ભુઞ્જતીતિ કમ્મનિદ્દેસો એવ.

તં તં નેવ ગિહીનં દેતિ અત્તનો આજીવસોધનત્થં. **ન અત્તના ભુઞ્જતી**તિ અત્તનાવ ન પરિભુઞ્જતિ ''મય્હં અસાધારણભોગિતા મા હોતૂ''તિ. "**પટિગ્ગણ્હન્તો ચ…પે॰… પસ્સતી**"તિ ઇમિના તસ્સ લાભસ્સ તીસુપિ કાલેસુ સાધારણતો ઠપનં દસ્સિતં. "**પટિગ્ગણ્હન્તો ચ સઙ્ઘેન સાધારણં હોતૂ**"તિ ઇમિના પટિગ્ગહણકાલો દસ્સિતો, "**ગહેત્વા…પે॰… પસ્સતી**"તિ ઇમિના પટિગ્ગહિતકાલો, તદુભયં પન તાદિસેન પુબ્બાભોગેન વિના ન હોતીતિ અત્થસિદ્ધો પુરિમકાલો. તયિદં પટિગ્ગહણતો પુબ્બે વસ્સ હોતિ ''સઙ્ઘેન સાધારણં હોતૂતિ પટિગ્ગહેસ્સામી''તિ. પટિગ્ગણ્હન્તસ્સ હોતિ ''સઙ્ઘેન સાધારણં હોતૂતિ પટિગ્ગણ્હામી''તિ. પટિગ્ગહેત્વા હોતિ ''સઙ્ઘેન સાધારણં હોતૂતિ પટિગ્ગહિતં મયા''તિ એવં તિલક્ખણસમ્પન્નં કત્વા લદ્ધલાભં ઓસાનલક્ખણં અવિકોપેત્વા પરિભુઞ્જન્તો સાધારણભોગી, અપ્પટિવિભત્તભોગી ચ હોતિ.

ઇમં પન સારણીયધમ્મન્તિ ઇમં ચતુત્થં સરિતબ્બયુત્તધમ્મં. **ન હિ…પે॰… ગણ્હન્તિ**, તસ્મા સાધારણભોગિતા એવ દુસ્સીલસ્સ નત્થીતિ આરમ્ભોપિ તાવ ન સમ્ભવતિ, કુતો પૂરણન્તિ અધિપ્પાયો. "**પરિસુદ્ધસીલો**"તિ ઇમિના લાભસ્સ ધમ્મિકભાવં દસ્સેતિ. "**વત્તં અખણ્ડેન્તો**"તિ ઇમિના અપ્પટિવિભત્તભોગિતં, સાધારણભોગિતઞ્ચ દસ્સેતિ. સતિ પન તદુભયે સારણીયધમ્મો પૂરિતો એવ હોતીતિ આહ "**પૂરેતી**"તિ. "**ઓદિસ્સકં કત્વા**"તિ એતેન અનોદિસ્સકં કત્વા પિતુનો, આચરિયુપજ્ઝાયાદીનં વા થેરાસનતો પટ્ઠાય દેન્તસ્સ સારણીયધમ્મોયેવ હોતીતિ. **સારણીયધમ્મો પનસ્સ ન હોતી**તિ પટિજગ્ગનટ્ઠાને ઓદિસ્સકં કત્વા દિન્નત્તા. તેનાહ "**પલિબોધજગ્ગનં નામ હોતી**"તિઆદિ. યદિ એવં સબ્બેન સબ્બં સારણીયધમ્મપૂરકસ્સ ઓદિસ્સકદાનં ન વટ્ટતીતિ? નો ન વટ્ટતિ યુત્તટ્ઠાનેતિ દસ્સેન્તો "**તેન પના**"તિઆદિમાહ. ગિલાનાદીનં ઓદિસ્સકં કત્વા દાનં અપ્પટિવિભાગપક્ખિકં ''અસુકસ્સ ન દસ્સામી''તિ પટિક્ખેપસ્સ અભાવતો. બ્યતિરેકપ્પધાનો હિ પટિવિભાગો. તેનાહ "**અવસેસ**"ન્તિઆદિ. **અદાતુમ્પીતિ પિ**-સદ્દેન દાતુમ્પિ વટ્ટતીતિ દસ્સેતિ, તઞ્ચ ખો કરુણાયનવસેન, ન વત્તપૂરણવસેન.

સુસિક્ખિતાયાતિ સારણીયધમ્મપૂરણવિધિમ્હિ સુટ્ઠુ સિક્ખિતાય, સુકુસલાયાતિ અત્થો. ઇદાનિ તસ્સા કોસલ્લં દસ્સેતું "**સુસિક્ખિતાય હી**"તિઆદિ વુત્તં. "**દ્વાદસહિ વસ્સેહિ પૂરતિ, ન તતો ઓર**"ન્તિ ઇમિના તસ્સ દુપ્પૂરણં દસ્સેતિ. તથા હિ સો મહપ્ફલો મહાનિસંસો, દિટ્ઠધમ્મિકેહિપિ તાવ ગરુતરેહિ ફલાનિસંસેહિ ચ અનુગતો. તંસમઙ્ગી ચ પુગ્ગલો વિસેસલાભી અરિયપુગ્ગલો વિય લોકે અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મસમન્નાગતો હોતિ. તથા હિ સો દુપ્પજહં દાનમયસ્સ, સીલમયસ્સ ચ પુઞ્ઞસ્સ પટિપક્ખધમ્મં સુદૂરે વિક્ખમ્ભિતં કત્વા સુવિસુદ્ધેન ચેતસા લોકે પાકટો

પઞ્ઞાતો હુત્વા વિહરતિ, તસ્સિમમત્થં બ્યતિરેકતો, અન્વયતો ચ વિભાવેતું “**સચે હી**”તિઆદિ વુત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇદાનિ યે સમ્પરાયિકે, દિટ્ઠધમ્મિકે ચ આનિસંસે દસ્સેતું “**એવ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **નેવ ઇસ્સા**, **ન મચ્છરિયં હોતિ** ચિરકાલભાવનાય વિધુતભાવતો. **મનુસ્સાનં પિયો હોતિ** પરિચ્ચાગસીલતાય વિસુદ્ધત્તા. તેનાહ ‘‘દદં પિયો હોતિ ભજન્તિ નં બહૂ’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૪). **સુલભપચ્ચયો હોતિ** દાનવસેન ઉળારજ્ઝાસયાનં પચ્ચયલાભસ્સ ઇધાનિસંસભાવતો દાનસ્સ. **પત્તગતં અસ્સ દિય્યમાનં ન ખીયતિ** પત્તગતવસેન દ્વાદસવસ્સિકસ્સ મહાપત્તસ્સ અવિચ્છેદેન પૂરિતત્તા. **અગ્ગભણ્ડં લભતિ** દેવસિકં દક્ખિણેય્યાનં અગ્ગતો પટ્ઠાય દાનસ્સ દિન્નત્તા. **ભયેવા...પે॰... આપજ્જન્તિ** દેય્યપટિગ્ગાહકવિકપ્પં અકત્વા અત્તનિ નિરપેક્ખચિત્તેન ચિરકાલં દાનપૂરતાય પસાદિતચિત્તત્તા.

તત્રાતિ તેસુ આનિસંસેસુ વિભાવેતબ્બેસુ. **ઇમાનિ** તં દીપનાનિ **વત્થૂનિ** કારણાનિ. **અલભન્તાપી**તિ અમહાપુઞ્ઞતાય ન લાભિનો સમાનાપિ. **ભિક્ખાચારમગ્ગસભાગ**ન્તિ સભાગં તબ્ભાગિયં ભિક્ખાચારમગ્ગં **જાનન્તિ**.

અનુત્તરિમનુસ્સધમ્મત્તા, થેરાનં સંસયવિનોદનત્થઞ્ચ “**સારણીયધમ્મો મે ભન્તે પૂરિતો**”તિ આહ. તથા હિ દુતિયવત્થુસ્મિમ્પિ થેરેન અત્તા પકાસિતો. મનુસ્સાનં પિયતાય, સુલભપચ્ચયતાયપિ ઇદં વત્થુમેવ. પત્તગતાખીયનસ્સ પન વિસેસં વિભાવનતો “**ઇદં તાવ...પે॰... એત્થ વત્થુ**”ન્તિ વુત્તં.

ગિરિભણ્ડમહાપૂજાયાતિ ચેતિયગિરિમ્હિ સકલલઙ્કાદીપે, યોજનપ્પમાણે સમુદ્દે ચ નાવાસઙ્ઘાટાદિકે ઠપેત્વા દીપપુપ્ફગન્ધાદીહિ કરિયમાનમહાપૂજાયં. **પરિયાયેનપી**તિ લેસેનપિ. **અનુચ્છવિક**ન્તિ સારણીયધમ્મપૂરણતોપિ ઇદં યથાભૂતપ્પવેદનં **તુમ્હાકં અનુચ્છવિક**ન્તિ અત્થો.

અનારોચેત્વાવ પલાયિંસુ ચોરભયેન. ‘‘અત્તનો દુજ્જીવિકાયા’’તિ ચ વદન્તિ.

વટ્ટિસ્સતીતિ કપ્પિસ્સતિ. **થેરી સારણીયધમ્મપૂરિકા અહોસિ**, થેરસ્સ પન સીલતેજેનેવ દેવતા ઉસ્સુક્કં આપજ્જિ.

નત્થિ એતેસં ખણ્ડન્તિ **અખણ્ડાનિ**. તં પન નેસં ખણ્ડં દસ્સેતું “**યસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ઉપસમ્પન્નસીલાનં ઉદ્દેસક્કમેન આદિ અન્તા વેદિતબ્બા. તેનાહ “**સત્તસૂ**”તિઆદિ. અનુપસમ્પન્નસીલાનં પન સમાદાનક્કમેનપિ આદિ અન્તા લબ્ભન્તિ. **પરિયન્તે છિન્નસાટકો વિયા**તિ વત્થન્તે, દસન્તે વા છિન્નવત્થં વિય, વિસદિસૂદાહરણં ચેતં ‘‘અખણ્ડાની’’તિ ઇમસ્સ અધિગતત્તા. એવં સેસાનિપિ ઉદાહરણાનિ. ખણ્ડિતભિન્નતા ખણ્ડં, તં એતસ્સ અત્થીતિ **ખણ્ડં**, સીલં. “**છિદ્દ**”ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **વેમજ્ઝે ભિન્નં** વિનિવિજ્ઝનવસેન વિસભાગવણ્ણેન ગાવી વિયાતિ સમ્બન્ધો. સબલરહિતાનિ **અસબલાનિ**. તથા **અકમ્માસાનિ**. સીલસ્સ **તણ્હાદાસબ્યતો મોચનં** વિવટ્ટૂપનિસ્સયભાવાપાદનં. યસ્મા ચ તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો સેરી સયંવસી ભુજિસ્સો નામ હોતિ, તસ્માપિ ભુજિસ્સાનિ. તેનેવાહ “**ભુજિસ્સભાવકારણતો ભુજિસ્સાની**”તિ. સુપરિસુદ્ધભાવેન પાસંસત્તા **વિઞ્ઞુપસત્થાનિ**. ઇમિનાહં સીલેન દેવો વા ભવેય્યં, દેવઞ્ઞતરો વા, તત્થ ‘‘નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો’’તિ, ‘‘સીલેન સુદ્ધી’’તિ ચ એવં આદિના **તણ્હાદિટ્ઠીહિ અપરામટ્ઠત્તા**. ‘‘અયં તે સીલેસુ દોસો’’તિ ચતૂસુપિ વિપત્તીસુ યાય કાયચિ વિપત્તિયા દસ્સનેન **પરામટ્ઠું** અનુદ્ધંસેતું. સમાધિસંવત્તનપ્પયોજનાનિ **સમાધિસંવત્તનિકાનિ**.

સમાનભાવૂપગતસીલાતિ સીલસમ્પત્તિયા સમાનભાવં ઉપગતસીલા સભાગવુત્તિકા. કામં પુથુજ્જનાનઞ્ચ ચતુપારિસુદ્ધિસીલે નાનત્તં ન સિયા, તં પન ન એકન્તિકં, ઇદં એકન્તિકં નિયતભાવતોતિ આહ ''**નત્થિ મગ્ગસીલે નાનત્ત**''ન્તિ. **તં સન્ધાયેતં વુત્ત**ન્તિ મગ્ગસીલં સન્ધાય એતં ''યાનિ તાનિ સીલાની''તિઆદિ વુત્તં.

યાયન્તિ યા અયં મય્હઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચ પચ્ચક્ખભૂતા . **દિટ્ઠીતિ** મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ. **નિદ્દોસાતિ** નિધુતદોસા, સમુચ્છિન્નરાગાદિપાપધમ્માતિ અત્થો. **નિય્યાતીતિ** વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરતિ નિગચ્છતિ. સયં નિય્યન્તસ્સેવ હિ ''તંસમઙ્ગીપુગ્ગલં વટ્ટદુક્ખતો નિય્યાપેતી''તિ વુચ્ચતિ. યા સત્થુ અનુસિટ્ઠિ, તં કરોતીતિ **તક્કરો**, તસ્સ, યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જનકસ્સાતિ અત્થો. **સમાનદિટ્ઠિભાવન્તિ** સદિસદિટ્ઠિભાવં સચ્ચસમ્પટિવેધેન અભિન્નદિટ્ઠિભાવં. **વુદ્ધિયેવાતિ** અરિયવિનયે ગુણેહિ વુદ્ધિયેવ, નો પરિહાનીતિ અયં અપરિહાનિયધમ્મદેસના અત્તનોપિ સાસનસ્સ અદ્ધનિયતં આકઙ્ખન્તેન ભગવતા ઇધ દેસિતા.

૧૪૨. આસન્નપરિનિબ્બાનત્તાતિ કતિપયમાસાધિકેન સંવચ્છરમત્તેન પરિનિબ્બાનં ભવિસ્સતીતિ કત્વા વુત્તં. **એતંયેવાતિ** ''ઇતિ સીલ''ન્તિઆદિકંયેવ **ઇતિ સીલન્તિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો પકારત્થો, પરિમાણત્થો ચ એકજ્ઝં કત્વા ગહિતોતિ આહ ''**એવં સીલં એત્તકં સીલ**''ન્તિ. **એવં સીલન્તિ** એવં પભેદં સીલં. **એત્તકન્તિ** એતં પરમં, ન ઇતો ભિય્યો. **ચતુપારિસુદ્ધિસીલન્તિ** મગ્ગસ્સ સમ્ભારભૂતં લોકિયચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **ચિત્તેકગ્ગતા સમાધીતિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **યસ્મિં સીલે ઠત્વાતિ** યસ્મિં લોકુત્તરકુસલસ્સ પદટ્ઠાનભૂતે ''પુબ્બેવ ખો પનસ્સ કાયકમ્મં વચીકમ્મં આજીવો સુપરિસુદ્ધો હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૩૧; કથા॰ ૮૭૪) એવં વુત્તસીલે પતિટ્ઠાય. **એસોતિ** મગ્ગફલસમાધિ. **પરિભાવિતોતિ** તેન સીલેન સબ્બસો ભાવિતો સમ્ભાવિતો. **મહપ્ફલો હોતિ મહાનિસંસોતિ** મગ્ગસમાધિ તાવ સામઞ્ઞફલેહિ મહપ્ફલો, વટ્ટદુક્ખવૂપસમેન મહાનિસંસો. ઇતરો પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનેન મહપ્ફલો, નિબ્બુતિસુખુપ્પત્તિયા મહાનિસંસો. **યમ્હિ સમાધિમ્હિ ઠત્વાતિ** યસ્મિં લોકુત્તરકુસલસ્સ પદટ્ઠાનભૂતે પાદકજ્ઝાનસમાધિમ્હિ ચેવ વુટ્ઠાનગામિનિસમાધિમ્હિ ચ ઠત્વા. **સાતિ** મગ્ગફલપઞ્ઞા. **તેન પરિભાવિતાતિ** તેન યથાવુત્તસમાધિના સબ્બસો ભાવિતા પરિભાવિતા. મહપ્ફલમહાનિસંસતા સમાધિમ્હિ વુત્તનયેન વેદિતબ્બા. અપિ ચ તે બોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગઝાનઙ્ગપ્પભેદહેતુતાય **મહપ્ફલા** સત્તદક્ખિણેય્યપુગ્ગલવિભાગહેતુતાય **મહાનિસંસાતિ** વેદિતબ્બા. **યાય પઞ્ઞાય ઠત્વાતિ** યાયં વિપસ્સનાપઞ્ઞાયં, સમાધિવિપસ્સનાપઞ્ઞાયં વા ઠત્વા. સમથયાનિકસ્સ હિ સમાધિસહગતાપિ પઞ્ઞા મગ્ગાધિગમાય વિસેસપચ્ચયો હોતિયેવ. **સમ્મદેવાતિ** સુટ્ઠુયેવ યથા આસવાનં લેસોપિ નાવસિસ્સતિ, એવં સબ્બસો **આસવેહિ વિમુચ્ચતિ**. અગ્ગમગ્ગક્ખણઞ્હિ સન્ધાયેતં વુત્તં.

૧૪૩. લોકિયત્થસદ્દાનં વિય અભિરન્ત-સદ્દસ્સ સિદ્ધિ દટ્ઠબ્બા. અભિરન્તં અભિરતં અભિરતીતિ હિ અત્થતો એકં. અભિરન્ત-સદ્દો ચાયં અભિરુચિપરિયાયો, ન અસ્સાદપરિયાયો. અસ્સાદવસેન હિ કત્થચિ વસન્તસ્સ અસ્સાદવત્થુવિગમેન સિયા તસ્સ તત્થ અનભિરતિ, યદિદં ખીણાસવાનં નત્થિ, પગેવ બુદ્ધાનન્તિ આહ ''**બુદ્ધાનં... પે॰... નત્થી**''તિ. અભિરતિવસેન કત્થચિ વસિત્વા તદભાવતો અઞ્ઞત્થ ગમનં નામ બુદ્ધાનં નત્થિ. વેનેય્યવિનયનત્થં પન કત્થચિ વસિત્વા તસ્મિં સિદ્ધે વેનેય્યવિનયનત્થમેવ તતો અઞ્ઞત્થ ગચ્છન્તિ, અયમેત્થ યથારુચિ. **આયામાતિ** એત્થ **આ**-સદ્દો ''આગચ્છા''તિ ઇમિના સમાનત્થોતિ આહ ''**એહિ યામા**''તિ. **અયામાતિ** પન પાઠે **અ**-કારો નિપાતમત્તં. **સન્તિકાવચરત્તા થેરં આલપતિ**, ન પન તદા સત્થુ સન્તિકે વસન્તાનં ભિક્ખૂનં અભાવતો. અપરિચ્છિન્નગણનો હિ તદા ભગવતો સન્તિકે ભિક્ખુસઙ્ઘો . તેનાહ ''મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિ''ન્તિ. **અમ્બલટ્ઠિકાગમનન્તિ** અમ્બલટ્ઠિકાગમનપટિસંયુત્તપાઠમાહ. **પાટલિગમનેતિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **ઉત્તાનમેવ** અનન્તરં, હેટ્ઠા ચ સંવણ્ણિતરૂપત્તા.

સારિપુત્તસીહનાદવણ્ણના

૧૪૫. "**આયસ્મા સારિપુત્તો**"**તિઆદિ** પાઠજાતં. **સમ્પસાદનીયેતિ** સમ્પસાદનીયસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૧) **વિત્થારિતં** પોરાણટ્ઠકથાયં, તસ્મા મયમ્પિ તત્થેવ નં અત્થતો વિત્થારયિસ્સામાતિ અધિપ્પાયો.

દુસ્સીલઆદીનવવણ્ણના

૧૪૮. આગન્ત્વા વસન્તિ એત્થ આગન્તુકાતિ **આવસથો**, તદેવ અગારન્તિ આહ "**આવસથાગારન્તિ આગન્તુકાનં આવસથગેહ**"ન્તિ. **દ્વિન્નં રાજૂનન્તિ** લિચ્છવિરાજમગધરાજૂનં. **સહાયકાતિ** સેવકા. **કુલાનીતિ** કુટુમ્બિકે. સન્થતન્તિ **સન્થરિ**, સબ્બં સન્થરિ સબ્બસન્થરિ, તં **સબ્બસન્થરિં**. ભાવનપુંસકનિદ્દેસો ચાયં. તેનાહ "**યથા સબ્બં સન્થતં હોતિ, એવ**"ન્તિ.

૧૪૯. દુસ્સીલોતિ એત્થ **દુ**-સદ્દો અભાવત્થો "દુપ્પઞ્ઞો"તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૯; અ॰ નિ॰ ૫.૧૦) વિય, ન ગરહત્થોતિ આહ "**અસીલો નિસ્સીલો**"તિ. **ભિન્નસંવરો**તિ એત્થ યો સમાદિન્નસીલો કેનચિ કારણેન સીલભેદં પત્તો, સો તાવ ભિન્નસંવરો હોતિ. યો પન સબ્બેન સબ્બં અસમાદિન્નસીલો આચારહીનો, સો કથં ભિન્નસંવરો નામ હોતીતિ? સોપિ સાધુસમાચારસ્સ પરિહાનિયસ્સ ભેદિતત્તા ભિન્નસંવરો એવ નામ. વિસ્સટ્ઠસંવરો સંવરરહિતોતિ હિ વુત્તં હોતિ.

તં તં સિપ્પટ્ઠાનં. **માઘાતકાલે**તિ "મા ઘાતેથ પાણિનો"તિ એવં માઘાતાતિ ઘોસનં ઘોસિતદિવસે.

અબ્ભુગ્ગચ્છતિ પાપકો કિત્તિસદ્દો.

અજ્ઝાસયેન મઙ્કુ હોતિયેવ વિપ્પટિસારિભાવતો.

તસ્સાતિ દુસ્સીલસ્સ. **સમાદાય પવત્તિટ્ઠાનન્તિ** ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય કતકારણં. **આપાથં આગચ્છતી**તિ તં મનસો ઉપટ્ઠાતિ. **ઉમ્મીલેત્વા ઇધલોકન્તિ** ઉમ્મીલનકાલે અત્તનો પુત્તદારાદિદસ્સનવસેન ઇધ લોકં **પસ્સતિ**. **નિમીલેત્વા પરલોકન્તિ** નિમીલનકાલે ગતિનિમિત્તુપટ્ઠાનવસેન પરલોકં **પસ્સતિ**. તેનાહ "**ચત્તારો અપાયા**"તિઆદિ. **પઞ્ચમપદન્તિ** "કાયસ્સ ભેદા"તિઆદિના વુત્તો પઞ્ચમો આદીનવકોટ્ઠાસો.

સીલવન્તઆનિસંસવણ્ણના

૧૫૦. વુત્તવિપરિયાયેનાતિ વુત્તાય આદીનવકથાય વિપરિયાયેન. "અપ્પમત્તો તં તં કસિવાણિજ્જાદિં યથાકાલં સમ્પાદેતું સક્કોતી"તિઆદિના "પાસંસં સીલમસ્સ અત્થીતિ **સીલવા. સીલસમ્પન્નો**તિ સીલેન સમન્નાગતો. સમ્પન્નસીલો"તિ એવમાદિકં પન અત્થવચનં સુકરન્તિ અનામટ્ઠં.

૧૫૧. પાળિમુત્તકાયાતિ સઙ્ગીતિઅનારુળ્હાય **ધમ્મિકથાય. તત્થેવા**તિ આવસથાગારે એવ.

પાટલિપુત્તનગરમાપનવણ્ણના

૧૫૨. ઇસ્સરિયમત્તાયાતિ ઇસ્સરિયપ્પમાણેન, ઇસ્સરિયેન ચેવ વિત્તૂપકરણેન ચાતિ એવં વા અત્થો દટ્ઠબ્બો. ઉપભોગૂપકરણાનિપિ હિ લોકે ‘‘મત્તા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **પાટલિગામં નગરં કત્વા**તિ પુબ્બે ‘‘પાટલિગામો’’તિ લદ્ધનામં ઠાનં ઇદાનિ નગરં કત્વા. **માપેન્તી**તિ પતિટ્ઠાપેન્તિ. **આયમુખપચ્છિન્દનત્થ**ન્તિ આયદ્વારાનં ઉપચ્છેદનાય. ‘‘**સહસ્સસેવા**’’તિ વા પાઠો, સહસ્સસો એવ. તેનાહ ‘‘**એકેકવગ્ગવસેન સહસ્સં સહસ્સં હુત્વા**’’તિ. **ઘરવત્થૂની**તિ ઘરપતિટ્ઠાપનટ્ઠાનાનિ. **ચિત્તાનિ નમન્તી**તિ તંતંદેવતાનુભાવેન તત્થ તત્થેવ ચિત્તાનિ નમન્તિ વત્થુવિજ્જાપાઠકાનં, યત્થ યત્થ તાહિ વત્થૂનિ પરિગ્ગહિતાનિ. **સિપ્પાનુભાવેના**તિ સિપ્પાનુગતવિજ્જાનુભાવેન. **નાગગ્ગાહો**તિ નાગાનં નિવાસપ્પરિગ્ગહો. સેસદ્વયેસુપિ એસેવ નયો. **પાસાણો**તિ અપ્પલક્ખણપાસાણો. **ખાણુકો**તિ યો કોચિ ખાણુકો . **સિપ્પં જપ્પિત્વા** તાદિસં સારમ્ભટ્ઠાનં પરિહરિત્વા અનારમ્ભે ઠાને તાહિ વત્થુપરિગ્ગાહિકાહિ **દેવતાહિ સદ્ધિં મન્તયમાના વિય** તંતંગેહાનિ **માપેન્તિ** ઉપદેસદાનવસેન. **નેસ**ન્તિ વત્થુવિજ્જાપાઠકાનં, સબ્બાસં દેવતાનં. **મઙ્ગલં વડ્ઢાપેસ્સન્તી**તિ મઙ્ગલં બ્રૂહેસ્સન્તિ. પણ્ડિતદસ્સનાદીનિ હિ ઉત્તમમઙ્ગલાનિ. તેનાહ ‘‘**અથ મય**’’ન્તિઆદિ.

સદ્ધો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ અવયવધમ્મેન સમુદાયસ્સ અપદિસિતબ્બતો યથા ‘‘અલઙ્કતો દેવદત્તો’’તિ.

અરિયકમનુસ્સાનન્તિ અરિયદેસવાસિમનુસ્સાનં. **રાસિવસેનેવા**તિ ‘‘સહસ્સં સતસહસ્સ’’ન્તિઆદિના રાસિવસેનેવ, અપ્પકસ્સ પન ભણ્ડસ્સ કયવિક્કયો અઞ્ઞત્થાપિ લબ્ભતેવાતિ ‘‘રાસિવસેનેવા’’તિ વુત્તં. વાણિજાય પથો પવત્તિટ્ઠાનન્તિ **વણિપ્પથો**તિ પુરિમવિકપ્પે અત્થો દુતિયવિકપ્પે પન વાણિજાનં પથો પવત્તિટ્ઠાનન્તિ, **વણિપ્પથો**તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**વાણિજાનં વસનટ્ઠાન**’’ન્તિ આહ. ભણ્ડપુટે ભિન્દન્તિ મોચેન્તિ એત્થાતિ **પુટભેદન**ન્તિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ ‘‘**ભણ્ડપુટે…પે॰… વુત્તં હોતી**’’તિ.

ચ-કારત્થો સમુચ્ચયત્થો **વા-સદ્દો**.

૧૫૩. કાળકણ્ણી સત્તાતિ અત્તના કણ્હધમ્મબહુલતાય પરેસઞ્ચ કણ્હવિપાકાનત્થનિબ્બત્તિનિમિત્તતાય ‘‘કાળકણ્ણી’’તિ લદ્ધનામા પરૂપદ્દવકરા અપ્પેસક્ખસત્તા. **ત**ન્તિ ભગવન્તં. **પુબ્બણ્હસમય**ન્તિ પુબ્બણ્હે એકં સમયં. **ગામપ્પવિસનનીહારેના**તિ ગામપ્પવેસન નિવસનાકારેન. **કાયપટિબદ્ધં કત્વા**તિ ચીવરં પારુપિત્વા, પત્તં હત્થેન ગહેત્વાતિ અત્થો.

એત્થાતિ એતસ્મિં વા સકપ્પિતપ્પદેસે. **સઞ્ઞતે**તિ સમ્મદેવ સઞ્ઞતે સુસંવુતકાયવાચાચિત્તે.

પત્તિં દદેય્યાતિ અત્તના પસુતં પુઞ્ઞં તાસં દેવતાનં અનુપ્પદજ્જેય્ય. ‘‘**પૂજિતા**’’તિઆદીસુ તદેવ પત્તિદાનં **પૂજા**, અનાગતે એવ ઉપદ્દવે આરક્ખસંવિધાનં **પટિપૂજા**. ‘‘યેભુય્યેન ઞાતિમનુસ્સા ઞાતિપેતાનં પત્તિદાનાદિના પૂજનમાનનાદીનિ કરોન્તિ ઇમે પન અઞ્ઞાતકાપિ સમાના તથા કરોન્તિ, તસ્મા નેસં સક્કચ્ચં આરક્ખા સંવિધાતબ્બા’’તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્પવારેત્વા દેવતા તત્થ ઉસ્સુક્કં આપજ્જન્તીતિ દસ્સેન્તો ‘‘**ઇમે**’’તિઆદિમાહ. બલિકમ્મકરણં **માનનં**, સમ્પતિ ઉપ્પન્નપરિસ્સયહરણં **પટિમાનન**ન્તિ દસ્સેતું ‘‘**એતે**’’તિઆદિ વુત્તં.

સુન્દરાનિ પસ્સતીતિ સુન્દરાનિ ઇટ્ઠાનિ એવ પસ્સતિ, ન અનિટ્ઠાનિ.

૧૫૪. આણિયો કોટ્ટેત્વાતિ લહુકે દારુદણ્ડે ગહેત્વા કવાટફલકે વિય અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્બન્ધે કાતું આણિયો કોટ્ટેત્વા. નાવાસઙ્ખેપેન કતં **ઉળુમ્પં**, વેળુનળાદિકે સઙ્ઘરિત્વા વલ્લિઆદીહિ કલાપવસેન બન્ધિત્વા કત્તબ્બં **કુલ્લં**.

ઉદકટ્ઠાનસ્સેતં અધિવચનન્તિ યથાવુત્તસ્સ યસ્સ કસ્સચિ ઉદકટ્ઠાનસ્સ એતં ‘‘અણ્ણવ’’ન્તિ અધિવચનં, સમુદ્દસ્સેવાતિ અધિપ્પાયો. **સરન્તિ ઇધ નદી અધિપ્પેતા** સરતિ સન્દતીતિ કત્વા. **ગમ્ભીરવિત્થતન્તિ** અગાધટ્ઠેન ગમ્ભીરં, સકલલોકત્તયબ્યાપિતાય વિત્થતં. **વિસજ્જાતિ** અનાસજ્જ અપ્પત્વા. **પલ્લલાનિ** તેસં અતરણતો. **વિનાયેવ કુલ્લેનાતિ** ઈદિસં ઉદકં કુલ્લેન ઈદિસેન વિના એવ **તિણ્ણા મેધાવિનો જના**, તણ્હાસરં પન અરિયમગ્ગસઙ્ખાતં સેતું કત્વા નિત્તિણ્ણાતિ યોજના.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અરિયસચ્ચકથાવણ્ણના

૧૫૫. મહાપનાદસ્સ રઞ્ઞો. **પાસાદકોટિયં કતગામોતિ** પાસાદસ્સ પતિતથુપિકાય પતિટ્ઠિતટ્ઠાને નિવિટ્ઠગામો. **અરિયભાવકરાનન્તિ** યે પટિવિજ્ઝન્તિ, તેસં અરિયભાવકરાનં નિમિત્તસ્સ કત્તુભાવૂપચારવસેનેવ વુત્તં. તચ્છાવિપલ્લાસભૂતભાવેન **સચ્ચાનં**. અનુબોધો પુબ્બભાગિયં ઞાણં, પટિવેધો મગ્ગઞાણેન અભિસમયો, તત્થ યસ્મા અનુબોધપુબ્બકો પટિવેધો અનુબોધેન વિના ન હોતિ, અનુબોધોપિ એકચ્ચો પટિવેધેન સમ્બન્ધો, તદુભયાભાવહેતુકઞ્ચ વટ્ટેવ સંસરણં, તસ્મા વુત્તં પાળિયં ‘‘અનનુબોધા…પે॰… તુમ્હાકઞ્ચા’’તિ. પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન ભવતો ભવન્તરૂપગમનં **સન્ધાવનં**, અપરાપરં ચવનુપપજ્જનવસેન સઞ્ચરણં **સંસરણન્તિ** આહ ‘‘**ભવતો**’’તિઆદિ. સન્ધાવિતસંસરિતપદાનં કમ્મસાધનતં સન્ધાયાહ ‘‘**મયા ચ તુમ્હેહિ ચા**’’તિ પઠમવિકપ્પે. દુતિયવિકપ્પે પન ભાવસાધનતં હદયે કત્વા ‘‘**મમઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચા**’’તિ યથારુતવસેનેવ વુત્તં. **નયનસમત્થાતિ** પાપનસમત્થા, દીઘરજ્જુના બદ્ધસકુણં વિય રજ્જુહત્થો પુરિસો દેસન્તરં તણ્હારજ્જુના બદ્ધં સત્તસન્તાનં અભિસઙ્ખારો ભવન્તરં નેતિ એતાયાતિ **ભવનેત્તિ**, તણ્હા, સા અરિયમગ્ગસત્થેન સુટ્ઠુ હતા છિન્નાતિ **ભવનેત્તિસમૂહતા**.

અનાવત્તિધમ્મસમ્બોધિપરાયણવણ્ણના

૧૫૬. દ્વે ગામા ‘‘નાતિકા’’તિ એવં લદ્ધનામો, ઞ-કારસ્સ ચાયં ન-કારાદેસેન નિદ્દેસો ‘‘અનિમિત્તા ન નાયરે’’તિઆદીસુ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૭૪; જા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૩૪) વિય. તેનાહ ‘‘**ઞાતિગામકે**’’તિ . **ગિઞ્જકા** વુચ્ચન્તિ ઇટ્ઠકા, ગિઞ્જકાહિ એવ કતો આવસથોતિ **ગિઞ્જકાવસથો** . સો કિર આવાસો યથા સુધાપરિકમ્મેન સમ્પયોજનં નત્થિ, એવં ઇટ્ઠકાહિ એવ ચિનિત્વા છાદેત્વા કતો. તેન વુત્તં ‘‘**ઇટ્ઠકામયે આવસથે**’’તિ. તુલાદણ્ડકવાટફલકાનિ પન દારુમયાનેવ.

૧૫૭. ઓરં વુચ્ચતિ કામધાતુ, પચ્ચયભાવેન તં ઓરં ભજન્તીતિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ**, ઓરમ્ભાગસ્સ વા હિતાનિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ**. તેનાહ ‘‘**હેટ્ઠાભાગિયાન**’’ન્તિઆદિ. **તીહિ મગ્ગેહીતિ** હેટ્ઠિમેહિ તીહિ મગ્ગેહિ. તેહિ પહાતબ્બતાય હિ નેસં સંયોજનાનં ઓરમ્ભાગિયતા. ઓરમ્ભઞ્જિયાનિ વા **ઓરમ્ભાગિયાનિ** વુત્તાનિ નિરુત્તિનયેન. ઇદાનિ બ્યતિરેકમુખેન નેસં ઓરમ્ભાગિયભાવં વિભાવેતું ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ વુત્તં. વિક્ખમ્ભિતાનિ સમત્થતાવિઘાતેન પુથુજ્જનાનં, સમુચ્છિન્નાનિ સબ્બસો અભાવેન અરિયાનં રૂપારૂપભવૂપપત્તિયા વિબન્ધાય ન હોન્તીતિ વુત્તં ‘‘**અવિક્ખમ્ભિતાનિ અસમુચ્છિન્નાની**’’તિ. **નિબ્બત્તવસેનાતિ** પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન. **ગન્તું ન દેન્તિ** મહગ્ગતગામિકમ્માયૂહનસ્સ વિનિબન્ધનતો. **સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનિ તીણિ** સંયોજનાનિ કામચ્છન્દબ્યાપાદા વિય મહગ્ગતૂપપત્તિયા અવિનિબન્ધભૂતાનિપિ કામભવૂપપત્તિયા વિસેસપચ્ચયત્તા **તત્થ** મહગ્ગતભવે **નિબ્બત્તમ્પિ**

તન્નિબ્બત્તિહેતુકમ્મપરિક્ખયે કામભવૂપપત્તિપચ્ચયતાય મહગ્ગતભવતો **આનેત્વા પુન ઇધેવ** કામભવે એવ **નિબ્બત્તાપેન્તિ**, તસ્મા **સબ્બાનિપિ** પઞ્ચપિ સંયોજનાનિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ એવ. પટિસન્ધિવસેન અનાગમનસભાવા**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન તસ્મા લોકા ઇધ ન આગમનસભાવા. બુદ્ધદસ્સનથેરદસ્સનધમ્મસ્સવનાનં પનત્થાયસ્સ આગમનં અનિવારિતં.

કદાચિ કરહચિ ઉપ્પત્તિયા સવિરળાકારતા **પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય** અબહલતાતિ **દ્વેધાપિ તનુભાવો. અભિણ્હન્તિ** બહુસો. **બહલબહલા**તિ તિબ્બતિબ્બા. યત્થ ઉપ્પજ્જન્તિ, તં સન્તાનં મદ્દન્તા, ફરન્તા, સાધેન્તા, અન્ધકારં કરોન્તા ઉપ્પજ્જન્તિ, દ્વીહિ પન મગ્ગેહિ પહીનત્તા **તનુકતનુકા મન્દમન્દા ઉપ્પજ્જન્તિ**. "**પુત્તધીતરો હોન્તી**"તિ ઇદં અકારણં. તથા હિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગપરામસનમત્તેનપિ તે હોન્તિ. **ઇદન્તિ** ''રાગદોસમોહાનં તનુત્તા''તિ ઇદં વચનં. **ભવતનુકવસેના**તિ અપ્પકભવવસેન. **તન્તિ** મહાસિવત્થેરસ્સ વચનં પટિક્ખિત્તન્તિ સમ્બન્ધો. યે ભવા અરિયાનં લબ્ભન્તિ, તે પરિપુણ્ણલક્ખણભવા એવ. યે ન લબ્ભન્તિ, તત્થ કીદિસં તં ભવતનુકં, તસ્મા ઉભયથાપિ ભવતનુકસ્સ અસમ્ભવો એવાતિ દસ્સેતું "**સોતાપન્નસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. **અટ્ઠમે ભવે ભવતનુકં નત્થિ** અટ્ઠમસ્સેવ ભવસ્સ સબ્બસ્સેવ અભાવતો. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

કામાવચરલોકં સન્ધાય વુત્તં ઇતરસ્સ લોકસ્સ વસેન તથા વત્તું અસક્કુણેય્યત્તા. યો હિ સકદાગામી દેવમનુસ્સલોકેસુ વોમિસ્સકવસેન નિબ્બત્તતિ, સોપિ કામભવવસેનેવ પરિચ્છિન્દિતબ્બો. ભગવતા ચ કામલોકે ઠત્વા ''સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા''તિ વુત્તં, ''ઇમં લોકં આગન્ત્વા''તિ ચ ઇમિના પઞ્ચસુ સકદાગામીસુ ચત્તારો વજ્જેત્વા એકોવ ગહિતો. એકચ્ચો હિ ઇધ સકદાગામિફલં પત્વા ઇધેવ પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો ઇધ પત્વા દેવલોકે પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો દેવલોકે પત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો દેવલોકે પત્વા ઇધૂપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયતિ, ઇમે ચત્તારો ઇધ ન લબ્ભન્તિ. યો પન ઇધ પત્વા દેવલોકે યાવતાયુકં વસિત્વા પુન ઇધૂપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયતિ, અયં ઇધ અધિપ્પેતો. અટ્ઠકથાયં પન ઇમં લોકન્તિ કામભવો અધિપ્પેતોતિ ઇમમત્થં વિભાવેતું "**સચે હી**"તિઆદિના અઞ્ઞંયેવ ચતુક્કં દસ્સિતં.

ચતૂસુ ...પે॰... સભાવોતિ અત્થો અપાયગમનીયાનં પાપધમ્માનં સબ્બસો પહીનત્તા. **ધમ્મનિયામેના**તિ મગ્ગધમ્મનિયામેન. **નિયતો** ઉપરિમગ્ગાધિગમસ્સ અવસ્સંભાવિભાવતો. તેનાહ "**સમ્બોધિપરાયણો**"તિ.

ધમ્માદાસધમ્મપરિયાયવણ્ણના

૧૫૮. તેસં તેસં ઞાણગતિન્તિ તેસં તેસં સત્તાનં ''અસુકો સોતાપન્નો, અસુકો સકદાગામી''તિઆદિના તંતંઞાણાધિગમનં. **ઞાણૂપપત્તિં ઞાણાભિસમ્પરાયન્તિ** તતો પરમ્પિ ''નિયતો સમ્બોધિપરાયણો, સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સતી''તિઆદિના ચ ઞાણસહિતં ઉપ્પત્તિપચ્ચયભાવં. **ઓલોકેન્તસ્સ** ઞાણચક્ખુના પેક્ખન્તસ્સ **કાયકિલમથોવ**, ન તેન કાચિ વેનેય્યાનં અત્થસિદ્ધીતિ અધિપ્પાયો. **ચિત્તવિહેસા**તિ ચિત્તખેદો, સા કિલેસૂપસંહિતત્તા **બુદ્ધાનં નત્થિ**. આદીયતિ આલોકીયતિ અત્તા એતેનાતિ **આદાસં**, ધમ્મભૂતં આદાસં **ધમ્માદાસં**, અરિયમગ્ગઞાણસ્સેતં અધિવચનં, તેન અરિયસાવકા ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ વિદ્ધસ્તસમ્મોહત્તા અત્તાનમ્પિ યાથાવતો ઞત્વા યાથાવતો બ્યાકરેય્ય, તપ્પકાસનતો પન ધમ્મપરિયાયસ્સ સુત્તસ્સ ધમ્માદાસતા વેદિતબ્બા. **યેન ધમ્માદાસેના**તિ ઇધ પન મગ્ગધમ્મમેવ વદતિ.

અવેચ્ચ યાથાવતો જાનિત્વા તન્નિમિત્તઉપ્પન્નપસાદો **અવેચ્ચપસાદો**, મગ્ગાધિગમેન ઉપ્પન્નપસાદો , સો પન યસ્મા પાસાણપબ્બતો વિય નિચ્ચલો, ન ચ કેનચિ કારણેન વિગચ્છતિ, તસ્મા વુત્તં "**અચલેન અચ્ચુતેના**"તિ.

"**પઞ્ચસીલાની**"તિ ગહટ્ઠવસેનેતં વુત્તં તેહિ એકન્તપરિહરણીયતો. અરિયાનં પન સબ્બાનિ સીલાનિ કન્તાનેવ. તેનાહ "**સબ્બોપિ પનેત્થ સંવરો લબ્ભતિયેવા**"તિ.

સબ્બેસન્તિ સબ્બેસં અરિયાનં. **સિક્ખાપદાવિરોધેના**તિ યથા ભૂતરોચનાપત્તિ ન હોતિ, એવં. **યુત્તટ્ઠાને**તિ કાતું યુત્તટ્ઠાને.

અમ્બપાલીગણિકાવત્થુવણ્ણના

૧૬૧. તદા કિર વેસાલી ઇદ્ધા ફીતા સબ્બઙ્ગસમ્પન્ના અહોસિ વેપુલ્લપ્પત્તા, તં સન્ધાયાહ "**ખન્ધકે વુત્તનયેન વેસાલિયા સમ્પન્નભાવો વેદિતબ્બો**"તિ. તસ્મિં કિર ભિક્ખુસઙ્ઘે પઞ્ચસતમત્તા ભિક્ખૂ નવા અચિરપબ્બજિતા અહેસું ઓસન્નવીરિયા ચ. તથા હિ વક્ખતિ "તત્થ કિર એકચ્ચે ભિક્ખૂ ઓસન્નવીરિયા"તિઆદિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૬૫). **સતિપચ્ચુપટ્ઠાનત્થન્તિ** તેસં સતિપચ્ચુપટ્ઠાપનત્થં. **સરતી**તિ કાયાદિકે યથાસભાવતો ઞાણસમ્પયુત્તાય સતિયા અનુસ્સરતિ ઉપધારેતિ. **સમ્પજાનાતી**તિ સમં પકારેહિ જાનાતિ અવબુજ્ઝતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન પરતો **સતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૭૩; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૬) આગમિસ્સતિ.

સબ્બસઙ્ગાહકન્તિ સરીરગતસ્સ ચેવ વત્થાલઙ્કારગતસ્સ ચાતિ સબ્બસ્સ નીલભાવસ્સ સઙ્ગાહકં વચનં. **તસ્સેવા**તિ નીલાતિ સબ્બસઙ્ગાહકવસેન વુત્તઅત્થસ્સેવ. **વિભાગદસ્સનન્તિ** પભેદદસ્સનં. યથા તે લિચ્છવિરાજાનો અપીતાદિવણ્ણા એવ કેચિ વિલેપનવસેન પીતાદિવણ્ણા ખાયિંસુ, એવં અનીલાદિવણ્ણા એવ કેચિ વિલેપનવસેન નીલાદિવણ્ણા ખાયિંસૂતિ વુત્તં "**ન તેસં પકતિવણ્ણો નીલો**"તિઆદિ. નીલો મણિ એતેસૂતિ **નીલમણિ**, ઇન્દનીલમહાનીલાદિનીલરતનવિનદ્ધા અલઙ્કારા. તે કિર સુવણ્ણવિરચિતે હિ મણિઓભાસેહિ એકનીલા વિય ખાયન્તિ. **નીલમણિખચિતા**તિ નીલરતનપરિક્ખિત્તા. **નીલવત્થપરિક્ખિત્તા**તિ નીલવત્થનીલકમ્પલપરિક્ખેપા. **નીલવમ્મિકેહી**તિ નીલકઘટપરિક્ખિત્તેહિ. **સબ્બપદેસૂ**તિ "પીતા હોન્તી"તિઆદિસબ્બપદેસુ. **પરિવટ્ટેસી**તિ પટિઘટ્ટેસિ. આહરન્તિ ઇમસ્મા રાજપુરિસા બલિન્તિ **આહારો**, તપ્પત્તજનપદોતિ આહ "**સાહારન્તિ સજનપદ**"ન્તિ. અઙ્ગુલિફોટોપિ અઙ્ગુલિયા ચાલનવસેનેવ હોતીતિ વુત્તં "**અઙ્ગુલિં ચાલેસુ**"ન્તિ. **અમ્બકાયા**તિ માતુગામેન. ઉપચારવચનં હેતં ઇત્થીસુ, યદિદં "અમ્બકા માતુગામો જનનિકા"તિ.

અવલોકેથાતિ અપવત્તિત્વા ઓલોકનં ઓલોકેથ. તં પન અપવત્તિત્વા ઓલોકનં અનુ અનુ દસ્સનં હોતીતિ આહ "**પુનપ્પુનં પસ્સથા**"તિ. **ઉપનેથા**તિ "યથાયં લિચ્છવિરાજપરિસા સોભાતિસયેન યુત્તા, એવં તાવતિંસપરિસા"તિ ઉપનયં કરોથ. તેનાહ "**તાવતિંસેહિ સમકે કત્વા પસ્સથા**"તિ.

"ઉપસંહરથ ભિક્ખવે લિચ્છવિપરિસં તાવતિંસસદિસ"ન્તિ નયિદં નિમિત્તગ્ગાહે નિયોજનં, કેવલં પન દિબ્બસમ્પત્તિસદિસા એતેસં રાજૂનં ઇસ્સરિયસમ્પત્તીતિ અનુપુબ્બિકથાય સગ્ગસમ્પત્તિકથનં વિય દટ્ઠબ્બં. તેસુ પન ભિક્ખૂસુ એકચ્ચાનં તત્થ નિમિત્તગ્ગાહોપિ સિયા, તં સન્ધાય વુત્તં "**નિમિત્તગ્ગાહે ઉય્યોજેતી**"તિ. **હિતકામતાય** તેસં ભિક્ખૂનં યથા આયસ્મતો નન્દસ્સ હિતકામતાય સગ્ગસમ્પત્તિદસ્સનં. તેનાહ "**તત્ર કિરા**"તિઆદિ.

ઓસન્નવીરિયાતિ સમ્માપટિપત્તિયં અવસન્નવીરિયા, ઓસ્સટ્ઠવીરિયા વાતિ અત્થો. **અનિચ્ચલક્ખણવિભાવનત્થ**ન્તિ તેસં રાજૂનં વસેન ભિક્ખૂનં અનિચ્ચલક્ખણવિભૂતભાવત્થં.

વેળુવગામવસ્સૂપગમનવણ્ણના

૧૬૩. **સમીપે વેળુવગામો**તિ પુબ્બણ્હં વા સાયન્હં વા ગન્ત્વા નિવત્તનયોગ્યે આસન્નટ્ઠાને નિવિટ્ઠો પરિવારગામો. **સઙ્કમ્મા**તિ સમ્મા ગન્ત્વા. **અસ્સા**તિ ભગવતો.

૧૬૪. **ફરુસો**તિ કક્ખળો, ગરુતરોતિ અત્થો. **વિસભાગરોગો**તિ ધાતુવિસભાગતાય સમુટ્ઠિતો બહલતરરોગો, ન આબાધમત્તં. **ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા**તિ વેદનાનં ખણિકતં, દુક્ખતં, અત્તસુઞ્ઞતઞ્ચ યાથાવતો ઞાણેન પરિચ્છિજ્જ પરિતુલેત્વા. **અધિવાસેસી**તિ તા અભિભવન્તો યથાપરિમદ્દિતાકારસલ્લક્ખણેન અત્તનિ આરોપેત્વા વાસેસિ, ન તાહિ અભિભુય્યમાનો. તેનાહ "**અવિહઞ્ઞમાનો**"તિઆદિ. **અદુક્ખિયમાનો**તિ ચેતોદુક્ખવસેન અદુક્ખિયમાનો , કાયદુક્ખં પન ''નત્થી''તિ ન સક્કા વત્તું. અસતિ હિ તસ્મિં અધિવાસનાય એવ અસમ્ભવોતિ. **અનામન્તેત્વા**તિ અનાલપિત્વા. **અનપલોકેત્વા**તિ અવિસ્સજ્જિત્વા. તેનાહ "**ઓવાદાનુસાસનિં અદત્વાતિ વુત્તં હોતી**"તિ. **પુબ્બભાગવીરિયેના**તિ ફલસમાપત્તિયા પરિકમ્મવીરિયેન. **ફલસમાપત્તિવીરિયેના**તિ ફલસમાપત્તિસમ્પયુત્તવીરિયેન. **વિક્ખમ્ભેત્વા**તિ વિનોદેત્વા. યથા નામ પુપ્ફનસમયે ચમ્પકાદિરુક્ખે વેખે દિન્ને યાવ સો વેખો નાપનીયતિ, તાવસ્સ પુપ્ફનસમત્થતા વિક્ખમ્ભિતા વિનોદિતા હોતિ, એવમેવ યથાવુત્તવીરિયવેખદાનેન તા વેદના સત્થુ સરીરે યથાપરિચ્છિન્નં કાલં વિક્ખમ્ભિતા વિનોદિતા અહેસું. તેન વુત્તં ''વિક્ખમ્ભેત્વાતિ વિનોદેત્વા''તિ. **જીવિતમ્પિ જીવિતસઙ્ખારો** કમ્મુના સઙ્ખરીયતીતિ કત્વા. **છિજ્જમાનં** વિરોધિપચ્ચયસમાયોગેન પયોગસમ્પત્તિયા **ઘટેત્વા ઠપીયતિ. અધિટ્ઠાયા**તિ અધિટ્ઠાનં કત્વા. તેનાહ ''દસમાસે મા ઉપ્પજ્જિત્થાતિ સમાપત્તિં સમાપજ્જી''તિ. તં પન ''અધિટ્ઠાનં, પવત્તન''ન્તિ ચ વત્તબ્બતં અરહતીતિ વુત્તં "**અધિટ્ઠહિત્વા પવત્તેત્વા**"તિ.

ખણિકસમાપત્તીતિ તાદિસં પુબ્બાભિસઙ્ખારં અકત્વા ઠાનસો સમાપજ્જિતબ્બસમાપત્તિ. **પુન સરીરં વેદના અજ્ઝોત્થરતિ** સવિસેસપુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ અકતત્તા. રૂપસત્તકઅરૂપસત્તકાનિ **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૭૦૬, ૭૧૭) વિત્થારિતનયેન વેદિતબ્બાનિ. **સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભેતિ** પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ સાતિસયત્તા. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું "**યથા નામા**"તિઆદિ વુત્તં. **અપબ્યૂળ્હો**તિ અપનીતો. **ચુદ્દસહાકારેહિ સન્નેત્વા**તિ તેસંયેવ રૂપસત્તકઅરૂપસત્તકાનં વસેન ચુદ્દસહિ પકારેહિ વિપસ્સનાચિત્તં, સકલમેવ વા અત્તભાવં વિસભાગરોગસઞ્જનિતલૂખભાવનિરોગકરણાય સિનેહેત્વા **ન ઉપ્પજ્જિયેવ** સમ્માસમ્બુદ્ધેન સાતિસયસમાપત્તિવેગેન સુવિક્ખમ્ભિતત્તા.

ગિલાનો હુત્વા પુન વુટ્ઠિતોતિ પુબ્બે ગિલાનો હુત્વા પુન તતો ગિલાનભાવતો વુટ્ઠિતો. મધુરકભાવો નામ સરીરસ્સ થમ્ભિતત્તં, તં પન ગરુભાવપુબ્બકન્તિ આહ "**સઞ્જાતગરુભાવો સઞ્જાતથદ્ધભાવો**"તિ. "**નાનાકારતો ન ઉપટ્ઠહન્તી**"તિ ઇમિના દિસાસમ્મોહોપિ મે અહોસિ સોકબલેનાતિ દસ્સેતિ. **સતિપટ્ઠાનાદિધમ્મા**તિ કાયાનુપસ્સનાદયો અનુપસ્સનાધમ્મા પુબ્બે વિભૂતા હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તાપિ ઇદાનિ **મય્હં પાકટા ન હોન્તિ.**

૧૬૫. **અબ્ભન્તરં કરોતિ નામ** અત્તનિયેવ ઠપનતો. **પુગ્ગલં અબ્ભન્તરં કરોતિ નામ** સમાનત્તતાવસેન ધમ્મેન પુબ્બે તસ્સ સઙ્ગણ્હતો. **દહરકાલે**તિ અત્તનો દહરકાલે. **કસ્સચિ અકથેત્વા**તિ કસ્સચિ અત્તનો અન્તેવાસિકસ્સ

ઉપનિગૂહભૂતં ગન્થં અકથેત્વા. **મુટ્ઠિં કત્વાતિ** મુટ્ઠિગતં વિય રહસિભૂતં કત્વા. યસ્મિં વા નટ્ઠે સબ્બો તંમૂલકો ધમ્મો વિનસ્સતિ, સો આદિતો મૂલભૂતો ધમ્મો, મુસ્સતિ વિનસ્સતિ ધમ્મો એતેન નટ્ઠેનાતિ **મુટ્ઠિ**, તં તથારૂપં મુટ્ઠિં કત્વા પરિહરિત્વા **ઠપિતં કિઞ્ચિ નત્થીતિ દસ્સેતિ**.

અહમેવાતિ અવધારણં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિહરણસ્સ અઞ્ઞસાધારણિચ્છાદસ્સનત્થં, અવધારણેન પન વિના **''અહં ભિક્ખુસઙ્ઘ''**ન્તિઆદિ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિહરણે અહંકારમમંકારાભાવદસ્સનન્તિ દટ્ઠબ્બં. **ઉદ્દિસિતબ્બટ્ઠેનાતિ** ''સત્થા''તિ ઉદ્દિસિતબ્બટ્ઠેન. **મા વા અહેસું** ભિક્ખૂતિ અધિપ્પાયો. ''મા વા અહોસી''તિ વા પાઠો. **એવં ન હોતીતિ** ''અહં ભિક્ખુસઙ્ઘં પરિહરિસ્સામી''તિઆદિ આકારેન ચિત્તપ્પવત્તિ ન હોતિ. **''પચ્છિમવયઅનુપ્પત્તભાવદીપનત્થં વુત્ત''**ન્તિ ઇમિના વયો વિય બુદ્ધકિચ્ચમ્પિ પરિયોસિતકમ્મન્તિ દીપેતિ. સકટસ્સ બાહપ્પદેસે દળ્હીભાવાય વેઠદાનં **બાહબન્ધો**. ચક્કનેમિસન્ધીનં દળ્હીભાવાય વેઠદાનં **ચક્કબન્ધો**.

તમત્થન્તિ વેઠમિસ્સકેન મઞ્ઞેતિ વુત્તમત્થં. રૂપાદયો એવ ધમ્મા સવિગ્ગહો વિય ઉપટ્ઠાનતો રૂપનિમિત્તાદયો, તેસં **રૂપનિમિત્તાદીનં**. **લોકિયાનં વેદનાનન્તિ** યાસં નિરોધનેન ફલસમાપત્તિ સમાપજ્જિતબ્બા, તાસં નિરોધા ફાસુ હોતિ, તથા બાળ્હવેદનાભિતુન્નસરીરસ્સાપિ. **તદત્થાયાતિ** ફલસમાપત્તિવિહારત્થાય. દ્વીહિ ભાગેહિ આપો ગતો એત્થાતિ **દીપો**, ઓઘેન પરિગતો હુત્વા અનજ્ઝોત્થટો ભૂમિભાગો, ઇધ પન ચતૂહિપિ ઓઘેહિ, સંસારમહોઘેનેવ વા અનજ્ઝોત્થટો અત્તા ''દીપો''તિ અધિપ્પેતો. તેનાહ **''મહાસમુદ્દગતા''**તિઆદિ. **અત્તસ્સરણાતિ** અત્તપ્પટિસરણા. **અત્તગતિકા વાતિ** અત્તપરાયણાવ . **મા અઞ્ઞગતિકાતિ** અઞ્ઞં કિઞ્ચિ ગતિં પટિસરણં પરાયણં મા ચિન્તયિત્થ. કસ્મા? અત્તા નામેત્થ પરમત્થતો ધમ્મો અબ્ભન્તરટ્ઠેન, સો એવં સમ્પાદિતો તુમ્હાકં દીપં તાણં ગતિ પરાયણન્તિ. તેન વુત્તં **''ધમ્મદીપા''**તિઆદિ. તથા ચાહ ''અત્તા હિ અત્તનો નાથો, કો હિ નાથો પરો સિયા''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૬૦, ૩૮૦) ઉપદેસમત્તમેવ હિ પરસ્મિં પટિબદ્ધં, અઞ્ઞા સબ્બા સમ્પત્તિ પુરિસસ્સ અત્તાધીના એવ. તેનાહ ભગવા ''તુમ્હેહિ કિચ્ચં આતપ્પં, અક્ખાતારો તથાગતા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૬). **તમગ્ગેતિ** તમયોગસ્સ અગ્ગે તસ્સ અતિક્કન્તાભાવતો. તેનેવાહ **''ઇમે અગ્ગતમા''**તિઆદિ. **મમાતિ** મમ સાસને. **સબ્બેપિ તે ચતુસતિપટ્ઠાનગોચરા વાતિ** ચતુબ્બિધં સતિપટ્ઠાનં ભાવેત્વા બ્રૂહેત્વા તદેવ ગોચરં અત્તનો પવત્તિટ્ઠાનં કત્વા ઠિતા એવ **ભિક્ખૂ અગ્ગે ભવિસ્સન્તિ**.

દુતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિમિત્તોભાસકથાવણ્ણના

૧૬૬. અનેકવારં ભગવા વેસાલિયં વિહરતિ, તસ્મા ઇમં વેસાલિપ્પવેસનં નિયમેત્વા દસ્સેતું ''કદા પાવિસી''તિ પુચ્છિત્વા આગમનતો પટ્ઠાય તં દસ્સેન્તો **''ભગવા કિરા''**તિઆદિમાહ. **આગતમગ્ગેનેવાતિ** પુબ્બે યાવ વેળુવગામકા આગતમગ્ગેનેવ પટિનિવત્તેન્તો. **યથાપરિચ્છેદેનાતિ** યથાપરિચ્છિન્નકાલેન. **તતોતિ** ફલસમાપત્તિતો. **અયન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારો. **દિવાટ્ઠાનોલોકનાદિ** પરિનિબ્બાનસ્સ એકન્તિકભાવદસ્સનં. **ઓસ્સટ્ઠોતિ** વિસ્સટ્ઠો **આયુસઙ્ખારો** ''સત્તાહમેવ મયા જીવિતબ્બ''ન્તિ.

જેટ્ઠકનિટ્ઠભાતિકાનન્તિ સબ્બેવ સબ્રહ્મચારિનો સન્ધાય વદતિ.

પટિપાદેસ્સામીતિ મગ્ગપટિપત્તિયા નિયોજેસ્સામિ. **મણિફલકે**તિ મણિખચિતે પમુખે અત્થતફલકે. **તં પઠમં દસ્સન**ન્તિ યં વેળુવને પરિબ્બાજકરૂપેન આગતસ્સ સિદ્ધં દસ્સનં, તં પઠમદસ્સનં. યં વા અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો વચનં સદ્દહન્તેન તદા અભિનીહારકાલે પચ્ચક્ખતો વિય તુમ્હાકં દસ્સનં સિદ્ધં, તં પઠમદસ્સનં. **પચ્ચાગમનચારિક**ન્તિ પચ્ચાગમનત્થં ચારિકં.

સત્તાહન્તિ અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં. થેરસ્સ જાતોવરકગેહં કિર ઇતરગેહતો વિવેકટ્ઠં, વિવટઙ્ગણઞ્ચ, તસ્મા દેવબ્રહ્માનં ઉપસઙ્કમનયોગ્યન્તિ "**જાતોવરકં પટિજગ્ગથા**"તિ વુત્તં. **સો**તિ ઉપરેવતો. **તં પવત્તિ**ન્તિ તત્થ વસિતુકામતાય વુત્તં તં.

''જાનન્તાપિ તથાગતા પુચ્છન્તી''તિ (પારા॰ ૧૬, ૧૬૫) ઇમિના નીહારેન **થેરો "કે તુમ્હે**"તિ પુચ્છિ. ''ત્વં ચતૂહિ મહારાજેહિ મહન્તતરો''તિ પુટ્ઠો અત્તનો મહત્તં સત્થુ ઉપરિ પક્ખિપન્તો "**આરામિકસદિસા એતે ઉપાસિકે અમ્હાકં સત્થુનો**"તિ આહ. સાવકસમ્પત્તિકિત્તનમ્પિ હિ અત્થતો સત્થુ સમ્પત્તિંયેવ વિભાવેતિ.

સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાયાતિ થેરસ્સ દેસનાનુભાવેન, અત્તનો ચ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ઞાણસ્સ પરિપક્કત્તા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિત્વા.

અયન્તિ યથાવુત્તા. **એત્થા**તિ ''વેસાલિં પિણ્ડાય પાવિસી''તિ એતસ્મિં વેસાલીપવેસે. **અનુપુબ્બીકથા**તિ અનુપુબ્બદીપની કથા.

૧૬૭. ઉદેનયક્ખસ્સ ચેતિયટ્ઠાનેતિ ઉદેનસ્સ નામ યક્ખસ્સ આયતનભાવેન ઇટ્ઠકાહિ ચિતે મહાજનસ્સ ચિત્તીકતટ્ઠાને. **કતવિહારો**તિ ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ કતવિહારો. **વુચ્ચતી**તિ પુરિમવોહારેન ''ઉદેનચેતિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ગોતમકાદીસુપી**તિ ''ગોતમકચેતિય''ન્તિ એવં આદીસુપિ. **એસેવ નયો**તિ ચેતિયટ્ઠાને કતવિહારભાવં અતિદિસતિ. **વડ્ઢિતા**તિ ભાવનાપારિપૂરિવસેન પરિબ્રૂહિતા. **પુનપ્પુનં કતા**તિ ભાવનાય બહુલીકરણેન અપરાપરં પવત્તિતા. **યુત્તયાનં વિય કતા**તિ યથા યુત્તં આજઞ્ઞયાનં છેકેન સારથિના અધિટ્ઠિતં યથારુચિ પવત્તતિ, એવં યથારુચિપવત્તિરહતં ગમિતા. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ અધિટ્ઠાનટ્ઠેન. **વત્થુ વિય કતા**તિ સબ્બસો ઉપક્કિલેસવિસોધનેન ઇદ્ધિવિસયતાય પવત્તિટ્ઠાનભાવતો સુવિસોધિતપરિસ્સયવત્થુ વિય કતા. **અધિટ્ઠિતા**તિ પટિપક્ખદૂરીભાવતો સુભાવિતભાવેન તંતંઅધિટ્ઠાનયોગ્યતાય ઠપિતા . **સમન્તતો ચિતા**તિ સબ્બભાગેન ભાવનુપચયં ગમિતા. તેનાહ "**સુવડ્ઢિતા**"તિ. **સુટ્ઠુ સમારદ્ધા**તિ ઇદ્ધિભાવનાય સિખાપ્પત્તિયા સમ્મદેવ સંસેવિતા.

અનિયમેનાતિ ''યસ્સ કસ્સચી''તિ અનિયમવચનેન. **નિયમેત્વા**તિ ''તથાગતસ્સા''તિ સરૂપદસ્સનેન નિયમેત્વા. **આયુપ્પમાણ**ન્તિ પરમાયુપ્પમાણં વદતિ, તસ્સેવ ગહણે કારણં **બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૦; દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૦) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. મહાસિવત્થેરો પન ''મહાબોધિસત્તાનં ચરિમભવે પટિસન્ધિદાયિનો કમ્મસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યાયુકતાસંવત્તનસમત્થતં હદયે ઠપેત્વા બુદ્ધાનં આયુસઙ્ખારસ્સ પરિસ્સયવિક્ખમ્ભનસમત્થતા પાળિયં આગતા એવાતિ ઇમં ભદ્દકપ્પમેવ તિટ્ઠેય્યા''તિ અવોચ. "**ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અભિભુય્યતી**"તિ એતેન યથા ઇદ્ધિબલેન જરાય ન પટિઘાતો, એવં તેન મરણસ્સપિ ન પટિઘાતોતિ અત્થતો આપન્નમેવાતિ. ''ક્વ સરો ખિત્તો, ક્વ ચ નિપતિતો''તિ અઞ્ઞથા વુટ્ઠિતેનાપિ થેરવાદેન અટ્ઠકથાવચનમેવ સમત્થિતન્તિ દટ્ઠબ્બં . તેનાહ "**સો ન રુચ્ચતિ...પે॰... નિયમિત**"ન્તિ.

પરિયુટ્ઠિતચિત્તોતિ યથા કિઞ્ચિ અત્થાનત્થં સલ્લક્ખેતું ન સક્કા, એવં અભિભૂતચિત્તો. સો પન અભિભવો મહતા ઉદકોઘેન અપ્પકસ્સ ઉદકસ્સ અજ્ઝોત્થરણં વિય અહોસીતિ વુત્તં "**અજ્ઝોત્થટચિત્તો**"તિ. **અઞ્ઞોપી**તિ થેરતો, અરિયેહિ વા અઞ્ઞોપિ યો કોચિ **પુથુજ્જનો**. પુથુજ્જનગ્ગહણઞ્ચેત્થ યથા સબ્બેન સબ્બં અપ્પહીનવિપલ્લાસો મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તો કિઞ્ચિ અત્થં સલ્લક્ખેતું ન સક્કોતિ, એવં થેરો ભગવતા કતં નિમિત્તોભાસં સબ્બસો ન સલ્લક્ખેસીતિ દસ્સનત્થં. તેનાહ "**મારો હી**"તિઆદિ. **ચત્તારો વિપલ્લાસા**તિ અસુભે "સુભ"ન્તિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસો, દુક્ખે "સુખ"ન્તિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસોતિ ઇમે ચત્તારો વિપલ્લાસા. **તેના**તિ યદિપિ ઇતરે અટ્ઠ વિપલ્લાસા પહીના, તથાપિ યથાવુત્તાનં ચતુન્નં વિપલ્લાસાનં અપ્પહીનભાવેન. **અસ્સા**તિ થેરસ્સ. **મદ્દતી**તિ કુસનમત્તેન મદ્દન્તો વિય હોતિ, અઞ્ઞથા તેન મદ્દિતે સત્તાનં મરણમેવ સિયા. **કિં સક્ખિસ્સતિ**, ન સક્ખિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. કસ્મા ન સક્ખિસ્સતિ, નનુ એસ અગ્ગસાવકસ્સ કુચ્છિં પવિટ્ઠોતિ? સચ્ચં પવિટ્ઠો, તઞ્ચ ખો અત્તનો આનુભાવદસ્સનત્થં, ન વિબાધનાધિપ્પાયેન. વિબાધનાધિપ્પાયેન પન ઇધ "કિં સક્ખિસ્સતી"તિ વુત્તં હદયમદ્દનસ્સ અધિગતત્તા. **નિમિત્તોભાસ**ન્તિ એત્થ "તિટ્ઠતુ ભગવા કપ્પ"ન્તિ સકલકપ્પં અવટ્ઠાનયાચનાય "યસ્સ કસ્સચિ આનન્દ ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ભાવિતા"તિઆદિના અઞ્ઞાપદેસેન અત્તનો ચતુરિદ્ધિપાદભાવનાનુભાવેન કપ્પં અવટ્ઠાનસમત્થતાવસેન સઞ્ઞુપ્પાદનં **નિમિત્તં**, તથા પન પરિયાયં મુઞ્ચિત્વા ઉજુકંયેવ અત્તનો અધિપ્પાયવિભાવનં **ઓભાસો**. **જાનન્તોયેવ** વાતિ મારેન પરિયુટ્ઠિતભાવં જાનન્તો એવ. અત્તનો અપરાધહેતુતો સત્તાનં સોકો તનુકો હોતિ, ન બલવાતિ આહ "**દોસારોપનેન સોકતનુકરણત્થ**"ન્તિ. કિં પન થેરો મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તકાલે પવત્તિં પચ્છા જાનાતીતિ? ન જાનાતિ સભાવેન, બુદ્ધાનુભાવેન પન અનુજાનાતિ.

મારયાચનકથાવણ્ણના

૧૬૮. અનત્થે નિયોજેન્તો ગુણમારણેન મારેતિ, વિરાગવિબન્ધનેન વા જાતિનિમિત્તતાય તત્થ તત્થ જાતં જાતં મારેન્તો વિય હોતીતિ "**મારેતીતિ મારો**"તિ વુત્તં. અતિવિય પાપતાય **પાપિમા**. કણ્હધમ્મેહિ સમન્નાગતો **કણ્હો**. વિરાગાદિગુણાનં અન્તકરણતો **અન્તકો**. સત્તાનં અનત્થાવહપટિપત્તિં ન મુચ્ચતીતિ **નમુચિ**. અત્તનો મારપાસેન પમત્તે બન્ધતિ, પમત્તા વા બન્ધૂ એતસ્સાતિ **પમત્તબન્ધુ**. સત્તમસત્તાહતો પરં સત્ત અહાનિ સન્ધાયાહ "**અટ્ઠમે સત્તાહે**"તિ ન પન પલ્લઙ્કસત્તાહાદિ વિય નિયતકિચ્ચસ્સ અટ્ઠમસત્તાહસ્સ નામ લબ્ભનતો. સત્તમસત્તાહસ્સ હિ પરતો અજપાલનિગ્રોધમૂલે મહાબ્રહ્મુનો, સક્કસ્સ ચ દેવરઞ્ઞો પટિઞ્ઞાતધમ્મદેસનં ભગવન્તં ઞત્વા "ઇદાનિ સત્તે ધમ્મદેસનાય મમ વિસયં અતિક્કમાપેસ્સતી"તિ સઞ્જાતદોમનસ્સો હુત્વા ઠિતો ચિન્તેસિ "હન્દ દાનાહં નં ઉપાયેન પરિનિબ્બાપેસ્સામિ, એવમસ્સ મનોરથો અઞ્ઞથત્તં ગમિસ્સતિ, મમ ચ મનોરથો ઇજ્ઝિસ્સતી"તિ . એવં પન ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એકં અન્તં ઠિતો "પરિનિબ્બાતુ દાનિ ભન્તે ભગવા"તિઆદિના પરિનિબ્બાનં યાચિ, તં સન્ધાય વુત્તં "**અટ્ઠમે સત્તાહે**"તિઆદિ. તત્થ **અજ્જા**તિ આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનદિવસં સન્ધાયાહ. ભગવા ચસ્સ અભિસન્ધિં જાનન્તોપિ તં અનાવિકત્વા પરિનિબ્બાનસ્સ અકાલભાવમેવ પકાસેન્તો યાચનં પટિક્ખિપિ. તેનાહ "**ન તાવાહ**"ન્તિઆદિ.

મગ્ગવસેન વિયત્તાતિ સચ્ચસમ્પટિવેધવેય્યત્તિયેન બ્યત્તા. **તથેવ વિનીતા**તિ મગ્ગવસેન કિલેસાનં સમુચ્છેદવિનયનેન વિનીતા. **તથા વિસારદા**તિ અરિયમગ્ગાધિગમેનેવ સત્થુસાસને વેસારજ્જપ્પત્તિયા વિસારદા , સારજ્જકરાનં દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદિપાપધમ્માનં વિગમેન વિસારદભાવં પત્તાતિ અત્થો. યસ્સ સુતસ્સ વસેન વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરણં સમ્ભવતિ, તં ઇધ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન "સુત"ન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ "**તેપિટકવસેના**"તિ. તિણ્ણં

પિટકાનં સમૂહો **તેપિટકં**, તીણિ વા પિટકાનિ તિપિટકં, તિપિટકમેવ **તેપિટકં**, તસ્સ વસેન. **તમેવાતિ** યં તં તેપિટકં સોતબ્બભાવેન ''સુત''ન્તિ વુત્તં, તમેવ. **ધમ્મન્તિ** પરિયત્તિધમ્મં. **ધારેન્તીતિ** સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસં વિય અવિનસ્સન્તં કત્વા સુપ્પગુણસુપ્પવત્તિભાવેન ધારેન્તિ હદયે ઠપેન્તિ. ઇતિ પરિયત્તિધમ્મવસેન બહુસ્સુતધમ્મધરભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પટિવેધધમ્મવસેનપિ તં દસ્સેતું "**અથ વા**"તિઆદિ વુત્તં. **અરિયધમ્મસ્સાતિ** મગ્ગફલધમ્મસ્સ, નવવિધસ્સાપિ વા લોકુત્તરધમ્મસ્સ. **અનુધમ્મભૂતન્તિ** અધિગમાય અનુરૂપધમ્મભૂતં. **અનુચ્છવિકપટિપદન્તિ** ચ તમેવ વિપસ્સનાધમ્મમાહ, છબ્બિધા વિસુદ્ધિયો વા. **અનુધમ્મન્તિ** તસ્સા યથાવુત્તપટિપદાય અનુરૂપં અભિસલ્લેખિતં અપ્પિચ્છતાદિધમ્મં. **ચરણસીલાતિ** સમાદાય પવત્તનસીલા. અનુ મગ્ગફલધમ્મો એતિસ્સાતિ વા **અનુધમ્મા**, વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના, તસ્સા ચરણસીલા. **અત્તનો આચરિયવાદન્તિ** અત્તનો આચરિયસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ વાદં. સદેવકસ્સ લોકસ્સ આચારસિક્ખાપનેન આચરિયો, ભગવા. તસ્સ વાદો, ચતુસચ્ચદેસના.

આચિક્ખિસ્સન્તીતિ આદિતો કથેસ્સન્તિ, અત્તના ઉગ્ગહિતનિયામેન પરે ઉગ્ગણ્હાપેસ્સન્તીતિ અત્થો. **દેસેસ્સન્તીતિ** વાચેસ્સન્તિ, પાળિં સમ્મા પબોધેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પઞ્ઞાપેસ્સન્તીતિ** પજાનાપેસ્સન્તિ, સઞ્ઞાપેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પટ્ઠપેસ્સન્તીતિ** પકારેહિ ઠપેસ્સન્તિ, પકાસેસ્સન્તીતિ અત્થો. **વિવરિસ્સન્તીતિ** વિવટં કરિસ્સન્તિ. **વિભજિસ્સન્તીતિ** વિભત્તં કરિસ્સન્તિ. **ઉત્તાનિં કરિસ્સન્તીતિ** અનુત્તાનં ગમ્ભીરં ઉત્તાનં પાકટં કરિસ્સન્તિ. **સહ ધમ્મેનાતિ** એત્થ **ધમ્મ**-સદ્દો કારણપરિયાયો ''હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૨૭૦) વિયાતિ આહ "**સહેતુકેન સકારણેન વચનેના**"તિ. **સપ્પાટિહારિયન્તિ** સનિસ્સરણં , યથા પરવાદં ભઞ્જિત્વા સકવાદો પતિટ્ઠહતિ, એવં હેતુદાહરણેહિ યથાધિગતમત્થં સમ્પાદેત્વા ધમ્મં કથેસ્સન્તિ. તેનાહ "**નિય્યાનિકં કત્વા ધમ્મં દેસેસ્સન્તી**"તિ, નવવિધં લોકુત્તરધમ્મં પબોધેસ્સન્તીતિ અત્થો. એત્થ ચ ''પઞ્ઞાપેસ્સન્તી''તિઆદીહિ છહિ પદેહિ છ અત્થપદાનિ દસ્સિતાનિ, આદિતો પન દ્વીહિ પદેહિ છ બ્યઞ્જનપદાનિ. એત્તાવતા તેપિટકં બુદ્ધવચનં સંવણ્ણનાનયેન સઙ્ગહેત્વા દસ્સિતં હોતિ. વુત્તઞ્હેતં **નેત્તિયં** ''દ્વાદસપદાનિ સુત્તં, તં સબ્બં બ્યઞ્જનઞ્ચ અત્થો ચા''તિ (નેત્તિ॰ સઙ્ગારે).

સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતન્તિ અધિસીલસિક્ખાદિસિક્ખત્તયસઙ્ગહણં. **સકલં સાસનબ્રહ્મચરિયન્તિ** અનવસેસં સત્થુસાસનભૂતં સેટ્ઠચરિયં. **સમિદ્ધન્તિ** સમ્મદેવ વટ્ટિતં. **ઝાનસ્સાદવસેનાતિ** તેહિ તેહિ ભિક્ખૂહિ સમધિગતઝાનસુખવસેન. **વુદ્ધિપ્પત્તન્તિ** ઉળારપણીતભાવગમનેન સબ્બસો પરિવુદ્ધિં ઉપગતં. **સબ્બપાલિફુલ્લં વિય અભિઞ્ઞાસમ્પત્તિવસેન** અભિઞ્ઞાસમ્પદાહિ સાસનાભિવુદ્ધિયા મત્થકપ્પત્તિતો. **પતિટ્ઠિતવસેનાતિ** પતિટ્ઠાનવસેન, પતિટ્ઠપ્પત્તિયાતિ અત્થો. પટિવેધવસેન બહુનો જનસ્સ હિતન્તિ **બાહુજઞ્ઞં**. તેનાહ "**બહુજનાભિસમયવસેના**"તિ. પુથુ પુથુલં ભૂતં જાતં, પુથુ વા પુથુત્તં ભૂતં પત્તન્તિ **પુથુભૂતં**. તેનાહ "**સબ્બાકાર... પે॰... પત્ત**"ન્તિ. **સુટ્ઠુ પકાસિતન્તિ** સુટ્ઠુ સમ્મદેવ આદિકલ્યાણાદિભાવેન પવેદિતં.

આયુસઙ્ખારઓસ્સજ્જનવણ્ણના

૧૬૯. સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વાતિ અયં કાયાદિવિભાગો અત્તભાવસઞ્ઞિતો દુક્ખભારો મયા એત્તકં કાલં વહિતો, ઇદાનિ પન ન વહિતબ્બો, એતસ્સ અવહનત્થં ચિરતરં કાલં અરિયમગ્ગસમ્ભારો સમ્ભતો, સ્વાયં અરિયમગ્ગો પટિવિદ્ધો, યતો ઇમે કાયાદયો અસુભાદિતો સમ્મદેવ પરિઞ્ઞાતા, ચતુબ્બિધમ્પિ સમ્માસતિં યથાતથં વિસયે સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતં કત્વા. **ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વાતિ** યસ્મા ઇમસ્સ અત્તભાવસઞ્ઞિતસ્સ દુક્ખભારસ્સ વહને પયોજનભૂતં

અત્તહિતં તાવ મહાબોધિમૂલે એવ પરિસમાપિતં, પરહિતં પન બુદ્ધવેનેય્યવિનયનં પરિસમાપિતબ્બં, તં ઇદાનિ માસત્તયેનેવ પરિસમાપનં પાપુણિસ્સતિ, તસ્મા અભાસિ ‘‘વિસાખપુણ્ણમાયં પરિનિબ્બાયિસ્સામી’’તિ, એવં બુદ્ધઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા સબ્બભાગેન નિચ્છયં કત્વા. **આયુસઙ્ખારં વિસ્સજ્જી**તિ આયુનો જીવિતસ્સ અભિસઙ્ખારકં ફલસમાપત્તિધમ્મં ‘‘ન સમાપજ્જિસ્સામી’’તિ વિસ્સજ્જિ તંવિસ્સજ્જનેનેવ તેન અભિસઙ્ખરિયમાનં જીવિતસઙ્ખારં ‘‘નપ્પવત્તેસ્સામી’’તિ વિસ્સજ્જિ. તેનાહ ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ. ઠાનમહન્તતાયપિ પવત્તિઆકારમહન્તતાયપિ **મહન્તો પથવીકમ્પો**. તત્થ ઠાનમહન્તતાય ભૂમિચાલસ્સ મહત્તં દસ્સેતું ‘‘**તદા કિર…પે॰… કમ્પિત્થા**’’તિ વુત્તં. સા પન જાતિક્ખેત્તભૂતા દસસહસ્સી લોકધાતુ એવ, ન યા કાચિ, યા મહાભિનીહારમહાજાતિઆદીસુપિ કમ્પિત્થ. તદાપિ તત્તિકાય એવ કમ્પને કિં કારણં ? જાતિક્ખેત્તભાવેન તસ્સેવ આદિતો પરિગ્ગહસ્સ કતત્તા. પરિગ્ગહકરણં ચસ્સ ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બં. તથા હિ પુરિમબુદ્ધાનમ્પિ તાવતકમેવ જાતિક્ખેત્તં અહોસિ. તથા હિ વુત્તં ‘‘દસસહસ્સી લોકધાતૂ, નિસ્સદ્દા હોન્તિ નિરાકુલા…પે॰… મહાસમુદ્દો આભુજતિ, દસસહસ્સી પકમ્પતી’’તિ ચ આદિ (બુ॰ વં॰ ૮૪-૯૧). ઉદકપરિયન્તં કત્વા છપ્પકારપવેધનેન અવીતરાગે ભિંસેતીતિ ભિંસનો, સો એવ **ભિંસનકો**તિ આહ ‘‘**ભયજનકો**’’તિ. **દેવભેરિયો**તિ દેવદુન્દુભિસદ્દસ્સ પરિયાયવચનમત્તં. ન ચેત્થ કાચિ ભેરી ‘‘દેવદુન્દુભી’’તિ અધિપ્પેતા, અથ ખો ઉપ્પાતભાવેન લબ્ભમાનો આકાસગતો નિગ્ઘોસસદ્દો. તેનાહ ‘‘**દેવો**’’તિઆદિ. **દેવો**તિ મેઘો. તસ્સ હિ અચ્છભાવેન આકાસસ્સ વસ્સાભાવેન સુક્ખગજ્જિતસઞ્ઞિતે સદ્દે નિચ્છરન્તે દેવદુન્દુભિસમઞ્ઞા. તેનાહ ‘‘**દેવો સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જી**’’તિ.

પીતિવેગવિસ્સટ્ઠન્તિ ‘‘એવં ચિરતરં કાલં વહિતો અયં અત્તભાવસઞ્ઞિતો દુક્ખભારો, ઇદાનિ ન ચિરસ્સેવ નિક્ખિપિસ્સતી’’તિ સઞ્જાતસોમનસ્સો ભગવા સભાવેનેવ પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં **ઉદાનં ઉદાનેસિ**. એવં પન ઉદાનેન્તેન અયમ્પિ અત્થો સાધિતો હોતીતિ દસ્સનત્થં અટ્ઠકથાયં ‘‘**કસ્મા**’’તિઆદિ વુત્તં.

તુલીયતીતિ **તુલ**ન્તિ **તુલ**-સદ્દો કમ્મસાધનોતિ દસ્સેતું ‘‘**તુલિત**’’ન્તિ વુત્તં. અપ્પાનુભાવતાય **પરિચ્છિન્નં**. તથા હિ તં પરિતો ખણ્ડિતભાવેન ‘‘પરિત્ત’’ન્તિ વુચ્ચતિ. પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનતો દીઘસન્તાનતાય, વિપુલફલતાય ચ **ન તુલં** ન પરિચ્છિન્નં. યેહિ કારણેહિ પુબ્બે અવિસેસતો મહગ્ગતં ‘‘અતુલ’’ન્તિ વુત્તં, તાનિ કારણાનિ રૂપાવચરતો આરુપ્પસ્સ સાતિસયાનિ વિજ્જન્તીતિ ‘‘**અરૂપાવચરં અતુલ**’’ન્તિ વુત્તં, ઇતરઞ્ચ ‘‘**તુલ**’’ન્તિ, **અપ્પવિપાકં** તીસુપિ કમ્મેસુ યં તનુવિપાકં હીનં, તં **તુલં**. **બહુવિપાક**ન્તિ યં મહાવિપાકં પણીતં, તં **અતુલં**. યં પનેત્થ મજ્ઝિમં, તં હીનં, ઉક્કટ્ઠન્તિ દ્વિધા ભિન્દિત્વા દ્વીસુ ભાગેસુ પક્ખિપિતબ્બં. **હીનત્તિકવણ્ણનાયં** વુત્તનયેનેવ અપ્પબહુવિપાકતં નિદ્ધારેત્વા તસ્સ વસેન તુલાતુલભાવો વેદિતબ્બો. સમ્ભવતિ એતસ્માતિ **સમ્ભવો**તિ આહ ‘‘**સમ્ભવસ્સ હેતુભૂત**’’ન્તિ. **નિયકજ્ઝત્તરતો**તિ સસન્તાનધમ્મેસુ વિપસ્સનાવસેન, ગોચરાસેવનાય ચ નિરતો. સવિપાકં સમાનં પવત્તિવિપાકમત્તદાયિકમ્મં સવિપાકટ્ઠેન **સમ્ભવં**. ન ચ તં કામાદિભવાભિસઙ્ખારકન્તિ તતો વિસેસનત્થં ‘‘સમ્ભવ’’ન્તિ વત્વા ‘‘**ભવસઙ્ખાર**’’ન્તિ વુત્તં. **ઓસ્સજ્જી**તિ અરિયમગ્ગેન અવસ્સજ્જિ . **કવચં વિય** અત્તભાવં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં અત્તનિ સમ્ભૂતત્તા **અત્તસમ્ભવં કિલેસઞ્ચ અભિન્દી**તિ કિલેસભેદસહભાવિકમ્મોસ્સજ્જનં દસ્સેન્તો તદુભયસ્સ કારણં અવોચ ‘‘**અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો**’’તિ.

તીરેન્તોતિ ‘‘ઉપ્પાદો ભયં, અનુપ્પાદો ખેમ’’ન્તિઆદિના વીમંસન્તો. ‘‘તુલેન્તો તીરેન્તો’’તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**પઞ્ચક્ખન્ધા**’’તિ આદિં વત્વા ભવસઙ્ખારસ્સ અવસ્સજ્જનાકારં સરૂપતો દસ્સેસિ. ‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિના પન **ઉદાનવણ્ણનાયં** આદિતો વુત્તમત્થં નિગમનવસેન દસ્સેસિ.

મહાભૂમિચાલવણ્ણના

૧૭૧. યન્તિ કરણે વા અધિકરણે વા પચ્ચત્તવચનન્તિ અધિપ્પાયેન આહ "**યેન સમયેન, યસ્મિં વા સમયે**"તિ. **ઉક્ખેપકવાતા**તિ ઉદકસન્ધારકવાતં ઉપચ્છિન્દિત્વા ઠિતટ્ઠાનતો ખેપકવાતા. "**સટ્ઠિ...પે॰... બહલ**"ન્તિ ઇદં તસ્સ વાતસ્સ ઉબ્બેધપ્પમાણમેવ ગહેત્વા વુત્તં, આયામવિત્થારતો પન દસસહસ્સચક્કવાળપ્પમાણમ્પિ ઉદકસન્ધારકવાતં ઉપચ્છિન્દતિયેવ. **આકાસે**તિ પુબ્બે વાતેન પતિટ્ઠિતોકાસે. **પુન વાતો**તિ ઉક્ખેપકવાતે તથાકત્વા વિગતે ઉદકસન્ધારકવાતો પુન **આબન્ધિત્વા ગણ્હાતિ** યથા તં ઉદકં ન ભસ્સતિ, એવં ઉત્થમ્ભેન્તં આબન્ધનવિતાનવસેન બન્ધિત્વા ગણ્હાતિ. **તતો ઉદકં ઉગ્ગચ્છતી**તિ તતો આબન્ધિત્વા ગહણતો તેન વાતેન ઉત્થમ્ભિતં ઉદકં ઉગ્ગચ્છતિ ઉપરિ ગચ્છતિ. **હોતિયેવા**તિ અન્તરન્તરા હોતિયેવ. **બહલભાવેના**તિ મહાપથવિયા મહન્તભાવેન. સકલા હિ મહાપથવી તદા ઓગ્ગચ્છતિ, ઉગ્ગચ્છતિ ચ, તસ્મા કમ્પનં **ન પઞ્ઞાયતિ**.

ઇજ્ઝનસ્સાતિ ઇચ્છિતત્થસિજ્ઝનસ્સ. **અનુભવિતબ્બસ્સ**ઇસ્સરિયસમ્પત્તિઆદિકસ્સ. **પરિત્તા**તિ પટિલદ્ધમત્તા નાતિસુભાવિતા. તથા ચ ભાવના બલવતી ન હોતીતિ આહ "**દુબ્બલા**"તિ. સઞ્ઞાસીસેન હિ ભાવના વુત્તા. **અપ્પમાણા**તિ પગુણા સુભાવિતા. સા હિ થિરા દળ્હતરા હોતીતિ આહ "**બલવા**"તિ. ''પરિત્તા પથવીસઞ્ઞા, અપ્પમાણા આપોસઞ્ઞા''તિ દેસનામત્તમેવ, આપોસઞ્ઞાય પન સુભાવિતાય પથવીકમ્પો સુખેનેવ ઇજ્ઝતીતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. **સંવેજેન્તો** દિબ્બસમ્પત્તિયા પમત્તં સક્કં દેવરાજાનં. **વીમંસન્તો વા** તાવદેવ સમધિગતં અત્તનો ઇદ્ધિબલં. મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ પાસાદકમ્પનં પાકટન્તિ તં અનામસિત્વા સઙ્ઘરક્ખિતસામણેરસ્સ પાસાદકમ્પનં દસ્સેતું "**સો કિરાયસ્મા**"તિઆદિ વુત્તં. પૂતિમિસ્સો ગન્ધો એતસ્સાતિ **પૂતિગન્ધો**, તેન **પૂતિગન્ધેનેવ** અધિગતમાતુકુચ્છિસમ્ભવં વિય ગન્ધેનેવ **સીસેન**, અતિવિય દારકો એવાતિ અત્થો.

આચરિયન્તિ આચરિયૂપદેસં. ઇદ્ધાભિસઙ્ખારો નામ ઇદ્ધિવિધપ્પટિપક્ખાદીભાવેન ઇચ્છિતબ્બો, સો ચ ઉપાયે કોસલ્લસ્સ અત્તના ન સમ્મા ઉગ્ગહિતત્તા ન તાવ સિક્ખિતોતિ આહ "**અસિક્ખિત્વાવ યુદ્ધં પવિટ્ઠોસી**"તિ. "**પિલવન્ત**"ન્તિ ઇમિના સકલમેવ પાસાદવત્થું ઉદકં કત્વા અધિટ્ઠાતબ્બપાસાદોવ તત્થ પિલવતીતિ દસ્સેતિ. અધિટ્ઠાનક્કમં પન ઉપમાય દસ્સેન્તો "**તાત...પે॰... જાનાહી**"તિ આહ. તત્થ **કપલ્લકપૂવ**ન્તિ આસિત્તકપૂવં, તં **પચન્તા** કપાલે પઠમં કિઞ્ચિ પિટ્ઠં ઠપેત્વા અનુક્કમેન વડ્ઢેત્વા અન્તન્તેન **પરિચ્છિન્દન્તિ** પૂવં સમન્તતો પરિચ્છિન્નં કત્વા ઠપેન્તિ, એવં ''આપોકસિણવસેન 'પાસાદેન પતિટ્ઠિતટ્ઠાનં ઉદકં હોતૂ'તિ અધિટ્ઠહન્તો સમન્તતો પાસાદસ્સ યાવ પરિયન્તા યથા ઉદકં હોતિ, તથા અધિટ્ઠાતબ્બ''ન્તિ ઉપમાય ઉપદિસતિ.

મહાપદાને વુત્તમેવાતિ ''ધમ્મતા એસા, ભિક્ખવે, યદા બોધિસત્તો તુસિતા કાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કમતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮) વત્વા ''અયઞ્ચ દસસહસ્સી લોકધાતુ સઙ્કમ્પતિ સમ્પકમ્પતિ સમ્પવેધતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮), તથા ''ધમ્મતા એસા, ભિક્ખવે, યદા બોધિસત્તો માતુકુચ્છિમ્હા નિક્ખમતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૦) વત્વા ''અયઞ્ચ દસસહસ્સી લોકધાતુ સઙ્કમ્પતિ સમ્પકમ્પતિ સમ્પવેધતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨) ચ મહાબોધિસત્તસ્સ ગબ્ભોક્કન્તિયં, અભિજાતિયઞ્ચ ધમ્મતાવસેન **મહાપદાને**પથવીકમ્પસ્સ વુત્તત્તા ઇતરેસુપિ ચતૂસુ ઠાનેસુ પથવીકમ્પો ધમ્મતાવસેનેવાતિ **મહાપદાને**અત્થતો વુત્તં એવાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ નેસં પથવીકમ્પનં કારણતો, પવત્તિઆકારતો ચ વિભાગં દસ્સેતું “**ઇતિ ઇમેસૂ**”તિઆદિ વુત્તં. **ધાતુકોપેના**તિ ઉક્ખેપકધાતુસઙ્ખાતાય વાયોધાતુયા પકોપેન. **ઇદ્ધાનુભાવેના**તિ ઞાણિદ્ધિયા વા કમ્મવિપાકજિદ્ધિયા વા પભાવેન, તેજેનાતિ અત્થો. **પુઞ્ઞતેજેના**તિ પુઞ્ઞાનુભાવેન, મહાબોધિસત્તસ્સ પુઞ્ઞબલેનાતિ અત્થો. **ઞાણતેજેના**તિ પટિવેધઞાણાનુભાવેન. **સાધુકારદાનવસેના**તિ યથા અનઞ્ઞસાધારણેન પટિવેધઞાણાનુભાવેન અભિહતા મહાપથવી અભિસમ્બોધિયં અકમ્પિત્થ, એવં અનઞ્ઞસાધારણેન દેસનાઞાણાનુભાવેન અભિહતા મહાપથવી અકમ્પિત્થ, તં પનસ્સા સાધુકારદાનં વિય હોતીતિ ‘‘સાધુકારદાનવસેના’’તિ વુત્તં.

યેન પન ભગવા અસીતિઅનુબ્યઞ્જનપટિમણ્ડિતદ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણ- (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩; ૩.૧૯૮; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૫) વિચિત્રરૂપકાયો સબ્બાકારપરિસુદ્ધસીલક્ખન્ધાદિગુણરતનસમિદ્ધિધમ્મકાયો પુઞ્ઞમહત્તથામમહત્તયસમહઆઇદ્ધિમહત્તપઞ્ઞામહત્તાનં પરમુક્કંસગતો અસમો અસમસમો અપ્પટિપુગ્ગલો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો અત્તનો અત્તભાવસઞ્ઞિતં ખન્ધપઞ્ચકં કપ્પં વા કપ્પાવસેસં વા ઠપેતું સમત્થોપિ સઙ્ખતધમ્મં પટિજિગુચ્છનાકારપ્પવત્તેન ઞાણવિસેસેન તિણાયપિ અમઞ્ઞમાનો આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનવિધિના નિરપેક્ખો ઓસ્સજ્જિ. તદનુભાવાભિહતા મહાપથવી આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જને અકમ્પિત્થ, તં પનસ્સા કારુઞ્ઞસભાવસણ્ઠિતા વિય હોતીતિ વુત્તં “**કારુઞ્ઞસભાવેના**”તિ . યસ્મા ભગવા પરિનિબ્બાનસમયે ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ અન્તરન્તરા ફલસમાપત્તિસમાપજ્જનેન, તસ્સ પુબ્બભાગે સાતિસયં તિક્ખં સૂરં વિપસ્સનાઞાણઞ્ચ પવત્તેસિ, ‘‘યદત્થઞ્ચ મયા એવં સુચિરકાલં અનઞ્ઞસાધારણો પરમુક્કંસગતો ઞાણસમ્ભારો સમ્ભતો, અનુત્તરો ચ વિમોક્ખો સમધિગતો, તસ્સ વત મે સિખાપ્પત્તફલભૂતા અચ્ચન્તનિટ્ઠા અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુ અજ્જ સમિજ્ઝતી’’તિ ભિય્યો અતિવિય સોમનસ્સપ્પત્તસ્સ ભગવતો પીતિવિપ્ફારાદિગુણવિપુલતરાનુભાવો પરેહિ અસાધારણઞાણાતિસયો ઉદપાદિ, યસ્સ સમાપત્તિબલસમુપબ્રૂહિતસ્સ ઞાણાતિસયસ્સ આનુભાવં સન્ધાય ઇદં વુત્તં ‘‘દ્વેમે પિણ્ડપાતા સમસમફલા સમસમવિપાકા’’તિઆદિ (ઉદા॰ ૭૫), તસ્મા તસ્સ આનુભાવેન સમભિહતા મહાપથવી અકમ્પિત્થ. તં પનસ્સા તસ્સં વેલાયં આરોદનાકારપ્પત્તિ વિય હોતીતિ “**અટ્ઠમો આરોદનેના**”તિ વુત્તં.

ઇદાનિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરન્તો “**માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તે**”તિઆદિમાહ. **અયં પનત્થો**તિ ‘‘સાધુકારદાનવસેના’’તિઆદિના વુત્તો અત્થો. **પથવીદેવતાય વસેના**તિ એત્થ સમુદ્દદેવતા વિય મહાપથવિયા અધિદેવતા કિર નામ અત્થિ. તાદિસે કારણે સતિ તસ્સા ચિત્તવસેન અયં મહાપથવી સઙ્કમ્પતિ સમ્પકમ્પતિ સમ્પવેધતિ, યથા વાતવલાહકદેવતાનં ચિત્તવસેન વાતા વાયન્તિ, સીતુણ્હઅબ્ભવસ્સવલાહકદેવતાનં ચિત્તવસેન સીતાદયો ભવન્તિ. તથા હિ વિસાખપુણ્ણમાયં અભિસમ્બોધિઅત્થં બોધિરુક્ખમૂલે નિસિન્નસ્સ લોકનાથસ્સ અન્તરાયકરણત્થં ઉપટ્ઠિતં મારબલં વિધમિતું –

> ‘‘અચેતનાયં પથવી, અવિઞ્ઞાય સુખં દુખં;
> સાપિ દાનબલા મય્હં, સત્તક્ખત્તું પકમ્પથા’’તિ. (ચરિયા॰ ૧.૧૨૪) –

વચનસમનન્તરં મહાપથવી ભિજ્જિત્વા સપરિસં મારં પરિવત્તેસિ. **એતન્તિ** સાધુકારદાનાદિ. યદિપિ નત્થિ અચેતનત્તા, ધમ્મતાવસેન પન વુત્તનયેન સિયાતિ સક્કા વત્તું. ધમ્મતા પન અત્થતો ધમ્મસભાવો, સો પુઞ્ઞધમ્મસ્સ વા ઞાણધમ્મસ્સ વા આનુભાવસભાવોતિ. તયિદં સબ્બં વિચારિતમેવ, એવઞ્ચ કત્વા –

‘‘ઇમે ધમ્મે સમ્મસતો, સભાવસરસલક્ખણે;
ધમ્મતેજેન વસુધા, દસસહસ્સી પકમ્પથા’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૧.૧૬૬);

આદિ વચનઞ્ચ સમત્થિતં હોતિ.

નિદ્દિટ્ઠનિદસ્સનન્તિ નિદ્દિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ નિય્યાતનં, નિગમનન્તિ અત્થો. **એત્તાવતા**તિ પથવીકમ્પાદિઉપ્પાદજનનેન ચેવ પથવીકમ્પસ્સ ભગવતો હેતુનિદસ્સનેન ચ. ‘‘**અદ્ધા અજ્જ ભગવતા આયુસઙ્ખારો ઓસ્સટ્ઠો**’’**તિ સલ્લક્ખેસિ** પારિસેસઞાયેન. એવઞ્હિ તદા થેરો તમત્થં વીમંસેય્ય નાયં ભૂમિકમ્પો ધાતુપ્પકોપહેતુકો તસ્સ અપઞ્ઞાયમાનરૂપત્તા, બાહિરકોપિ ઇસિ એવં મહાનુભાવો બુદ્ધકાલે નત્થિ, સાસનિકોપિ સત્થુ અનારોચેત્વા એવં કરોન્તો નામ નત્થિ, સેસાનં પઞ્ચન્નં ઇદાનિ અસમ્ભવો, એવં ભૂમિકમ્પો ચાયં મહાભિંસનકો સલોમહંસો અહોસિ, તસ્મા પારિસેસતો આહ ‘‘અજ્જ ભગવતા આયુસઙ્ખારો ઓસ્સટ્ઠોતિ સલ્લક્ખેસી’’તિ.

અટ્ઠપરિસવણ્ણના

૧૭૨. ઓકાસં અદત્વાતિ ‘‘તિટ્ઠતુ ભન્તે ભગવા કપ્પ’’ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૭૮) નયપ્પવત્તાય થેરસ્સ આયાચનાય અવસરં અદત્વા. **અઞ્ઞાનિપિ અટ્ઠકાનિ સમ્પિણ્ડેન્તો** હેતુઅટ્ઠકતો અઞ્ઞાનિ પરિસાભિભાયતનવિમોક્ખવસેન તીણિ અટ્ઠકાનિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેન્તો ‘‘**અટ્ઠ ખો ઇમા**’’**તિઆદિમાહ**. ‘‘આયસ્મતો આનન્દસ્સ સોકુપ્પત્તિં પરિહરન્તો વિક્ખેપં કરોન્તો’’તિ કેચિ સહસા ભણિતે બલવસોકો ઉપ્પજ્જેય્યાતિ.

સમાગન્તબ્બતો, સમાગચ્છતીતિ વા **સમાગમો**, પરિસા. બિમ્બિસારપમુખો સમાગમો **બિમ્બિસારસમાગમો**. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. બિમ્બિસાર…પે॰… સમાગમાદિસદિસં ખત્તિયપરિસન્તિ યોજના. **અઞ્ઞેસુ ચક્કવાળેસુપિ લબ્ભતેયેવ** સત્થુ ખત્તિયપરિસાદિઉપસઙ્કમનં. આદિતો તેહિ સદ્ધિં સત્થુ ભાસનં **આલાપો**. કથનપટિકથનં **સલ્લાપો**. ધમ્મુપસઞ્હિતા પુચ્છા પટિપુચ્છા **ધમ્મસાકચ્છા**. **સણ્ઠાનં પટિચ્ચ કથનં** સણ્ઠાનપરિયાયત્તા વણ્ણ-સદ્દસ્સ ‘‘મહન્તં હત્થિરાજવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૮) વિય. ‘‘**તેસ**’’ન્તિ પદં ઉભયપદાપેક્ખં ‘‘તેસમ્પિ લક્ખણસણ્ઠાનં વિય સત્થુ સરીરસણ્ઠાનં, તેસં કેવલં પઞ્ઞાયતિ એવા’’તિ. નાપિ આમુક્કમણિકુણ્ડલો ભગવા હોતીતિ યોજના. **છિન્નસ્સરા**તિ દ્વિધાભૂતસ્સરા. **ગગ્ગરસ્સરા**તિ જજ્જરિતસ્સરા. **ભાસન્તર**ન્તિ તેસં સત્તાનં ભાસતો અઞ્ઞં ભાસં. **વીમંસા**તિ ચિન્તના. ‘‘કિમત્થં…પે॰… દેસેતી’’તિ ઇદં નનુ અત્તાનં જાનાપેત્વા ધમ્મે કથિતે તેસં સાતિસયો પસાદો હોતીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન વુત્તં? યેસં અત્તાનં અજાનાપેત્વાવ ધમ્મે કથિતે પસાદો હોતિ, ન જાનાપેત્વા, તાદિસે સન્ધાય સત્થા તથા કરોતિ. તત્થ પયોજનમાહ ‘‘**વાસનત્થાયા**’’તિ. **એવં સુતોપી**તિ એવં અવિઞ્ઞાતદેસકો અવિઞ્ઞાતાગમનોપિ સુતો **ધમ્મો** અત્તનો ધમ્મસુધમ્મતાયેવ **અનાગતે પચ્ચયો હોતિ** સુણન્તસ્સ.

‘‘**આનન્દા**’’તિઆદિકો સઙ્ગીતિઅનારુળ્હો પાળિધમ્મો એવ તથા દસ્સિતો. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ એવરૂપેસુ ઠાનેસુ.

અટ્ઠઅભિભાયતનવણ્ણના

૧૭૩. અભિભવતીતિ **અભિભુ**, પરિકમ્મં, ઞાણં વા. અભિભુ આયતનં એતસ્સાતિ **અભિભાયતનં**, ઝાનં. અભિભવિતબ્બં વા આરમ્મણસઙ્ખાતં આયતનં એતસ્સાતિ **અભિભાયતનં**. આરમ્મણાભિભવનતો અભિભુ ચ તં આયતનઞ્ચ યોગિનો સુખવિસેસાનં અધિટ્ઠાનભાવતો, મનાયતનધમ્માયતનભાવતો વાતિપિ સસમ્પયુત્તં ઝાનં **અભિભાયતનં**. તેનાહ "**અભિભવનકારણાની**"તિઆદિ. **તાનિ હી**તિ અભિભાયતનસઞ્ઞિતાનિ ઝાનાનિ. "**પુગ્ગલસ્સ ઞાણુત્તરિયતાયા**"તિ ઇદં ઉભયત્થાપિ યોજેતબ્બં. કથં? પટિપક્ખભાવેન પચ્ચનીકધમ્મે અભિભવન્તિ પુગ્ગલસ્સ ઞાણુત્તરિયતાય આરમ્મણાનિ અભિભવન્તિ. ઞાણબલેનેવ હિ આરમ્મણાભિભવનં વિય પટિપક્ખાભિભવો પીતિ.

પરિકમ્મવસેન અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી, ન અપ્પનાવસેન. ન હિ પટિભાગનિમિત્તારમ્મણા અપ્પના અજ્ઝત્તવિસયા સમ્ભવતિ, તં પન અજ્ઝત્તપરિકમ્મવસેન લદ્ધં કસિણનિમિત્તં **અવિસુદ્ધમેવ હોતિ**, ન બહિદ્ધાપરિકમ્મવસેન લદ્ધં વિય વિસુદ્ધં.

પરિત્તાનીતિ યથાલદ્ધાનિ સુપ્પસરાવમત્તાનિ. તેનાહ "**અવડ્ઢિતાની**"તિ. **પરિત્તવસેનેવા**તિ વણ્ણવસેન આભોગે વિજ્જમાનેપિ પરિત્તવસેનેવ **ઇદં અભિભાયતનં વુત્તં**. પરિત્તતા હેત્થ અભિભવનસ્સ કારણં. વણ્ણાભોગે સતિપિ અસતિપિ અભિભાયતનભાવના નામ તિક્ખપઞ્ઞસ્સેવ સમ્ભવતિ, ન ઇતરસ્સાતિ આહ "**ઞાણુત્તરિકો પુગ્ગલો**"તિ. **અભિભવિત્વા સમાપજ્જતી**તિ એત્થ અભિભવનં, સમાપજ્જનઞ્ચ ઉપચારજ્ઝાનાધિગમસમનન્તરમેવ અપ્પનાઝાનુપ્પાદનન્તિ આહ "**સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવેત્થ અપ્પનં પાપેતી**"તિ. **સહ નિમિત્તુપ્પાદેના**તિ ચ અપ્પનાપરિવાસાભાવસ્સ લક્ખણં વચનમેતં. યો "ખિપ્પાભિઞ્ઞો"તિ વુચ્ચતિ, તતોપિ ઞાણુત્તરસ્સેવ અભિભાયતનભાવના. **એત્થા**તિ એતસ્મિં નિમિત્તે. **અપ્પનં પાપેતી**તિ ભાવનં અપ્પનં નેતિ.

એત્થ ચ કેચિ "ઉપ્પન્ને ઉપચારજ્ઝાને તં આરબ્ભ યે હેટ્ઠિમન્તેન દ્વે તયો જવનવારા પવત્તન્તિ, તે ઉપચારજ્ઝાનપક્ખિકા એવ, તદનન્તરઞ્ચ ભવઙ્ગપરિવાસેન, ઉપચારાસેવનાય ચ વિના અપ્પના હોતિ, સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવ અપ્પનં પાપેતી"તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં. ન હિ પરિવાસિતપરિકમ્મેન અપ્પનાવારો ઇચ્છિતો, નાપિ મહગ્ગતપ્પમાણજ્ઝાનેસુ વિય ઉપચારજ્ઝાને એકન્તતો પચ્ચવેક્ખણા ઇચ્છિતબ્બા, તસ્મા ઉપચારજ્ઝાનાધિગમનતો પરં કતિપયભવઙ્ગચિત્તાવસાને અપ્પનં પાપુણન્તો "સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવેત્થ અપ્પનં પાપેતી"તિ વુત્તો. **સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવા**તિ ચ અધિપ્પાયિકમિદં વચનં, ન નીતત્થં, અધિપ્પાયો વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો, ન અન્તોસમાપત્તિયં તદા તથારૂપસ્સ આભોગસ્સ અસમ્ભવતો. સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ આભોગો પુબ્બભાગભાવનાયવસેન ઝાનક્ખણે પવત્તં અભિભવનાકારં ગહેત્વા પવત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** પન "ઇમિના તસ્સ પુબ્બાભોગો કથિતો"તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૨૦૪) વુત્તં. અન્તોસમાપત્તિયં તથા આભોગાભાવે કસ્મા "ઝાનસઞ્ઞાયપી"તિ વુત્તન્તિ આહ "**અભિભવન...પે॰... અત્થી**"તિ.

વડ્ઢિતપ્પમાણાનીતિ વિપુલપ્પમાણાનીતિ અત્થો, ન એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલાદિવસેન વડ્ઢિં પાપિતાનીતિ તથા વડ્ઢનસ્સેવેત્થ અસમ્ભવતો. તેનાહ "**મહન્તાની**"તિ. **ભત્તવડ્ઢિતક**ન્તિ ભુઞ્જનભાજનં વડ્ઢેત્વા દિન્નભત્તં, એકાસને પુરિસેન ભુઞ્જિતબ્બભત્તતો ઉપડ્ઢભત્તન્તિ અત્થો.

રૂપે સઞ્ઞા **રૂપસઞ્ઞા**, સા અસ્સ અત્થીતિ **રૂપસઞ્ઞી**, ન રૂપસઞ્ઞી **અરૂપસઞ્ઞી**, સઞ્ઞાસીસેન ઝાનં વદતિ. રૂપસઞ્ઞાય અનુપ્પાદનં એવેત્થ અલાભિતા.

બહિદ્ધાવ ઉપ્પન્નન્તિ બહિદ્ધા વત્થુસ્મિંયેવ ઉપ્પન્નં. **અભિધમ્મે** પન ‘‘અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞી બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતિ પરિત્તાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાનિ...પે॰... અપ્પમાણાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની’’તિ (ધ॰ સ॰ ૨૨૦) એવં ચતુન્નં અભિભાયતનાનં આગતત્તા **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૨૦૪) ‘‘કસ્મા પન ‘યથા સુત્તન્તે અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી એકો બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતિ પરિત્તાનીતિઆદિ વુત્તં, એવં અવત્વા ઇધ ચતૂસુપિ અભિભાયતનેસુ અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞિતાવ વુત્તા’તિ ચોદનં કત્વા ‘અજ્ઝત્તરૂપાનં અનભિભવનીયતો’તિ કારણં વત્વા, તત્થ વા હિ ઇધ વા બહિદ્ધા રૂપાનેવ અભિભવિતબ્બાનિ, તસ્મા તાનિ નિયમતો વત્તબ્બાનીતિ તત્રાપિ ઇધાપિ વુત્તાનિ. ‘અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી’તિ ઇદં પન સત્થુ દેસનાવિલાસમત્તમેવા’’તિ વુત્તં. એત્થ ચ વણ્ણાભોગરહિતાનિ, સહિતાનિ ચ સબ્બાનિ પરિત્તાનિ ‘‘પરિત્તાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની’’તિ વુત્તાનિ, તથા અપ્પમાણાનિ ‘‘અપ્પમાણાનિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની’’તિ. અત્થિ હિ સો પરિયાયો પરિત્તાનિ અભિભુય્ય તાનિ ચે કદાચિ વણ્ણવસેન આભુજિતાનિ હોન્તિ, સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાનિ અભિભુય્યાતિ. પરિયાયકથા હિ સુત્તન્તદેસનાતિ. **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૨૨૨) પન નિપ્પરિયાયદેસનત્તા વણ્ણાભોગરહિતાનિ વિસું વુત્તાનિ, તથા સહિતાનિ. અત્થિ હિ ઉભયત્થ અભિભવનવિસેસોતિ. તથા ઇધ પરિયાયદેસનત્તા વિમોક્ખાનમ્પિ અભિભવનપરિયાયો અત્થીતિ ‘‘અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી’’તિઆદિના પઠમદુતિયઅભિભાયતનેસુ પઠમવિમોક્ખો, તતિયચતુત્થઅભિભાયતનેસુ દુતિયવિમોક્ખો, વણ્ણાભિભાયતનેસુ તતિયવિમોક્ખો ચ અભિભવનપ્પવત્તિતો સઙ્ગહિતો. **અભિધમ્મે** પન નિપ્પરિયાયદેસનત્તા વિમોક્ખાભિભાયતનાનિ અસઙ્કરતો દસ્સેતું વિમોક્ખે વજ્જેત્વા અભિભાયતનાનિ કથિતાનિ ; સબ્બાનિ ચ વિમોક્ખકિચ્ચાનિ ઝાનાનિ વિમોક્ખદેસનાયં વુત્તાનિ. તદેતં ‘‘અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી’’તિ આગતસ્સ અભિભાયતનદ્વયસ્સ **અભિધમ્મે** અભિભાયતનેસુ અવચનતો ‘‘રૂપી રૂપાનિ પસ્સતી’’તિઆદીનઞ્ચ સબ્બવિમોક્ખકિચ્ચસાધારણવચનભાવતો વવત્થાનં કતન્તિ વિઞ્ઞાયતિ. ‘‘અજ્ઝત્તરૂપાનં અનભિભવનીયતો’’તિ ઇદં કત્થચિપિ ‘‘અજ્ઝત્તં રૂપાનિ પસ્સતી’’તિ અવત્વા સબ્બત્થ યં વુત્તં ‘‘બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતી’’તિ, તસ્સ કારણવચનં, તેન યં અઞ્ઞહેતુકં, તં તેન હેતુના વુત્તં. યં પન દેસનાવિલાસહેતુકં અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞિતાય એવ અભિધમ્મે (ધ॰ સ॰ ૨૨૩) વચનં, ન તસ્સ અઞ્ઞં કારણં મગ્ગિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ. અજ્ઝત્તરૂપાનં અનભિભવનીયતા ચ તેસં બહિદ્ધા રૂપાનં વિય અભૂતત્તા. દેસનાવિલાસો ચ યથાવુત્તવવત્થાનવસેન વેદિતબ્બો વેનેય્યજ્ઝાસયવસેન વિજ્જમાનપરિયાયકથાભાવતો. ‘‘સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની’’તિ એતેનેવ સિદ્ધત્તા ન નીલાદિ અભિભાયતનાનિ વત્તબ્બાનીતિ ચે? તં ન, નીલાદીસુ કતાધિકારાનં નીલાદિભાવસ્સેવ અભિભવનકારણત્તા. ન હિ તેસં પરિસુદ્ધાપરિસુદ્ધવણ્ણાનં પરિત્તતા, અપ્પમાણતા વા અભિભવનકારણં, અથ ખો નીલાદિભાવો એવાતિ. એતેસુ ચ પરિત્તાદિકસિણરૂપેસુ યં યં ચરિતસ્સ ઇમાનિ અભિભાયતનાનિ ઇજ્ઝન્તિ, તં દસ્સેતું **‘‘ઇમેસુ પના’’**તિઆદિ વુત્તં.

સબ્બસઙ્ગાહકવસેનાતિ સકલનીલવણ્ણનીલનિદસ્સનનીલનિભાસાનં સાધારણવસેન. **વણ્ણવસેના**તિ સભાવવણ્ણવસેન. **નિદસ્સનવસેના**તિ પસ્સિતબ્બતાવસેન ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિવિઞ્ઞાણવીથિયા ગહેતબ્બતાવસેન. **ઓભાસવસેના**તિ સપ્પભાસતાય અવભાસનવસેન. **ઉમાપુપ્ફન્તિ** અતસિપુપ્ફં. **નીલમેવ હોતિ** વણ્ણસઙ્કરાભાવતો. **બારાણસિસમ્ભવન્તિ** બારાણસિયં સમુટ્ઠિતં.

એકચ્ચસ્સ ઇતો બાહિરકસ્સ અપ્પમાણં અતિવિત્થારિતં કસિણનિમિત્તં ઓલોકેન્તસ્સ ભયં ઉપ્પજ્જેય્ય ‘‘કિં નુ ખો ઇદં સકલં લોકં અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વા ગણ્હાતી’’તિ, તથાગતસ્સ પન તાદિસં ભયં વા સારજ્જં વા નત્થીતિ **અભીતભાવદસ્સનત્થમેવ આનીતાનિ**.

અટ્ઠવિમોક્ખવણ્ણના

૧૭૪. ઉત્તાનત્થાયેવ હેટ્ઠા અત્થતો વિભત્તત્તા. એકચ્ચસ્સ વિમોક્ખોતિ ઘોસોપિ ભયાવહો વટ્ટાભિરતભાવતો, તથાગતસ્સ પન વિમોક્ખે ઉપસમ્પજ્જ વિહરતોપિ તં નત્થીતિ **અભીતભાવદસ્સનત્થમેવ આનીતાનિ**.

આનન્દયાચનકથાવણ્ણના

૧૭૮. બોધીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. તઞ્હિ **"ચતુમગ્ગઞાણપટિવેધ"**ન્ત્વેવ વુત્તં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપ્પટિવેધસ્સ તંમૂલકત્તા. **એવં વુત્તભાવ**ન્તિ "આકઙ્ખમાનો આનન્દ તથાગતો કપ્પં વા તિટ્ઠેય્યા"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૬૬) એવં વુત્તભાવં.

૧૭૯. તમ્પિ ઓળારિકનિમિત્તં કતં તસ્સ મારેન પરિયુટ્ઠિતચેતસો **ન પટિવિદ્ધં** ન સલ્લક્ખિતં.

૧૮૩. આદિકેહીતિ એવમાદીહિ મિત્તામચ્ચસુહજ્જાહિ. પિયાયિતબ્બતો **પિયેહિ**. મનવડ્ઢનતો **મનાપેહિ**. **જાતિયા**તિ જાતિઅનુરૂપગમનેન. **નાનાભાવો** વિસુંભાવો અસમ્બદ્ધભાવો. **મરણેન વિનાભાવો**તિ ચુતિયા તેનત્તભાવેન અપુનરાવત્તનતો વિપ્પયોગો. **ભવેન અઞ્ઞથાભાવો**તિ ભવન્તરગ્ગહણેન પુરિમાકારતો અઞ્ઞાકારતા "કામાવચરસત્તો રૂપાવચરો હોતી"તિઆદિના, તત્થાપિ "મનુસ્સો દેવો હોતી"તિઆદિનાપિ યોજેતબ્બો. **કુતેત્થ લબ્ભા**તિ કુતો કુહિં કિસ્મિં નામ ઠાને **એત્થ** એતસ્મિં ખન્ધપ્પવત્તે "યં તં જાતં…પે॰… મા પલુજ્જી"તિ લદ્ધું સક્કા. ન સક્કા એવ તાદિસસ્સ કારણસ્સ અભાવતોતિ આહ **"નેતં ઠાનં વિજ્જતી"**તિ. એવં અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મં **તથાગતસ્સાપિ સરીરં**, કિમઙ્ગં પન અઞ્ઞેસન્તિ અધિપ્પાયો. "પચ્ચાવમિસ્સતી"તિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા આયુસઙ્ખારાનં ઓસ્સટ્ઠત્તા, બુદ્ધકિચ્ચસ્સ ચ પરિયોસાપિતત્તા. ન હેત્થ માસત્તયતો પરં બુદ્ધવેનેય્યા લબ્ભન્તીતિ.

૧૮૪. સાસનસ્સ ચિરટ્ઠિતિ નામ સસમ્ભારેહિ અરિયમગ્ગધમ્મેહિ કેવલેહીતિ આહ **"સબ્બં લોકિયલોકુત્તરવસેનેવ કથિત"**ન્તિ લોકિયાહિ સીલસમાધિપઞ્ઞાહિ વિના લોકુત્તરધમ્મસમધિગમસ્સ અસમ્ભવતો.

તતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નાગાપલોકિતવણ્ણના

૧૮૬. નાગાપલોકિતન્તિ નાગસ્સ વિય અપલોકિતં, હત્થિનાગસ્સ અપલોકનસદિસં અપલોકનન્તિ અત્થો. **આહચ્ચા**તિ કુસિત્વા. **અઙ્કુસકલગ્ગાનિ વિયા**તિ અઙ્કુસકાનિ વિય અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં લગ્ગાનિ આસત્તાનિ હુત્વા ઠિતાનિ. **એકાબદ્ધાની**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં એકતો આબદ્ધાનિ. **તસ્મા**તિ ગીવટ્ઠીનં એકગ્ઘનાનં વિય એકાબદ્ધભાવેન, ન કેવલં ગીવટ્ઠીનંયેવ, અથ ખો સબ્બાનિપિ તાનિ બુદ્ધાનં ઠપેત્વા બાહુસન્ધિઆદિકા દ્વાદસ મહાસન્ધિયો, અઙ્ગુલિસન્ધિયો ચ ઇતરસન્ધીસુ એકાબદ્ધાનિ હુત્વા ઠિતાનિ, યતો નેસં પકતિહત્થીનં કોટિસહસ્સબલપ્પમાણં કાયબલં હોતિ. **વેસાલિનગરાભિમુખં અકાસિ** કણ્ટકપરિવત્તને વિય કપિલનગરાભિમુખં. યદિ એવં કથં તં નાગાપલોકિતં નામ જાતં? તદજ્ઝાસયં ઉપાદાય. ભગવા હિ નાગાપલોકિતવસેનેવ અપલોકેતુકામો જાતો, પુઞ્ઞાનુભાવેન પનસ્સ પતિટ્ઠિતટ્ઠાનં પરિવત્તિ, તેન તં "નાગાપલોકિતં" ત્વેવ વુચ્ચતિ.

"ઇદં પચ્છિમકં આનન્દ તથાગતસ્સ વેસાલિયા દસ્સન"ન્તિ નયિદં વેસાલિયા અપલોકનસ્સ કારણવચનં અનેકન્તિકત્તા, ભૂતકથનમત્તં પનેતં. મગ્ગસોધનવસેન તં દસ્સેત્વા અઞ્ઞદેવેત્થ અપલોકનકારણં દસ્સેતુકામો

“**નનુ ચા**”તિઆદિમાહ. **તં તં સબ્બં પચ્છિમદસ્સનમેવ** અનુક્કમેન કુસિનારં ગન્ત્વા પરિનિબ્બાતુકામતાય તતો તતો નિક્ખન્તત્તા. “**અનચ્છરિયત્તા**”તિ ઇમિના યથાવુત્તં અનેકન્તિકત્તં પરિહરતિ, તયિદં સોધનમત્તં. ઇદં પનેત્થ અવિપરીતં કારણન્તિ દસ્સેતું “**અપિચા**”તિઆદિ વુત્તં. ન હિ ભગવા સાપેક્ખો વેસાલિં અપલોકેસિ, ‘‘ઇદં પન મે ગમનં અપુનરાગમન’’ન્તિ દસ્સનમુખેન બહુજનહિતાય બહુજનસુખાય લોકાનુકમ્પાય અપલોકેસિ. તેનાહ “**અપિચ વેસાલિરાજાનો**”તિઆદિ.

અન્તકરોતિ સકલવટ્ટદુક્ખસ્સ સકસન્તાને, પરસન્તાને ચ વિનાસકરો અભાવકરો. બુદ્ધચક્ખુધમ્મચક્ખુદિબ્બચક્ખુમંસચક્ખુસમન્તચક્ખુસઙ્ખાતેહિ **પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા**. સવાસનાનં કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા સાતિસયં **કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતો**.

ચતુમહાપદેસવણ્ણના

૧૮૭. મહાઓકાસેતિ મહન્તે ઓકાસે. મહન્તાનિ ધમ્મસ્સ પતિટ્ઠાપનટ્ઠાનાનિ. યેસુ પતિટ્ઠાપિતો ધમ્મો નિચ્છીયતિ અસન્દેહતો, કાનિ પન તાનિ? આગમનવિસિટ્ઠાનિ સુત્તોતરણાદીનિ. દુતિયવિકપ્પે અપદિસન્તીતિ **અપદેસા**, ‘‘સમ્મુખા મેતં આવુસો ભગવતો સુત’’ન્તિઆદિના કેનચિ આભતસ્સ ‘‘ધમ્મો’’તિ વિનિચ્છિનને કારણં. કિં પન તન્તિ? તસ્સ યથાભતસ્સ સુત્તોતરણાદિ એવ. યદિ એવં કથં ચત્તારોતિ? યસ્મા ધમ્મસ્સ દ્વે સમ્પરાયા સત્થા, સાવકા ચ, તેસુ ચ સાવકા સઙ્ઘગણપુગ્ગલવસેન તિવિધા , એવં ‘‘તુમ્હાકં મયા યં ધમ્મો પટિગ્ગહિતો’’તિ અપદિસિતબ્બાનં ભેદેન ચત્તારો. તેનાહ ‘‘સમ્મુખા મે તં આવુસો ભગવતો સુત’’ન્તિઆદિ. તથા ચ વુત્તં **નેત્તિયં** ‘‘ચત્તારો મહાપદેસા બુદ્ધાપદેસો સઙ્ઘાપદેસો સમ્બહુલત્થેરાપદેસો એકત્થેરાપદેસો. ઇમે ચત્તારો મહાપદેસા’’તિ (નેત્તિ॰ ૧૮) બુદ્ધો અપદેસો એતસ્સાતિ **બુદ્ધાપદેસો**. એસ નયો સેસેસુપિ. તેનાહ “**બુદ્ધાદયો...પે॰... મહાકારણાની**”તિ.

૧૮૮. નેવ અભિનન્દિતબ્બન્તિ ન સમ્પટિચ્છિતબ્બં. ગન્થસ્સ સમ્પટિચ્છનં નામ સવનન્તિ આહ “**ન સોતબ્બ**”ન્તિ. **પદબ્યઞ્જનાની**તિ પદાનિ ચ બ્યઞ્જનાનિ ચ, અત્થપદાનિ, બ્યઞ્જનપદાનિ ચાતિ અત્થો. પજ્જતિ અત્થો એતેહીતિ **પદાનિ**, અક્ખરાદીનિ બ્યઞ્જનપદાનિ. પજ્જિતબ્બતો **પદાનિ**, સઙ્કાસનાદીનિ અત્થપદાનિ. **અટ્ઠકથાયં**પન ‘‘‘પદસઙ્ખાતાનિ બ્યઞ્જનાની’તિ બ્યઞ્જનપદાનેવ વુત્તાની’’તિ કેચિ, તં ન, અત્થં બ્યઞ્જેન્તીતિ બ્યઞ્જનાનિ, બ્યઞ્જનપદાનિ, તેહિ બ્યઞ્જિતબ્બતો બ્યઞ્જનાનિ, અત્થપદાનીતિ ઉભયસઙ્ગહતો. **ઇમસ્મિં ઠાને**તિ તેનાભતસુત્તસ્સ ઇમસ્મિં પદેસે. **પાળિ વુત્તા**તિ કેવલો પાળિધમ્મો પવત્તો. **અત્થો વુત્તો**તિ પાળિયા અત્થો પવત્તો નિદ્દિટ્ઠો. **અનુસન્ધિ કથિતો**તિ યથારદ્ધદેસનાય, ઉપરિ દેસનાય ચ અનુસન્ધાનં કથિતં સમ્બન્ધો કથિતો . **પુબ્બાપરં કથિત**ન્તિ પુબ્બેનાપરં અવિરુજ્ઝનઞ્ચેવ વિસેસાધાનઞ્ચ કથિતં પકાસિતં. એવં પાળિધમ્માદીનિ સમ્મદેવ સલ્લક્ખેત્વા ગહણં સાધુકં ઉગ્ગહણન્તિ આહ “**સુટ્ઠુ ગહેત્વા**”તિ. **સુત્તે ઓતારેતબ્બાની**તિ ઞાણેન સુત્તે ઓગાહેત્વા તારેતબ્બાનિ, તં પન ઓગાહેત્વા તરણં તત્થ ઓતરણં અનુપ્પવેસનં હોતીતિ વુત્તં “**સુત્તે ઓતારેતબ્બાની**”તિ. સંસન્દેત્વા દસ્સનં **સન્દસ્સન**ન્તિ આહ “**વિનયે સંસન્દેતબ્બાની**”તિ.

કિં પન તં સુત્તં, કો વા વિનયોતિ વિચારણાય આચરિયાનં મતિભેદમુખેન તમત્થં દસ્સેતું “**એત્થ ચા**”તિઆદિ વુત્તં. **વિનયો**તિ વિભઙ્ગપાઠમાહ. સો હિ માતિકાસઙ્ખાતસ્સ સુત્તસ્સ અત્થસૂચનતો ‘‘સુત્ત’’ન્તિ વત્તબ્બતં અરહતિ. વિવિધનયત્તા, વિસિટ્ઠનયત્તા ચ **વિનયો**, ખન્ધકપાઠો. **એવ**ન્તિ એવં સુત્તવિનયેસુ

પરિગ્ગય્હમાનેસુ **વિનયપિટકમ્પિ ન પરિયાદીયતિ** પરિવારપાળિયા અસઙ્ગહિતત્તા. **સુત્તન્તાભિધમ્મપિટકાનિ વા સુત્તં** અત્થસૂચનાદિઅત્થસમ્ભવતો. **એવમ્પીતિ** ''સુત્તન્તાભિધમ્મપિટકાનિ સુત્તં, વિનયપિટકં વિનયો''તિ એવં સુત્તવિનયવિભાગે વુચ્ચમાનેપિ. **ન તાવ પરિયાદીયન્તી**તિ ન તાવ અનવસેસતો પરિગ્ગય્હન્તિ, કસ્માતિ આહ ''**અસુત્તનામકઞ્હી**''તિઆદિ. યસ્મા ''સુત્ત''ન્તિ ઇમં નામં અનારોપેત્વા સઙ્ગીતમ્પિ જાતકાદિબુદ્ધવચનં અત્થિ, તસ્મા વુત્તનયેન તીણિ પિટકાનિ ન પરિયાદિણ્ણાનીતિ. સુત્તનિપાતઉદાનઇતિવુત્તકાદીનિ દીઘનિકાયાદયો વિય સુત્તનામં આરોપેત્વા અસઙ્ગીતાનીતિ અધિપ્પાયે પનેત્થ જાતકાદીહિ સદ્ધિં તાનિપિ ગહિતાનિ. બુદ્ધવંસચરિયાપિટકાનં પનેત્થ અગ્ગહણે કારણં મગ્ગિતબ્બં, કિં વા તેન મગ્ગનેન? સબ્બોપાયં વણ્ણનાનયો થેરવાદં દસ્સનમુખેન પટિક્ખિત્તો એવાતિ.

અત્થીતિ કિં અત્થિ, અસુત્તનામકં બુદ્ધવચનં નત્થિ એવાતિ દસ્સેતિ. તથા હિ નિદાનવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના; સારત્થ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના) અમ્હેહિ વુત્તં ''સુત્તન્તિ સામઞ્ઞવિધિ, વિસેસવિધયો પરે''તિ. **તં સબ્બં પટિક્ખિપિત્વા** ''સુત્તન્તિ વિનયો''તિઆદિના વુત્તં સંવણ્ણનાનયં ''નાયમત્થો ઇધાધિપ્પેતો''તિ પટિસોધેત્વા. વિનેતિ એતેન કિલેસેતિ **વિનયો**, કિલેસવિનયનૂપાયો, સો એવ ચ નં કરોતીતિ **કારણ**ન્તિ આહ ''**વિનયો પન કારણ**''ન્તિ.

ધમ્મેતિ પરિયત્તિધમ્મે. **સરાગાયા**તિ સરાગભાવાય કામરાગભવરાગપરિબ્રૂહનાય. **સઞ્ઞોગાયા**તિ ભવસંયોજનાય. **આચયાયા**તિ વટ્ટસ્સ વડ્ઢનત્થાય. **મહિચ્છતાયા**તિ મહિચ્છભાવાય. **અસન્તુટ્ઠિયા**તિ અસન્તુટ્ઠિભાવાય. **સઙ્ગણિકાયા**તિ કિલેસસઙ્ગણગણસઙ્ગણવિહારાય. **કોસજ્જાયા**તિ કુસીતભાવાય. **દુબ્ભરતાયા**તિ દુપ્પોસતાય. **વિરાગાયા**તિ સકલવટ્ટતો વિરજ્જનત્થાય. **વિસઞ્ઞોગાયા**તિ કામભવાદીહિ વિસંયુજ્જનત્થાય. **અપચયાયા**તિ સબ્બસ્સાપિ વટ્ટસ્સ અપચયનાય, નિબ્બાનાયાતિ અત્થો. **અપ્પિચ્છતાયા**તિ પચ્ચયપ્પિચ્છતાદિવસેન સબ્બસો ઇચ્છાપગમાય. **સન્તુટ્ઠિયા**તિ દ્વાદસવિધસન્તુટ્ઠિભાવાય. **પવિવેકાયા**તિ પવિવિત્તભાવાય, કાયવિવેકાદિતદઙ્ગવિવેકાદિવિવેકસિદ્ધિયા. **વીરિયારમ્ભાયા**તિ કાયિકસ્સ ચેવ, ચેતસિકસ્સ ચ વીરિયસ્સ પગ્ગહણત્થાય. **સુભરતાયા**તિ સુખપોસનત્થાય. એવં યો પરિયત્તિધમ્મો ઉગ્ગહણધારણપરિપુચ્છામનસિકારવસેન યોનિસો પટિપજ્જન્તસ્સ સરાગાદિભાવપરિવજ્જનસ્સ કારણં હુત્વા વિરાગાદિભાવાય સંવત્તતિ, એકંસતો **એસો ધમ્મો. એસો વિનયો**, સમ્મદેવ અપાયાદીસુ અપતનવસેન ધારણતો, કિલેસાનં વિનયનતો, સત્થુ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ઓવાદાનુસિટ્ઠિભાવતો **એતં સત્થુસાસનન્તિ ધારેય્યાસિ** જાનેય્યાસિ, અવબુજ્ઝેય્યાસીતિ અત્થો. ચતુસચ્ચસ્સ સૂચનં સુત્તન્તિ આહ ''**સુત્તેતિ તેપિટકે બુદ્ધવચને**''તિ. તેપિટકઞ્હિ બુદ્ધવચનં સચ્ચવિનિમુત્તં નત્થિ. રાગાદિવિનયનકારણં તથાગતેન સુત્તપદેન પકાસિતન્તિ આહ ''**વિનયેતિ એતસ્મિં રાગાદિવિનયકારણે**''તિ.

સુત્તે ઓસરણઞ્ચેત્થ તેપિટકે બુદ્ધવચને પરિયાપન્નતાવસેનેવ વેદિતબ્બં, ન અઞ્ઞથાતિ આહ ''**સુત્તપટિપાટિયા કત્થચિ અનાગન્ત્વા**''તિ. **છલ્લિં ઉટ્ઠપેત્વા**તિ અરોગસ્સ મહતો રુક્ખસ્સ તિટ્ઠતો ઉપક્કમેન છલ્લિયા સકલિકાય, પપટિકાય વા ઉટ્ઠપનં વિય અરોગસ્સ સાસનધમ્મસ્સ તિટ્ઠતો બ્યઞ્જનમત્તેન તપ્પરિયાપન્નં વિય હુત્વા છલ્લિસદિસં પુબ્બાપરવિરુદ્ધતાદિદોસં ઉટ્ઠપેત્વા પરિદીપેત્વા, તાદિસાનિ પન એકંસતો ગુળ્હવેસ્સન્તરાદિપરિયાપન્નાનિ હોન્તીતિ આહ ''**ગુળ્હવેસ્સન્તર...પે॰...પઞ્ઞાયન્તીતિ અત્થો**''તિ . **રાગાદિવિનયે**તિ રાગાદીનં વિનયનત્થે. તદાકારતાય **ન પઞ્ઞાયમાનાનિ** ન દિસ્સમાનાનિ **છડ્ડેતબ્બાનિ** વજ્જિતબ્બાનિ ન ગહેતબ્બાનિ. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

ઇમસ્મિં પન ઠાનેતિ ઇમસ્મિં મહાપદેસનિદ્દેસટ્ઠાને. "**સુત્તે ચત્તારો મહાપદેસા**"તિઆદિના વુત્તમ્પિ અવુત્તેન સદ્ધિં ગહેત્વા પકિણ્ણકકથાય માતિકં ઉદ્દિસતિ. ઞાતું ઇચ્છિતો અત્થો **પઞ્હો**, તસ્સ વિસ્સજ્જનાનિ **પઞ્હાબ્યાકરણાનિ**, અત્થસૂચનાદિઅત્થેન **સુત્તં**, પાળિ, તં સુત્તં અનુલોમેતિ અનુકૂલેતીતિ **સુત્તાનુલોમં**, મહાપદેસો. આચરિયા વદન્તિ સંવણ્ણેન્તિ પાળિં એતેનાતિ **આચરિયવાદો** અટ્ઠકથા. તસ્સ તસ્સ થેરસ્સ અત્તનો એવ મતિ અધિપ્પાયોતિ **અત્તનોમતિ. ધમ્મવિનિચ્છયે પત્તે**તિ ધમ્મે વિનિચ્છિનિતબ્બે ઉપટ્ઠિતે. **ઇમે**તિ અનન્તરં વુત્તા ચત્તારો મહાપદેસા. પમીયતિ ધમ્મો પરિચ્છિજ્જતિ વિનિચ્છીયતિ એતેનાતિ **પમાણં**. તેનાહ "**યં એત્થ સમેતી**"તિઆદિ. **ઇતરન્તિ** મહાપદેસેસુ અસમેન્તં. પુન **ઇતરન્તિ** અકપ્પિયં અનુલોમેન્તં કપ્પિયં પટિબાહન્તં સન્ધાયાહ.

એકંસેનેવ બ્યાકાતબ્બો વિસ્સજ્જેતબ્બોતિ **એકંસબ્યાકરણીયો. વિભજ્જા**તિ પુચ્છિતમત્થં અવધારણાદિભેદેન વિભજિત્વા. **પટિપુચ્છા**તિ પુચ્છન્તં પુગ્ગલં પટિપુચ્છિત્વા. **ઠપનીયો**તિ તિધાપિ અવિસ્સજ્જનીયત્તા ઠપનીયો બ્યાકરણં અકત્વા ઠપેતબ્બો. ''ચક્ખું અનિચ્ચ''ન્તિ પઞ્હે ઉત્તરપદાવધારણં સન્ધાય "**એકંસેનેવ બ્યાકાતબ્બ**"ન્તિ વુત્તં નિચ્ચતાય લેસસ્સાપિ તત્થ અભાવતો. પુરિમપદાવધારણે પન વિભજ્જબ્યાકરણીયતા ચક્ખુસોતેસુ વિસેસત્થસામઞ્ઞત્થાનં અસાધારણભાવતો. દ્વિન્નં તેસં સદિસતાચોદના પટિપુચ્છનમુખેનેવ બ્યાકરણીયા પટિક્ખેપવસેન, અનુઞ્ઞાતવસેન ચ વિસ્સજ્જિતબ્બતોતિ આહ "**યથા ચક્ખુ, તથા સોતં...પે॰... અયં પટિપુચ્છાબ્યાકરણીયો પઞ્હો**"તિ. **તં જીવં તં સરીરન્તિ** જીવસરીરાનં અનઞ્ઞતાપઞ્હો. યસ્સ યેન અનઞ્ઞતાચોદિતા, સો એવ પરમત્થતો નુપલબ્ભતીતિ વઞ્ઝાતનયસ્સ મત્તેય્યતાકિત્તનસદિસોતિ અબ્યાકાતબ્બતાય ઠપનીયો વુત્તોતિ. **ઇમાનિ ચત્તારિ પઞ્હબ્યાકરણાનિ પમાણં** તેનેવ નયેન તેસં પઞ્હાનં બ્યાકાતબ્બતો.

વિનયમહાપદેસો કપ્પિયાનુલોમવિધાનતો નિપ્પરિયાયતો **અનુલોમકપ્પિયં** નામ, મહાપદેસભાવેન પન તંસદિસતાય સુત્તન્તમહાપદેસેસુપિ "**અનુલોમકપ્પિય**"ન્તિ અયં અટ્ઠકથાવોહારો. યદિપિ તત્થ તત્થ ભગવતા પવત્તિતપકિણ્ણકદેસનાવ અટ્ઠકથા, સા પન ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ પઠમં તીણિ પિટકાનિ સઙ્ગાયિત્વા તસ્સ અત્થવણ્ણનાનુરૂપેનેવ વાચનામગ્ગં આરોપિતત્તા "**આચરિયવાદો**"તિ વુચ્ચતિ આચરિયા વદન્તિ સંવણ્ણેન્તિ પાળિં એતેનાતિ. તેનાહ "**આચરિયવાદો નામ અટ્ઠકથા**"તિ. તિસ્સો સઙ્ગીતિયો આરુળ્હો એવ ચ બુદ્ધવચનસ્સ અત્થસંવણ્ણનાભૂતો કથામગ્ગો **મહિન્દત્થેરેન તમ્બપણ્ણિદીપં** આભતો પચ્છા તમ્બપણ્ણિયેહિ મહાથેરેહિ **સીહળભાસાય** ઠપિતો નિકાયન્તરલદ્ધિસઙ્કરપરિહરણત્થં. **અત્તનોમતિ નામ** થેરવાદો. **નયગ્ગાહેના**તિ સુત્તાદિતો લબ્ભમાનનયગ્ગહણેન. **અનુબુદ્ધિયા**તિ સુત્તાદીનિયેવ અનુગતબુદ્ધિયા. **અત્તનો પટિભાનન્તિ** અત્તનો એવ તસ્સ અત્થસ્સ વુત્તનયેન ઉપટ્ઠાનં, યથાઉપટ્ઠિતા અત્થા એવ તથા વુત્તા. **સમેન્તમેવ ગહેતબ્બન્તિ** યથા સુત્તેન સંસન્દતિ, એવં મહાપદેસતો અત્થા ઉદ્ધરિતબ્બાતિ દસ્સેતિ. પમાદપાઠવસેન આચરિયવાદસ્સ કદાચિ પાળિયા અસંસન્દનાપિ સિયા, સો ન ગહેતબ્બોતિ દસ્સેન્તો આહ "**આચરિયવાદોપિ સુત્તેન સમેન્તોયેવ ગહેતબ્બો**"તિ. **સબ્બદુબ્બલા** પુગ્ગલસ્સ સયં પટિભાનભાવતો. તથા ચ **સાપિ ગહેતબ્બા**, કીદિસી? **સુત્તેન સમેન્તા યેવા**તિ યોજના. **તાસૂ**તિ તીસુ સઙ્ગીતીસુ. "**આગતમેવ પમાણ**"ન્તિ ઇમિના મહાકસ્સપાદીહિ સઙ્ગીતમેવ ''સુત્ત''ન્તિ ઇધાધિપ્પેતન્તિ તદઞ્ઞસ્સ સુત્તભાવમેવ પટિક્ખિપતિ. તદત્થા એવ હિ તિસ્સો સઙ્ગીતિયો. **તત્થા**તિ ગારય્હસુત્તે. **ન ચેવ સુત્તે ઓસરન્તિ, ન ચ વિનયે સન્દિસ્સન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ** તસ્સ અસુત્તભાવતો તેન ''અનુલોમકપ્પિયં

સુત્તેન સમેન્તમેવ ગહેતબ્બ''ન્તિ વુત્તં એવત્થં નિગમનવસેન નિદસ્સેતિ. સબ્બત્થ ''ન ઇતર''ન્તિ વચનં તત્થ તત્થ ગહિતાવધારણફલદસ્સનં દટ્ઠબ્બં.

કમ્મારપુત્તચુન્દવત્થુવણ્ણના

૧૮૯. **સૂકરમદ્દવ**ન્તિ વનવરાહસ્સ મુદુમંસં. યસ્મા ચુન્દો અરિયસાવકો સોતાપન્નો, અઞ્ઞે ચ ભગવતો, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ આહારં પટિયાદેન્તા અનવજ્જમેવ પટિયાદેન્તિ, તસ્મા વુત્તં ''**પવત્તમંસ**''ન્તિ. **તં કિર**ાતિ ''નાતિતરુણસ્સા''તિઆદિના વુત્તવિસેસં. તથા હિ તં ''**મુદુ ચેવ સિનિદ્ધઞ્ચા**''તિ વુત્તં. મુદુમંસભાવતો હિ અભિસઙ્ખરણવિસેસેન ચ ''મદ્દવ''ન્તિ વુત્તં. **ઓજં પક્ખિપિંસુ** ''અયં ભગવતો પચ્છિમકો આહારો''તિ પુઞ્ઞવિસેસાપેક્ખાય, તં પન તથાપક્ખિત્તદિબ્બોજતાય ગરુતરં જાતં.

અઞ્ઞે યં દુજ્જીરં, તં અજાનન્તા ''કસ્સચિ અદત્વા વિનાસિત''ન્તિ ઉપવદેય્યુન્તિ **પરૂપવાદમોચનત્થં** ભગવા ''નાહં ત''ન્તિઆદિના સીહનાદં નદતિ.

૧૯૦. કથં પનાયં સીહનાદો નનુ તં ભગવતોપિ સમ્માપરિણામં ન ગતન્તિ? નયિદં એવં દટ્ઠબ્બં, યસ્મા ''સમ્મદેવ તં ભગવતો પરિણામં ગત''ન્તિ વત્તું અરહતિ તપ્પચ્ચયા ઉપ્પન્નસ્સ વિકારસ્સ અભાવતો, અઞ્ઞપચ્ચયસ્સ ચ વિકારસ્સ મુદુભાવં આપાદિતત્તા. તેનાહ ''**ન પન ભુત્તપ્પચ્ચયા**''તિઆદિ. ન હિ ભગવા, અઞ્ઞે વા પન ખીણાસવા નવવેદનુપ્પાદનવસેન આહારં પરિભુઞ્જન્તિ અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતમેવ કત્વા આહારસ્સ ઉપભુઞ્જનતો. યદિ એવં કસ્મા પાળિયં ''ભત્તં ભુત્તાવિસ્સ ખરો આબાધો ઉપ્પજ્જી''તિઆદિ વુત્તં? તં ભોજનુત્તરકાલં ઉપ્પન્નત્તા વુત્તં. ''ન પન ભુત્તપચ્ચયા''તિ વુત્તો વાયમત્થો **અટ્ઠકથાયં**. કતુપચિતસ્સ લદ્ધોકાસસ્સ કમ્મસ્સ વસેન બલવતિપિ રોગે ઉપ્પન્ને ગરુસિનિદ્ધભોજનપ્પચ્ચયા વેદનાનિગ્ગહો જાતો, તેનાહ ''**યદિ હી**''તિઆદિ. **પત્થિતટ્ઠાને**તિ ઇચ્છિતટ્ઠાને, ઇચ્છા ચસ્સ તત્થ ગન્ત્વા વિનેતબ્બવેનેય્યાપેક્ખા દટ્ઠબ્બા. ગાથાયમ્પિ ''**સુત**''ન્તિ ઇમિના સુતમત્તં, પરેસં વચનમત્તમેતં, ન પન ભોજનપ્પચ્ચયા આબાધં ફુસિ ધીરોતિ દસ્સેતિ.

પાનીયાહરણવણ્ણના

૧૯૧. પસન્નભાવેન ઉદકસ્સ અચ્છભાવો વેદિતબ્બોતિ આહ ''**અચ્છોદકાતિ પસન્નોદકા**''તિ. સાદુરસત્તા સાતતાતિ આહ ''**મધુરોદકા**''તિ. તનુકમેવ સલિલં વિસેસતો સીતલં, ન બહલન્તિ આહ ''**તનુસીતલસલિલા**''તિ. **નિક્કદ્દમા**તિ સેતભાવસ્સ કારણમાહ. પઙ્કચિક્ખલ્લાદિવસેન હિ ઉદકસ્સ વિવણ્ણતા, સભાવતો પન તં સેતવણ્ણં એવાતિ.

પુક્કુસમલ્લપુત્તવત્થુવણ્ણના

૧૯૨. **ધુરવાતે**તિ પટિમુખવાતે. **દીઘપિઙ્ગલો**તિ દીઘો હુત્વા પિઙ્ગલચક્ખુકો. પિઙ્ગલક્ખિકો હિ સો ''આળારો''તિ પઞ્ઞાયિત્થ. **એવરૂપ**ન્તિ દક્ખતિ કરિસ્સતિ ભવિસ્સતીતિ ઈદિસં. **ઈદિસેસૂ**તિ યત્ર યંચાતિ એવરૂપનિપાતસદ્દયુત્તટ્ઠાનેસુ.

૧૯૩. વિચરન્તિયો મેઘગબ્ભતો નિચ્છરન્તિયો વિય હોન્તીતિ વુત્તં ''**નિચ્છરન્તીસૂતિ વિચરન્તીસૂ**''તિ. **નવવિધાયા**તિ નવપ્પકારાય. નવસુ હિ પકારેસુ એકવિધાપિ અસનિ તપ્પરિયાપન્નતાય ''નવવિધા'' ત્વેવ

વુચ્ચતિ. ઈદિસી હિ એસા રુળ્હિ અટ્ઠવિમોક્ખપત્તિપિ સમઞ્ઞા વિય. **અસઞ્ઞં કરોતિ**, યો તસ્સા સદ્દેન , તેજસા ચ અજ્ઝોત્થટો. **એકં ચક્કન્તિ** એકં મણ્ડલં. સઙ્ગારં તીરેન્તી પરિચ્છિજ્જન્તી વિય દસ્સેતીતિ **સતેરા**. **ગગ્ગરાયમાનાતિ** ગગ્ગરાતિસદ્દં કરોન્તી, અનુરવદસ્સનઞ્હેતં. **કપિસીસાતિ** કપિસીસાકારવતી. **મચ્છવિલોલિકાતિ** ઉદકે પરિપ્ફન્દમાનમચ્છો વિય વિલુળિતાકારા. **કુક્કુટસદિસાતિ** પસારિતપક્ખકુક્કુટાકારા. નઙ્ગલસ્સ કસ્સનકાલે કસ્સકાનં હત્થેન ગહેતબ્બટ્ઠાને મણિકા હોતિ, તં ઉપાદાય નઙ્ગલં ''દણ્ડમણિકા''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા દણ્ડમણિકાકારા **દણ્ડમણિકા**. તેનાહ ''**નઙ્ગલસદિસા**''તિ. દેવે વસ્સન્તેપિ સજોતિભૂતતાય ઉદકેન અતેમેતબ્બતો મહાસનિ ''**સુક્ખાસની**''તિ વુત્તા. તેનાહ ''**પતિતટ્ઠાનં સમુગ્ઘાટેતી**''તિ.

ભુસાગારકેતિ ભુસમયે અગારકે. તત્થ કિર મહન્તં પલાલપુઞ્જં અબ્ભન્તરતો પલાલં નિક્કડ્ઢિત્વા સાલાસદિસં પબ્બજિતાનં વસનયોગ્ગટ્ઠાનં કતં, તદા ભગવા તત્થ વસિ, તં પન ખલમણ્ડલં સાલાસદિસન્તિ આહ ''**ખલસાલાય**''ન્તિ. **એત્થાતિ** હેતુમ્હિ ભુમ્મવચનન્તિ આહ ''**એતસ્મિં કારણે**''તિ, અસનિપાતેન છન્નં જનાનં હતકારણેતિ અત્થો. **સો ત્વં ભન્તેતિ** અયમેવ વા પાઠો.

૧૯૪. સિઙ્ગી નામ કિર ઉત્તમં અતિવિય પભસ્સરં બુદ્ધાનં છવિવણ્ણોભાસં દેવલોકતો આગતસુવણ્ણં. તેનેવાહ ''**સિઙ્ગીસુવણ્ણવણ્ણ**''ન્તિ. ''કિં પન થેરો તં ગણ્હી''તિ સયમેવ પુચ્છં સમુટ્ઠાપેત્વા તત્થ કારણં દસ્સેન્તો ''**કિઞ્ચાપી**''તિઆદિમાહ. **તેનેવ કારણેનાતિ** ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનસ્સ મત્થકપ્પત્તિ, પરેસં વચનોકાસપચ્છેદનં, તેન વત્થેન સત્થુ પૂજનં, સત્થુ અજ્ઝાસયાનુવત્તનન્તિ ઇમિના તેનેવ યથાવુત્તેન ચતુબ્બિધેન કારણેન.

૧૯૫. થેરો ચ તાવદેવ તં સિઙ્ગીવણ્ણં મટ્ઠદુસ્સં ભગવતો ઉપનામેસિ ''પટિગ્ગણ્હતુ મે ભન્તે ભગવા ઇમં મટ્ઠદુસ્સં, તં મમસ્સ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા''તિ. પટિગ્ગહેસિ ભગવા, પટિગ્ગહેત્વાવ નં પરિભુઞ્જિ . તેન વુત્તં ''**ભગવાપિ તતો એકં નિવાસેસિ, એકં પારુપી**''તિ. તાવદેવ કિર તં ભિક્ખૂ ઓવટ્ટિકરણમત્તેન તુન્નકમ્મં નિટ્ઠાપેત્વા થેરસ્સ ઉપનેસું, થેરો ભગવતો ઉપનામેસિ. **હતચ્ચિકં વિયાતિ** પટિહતપ્પભં, **વિય**-સદ્દો નિપાતમત્તં. ભગવતો હિ સરીરપ્પભાહિ અભિભુય્યમાના તસ્સ વત્થયુગસ્સ પભસ્સરતા નાહોસિ. **અન્તન્તેનેવાતિ** અન્તો અન્તો એવ, અબ્ભન્તરતો એવાતિ અત્થો. તેનાહ ''**બહિપનસ્સ પભા નત્થી**''તિ.

''**પસન્નરૂપં સમુટ્ઠાપેતી**''તિ એતેનેતસ્સ આહારસ્સ ભુત્તપ્પચ્ચયા ન સો રોગોતિ અયમત્થો દીપિતો. **દ્વીસુ કાલેસુ એવં હોતિ** દ્વિન્નં નિબ્બાનધાતૂનં સમધિગમસમયભાવતો. **ઉપવત્તને અન્તરેન યમકસાલાનન્તિ** એત્થ વત્તબ્બં પરતો આગમિસ્સતિ.

૧૯૬. **સબ્બં સુવણ્ણવણ્ણમેવ અહોસિ** અતિવિય પરિસુદ્ધાય પભસ્સરાય એકગ્ઘનાય ભગવતો સરીરપ્પભાય નિરન્તરં અભિભૂતત્તા.

ધમ્મેતિ પરિયત્તિધમ્મે. **પવત્તાતિ** પાવચનભાવેન દેસેતા. **પુરતોવ નિસીદિ** ઓવાદપ્પટિકરણભાવતો.

૧૯૭. **દાનાનિસંસસઙ્ખાતા લાભાતિ** વણ્ણદાનબલદાનાદિભેદા દાનસ્સ આનિસંસસઞ્ઞિતા દિટ્ઠધમ્મિકા, સમ્પરાયિકા ચ લાભા ઇચ્છિતબ્બા. **તે અલાભાતિ** તે સબ્બે તુય્હં અલાભા, લાભા એવ ન હોન્તિ. દિટ્ઠેવ ધમ્મે પચ્ચક્ખભૂતે ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે ભવા **દિટ્ઠધમ્મિકા**. સમ્પરેતબ્બતો પેચ્ચ ગન્તબ્બતો ''સમ્પરાયો''તિ લદ્ધનામે પરલોકે ભવા **સમ્પરાયિકા**. દિટ્ઠધમ્મિકા ચ સમ્પરાયિકા ચ **દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકા**. **દાનાનિસંસસઙ્ખાતા લાભાતિ**

દાનાનિસંસભૂતા લાભા. સબ્બથા સમમેવ હુત્વા સમં ફલં એતેસં ન એકદેસેનાતિ **સમસમફલા. પિણ્ડપાતા**તિ તબ્બિસયં દાનમયં પુઞ્ઞમાહ.

યદિ ખેત્તવસેન નેસં સમફલતા અધિપ્પેતા, સતિપિ એકસન્તાનભાવે પુથુજ્જનઅરહન્તભાવસિદ્ધં નનુ તેસં ખેત્તં વિસિટ્ઠન્તિ દસ્સેતું "**નનુ ચા**"તિઆદિમાહ. **પરિનિબ્બાનસમતાયા**તિ કિલેસપરિનિબ્બાનખન્ધપરિનિબ્બાનભાવેન પરિનિબ્બાનસમતાય. "**પરિભુઞ્જિત્વા પરિનિબ્બુતો**"તિ એતેન યથા પણીતપિણ્ડપાતપરિભોગૂપત્થમ્ભિતરૂપકાયસન્નિસ્સયો ધમ્મકાયો સુખેનેવ કિલેસે પરિચ્ચજિ, ભોજનસપ્પાયસંસિદ્ધિયા એવં સુખેનેવ ખન્ધે પરિચ્ચજીતિ એવં કિલેસપરિચ્ચાગસ્સ, ખન્ધપરિચ્ચાગસ્સ ચ સુખસિદ્ધિનિમિત્તતાય ઉભિન્નં પિણ્ડપાતાનં સમફલતા જોતિતા. ''પિણ્ડપાતસીસેન ચ પિણ્ડપાતદાનં જોતિત''ન્તિ વુત્તો વાયમત્થો. યથા હિ સુજાતાય ''ઇમં આહારં નિસ્સાય મય્હં દેવતાય વણ્ણસુખબલાદિગુણા સમ્મદેવ સમ્પજ્જેય્યુ''ન્તિ ઉળારો અજ્ઝાસયો તદા અહોસિ, એવં ચુન્દસ્સપિ કમ્મારપુત્તસ્સ ''ઇમં આહારં નિસ્સાય ભગવતો વણ્ણસુખબલાદિગુણા સમ્મદેવ સમ્પજ્જેય્યુ''ન્તિ ઉળારો અજ્ઝાસયોતિ એવમ્પિ નેસં ઉભિન્નં સમફલતા વેદિતબ્બા. સતિપિ ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસમાપત્તીનં દેવસિકં વળઞ્જનસમાપત્તિભાવે યથા પન અભિસમ્બુજ્ઝનદિવસે અભિનવવિપસ્સનં પટ્ઠપેન્તો રૂપસત્તકાદિ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૭૦૭ વિત્થારો) વસેન ચુદ્દસહાકારેહિ સન્નેત્વા મહાવિપસ્સનામુખેન તા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ, એવં પરિનિબ્બાનદિવસેપિ સબ્બા તા સમાપજ્જીતિ એવં સમાપત્તિસમતાયપિ તેસં સમફલતા. ચુન્દસ્સ તાવ અનુસ્સરણં ઉળારતરં હોતુ ભગવતો દિન્નભાવેન અઞ્ઞથત્તાભાવતો, સુજાતાય પન કથં દેવતાય દિન્નન્તિ? એવંસઞ્ઞિભાવતોતિ આહ "**સુજાતા ચા**"તિઆદિ. **અપરભાગે**તિ અભિસમ્બોધિતો અપરભાગે. પુન **અપરભાગે**તિ પરિનિબ્બાનતો પરતો. **ધમ્મસીસ**ન્તિ ધમ્માનં મત્થકભૂતં નિબ્બાનં. **મે ગહિત**ન્તિ મમ વસેન ગહિતં. તેનાહ "**મય્હં કિરા**"તિઆદિ.

અધિપતિભાવો **આધિપતેય્ય**ન્તિ આહ "**જેટ્ઠભાવસંવત્તનિયક**"ન્તિ.

સંવરેતિ સીલસંવરે. **વેર**ન્તિ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચવિધં વેરં. તઞ્હિ વેરિધમ્મભાવતો, વેરહેતુતાય ચ ''વેર''ન્તિ વુચ્ચતિ. કોસલ્લં વુચ્ચતિ ઞાણં, તેન યુત્તો **કુસલો**તિ આહ "**કુસલો પન ઞાણસમ્પન્નો**"તિ. ઞાણસમ્પદા નામ ઞાણપારિપૂરી, સા ચ અગ્ગમગ્ગવસેન વેદિતબ્બા, અગ્ગમગ્ગો ચ નિરવસેસતો કિલેસે પજહતીતિ આહ "**અરિયમગ્ગેન…પે॰… જહાતી**"તિ. **ઇમં પાપકં જહિત્વા**તિ દાનેન તાવ લોભમચ્છરિયાદિપાપકં, સીલેન પાણાતિપાતાદિપાપકં જહિત્વા તદઙ્ગવસેન પહાય તતો સમથવિપસ્સનાધમ્મેહિ વિક્ખમ્ભનવસેન, તતો મગ્ગપટિપાટિયા સમુચ્છેદવસેન અનવસેસં પાપકં પહાય. તથા પહીનત્તા એવ **રાગાદીનં ખયા કિલેસનિબ્બાનેન** સબ્બસો કિલેસવૂપસમેન **નિબ્બુતો** પરિનિબ્બુતોતિ સઉપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા દેસનાય કૂટં ગણ્હન્તો "**ઇતિ ચુન્દસ્સ…પે॰… સમ્પસ્સમાનો ઉદાનં ઉદાનેસી**"તિ.

ચતુત્થભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

યમકસાલવણ્ણના

૧૯૮. એવં તં કુસિનારાયં હોતીતિ યથા અનુરાધપુરસ્સ થૂપારામો દક્ખિણપચ્છિમદિસાયં, એવં તં ઉય્યાનં કુસિનારાય દક્ખિણપચ્છિમદિસાયં હોતિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા નગરં પવિસિતુકામા ઉય્યાનતો ઉપેચ્ચ વત્તન્તિ ગચ્છન્તિ એતેનાતિ "**ઉપવત્તન**"**ન્તિ વુચ્ચતિ**, તં સાલપન્તિભાવેન ઠિતં સાલવનં. **અન્તરેના**તિ વેમજ્ઝે. **તસ્સ**

કિર મઞ્ચકસ્સાતિ તત્થ પઞ્ઞપિયમાનસ્સ તસ્સ મઞ્ચકસ્સ. **તત્રાપિ…પે॰… એકો પાદભાગસ્સ**, તસ્મા ''અન્તરેન યમકસાલાન''ન્તિ વુત્તં. **સંસિબ્બિત્વાતિ** અઞ્ઞમઞ્ઞઆસત્તવિટપસાખતાય સંસિબ્બિત્વા વિય. ''**ઠિતસાખા**''**તિપિ વુત્તં** અટ્ઠકથાયં. યં પન પાળિયં ''ઉત્તરસીસકં મઞ્ચકં પઞ્ઞપેહી''તિ વુત્તં, તં પચ્છિમદસ્સનં દટ્ઠું આગતાનં દેવતાનં દટ્ઠું યોગ્યતાવસેન વુત્તં. કેચિ પન ''ઉત્તરદિસાવિલોકનમુખં પુબ્બદિસાસીસકં કત્વા મઞ્ચકં પઞ્ઞપેહીતિ અત્થો''તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં.

એતે નાગાનમુત્તમાતિ એતે ગોત્તતો ગોચરિઆદિનામકા હત્થિનાગેસુ બલેન સેટ્ઠતમા. **મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં** (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૮) પન કેચિ હત્થિનો ઇતો અઞ્ઞથા આગતા, સો પન નેસં નામમત્તકતો ભેદો દટ્ઠબ્બો.

પરિભુત્તકાલતો પટ્ઠાય…પે॰… પરિક્ખયં ગતં, ''ન પન પરિભુત્તપ્પચ્ચયા''તિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **ચઙ્કવારેતિ** ઊમિયં. કતોકાસસ્સ કમ્મસ્સ વસેન યથાસમુટ્ઠિતો રોગો આરોગ્યં અભિમદ્દતીતિ કત્વા એતમત્થં દસ્સેન્તો ''**વિયા**''તિ વુત્તં. યસ્મા ભગવા હેટ્ઠા વુત્તનયેન કપ્પં, કપ્પાવસેસં વા ઠાતું સમત્થો એવ, તત્તકં કાલં ઠાને પયોજનાભાવતો આયુસઙ્ખારે ઓસ્સજ્જિત્વા તાદિસસ્સ કમ્મસ્સ ઓકાસં અદાસિ, તસ્મા એતમત્થં દસ્સેન્તો ''વિયા''તિપિ વત્તું યુજ્જતિયેવ.

કુસલં કાતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ ''એવં મહપ્ફલં, એવં મહાનિસંસં, મહાનુભાવઞ્ચ તં કુસલ''ન્તિ.

એકસ્સાપિ સત્તસ્સ વટ્ટદુક્ખવૂપસમો બુદ્ધાનં ગરુતરો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ અતિદુલ્લભભાવતો, તસ્મા ''**અપરમ્પિ પસ્સતી**''તિઆદિ વુત્તં, સ્વાયમત્થો **માગણ્ડિયસુત્તેન** (સુ॰ નિ॰ ૮૪૧) દીપેતબ્બો.

તતિયં પન કારણં સત્તાનં ઉપ્પજ્જનકઅનત્થપરિહરણન્તિ તં દસ્સેન્તો પુન ''**અપરમ્પિ પસ્સતી**''તિઆદિમાહ.

સીહસેય્યન્તિ. એત્થ સયનં **સેય્યા**, સીહસ્સ વિય સેય્યા સીહસેય્યા, તં **સીહસેય્યં**. અથ વા **સીહસેય્યન્તિ** સેટ્ઠસેય્યં, યદિદં અત્થદ્વયં પરતો આગમિસ્સતિ.

''વામેન પસ્સેન સેન્તી''તિ એવં વુત્તા **કામભોગિસેય્યા, દક્ખિણપસ્સેન સયાનો નામ નત્થિ** દક્ખિણહત્થસ્સ સરીરગ્ગહણાદિયોગક્ખમતો, પુરિસવસેન ચેતં વુત્તં.

એકેન પસ્સેન સયિતું ન સક્કોન્તિ દુક્ખુપ્પત્તિતો.

અયં સીહસેય્યાતિ અયં એવં વુત્તા સીહસેય્યા. ''**તેજુસ્સદત્તા**''તિ ઇમિના સીહસ્સ અભીરુભાવં દસ્સેતિ. ભીરુકા હિ સેસમિગા અત્તનો આસયં પવિસિત્વા સન્તાસપુબ્બકં યથા તથા સયન્તિ, સીહો પન અભીરુભાવતો સતોકારી ભિક્ખુ વિય સતિં ઉપટ્ઠાપેત્વાવ સયતિ. તેનાહ ''**પુરિમપાદે**''તિઆદિ. દક્ખિણે પુરિમપાદે વામસ્સ પુરિમપાદસ્સ ઠપનવસેન **દ્વે પુરિમપાદે એકસ્મિં ઠાને** ઠપેત્વા. **પચ્છિમપાદેતિ** દ્વે પચ્છિમપાદે. વુત્તનયેનેવ ઇધાપિ એકસ્મિં ઠાને પાદટ્ઠપનં વેદિતબ્બં, **ઠિતોકાસસલ્લક્ખણં** અભીરુભાવેનેવ. ''**સીસં પન ઉક્ખિપિત્વા**''તિઆદિના વુત્તા સીહકિરિયા અનુત્રાસપબુજ્ઝનં વિય અભીરુભાવસિદ્ધા ધમ્મતાવસેનેવાતિ વેદિતબ્બા. **સીહવિજમ્ભિતવિજમ્ભનં** અતિવેલં એકાકારેન ઠપિતાનં સરીરાવયવાનં ગમનાદિકિરિયાસુ યોગ્યભાવાપાદનત્થં. **તિક્ખત્તું સીહનાદનદનં** અપ્પેસક્ખમિગજાતપરિહરણત્થં.

સેતિ અબ્યાવટભાવેન પવત્તતિ એત્થાતિ **સેય્યા**, ચતુત્થજ્ઝાનમેવ સેય્યા **ચતુત્થજ્ઝાનસેય્યા**. કિં પન તં ચતુત્થજ્ઝાનન્તિ? આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં, તતો હિ વુટ્ઠહિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા ભગવા અનુક્કમેન અગ્ગમગ્ગં અધિગન્ત્વા તથાગતો જાતોતિ. ''તયિદં પદટ્ઠાનં નામ, ન સેય્યા, તથાપિ યસ્મા 'ચતુત્થજ્ઝાના વુટ્ઠહિત્વા સમનન્તરા ભગવા પરિનિબ્બાયી'તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૯) વક્ખતિ, તસ્મા લોકિયચતુત્થજ્ઝાનસમાપત્તિ એવ તથાગતસેય્યા''તિ કેચિ, એવં સતિ પરિનિબ્બાનકાલિકાવ તથાગતસેય્યાતિ આપજ્જતિ, ન ચ ભગવા લોકિયચતુત્થજ્ઝાનસમાપજ્જનબહુલો વિહાસિ. અગ્ગફલવસેન પવત્તં પનેત્થ ચતુત્થજ્ઝાનં વેદિતબ્બં. તત્થ યથા સત્તાનં નિદ્દુપગમનલક્ખણા સેય્યા ભવઙ્ગચિત્તવસેન હોતિ, સા ચ નેસં પઠમજાતિસમન્વયા યેભુય્યવુત્તિકા, એવં ભગવતો અરિયજાતિસમન્વયં યેભુય્યવુત્તિકં અગ્ગફલભૂતં ચતુત્થજ્ઝાનં ''તથાગતસેય્યા''તિ વેદિતબ્બં. સીહસેય્યા નામ સેટ્ઠસેય્યાતિ આહ ''**ઉત્તમસેય્યા**''તિ.

નત્થિ એતિસ્સા ઉટ્ઠાનન્તિ **અનુટ્ઠાના**, સેય્યા, તં **અનુટ્ઠાનસેય્યં**. ''ઇતો ઉટ્ઠહિસ્સામી''તિ મનસિકારસ્સ અભાવતો ''**ઉટ્ઠાનસઞ્ઞં મનસિ કરિત્વા**''**તિ ન વુત્તં. એત્થા**તિ એતસ્મિં અનુટ્ઠાનસેય્યુપગમને. **કાયવસેન અનુટ્ઠાનં**, ન ચિત્તવસેન, ચિત્તવસેન ચ અનુટ્ઠાનં નામ નિદ્દુપગમનન્તિ તદભાવં દસ્સેતું ''**નિદ્દાવસેના**''તિઆદિ વુત્તં. **ભવઙ્ગસ્સા**તિ નિદ્દુપગમનલક્ખણસ્સ ભવઙ્ગસ્સ.

સબ્બપાલિફુલ્લાતિ સબ્બત્થકમેવ વિકસનવસેન ફુલ્લા, ન એકદેસવિકસનવસેન. તેનાહ ''**સબ્બે સમન્તતો પુપ્ફિતા**''તિ. **એકચ્છન્ના**તિ સમ્ફુલ્લપુપ્ફેહિ એકાકારેન સબ્બત્થેવ છાદિતા. **ઉલ્લોકપદુમાની**તિ હેટ્ઠા ઓલોકેન્તાનિ વિય તિટ્ઠનપદુમાનિ. **મોરપિઞ્છકલાપો વિય** પઞ્ચવણ્ણપુપ્ફસઞ્છાદિતત્તા.

નન્દપોક્ખરણીસમ્ભવાનીતિ નન્દપોક્ખરણીતીરસમ્ભવાનિ. **મહાતુમ્બમત્ત**ન્તિ આળ્હકમત્તં. **પવિટ્ઠાની**તિ ખિત્તાનિ. **સરીરમેવ ઓકિરન્તી**તિ સરીરમેવ અજ્ઝોકિરન્તિ.

દેવતાનં ઉપકપ્પનચન્દનચુણ્ણાનીતિ સટ્ઠિપિ પઞ્ઞાસમ્પિ યોજનાનિ વાયનકસેતવણ્ણચન્દનચુણ્ણાનિ. **દિબ્બગન્ધજાલચુણ્ણાની**તિ દિબ્બગન્ધદિબ્બચુણ્ણાનિ. **હરિતાલઅઞ્જનચુણ્ણાદીનિ**પિ દિબ્બાનિ પરમસુગન્ધાનિ એવાતિ વેદિતબ્બાનિ. તેનેવાહ ''**સબ્બદિબ્બગન્ધવાસવિકતિયો**''તિ.

એકચક્કવાળે સન્નિપતિત્વા અન્તલિક્ખે વજ્જન્તિ મહાભિનિક્ખમનકાલે વિય.

તાતિ દેવતા. **ગન્થમાના વા**તિ માલં રચન્તિયો એવ. **અપરિનિટ્ઠિતા વા**તિ યથાધિપ્પાયં પરિયોસિતા એવ. **હત્થેન હત્થ**ન્તિ અત્તનો હત્થેન પરસ્સ હત્થં. **ગીવાય ગીવ**ન્તિ કણ્ઠગાહવસેન અત્તનો ગીવાય પરસ્સ ગીવં. **ગહેત્વા**તિ આમસિત્વા. **મહાયસો મહાયસો**તિ આમેડિતવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં આલાપવચનં.

૧૯૯. મહન્તં ઉસ્સાહન્તિ તથાગતસ્સ પૂજાસક્કારવસેન પવત્તિયમાનં મહન્તં ઉસ્સાહં **દિસ્વા**.

સાયેવ પન પટિપદાતિ પુબ્બભાગપટિપદા એવ. **અનુચ્છવિકત્તા**તિ અધિગન્તબ્બસ્સ નવવિધલોકુત્તરધમ્મસ્સ અનુરૂપત્તા.

સીલન્તિ ચારિત્તસીલમાહ. **આચારપઞ્ઞત્તી**તિ ચારિત્તસીલં. **યાવ ગોત્રભુતો**તિ યાવ ગોત્રભુઞાણં, તાવ પવત્તેતબ્બા સમથવિપસ્સના **સમ્માપટિપદા**. ઇદાનિ તં સમ્માપટિપદં બ્યતિરેકતો, અન્વયતો ચ વિભાવેતું

“**તસ્મા**”તિઆદિ વુત્તં. **જિનકાળસુત્તન્તિ** જિનમહાવટ્ઠકિના ઠપિતં વજ્જેતબ્બગહેતબ્બધમ્મસન્દસ્સનકાળસુત્તં સિક્ખાપદમરિયાદં, ઉપાસકોપાસિકાવારેસુ “**ગન્ધપૂજં માલાપૂજં કરોતી**”તિ વચનં ચારિત્તસીલપક્ખે ઠપેત્વા કરણં સન્ધાય વુત્તં, તેન ભિક્ખુભિક્ખુનીનમ્પિ તથાકરણં અનુઞ્ઞાતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

અયઞ્હીતિ ધમ્માનુધમ્મપટિપદં સન્ધાય વદતિ.

ઉપવાણત્થેરવણ્ણના

૨૦૦. **અપનેસી**તિ ઠિતપ્પદેસતો યથા અપગચ્છતિ, એવમકાસિ, ન પન નિબ્ભચ્છિ. તેનાહ “**આનન્દો**”તિઆદિ. **વુત્તસદિસા** વાતિ **સમચિત્તપરિયાયદેસનાયં** (અ॰ નિ॰ ૨.૩૭) વુત્તસદિસા એવ. **આવારેન્તો**તિ છાદેન્તો.

યસ્મા કસ્સપસ્સબુદ્ધસ્સ ચેતિયે આરક્ખદેવતા અહોસિ, તસ્મા થેરોવ તેજુસ્સદો, ન અઞ્ઞે અરહન્તોતિ આનેત્વા યોજના.

ઇદાનિ આગમનતો પટ્ઠાય તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું “**વિપસ્સિમ્હિ કિર સમ્માસમ્બુદ્ધે**”તિઆદિ આરદ્ધં. “**ચાતુમહારાજિકા દેવતા**”તિ ઇદં ગોબલીબદ્દઞાયેન ગહેતબ્બં ભુમ્મદેવતાદીનમ્પિ તપ્પરિયાપન્નત્તા. **તેસં** મનુસ્સાનં.

તત્થાતિ કસ્સપસ્સ ભગવતો ચેતિયે.

૨૦૧. **અધિવાસેન્તી**તિ રોચેન્તિ.

છિન્નપાતો વિય છિન્નપાતો, તં **છિન્નપાતં**, ભાવનપુંસકનિદ્દેસો યં. **આવટ્ટન્તી**તિ અભિમુખભાવેન વટ્ટન્તિ. યત્થ પતિતા, તતો કતિપયરતનટ્ઠાનં વટ્ટનવસેનેવ ગન્ત્વા પુન યથાપતિતમેવ ઠાનં વટ્ટનવસેન આગચ્છન્તિ. તેનાહ “**આવટ્ટન્તિયો પતિતટ્ઠાનમેવ આગચ્છન્તી**”તિ. **વિવટ્ટન્તી**તિ યત્થ પતિતા, તતો વિનિવટ્ટન્તિ. તેનાહ “**પતિતટ્ઠાનતો પરભાગં વટ્ટમાના ગચ્છન્તી**”તિ. પુરતો વટ્ટનં **આવટ્ટનં**, ઇતરં તિવિધમ્પિ **વિવટ્ટનન્તિ** દસ્સેતું “**અપિચા**”તિઆદિ વુત્તં. **દેવતા ધારેતું ન સક્કોતિ** ઉદકં વિય ઓસીદનતો. તેનાહ “**તત્થા**”તિઆદિ. **તત્થા**તિ પકતિપથવિયં. **દેવતા ઓસીદન્તિ** ધાતૂનં સણ્હસુખુમાલભાવતો. **પથવિયં પથવિં માપેસુન્તિ** પકતિપથવિયં અત્તનો સરીરં ધારેતું સમત્થં ઇદ્ધાનુભાવેન પથવિં માપેસું.

કામં દોમનસ્સે અસતિપિ એકચ્ચો રાગો હોતિયેવ, રાગે પન અસતિ દોમનસ્સસ્સ અસમ્ભવો એવાતિ તદેકટ્ઠભાવતોતિ આહ “**વીતરાગાતિ પહીનદોમનસ્સા**”તિ. **સિલાથમ્ભસદિસા** ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ નિબ્બિકારતાય.

ચતુસંવેજનીયટ્ઠાનવણ્ણના

૨૦૨. **અપારગઙ્ગાયા**તિ ગઙ્ગાય ઓરમ્ભાગે. “**સટ્ઠારછટ્ટકસમ્મજ્જનિયો ગહેત્વા**”તિઆદિ અત્તનો અત્તનો વસનટ્ઠાને વત્તકરણાકારદસ્સનં. “**એવં દ્વીસુ કાલેસૂ**”તિઆદિ નિદસ્સનત્થં પચ્ચામસનં, તં હેટ્ઠા અધિગતં.

કમ્મસાધનો સમ્ભાવનત્થો **ભાવનીય**-સદ્દોતિ આહ "**મનસા ભાવિતે સમ્ભાવિતે**"તિ. દુતિયવિકપ્પે પન ભાવનં, વડ્ઢનઞ્ચ પટિપક્ખપહાનતોતિ આહ "**યે વા**"તિઆદિ.

બુદ્ધાદીસુ તીસુ વત્થૂસુ **પસન્નચિત્તસ્સ**, ન કમ્મફલસદ્ધામત્તેન. સા ચસ્સ સદ્ધાસમ્પદા એવં વેદિતબ્બાતિ ફલેન હેતું દસ્સેન્તો "**વત્તસમ્પન્નસ્સા**"તિ આહ. **સંવેગો** નામ સહોત્તપ્પઞાણં, અભિજાતિટ્ઠાનાદીનિપિ તસ્સ ઉપ્પત્તિહેતૂનિ ભવન્તીતિ આહ "**સંવેગજનકાની**"તિ.

ચેતિયપૂજનત્થં ચારિકા **ચેતિયચારિકા. સગ્ગે પતિટ્ઠહિસ્સન્તિયેવ** બુદ્ધગુણારમ્મણાય કુસલચેતનાય સગ્ગસંવત્તનિયભાવતો.

આનન્દપુચ્છાકથાવણ્ણના

૨૦૩. એત્થાતિ માતુગામે. **અયં ઉત્તમા પટિપત્તિ, યદિદં અદસ્સનં**, દસ્સનમૂલકત્તા તપ્પચ્ચયાનં સબ્બાનત્થાનં. **લોભોતિ** કામરાગો. **ચિત્તચલના** પટિપત્તિઅન્તરાયકરો ચિત્તક્ખોભો. **મુરુમુરાપેત્વાતિ** સઅટ્ઠિકં કત્વા ખાદને અનુરવદસ્સનં. અપરિમિતં કાલં દુક્ખાનુભવનં **અપરિચ્છિન્નદુક્ખાનુભવનં. વિસ્સાસોતિ** વિસઙ્કો ઘટ્ટનાભાવો. **ઓતારોતિ** તત્થ ચિત્તસ્સ અનુપ્પવેસો. **અસિહત્થેન** વેરીપુરિસેન, **પિસાચેનાપિ** ખાદિતુકામેન. **આસીદેતિ** અક્કમનાદિવસેન બાધેય્ય. **અસ્સાતિ** માતુગામસ્સ. **પબ્બજિતેહિ કત્તબ્બકમ્મન્તિ** આમિસપટિગ્ગહણાદિ પબ્બજિતેહિ કાતબ્બં કમ્મં. **સતીતિ** વા કાયગતાસતિ **ઉપટ્ઠાપેતબ્બા.**

૨૦૪. અતન્તિબદ્ધાતિ અભારવહા. **પેસિતચિત્તાતિ** નિબ્બાનં પતિ પેસિતચિત્તા.

૨૦૫. વિહતેનાતિ કપ્પાસવિહનનધનુના પબ્બજટાનં વિજટનવસેન હતેન. તેનાહ "**સુપોથિતેના**"તિ, અસઙ્કરણવસેન સુટ્ઠુ પોથિતેનાતિ અત્થો, દસ્સનીયસંવેજનીયટ્ઠાનકિત્તનેન ચ વસનટ્ઠાનં કથિતં.

આનન્દઅચ્છરિયધમ્મવણ્ણના

૨૦૭. થેરં અદિસ્વા આમન્તેસીતિ તત્થ અદિસ્વા આવજ્જન્તો થેરસ્સ ઠિતટ્ઠાનં, પવત્તિઞ્ચ ઞત્વા આમન્તેસિ.

કાયકમ્મસ્સ હિતભાવો હિતજ્ઝાસયેન પવત્તિતત્તાતિ આહ "**હિતવુદ્ધિયા કતેના**"તિ. સુખભાવો કાયિકદુક્ખાભાવો, ચેતસિકસુખભાવો ચેતસિકસુખસમુટ્ઠિતત્તા ચાતિ વુત્તં "**સુખસોમનસ્સેનેવ કતેના**"તિ. આવિરહોવિભાગતો અદ્વયભાવતો **અદ્વયેનાતિ** ઇમમત્થં દસ્સેતું "**યથા**"તિઆદિ વુત્તં. સત્થુ ખેત્તભાવસમ્પત્તિયા, થેરસ્સ અજ્ઝાસયસમ્પત્તિયા ચ ''એત્તકમિદ''ન્તિ પમાણં ગહેતું અસક્કુણેય્યતાય પમાણવિરહિતત્તા તસ્સ કમ્મસ્સાતિ આહ "**ચક્કવાળમ્પી**"તિઆદિ.

એવં પવત્તિતેનાતિ એવં ઓદિસ્સકમેત્તાભાવનાય વસેન પવત્તિતેન. વિવટ્ટૂપનિસ્સયભૂતં કતં ઉપચિતં પુઞ્ઞં એતેનાતિ **કતપુઞ્ઞો**, અરહત્તાધિગમાય કતાધિકારોતિ અત્થો. તેનાહ "**અભિનીહારસમ્પન્નોસીતિ દસ્સેતી**"તિ.

૨૦૮. કત્થચિ સઙ્કુચિતં હુત્વા ઠિતં મહાપથવિં પત્થરન્તો વિય, પટિસંહટં હુત્વા ઠિતં આકાસં વિત્થારેન્તો વિય, ચતુસટ્ઠાધિકયોજનસતસહસ્સુબ્બેધં ચક્કવાળગિરિં અધો ઓસારેન્તો વિય,

અટ્ઠસટ્ઠાધિકસહસ્સયોજનસતસહસ્સુબ્બેધં સિનેરું ઉક્ખિપેન્તો વિય, સતયોજનાયામવિત્થારં મહાજમ્બું ખન્ધે ગહેત્વા ચાલેન્તો વિયાતિ પઞ્ચ હિ ઉપમા હિ થેરસ્સ ગુણકથા મહન્તભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ અઞ્ઞેસં દુક્કટભાવદસ્સનત્થઞ્ચ આગતાવ. **એતેનેવ ચાતિ ચ**-સદ્દેન ''અહં એતરહિ અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો'' (દી॰ નિ॰ ૨.૪), ''સદેવકસ્મિં લોકસ્મિં નત્થિ મે પટિપુગ્ગલો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૫; ૨.૩૪૧; મહાવ॰ ૧૧; કથા॰ ૪૦૫; મિ॰ પ॰ ૫.૧૧) ચ એવં આદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **બ્યત્તો**તિ ખન્ધકોસલ્લાદિસઙ્ખાતેન વેય્યત્તિયેન સમન્નાગતો. **મેધાવી**તિ મેધાસઙ્ખાતાય સમ્માભાવિતાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતો.

૨૦૯. **પટિસન્થારધમ્મ**ન્તિ પકતિચારિત્તવસેન વુત્તં, ઉપગતાનં પન ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ પુચ્છાવિસ્સજ્જનવસેન ચેવ ચિત્તરુચિવસેન ચ યથાકાલં ધમ્મં દેસેતિયેવ, ઉપાસકોપાસિકાનં પન ઉપનિસિન્નકથાવસેન.

મહાસુદસ્સનસુત્તદેસનાવણ્ણના

૨૧૦. **ખુદ્દક**-સદ્દો પતિરૂપવાચી, **ક**-સદ્દો અપ્પત્થોતિ આહ ''**ખુદ્દકનગરકેતિ નગરપતિરૂપકે સમ્બાધે ખુદ્દકનગરકે**''તિ. ધુપરવિસાલસણ્ઠાનતાય તં ''ઉજ્જઙ્ગલનગરક''ન્તિ વુત્તન્તિ આહ ''**વિસમનગરકે**''તિ. **અઞ્ઞેસં મહાનગરાનં** એકદેસપ્પમાણતાય **સાખાસદિસે**. એત્થ ચ ''ખુદ્દકનગરકે''તિ ઇમિના તસ્સ નગરસ્સ અપ્પકભાવો વુત્તો, ''ઉજ્જઙ્ગલનગરકે''તિ ઇમિના ભૂમિવિપત્તિયા નિહીનભાવો, ''સાખાનગરકે''તિ ઇમિના અપ્પધાનભાવો. **સારપ્પત્તા**તિ વિભવસારાદિના સારમહત્તં પત્તા.

કહાપણસકટન્તિ એત્થ ''દ્વિકુમ્ભં **સકટં. કુમ્ભો** પન દસમ્બણો''તિ વદન્તિ. **દ્વે પવિસન્તી**તિ દ્વે કહાપણસકટાનિ દ્વે આયવસેન પવિસન્તિ.

સુભિક્ખાતિ સુલભાહારા, સુન્દરાહારા ચ. તેનાહ ''**ખજ્જભોજ્જસમ્પન્ના**''તિ. **સદ્દં કરોન્તે**તિ રવસારિના તુટ્ઠભાવેન કોઞ્ચનાદં કરોન્તે. **અવિવિત્તા**તિ અસુઞ્ઞા, કદાચિ રથો પઠમં ગચ્છતિ, તં અઞ્ઞો અનુબન્ધન્તો ગચ્છતિ, કદાચિ દુતિયં વુત્તરથો પઠમં ગચ્છતિ, ઇતરો તં અનુબન્ધતિ એવં **અઞ્ઞમઞ્ઞં અનુબન્ધમાના**. **એત્થા**તિ કુસાવતીનગરે. તસ્સ મહન્તભાવતો ચેવ ઇદ્ધાદિભાવતો ચ નિચ્ચં પયોજિતાનેવ **ભેરિઆદીનિ તૂરિયાનિ**, સમ્મ સમ્માતિ વા અઞ્ઞમઞ્ઞં પિયાલાપસદ્દો **સમ્મ**-સદ્દો. કંસતાળાદિસબ્બતાળાવચરસદ્દો **તાળ**-સદ્દો, **કૂટભેરિ**-સદ્દો કુમ્ભથૂણસદ્દો.

એવરૂપા સદ્દા હોન્તિ કચવરાકિણ્ણવીથિતાય, અરઞ્ઞે કન્દમૂલપણ્ણાદિગ્ગહણાય, તત્થ દુક્ખજીવિકતાય ચાતિ યથાક્કમં યોજેતબ્બં. **ઇધ ન એવં અહોસિ** દેવલોકે વિય સબ્બસો પરિપુણ્ણસમ્પત્તિકતાય.

મહન્તં કોલાહલન્તિ સદ્ધાસમ્પન્નાનં દેવતાનં, ઉપાસકાનઞ્ચ વસેન પુરતો પુરતો મહતી ઉગ્ઘોસના હોતિ. તત્થ ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ કતસ્સ વિહારસ્સ અભાવતો, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ મહન્તભાવતો **તે આગન્ત્વા...પે॰... પેસેસિ**. પેસેન્તો ચ ''કથઞ્હિ નામ ભગવા પચ્છિમે કાલે અત્તનો પવત્તિં અમ્હાકં નારોચેસિ, નેસં દોમનસ્સં મા અહોસી''તિ ''અજ્જ ખો વાસેટ્ઠા''તિઆદિના સાસનં પેસેસિ.

મલ્લાનં વન્દનાવણ્ણના

૨૧૧. અઘં દુક્ખં આવેન્તિ પકાસેન્તીતિ **અઘાવિનો**, પાકટીભૂતદુક્ખાતિ આહ "**ઉપ્પન્નદુક્ખા**"તિ. ઞાતિસાલોહિતભાવેન કુલં પરિવત્તતિ એત્થાતિ **કુલપરિવત્તં**. તં તંકુલીનભાગેન ઠિતો સત્તનિકાયો "કુલપરિવત્તસો"તિ વુત્તન્તિ આહ "**કુલપરિવત્ત**"ન્તિ. તે પન તંતંકુલપરિવત્તપરિચ્છિન્ના મલ્લરાજાનો તસ્મિં નગરે વીથિઆદિસભાગેન વસન્તીતિ વુત્તં "**વીથિસભાગેન ચેવ રચ્છાસભાગેન ચા**"તિ.

સુભદ્દપરિબ્બાજકવત્થુવણ્ણના

૨૧૨. કસ્સા એવ **કસ્સાધમ્મો**. **એકતો** વાતિ ભૂમિં અવિભજિત્વા સાધારણતોવ. બીજતો ચ અગ્ગં ગહેત્વા આહારં સમ્પાદેત્વા દાનં **બીજગ્ગં**. **ગબ્ભકાલે**તિ ગબ્ભધારણતો પરં ખીરગ્ગહણકાલે. તેનાહ "**ગબ્ભં ફાલેત્વા ખીરં નિહરિત્વા**"તિઆદિ. **પુથુકકાલે**તિ સસ્સાનં નાતિપક્કે પુથુકયોગ્યફલકાલે. **લાયનગ્ગ**ન્તિ પક્કસ્સ સસ્સસ્સ લવને લવનારમ્ભે દાનં અદાસિ. લુનસ્સ સસ્સસ્સ વેણિવસેન બન્ધિત્વા ઠપનં **વેણિકરણં**. તસ્સ આરમ્ભે દાનં **વેણગ્ગં**. વેણિયો પન એકતો કત્વા રાસિકરણં **કલાપો**. તત્થ અગ્ગદાનં **કલાપગ્ગં**. કલાપતો નીહરિત્વા મદ્દને અગ્ગદાનં **ખલગ્ગં**. મદ્દિતં ઓકુણિત્વા ધઞ્ઞસ્સ રાસિકરણે અગ્ગદાનં **ખલભણ્ડગ્ગં**. ધઞ્ઞસ્સ ખલતો કોટ્ઠે પક્ખિપને અગ્ગદાનં **કોટ્ઠગ્ગં**. **ઉદ્ધરિત્વા**તિ કોટ્ઠતો ઉદ્ધરિત્વા.

"**નવ અગ્ગદાનાનિ અદાસી**"તિ ઇમિના "કથં નુ ખો અહં સત્થુ સન્તિકે અગ્ગતોવ મુચ્ચેય્ય"ન્તિ અગ્ગગ્ગદાનવસેન વિવટ્ટૂપનિસ્સયસ્સ કુસલસ્સ કતૂપચિતત્તા, ઞાણસ્સ ચ તથા પરિપાકં ગતત્તા અગ્ગધમ્મદેસનાય તસ્સ ભાજનભાવં દસ્સેતિ. તેનાહ "**ઇમં અગ્ગધમ્મં તસ્સ દેસેસ્સામી**"તિઆદિ. **ઓહીયિત્વા** સઙ્કોચં આપજ્જિત્વા.

૨૧૩. **અઞ્ઞાતુકામોવ** ન સન્દિટ્ઠિં પરામાસી. **અબ્ભઞ્ઞિંસૂ**તિ સન્દેહજાતસ્સ પુચ્છાવચનન્તિ કત્વા **જાનિંસૂ**તિ અત્થમાહ. તેનાહ પાળિયં "સબ્બેવ ન અબ્ભઞ્ઞિંસૂ"તિ. **નેસ**ન્તિ પૂરણાદીનં. **સા પટિઞ્ઞા**તિ "કરોતો ખો મહારાજ કારયતો"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) પટિઞ્ઞાતા, સબ્બઞ્ઞુપટિઞ્ઞા એવ વા. **નિય્યાનિકા**તિ સપ્પાટિહારિયા, તેસં વા સિદ્ધન્તસઙ્ખાતા પટિઞ્ઞા વટ્ટતો નિસ્સરણટ્ઠેન **નિય્યાનિકા**તિ. સાસનસ્સ સમ્પત્તિયા તેસં સબ્બઞ્ઞુતં, તબ્બિપરિયાયતો ચ અસબ્બઞ્ઞુતં ગચ્છતીતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ "**તસ્મા**"તિઆદિ. **અત્થાભાવતો**તિ સુભદ્દસ્સ સાધેતબ્બઅત્થાભાવતો. **ઓકાસાભાવતો**તિ તથા વિત્થારિતં કત્વા ધમ્મં દેસેતું અવસરાભાવતો. ઇદાનિ તમેવ ઓકાસાભાવં દસ્સેતું "**પઠમયામસ્મિ**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

૨૧૪. યેસં સમણભાવકરાનં ધમ્માનં સમ્પાદનેન સમણો, તે પન ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન અરિયમગ્ગધમ્માતિ ચતુમગ્ગસંસિદ્ધિયા પાળિયં ચત્તારો સમણા વુત્તાતિ તે બાહિરસમયે સબ્બેન સબ્બં નત્થીતિ દસ્સેન્તો "**પઠમો સોતાપન્નસમણો**"તિઆદિમાહ. **પુરિમદેસનાયા**તિ "યસ્મિઞ્ચ ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે"તિઆદિના વુત્તાય દેસનાય. બ્યતિરેકતો, અન્વયતો ચ અધિપ્પેતો અત્થો વિભાવીયતીતિ પઠમનયોપેત્થ "પુરિમદેસનાયા"તિ પદેન સઙ્ગહિતો વાતિ દટ્ઠબ્બો. અત્તનો સાસનં નિયમેન્તો આહ "ઇમસ્મિં ખો"તિ યોજના. **આરદ્ધવિપસ્સકેહી**તિ સમાધિકમ્મિકવિપસ્સકેહિ, સિખાપ્પત્તવિપસ્સકે સન્ધાય વુત્તં, ન પટ્ઠપિતવિપસ્સને. અપરે પન "બાહિરકસમયે વિપસ્સનારમ્ભસ્સ ગન્ધોપિ નત્થેવાતિ અવિસેસવચનમેત"ન્તિ વદન્તિ. **અધિગતટ્ઠાન**ન્તિ અધિગતસ્સ કારણં, તદત્થં પુબ્બભાગપટિપદન્તિ અત્થો, યેન સોતાપત્તિમગ્ગો અધિગતો, ન ઉપરિમગ્ગો, સો સોતાપત્તિમગ્ગે ઠિતો અકુપ્પધમ્મતાય તસ્સ, તત્થ વા સિદ્ધિતો ઠિતપુબ્બો ભૂતપુબ્બગતિયાતિ સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠો સોતાપન્નો, ન

સેસઅરિયા ભૂમન્તરુપ્પત્તિતો. સોતાપન્નો હિ અત્તના અધિગતટ્ઠાનં સોતાપત્તિમગ્ગં અઞ્ઞસ્સ કથેત્વા સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠં કરેય્ય, ન અટ્ઠમકો અસમ્ભવતો. **એસ નયો સેસમગ્ગટ્ઠેસૂ**તિ એત્થાપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **પગુણં કમ્મટ્ઠાન**ન્તિ અત્તનો પગુણં વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં, એતેનેવ ''અવિસેસવચન''ન્તિ વાદો પટિક્ખિત્તોતિ દટ્ઠબ્બો.

સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં અધિપ્પેતં. તઞ્હિ સબ્બઞેય્યધમ્માવબોધને ''કુસલં છેકં નિપુણ''ન્તિ વુચ્ચતિ તત્થ અસઙ્ગઅપ્પટિહતં પવત્તતીતિ કત્વા. **સમધિકાનિ** એકેન વસ્સેન. ઞાયન્તિ એતેન ચતુસચ્ચધમ્મં યાથાવતો પટિવિજ્ઝન્તીતિ **ઞાયો**, લોકુત્તરમગ્ગોતિ આહ **''અરિયમગ્ગધમ્મસ્સા''**તિ. પદિસ્સતિ એતેન અરિયમગ્ગો પચ્ચક્ખતો દિસ્સતીતિ **પદેસો**, વિપસ્સનાતિ વુત્તં **''પદેસે વિપસ્સનામગ્ગે''**તિ. **સમણોપી**તિ એત્થ **પિ**-સદ્દો ''પદેસવત્તી''તિ એત્થાપિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બોતિ આહ **''પદેસવત્તિ...પે॰... નત્થીતિ વુત્તં હોતી''**તિ.

૨૧૫. સોતિ તથાવુત્તો અન્તેવાસી. **તેના**તિ આચરિયેન. **અત્તનો ઠાને ઠપિતો હોતિ** પરપબ્બાજનાદીસુ નિયુત્તત્તા.

સક્ખિસાવકોતિ પચ્ચક્ખસાવકો, સમ્મુખસાવકોતિ અત્થો. **ભગવતિ ધરમાને**તિ ધરમાનસ્સ ભગવતો સન્તિકે. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. **સબ્બોપિ સો**તિ સબ્બો સો તિવિધોપિ. **અયં પન અરહત્તં પત્તો**, તસ્મા પરિપુણ્ણગતાય મત્થકપ્પત્તો **પચ્છિમો સક્ખિસાવકો**તિ.

પઞ્ચમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તથાગતપચ્છિમવાચાવણ્ણના

૨૧૬. તન્તિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઓવાદકઙ્ગં **દસ્સેતું...પે॰... વુત્તં** ધમ્મસઙ્ગાહકેહીતિ અધિપ્પાયો. સુત્તાભિધમ્મસઙ્ગહિતસ્સ ધમ્મસ્સ અતિસજ્જનં સમ્બોધનં **દેસના**, તસ્સેવ પકારતો ઞાપનં વેનેય્યસન્તાને ઠપનં **પઞ્ઞાપન**ન્તિ **''ધમ્મોપિ દેસિતો ચેવ પઞ્ઞત્તો ચા''**તિ વુત્તં. તથા વિનયતન્તિસઙ્ગહિતસ્સ કાયવાચાનં વિનયનતો ''વિનયો''તિ લદ્ધાધિવચનસ્સ અત્થસ્સ અતિસજ્જનં સમ્બોધનં **દેસના**, તસ્સેવ પકારતો ઞાપનં અસઙ્કરતો ઠપનં **પઞ્ઞાપન**ન્તિ **''વિનયોપિ દેસિતો ચેવ પઞ્ઞત્તો ચા''**તિ વુત્તં. અધિસીલસિક્ખાનિદ્દેસભાવેન સાસનસ્સ મૂલભૂતત્તા વિનયો પઠમં સિક્ખિતબ્બોતિ તં તાવ અયમુદ્દેસં સરૂપતો દસ્સેન્તો **''મયા હિ વો''**તિઆદિમાહ. તત્થ **સત્તાપત્તિક્ખન્ધવસેના**તિ સત્તન્નં આપત્તિક્ખન્ધાનં અવીતિક્કમનીયતાવસેન . **સત્થુકિચ્ચં સાધેસ્સતિ** ''ઇદં વો કત્તબ્બં, ઇદં વો ન કત્તબ્બ''ન્તિ કત્તબ્બાકત્તબ્બસ્સ વિભાગેન અનુસાસનતો.

તેન તેનાકારેનાતિ તેન તેન વેનેય્યાનં અજ્ઝાસયાનુરૂપેન પકારેન. **ઇમે ધમ્મે**તિ ઇમે સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મે. તપ્પધાનત્તા સુત્તન્તદેસનાય **''સુત્તન્તપિટકં દેસિત''**ન્તિ વુત્તં. **સત્થુકિચ્ચં સાધેસ્સતિ** તંતંચરિયાનુરૂપં સમ્માપટિપત્તિયા અનુસાસનતો. કુસલાકુસલાબ્યાકતવસેન **નવ હેતૂ**. **''સત્ત ફસ્સા''**તિઆદિ સત્તવિઞ્ઞાણધાતુસમ્પયોગવસેન વુત્તં. ધમ્માનુલોમે તિકપટ્ઠાનાદયો છ, તથા ધમ્મપચ્ચનીયે, ધમ્માનુલોમપચ્ચનીયે, ધમ્મપચ્ચનીયાનુલોમેતિ ચતુવીસતિ સમન્તપટ્ઠાનાનિ એતસ્સાતિ **ચતુવીસતિસમન્તપટ્ઠાનં**, તં પન પચ્ચયાનુલોમાદિવસેન વિભજિયમાનં અપરિમાણનયં એવાતિ આહ

“**અનન્તનયમહાપટ્ઠાનપટિમણ્ડિત**”ન્તિ. **સત્થુકિચ્ચં સાધેસ્સતી**તિ ખન્ધાદિવિભાગેન ઞાયમાનં ચતુસચ્ચસમ્બોધાવહત્તા સત્થારા સમ્માસમ્બુદ્ધેન કાતબ્બકિચ્ચં નિપ્ફાદેસ્સતિ.

ઓવદિસ્સન્તિ અનુસાસિસ્સન્તિ ઓવાદાનુસાસનીકિચ્ચનિપ્ફાદનતો.

ચારિત્તન્તિ સમુદાચારા, નવેસુ પિયાલાપં વુડ્ઢેસુ ગારવાલાપન્તિ અત્થો. તેનાહ ‘‘ભન્તેતિ વા આયસ્માતિ વા’’તિ. ગારવવચનં હેતં યદિદં ભન્તેતિ વા આયસ્માતિ વા, લોકે પન ‘‘તત્ર ભવ’’ન્તિ, ‘‘દેવાનં પિયા’’તિ ચ ગારવવચનમેવ.

‘‘આકઙ્ખમાનો સમૂહનતૂ’’તિ વુત્તે ‘‘ન આકઙ્ખમાનો ન સમૂહનતૂ’’તિપિ વુત્તમેવ હોતીતિ આહ “**વિકપ્પવચનેનેવ ઠપેસી**”તિ. **બલ**ન્તિ ઞાણબલં. યદિ અસમૂહનનં દિટ્ઠં, તદેવ ચ ઇચ્છિતં, અથ કસ્મા ભગવા ‘‘આકઙ્ખમાનો સમૂહનતૂ’’તિ અવોચાતિ? તથારૂપપુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન. સન્તિ હિ કેચિ ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ સિક્ખાપદાનિ સમાદાય સંવત્તિતું અનિચ્છન્તા, તેસં તથા અવુચ્ચમાને ભગવતિ વિઘાતો ઉપ્પજ્જેય્ય, તં તેસં ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય, તથા પન વુત્તે તેસં વિઘાતો ન ઉપ્પજ્જેય્ય ‘‘અમ્હાકં એવાયં દોસો, યતો અમ્હેસુ એવ કેચિ સમૂહનનં ન ઇચ્છન્તી’’તિ. કેચિ ‘‘સકલસ્સ પન સાસનસ્સ સઙ્ઘાયત્તભાવકરણત્થં તથા વુત્ત’’ન્તિ વદન્તિ. યઞ્ચ કિઞ્ચિ સત્થારા સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, તં સમણા સક્યપુત્તિયા સિરસા સમ્પટિચ્છિત્વા જીવિતં વિય રક્ખન્તિ. તથા હિ તે ‘‘ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ સિક્ખાપદાનિ આકઙ્ખમાનો સઙ્ઘો સમૂહનતૂ’’તિ વુત્તેપિ ન સમૂહનિંસુ, અઞ્ઞદત્થુ ‘‘પુરતો વિય તસ્સ અચ્ચયેપિ રક્ખિંસુ એવા’’તિ સત્થુસાસનસ્સ , સઙ્ઘસ્સ ચ મહન્તભાવદસ્સનત્થમ્પિ તથા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિ આયસ્મા આનન્દો, અઞ્ઞેપિ વા ભિક્ખૂ ‘‘કતમં પન ભન્તે ખુદ્દકં, કતમં અનુખુદ્દક’’ન્તિ ન પુચ્છિંસુ સમૂહનજ્ઝાસયસ્સેવ અભાવતો.

ન તં એવં ગહેતબ્બન્તિ ‘‘નાગસેનત્થેરો ખુદ્દાનુખુદ્દકં જાનાતી’’તિઆદિના વુત્તં તં નેસં વચનં ઇમિના વુત્તાકારેન ન ગહેતબ્બં અધિપ્પાયસ્સ અવિદિતત્તા. ઇદાનિ તં અધિપ્પાયં વિભાવેતું “**નાગસેનત્થેરો હી**”તિઆદિ વુત્તં. યસ્મા નાગસેનત્થેરો (મિલિન્દપઞ્હે અભેજ્જવગ્ગે વિત્થારો) પરેસં વાદપથોપચ્છેદનત્થં સઙ્ગીતિકાલે ધમ્મસઙ્ગાહકમહાથેરેહિ ગહિતકોટ્ઠાસેસુ ચ અન્તિમકોટ્ઠાસમેવ ગહેત્વા મિલિન્દરાજાનં પઞ્ઞાપેસિ. મહાકસ્સપત્થેરો પન એકસિક્ખાપદમ્પિ અસમૂહનિતુકામતાય તથા કમ્મવાચં સાવેતિ, તસ્મા તં તેસં વચનં તથા ન ગહેતબ્બં.

૨૧૭. દ્વેળ્હકન્તિ દ્વિધાગાહો, અનેકંસગ્ગાહોતિ અત્થો. **વિમતી**તિ સંસયાપત્તિ. તેનાહ “**વિનિચ્છિતું અસમત્થતા**”તિ. **તં વો વદામી**તિ તં સંસયવન્તં ભિક્ખું સન્ધાય વો તુમ્હે વદામિ.

નિક્કઙ્ખભાવપચ્ચક્ખકરણઞાણં યેવાતિ બુદ્ધાદીસુ તેસં ભિક્ખૂનં નિક્કઙ્ખભાવસ્સ પચ્ચક્ખકારિયાભાવતો તમત્થં પટિવિજ્ઝિત્વા ઠિતં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ. **એત્થ** એતસ્મિં અત્થે.

૨૧૮. અપ્પમજ્જનં **અપ્પમાદો**, સો પન અત્થતો ઞાણૂપસઞ્હિતા સતિ. યસ્મા તત્થ સતિયા બ્યાપારો સાતિસયો, તસ્મા “**સતિઅવિપ્પવાસેના**”તિ વુત્તં. **અપ્પમાદપદેયેવ પક્ખિપિત્વા અદાસિ** તં અત્થતો, તસ્સ સકલસ્સ બુદ્ધવચનસ્સ સઙ્ગણ્હનતો ચ.

પરિનિબ્બુતકથાવણ્ણના

૨૧૯. ઝાનાદીસુ, ચિત્તે ચ પરમુક્કંસગતવસીભાવતાય ‘‘એત્તકે કાલે એત્તકા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સામી’’તિ કાલપરિચ્છેદં કત્વા સમાપત્તિ સમાપજ્જનં ‘‘**પરિનિબ્બાનપરિકમ્મ**’’ન્તિ અધિપ્પેતં. **થેરો**તિ અનુરુદ્ધત્થેરો.

અયમ્પિ ચાતિ યથાવુત્તપઞ્ચસટ્ઠિયા ઝાનાનં સમાપન્નભાવકથાપિ **સઙ્ખેપકથા** એવ, કસ્મા ? યસ્મા ભગવા તદાપિ દેવસિકં વળઞ્જનસમાપત્તિયો સબ્બાપિ અપરિહાપેત્વા સમાપજ્જિ એવાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**નિબ્બાનપુરં પવિસન્તો**’’તિઆદિમાહ.

ઇમાનિ દ્વેપિ સમનન્તરાનેવ પચ્ચવેક્ખણાયપિ યેભુય્યેનાનન્તરિયકતાય ઝાનપક્ખિકભાવતો, યસ્મા ભવઙ્ગચિત્તં સબ્બપચ્છિમં, તતો ભવતો ચવનતો ‘‘ચુતી’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા ન કેવલં અયમેવ ભગવા, અથ ખો સબ્બેપિ સત્તા ભવઙ્ગચિત્તેનેવ ચવન્તીતિ દસ્સેતું ‘‘**યે હિ કેચી**’’તિઆદિ વુત્તં.

૨૨૦. પટિભાગપુગ્ગલવિરહિતોતિ સીલાદિગુણેહિ અસદિસતાય સદિસપુગ્ગલરહિતો.

૨૨૧. સઙ્ખારા વૂપસમન્તિ એત્થાતિ **વૂપસમો**તિ એવંસઙ્ખાતં ઞાતં કથિતં **નિબ્બાનં**.

૨૨૨. યન્તિ પચ્ચત્તે ઉપયોગવચનન્તિ આહ ‘‘**યો કાલં અકરી**’’તિ.

સુવિકસિતેનેવાતિ પીતિસોમનસ્સયોગતો સુટ્ઠુ વિકસિતેન મુદિતેન. **વેદનં અધિવાસેસિ** અભાવસમુદયો કતો સુટ્ઠુ પરિઞ્ઞાતત્તા. **અનાવરણવિમોક્ખો** સબ્બસો નિબ્બુતભાવતો.

૨૨૩. આકરોન્તિ અત્તનો ફલાનિ સમાનાકારે કરોન્તીતિ **આકારા**, કારણાનિ. **સબ્બાકારવરૂપેતે**તિ સબ્બેહિ આકારવરેહિ ઉત્તમકારણેહિ સીલાદિગુણેહિ સમન્નાગતેતિ અત્થો.

૨૨૫. કથંભૂતાતિ કીદિસાભૂતા.

ચુલ્લકદ્ધાનન્તિ પરિત્તં કાલં દ્વત્તિનાડિકામત્તં વેલં.

બુદ્ધસરીરપૂજાવણ્ણના

૨૨૭. કંસતાળાદિ તાળં અવચરતિ એત્થાતિ ‘‘**તાળાવચર**’’ન્તિ વુચ્ચતિ આતતાદિતૂરિયભણ્ડં. તેનાહ ‘‘**સબ્બં તૂરિયભણ્ડ**’’ન્તિ.

દક્ખિણદિસાભાગેનેવાતિ અઞ્ઞેન દિસાભાગેન અનાહરિત્વા યમકસાલાનં ઠાનતો દક્ખિણદિસાભાગેનેવ, તતોપિ **દક્ખિણદિસાભાગં** હરિત્વા નેત્વા.

જેતવનસદિસેતિ સાવત્થિયા જેતવનસદિસે ઠાને, ‘‘જેતવનસદિસે ઠાને’’તિપિ પાઠો.

૨૨૮. પસાધનમઙ્ગલસાલાયાતિ અભિસેકકાલે અલઙ્કરણમઙ્ગલસાલાય.

૨૨૯. દેવદાનિયોતિ તસ્સ ચોરસ્સ નામં.

મહાકસ્સપત્થેરવત્થુવણ્ણના

૨૩૧. પાવાયાતિ પાવા નગરતો. આવજ્જનપટિબદ્ધત્તા જાનનસ્સ અનાવજ્જિતત્તા સત્થુ પરિનિબ્બાનં અજાનન્તો “**દસબલં પસ્સિસ્સામી**”તિ થેરો ચિન્તેસિ, સત્થુ સરીરે વા સત્થુસઞ્ઞં ઉપ્પાદેન્તો તથા ચિન્તેસિ. તેનેવાહ ‘‘અથ ભગવન્તં ઉક્ખિપિત્વા’’તિ. “**ધુવં પરિનિબ્બુતો ભવિસ્સતી**”**તિ ચિન્તેસિ** પારિસેસઞાયેન. જાનન્તોપિ થેરો આજીવકં પુચ્છિયેવ, પુચ્છને પન કારણં સયમેવ પકાસેતું “**કિં પના**”તિઆદિ આરદ્ધં.

અજ્જ સત્તાહપરિનિબ્બુતોતિ અજ્જ દિવસતો પટિલોમતો સત્તમે અહનિ પરિનિબ્બુતો.

૨૩૨. નાળિયા વાપકેનાતિ નાળિયા ચેવ થવિકાય ચ.

મઞ્જુકેતિ મઞ્જુભાણિને મધુરસ્સરે. **પટિભાનેય્યકે**તિ પટિભાનવન્તે. **ભુઞ્જિત્વા પાતબ્બયાગૂ**તિ પઠમં ભુઞ્જિત્વા પિવિતબ્બયાગુ.

તસ્સાતિ સુભદ્દસ્સ વુડ્ઢપબ્બજિતસ્સ.

આરાધિતસાસનેતિ સમાહિતસાસને. **અલન્તિ** સમત્થો. **પાપો**તિ પાપપુગ્ગલો. **ઓસક્કાપેતુ**ન્તિ હાપેતું અન્તરધાપેતું.

પઞ્હવારાતિ પઞ્હા વિય વિસ્સજ્જનાનિ ‘‘યસ્મિં સમયે કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતી’’તિઆદિના, (ધ॰ સ॰ ૧.૧) ‘‘યસ્મિં સમયે રૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતી’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧.૨૫૧) ચ પવત્તાનિ **એકં દ્વે ભૂમન્તરાનિ. મૂલે નટ્ઠે પિસાચસદિસા ભવિસ્સામા**તિ યથા રુક્ખે અધિવત્થો પિસાચો તસ્સ સાખાપરિવારે નટ્ઠે ખન્ધં નિસ્સાય વસતિ, ખન્ધે નટ્ઠે મૂલં નિસ્સાય વસતિ, મૂલે પન નટ્ઠે અનિસ્સયોવ હોતિ, તથા ભવિસ્સામાતિ અત્થો. અથ વા **મૂલે નટ્ઠે**તિ પિસાચેન કિર રુક્ખગચ્છાદીનં કઞ્ચિદેવ મૂલં છિન્દિત્વા અત્તનો પુત્તસ્સ દિન્નં, યાવ તં તસ્સ હત્થતો ન વિગચ્છતિ, તાવ સો તં પદેસં અદિસ્સમાનરૂપો વિચરતિ. યદા પન તસ્મિં કેનચિ અચ્છિન્નભાવેન વા સતિવિપ્પવાસવસેન વા નટ્ઠે મનુસ્સાનમ્પિ દિસ્સમાનરૂપો વિચરતિ, તં સન્ધાયાહ “**મૂલે નટ્ઠે પિસાચસદિસા ભવિસ્સામા**”તિ.

મં કાયસક્ખિં કત્વાતિ તં પટિપદં કાયેન સચ્છિકતવન્તં તસ્મા તસ્સા દેસનાય સક્ખિભૂતં મં કત્વા. **પટિચ્છાપેસિ** તં પટિચ્છાપનં કસ્સપસુત્તેન દીપેતબ્બં.

૨૩૩. ચન્દનઘટિકાબાહુલ્લતો **ચન્દનચિતકા.**

તં સુત્વાતિ તં આયસ્મતા અનુરુદ્ધત્થેરેન વુત્તં દેવતાનં અધિપ્પાયં સુત્વા.

૨૩૪. દસિકતન્તં વાતિ પલિવેઠિતઅહતકાસિકવત્થાનં દસઠાનેન તન્તુમત્તમ્પિ વા. **દારુક્ખન્ધં વા**તિ ચન્દનાદિચિતકદારુક્ખન્ધં વા.

૨૩૫. સમુદાયેસુ પવત્તવોહારાનં અવયવેસુ દિસ્સનતો સરીરસ્સ અવયવભૂતાનિ અટ્ઠીનિ “**સરીરાની**”તિ વુત્તાનિ.

ન વિપ્પકિરિંસૂતિ સરૂપેનેવ ઠિતાતિ અત્થો. ‘‘સેસા વિપ્પકિરિંસૂ’’તિ વત્વા યથા પન તા વિપ્પકિણ્ણા અહેસું, તં દસ્સેતું “**તત્થા**”તિઆદિ વુત્તં.

ઉદકધારા નિક્ખમિત્વા નિબ્બાપેસુન્તિ દેવતાનુભાવેન. એવં મહતિયો બહૂ ઉદકધારા કિમત્થાયાતિ આહ “**ભગવતો ચિતકો મહન્તો**”તિ. મહા હિ સો વીસરતનસતિકો. **અટ્ઠદન્તકેહી**તિ નઙ્ગલેહિ અટ્ઠેવ હિ નેસં દન્તસદિસાનિ પોત્થાનિ હોન્તિ, તસ્મા ‘‘અટ્ઠદન્તકાની’’તિ વુચ્ચતિ.

ધમ્મકથાવ પમાણન્તિ અતિવિય અચ્છરિયબ્ભુતભાવતો પસ્સન્તાનં, સુણન્તાનઞ્ચ સાતિસયં પસાદાવહભાવતો, સવિસેસં બુદ્ધાનુભાવદીપનતો. પરિનિબ્બુતસ્સ હિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો એવરૂપો આનુભાવોતિ તં પવત્તિં કથેન્તાનં ધમ્મકથિકાનં અત્તનો ઞાણબલાનુરૂપં પવત્તિયમાના ધમ્મકથા એવેત્થ પમાણં વણ્ણેતબ્બસ્સ અત્થસ્સ મહાવિસયત્તા, તસ્મા વણ્ણનાભૂમિ નામેસાતિ અધિપ્પાયો. **ચતુજ્જાતિયગન્ધપરિભણ્ડં કારેત્વા**તિ તગરકુઙ્કુમયવનપુપ્ફતમાલપત્તાનિ પિસિત્વા કતગન્ધેન પરિભણ્ડં કારેત્વા. **ખચિત્વા**તિ તત્થ તત્થ ઓલમ્બનવસેન રચેત્વા, ગન્ધવત્થૂનિ ગહેત્વા ગન્થિતમાલા **ગન્ધદામાનિ** રતનાવળિયો **રતનદામાનિ**. બહિકિલઞ્જપરિક્ખેપસ્સ, અન્તોસાણિપરિક્ખેપસ્સ કરણેન **સાણિકિલઞ્જપરિક્ખેપં કારેત્વા**. વાતગ્ગાહિનિયો પટાકા **વાતપટાકા**. સરભરૂપપાદકો પલ્લઙ્કો સરભમયપલ્લઙ્કો, તસ્મિં **સરભમયપલ્લઙ્કે**.

સત્તિહત્થા પુરિસા **સત્તિયો** તંસહચરણતો યથા ‘‘કુન્તા પચરન્તી’’તિ, તેહિ સમન્તતો રક્ખાપનં પઞ્ચરકણન્તિ આહ “**સત્તિહત્થેહિ પુરિસેહિ પરિક્ખિપાપેત્વા**”તિ. **ધનૂહી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **સન્નાહગવચ્છિકં વિય કત્વા** નિરન્તરાવટ્ઠિતઆરક્ખસન્નાહેન ગવચ્છિજાલં વિય કત્વા.

સાધુકીળિતન્તિ સપરહિતં સાધનટ્ઠેન સાધૂ, તેસં કીળિતં ઉળારપુઞ્ઞપસવનતો, સમ્પરાયિકત્થાવિરોધિકં કીળાવિહારન્તિ અત્થો.

સરીરધાતુવિભજનવણ્ણના

૨૩૬. ઇમિનાવ નિયામેનાતિ યેન નીહારેન મહાતલે નિસિન્નો કઞ્ચિ પરિહારં અકત્વા કેવલં ઇમિના નિયામેનેવ. **સુપિનકો**તિ દુસ્સુપિનકો. **દુકૂલદુપટ્ટં નિવાસેત્વા**તિ દ્વે દુકૂલવત્થાનિ એકજ્ઝં કત્વા નિવાસેત્વા. એવઞ્હિ તાનિ સોકસમપ્પિતસ્સાપિ અભસ્સિત્વા તિટ્ઠન્તિ.

અભિસેકસિઞ્ચકોતિ રજ્જાભિસેકે અભિસેકમઙ્ગલસિઞ્ચકો ઉત્તમમઙ્ગલભાવતો. **વિસઞ્ઞી જાતો** યથા તં ભગવતો ગુણવિસેસામતરસઞ્ઞુતાય અવટ્ઠિતપેમો પોથુજ્જનિકસદ્ધાય પતિટ્ઠિતપસાદો કતૂપકારતાય સઞ્જનિતચિત્તમદ્દવો.

સુવણ્ણબિમ્બિસકવણ્ણન્તિ સુવિરચિત અપસ્સેનસદિસં.

કસ્મા પનેત્થ પાવેય્યકા પાળિયં સબ્બપચ્છતો ગહિતા, કિં તે કુસિનારાય આસન્નતરાપિ સબ્બપચ્છતો ઉટ્ઠિતા? આમ, સબ્બપચ્છતો ઉટ્ઠિતાતિ દસ્સેતું “**તત્થ પાવેય્યકા**”તિઆદિ વુત્તં.

ધાતુપાસનત્થન્તિ સત્થુ ધાતૂનં પયિરુપાસનાય. **નેસં પક્ખા અહેસું** ‘‘ઞાયેન તેસં સન્તકા ધાતુયો’’તિ.

૨૩૭. દોણગજ્જિતં નામ અવોચ સત્થુ અવત્થત્તયૂપસંહિતં. એતદત્થમેવ હિ ભગવા મગ્ગં ગચ્છન્તો "પચ્છતો આગચ્છન્તો દોણો બ્રાહ્મણો યાવ મે પદવળઞ્જં પસ્સતિ, તાવ મા વિગચ્છતૂ"તિ અધિટ્ઠાય અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ. દોણોપિ ખો બ્રાહ્મણો "ઇમાનિ સદેવકે લોકે અગ્ગપુગ્ગલસ્સ પદાની"તિ સલ્લક્ખેન્તો પદાનુસારેન સત્થુ સન્તિકં ઉપગચ્છિ, સત્થાપિસ્સ ધમ્મં દેસેસિ, તેનપિ સો ભગવતિ નિવિટ્ઠસદ્ધો અહોસિ. એતદવોચ, કિં અવોચાતિ આહ "**સુણન્તુ...પે૦... અવોચા**"તિ.

કાયેન એકસન્નિપાતા વાચાય એકવચના અભિન્નવચના એવં સમગ્ગા હોથ. તસ્સ પનિદં કારણન્તિ આહ "**સમ્મોદમાના**"તિ. તેનાહ "**ચિત્તેનાપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્મોદમાના હોથા**"તિ.

૨૩૮. તતો તતો સમાગતસઙ્ઘાનન્તિ તતો તતો અત્તનો વસનટ્ઠાનતો સમાગન્ત્વા સન્નિપતિતભાવેન સમાગતસઙ્ઘાનં. તથા સમાપતિતસમૂહભાવેન **સમાગતગણાનં**. વચનસમ્પટિચ્છનેન **પટિસ્સુણિત્વા**.

ધાતુથૂપપૂજાવણ્ણના

૨૩૯. યક્ખગ્ગાહો દેવતાવેસો. **ખિપિતકં** ધાતુક્ખોભં ઉપ્પાદેત્વા ખિપિતકરોગો. **અરોચકો** આહારસ્સ અરુચ્ચનરોગો.

સત્તમદિવસેતિ સત્તવસ્સસત્તમાસતો પરતો સત્તમે દિવસે. **બલાનુરૂપેના**તિ વિભવબલાનુરૂપેન.

પચ્છા સઙ્ગીતિકારકાતિ દુતિયં તતિયં સઙ્ગીતિકારકા. **ધાતૂનં અન્તરાયં દિસ્વા**તિ તત્થ તત્થ ચેતિયે યથાપતિટ્ઠાપિતભાવેનેવ ઠિતાનં ધાતૂનં મિચ્છાદિટ્ઠિકાનં વસેન અન્તરાયં દિસ્વા, મહાધાતુનિધાનેન સમ્મદેવ રક્ખિતાનં અનાગતે અસોકેન ધમ્મરઞ્ઞા તતો ઉદ્ધરિત્વા વિત્થારિતભાવે કતે સદેવકસ્સ લોકસ્સ હિતસુખાવહભાવઞ્ચ દિસ્વાતિ અધિપ્પાયો. **પરિચરણમત્તમેવા**તિ ગહેત્વા પરિચરિતબ્બધાતુમત્તમેવ. રાજૂનં હત્થે **ઠપેત્વા**, ન ચેતિયેસુ. તથા હિ પચ્છા અસોકમહારાજા ચેતિયેસુ ધાતૂનં ન લભતિ.

પુરિમં પુરિમં કતસ્સ ગણ્હનયોગ્યં પચ્છિમં પચ્છિમં કારેન્તો **અટ્ઠ અટ્ઠ હરિચન્દનાદિમયે કરણ્ડે ચ થૂપે ચ કારેસિ**. લોહિતચન્દનમયાદીસુપિ એસેવ નયો. **મણિકરણ્ડેસૂ**તિ લોહિતઙ્કમસારગલ્લફલિકમયે ઠપેત્વા અવસેસમણિવિચિત્તકેસુ કરણ્ડેસુ.

થૂપારામચેતિયપ્પમાણન્તિ દેવાનંપિયતિસ્સમહારાજેન કારિતચેતિયપ્પમાણં.

માલા મા મિલાયન્તૂતિ "યાવ અસોકો ધમ્મરાજા બહિ ચેતિયાનિ કારેતું ઇતો ધાતુયો ઉદ્ધરિસ્સતિ, તાવ માલા મા મિલાયન્તૂ"તિ **અધિટ્ઠહિત્વા**. **આવિઞ્છનરજ્જુયન્તિ** અગ્ગળાવિઞ્છનરજ્જુયં. **કુઞ્ચિકમુદ્દિકન્તિ** દ્વારવિવરણત્થં કુઞ્ચિકઞ્ચેવ મુદ્દિકઞ્ચ.

વાળસઙ્ઘાતયન્તન્તિ કુક્કુલં પટિભયદસ્સનં અઞ્ઞમઞ્ઞપટિબદ્ધગમનાદિતાય સઙ્ઘાટિતરૂપકયન્તં યોજેસિ. તેનાહ "**કટ્ઠરૂપકાની**"તિઆદિ. **આણિયા બન્ધિત્વા**તિ અનેકકટ્ઠરૂપવિચિત્તયન્તં અત્તનો દેવાનુભાવેન એકાય એવ આણિયા બન્ધિત્વા વિસ્સકમ્મો દેવલોકમેવ ગતો. "**સમન્તતો**"તિઆદિ પન તસ્મિં ધાતુનિદાને અજાતસત્તુનો કિચ્ચવિસેસાનુટ્ઠાનદસ્સનં.

‘‘અસુકટ્ઠાને નામ ધાતુનિધાન’’ન્તિ રઞ્ઞા પુચ્છિતે ‘‘તસ્મિં સન્નિપાતે વિસેસલાભિનો નાહેસુ’’ન્તિ કેચિ. ‘‘અત્તાનં નિગૂહિત્વા તસ્સ વુડ્ઢતરસ્સ વચનં નિસ્સાય વીમંસન્તો જાનિસ્સતીતિ ન કથેસુ’’ન્તિ અપરે. **યક્ખદાસકે**તિ ઉપહારાદિવિધિના દેવતાવેસનકે ભૂતાવિઞ્ઞાહકે.

ઇમં પદન્તિ ‘‘એવમેતં ભૂતપુબ્બ’’ન્તિ દુતિયસઙ્ગીતિકારેહિ ઠપિતં ઇમં પદં. મહાધાતુનિધાનમ્પિ તસ્સ અત્થં કત્વા **તતિયસઙ્ગીતિકારાપિ ઠપયિંસુ**.

મહાપરિનિબ્બાનસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૪. મહાસુદસ્સનસુત્તવણ્ણના

કુસાવતીરાજધાનીવણ્ણના

૨૪૨. **સોવણ્ણમયા**તિ સુવણ્ણમયા. **અયં પાકારો**તિ સબ્બરતનમયો પાકારો. **તયો તયો**તિ અન્તો ચ તયો, બહિ ચ તયોતિ તયો તયો.

એસિકત્થમ્ભો ઇન્દખીલો નગરસોભનો અલઙ્કારત્થમ્ભો. અઙ્ગીયતિ ઞાયતિ પુથુલભાવો એતેનાતિ **અઙ્ગં**, પરિક્ખેપો. તિપોરિસં અઙ્ગં એતિસ્સાતિ **તિપોરિસઙ્ગા**. તેનાહ "**તેના**"તિઆદિ. **તેન** પઞ્ચહત્થપ્પમાણેન તિપોરિસેન. **પણ્ણફલેસુપી**તિ સબ્બરતનમયાનં તાલાનં પણ્ણફલેસુપિ. **એસેવ નયો**તિ ''પણ્ણેસુ એકં પત્તકં સોવણ્ણમયં, એકં રૂપિયમયં. ફલેસુપિ એકો લેખાભાવો સોવણ્ણમયો, એકો રૂપિયમયો''તિઆદિકો અયમત્થો અતિદિટ્ઠો. **પાકારન્તરે**તિ દ્વિન્નં દ્વિન્નં પાકારાનં અન્તરે. **એકેકા હુત્વા ઠિતા** તાલપન્તિ.

છેકોતિ પટુ સુવિસદો, સો યસ્સ પટુભાવો મનોસારોતિ આહ "**સુન્દરો**"તિ. **રઞ્જેતુ**ન્તિ રાગં ઉપ્પાદેતું. **ખમતેવા**તિ રોચતેવ. **ન બીભચ્છેતી**તિ ન તજ્જેતિ, સોતસુખભાવતો પિયાયિતબ્બો ચ હોતિ. કુમ્ભથુણદદ્દરિકાદિ **એકતલં તૂરિયં**. **ઉભયતલં** પાકટમેવ. **સબ્બતો પરિયોનદ્ધં** ચતુરસ્સઅમ્બણકં, પણવાદિ ચ. **વંસાદીતિ આદિ**-સદ્દેન સઙ્ખાદિકં સઙ્ગણ્હાતિ. **સુમુચ્છિતસ્સા**તિ સુટ્ઠુ પરિયત્તસ્સ. **પમાણે**તિ નાતિદળ્હનાતિસિથિલતાસઙ્ખાતે મજ્ઝિમે મુચ્છનપ્પમાણે . **હત્થં વા પાદં વા ચાલેત્વા**તિ હત્થલયપાદલયે સજ્જેત્વા. **નચ્ચન્તા**તિ સાખાનચ્ચં નચ્ચન્તા.

ચક્કરતનવણ્ણના

૨૪૩. **ઉપોસથં** વુચ્ચતિ અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં સબ્બદિવસેસુ ગહટ્ઠેહિ રક્ખિતબ્બસીલં, સમાદાનવસેન તં તસ્સ અત્થીતિ ઉપોસથિકો, તસ્સ **ઉપોસથિકસ્સ**. તેનાહ "**સમાદિન્નઉપોસથઙ્ગસ્સા**"તિ. **તદા**તિ તસ્મિં કાલે. કસ્મિં પન કાલેતિ? યસ્મિં કાલે ચક્કવત્તિભાવસંવત્તનિયદાનસીલાદિપુઞ્ઞસમ્ભારસમુદાગમસમ્પન્નો પૂરિતચક્કવત્તિવત્તો કાલદીપદેસવિસેસપચ્ચાજાતિયા ચેવ કુલરૂપભોગાધિપતેય્યાદિગુણવિસેસસમ્પત્તિયા ચ તદનુરૂપે અત્તભાવે ઠિતો હોતિ, તસ્મિં કાલે. તાદિસે હિ કાલે ચક્કવત્તિભાવી પુરિસવિસેસો યથાવુત્તગુણસમન્નાગતો રાજા ખત્તિયો મુદ્ધાવસિત્તો વિસુદ્ધસીલો અનુપોસથં સતસહસ્સવિસ્સજ્જનાદિના સમ્માપટિપત્તિં પટિપજ્જતિ, ન યદા ચક્કરતનં ઉપ્પજ્જતિ, તદા એવ. ઇમે ચ વિસેસા સબ્બચક્કવત્તીનં સાધારણવસેન વુત્તા. તેનાહ "**પાતોવ...પે॰... ધમ્મતા**"તિ. બોધિસત્તાનં પન ચક્કવત્તિભાવાવહગુણાપિ ચક્કવત્તિગુણાપિ સાતિસયાવ હોન્તિ.

વુત્તપ્પકારપુઞ્ઞકમ્મપચ્ચયન્તિ ચક્કવત્તિભાવાવહદાનદમસંયમાદિપુઞ્ઞકમ્મહેતુકં. **નીલમણિસઙ્ઘાતસદિસ**ન્તિ ઇન્દનીલમણિસઞ્ચયસમાનં. **દિબ્બાનુભાવયુત્તત્તા**તિ દસ્સનેય્યતા, મનુઞ્ઞઘોસતા, આકાસગામિતા, ઓભાસવિસ્સજ્જના, અપ્પટિઘાતતા, રઞ્ઞો ઇચ્છિતત્થનિપ્ફત્તિકારણતાતિ એવમાદીહિ દિબ્બસદિસેહિ આનુભાવેહિ સમન્નાગતત્તા, એતેન દિબ્બં વિયાતિ દિબ્બન્તિ દસ્સેતિ. ન હિ તં દેવલોકપરિયાપન્નં. સહસ્સં અરા એતસ્સાતિ વા **સહસ્સારં**. **સબ્બેહિ આકારેહી**તિ સબ્બેહિ સુન્દરેહિ પરિપુણ્ણાવયવે લક્ખણસમ્પન્ને ચક્કે ઇચ્છિતબ્બેહિ આકારેહિ. **પરિપૂર**ન્તિ પરિપુણ્ણં, સા યસ્સા પારિપૂરિં ઇદાનેવ વિત્થારેસ્સતિ.

પનાળીતિ છિદ્દં. **સુદ્ધસિનિદ્ધદન્તપન્તિયા** નિબ્બિવરાયાતિ અધિપ્પાયો. તસ્સા પન પનાળિયા સમન્તતો પસ્સસ્સ રજતમયત્તા **સારરજતમયા** વુત્તા. યસ્મા ચસ્સ ચક્કસ્સ રથચક્કસ્સ વિય અન્તોભાવો નામ નત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**ઉભોસુપિ બાહિરન્તેસૂ**"તિ. કતપરિક્ખેપા હોતિ પનાળીતિ યોજના. **નાભિપનાળિપરિક્ખેપપટ્ટેસૂ**તિ નાભિપરિક્ખેપપટ્ટે ચેવ નાભિયા પનાળિપરિક્ખેપપટ્ટે ચ.

તેસન્તિ અરાનં. **ઘટકા** નામ અલઙ્કારભૂતા ખુદ્દકપુણ્ણઘટા. તથા **મણિકા** નામ મુત્તાવળિકા. **પરિચ્છેદલેખા** તસ્સ તસ્સ પરિચ્છેદદસ્સનવસેન ઠિતા પરિચ્છિન્નલેખા. **આદિ**-સદ્દેન માલાકમ્માદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **સુવિભત્તાનેવા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અસંકિણ્ણત્તા સુટ્ઠુ વિભત્તાનિ.

"**સુરત્તા**"તિઆદીસુ **સુરત્ત**ગ્ગહણેન મહાનામવણ્ણતં પટિક્ખિપતિ, **સુદ્ધ**ગ્ગહણેન સંકિલિટ્ઠતં, **સિનિદ્ધ**ગ્ગહણેન લૂખતં. કામં તસ્સ ચક્કરતનસ્સ નેમિમણ્ડલં અસન્ધિકમેવ નિબ્બત્તં, સબ્બત્થકમેવ પન કેવલં પવાળવણ્ણેન ચ સોભતીતિ પકતિચક્કસ્સ સન્ધિયુત્તટ્ઠાને સુરત્તસુવણ્ણપટ્ટાદિમયાહિ વટ્ટપરિચ્છેદલેખાહિ પઞ્ઞાયમાનાહિ સસન્ધિકા વિય દિસ્સન્તીતિ આહ "**સન્ધીસુ પનસ્સા**"તિઆદિ.

નેમિમણ્ડલપિટ્ઠિયન્તિ નેમિમણ્ડલસ્સ પિટ્ઠિપદેસે. આકાસચારિભાવતો હિસ્સ તત્થ વાતગ્ગાહી પવાળદણ્ડો હોતિ. **દસન્નં દસન્નં અરાનં અન્તરે**તિ દસન્નં દસન્નં અરાનં અન્તરે સમીપે પદેસે. **છિદ્દમણ્ડલખચિતો**તિ મણ્ડલસણ્ઠાનછિદ્દવિચિત્તો. **સુકુસલસમન્નાહતસ્સા**તિ સુટ્ઠુ કુસલેન સિપ્પિના પહતસ્સ, વાદિતસ્સાતિ અત્થો. **વગ્ગૂ**તિ મનોરમો. **રજનીયો**તિ સુણન્તાનં રાગુપ્પાદકો. **કમનીયો**તિ કન્તો. **સમોસરિતકુસુમદામા**તિ ઓલમ્બિતસુગન્ધકુસુમદામા. **નેમિપરિક્ખેપસ્સા**તિ નેમિપરિયન્તપરિક્ખેપસ્સ. નાભિપનાળિયા દ્વિન્નં પસ્સાનં વસેન "**દ્વિન્નમ્પિ નાભિપનાળીન**"ન્તિ વુત્તં. એકા એવ હિ સા પનાળિ. **યેહી**તિ યેહિ દ્વીહિ મુખેહિ. પુન **યેહી**તિ યેહિ મુત્તકલાપેહિ.

ઓધાપયમાનન્તિ સોતું અવહિતાનિ કુરુમાનં.

ચન્દો પુરતો ચક્કરતનં પચ્છાતિ એવં **પુબ્બાપરિયેન** પુબ્બાપરભાવેન.

અન્તેપુરસ્સાતિ અનુરાધપુરે રઞ્ઞો અન્તેપુરસ્સ. **ઉત્તરસીહપઞ્જરસદિસે**તિ તદા રઞ્ઞો પાસાદે તાદિસસ્સ ઉત્તરદિસાય સીહપઞ્જરસ્સ લબ્ભમાનત્તા વુત્તં. **સુખેન સક્કા**તિ કિઞ્ચિ અનારુહિત્વા, સરીરઞ્ચ અનુલ્લઙ્ઘિત્વા યથાઠિતેનેવ હત્થેન પુપ્ફમુટ્ઠિયો ખિપિત્વા **સુખેન સક્કા હોતિ પૂજેતું**.

નાનાવિરાગરતનપ્પભાસમુજ્જલન્તિ નાનાવિધવિચિત્તવણ્ણરતનોભાસપભસ્સરં. **આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તે**તિ આગન્ત્વા ઠિતટ્ઠાનતો ઉપરિ આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તે.

૨૪૪. **રાજાયુત્તા**તિ રઞ્ઞો કિચ્ચે આયુત્તકપુરિસા.

સિનેરું વામપસ્સેન કત્વા તસ્સ ધુરતરં ગચ્છન્તો "**વામપસ્સેન સિનેરું પહાયા**"તિ વુત્તં.

વિનિબ્બેધેનાતિ તિરિયં વિનિવિજ્ઝનવસેન. **સન્નિવેસક્ખમો**તિ ખન્ધાવારસન્નિવેસયોગ્યો. **સુલભાહારુપકરણો**તિ સુખેનેવ લદ્ધબ્બધઞ્ઞગોરસદારુતિણાદિભોજનસાધનો.

પરચક્કન્તિ પરસ્સ રઞ્ઞો સેના, આણા વા.

આગમનનન્દનોતિ આગમનેન નન્દિજનનો. ગમનેન સોચેતીતિ **ગમનસોચનો**. **ઉપકપ્પેથા**તિ ઉપરૂપરિ કપ્પેથ, સંવિદહથ ઉપનેથાતિ અત્થો. **ઉપપરિક્ખિત્વા**તિ હેતુતોપિ સભાવતોપિ ફલતોપિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકાદિઆદીનવતોપિ વીમંસિત્વા. વિભાવેન્તિ પઞ્ઞાય અત્થં વિભૂતં કરોન્તીતિ **વિભાવિનો**, પઞ્ઞવન્તો. **અનુયન્તા**તિ અનુવત્તકા, અનુવત્તકભાવેનેવ, પન રઞ્ઞો ચ મહાનુભાવેન તે જિગુચ્છનવસેન પાપતો અનોરમન્તાપિ એકચ્ચે ઓત્તપ્પવસેન ઓરમન્તીતિ વેદિતબ્બં.

ઓગચ્છમાનન્તિ ઓસીદન્તં. **યોજનમત્ત**ન્તિ વિત્થારતો યોજનમત્તં પદેસં. ગમ્ભીરભાવેન પન યથા ભૂમિ દિસ્સતિ, એવં ઓગચ્છતિ. તેનાહ "**મહાસમુદ્દતલ**"ન્તિઆદિ. **અન્તે ચક્કરતનં** ઉદકેન સેનાય અનજ્ઝોત્થરણત્થં. પુરત્થિમો મહાસમુદ્દો પરિયન્તો એતસ્સાતિ પુરત્થિમમહાસમુદ્દપરિયન્તો, તં **પુરત્થિમમહાસમુદ્દપરિયન્તં**, પુરત્થિમમહાસમુદ્દં પરિયન્તં કત્વાતિ અત્થો.

ચાતુરન્તાયાતિ ચતુસમુદ્દન્તાય, પુરત્થિમદિસાદિચતુકોટ્ઠાસન્તાય વા. **સોભયમાનં વિયા**તિ **વિય**-સદ્દો નિપાતમત્તં. અત્તનો અચ્છરિયગુણેહિ સોભન્તમેવ હિ તં તિટ્ઠતિ. પાળિયમ્પિ હિ "ઉપસોભયમાનં" ત્વેવ વુત્તં.

હત્થિરતનવણ્ણના

૨૪૬. હરિચન્દનાદીહીતિ **આદિ**-સદ્દેન ચતુજ્જાતિયગન્ધાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **આગમનં ચિન્તેથાતિ વદન્તિ** ચક્કવત્તિવત્તસ્સ પૂરિતતાય પરિચિતત્તા. કાળતિલકાદીનં અભાવેન **વિસુદ્ધસેતસરીરો**. **સત્તપતિટ્ઠો**તિ ભૂમિફુસનકેહિ વાલધિ, વરઙ્ગં, હત્થોતિ ઇમેહિ ચ તીહિ, ચતૂહિ પાદેહિ ચાતિ સત્તહિ અવયવેહિ પતિટ્ઠિતત્તા સત્તપતિટ્ઠો. **સબ્બકનિટ્ઠો**તિ સબ્બેહિ છદ્દન્તકુલહત્થીહિ હીનો. **ઉપોસથકુલા સબ્બજેટ્ઠો**તિ ઉપોસથકુલતો આગચ્છન્તો તત્થ સબ્બપ્પધાનો આગચ્છતીતિ યોજના. **વુત્તનયેના**તિ "મહાદાનં દત્વા"તિઆદિના વુત્તેન નયેન. ચક્કવત્તીનં, ચક્કવત્તિપુત્તાનઞ્ચ ચક્કવત્તિં ઉદ્દિસ્સ **ચિન્તયન્તાનં આગચ્છતિ**. **અપનેત્વા**તિ અત્તનો આનુભાવેન અપનેત્વા. ગન્ધમેવ હિ તસ્સ ઇતરે હત્થી ન સહન્તિ.

ઘરધેનુવચ્છકો વિયાતિ ઘરે પરિચિતધેનુયા તત્થેવ જાતસંવડ્ઢવચ્છકો વિય. **સકલપથવિ**ન્તિ સકલં જમ્બુદીપસઞ્ઞિતં પથવિં.

અસ્સરતનવણ્ણના

૨૪૭. સિન્ધવકુલતોતિ સિન્ધવસ્સાજાનીયકુલતો.

મણિરતનવણ્ણના

૨૪૮. સકટનાભિસમપરિણાહન્તિ પરિણાહતો મહાસકટસ્સ નાભિયા સમપ્પમાણં. **ઉભોસુ અન્તેસૂ**તિ હેટ્ઠા, ઉપરિ ચાતિ દ્વીસુ અન્તેસુ. **કણ્ણિકપરિયન્તતો**તિ દ્વિન્નં કઞ્ચનપદુમાનં કણ્ણિકાય પરિયન્તતો. **મુત્તાજાલકે ઠપેત્વા**તિ સુવિસુદ્ધે મુત્તમયે જાલકે પતિટ્ઠાપેત્વા. **અરુણુગ્ગમનવેલા વિયા**તિ અરુણુગ્ગમનસીસેન સૂરિયઉદયક્ખણં ઉપલક્ખેતિ.

ઇત્થિરતનવણ્ણના

૨૪૯. ''ઇત્થિરતનં પાતુભવતી''તિ વત્વા કુતસ્સા પાતુભાવોતિ દસ્સેતું "**મદ્દરાજકુલતો**"તિઆદિ વુત્તં. મદ્દરટ્ઠં કિર જમ્બુદીપે અભિરૂપાનં ઇત્થીનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં. તથા હિ ''સિઞ્ચયમહારાજસ્સ દેવી, વેસ્સન્તરમહારાજસ્સ દેવી, ભદ્દકાપિલાની''તિ એવમાદિ ઇત્થિરતનં મદ્દરટ્ઠે એવ ઉપ્પન્નં. **પુઞ્ઞાનુભાવેના**તિ ચક્કવત્તિરઞ્ઞો પુઞ્ઞતેજેન.

સણ્ઠાનપારિપૂરિયાતિ હત્થપાદાદિસરીરાવયવાનં સુસણ્ઠિતાય. અવયવપારિપૂરિયા હિ સમુદાયપારિપૂરિસિદ્ધિ. **રૂપ**ન્તિ સરીરં ''રૂપં ત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૬) વિય. **દસ્સનીયા**તિ સુરૂપભાવેન પસ્સિતબ્બયુત્તા. તેનાહ "**દિસ્સમાનાવા**"તિઆદિ. **સોમનસ્સવસેન ચિત્તં પસાદેતિ** યોનિસો ચિન્તેન્તાનં કમ્મફલસદ્ધાય વસેન. **પસાદાવહત્તા**તિ કારણવચનેન યથા પાસાદિકતાય વણ્ણપોક્ખરતાસિદ્ધિ વુત્તા, એવં દસ્સનીયતાય પાસાદિકતાસિદ્ધિ, અભિરૂપતાય ચ દસ્સનીયતાસિદ્ધિ વત્તબ્બાતિ નયં દસ્સેતિ. પટિલોમતો વા વણ્ણપોક્ખરતાય પાસાદિકતાસિદ્ધિ, પાસાદિકતાય દસ્સનીયતાસિદ્ધિ, દસ્સનીયતાય અભિરૂપતાસિદ્ધિ યોજેતબ્બા. એવં સરીરસમ્પત્તિવસેન અભિરૂપતાદિકે દસ્સેત્વા ઇદાનિ સરીરે દોસાભાવવસેનપિ તે દસ્સેતું "**અભિરૂપા વા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યથા પમાણયુત્તા, એવં આરોહપરિણાહયોગતો ચ પાસાદિકા નાતિદીઘતાદયો, એવં મનુસ્સાનં દિબ્બરૂપતાસમ્પત્તિપીતિ "**અપ્પત્તા દિબ્બવણ્ણ**"ન્તિ વુત્તં.

આરોહસમ્પત્તિ વુત્તા ઉબ્બેધેન પાસાદિકભાવતો. **પરિણાહસમ્પત્તિ** વુત્તા કિસથૂલદોસાભાવતો. **વણ્ણસમ્પત્તિ વુત્તા** વિવણ્ણતાભાવતો. **કાયવિપત્તિયા**તિ સરીરદોસસ્સ. **સતવારવિહતસ્સા**તિ સત્તક્ખત્તું વિહતસ્સ, ''સતવારવિહતસ્સા''તિ ચ ઇદં કપ્પાસપિચુવસેન વુત્તં, તૂલપિચુનો પન વિહનનમેવ નત્થિ. કુઙ્કુમતગરતુરુક્ખયવનપુપ્ફાનિ **ચતુજ્જાતિ**. ''તમાલતગરતુરુક્ખયવનપુપ્ફાની''તિ અપરે.

અગ્ગિદડ્ઢા વિયાતિ આસનગતેન અગ્ગિના દડ્ઢા વિય. **પઠમમેવા**તિ રાજાનં દિસ્વાપિ કિચ્ચન્તરપ્પસુતા અહુત્વા કિચ્ચન્તરતો પઠમમેવ, દસ્સનસમકાલં એવાતિ અત્થો. રઞ્ઞો નિસજ્જાય પચ્છા નિપાતનં નિસીદનં સીલં એતિસ્સાતિ **પચ્છાનિપાતિની**. તં તં અત્તના રઞ્ઞો કાતબ્બકિચ્ચં ''કિં કરોમી''તિ પુચ્છિતબ્બતાય કિં કરણં પટિસાવેતીતિ **કિંકારપટિસ્સાવિની**.

માતુગામો નામ યેભુય્યેન સઠજાતિકો, ઇત્થિરતનસ્સ પન તં નત્થીતિ દસ્સેતું "**સ્વાસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં.

ગુણાતિ રૂપગુણા ચેવ આચારગુણા ચ. **પુરિમકમ્માનુભાવેના**તિ કતસ્સ પુરિમકમ્મસ્સાનુભાવેન ઇત્થિરતનસ્સ તબ્ભાવસંવત્તનિયસ્સ પુરિમકમ્મસ્સ આનુભાવેન. ચક્કવત્તિનોપિ પરિવારસમ્પત્તિસંવત્તનિયં પુઞ્ઞકમ્મં તાદિસસ્સ ફલવિસેસસ્સ ઉપનિસ્સયો હોતિયેવ. તેનાહ "**ચક્કવત્તિનો પુઞ્ઞં ઉપનિસ્સાયા**"તિ, એતેન સેસેસુપિ સવિઞ્ઞાણકરતનેસુ અત્તનો કમ્મવસેન નિબ્બત્તેસુપિ તેસં તેસં વિસેસાનં તદુપનિસ્સયતા વિભાવિતા એવાતિ દટ્ઠબ્બા. પુબ્બે એકદેસવસેન લબ્ભમાના પારિપૂરી રઞ્ઞો ચક્કવત્તિભાવૂપગમનતો પટ્ઠાય સબ્બાકારપરિપૂરા જાતા.

ગહપતિરતનવણ્ણના

૨૫૦. પકતિયા વાતિ સભાવેનેવ ચક્કરતનપાતુભાવતો પુબ્બેપિ. યાદિસં રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ પુઞ્ઞબલં નિસ્સાય યથાવુત્તા ચક્કરતનાનુભાવનિબ્બત્તિ, તાદિસં એતસ્સ પુઞ્ઞબલં નિસ્સાય ગહપતિરતનસ્સ કમ્મવિપાકજં દિબ્બચક્ખું નિબ્બત્તેતીતિ આહ "**ચક્કરતનાનુભાવસહિત**"ન્તિ. કારણસ્સ હિ એકસન્તતિપતિતતાય, ફલસ્સ ચ સમાનકાલિકતાય તથાવચનં.

પરિણાયકરતનવણ્ણના

૨૫૧. "અયં ધમ્મો, અયં અધમ્મો"તિઆદિના કમ્મસ્સકતાવબોધનસઙ્ખાતસ્સ પણ્ડિતભાવસ્સ અત્થિતાય **પણ્ડિતો**. બાહુસચ્ચબ્યત્તિયા **બ્યત્તો**. સભાવસિદ્ધાય મેધાસઙ્ખાતાય પકતિપઞ્ઞાય અત્થિતાય **મેધાવી**. અત્તનો યાથાવબુદ્ધમત્થં પરેસં વિભાવેતું પકાસેતું સમત્થતાય **વિભાવી**. **વવત્થપેતુ**ન્તિ નિચ્છિતું.

ચતુઇદ્ધિસમન્નાગતવણ્ણના

૨૫૨. વિપચ્ચનં વિપાકો, વિપાકો એવ **વેપાકો** યથા "વિકતમેવ વેકત"ન્તિ. સમં નાતિસીતનાચ્ચુણ્હતાય અવિસમં ભુત્તસ્સ વેપાકો એતિસ્સા અત્થીતિ સમવેપાકિની, તાય **સમવેપાકિનિયા**.

ધમ્મપાસાદપોક્ખરણિવણ્ણના

૨૫૩. જનરાસિં કારેત્વા તેન જનરાસિના ખણિત્વા **ન માપેસિ**. કિઞ્ચરહીતિ આહ "**રઞ્ઞો પના**"તિઆદિ. તત્થ કારણં પરતો આગમિસ્સતિ. **એકાય** વેદિકાય **પરિક્ખિત્તા** પોક્ખરણિયો . **પરિવેણપરિચ્છેદપરિયન્તે**તિ એત્થ **પરિવેણં** નામ સમન્તતો વિવટઙ્ગણભૂતં પોક્ખરણિયા તીરં, તસ્સ પરિચ્છેદભૂતે પરિયન્તે **એકાય** વેદિકાય પરિક્ખિત્તા પોક્ખરણિયો. **એતદહોસી**તિ એતં "યંનૂનાહં ઇમાસુ પોક્ખરણીસૂ"તિઆદિકં અહોસીતિ. **સબ્બોતુક**ન્તિ સબ્બેસુ ઉતૂસુ પુપ્ફનકં. **નાનાવણ્ણઉપ્પલબીજાદીની**તિ રત્તનીલાદિનાનાવણ્ણપુપ્ફેન પુપ્ફનકઉપ્પલબીજાદીનિ. **જલજથલજમાલ**ન્તિ જલજથલજપુપ્ફમાલં.

૨૫૪. પરિચારવસેનાતિ તઙ્ખણિકપરિચારવસેન, ઇદઞ્ચ પઠમં પટ્ઠપિતનિયામેનેવ વુત્તં, પચ્છા પન યાનસયનાદીનિ વિય ઇત્થિયોપિ અત્થિકાનં પરિચ્ચત્તા એવ. તેનાહ "ઇત્થીહિપી"તિઆદિ. **પરિચ્ચાગવસેના**તિ નિરપેક્ખપરિચ્ચાગવસેન. દીયતીતિ **દાનં**, દેય્યવત્થુ. તં અગ્ગીયતિ નિસ્સજ્જીયતિ એત્થાતિ **દાનગ્ગં**, પરિવેસનટ્ઠાનં. **તાદિસાનિ અત્થી**તિ યાદિસાનિ રઞ્ઞો દાનગ્ગે ખોમસુખુમાદીનિ વત્થાનિ, તાદિસાનિ **યેસં** અત્તનો સન્તકાનિ સન્તિ. **ઓહાયા**તિ પહાય તત્થેવ ઠપેત્વા. અત્થો અત્થિ યેસં તેતિ **અત્થિકા**. એવં **અનત્થિકા**પિ દટ્ઠબ્બા.

૨૫૫. કલહસદ્દોપીતિ **પિ**-સદ્દેન દાનાધિપ્પાયેન ગેહતો નીહતં પુન ગેહં પવેસેતું ન યુત્તન્તિ ઇમમત્થં સમુચ્ચેતિ. તેનાહ "**ન ખો એતં અમ્હાકં પતિરૂપ**"ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૫૫).

૨૫૭. ઉણ્હીસમત્થકેતિ સિખાપરિયન્તમત્થકે. **પરિચ્છેદમત્થકે**તિ પાસાદઙ્ગણપરિચ્છેદસ્સ મત્થકે.

૨૫૮. હરતીતિ અતિવિય પભસ્સરભાવેન ચક્ખૂનિ પટિહરન્તં દુદ્દિક્ખતાય દિટ્ઠિયો હરતિ અપનેન્તં વિય હોતિ. તં પન હરણં નેસં પરિપ્ફન્દનેનાતિ આહ "**ફન્દાપેતી**"તિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઝાનસમ્પત્તિવણ્ણના

૨૬૦. **મહતિયા ઇદ્ધિયા**તિ મહન્તેન ઇચ્છિતત્થસમિજ્ઝનેન. **તેસંયેવ** ઇચ્છિતિચ્છિતત્થાનં. “**અનુભવિતબ્બાન**”ન્તિ ઇમિના આનુભાવ-સદ્દસ્સ કમ્મસાધનતં દસ્સેતિ. પુબ્બે સમ્પન્નં કત્વા દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગસ્સ કતભાવં દસ્સેન્તો “**સમ્પત્તિપરિચ્ચાગસ્સા**”તિ આહ. અત્તાનં દમેતિ એતેનાતિ **દમો**.

બોધિસત્તપુબ્બયોગવણ્ણના

અસ્સાતિ મહાસુદસ્સનરઞ્ઞો. **એકો થેરો**તિ અપ્પઞ્ઞાતો નામગોત્તતો અઞ્ઞતરો પુથુજ્જનો થેરો. **થેરં દિસ્વા**તિ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસિન્નં દિસ્વા. **કટ્ઠત્થરણ**ન્તિ કટ્ઠમયં અત્થરણં, દારુફલકન્તિ અત્થો.

પરિભોગભાજનન્તિ પાનીયપરિભોજનીયાદિપરિભોગયોગ્યં ભાજનં. **આરકણ્ટક**ન્તિ સૂચિવિજ્ઝનકકણ્ટકં. **પિપ્ફલિક**ન્તિ ખુદ્દકસત્થકં. **ઉદકતુમ્બક**ન્તિ કુણ્ડિકં.

કૂટાગારદ્વારેયેવ નિવત્તેસીતિ કૂટાગારં પવિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય તેસં મિચ્છાવિતક્કાનં પવત્તિયા ઓકાસં નાદાસિ.

૨૬૧. **કસિણમેવ પઞ્ઞાયતિ** મહાપુરિસસ્સ તત્થ તત્થ કતાધિકારત્તા, તેસઞ્ચ પદેસાનં સુપરિકમ્મકતકસિણસદિસત્તા.

૨૬૨. **ચત્તારિ ઝાનાની**તિ ચત્તારિ કસિણજ્ઝાનાનિ. કસિણજ્ઝાનપ્પમઞ્ઞાનંયેવ વચનં તાસં તદા આદરગારવવસેન નિબ્બત્તિતત્તા. મહાબોધિસત્તાનઞ્હિ અરૂપજ્ઝાનેસુ આદરો નત્થિ, અભિઞ્ઞાપદટ્ઠાનતં પન સન્ધાય તાનિપિ નિબ્બત્તેન્તિ, તસ્મા મહાસત્તો તાપસપરિબ્બાજકકાલે યત્તકે લોકિયગુણે નિબ્બત્તેતિ, તે સબ્બેપિ તદા નિબ્બત્તેસિયેવ. તેનાહ “**મહાપુરિસો પના**”તિઆદિ.

ચતુરાસીતિનગરસહસ્સાદિવણ્ણના

૨૬૩. **અભિહરિતબ્બભત્ત**ન્તિ ઉપનેતબ્બભત્તં.

૨૬૪. **નિબદ્ધવત્ત**ન્તિ પુબ્બે ઉપનિબદ્ધં પાકવત્તં.

સુભદ્દાદેવિઉપસઙ્કમનવણ્ણના

૨૬૫. **આવટ્ટેત્વા**તિ અતિવિસિત્વા. યં યં રઞ્ઞો ઇચ્છિતં દાનૂપકરણઞ્ચેવ ભોગૂપકરણઞ્ચ, તસ્સ તસ્સ તથેવ સમિદ્ધભાવં વિત્થવતિ.

૨૬૬. સચે પન રાજા જીવિતે છન્દં જનેય્ય, ઇતો પરમ્પિ ચિરં કાલં તિટ્ઠેય્ય મહિદ્ધિકો મહાનુભાવોતિ એવં મહજ્ઝાસયા દેવી ભોગેસુ, જીવિતે ચ રાજાનં સાપેક્ખં કાતું વાયમિ. તેન વુત્તં ‘‘મા હેવ ખો રાજા’’તિઆદિ.

તેનેવાહ "**તસ્સ કાલઙ્કિરિયં અનિચ્છમાના**"તિઆદિ. **છન્દં જનેહી**તિ એત્થ **છન્દ**-સદ્દો તણ્હાપરિયાયોતિ આહ "**પેમં ઉપ્પાદેહી**"તિ. અપેક્ખતિ આરમ્મણં એતાય ન વિસ્સજ્જેતીતિ **અપેક્ખા**, તણ્હા.

૨૬૭. ગરહિતાતિ એત્થ કેહિ ગરહિતા, કસ્મા ચ ગરહિતાતિ અન્તોલીનં ચોદનં વિસ્સજ્જેન્તો "**બુદ્ધેહી**"તિઆદિમાહ, તેન વિઞ્ઞુગરહિતત્તા, દુગ્ગતિસંવત્તનિયતો ચ સાપેક્ખકાલકિરિયા પરિવજ્જેતબ્બાતિ દસ્સેતિ.

૨૬૮. એકમન્તં ગન્ત્વાતિ રઞ્ઞો ચક્ખુપથં વિજહિત્વા.

બ્રહ્મલોકૂપગમનવણ્ણના

૨૬૯. સોણસ્સાતિ કોળિવીસસ્સ સોણસ્સ. **એકા ભત્તપાતી**તિ એકં ભત્તવડ્ઢિતકં. **તાદિસં ભત્ત**ન્તિ તથારૂપં ગરું મધુરં સિનિદ્ધં ભત્તં. **ભુત્તાન**ન્તિ ભુત્તવન્તાનં.

૨૭૧. દાસમનુસ્સાતિ દાસા ચેવ આયુત્તકમનુસ્સા ચ.

ઇદાનિ યથાવુત્તાય રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ ભોગસમ્પત્તિયા કમ્મસરિક્ખતં ઉદ્ધરન્તો "**એતાનિ પના**"તિઆદિમાહ, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

૨૭૨. આદિતો પટ્ઠાયાતિ સમુદાગમનતો પટ્ઠાય. યત્થ તં પુઞ્ઞં આયૂહિતં, યતો સા સમ્પત્તિ નિબ્બત્તા, તતો તતિયત્તભાવતો પભુતિ. મહાસુદસ્સનસ્સ જાતકદેસના હિ તદા સમુદાગમનતો પટ્ઠાય ભગવતા દેસિતાતિ. **પંસ્વાગારકીળં વિયા**તિ યથા નામ દારકા પંસૂહિ વાપિગેહભોજનાદીનિ દસ્સેન્તા યથારુચિ કીળિત્વા ગમનકાલે સબ્બં તં વિધંસેન્તા ગચ્છન્તિ, એવમેવ ભગવા મહાસુદસ્સનકાલે અત્તના અનુભૂતં દિબ્બસમ્પત્તિસદિસં અચિન્તેય્યાનુભાવસમ્પત્તિં વિત્થારતો દસ્સેત્વા પુન અત્તનો દેસનં આદીનવનિસ્સરણદસ્સનવસેન વિવટ્ટાભિમુખં વિપરિવત્તેન્તો ''સબ્બા સા સમ્પત્તિ અનિચ્ચતાય વિપરિણતા વિધંસિતા''તિ **દસ્સેન્તો "પસ્સાનન્દા"તિઆદિમાહ**. **વિપરિણતા**તિ વિપરિણામં સભાવવિગમં ગતા. તેનાહ "**પકતિવિજહનેના**"તિઆદિ. **પકતી**તિ સભાવધમ્માનં ઉદયવયપરિચ્છિન્નો કક્ખળફુસનાદિસભાવો, સો ભઙ્ગક્ખણતો પટ્ઠાય જહિતો, પરિચ્ચજન્તો સબ્બસો નત્થેવ. તેનાહ "**નિબ્બુતપદીપો વિય અપઞ્ઞત્તિકભાવં ગતા**"તિ.

એત્તાવતાતિ આદિતો પટ્ઠાય પવત્તેન એત્તકેન દેસનામગ્ગેન. અનેકાનિ વસ્સકોટિસતસહસ્સાનિયેવ ઉબ્બેધો એતિસ્સાતિ **અનેકવસ્સકોટિસતસહસ્સુબ્બેધા. અનિચ્ચલક્ખણં આદાયા**તિ તં સમ્પત્તિગતં અનિચ્ચલક્ખણં દેસનાય ગહેત્વા વિભાવેત્વા. યથા નિસ્સેણિમુચ્ચને તાદિસં સતહત્થુબ્બેધં રુક્ખં પકતિપુરિસેન આરોહિતું ન સક્કા, એવં અનિચ્ચતાવિભાવનેન તસ્સા સમ્પત્તિયા અપેક્ખાનિસ્સેણિમુચ્ચને કેનચિ આરોહિતું ન સક્કાતિ આહ "**અનિચ્ચલક્ખણં આદાય નિસ્સેણિં મુઞ્ચન્તો વિયા**"તિ. **તેનેવા**તિ યથાવુત્તકારણેનેવ, આદિતો સાતિસયં કામેસુ અસ્સાદં દસ્સેત્વાપિ ઉપરિ નેસં ''પસ્સાનન્દા''તિઆદિના આદીનવં, ઓકારં, સંકિલેસં, નેક્ખમ્મે આનિસંસઞ્ચ વિભાવેત્વા દેસનાય નિટ્ઠાપિતત્તા. **પુબ્બે**તિ અતીતકાલે. **વસભરાજા**તિ વસભનામકો સીહળમહારાજા.

ઉદકપુપ્ફુળાદયોતિ **આદિ**-સદ્દેન તિણગ્ગે ઉસ્સાવબિન્દુઆદિકે સઙ્ગણ્હાતિ.

મહાસુદસ્સનસ્સ પનાતિ **પન**-સદ્દો વિસેસત્થજોતનો, તેન મહાસુદસ્સનમહારાજા ઝાનાભિઞ્ઞાસમાપત્તિયો નિબ્બત્તેસિ, તદઙ્ગેન પરિસુદ્ધે ચ સમણભાવે પતિટ્ઠિતો, યતો વિધુય એવ કામવિતક્કાદિસમણભાવસંકિલેસં સુઞ્ઞાગારં પાવિસિ, એવંભૂતસ્સાપિ તસ્સ કાલં કિરિયતો સત્તમે દિવસે સબ્બા ચક્કવત્તિસમ્પત્તિ અન્તરહિતા, ન તતો પરં, અહો અચ્છરિયમનુસ્સો અનઞ્ઞસાધારણગુણવિસેસોતિ ઇમં વિસેસં દસ્સેતિ.

અનારુળ્હન્તિ ''રાજા કિર પુબ્બે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તી''તિઆદિના, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૬૦) ''પુન થેરં આમન્તેસી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૭૨) ચ વુત્તમત્થં સન્ધાયાહ. સો હિ ઇમસ્મિં સુત્તે સઙ્ગીતિં અનારુળ્હો, અઞ્ઞત્થ પન આગતો ઇમિસ્સા દેસનાય પિટ્ઠિવત્તકભાવેન. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યં એવાતિ.

મહાસુદસ્સનસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૫. જનવસભસુત્તવણ્ણના

નાતિકિયાદિબ્યાકરણવણ્ણના

૨૭૩-૨૭૫. “**પરિતો**”તિ પદં યથા સમન્તત્થવાચકો, એવં સમીપત્થવાચકોપિ હોતીતિ **સમન્તા સામન્તા**તિ અત્થો વુત્તો. આમેડિતેન પન સમન્તત્થો જોતિતો. યસ્સ પન સામન્તા જનપદેસુ ‘‘નાતિકે વિહરતી’’તિ વુત્તત્તા નાતિકસ્સાતિ વિઞ્ઞાતો યમત્થો. યસ્સ પરિતો જનપદેસુ બ્યાકરોતિ, તત્થ પરિચારકારકાનં બ્યાકરણં અવુત્તસિદ્ધં, નિદસ્સનવસેન વા તસ્સ વક્ખમાનત્તા ‘‘પરિતો પરિતો જનપદેસુ’’ ઇચ્ચેવ વુત્તં. **પરિચારકે**તિ ઉપાસકે. તેનાહ “**બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘાનં પરિચારકે**”તિ. **ઉપપત્તીસૂ**તિ નિબ્બત્તીસુ. **ઞાણગતિપુઞ્ઞાનં ઉપપત્તીસૂ**તિ એત્થ **ઞાણગતૂપપત્તિ** નામ તસ્સ તસ્સ મગ્ગઞાણગમનસ્સ નિબ્બત્તિ. યં સન્ધાય વુત્તં ‘‘પઞ્ચન્નં ઓરમ્ભાગિયાનં પરિક્ખયા’’તિઆદિ. **પુઞ્ઞૂપપત્તિ** નામ તંતંદેવનિકાયૂપપત્તિ. **સબ્બત્થા**તિ ‘‘વજ્જિમલ્લેસૂ’’તિઆદિકે સબ્બત્થ ચતૂસુપિ પદેસુ. **પુરિમેસૂ**તિ પાળિયં વુત્તે સન્ધાયાહ. **દસસુયેવા**તિ તેસુ એવ દસસુ જનપદેસુ. **પરિચારકે બ્યાકરોતિ** બ્યકાતબ્બાનં બહૂનં તત્થ લબ્ભનતો. નાતિકે ભવા **નાતિકિયા**.

નિટ્ઠઙ્ગતાતિ નિટ્ઠં નિચ્છયં ઉપગતા.

આનન્દપરિકથાવણ્ણના

૨૭૬. યસ્મા સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિ નામ ધમ્મસુધમ્મતાય, ધમ્મસુધમ્મતા ચ બુદ્ધસુબુદ્ધતાય, તસ્મા ‘‘અહો ધમ્મો, અહો સઙ્ઘો’’તિ ધમ્મસઙ્ઘગુણકિત્તનાપિ અત્થતો બુદ્ધગુણકિત્તના એવ હોતીતિ ‘‘ભગવન્તં કિત્તયમાનરૂપા’’તિ પદસ્સ ‘‘અહો ધમ્મો’’તિઆદિનાપિ અત્થો વુત્તો.

૨૭૮. **ઞાણગતી**તિ ‘‘પઞ્ચન્નં ઓરમ્ભાગિયાનં સંયોજનાનં પરિક્ખયા’’તિઆદિના આગતં પહાતબ્બપહાનવસેન પવત્તં મગ્ગઞાણગમનં. યસ્મા તસ્સા એવ ઞાણગતિયા વસેન તસ્સ તસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ ઓપપાતિકતાદિવિસેસો, તસ્મા તં તાદિસં તસ્સ અભિસમ્પરાયં સન્ધાયાહ “**ઞાણાભિસમ્પરાયમેવા**”તિ.

૨૭૯. ઉપસન્તં પતિ સમ્મતિ આલોકીયતીતિ **ઉપસન્તપતિસો. ઉપસન્તદસ્સનો** ઉપસન્તઉસ્સન્નો. **ભાતિરિવા**તિ એત્થ **ર**-કારો પદસન્ધિકરો, **ઇવ**-સદ્દો ભુસત્થોતિ આહ “**અતિવિય ભાતી**”તિ.

જનવસભયક્ખવણ્ણના

૨૮૦. જેટ્ઠકભાવેન જને વસભસદિસોતિ જનવસભોતિ અસ્સ દેવપુત્તસ્સ નામં અહોસિ.

ઇતો દેવલોકા ચવિત્વા સત્તક્ખત્તું મનુસ્સલોકે રાજભૂતસ્સ. મનુસ્સલોકા ચવિત્વા સત્તક્ખત્તું દેવભૂતસ્સ. **એત્થેવા**તિ એતસ્મિંયેવ ચાતુમહારાજિકભવે, એત્થાપિ વેસ્સવણસ્સ સહબ્યતાવસેન.

૨૮૧. આસિસનં **આસા**, પત્થના. આસાસીસેન ચેત્થ કત્તુકમ્યતાકુસલચ્છન્દં વદતિ. તેનેવાહ “**સકદાગામિમગ્ગત્થાયા**”તિઆદિ. **યદગ્ગે**તિ એત્થ **અગ્ગ**-સદ્દો આદિપરિયાયોતિ આહ “**તં દિવસં આદિં કત્વા**”તિ.

“**પુરિમં…પે॰… અવિનિપાતો**”તિ ઇદં યથા તત્તકં કાલં સુગતિતો સુગતૂપપત્તિયેવ અહોસિ, તથા કતૂપચિતકુસલકમ્મત્તા. કુસ્સસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કાલતો પભુતિ હિ સમ્ભતવિવટ્ટૂપનિસ્સયકુસલસમ્ભારો એસ દેવપુત્તો. **અનચ્છરિયન્તિ** અનુ અનુ અચ્છરિયં. તેનાહ “**પુનપ્પુનં અચ્છરિયમેવા**”તિ. **સયંપરિસાયા**તિ સકાય પરિસાય. **ભગવતો દિટ્ઠસદિસમેવા**તિ આવજ્જનસમનન્તરં યથા તે ભગવતો ચતુવીસતિસતસહસ્સમત્તા સત્તા ઞાણગતિતો દિટ્ઠા, એવં તુમ્હેહિ દિટ્ઠસદિસમેવ. **વેસ્સવણસ્સ સમ્મુખા સુતં** મયાતિ વદતિ.

દેવસભાવણ્ણના

૨૮૨. **વસ્સૂપનાયિકસઙ્ગહત્થન્તિ** વસ્સૂપનાયિકાય આરક્ખાસંવિધાનવસેન ભિક્ખૂનં સઙ્ગહણત્થં ‘‘વસ્સૂપગતા ભિક્ખૂ એવં સુખેન સમણધમ્મં કરોન્તી’’તિ, **પવારણસઙ્ગહો** પનસ્સ પવારેત્વા સત્થુ સન્તિકં ગચ્છન્તાનં ભિક્ખૂનં અન્તરામગ્ગે પરિસ્સયપરિહરણત્થં. ધમ્મસ્સવનત્થં દૂરટ્ઠાનં ગચ્છન્તેસુપિ એસેવ નયો. અત્તનાપિ આગન્ત્વા ધમ્મસ્સવનત્થં સન્નિપતિયેવ. **એત્થેત્થા**તિ એત્થ એત્થ અય્યાનં વસનટ્ઠાને.

તદાપીતિ ‘‘પુરિમાનિ ભન્તે દિવસાની’’તિ વુત્તકાલેપિ. **એતેનેવ કારણેના**તિ વસ્સૂપનાયિકનિમિત્તમેવ. તેનાહ પાળિયં ‘‘તદહુપોસથે પન્નરસે વસ્સૂપનાયિકાયા’’તિઆદિ. આસનેપિ નિસજ્જાય સુધમ્માય દેવસભાય પઠમં દેવેસુ તાવતિંસેસુ નિસિન્નેસુ તસ્સા ચતૂસુ દ્વારેસુ ચત્તારો મહારાજાનો નિસીદન્તિ, ઇદં નેસં આસને નિસજ્જાય ચારિત્તં હોતિ.

યેનત્થેનાતિ યેન કિચ્ચેન યેન પયોજનેન. **આરક્ખત્થન્તિ** આરક્ખભૂતમત્થં. વુત્તં વચનં એતેસન્તિ **વુત્તવચના**, મહારાજાનો.

૨૮૩. **અતિક્કમિત્વા**તિ અભિભવિત્વા.

સનઙ્કુમારકથાવણ્ણના

૨૮૪. અભિસમ્ભવિતું અધિગન્તું અસક્કુણેય્યો **અનભિસમ્ભવનીયો**. તેનાહ “**અપ્પત્તબ્બો**”તિઆદિ. ચક્ખુયેવ પથો રૂપદસ્સનસ્સ મગ્ગો ઉપાયોતિ ચક્ખુપથો, તસ્મિં **ચક્ખુપથસ્મિન્તિ** આહ “**ચક્ખુપસાદે**”તિ, ચક્ખુસ્સ ગોચરયોગ્ગો વા **ચક્ખુપથો**તિ આહ “**આપાથે વા**”તિ. **નાભિભવતી**તિ ન અભિભવતિ, ગોચરભાવં ન ગચ્છતીતિ અત્થો. **હેટ્ઠા હેટ્ઠા**તિ તાવતિંસતો પટ્ઠાય હેટ્ઠા હેટ્ઠા, ન ચાતુમહારાજિકતો પટ્ઠાય, નાપિ બ્રહ્મપારિસજ્જતો પટ્ઠાય. ‘‘ચાતુમહારાજિકા હિ તાવતિંસાનં યથા જાતિરૂપાનિ પસ્સિતું સક્કોન્તિ, તથા બ્રહ્માનો હેટ્ઠિમા ઉપરિમાન’’ન્તિ કેચિ, તં ન યુત્તં. ન હિ હેટ્ઠિમા બ્રહ્માનો ઉપરિમાનં મૂલપટિસન્ધિરૂપં પસ્સિતું સક્કોન્તિ, માપિતમેવ પસ્સિતું સક્કોન્તીતિ દટ્ઠબ્બં.

સુણન્તોવ નિદ્દં ઓક્કમીતિ ગતિયો ઉપધારેન્તો બહિ વિસટવિતક્કવિચ્છેદેન સઙ્કોચં આપન્નચિત્તતાય. **મય્હં અય્યકસ્સા**તિ ભગવન્તં સન્ધાય વદતિ.

પઞ્ચ સિખા એતસ્સાતિ પઞ્ચસિખો, પઞ્ચસિખો વિય **પઞ્ચસિખો**તિ આહ “**પઞ્ચસિખગન્ધબ્બસદિસો**”તિ. **મમાયન્તી**તિ પિયાયન્તિ.

૨૮૫. **સુમુત્તો**તિ સરદોસેહિ સુટ્ઠુ મુત્તો. યેહિ પિત્તસેમ્હાદીહિ પલિબુદ્ધત્તા સરો અવિસ્સટ્ઠો સિયા, તદભાવતો વિસ્સટ્ઠોતિ દસ્સેન્તો આહ "**અપલિબુદ્ધો**"તિ. વિઞ્ઞાપેતીતિ **વિઞ્ઞેય્યો**, અન્તોગધહેતુઅત્થો કત્તુસાધનો એસ વિઞ્ઞેય્યસદ્દોતિ આહ "**અત્થવિઞ્ઞાપનો**"તિ. સરસ્સ મધુરતા નામ મદ્દવન્તિ આહ "**મધુરો મુદૂ**"તિ. સવનં અરહતીતિ **સવનીયો**. સવનારહતાય ચ આપાથસુખતાયાતિ આહ "**કણ્ણસુખો**"તિ. **બિન્દૂ**તિ પિણ્ડિતો. આકોટિતભિન્નકંસસદ્દો વિય અનેકાવયવો અહુત્વા નિરવયવો, એકભાવોતિ અત્થો. તેનાહ "**એકગ્ઘનો**"તિ, એતેનેવસ્સ અવિસારિતા સંવણ્ણિતા દટ્ઠબ્બા. ગમ્ભીરુપ્પત્તિટ્ઠાનતાય ચસ્સ ગમ્ભીરતાતિ આહ "**નાભિમૂલતો**"તિઆદિ. **એવં સમુટ્ઠિતો**તિ જીવ્હાદિપ્પહારમત્તસમુટ્ઠિતો. **અમધુરો ચ હોતિ** ઉપ્પત્તિટ્ઠાનાનં પરિલહુભાવતો. **ન ચ દૂરં સાવેતિ** વીરભાવાભાવતો. **નિન્નાદી** સુવિપુલભાવતો સવિસેસં નિન્નાદો, પાસંસનિન્નાદો વા. તેનાહ "**મહામેઘ...પે॰... યુત્તો**"તિ.

પચ્છિમં પચ્છિમન્તિ દુતિયં, ચતુત્થં, છટ્ઠં, અટ્ઠમઞ્ચ પદં. **પુરિમસ્સ પુરિમસ્સા**તિ યથાક્કમં પઠમસ્સ, તતિયસ્સ, પઞ્ચમસ્સ, સત્તમસ્સ ચ. **અત્થોયેવા**તિ અત્થનિદ્દેસો એવ. વિસ્સટ્ઠતા હિસ્સ વિઞ્ઞેય્યતાય વેદિતબ્બા, મઞ્જુભાવો સવનીયતાય, બિન્દુભાવો અવિસારિતાય, ગમ્ભીરભાવો નિન્નાદિતાયાતિ. **યથાપરિસ**ન્તિ એત્થ **યથા**-સદ્દો પરિમાણવાચી, ન પકારાદિવાચીતિ આહ "**યત્તકા પરિસા**"તિ, તેન પરિસપ્પમાણં એવસ્સ સરો નિચ્છરતિ, અયમસ્સ ધમ્મતાતિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**તત્તકમેવા**"તિઆદિ.

''યે હિ કેચી''તિઆદિ ''યાવઞ્ચ સો ભગવા''તિઆદિના વુત્તસ્સ અત્થસ્સ હેતુકિત્તનવસેન સમત્થનં સરણેસુ નેસં નિચ્ચસેવનેન, સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપનેન છકામસગ્ગસમ્પત્તિઅનુપ્પાદનતો. તેનાહ "**યે હિ કેચિ...પે॰... વદતી**"તિ. **નિબ્બેમતિકગહિતસરણે**તિ મગ્ગેનાગતસરણગમને. તે હિ સબ્બસો સમુગ્ઘાતિતવિચિકિચ્છતાય રતનત્તયે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતાયેવ, પોથુજ્જનિકસદ્ધાય વસેન બુદ્ધાદીનં ગુણે ઓગાહેત્વા જાનન્તિ, અપરનેય્યબુદ્ધિનો તે પરિયાયતો નિબ્બેમતિકગહિતસરણા વેદિતબ્બા. **ગન્ધબ્બદેવગણ**ન્તિ ગન્ધબ્બદેવસમૂહં. તુકા વુચ્ચતિ ખીરિણી યા તુકાતિપિ વુચ્ચતિ. તસ્સા ચુણ્ણં **તુકાપિટ્ઠં**. તં કોટ્ટેત્વા પક્ખિત્તં ઘનં નિરન્તરચિતં હુત્વા તિટ્ઠતિ.

ભાવિતઇદ્ધિપાદવણ્ણના

૨૮૭. **સુપઞ્ઞત્તા**તિ સુટ્ઠુ પકારેહિ ઞાપિતા બોધિતા, અસઙ્કરતો વા ઠપિતા, તં પન બોધનં, અસઙ્કરતો ઠપનઞ્ચ અત્થતો દેસના એવાતિ આહ "**સુકથિતા**"તિ. **ઇજ્ઝનટ્ઠેના**તિ સમિજ્ઝનટ્ઠેન, નિપ્પજ્જનસ્સ કારણભાવેનાતિ અત્થો. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ અધિટ્ઠાનટ્ઠેન. ઇદ્ધિયા પાદોતિ **ઇદ્ધિપાદો**, ઇદ્ધિયા અધિગમુપાયોતિ અત્થો. તેન હિ યસ્મા ઉપરૂપરિ વિસેસસઙ્ખાતં ઇદ્ધિં પજ્જન્તિ પાપુણન્તિ, તસ્મા ''પાદો''તિ વુચ્ચતિ. ઇજ્ઝતીતિ **ઇદ્ધિ**, સમિજ્ઝતિ નિપ્પજ્જતીતિ અત્થો. ઇદ્ધિ એવ પાદો **ઇદ્ધિપાદો**, ઇદ્ધિકોટ્ઠાસોતિ અત્થો. એવં તાવ ''ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા''તિ એત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇદ્ધિપહોનકતાયા**તિ ઇદ્ધિયા નિપ્ફાદને સમત્થભાવાય. **ઇદ્ધિવિસવિતાયા**તિ ઇદ્ધિયા નિપ્ફાદને યોગ્યભાવાય. અનેકત્થત્તા હિ ધાતૂનં યોગ્યત્થો **વિ**-પુબ્બો **સુ**-સદ્દો, વિસવનં વા પજ્જનં **વિસવિતા**, તત્થ કામકારિતા વિસવિતા. તેનાહ "**પુનપ્પુન**"ન્તિઆદિ. **ઇદ્ધિવિકુબ્બનતાયા**તિ વિકુબ્બનિદ્ધિયા વિવિધરૂપકરણાય. તેનાહ "**નાનપ્પકારતો કત્વા દસ્સનત્થાયા**"તિ.

‘‘છન્દઞ્ચ ભિક્ખુ અધિપતિં કરિત્વા લભતિ સમાધિં, લભતિ ચિત્તસ્સેકગ્ગતં, અયં વુચ્ચતિ છન્દસમાધી’’તિ (વિભ॰ ૪૩૨) ઇમાય પાળિયા છન્દાધિપતિ સમાધિ **છન્દસમાધી**તિ અધિપતિસદ્દલોપં કત્વા સમાસો વુત્તોતિ વિઞ્ઞાયતિ, અધિપતિસદ્દત્થદસ્સનવસેન પન ‘‘**છન્દહેતુકો, છન્દાધિકો વા સમાધિ છન્દસસમાધી**’’તિ **અટ્ઠકથાયં**વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. ‘‘**પધાનભૂતા**તિ વીરિયભૂતા’’તિ કેચિ વદન્તિ. સઙ્ખતસઙ્ખારાદિનિવત્તનત્થઞ્હિ પધાનગ્ગહણન્તિ. અથ વા તં તં વિસેસં સઙ્ખરોતીતિ **સઙ્ખારો**, સબ્બમ્પિ વીરિયં. તત્થ ચતુકિચ્ચસાધકતો અઞ્ઞસ્સ નિવત્તનત્થં પધાનગ્ગહણન્તિ **પધાનભૂતા** સેટ્ઠભૂતાતિ અત્થો. ચતુબ્બિધસ્સ પન વીરિયસ્સ અધિપ્પેતત્તા બહુવચનનિદ્દેસો કતો. વિસું સમાસયોજનવસેન યો પુબ્બે ઇદ્ધિપાદત્થો પાદસ્સ ઉપાયત્થતં, કોટ્ઠાસત્થતઞ્ચ ગહેત્વા યથાયોગવસેન ઇધ વુત્તો, સો વક્ખમાનાનં પટિલાભપુબ્બભાગાનં કત્તુકરણિદ્ધિભાવં, ઉત્તરચૂળભાજનીયે વા વુત્તેહિ છન્દાદીહિ ઇદ્ધિપાદેહિ સાધેતબ્બાય ઇદ્ધિયા કત્તિદ્ધિભાવં, છન્દાદીનઞ્ચ કરણિદ્ધિભાવં સન્ધાય વુત્તોતિ વેદિતબ્બો, તસ્મા ‘‘ઇજ્ઝનટ્ઠેન ઇદ્ધી’’તિ એત્થ કત્તુઅત્થો, કરણત્થો ચ એકજ્ઝં ગહેત્વા વુત્તોતિ કત્તુઅત્થં તાવ દસ્સેતું ‘‘નિપ્ફત્તિપરિયાયેન ઇજ્ઝનટ્ઠેન વા’’તિ વત્વા ઇતરં દસ્સેન્તો ‘‘**ઇજ્ઝન્તિ એતાયા**’’તિઆદિમાહ. **વુત્તન્તિ** કત્થ વુત્તં? ઇદ્ધિપાદવિભઙ્ગપાઠે. (વિભ॰ ૪૩૪) **તથાભૂતસ્સા**તિ તેનાકારેન ભૂતસ્સ, તે છન્દાદિધમ્મે પટિલભિત્વા ઠિતસ્સાતિ અત્થો. ‘‘**વેદનાક્ખન્ધો**’’તિઆદીહિ છન્દાદયો અન્તોકત્વા ચત્તારોપિ ખન્ધા કથિતા. **સેસેસૂ**તિ સેસિદ્ધિપાદેસુ.

વીરિયિદ્ધિપાદનિદ્દેસે ‘‘વીરિયસમાધિપધાનસઙ્ખારસમન્નાગત’’ન્તિ દ્વિક્ખત્તું વીરિયં આગતં. તત્થ પુરિમં સમાધિવિસેસનં ‘‘વીરિયાધિપતિ સમાધિ વીરિયસમાધી’’તિ, દુતિયં સમન્નાગમઙ્ગદસ્સનં. દ્વેયેવ હિ સબ્બત્થ સમન્નાગમઙ્ગાનિ, સમાધિ, પધાનસઙ્ખારો ચ. છન્દાદયો હિ સમાધિવિસેસનાનિ, પધાનસઙ્ખારો પન પધાનવચનેનેવ વિસેસિતો, ન છન્દાદીહીતિ ન ઇધ વીરિયાધિપતિતા પધાનસઙ્ખારસ્સ વુત્તા હોતિ. વીરિયઞ્ચ સમાધિં વિસેસેત્વા ઠિતમેવ, સમન્નાગમઙ્ગવસેન પન પધાનસઙ્ખારવચનેન વુત્તન્તિ નાપિ દ્વીહિ વીરિયેહિ સમન્નાગમો વુત્તો હોતિ. યસ્મા પન છન્દાદીહિ વિસિટ્ઠો સમાધિ, તથાવિસિટ્ઠેનેવ ચ તેન સમ્પયુત્તો પધાનસઙ્ખારો, સેસધમ્મા ચ, તસ્મા સમાધિવિસેસનાનં વસેન ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા વુત્તા, વિસેસનભાવો ચ છન્દાદીનં તંતંઅવસ્સયદસ્સનવસેન હોતીતિ ‘‘છન્દસમાધિ…પે॰… ઇદ્ધિપાદ’’ન્તિ એત્થ નિસ્સયત્થેપિ પાદ-સદ્દે ઉપાયત્થેન છન્દાદીનં ઇદ્ધિપાદતા વુત્તા હોતિ. તેનેવ હિ અભિધમ્મે **ઉત્તરચૂળભાજનીયે** (વિભ॰ ૪૫૬) ‘‘ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા છન્દિદ્ધિપાદો’’તિઆદિના છન્દાદીનમેવ ઇદ્ધિપાદતા વુત્તા. **પઞ્હપુચ્છકે** (વિભ॰ ૪૫૭ આદયો) ‘‘ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ઇધ ભિક્ખુ છન્દસમાધી’’તિઆદિના ચ ઉદ્દેસં કત્વાપિ પુન છન્દાદીનંયેવ કુસલાદિભાવો વિભત્તો. ઉપાયિદ્ધિપાદદસ્સનત્થમેવ હિ નિસ્સયિદ્ધિપાદદસ્સનં કતં, અઞ્ઞથા ચતુબ્બિધતા ન સિયાતિ. અયમેત્થ પાળિવસેન અત્થવિનિચ્છયો વેદિતબ્બો. ઇદાનિ પટિલાભપુબ્બભાગાનં વસેન ઇદ્ધિપાદે વિભજિત્વા દસ્સેતું ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ વુત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. ઇધ ઇદ્ધિપાદકથા સઙ્ખેપેનેવ વુત્તાતિ આહ ‘‘**વિત્થારેન પન…પે॰… વુત્તા**’’તિ.

કેચીતિ અભયગિરિવાસિનો. તેસુ હિ એકચ્ચે ‘‘ઇદ્ધિ નામ અનિપ્ફન્ના’’તિ વદન્તિ, એકચ્ચે ‘‘ઇદ્ધિપાદો પન અનિપ્ફન્નો’’તિ વદન્તિ, **અનિપ્ફન્નો**તિ ચ પરમત્થતો અસિદ્ધો, નત્થીતિ અત્થો. **આભતો**તિ અભિધમ્મપાઠતો (વિભ॰ ૪૫૮) **દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૮૭) આનીતો પુરિમનયતો અઞ્ઞેનાકારેન દેસનાય પવત્તત્તા. છન્દો એવ ઇદ્ધિપાદો **છન્દિદ્ધિપાદો**. એસેવ નયો સેસેસુપિ. **ઇમે પના**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતા ઇદ્ધિપાદા . **રટ્ઠપાલત્થેરો** (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૩; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૧૦; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૨.રટ્ઠપાલત્થેરઅપદાનવણ્ણનાય વિત્થારો) ‘‘છન્દે સતિ કથં નાનુજાનિસ્સન્તી’’તિ સત્તાહં ભત્તાનિ અભુઞ્જિત્વા માતાપિતરો અનુજાનાપેત્વા પબ્બજિત્વા

છન્દમેવ અવસ્સાય લોકુત્તરં ધમ્મં નિબ્બત્તેસીતિ આહ ‘‘**રટ્ઠપાલત્થેરો…પે૰… નિબ્બત્તેસી**’’તિ. **સોણત્થેરો** (મહાવ૰ ૨૪૩; અ૰ નિ૰ ૬.૫૫; થેરગા૰ અટ્ઠ૰ તેરસનિપાત; અપ૰ અટ્ઠ૰ ૨.સોણકોટિવીસત્થેરઅપદાનવણ્ણનાય વિત્થારો) ભાવનમનુયુત્તો આરદ્ધવીરિયો પરમસુખુમાલો પાદેસુ ફોટેસુ જાતેસુપિ વીરિયં નપ્પટિપસ્સમ્ભેસીતિ આહ ‘‘**સોણત્થેરો વીરિયં ધુરં કત્વા**’’તિ. **સમ્ભૂતત્થેરો** (થેરગા૰ અટ્ઠ૰ ૨.સમ્ભૂતત્થેરગાથાવણ્ણનાય વિત્થારો) ‘‘ચિત્તવતો કિં નામ ન સિજ્ઝતી’’તિ ચિત્તં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા ભાવનં આરાધેસીતિ આહ ‘‘**સમ્ભૂતત્થેરો ચિત્તં ધુરં કત્વા**’’તિ. **મોઘત્થેરો** વીમંસં અવસ્સયિ, તસ્મા તસ્સ ભગવા ‘‘સુઞ્ઞતો લોકં અવેક્ખસ્સૂ’’તિ (સુ૰ નિ૰ ૧૧૨૫; બુ૰ વં૰ ૫૪.૩૫૩; મહા૰ નિ૰ ૧૮૬; ચૂળનિ૰ મોઘરાજમાણવપુચ્છા ૧૪૪; મોઘરાજમાણવપુચ્છાનિદ્દેસે ૮૮; નેત્તિ૰ ૫; પેટકો૰ ૨૨, ૩૧) સુઞ્ઞતાકથં કથેસિ, પઞ્ઞાનિસ્સિતમાનનિગ્ગહત્થં, પઞ્ઞાય પરિગ્ગહત્થઞ્ચ દ્વિક્ખત્તું પુચ્છિતો સમાનો પઞ્હં કથેસિ. તેનાહ ‘‘**આયસ્મા મોઘરાજા વીમંસં ધુરં કત્વા**’’તિ.

પુનપ્પુનં છન્દુપ્પાદનં પેસનં વિય હોતીતિ છન્દસ્સ ઉપટ્ઠાનસદિસતા વુત્તા.

પરક્કમેનાતિ પરક્કમસીસેન સૂરભાવં વદતિ. થામભાવતો ચ વીરિયસ્સ સૂરભાવસદિસતા દટ્ઠબ્બા.

ચિન્તનપ્પધાનત્તા ચિત્તસ્સ મન્તસંવિધાનસદિસતા વુત્તા.

જાતિસમ્પત્તિ નામ વિસિટ્ઠજાતિતા. ‘‘સબ્બધમ્મેસુ ચ પઞ્ઞા સેટ્ઠા’’તિ વીમંસાય જાતિસમ્પત્તિસદિસતા વુત્તા. **સમ્મોહવિનોદનિયં** (વિભ૰ અટ્ઠ૰ ૪૩૩) પન ચિત્તિદ્ધિપાદસ્સ જાતિસમ્પત્તિસદિસતા, વીમંસિદ્ધિપાદસ્સ મન્તબલસદિસતા ચ યોજિતા.

અનેકં વિહિતં વિધં એતસ્સાતિ **અનેકવિહિત**ન્તિ આહ ‘‘**અનેકવિધ**’’ન્તિ. **વિધ**-સદ્દો કોટ્ઠાસપરિયાયો ‘‘એકવિધેન ઞાણવત્થૂ’’તિઆદીસુ (વિભ૰ ૭૫૧) વિયાતિ આહ ‘‘**ઇદ્ધિવિધન્તિ ઇદ્ધિકોટ્ઠાસ**’’ન્તિ.

તિવિધઓકાસાધિગમવણ્ણના

૨૮૮. ‘‘**સુખસ્સા**’’તિ ઇદં તિણ્ણમ્પિ સુખાનં સાધારણવચનન્તિ આહ ‘‘**ઝાનસુખસ્સ મગ્ગસુખસ્સ ફલસુખસ્સા**’’તિ. નાનપ્પનાપત્તતાય પન અપ્પધાનત્તા ઉપચારજ્ઝાનસુખસ્સ, વિપસ્સનાસુખસ્સ ચેત્થ અગ્ગહણં. પુરિમેસુ તાવ દ્વીસુ ઓકાસાધિગમેસુ તીણિપિ સુખાનિ લબ્ભન્તિ, તતિયે પન કથન્તિ? તત્થ કામં તીણિ ન લબ્ભન્તિ, દ્વે પન લબ્ભન્તિયેવ. યથાલાભવસેન હેતં વુત્તં. ‘‘સક્ખરકથલમ્પિ મચ્છગુમ્બમ્પિ ચરન્તમ્પિ તિટ્ઠન્તમ્પી’’તિઆદીસુ (દી૰ નિ૰ ૧.૨૪૯; મ૰ નિ૰ ૧.૪૩૩; ૨.૨૫૯; અ૰ નિ૰ ૧.૪૫, ૪૬) વિય. **સંસટ્ઠો**તિ સંસગ્ગં ઉપગતો સમઙ્ગીભૂતો, સો પન તેહિ સમન્નાગતચિત્તોપિ હોતીતિ વુત્તં ‘‘**સમ્પયુત્તચિત્તો**’’તિ. **અરિયધમ્મ**ન્તિ અરિયભાવકરં ધમ્મં. **ઉપાયતો**તિ વિધિતો. **પથતો**તિ મગ્ગતો. **કારણતો**તિ હેતુતો. યેન હિ વિધિના ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિ હોતિ, સો ઉપેતિ એતેનાતિ **ઉપાયો**, સો તદધિગમસ્સ મગ્ગભાવતો **પથો**, તસ્સ કરણતો **કારણ**ન્તિ ચ વુચ્ચતિ.

‘‘અનિચ્ચન્તિઆદિવસેન મનસિ કરોતી’’તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું ‘‘**યોનિસો મનસિકારો નામા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઉપાયમનસિકારો**તિ કુસલધમ્મપ્પવત્તિયા કારણભૂતો મનસિકારો. **પથમનસિકારો**તિ તસ્સ એવ મગ્ગભૂતો મનસિકારો. **અનિચ્ચે**તિ આદિઅન્તવન્તતાય, અનચ્ચન્તિકતાય ચ અનિચ્ચે તેભૂમકે સઙ્ખારે

‘‘અનિચ્ચ’’ન્તિ મનસિકારોતિ યોજના. એસેવ નયો સેસેસુપિ. અયં પન વિસેસો તસ્મિંયેવ ઉદયબ્બયપટિપીળનતાય દુક્ખનતો, દુક્ખમતો ચ **દુક્ખે**, અવસવત્તનત્થેન, અનત્તસભાવતાય ચ **અનત્તનિ**, અસુચિસભાવતાય **અસુભે**. સબ્બમ્પિ હિ તેભૂમકં સઙ્ખતં કિલેસાસુચિપગ્ઘરણતો ‘‘અસુભ’’ન્ત્વેવ વત્તું અરહતિ. **સચ્ચાનુલોમિકેન વા**તિ સચ્ચાભિસમયસ્સ અનુલોમનવસેન. “**ચિત્તસ્સ આવટ્ટના**”તિઆદિના આવજ્જનાય પચ્ચયભૂતા તતો પુરિમુપ્પન્ના મનોદ્વારિકા કુસલજવનપ્પવત્તિ ફલવોહારેનેવ તથા વુત્તા. તસ્સા હિ વસેન સા કુસલુપ્પત્તિયા ઉપનિસ્સયો હોતીતિ. આવજ્જના હિ ભવઙ્ગચિત્તં આવટ્ટેતીતિ **ચિત્તસ્સ આવટ્ટના**, અનુ અનુ આવટ્ટેતીતિ **અન્વાવટ્ટના**. ભવઙ્ગારમ્મણતો અઞ્ઞં આભુજતીતિ **આભોગો**. સમન્નાહરતીતિ **સમન્નાહારો**. તદેવારમ્મણં અત્તાનં અનુબન્ધિત્વા અનુબન્ધિત્વા ઉપ્પજ્જમાને મનસિ કરોતિ ઠપેતીતિ **મનસિકારો**. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં ઉપાયમનસિકારલક્ખણો **યોનિસોમનસિકારો** નામ વુચ્ચતિ, યસ્સ વસેન પુગ્ગલો દુક્ખાદીનિ સચ્ચાનિ આવજ્જિતું સક્કોતિ.

અસંસટ્ઠોતિ ન સંસટ્ઠો કામાદીહિ વિવિત્તો વિનાભૂતો. કામાદિવિસંસગ્ગહેતુ ઉપ્પજ્જનકસુખં નામ વિવેકજં પીતિસુખન્તિ આહ “**પઠમજ્ઝાનસુખ**”ન્તિ. કામં પઠમજ્ઝાનસુખમ્પિ સોમનસ્સમેવ, સુત્તેસુ પન તં કાયિકસુખસ્સાપિ પચ્ચયભાવતો વિસેસતો ‘‘સુખ’’ન્ત્વેવ વુચ્ચતીતિ ઇધાપિ ઝાનભૂતં સોમનસ્સં સુખન્તિ, ઇતરં સોમનસ્સં. તેન વુત્તં “**સુખા**”તિ. હેતુમ્હિ નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ “**ઝાનસુખપચ્ચયા**”તિ. **અપરાપરં સોમનસ્સ**ન્તિ ઝાનાધિગમહેતુ પચ્ચવેક્ખણાદિવસેન પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જનકસોમનસ્સં.

પમોદનં પમુદો, તરુણપીતિ, તતો **પમુદા**. ‘‘પામોજ્જં પીતત્થાયા’’તિઆદીસુ તરુણપીતિ ‘‘પામોજ્જ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, ઇધ પન પકટ્ઠો મુદો **પમુદો** પામોજ્જન્તિ અધિપ્પેતં, તઞ્ચ સોમનસ્સરહિતં નત્થીતિ અવિનાભાવિતાય “**બલવતરં પીતિસોમનસ્સ**”ન્તિ વુત્તં. ઝાનસ્સ ઉજુવિપચ્ચનીકતં સન્ધાય “**પઞ્ચ નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભેત્વા**”તિ વુત્તં. ઝાનં પન તદેકટ્ઠે સબ્બેપિ કિલેસે, સબ્બેપિ અકુસલે ધમ્મે વિક્ખમ્ભેતિયેવ, **અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતિ** પટિપક્ખધમ્મેહિ અનભિભવનીયતો. **તસ્મા**તિ ઓકાસગ્ગહણતો, લદ્ધોકાસતાયાતિ અત્થો. મગ્ગફલસુખાધિગમાય ઓકાસભાવતો વા **ઓકાસો**, અસ્સ અધિગમો **ઓકાસાધિગમો**. પુરિમપક્ખે પન ઓકાસં અવસરં અધિગચ્છતિ એતેનાતિ **ઓકાસાધિગમો**.

રૂપસભાવતાય , એકન્તરૂપાધીનવુત્તિતાય, સવિપ્ફારિકતાય ચ આનાપાનવિતક્કવિચારાનં થૂલભાવં અનુજાનન્તો “**કાયવચીસઙ્ખારા તાવ ઓળારિકા હોન્તૂ**”તિ આહ. તબ્બિધુરતાય પન એકચ્ચાનં વેદનાસઞ્ઞાનં થૂલતં અનનુજાનન્તો “**ચિત્તસઙ્ખારા કથં ઓળારિકા**”તિ આહ. ઇતરો ‘‘અપ્પહીનત્તા’’તિ કારણં વત્વા “**કાયસઙ્ખારા હી**”તિઆદિના તમત્થં વિવરતિ. **તે**તિ ચિત્તસઙ્ખારા. અપ્પહીના સઙ્ખારા લબ્ભમાનસઙ્ખારનિમિત્તતાય ‘‘ઓળારિકા’’તિ વત્તું અરહન્તિ, પહીના પન તદભાવતો ‘‘સુખુમા’’તિ આહ “**પહીને ઉપાદાય અપ્પહીનત્તા ઓળારિકા નામ જાતા**”તિ. પાળિયં ‘‘કાયસઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિયા’’તિ વુત્તત્તા “**સુખન્તિ ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિસુખ**”ન્તિ વુત્તં. ‘‘ચિત્તસઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિયા’’તિ પન વુત્તત્તા “**નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સા**”તિ વુત્તં. વચીસઙ્ખારપટિપ્પસ્સદ્ધિ કાયસઙ્ખારપટિપ્પસ્સદ્ધિયાવ સિદ્ધાતિ વેદિતબ્બા. તેનેવાહ “**દુતિય...પે॰... વિસું ન વુત્તાની**”તિ. પાળિયં પન અત્થતો સિદ્ધાપિ સુપાકટભાવેન વિભાવેતું સરૂપતો ગણ્હાતિ. ન હિ અરિયવિનયે અત્થાપત્તિવિભાવના અભિધમ્મદેસનાય પકતીતિ. યથા નીવરણવિક્ખમ્ભનઞ્ચ પઠમસ્સ ઝાનસ્સ અધિગમાય ઉપાયો, એવં સુખદુક્ખવિક્ખમ્ભનં ચતુત્થસ્સ ઝાનસ્સ અધિગમાય ઉપાયોતિ “**ચતુત્થજ્ઝાનં સુખં દુક્ખં વિક્ખમ્ભેત્વા**”તિ વુત્તં. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

અવિજ્જારાગાદીહિ સહ વજ્જેહીતિ **સાવજ્જં**, અકુસલં, તદભાવતો **અનવજ્જં** કુસલં. અત્તનો હિતસુખં આકઙ્ખન્તેન સેવનીયતો **સેવિતબ્બં**, કુસલં, તબ્બિપરિયાયતો **ન સેવિતબ્બં**, અકુસલં. લામકભાવેન **હીનં**, અકુસલં, સેટ્ઠભાવેન **પણીતં**, કુસલન્તિ **સાવજ્જદુકાદયો** તયોપિ દુકા યથારહં **એતેસં** કુસલાકુસલકમ્મપથાનં **વસેનેવ વેદિતબ્બા. સબ્બન્તિ** યથાવુત્તં સબ્બં ચતૂહિ દુકેહિ સઙ્ગહિતં ધમ્મજાતં. યથારહં કણ્હઞ્ચ સુક્કઞ્ચ પટિદ્વન્દિભાવતો, સપ્પટિભાગઞ્ચ અપ્પટિભાગઞ્ચ અદ્વયભાવતો. **વટ્ટપટિચ્છાદિકા અવિજ્જા પહીયતિ** ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં સમ્મદેવ પટિવિજ્ઝનતો. તતો એવ **અરહત્તમગ્ગવિજ્જા ઉપ્પજ્જતિ. સુખન્તિ** એવં કમ્મપથમુખેન તેભૂમકધમ્મે સમ્મસિત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તે પતિટ્ઠહન્તસ્સ યં અરહત્તમગ્ગસુખઞ્ચેવ અરહત્તફલસુખઞ્ચ, તં ઇધ ''સુખ''ન્તિ અધિપ્પેતં. **અન્તોગધા એવ** નાનન્તરિયભાવતો.

અટ્ઠતિંસારમ્મણવસેનાતિ પાળિયં આગતાનં અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનાનં વસેન. **વિત્થારેત્વા કથેતબ્બા** પઠમજ્ઝાનાદિવસેન આગતત્તાતિ અધિપ્પાયો. "**કથ**"ન્તિઆદિના તમેવ વિત્થારેત્વા કથનં નયતો દસ્સેતિ. "**ચતુવીસતિયા ઠાનેસૂ**"તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં **મહાપરિનિબ્બાનવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨૧૯) વુત્તમેવ. "**નિરોધસમાપત્તિં પાપેત્વા**"તિ ઇમિના અરૂપજ્ઝાનાનિપિ ગહિતાનિ હોન્તિ તેહિ વિના નિરોધસમાપત્તિસમાપજ્જનસ્સ અસમ્ભવતો, ચતુત્થજ્ઝાનસભાવત્તા ચ તેસં. **દસ ઉપચારજ્ઝાનાની**તિ ઠપેત્વા કાયગતાસતિં આનાપાનઞ્ચ અટ્ઠ અનુસ્સતિયો, સઞ્ઞાવવત્થાનઞ્ચાતિ દસ ઉપચારજ્ઝાનાનિ. અધિસીલં નામ સમાધિસંવત્તનિયન્તિ તસ્સ હેટ્ઠિમન્તેન પઠમજ્ઝાનં પરિયોસાનન્તિ વુત્તં "**અધિસીલસિક્ખા પઠમં ઓકાસાધિગમં ભજતી**"તિ. અધિચિત્તં નામ ચતુત્થજ્ઝાનનિટ્ઠં તદન્તોગધત્તા અરૂપજ્ઝાનાનં, તપ્પરિયોસાનત્તા ફલજ્ઝાનાનન્તિ વુત્તં "**અધિચિત્તસિક્ખા દુતિય**"ન્તિ. મત્થકપ્પત્તા અધિપઞ્ઞાસિક્ખા નામ અગ્ગમગ્ગવિજ્જાતિ આહ "**અધિપઞ્ઞાસિક્ખા તતિય**"ન્તિ. સિક્ખત્તયવસેન તયો ઓકાસાધિગમે નીહરન્તેન યથારહં તંતંસુત્તવસેનપિ નીહરિતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો "**સામઞ્ઞફલેપી**"તિઆદિમાહ.

યદઙ્ગેન ચ તિસ્સો સિક્ખા યથાક્કમં તયો ઓકાસાધિગમે ભજન્તિ, તદઙ્ગેન તપ્પધાનત્તા યથાક્કમં તીણિ પિટકાનિ તે ભજન્તીતિ દસ્સેતું "**તીસુ પના**"તિઆદિ વુત્તં. **તીણિ પિટકાનિ વિભજિત્વા**તિ તિણ્ણં ઓકાસાધિગમાનં વસેન યથાનુપુબ્બં તીણિ પિટકાનિ વિત્થારેત્વા **કથેતું લભિસ્સામા**તિ. **સમોધાનેત્વા**તિ સમાયોજેત્વા તત્થ વુત્તમત્થં ઇમસ્સ સુત્તસ્સ અત્થભાવેન સમાનેત્વા. **દુક્કથિત**ન્તિ અસમ્બન્ધકથનેન, અતિપપઞ્ચકથનેન વા દુટ્ઠુ કથિતન્તિ **ન સક્કા વત્તું** તથાકથનસ્સેવ સુકથનભાવતોતિ આહ "**તેપિટકં...પે॰... સુકથિતં હોતી**"તિ.

ચતુસતિપટ્ઠાનવણ્ણના

૨૮૯. ન કેવલં અભિધમ્મપરિયાયેનેવ કુસલટ્ઠો ગહેતબ્બો, અથ ખો બાહિતિકપરિયાયેન પીતિ આહ "**ફલકુસલસ્સ ચા**"તિ. **ખેમટ્ઠેના**તિ ચતૂહિપિ યોગેહિ અનુપદ્દવભાવેન . **સમ્મા સમાહિતો**તિ સમથવસેન ચેવ વિપસ્સનાવસેન ચ સુટ્ઠુ સમાહિતો. **એકગ્ગચિત્તો**તિ વિક્ખેપસ્સ દૂરસમુસ્સારિતત્તા એકગ્ગતં અવિક્ખેપં પત્તચિત્તો. **અત્તનો કાયતો**તિ અજ્ઝત્તં કાયે કાયાનુપસ્સનાવસેન સમ્મા સમાહિતચિત્તો સમાનો ''સમાહિતો યથાભૂતં પજાનાતિ પસ્સતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૫; ૫.૧૦૭૧, ૧૦૭૨; નેત્તિ॰ ૪૦; મિ॰ પ॰ ૧.૧૪) વચનતો. તત્થ ઞાણદસ્સનં નિબ્બત્તેન્તો તતો બહિદ્ધા પરસ્સ કાયેપિ ઞાણદસ્સનં નિબ્બત્તેતિ. તેનાહ "**પરસ્સ કાયાભિમુખં ઞાણં પેસેતી**"તિ. **સમ્મા વિપ્પસીદતી**તિ સમ્મા સમાધાનપચ્ચયેન અભિપ્પસાદેન ઞાણૂપસઞ્હિતેન અજ્ઝત્તં કાયં ઓકપ્પેતિ.

સબ્બત્થાતિ સબ્બટ્ઠાનેસુ. સતિ કથિતાતિ યોજના. **લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા કથિતા** અનુપસ્સનાઞાણદસ્સનાનં તદુભયસાધારણભાવતો.

સત્તસમાધિપરિક્ખારવણ્ણના

૨૯૦. એત્થાતિ ઇમિસ્સા કથાય. ઝાનક્ખસ્સ વીરિયચક્કસ્સ અરિયમગ્ગરથસ્સ સીલં વિભૂસનભાવેન વુત્તન્તિ આહ “**અલઙ્કારો પરિક્ખારો નામા**”તિ. **સત્તહિ નગરપરિક્ખારેહી**તિ નગરં પરિવારેત્વા રક્ખણકેહિ કતપરિક્ખેપો, પરિખા, ઉદ્દાપો, પાકારો, એસિકા, પલિઘા, પાકારપક્ખણ્ડિલન્તિ ઇમેહિ સત્તહિ નગરપરિક્ખારેહિ. સમ્ભરીયતિ ફલં એતેનાતિ **સમ્ભારો**, કારણં. ભેસજ્જઞ્હિ બ્યાધિવૂપસમનેન જીવિતસ્સ કારણં. **પરિવારપરિક્ખારવસેના**તિ પરિવારસઙ્ખાતપરિક્ખારવસેન. પરિક્ખારો હિ સમ્માદિટ્ઠિયાદયો મગ્ગધમ્મા સમ્માસમાધિસ્સ સહજાતાદિપચ્ચયભાવેન પરિકરણતો અભિસઙ્ખરણતો. ઉપેચ્ચ નિસ્સીયતીતિ **ઉપનિસા**, સહ ઉપનિસાયાતિ **સઉપનિસો**તિ આહ “**સઉપનિસ્સયો**”તિ, સહકારીકારણભૂતો ધમ્મસમૂહો ઇધ ‘‘ઉપનિસ્સયો’’તિ અધિપ્પેતો. સમ્મા પસત્થા સુન્દરા દિટ્ઠિ એતસ્સાતિ સમ્માદિટ્ઠિ, પુગ્ગલો, તસ્સ **સમ્માદિટ્ઠિસ્સ**. સો પન યસ્મા પતિટ્ઠિતસમ્માદિટ્ઠિકો, તસ્મા વુત્તં “**સમ્માદિટ્ઠિયં ઠિતસ્સા**”તિ. **સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતી**તિ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયા દુક્ખાદીસુ પરિજાનનાદિકિચ્ચં સાધેન્તિયા કામવિતક્કાદિકે સમુગ્ઘાટેન્તો સમ્માસઙ્કપ્પો યથા અત્તનો કિચ્ચસાધને પહોતિ, તથા પવત્તિં પનસ્સ દસ્સેન્તો આહ “**સમ્માસઙ્કપ્પો પવત્તતી**”તિ. **એસ નયો સબ્બપદેસૂ**તિ ‘‘સમ્માસઙ્કપ્પસ્સ સમ્માવાચા પહોતી’’તિઆદીસુ સેસપદેસુ યથાવુત્તમત્થં અતિદિસતિ.

એત્થ ચ યસ્મા નિબ્બાનાધિગમાય પટિપન્નસ્સ યોગિનો બહૂપકારા સમ્માદિટ્ઠિ. તથા હિ સા ‘‘પઞ્ઞાપજ્જોતો, પઞ્ઞાસત્થ’’ન્તિ ચ વુત્તા. તાય હિ સો અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા કિલેસચોરે ઘાતેન્તો ખેમેન નિબ્બાનં પાપુણાતિ, તસ્મા અરિયમગ્ગકથાયં સમ્માદિટ્ઠિ આદિતો ગય્હતિ, ઇધ પન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનદેસનાય ‘‘સમ્માદિટ્ઠિસ્સા’’તિ વુત્તં. યસ્મા પન સમ્માદિટ્ઠિપુગ્ગલો નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદિવસેન સમ્મદેવ સઙ્કપ્પેતિ, ન મિચ્છાકામસઙ્કપ્પાદિવસેન, તસ્મા સમ્માદિટ્ઠિસ્સ સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતિ. યસ્મા ચ સમ્માસઙ્કપ્પો સમ્માવાચાય ઉપકારકો. યથાહ ‘‘પુબ્બે ખો ગહપતિ વિતક્કેત્વા વિચારેત્વા પચ્છા વાચં ભિન્દતી’’તિ, (સં॰ નિ॰ ૨.૩૪૮) તસ્મા સમ્માસઙ્કપ્પસ્સ સમ્માવાચા પહોતિ. યસ્મા પન ‘‘ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કરિસ્સામા’’તિ હિ પઠમં વાચાય સંવિદહિત્વા યેભુય્યેન તે તે કમ્મન્તા સમ્મા પયોજીયન્તિ, તસ્મા વાચા કાયકમ્મસ્સ ઉપકારિકાતિ સમ્માવાચસ્સ સમ્માકમ્મન્તો પહોતિ. યસ્મા પન ચતુબ્બિધં વચીદુચ્ચરિતં, તિવિધઞ્ચ કાયદુચ્ચરિતં પહાય ઉભયં સુચરિતં પૂરેન્તસ્સેવ આજીવટ્ઠમકસીલં પૂરતિ, ન ઇતરસ્સ , તસ્મા સમ્માવાચસ્સ સમ્માકમ્મન્તસ્સ ચ સમ્માઆજીવો પહોતિ. વિસુદ્ધિદિટ્ઠિસમુદાગતસમ્માઆજીવસ્સ યોનિસો પધાનસ્સ સમ્ભવતો સમ્માઆજીવસ્સ સમ્માવાયામો પહોતિ. યોનિસો પદહન્તસ્સ કાયાદીસુ ચતૂસુ વત્થૂસુ સતિ સૂપટ્ઠિતા હોતીતિ સમ્માવાયામસ્સ સમ્માસતિ પહોતિ. યસ્મા એવં સૂપટ્ઠિતા સતિ સમાધિસ્સ ઉપકારાનુપકારાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્નેસિત્વા પહોતિ એકત્તારમ્મણે ચિત્તં સમાધાતું, તસ્મા સમ્માસતિસ્સ સમ્માસમાધિ પહોતીતિ. અયઞ્ચ નયો પુબ્બભાગે નાનાક્ખણિકાનં સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં વસેન વુત્તો, મગ્ગક્ખણે પન સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં તસ્સ તસ્સ સહજાતાદિવસેન વુત્તો ‘‘સમ્માદિટ્ઠિસ્સ સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતી’’તિઆદીનં પદાનમત્થો યુત્તો, અયમેવ ચ ઇધાધિપ્પેતો. તેનાહ “**અયં પનત્થો**”તિઆદિ.

મગ્ગઞાણેતિ મગ્ગપરિયાપન્નઞાણે **ઠિતસ્સ** તંસમઙ્ગિનો. મગ્ગપઞ્ઞા હિ ચતુન્નં સચ્ચાનં સમ્માદસ્સનટ્ઠેન ''મગ્ગસમ્માદિટ્ઠી''તિ વુત્તા, સા એવ નેસં યાથાવતો જાનનતો પટિવિજ્ઝનતો ઇધ ''મગ્ગઞાણ''ન્તિપિ વુત્તા. **મગ્ગવિમુત્તી**તિ મગ્ગેન કિલેસાનં વિમુચ્ચનં સમુચ્છેદપ્પહાનમેવ. ફલસમ્માદિટ્ઠિ એવ ''ફલસમ્માઞાણ''ન્તિ પરિયાયેન વુત્તં, પરિયાયવચનઞ્ચ વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં. **ફલવિમુત્તિ** પન પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં દટ્ઠબ્બં.

અમતસ્સ દ્વારાતિ અરિયમગ્ગમાહ. સો પન વિના ચ આચરિયમુટ્ઠિના અનન્તરં અબાહિરં કરિત્વા યાવદેવ મનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિતત્તા **વિવટો**. **ધમ્મવિનીતા**તિ અરિયધમ્મે વિનીતા. સો પનેત્થ કિલેસાનં સમુચ્છેદવિનયવસેન વેદિતબ્બોતિ આહ ''**સમ્માનિય્યાનેન નિય્યાતા**''તિ.

અત્થીતિ પુથુત્થવિસયં નિપાતપદં ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦; ૩.૧૫૪; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૭; અ॰ નિ॰ ૬.૨૯; ૧૦.૬૦; વિભ॰ ૩૫૬; ખુ॰ પા॰ ૨.૧.દ્વત્તિંસઆકાર; નેત્તિ॰ ૪૭) વિયાતિ આહ ''**અનાગામિનો ચ અત્થી**''તિ. તેનેવાહ ''અત્થિ ચેવેત્થ સકદાગામિનો''તિ. બહિદ્ધા સંયોજનપચ્ચયો નિબ્બત્તિહેતુભૂતો પુઞ્ઞભાગો એતિસ્સા અત્થીતિ પુઞ્ઞભાગા, અતિસયવિસિટ્ઠો ચેત્થ અત્થિઅત્થો વેદિતબ્બો. **ઓત્તપ્પમાનો**તિ ઉત્તસન્તો ભાયન્તો. **ન પન નત્થિ**, અત્થિ એવાતિ દીપેતિ.

૨૯૧. **અસ્સા**તિ વેસ્સવણસ્સ. **લદ્ધિ પન ન અત્થિ** પટિવિદ્ધસચ્ચત્તા. ''**અભિસમયે વિસેસો નત્થી**''તિ એતેન સબ્બેપિ સબ્બઞ્ઞુગુણા સબ્બબુદ્ધાનં સદિસા એવાતિ દસ્સેતિ.

૨૯૨. કારણસ્સ એકરૂપત્તા **ઇમાનિ પન પદાની**તિ ન કેવલં ''તયિદં બ્રહ્મચરિય''ન્તિઆદીનિ પદાનિ, અથ ખો ''ઇમમત્થં જનવસભો યક્ખો''તિઆદીનિ પદાનિ પીતિ.

જનવસભસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૬. મહાગોવિન્દસુત્તવણ્ણના

૨૯૩. પઞ્ચકુણ્ડલિકોતિ વિસ્સટ્ઠપઞ્ચવેણિકો. **ચતુમગ્ગટ્ઠાનેસૂ**તિ ચતુન્નં મગ્ગાનં વિનિવિજ્ઝિત્વા ગતટ્ઠાનેસુ. તત્થ હિ કતા સાલાદયો ચતૂહિ દિસાહિ આગતમનુસ્સાનં ઉપભોગક્ખમા હોન્તિ. “**એવરૂપાની**”તિ ઇમિના રુક્ખમૂલસોધનાદીનિ ચેવ યથાસત્તિ અન્નદાનાદીનિ ચ પુઞ્ઞાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. ‘‘સુવણ્ણક્ખન્ધસદિસો અત્તભાવો ઇટ્ઠો કન્તો મનાપો અહોસી’’તિ પાઠો. **સકટસહસ્સમત્ત**ન્તિ વાહસહસ્સમત્તં, **વાહો** પન વીસતિ ખારી, **ખારી** સોળસદોણમત્તા, **દોણં** સોળસ નાળિયો વેદિતબ્બા. **કુમ્ભં** દસમ્બણાનિ. ‘‘સહસ્સનાળિયો’’તિ કેચિ. **રત્તસુવણ્ણકણ્ણિક**ન્તિ રત્તસુવણ્ણમયં વટંસકં.

યસ્મા મજ્ઝિમયામે એવ દેવતા સત્થારં ઉપસઙ્કમિતું અવસરં લભન્તિ, તસ્મા “**એકકોટ્ઠાસં અતીતાયા**”તિ વુત્તં. **અતિક્કન્તવણ્ણો**તિ અતિવિય કમનીયરૂપો, **કેવલકપ્પ**ન્તિ વા મનં ઊનં અવસેસં, ઈસકં અસમત્તન્તિ અત્થો ભગવતો હિ સમીપટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા સબ્બો ગિજ્ઝકૂટવિહારો તેન ઓભાસિતો. તેનાહ “**ચન્દિમા વિયા**”તિઆદિ.

દેવસભાવણ્ણના

૨૯૪. રતનમત્તકણ્ણિકરુક્ખનિસ્સન્દેનાતિ રતનપ્પમાણરુક્ખમયકૂટદાનપુઞ્ઞનિસ્સન્દેન, તસ્સ વા પુઞ્ઞસ્સ નિસ્સન્દફલભાવેન. **નિબ્બત્તસભાય**ન્તિ સમુટ્ઠિતઉપટ્ઠાનસાલાયં. **મણિમયા**તિ પદુમરાગાદિમણિમયા. **આણિયો**તિ થમ્ભતુલાસઙ્ઘાટકાદીસુ વાળરૂપાદિસઙ્ઘાટનકઆણિયો.

ગન્ધબ્બરાજાતિ ગન્ધબ્બકાયિકાનં દેવતાનં રાજા. યે તાવતિંસાનં આસન્નવાસિનો ચાતુમહારાજિકા દેવા, તે પુરતો કરોન્તો “**દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા પુરતો કત્વા નિસિન્નો**”તિ વુત્તો. સેસેસુપિ તીસુ ઠાનેસુ એસેવ નયો.

નાગરાજાતિ નાગાનં અધિપતિ, ન પન સયં નાગજાતિકો.

આસતિ નિસીદતિ એત્થાતિ **આસનં**, નિસજ્જટ્ઠાનન્તિ આહ “**નિસીદિતું ઓકાસો**”તિ. “**એત્થા**”તિ પદં નિપાતમત્તં, **એત્થા**તિ વા એતસ્મિં પાઠે. અત્થુદ્ધારનયેન વત્તબ્બં **પુબ્બે વુત્તં ચતુબ્બિધમેવ**. તાવતિંસા, એકચ્ચે ચ ચાતુમહારાજિકા યથાલદ્ધાય સમ્પત્તિયા થાવરભાવાય, આયતિં સોધનાય ચ પઞ્ચ સીલાનિ રક્ખન્તિ, તે તસ્સ વિસોધનત્થં પવારણાસઙ્ગહં કરોન્તિ. તેન વુત્તં “**મહાપવારણાયા**”તિઆદિ.

વસ્સસહસ્સન્તિ મનુસ્સગણનાય વસ્સસહસ્સં.

પન્નપલાસોતિ પતિતપત્તો. **ખારકજાતો**તિ જાતખુદ્દકમકુળો. યે હિ નીલપત્તકા અતિવિય ખુદ્દકા મકુળા, તે ‘‘ખારકા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **જાલકજાતો**તિ તેહિયેવ ખુદ્દકમકુળેહિ જાતજાલકો સબ્બસો જાલો વિય જાતો. કેચિ પન “**જાલકજાતો**તિ એકજાલો વિય જાતો’’તિ અત્થં વદન્તિ. પારિછત્તકો કિર ખારકગ્ગહણકાલે સબ્બત્થકમેવ પલ્લવિકો હોતિ, તે ચસ્સ પલ્લવા પભસ્સરપવાળવણ્ણસમુજ્જલા હોન્તિ, તેન સો સબ્બસો સમુજ્જલન્તો તિટ્ઠતિ. **કુટુમલકજાતો**તિ સઞ્જાતમહામકુળો. **કોરકજાતો**તિ સઞ્જાતસૂચિભેદો સમ્પતિ વિકસમાનાવત્થો. **સબ્બપાલિફુલ્લો**તિ સબ્બસો ફુલ્લિતવિકસિતો.

કન્તનકવાતોતિ દેવાનં પુઞ્ઞકમ્મપચ્ચયા પુપ્ફાનં છિન્દનકવાતો. **કન્તતી**તિ છિન્દતિ. **સમ્પટિચ્છનકવાતો**તિ છિન્નાનં છિન્નાનં પુપ્ફાનં સમ્પટિગ્ગણ્હનકવાતો . **નચ્ચન્તો**તિ નાનાવિધભત્તિં સન્નિવેસવસેન નચ્ચનં કરોન્તો. **અઞ્ઞતરદેવતાન**ન્તિ નામગોત્તવસેન અપ્પઞ્ઞાતદેવતાનં.

રેણુવટ્ટીતિ રેણુસઙ્ઘાતો. **કણ્ણિકં આહચ્ચા**તિ સુધમ્માય કૂટં આહન્ત્વા.

અટ્ઠ દિવસેતિ પઞ્ચમિયા સદ્ધિં પક્ખે ચત્તારો દિવસે સન્ધાય વુત્તં. યથાવુત્તેસુ અટ્ઠસુ દિવસેસુ ધમ્મસ્સવનં નિબદ્ધં તદા પવત્તતીતિ તતો અઞ્ઞદા કારિતં સન્ધાયાહ “**અકાલધમ્મસ્સવનં કારિત**”ન્તિ. ચેતિયે છત્તસ્સ હેટ્ઠા કાતબ્બવેદિકા **છત્તવેદિકા**. ચેતિયં પરિક્ખિપિત્વા પદક્ખિણકરણટ્ઠાનં અન્તોકત્વા કાતબ્બવેદિકા **પુટવેદિકા**. ચેતિયસ્સ કુચ્છિં પરિક્ખિપિત્વા તં સમ્બન્ધમેવ કત્વા કાતબ્બવેદિકા **કુચ્છિવેદિકા**. સીહરૂપપાદકં આસનં **સીહાસનં**. ઉભોસુ પસ્સેસુ સીહરૂપયુત્તં સોપાનં **સીહસોપાનં**.

અત્તમના હોન્તિ અનિયામનકભાવતો. તેનેવાહ “**મહાપુઞ્ઞે પુરક્ખત્વા**”તિઆદિ. **પવારણાસઙ્ગહત્થાય સન્નિપતિતાતિ વેદિતબ્બા** ‘‘તદહુપોસથે પન્નરસે પવારણાય પુણ્ણાય પુણ્ણમાય રત્તિયા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૯૪) વચનતો.

૨૯૫. **નવહિ કારણેહી**તિ ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા અરહ’’ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૭, ૨૫૫) વુત્તેહિ અરહત્તાદીહિ નવહિ બુદ્ધાનુભાવદીપનેહિ કારણેહિ. **ધમ્મસ્સ ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થોતિ તેન સમ્પિણ્ડિતમત્થં દસ્સેન્તો “**ઉજુપ્પટિપન્નતાદિભેદં સઙ્ઘસ્સ ચ સુપ્પટિપત્તિ**”ન્તિ આહ.

અટ્ઠયથાભુચ્ચવણ્ણના

૨૯૬. યથા અનન્તમેવ આનઞ્ચં, ભિસક્કમેવ ભેસજ્જં , એવં યથાભૂતા એવ **યથાભુચ્ચા**તિ પાળિયં વુત્તન્તિ આહ “**યથાભુચ્ચેતિ યથાભૂતે**”તિ. વણ્ણેતબ્બતો કિત્તેતબ્બતો **વણ્ણા**, ગુણા. **કથં પટિપન્નો**તિ હેતુઅવત્થાયં, ફલઅવત્થાયં, સત્તાનં ઉપકારા વત્થાયન્તિ તીસુપિ અવત્થાસુ લોકનાથસ્સ બહુજનહિતાય પટિપત્તિયા કથેતુકમ્યતાપુચ્છા. તથા હિ નં આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના સઙ્ખેપેનેવ દસ્સેન્તો “**દીપઙ્કરપાદમૂલે**”તિઆદિમાહ. તત્થ **અભિનીહરમાનો**તિ અભિનીહારં કરોન્તો. યં પનેત્થ મહાભિનીહારે, પારમીસુ ચ વત્તબ્બં, તં **બ્રહ્મજાલટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૭) વુત્તં એવાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

“**ખન્તિવાદિતાપસકાલે**”તિઆદિ (જા॰ ૧.ખન્તીવાદીજાતક) હેતુઅવત્થાયમેવ અનઞ્ઞસાધારણાય સુદુક્કરાય બહુજનહિતાય પટિપત્તિયા વિભાવનં. યથાધિપ્પેતં હિતસુખં યાય કિરિયાય વિના ન ઇજ્ઝતિ, સાપિ તદત્થા એવાતિ દસ્સેતું “**તુસિતપુરે યાવતાયુકં તિટ્ઠન્તોપી**”તિઆદિ વુત્તં.

ધમ્મચક્કપ્પવત્તનાદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૩; પટિ॰ મ॰ ૩.૩૦) પન નિબ્બત્તિતા બહુજનહિતાય પટિપત્તિ. **આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનમ્પિ** ‘‘એત્તકં કાલં તિટ્ઠામી’’તિ પવત્તિયા બહુજનહિતાય પટિપત્તિ. અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનવસેન બહુજનહિતાય પટિપત્તિ. તેનાહ “**યાવસ્સા**”તિઆદિ. **સેસપદાની**તિ ‘‘બહુજનસુખાયા’’તિઆદીનિ પદાનિ. **પચ્છિમન્તિ** ‘‘અત્થાય હિતાય સુખાયા’’તિ પદત્તયં. **પુરિમસ્સા**તિ તતો પુરિમસ્સ પદત્તયસ્સ. **અત્થો**તિ અત્થનિદ્દેસો.

યદિપિ અતીતેનઙ્ગેન સમન્નાગતા સત્થારો અહેસું, તેપિ પન બુદ્ધા એવાતિ અત્થતો અમ્હાકં સત્થા અનઞ્ઞોતિ આહ “**અતીતેપિ બુદ્ધતો અઞ્ઞં ન સમનુપસ્સામા**”તિ. યથા ચ અતીતે, એવં અનાગતે ચાતિ અયમત્થો નયતો લબ્ભતીતિ કત્વા વુત્તં “**અનાગતેપિ ન સમનુપસ્સામા**”તિ. સક્કો પન દેવરાજા તમત્થં અત્થાપન્નમેવ કત્વા “**ન પનેતરહિ**” ઇચ્ચેવાહ. **કિં સક્કો કથેતીતિ વિચારેત્વા**તિ “નેવ અતીતંસે સમનુપસ્સમા’તિ વદન્તો સક્કો કિં કથેતી”તિ વિચારણં સમુટ્ઠપેત્વા. યસ્મા અતીતે બુદ્ધા અહેસું, અનાગતે ભવિસ્સન્તીતિ નાયમત્થો સક્કેન દેવરાજેન પરિઞ્ઞાતો, તે પન બુદ્ધસામઞ્ઞેન અમ્હાકં ભગવતા સદ્ધિં ગહેત્વા એતરહિ અઞ્ઞસ્સ સબ્બેન સબ્બં અભાવતો તથા વુત્તન્તિ દસ્સેતું “**એતરહી**”તિઆદિ વુત્તં. **સ્વાક્ખાતાદીની**તિ સ્વાક્ખાતપદાદીનિ. **કુસલાદીની**તિ “ઇદં કુસલ”ન્તિઆદીનિ પદાનિ.

ગઙ્ગાયમુનાનં અસમાગમટ્ઠાને ઉદકં ભિન્નવણ્ણં હોન્તમ્પિ સમાગમટ્ઠાને અભિન્નવણ્ણં એવાતિ આહ “**વણ્ણેનપિ સંસન્દતિ સમેતી**”તિ. તત્થ કિર ગઙ્ગોદકસદિસમેવ યમુનોદકં. યથા નિબ્બાનં કેનચિ કિલેસેન અનુપક્કિલિટ્ઠતાય પરિસુદ્ધં, એવં નિબ્બાનગામિનિપટિપદાપિ કેનચિ કિલેસેન અનુપક્કિલિટ્ઠતાય પરિસુદ્ધાવ ઇચ્છિતબ્બા. તેનાહ “**ન હી**”તિઆદિ. યેન પરિસુદ્ધત્થેન નિબ્બાનસ્સ, નિબ્બાનગામિનિયા પટિપદાય ચ આકાસૂપમતા, સો કેનચિ અનુપલેપો, અનુપક્કિલેસો ચાતિ આહ “**આકાસમ્પિ અલગ્ગં પરિસુદ્ધ**”ન્તિ. ઇદાનિ તમત્થં નિદસ્સનેન વિભૂતં કત્વા દસ્સેતું “**ચન્દિમસૂરિયાન**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **સંસન્દતિ** યુજ્જતિ પટિપજ્જિતબ્બતાપટિપજ્જનેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞાનુચ્છવિકતાય.

પટિપદાય ઠિતાનન્તિ પટિપદં મગ્ગપટિપત્તિં પટિપજ્જમાનાનં. **વુસિતવત**ન્તિ બ્રહ્મચરિયવાસં વુસિતવન્તાનં એતેસં. **લદ્ધસહાયો**તિ એતાસં પટિપદાનં વસેન લદ્ધસહાયો. **તત્થ તત્થ** સાવકેહિ સત્થુ કાતબ્બકિચ્ચે. **ઇદં પન** “અદુતિયો”તિઆદિ સુત્તન્તરે આગતવચનં અઞ્ઞેહિ **અસદિસટ્ઠેન વુત્તં**, ન યથાવુત્તસહાયાભાવતો. **અપનુજ્જા**તિ અપનીય વિવજ્જેત્વા. “**અપનુજ્જા**”તિ ચ અન્તોગધાવધારણં ઇદં વચનં એકન્તિકત્તા તસ્સ અપનોદસ્સાતિ વુત્તં “**અપનુજ્જેવા**”તિ.

લબ્ભતીતિ **લાભો**, સો પન ઉક્કંસગતિવિજાનનેન સાતિસયો, વિપુલો એવ ચ ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ “**મહાલાભો ઉપ્પન્નો**”તિ. **ઉસ્સન્નપુઞ્ઞનિસ્સન્દસમુપ્પન્નો**તિ યથાવુત્તકાલં સમ્ભતસુવિપુલઉળારતરપુઞ્ઞાભિસન્દતો નિબ્બત્તો.“ઇમે નિબ્બત્તા, ઇતો પરં મય્હં ઓકાસો નત્થી”તિ ઉસ્સાહજાતો વિય ઉપરૂપરિ વડ્ઢમાનો ઉદપાદિ. સબ્બદિસાસુ હિ યમકમહામેઘો ઉટ્ઠહિત્વા મહામેઘં વિય સબ્બપારમિયો “એકસ્મિં અત્તભાવે વિપાકં દસ્સામા”તિ સમ્પિણ્ડિતા વિય ભગવતો ઇદં લાભસક્કારસિલોકં નિબ્બત્તયિંસુ, તતો અન્નપાનવત્થયાનમાલાગન્ધવિલેપનાદિહત્થા ખત્તિયબ્રાહ્મણાદયો ઉપગન્ત્વા “કહં બુદ્ધો, કહં ભગવા, કહં દેવદેવો, કહં નરાસભો, કહં પુરિસસીહો”તિ ભગવન્તં પરિયેસન્તિ, સકટસતેહિપિ પચ્ચયે આહરિત્વા ઓકાસં અલભમાના સમન્તા ગાવુતપ્પમાણમ્પિ સકટધુરેન સકટધુરં આહચ્ચ તિટ્ઠન્તિ ચેવ અનુબન્ધન્તિ ચ અન્ધકવિન્દબ્રાહ્મણાદયો વિય. સબ્બં ખન્ધકે, તેસુ તેસુ ચ સુત્તેસુ આગતનયેન વેદિતબ્બં. તેનાહ “**લાભસક્કારો મહોઘો વિયા**”તિઆદિ.

પટિપાટિભત્તન્તિ બહૂસુ “દાનં દસ્સામા”તિ આહટપટિપાટિકાય ઉટ્ઠિતેસુ અનુપટિપાટિયા દાતબ્બ ભત્તં.

મત્થકં પત્તો અનઞ્ઞસાધારણત્તા તસ્સ દાનસ્સ. **ઉપાયં આચિક્ખિ** નાગરાનં અસક્કુણેય્યરૂપેન દાનં દાપેતું. સાલકલ્યાણિરુક્ખા રાજપરિગ્ગહા અઞ્ઞેહિ અસાધારણા, તસ્મા તેસં પદરેહિ મણ્ડપો કારિતો, હત્થિનો ચ રાજભણ્ડભૂતા નાગરેહિ ન સક્કા લદ્ધુન્તિ તેહિ છત્તં ધારાપિતં, તથા ખત્તિયધીતાહિ વેય્યાવચ્ચં કારિતં. "**પઞ્ચ આસનસતાની**"તિ ઇદં સાલકલ્યાણિમણ્ડપે પઞ્ઞત્તે સન્ધાય વુત્તં, તતો બહિ પન બહૂનિ પઞ્ઞત્તાનિ અહેસું . **ચતુજ્જાતિયગન્ધં પિસતિ** બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ પૂજનત્થઞ્ચેવ પત્તસ્સ ઉબ્બટનત્થઞ્ચ. **ઉદક**ન્તિ પત્તધોવનઉદકં. **અનગ્ઘાનિ અહેસું** અનગ્ઘરતનાભિસઙ્ખતત્તા.

સત્તધા મુદ્ધા ફલિસ્સતિ અનાદરકારણાદિના. **કાળં ઓલોકેસ્સામી**તિ કાળં એવં અનુપેક્ખિસ્સામિ, તસ્સ ઉપ્પજ્જનકં અનત્થં પરિહરિસ્સામીતિ અત્થો.

કદરિયાતિ થદ્ધમચ્છરિનો પુઞ્ઞકમ્મવિમુખા. **દેવલોકં ન વજન્તિ** પુઞ્ઞસ્સ અકતત્તા, મચ્છરિભાવેન ચ પાપસ્સ પસુતત્તા. **બાલા**તિ દુચ્ચિન્તિતચિન્તનાદિના બાલલક્ખણયુત્તા. **નપ્પસંસન્તિ દાનં** પસંસિતુમ્પિ ન વિસહન્તિ. **ધીરો**તિ ધીતિસમ્પન્નો ઉળારપઞ્ઞો પરેહિ કતં **દાનં અનુમોદમાનો**પિ, **તેનેવ** દાનાનુમોદનેનેવ. **સુખી પરત્થા**તિ પરલોકે કાયિકચેતસિકસુખસમઙ્ગી હોતિ.

વરરોજો નામ તસ્મિં કાલે એકો ખત્તિયો, તસ્સ **વરરોજસ્સ**. **અનવજ્જ…પે॰… ફલેય્ય** અભૂતવાદિભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **અતિરેકપદસહસ્સેન** તિંસાધિકેન અટ્ઠતેય્યગાથાસતેન **વણ્ણમેવ કથેસિ** રૂપપ્પસન્નતાય ચ.

યાવ મઞ્ઞે ખત્તિયાતિ એત્થ **યાવા**તિ અવધિપરિચ્છેદવચનં, **મઞ્ઞે**તિ નિપાતમત્તં, યાવ ખત્તિયા ખત્તિયે અવધિં કત્વા સબ્બે દેવમનુસ્સાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**ખત્તિયા બ્રાહ્મણા**"તિઆદિ. **મદપમત્તો**તિ લાભસક્કારસિલોકમદેન પમત્તો ચેવ તદન્વયેન પમાદેન પમત્તો ચ હુત્વા.

તદન્વયમેવાતિ તદનુગતમેવ. **વાચા…પે॰… સમેતી**તિ વચીકમ્મકાયકમ્માનિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિરુદ્ધાનિ, અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દન્તિ. અજા એવ મિગાતિ અજામિગા, તે **અજામિગે**.

તિણ્ણવિચિકિચ્છો સબ્બસો અતિક્કન્તવિચિકિચ્છાકન્તારો . નનુ ચ સબ્બેપિ સોતાપન્ના તિણ્ણવિચિકિચ્છા, વિગતકથંકથા ચ? સચ્ચમેતં, ઇદં પન ન તાદિસં તિણ્ણવિચિકિચ્છતં સન્ધાય વુત્તં, અથ ખો સબ્બસ્મિં ઞેય્યધમ્મે સબ્બાકારાવબોધસઙ્ખાતસન્નિટ્ઠાનવસેન સબ્બસો નિરાકતં સન્ધાયાતિ દસ્સેન્તો "**યથા હી**"તિ આદિમાહ. **ઉસ્સન્નુસ્સન્નત્તા**તિ પરોપરભાવતો, અયઞ્ચ અત્થો ભગવતો અનેકધાતુનાનાધાતુઞાણબલેનપિ ઇજ્ઝતિ. **સબ્બત્થ વિગતકથંકથો** સબ્બદસ્સાવિભાવતો. સબ્બેસં પરમત્થધમ્માનં સચ્ચાભિસમયવસેન પટિવિદ્ધત્તા વુત્તં "**વોહારવસેના**"તિ વા નામગોત્તાદિવસેનાતિ અત્થો.

પરિયોસિતસઙ્કપ્પોતિ સબ્બસો નિટ્ઠિતમનોરથો. નનુ ચ અરિયમગ્ગેન પરિયોસિતસઙ્કપ્પતા નામ સોળસકિચ્ચસિદ્ધિયા કતકરણીયભાવેન, ન સબ્બઞેય્યધમ્માવબોધેનાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ "**પુબ્બે અનનુસ્સુતેસૂ**"તિઆદિ. સાવકાનં સાવકપારમિઞાણં વિય, હિ પચ્ચેકબુદ્ધાનં પચ્ચેકબોધિઞાણં વિય ચ સમ્માસમ્બુદ્ધાનં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ચતુસચ્ચાભિસમ્બોધપુબ્બકમેવાતિ. **અનનુસ્સુતેસૂ**તિ ન અનુસ્સુતેસુ. **સામ**ન્તિ સયમેવ. પદદ્વયેનાપિ પરતો ઘોસેન વિનાતિ દસ્સેતિ. **તત્થા**તિ નિમિત્તત્થે ભુમ્મં, સચ્ચાભિસમ્બોધનિમિત્તન્તિ

અત્થો. સચ્ચાભિસમ્બોધો ચ અગ્ગમગ્ગવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં. **બલેસુ ચ વસીભાવ**ન્તિ દસન્નં બલઞાણાનં યથારુચિ પવત્તિ. જાતત્તા જાતાતિ સમ્માસમ્બુદ્ધે વદતિ.

૨૯૭. તત્થ તત્થ રાજધાનિઆદિકે **નિબદ્ધવાસં વસન્તો**. તીસુ મણ્ડલેસુ યથાકાલં **ચારિકં ચરન્તો**.

૨૯૮. અસ્સાતિ ફલસ્સ. **તન્તિ** કારણં. દ્વિન્નમ્પિ એકતો ઉપ્પત્તિયા **કારણં નત્થિ**, પગેવ તિણ્ણં, ચતુન્નં વાતિ. ''**એત્થ ચા**''તિઆદિ ''એકિસ્સા લોકધાતુયા''તિ વુત્તલોકધાતુયા પમાણપરિચ્છેદદસ્સનત્થં આરદ્ધં.

યાવતાતિ યત્તકેન ઠાનેન. **પરિહરન્તી**તિ સિનેરું પરિક્ખિપન્તા પરિવત્તન્તિ. **દિસા**તિ દિસાસુ, ભુમ્મત્થે એતં પચ્ચત્તવચનં. **ભન્તિ** દિબ્બન્તિ. **વિરોચના**તિ ઓભાસન્તા, **વિરોચના** વા સોભમાના **ચન્દિમસૂરિયા ભન્તિ**, તતો એવ **દિસા** ચ **ભન્તિ**. **તાવ સહસ્સધા**તિ તત્તકો સહસ્સલોકો.

એત્તકન્તિ ઇમં ચક્કવાળં મજ્ઝે કત્વા ઇમિનાવ સદ્ધિં ચક્કવાળં દસસહસ્સં. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **મહાપદાનવણ્ણનાયં** વુત્તમેવ. **ન પઞ્ઞાયતી**તિ તીસુ પિટકેસુ અનાગતત્તા.

સનઙ્કુમારકથાવણ્ણના

૩૦૦. **વણ્ણેના**તિ રૂપસમ્પત્તિયા. સુવિઞ્ઞેય્યત્તા તં અનામસિત્વા યસસદ્દસ્સેવ અત્થમાહ. **અલઙ્કારપરિવારેના**તિ અલઙ્કારેન ચ પરિવારેન ચ. **પુઞ્ઞસિરિયા**તિ પુઞ્ઞિદ્ધિયા.

૩૦૧. **સમ્પસાદને**તિ સમ્પસાદજનને. સંપુબ્બો ખા-સદ્દો જાનનત્થો ''સઙ્ખાયેતં પટિસેવતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૬૮) વિયાતિ આહ ''**જાનિત્વા મોદામા**''તિ.

ગોવિન્દબ્રાહ્મણવત્થુવણ્ણના

૩૦૪. **યાવ દીઘરત્ત**ન્તિ યાવ પરિમાણતો, અપરિમિતકાલપરિદીપનમેતન્તિ આહ ''**એત્તકન્તિ...પે॰... અતિચિરરત્ત**''ન્તિ. **મહાપઞ્ઞોવ સો ભગવા**તિ તેન બ્રહ્મુના અનુમતિપુચ્છાવસેન દેવાનં વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો ''**મહાપઞ્ઞોવ સો ભગવા. નોતિ કથં તુમ્હે મઞ્ઞથા**''તિ આહ. સયમેવેતં પઞ્હં બ્યાકાતુકામો ''ભૂતપુબ્બં ભો''તિ આદિં આહાતિ સમ્બન્ધો. એવં પન બ્યાકરોન્તેન અત્થતો અયમ્પિ અત્થો વુત્તો નામ હોતીતિ દસ્સેન્તો ''**અનચ્છરિયમેત**''ન્તિ આદિમાહ. **તિણ્ણં મારાન**ન્તિ કિલેસાભિસઙ્ખારદેવપુત્તમારાનં. ''અનચ્છરિયમેત''ન્તિ વુત્તમેવત્થં નિગમનવસેન ''**કિમેત્થ અચ્છરિય**''ન્તિ પુનપિ વુત્તં.

રઞ્ઞો દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકઅત્થાનં પુરો ધાનતો પુરે પુરે સંવિધાનતો **પુરોહિતો**તિ આહ ''**સબ્બકિચ્ચાનિ અનુસાસનપુરોહિતો**''તિ. **ગોવિન્દિયાભિસેકેના**તિ ગોવિન્દસ્સ ઠાને ઠપનાભિસેકેન. તં કિર તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કુલપરમ્પરાગતં ઠાનન્તરં. **જોતિતત્તા**તિ આવુધાનં જોતિતત્તા. **પાલનસમત્થતાયા**તિ રઞ્ઞો, અપરિમિતસ્સ ચ સત્તકાયસ્સ અનત્થતો પરિપાલનસમત્થતાય.

સમ્મા વોસ્સજ્જિત્વાતિ સુટ્ઠુ તસ્સેવાગારવભાવેન વિસ્સજ્જિત્વા નિય્યાતેત્વા. તં તમત્થં કિચ્ચં પસ્સતીતિ **અત્થદસો**.

૩૦૫. ભવનં વડ્ઢનં **ભવો**, ભવતિ એતેનાતિ વા **ભવો**, વડ્ઢિકારણં સન્ધિવસેન મ-કારાગમો, ઓ-કારસ્સ ચ અ-કારાદેસં કત્વા "**ભવમત્થૂ**"તિ વુત્તં. **ભવન્તં જોતિપાલ**ન્તિ પન સામિઅત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ "**ભોતો**"તિ. **મા પચ્ચબ્યાહાસી**તિ મા પટિક્ખિપીતિ અત્થો. સો પન પટિક્ખેપો પટિવચનં હોતીતિ આહ "**મા પટિબ્યાહાસી**"તિ. **અભિસમ્ભોસી**તિ કમ્મન્તાનં સંવિધાને સમત્થો હોતીતિ આહ "**સંવિદહિત્વા**"તિ. ભવાભવં, પઞ્ઞં વિન્દિ પટિલભીતિ **ગોવિન્દો**, મહન્તો ગોવિન્દો **મહાગોવિન્દો**. "**ગો**"તિ હિ પઞ્ઞાયેતં અધિવચનં ગચ્છતિ અત્થે બુજ્ઝતીતિ.

રજ્જસંવિભજનવણ્ણના

૩૦૬. **એકપિતિકા** વેમાતુકા **કનિટ્ઠભાતરો**. **અયં અભિસિત્તો**તિ અયં રેણુ રાજકુમારો પિતુ અચ્ચયેન રજ્જે અભિસિત્તો. **રાજકારકા**તિ રાજપુત્તં રજ્જે પતિટ્ઠાપેતારો.

૩૦૭. મદેન્તીતિ **મદનીયા**તિ કત્તુસાધનતં દસ્સેન્તો "**મદકરા**"તિ આહ. **મદકરણં** પન પમાદસ્સ વિસેસકારણન્તિ વુત્તં "**પમાદકરા**"તિ.

૩૦૮. રેણુસ્સ રજ્જસમીપે દસગાવુતમત્તવિત્થતાનિ હુત્વા અપરભાગે તિયોજનસતં વિત્થતત્તા **સબ્બાનિ છ રજ્જાનિ સકટમુખાનિ પટ્ઠપેસિ**. **વિતાનસદિસં** ચતુરસ્સભાવતો.

૩૧૦. **સહા**તિ ગાથાય પદપરિપૂરણત્થં વુત્તં. તસ્સ અત્થં દસ્સેન્તો "**તેનેવ સહા**"તિ આહ. **સહા**તિ વા અવિનાભાવત્થે નિપાતો, સો સહ આસું સત્ત ભારધાતિ યોજેતબ્બો, તેન તે દેસન્તરે વસન્તા વિચિત્તેન સહભાવિનો અવિનાભાવિનોતિ દીપેતિ. રજ્જભારં ધારેન્તિ અત્તનિ આરોપેન્તિ વહન્તીતિ **ભારધા**.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કિત્તિસદ્દઅબ્ભુગ્ગમનવણ્ણના

૩૧૧. **અનુપુરોહિતે ઠપેસી**તિ અનુપુરોહિતે કત્વા ઠપેસિ, અનુપુરોહિતે વા ઠાને ઠપેસિ. તિસવનં કરોન્તે સન્ધાય "**દિવસસ્સ તિક્ખત્તુ**"ન્તિ વુત્તં. દ્વીસુ સન્ધીસુ સવનં કરોન્તે સન્ધાય "**સાયં, પાતો વા**"તિ વુત્તં. **તતો પટ્ઠાયા**તિ વતચરિયં મત્થકં પાપેત્વા ન્હાતકાલતો પભુતિ.

૩૧૨. **અભિઉગ્ગચ્છી**તિ ઉટ્ઠહિ ઉદપાદિ. **અચિન્તેત્વા**તિ "કથં ખો અહં બ્રહ્મુના સદ્ધિં મન્તેય્ય"ન્તિ અચિન્તેત્વા એવં ચિત્તમ્પિ અનુપ્પાદેત્વા. તેન સમાગમનસ્સેવ અભાવતો **અમન્તેત્વા**. **તં દિસ્વા**તિ તં કરુણાબ્રહ્મવિહારભાવનં બ્રહ્મદસ્સનૂપાયં દિસ્વા ઞાણચક્ખુના.

૩૧૩. **એવ**ન્તિ એવં રઞ્ઞો આરોચેત્વા પટિસલ્લાનં ઉપગતે. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ છન્નં ખત્તિયાનં, સત્તન્નં બ્રાહ્મણમહાસાલાનં , સત્તન્નં નાટકસતાનં, ચત્તારીસાય ચ ભરિયાનં આપુચ્છનવારેસુ.

૩૧૬. **સાદિસિયો**તિ જાતિયા સાદિસિયોતિ આહ "**સમવણ્ણા સમજાતિકા**"તિ.

૩૧૭. **સન્થાગાર**ન્તિ ઝાનમનસિકારેન બહિ વિસટવિતક્કવૂપસમનેન ચિત્તસ્સ સન્થમ્ભનં અગારં, ઝાનસાલન્તિ અત્થો. **ગહિતાવા**તિ ભાવનાનુયોગેન મહાસત્તેન અત્તનો ચિત્તસન્તાને ઉપ્પાદનવસેન ગહિતા એવ. **નત્થિ** ઝાનેનેવ વિક્ખમ્ભિતત્તા. વિસેસતો હિસ્સ કરુણાય ભાવિતત્તા **અનભિરતિ ઉક્કણ્ઠના** નત્થિ, મેત્તાય ભાવિતત્તા **ભયપરિતસ્સના નત્થિ. ઉક્કણ્ઠના**તિ પન બ્રહ્મદસ્સને ઉસ્સુક્કં, **પરિતસ્સના**તિ તદભિપત્થનાતિ આહ "**બ્રહ્મુનો પના**"તિઆદિ.

બ્રહ્મુનાસાકચ્છાવણ્ણના

૩૧૮. **ચિત્તુત્રાસો**તિ ચિત્તસ્સ ઉત્રાસનમત્તં. **કથ**ન્તિ સત્તનિકાયનિવાસટ્ઠાનનામગોત્તાદીનં વસેન કેન પકારેન. તેનાહ "**કિ**"ન્તિઆદિ.

સોતિ યે તે પનકનસનન્તબન્ધસતનસનઙ્કુમારકાલનામકા લોકે પાકટા પઞ્ઞાતા બ્રહ્માનો, તેસુ **સનઙ્કુમારો નામાહન્તિ દસ્સેતિ**.

અગ્ઘન્તિ ગરુટ્ઠાનિયાનં દાતબ્બંઆહારં. **મધુસાક**ન્તિ મધુરાહારં, યં કિઞ્ચિ અતિથિનો દાતબ્બં આહારં ઉપચારવસેન એવં વદતિ. તેનાહ "**મધુસાકં પના**"તિઆદિ. **પુચ્છામા**તિ નિમન્તનવસેન પુચ્છામ.

૩૧૯. મહાસત્તો ચત્તારો બ્રહ્મવિહારે ભાવેત્વા ઠિતોપિ તેસુ ''બ્રહ્મસહબ્યતાય મગ્ગો''તિ અનિબ્બેમતિકતાય "**કઙ્ખી**"તિ અવોચ. કેચિ પન ''તપોકમ્મેન પરિક્ખીણસરીરતાય, બ્રહ્મસમાગમેન ભયાદિસમુપ્પત્તિયા ચ પટિલદ્ધમત્તેહિ બ્રહ્મવિહારેહિ પરિહીનો અહોસિ, તસ્મા અવિક્ખમ્ભિતવિચિકિચ્છતાય 'કઙ્ખી'તિ અવોચા''તિ વદન્તિ. પરસ્સ વેદિયા વિદિતા **પરવેદિયા**, તે પન તસ્સ પાકટા વિભૂતાતિ આહ "**પરસ્સ પાકટેસુ પરવેદિયેસૂ**"તિ. તત્થ કારણમાહ "**પરેન સયં અભિસઙ્ખતત્તા**"તિ. મમાતિ કમ્મં **મમંકારો**, મમત્તન્તિ આહ "**ઇદં મમ...પે॰... તણ્હ**"ન્તિ. ''મમ''ન્તિ કરોતિ એતેનાતિ હિ **મમંકારો**, તથાપવત્તા તણ્હા. **મનુજેસૂ**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં, ન વિસયેતિ આહ "**મનુજેસુ યો કોચી**"તિ. "**એકોદિભૂતો**"તિ પદસ્સ ભાવત્થં તાવ દસ્સેન્તો "**એકીભૂતો**"તિ વત્વા પુન તં વિવરન્તો "**એકો તિટ્ઠન્તો એકો નિસીદન્તો**"તિ આહ. **તાદિસો**તિ એકો હુત્વા પવત્તનકો. **ભૂતો**તિ જાતો. ઝાને અધિમુત્તિ નામ તસ્મિં નિબ્બત્તિતે, અનિબ્બત્તિતે કુતો અધિમુત્તીતિ આહ "**ઝાનં નિબ્બત્તેત્વાતિ અત્થો**"તિ. વિસ્સગન્ધો નામ કોધાદિકિલેસપરિભાવનાતિ તેસં વિક્ખમ્ભનેન **વિસ્સગન્ધવિરહિતો. એતેસુ ધમ્મેસૂ**તિ પબ્બજ્જાનં વિવેકવાસકરુણાબ્રહ્મવિહારાદિધમ્મેસુ.

૩૨૦. **અવિદ્ધા**તિ ન વિદિતવા. **આવરિતા**તિ કુસલાનં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં ઉપ્પત્તિનિવારણેન આવરિતા. **પૂતિકા**તિ બ્યાપન્નચિત્તતાદિના પૂતિભૂતા. કિલેસવસેન દુગ્ગન્ધં વિસ્સગન્ધં **વાયતિ**. નિરયાદિઅપાયેસુ નિબ્બત્તનસીલતાય **આપાયિકા**તિ આહ "**અપાયૂપગા**"તિ. ચોરાદીહિ ઉપદ્દુતસ્સ પવિસિતુકામસ્સ પાકારકવાટપરિખાદીહિ વિય નગરં કોધાદીહિ **નિવુતો પિહિતો બ્રહ્મલોકો અસ્સાતિ નિવુતબ્રહ્મલોકો. પુચ્છતિ** ''કેનાવટા''તિ વદન્તો.

મુસાવાદોવ **મોસવજ્જં** યથા ભિસક્કમેવ ભેસજ્જં. **કુજ્ઝનં** દુસ્સનં. દિટ્ઠાદીસુ અદિટ્ઠાદિવાદિતાવસેન પરેસં વિસંવાદનં **પરવિસંવાદનં**. સદિસં પતિરૂપં દસ્સેત્વા **પલોભનં સદિસં દસ્સેત્વા વઞ્ચનં**. મિત્તાનં વિહિંસનં મેત્તિભેદો **મિત્તદુબ્ભનં**. દળ્હમચ્છરિતા **થદ્ધમચ્છરિયં**. અત્તનિ વિજ્જમાનં નિહીનતં, સદિસતં વા **અતિક્કમિત્વા મઞ્ઞનં**.

પરેસં સમ્પત્તિયા અસહનં **ખીયનં**. અત્તસમ્પત્તિયા નિગૂહનવસેન, પરેહિ સાધારણભાવાસહનવસેન ચ વિવિધા ઇચ્છા રુચિ એતસ્સાતિ **વિવિચ્છા**. કદરિયતાય મુદુકં **મચ્છરિયં**. **યત્થ કત્થચી**તિ સકસન્તકે, પરસન્તકે, હીનાતિકે ચાતિ યત્થ કત્થચિ આરમ્મણે. **લુબ્ભનં** આરમ્મણસ્સ ગહણં અભિગિજ્ઝનં. **મજ્જનં** સેય્યાદિવસેન મદનં સમ્પગ્ગહો. **મુય્હનં** આરમ્મણસ્સ અનવબોધો. **એતેસૂ**તિ એતેસુ યથાવુત્તેસુ કોધાદીસુ સત્તસન્તાનસ્સ કિલિસ્સનતો વિબાધનતો, ઉપતાપનતો ચ કિલેસસઞ્ઞિતેસુ પાપધમ્મેસુ. **યુત્તા** પયુત્તા સમ્પયુત્તા અવિરહિતા.

એત્થ ચાયં બ્રહ્મા મહાસત્તેન આમગન્ધે સુપુટ્ઠો અત્તનો યથાઉપટ્ઠિતે પાપધમ્મે ચુદ્દસહિ પદેહિ વિભજિત્વા કથેસિ, તે પન તાદિસં પવત્તિવિસેસં ઉપાદાય વુત્તાપિ કેચિ પુન વુત્તા, આમગન્ધસુત્તે (સુ॰ નિ॰ ૨૪૨) પન વુત્તાપિ કેચિ ઇધ સબ્બસો ન વુત્તા, એવં સન્તેપિ લક્ખણહારનયેન, તદેકટ્ઠતાય વા તેસં પેત્થ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તેનાહ "**ઇદં પન સુત્ત**"ન્તિઆદિ. **તત્થ આમગન્ધસુત્તેન દીપેત્વા**તિ ઇધ સરૂપતો અવુત્તે આમગન્ધેપિ વુત્તેહિ એકલક્ખણતાદિના આમગન્ધસુત્તેન પકાસેત્વા **કથેતબ્બં** તત્થ નેસં સરૂપતો કથિતત્તા. **આમગન્ધસુત્તમ્પિ ઇમિના દીપેતબ્બં** ઇધ વુત્તાનમ્પિ કેસઞ્ચિ આમગન્ધાનં તત્થ અવુત્તભાવતો. યસ્મા આમગન્ધસુત્તે વુત્તાપિ આમગન્ધા અત્થતો ઇધ સઙ્ગહં સમોસરણં ગચ્છન્તિ, તસ્મા ઇધ વુત્તે પરિહરણવસેન દસ્સેન્તેન યસ્મા ચેત્થ કેચિ અભિધમ્મનયેન અકિલેસસભાવાપિ સત્તસન્તાનસ્સ વિબાધનટ્ઠેન "કિલેસા"તિ વત્તબ્બતં અરહન્તિ, તસ્મા "ચુદ્દસસુ કિલેસેસૂ"તિ વુત્તં.

નિમ્માદં મિલાપનં ખેપનન્તિ આહ "**નિમ્માદેતબ્બા પહાતબ્બા**"તિ. **બુદ્ધતન્તી**તિ બુદ્ધભાવીનં પવેણી, બુદ્ધભાવિનોપિ "બુદ્ધા"તિ વુચ્ચન્તિ યથા "અગમા રાજગહં બુદ્ધો"તિ. **મહાપુરિસસ્સ દળ્હીકમ્મં કત્વા**તિ મહાપુરિસસ્સ "પબ્બજિસ્સામહ"ન્તિ પવત્તચિત્તુપ્પાદસ્સ દળ્હીકમ્મં કત્વા.

રેણુરાજઆમન્તનાવણ્ણના

૩૨૧. મમ મનં હરિત્વાતિ મમ ચિત્તં અપનેત્વા તસ્સ વસેન અવત્તિત્વા.

એકીભાવં ઉપગન્ત્વા વુત્થસ્સાતિ કાયવિવેકપરિબ્રૂહનેન એકીભાવં ઉપગન્ત્વા તપોકમ્મવસેન વુત્થસ્સ. **કુસપત્તેહિ પરિત્થતો**તિ બરિહિસેહિ વેદિયા સમન્તતો સન્થરિતો. **અકાચો**તિ વણો વણસદિસખણ્ડિચ્ચવિરહિતો. તેનાહ "**અકક્કસો**"તિ.

છખત્તિયઆમન્તનાવણ્ણના

૩૨૨. સિક્ખેય્યામાતિ સિક્ખાપેય્યામ, **સિક્ખાપનઞ્ચેત્થ** અત્થિભાવાપાદનન્તિ આહ "**ઉપલાપેય્યામા**"તિ.

૩૨૩. યસ્સ વીરિયારમ્ભસ્સ, ખન્તિબલસ્સ ચ અભાવેન પબ્બજિતાનં સમણધમ્મો પરિપુણ્ણો, પરિસુદ્ધો ચ ન હોતિ, તેસુ વીરિયારમ્ભખન્તિબલેસુ તે તે નિયોજેતું "**આરમ્ભવ્હો**"તિઆદિ વુત્તં.

કરુણાઝાનમગ્ગોતિ કરુણાઝાનસઙ્ખાતો મગ્ગો. **ઉજુમગ્ગો**તિ બ્રહ્મલોકગમને ઉજુભૂતો મગ્ગો. **અનુત્તરો**તિ સેટ્ઠો બ્રહ્મવિહારસભાવતો. તેનાહ "**ઉત્તમમગ્ગો નામા**"તિ. **સબ્ભિ રક્ખિતો** સાધૂહિ યથા પરિહાનિ ન હોતિ, એવં પટિપક્ખદૂરીકરણેન રક્ખિતો ગોપિતો. "સદ્ધમ્મો સબ્ભિ વક્ખિતો"તિ કેચિ પઠન્તિ, તેસં સપરહિતસાધનેન સાધૂહિ બુદ્ધાદીહિ કથિતો પવેદિતોતિ અત્થો.

તઙ્ખણવિદ્ધંસનધમ્મન્તિ યસ્મિં ખણે વિરોધિધમ્મસમાયોગો, તસ્મિંયેવ ખણે વિનસ્સનસભાવં, યો વા સો ગમનસ્સાદાનં દેવપુત્તાનં હેટ્ઠુપરિયેન પટિમુખં ધાવન્તાનં સિરસિ, પાદે ચ બદ્ધખુરધારાસમાગમનતોપિ સીઘતરતાય અતિઇત્તરો પવત્તિક્ખણો, તેનેવ વિનસ્સનસભાવં. **તસ્સ** જીવિતસ્સ. **ગતિ**ન્તિ નિટ્ઠં. **મન્તાય**ન્તિ મન્તેય્યન્તિ વુત્તં હોતીતિ આહ "**મન્તેતબ્બ**"ન્તિ. **કરણત્થે વા ભુમ્મ**ન્તિ ''મન્તાય''ન્તિ ઇદં ભુમ્મં કરણત્થે દટ્ઠબ્બં યથા ''ઞાતાય''ન્તિ. **સબ્બપલિબોધે**તિ સબ્બેપિ કુસલકિરિયાય વિબન્ધે ઉપરોધે.

બ્રાહ્મણમહાસાલાદીનં આમન્તનાવણ્ણના

૩૨૪. અપ્પેસક્ખાતિ અપ્પાનુભાવાતિ આહ "**પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાયા**"તિઆદિ.

ચક્કવત્તિ રાજા વિય સમ્ભાવિતો.

મહાગોવિન્દપબ્બજ્જાવણ્ણના

૩૨૮. સમાપત્તીનં આજાનનં નામ અત્તપચ્ચક્ખતા, સચ્છિકિરિયાતિ આહ "**ન સક્ખિંસુ નિબ્બત્તેતુ**"ન્તિ.

૩૨૯. ઇમિનાતિ ''સરામહ''ન્તિ ઇમિના **પદેન**. ''સરામહ''ન્તિ હિ વદન્તેન ભગવતો મહાબ્રહ્મુના કથિતં ''તથેવ ત''ન્તિ ભગવતા પટિઞ્ઞાતમેવ જાતન્તિ. **ન વટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાય** ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનકથાય અભાવતો. અસતિ પન વટ્ટે નિબ્બિદાય વિરાગાનં અસમ્ભવો એવાતિ આહ "**ન વિરાગાયા**"તિઆદિ. **એકન્તમેવ વટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાય** અનેકાકારવોકારવટ્ટે આદીનવવિભાવનતો.

"**નિબ્બિદાયા**"તિ ઇમિના પદેન **વિપસ્સના** વુત્તા. એસ નયો સેસેસુપિ. **વવત્થાનકથા**તિ વિપસ્સનામગ્ગનિબ્બાનાનં તંતંપદેહિ વવત્થપેત્વા કથા. અયમેત્થ નિપ્પરિયાયકથાતિ આહ "**પરિયાયેન પના**"તિઆદિ.

૩૩૦. પરિપૂરેતુન્તિ ભાવનાપારિપૂરિવસેન પરિપુણ્ણે કાતું, નિબ્બત્તેતુન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મચરિયચિણ્ણકુલપુત્તાન**ન્તિ ચિણ્ણમગ્ગબ્રહ્મચરિયાનં કુલપુત્તાનન્તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન **અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠપેસિ**.

અભિનન્દનં નામ સમ્પટિચ્છનં ''અભિનન્દન્તિ આગત''ન્તિઆદીસુ વિય, તઞ્ચેત્થ અત્થતો ચિત્તસ્સ અત્તમનતાતિ આહ "**ચિત્તેન સમ્પટિચ્છન્તો અભિનન્દિત્વા**"તિ. ''સાધુ સાધૂ''તિ વાચાય સમ્પહંસના **અનુમોદના**તિ આહ "**વાચાય સમ્પહંસમાનો અનુમોદિત્વા**"તિ.

મહાગોવિન્દસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૭. મહાસમયસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૩૩૧. ઉદાનન્તિ રઞ્ઞા ઓક્કાકેન જાતિસમ્ભેદપરિહારનિમિત્તં પવત્તિતં ઉદાનં **પટિચ્ચ. એકોપિ જનપદો રુળ્હિસદ્દેન** “**સક્કા**”**તિ વુચ્ચતી**તિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં **મહાનિદાનવણ્ણનાયં** વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **અરોપિતે**તિ કેનચિ અરોપિતે.

આવરણેનાતિ સેતુના. **બન્ધાપેત્વા**તિ પંસુપલાસપાસાણમત્તિકાખણ્ડાદીહિ આળિં થિરં કારાપેત્વા.

‘‘જાતિં ઘટ્ટેત્વા કલહં વડ્ઢયિંસૂ’’તિ સઙ્ખેપેન વુત્તમત્થં પાકટતરં કાતું “**કોલિયકમ્મકરા વદન્તી**”તિઆદિ વુત્તં.

તીણિ જાતકાનીતિ ફન્દનજાતકપથવીઉન્દ્રિયજાતકલટુકિકજાતકાનિ **દ્વે જાતકાની**તિ રુક્ખધમ્મ વટ્ટકજાતકાનિ.

તેનાતિ ભગવતા. **કલહકારણભાવો**તિ કલહકારણસ્સ અત્થિભાવો.

અટ્ઠાનેતિ અકારણે. **વેરં કત્વા**તિ વિરોધં ઉપ્પાદેત્વા. ‘‘કુઠારિહત્થો પુરિસો’’તિઆદિના **ફન્દનજાતકં કથેસિ**. ‘‘દુદ્દુભાયતિ ભદ્દન્તે’’તિઆદિના **પથવીઉન્દ્રિયજાતકં કથેસિ**. ‘‘વન્દામિ તં કુઞ્જરા’’તિઆદિના **લટુકિકજાતકં કથેસિ**.

‘‘સાધૂ સમ્બહુલા ઞાતી; અપિ રુક્ખા અરઞ્ઞજા;
વાતો વહતિ એકટ્ઠં, બ્રહન્તમ્પિ વનપ્પતિ’’ન્તિ. –

આદિના **રુક્ખધમ્મજાતકં કથેસિ**.

‘‘સમ્મોદમાના ગચ્છન્તિ, જાલં આદાય પક્ખિનો;
યદા તે વિવદિસ્સન્તિ, તદા એહિન્તિ મે વસ’’ન્તિ. –

આદિના **વટ્ટકજાતકં કથેસિ**.

‘‘અત્તદણ્ડા ભયં જાતં, જનં પસ્સથ મેધગં;
સંવેગં કિત્તયિસ્સામિ, યથા સંવિજિતં મયા’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧.૯૪૧);

આદિના **અત્તદણ્ડસુત્તં કથેસિ**.

તંતંપલોભનકિરિયા કાયવાચાહિ પરક્કમન્તિયો “**ઉક્કણ્ઠન્તૂ**”**તિ સાસનં પેસેન્તિ**.

કુણાલદહેતિ કુણાલદહતીરે **પતિટ્ઠાય. પુચ્છિતપુચ્છિતં કથેસિ** (જા॰ ૨.કુણાલજાતક) ‘‘અનુક્કમેન કુણાલસકુણરાજસ્સ પુચ્છનપ્પસઙ્ગેન **કુણાલજાતકં** કથેસ્સામી’’તિ. **અનભિરતિં વિનોદેસિ** ઇત્થીનં દોસદસ્સનમુખેન કામાનં આદીનવોકારસંકિલેસવિભાવનેન.

કોસજ્જં વિધમિત્વા પુરિસથામપરિબ્રૂહનેન “**ઉત્તમપુરિસસદિસેહિ નો ભવિતું વટ્ટતી**”તિ ઉપ્પન્નચિત્તા.

અવિસ્સટ્ઠકમ્મન્તાતિ અરતિવિનોદનતો પટ્ઠાય અવિસ્સટ્ઠસમણકમ્મન્તા, અપરિચત્તકમ્મટ્ઠાનાતિ અત્થો. **નિસીદિતું વટ્ટતી**તિ ભગવા ચિન્તેસીતિ યોજના.

પદુમિનિયન્તિ પદુમસ્સરે. **વિકસિંસુ** ગુણગણવિબોધેન. “**અયં ઇમસ્સ...પે॰... ન કથેસી**”તિ ઇમિના સબ્બેપિ તે ભિક્ખૂ તાવદેવ પટિપાટિયા આગતત્તા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ લજ્જમાના અત્તના પટિવિદ્ધવિસેસં ભગવતો નારોચેસુન્તિ દસ્સેતિ. “**ખીણાસવાન**”ન્તિઆદિના તત્થ કારણમાહ.

ઓસીદમત્તેતિ ભગવતો સન્તિકં ઉપગતમત્તે. **અરિયમણ્ડલે**તિ અરિયસમૂહે. **પાચીનયુગન્ધરપરિક્ખેપતો**તિ યુગન્ધરપબ્બતસ્સ પાચીનપરિક્ખેપતો, ન બાહિરકેહિ ઉચ્ચમાનઉદયપબ્બતતો. **રામણેય્યકદસ્સનત્થ**ન્તિ બુદ્ધુપ્પાદપટિમણ્ડિતત્તા વિસેસતો રમણીયસ્સ લોકસ્સ રમણીયભાવદસ્સનત્થં. **ઉલ્લઙ્ઘિત્વા**તિ ઉટ્ઠહિત્વા. **એવરૂપે ખણે લયે મુહુત્તે**તિ યથાવુત્તે ચન્દમણ્ડલસ્સ ઉટ્ઠિતક્ખણે ઉટ્ઠિતવેલાયં ઉટ્ઠિતમુહુત્તેતિ ઉપરૂપરિ કાલસ્સ વડ્ઢિતભાવદસ્સનત્થં વુત્તં.

તથા તેસં ભિક્ખૂનં જાતિઆદિવસેન ભગવતો અનુરૂપપરિવારિતં દસ્સેન્તો “**તત્થા**”તિ આદિમાહ.

સમાપન્નદેવતાતિ આસન્નટ્ઠાને ઝાનસમાપત્તિ સમાપન્નદેવતા. **ચલિંસૂ**તિ ઉટ્ઠહિંસુ. કોસમત્તં ઠાનં **સદ્દન્તરં**. જમ્બુદીપે કિર આદિતો તેસટ્ઠિમત્તાનિ નગરસહસ્સાનિ ઉપ્પન્નાનિ, તથા દુતિયં, તથા તતિયં, તં સન્ધાયાહ “**તિક્ખત્તું તેસટ્ઠિયા નગરસહસ્સેસૂ**”તિ. તે પન સમ્પિણ્ડેત્વા સતસહસ્સતો પરં અસીતિસહસ્સાનિ, નવસહસ્સાનિ ચ હોન્તિ. **નવનવુતિયા દોણમુખસતસહસ્સેસૂ**તિ નવસતસહસ્સાધિકેસુ નવુતિસતસહસ્સેસુ દોણમુખેસુ. **દોણમુખ**ન્તિ ચ મહાનગરસ્સ આયુપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતં પાદનગરં વુચ્ચતિ. **છન્નવુતિયા પટ્ટનકોટિસતસહસ્સેસૂ**તિ છકોટિઅધિકનવુતિકોટિસતસહસ્સપટ્ટનેસુ. તમ્બપણ્ણિદીપાદીસુ **છપણ્ણાસાય રતનાકરેસુ**. એવં પન નગરદોણિમુખપટ્ટનરતનાકરાદિવિભાગેન કથનં તંતંઅધિવત્થાય વસન્તીનં દેવતાનં બહુભાવદસ્સનત્થં. યદિ દસસહસ્સચક્કવાળેસુ દેવતા સન્નિપતિતા, અથ કસ્મા પાળિયં ‘‘દસહિ ચ લોકધાતૂહી’’તિ વુત્તન્તિ આહ “**દસસહસ્સ...પે॰... અધિપ્પેતા**”તિ, તેન સહસ્સિલોકધાતુ ઇધ ‘‘એકા લોકધાતૂ’’તિ વુત્તાતિ વેદિતબ્બં.

લોહપાસાદેતિ આદિતો કતે લોહપાસાદે. **બ્રહ્મલોકે**તિ હેટ્ઠિમે બ્રહ્મલોકે. યદિ તા દેવતા એવં નિરન્તરા, પચ્છા આગતાનં ઓકાસો એવ ન ભવેય્યાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ “**યથા ખો પના**”તિઆદિ. સુદ્ધાવાસકાયં ઉપપન્ના **સુદ્ધાવાસકાયિકા**, તાસં પન યસ્મા સુદ્ધાવાસભૂમિ નિવાસટ્ઠાનં, તસ્મા વુત્તં “**સુદ્ધાવાસવાસીન**”ન્તિ. **આવાસા**તિ આવાસનટ્ઠાનભૂતા , દેવતા પન ઓરમ્ભાગિયાનં, ઇતરેસઞ્ચ સંયોજનાનં સમુચ્છિન્દનેન સુદ્ધો આવાસો એતેસન્તિ **સુદ્ધાવાસા**.

૩૩૨. **પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતરિ** અઞ્ઞત્થ ઓકાસં અલભમાનો. એવં સેસાપિ. બુદ્ધાનં અભિમુખમગ્ગો **બુદ્ધવીથિ**. યાવ ચક્કવાળા **ઓત્થરિતું** ઓવરિતું **ન સક્કા**. **પહટબુદ્ધવીથિયાવા**તિ બુદ્ધાનં સન્તિકં ઉપસઙ્કમન્તેહિ તેહિ દેવબ્રહ્મેહિ વળઞ્જિતવીથિયાવ. સમિતિ સઙ્ગતિ સન્નિપાતો **સમયો**, મહન્તો સમયો **મહાસમયો**તિ આહ “**મહાસમૂહો**”તિ . પવદ્ધં વનં **પવન**ન્તિ આહ “**વનસણ્ડો**”તિ. **દેવઘટા**તિ દેવસમૂહા.

સમાદહંસૂતિ સમાદહિતં લોકુત્તરસમાધિના સુટ્ઠુ અપ્પિતં અકંસુ, યથાસમાહિતં પન સમાધિના યોજિતં નામ હોતીતિ વુત્તં "**સમાધિના યોજેસુ**"ન્તિ. સબ્બેસં ગોમુત્તવઙ્કાદીનં દૂરસમૂહનિતત્તા **સબ્બે…પે॰… અકરિંસુ**. નયતિ અસ્સે એતેહીતિ **નેત્તાનિ**, યોત્તાનિ. અવીથિપટિપન્નાનં અસ્સાનં વીથિપટિપાદનં રસ્મિગ્ગહણેન પહોતીતિ "સબ્બયોત્તાનિ ગહેત્વા અચોદેન્તો"તિ વત્વા તં પન અચોદનં અવારણં એવાતિ આહ "**અચોદેન્તો અવારેન્તો**"તિ.

યથા ખીલં ભિત્તિયં વા ભૂમિયં વા આકોટિતં દુન્નીહરણં, યથા ચ પલિઘં નગરપ્પવેસનિવારણં, યથા ચ ઇન્દખીલં ગમ્ભીરનેમિ સુનિખાતં દુન્નીહરણં, એવં રાગાદયો સત્તસન્તાનતો દુન્નીહરણા, નિબ્બાનનગરપ્પવેસનિવારણા ચાતિ તે "ખીલં, પલિઘં, ઇન્દખીલ"ન્તિ ચ વુત્તા. **તણ્હાએજાય અભાવેન અનેજા** પરમસન્તુટ્ઠભાવેન ચાતુદ્દિસત્તા **અપ્પટિહતચારિકં ચરન્તિ**.

ગતાસેતિ ગતા એવ, ન પન ગમિસ્સન્તિ પરિનિટ્ઠિતસરણગમનત્તાતિ . લોકુત્તરસરણગમનં અધિપ્પેતન્તિ આહ "**નિબ્બેમતિકસરણગમનેન ગતા**"તિ. **તે** હિ નિયમેન **અપાયભૂમિં ન ગમિસ્સન્તિ, દેવકાયઞ્ચ પરિપૂરેસ્સન્તિ**. યે પન લોકિયેન સરણગમનેન **બુદ્ધં સરણં ગતાસે, ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયભૂમિં**, સતિ ચ પચ્ચયન્તરસમવાયે **પહાય માનુસં દેહં, દેવકાયં પરિપૂરેસ્સન્તી**તિ અયમેત્થ અત્થો.

દેવતાસન્નિપાતવણ્ણના

૩૩૩. **એતેસ**ન્તિ દેવતાસન્નિપાતાનં. **ઇદાની**તિ ઇમસ્મિં કાલે. **બુદ્ધાન**ન્તિ અઞ્ઞેસં બુદ્ધાનં **અભાવા**. **ચિત્તકલ્લતા** ચિત્તમદ્દવં.

કિં પન ભગવતાવ મહન્તે દેવતાસમાગમે તેસં નામગોત્તં કથેતું સક્કાતિ? આમ સક્કાતિ દસ્સેતું "**બુદ્ધા નામ મહન્તા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દિટ્ઠ**ન્તિ રૂપાયતનમાહ, **સુત**ન્તિ સદ્દાયતનં, **મુત**ન્તિ સમ્પત્તગ્ગાહિઇન્દ્રિયવિસયં ગન્ધરસફોટ્ઠબ્બાયતનં, **વિઞ્ઞાત**ન્તિ વુત્તાવસેસં સબ્બં ઞેય્યં, **પત્ત**ન્તિ પરિયેસિત્વા, અપરિયેસિત્વા વા સમ્પત્તં, **પરિયેસિત**ન્તિ પત્તં, અપ્પત્તં વા પરિયિટ્ઠં. **અનુવિચરિતં મનસા**તિ કેવલં મનસા આલોચિતં. **કત્થચિ નીલાદિવસેન વિભત્તરૂપારમ્મણે**તિ અભિધમ્મે (ધ॰ સ॰ ૬૧૫) "નીલં પીતક"ન્તિઆદિના વિભત્તે યત્થ કત્થચિ રૂપારમ્મણે કિઞ્ચિ રૂપારમ્મણં વા ન અત્થીતિ યોજના. **ભેરિસદ્દાદિવસેના**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ય**ન્તિ યં આરમ્મણં. **એતેસ**ન્તિ બુદ્ધાનં.

ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં પાળિયા સમત્થેતું "**યથાહ**"તિઆદિ વુત્તં. તદા જાનનકિરિયાય અપરિયોસિતભાવદસ્સનત્થં "જાનામી"તિ વત્વા યસ્મા યં કિઞ્ચિ નેય્યં નામ, સબ્બં તં ભગવતા અઞ્ઞાતં નામ નત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**તમહં અબ્ભઞ્ઞાસિ**"ન્તિ.

ન ઓલોકેન્તિ પયોજનાભાવતો. **વિપરીતા** "ન કમ્માવરણેન સમન્નાગતા"તિઆદિના નયેન વુત્તા. "યસ્સ મઙ્ગલા સમૂહતા"તિ (સુ॰ નિ॰ ૩૬૨) આરભિત્વા "રાગં વિનયેથ માનુસેસુ દિબ્બેસુ કામેસુ ચા"તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૩૬૩) ચ રાગનિગ્ગહકથાબાહુલ્લતો **સમ્માપરિબ્બાજનીયસુત્તં** રાગચરિતાનં સપ્પાયં, "પિયમપ્પિયભૂતા કલહ વિવાદા પરિદેવસોકા સહમચ્છરા ચા"તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૮૬૯; મહાનિ॰ ૯૮) કલહાદયો યતો દોસતો સમુટ્ઠહન્તિ, સો ચ દોસો યતો પિયભાવતો, સો ચ પિયભાવો યતો છન્દતો સમુટ્ઠહન્તિ, ઇતિ ફલતો,

કારણપરમ્પરતો ચ દોસે આદીનવવિભાવનબાહુલ્લતો **કલહવિવાદસુત્તં** (સુ॰ નિ॰ ૮૬૯; મહાનિ॰ ૯૮) દોસચરિતાનં સપ્પાયં –

“અપ્પઞ્હિ એતં ન અલં સમાય,
દુવે વિવાદસ્સ ફલાનિ બ્રૂમિ;
એતમ્પિ દિસ્વા ન વિવાદયેથ,
ખેમાભિપસ્સં અવિવાદભૂમિ”ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૯૦૨; મહાનિ॰ ૧૩૧) –

આદિના નયેન સમ્મોહવિધમનતો, પઞ્ઞાપરિબ્રૂહનતો ચ **મહાબ્યૂહસુત્તં** મોહચરિતાનં સપ્પાયં –

“પરસ્સ ચે ધમ્મં અનાનુજાનં,
બાલો, મગો હોતિ નિહીનપઞ્ઞો;
સબ્બેવ બાલા સુનિહીનપઞ્ઞા,
સબ્બેવિમે દિટ્ઠિપરિબ્બસાના”તિ. (સુ॰ નિ॰ ૮૮૬; મહાનિ॰ ૧૧૫) –

આદિના નયેન સન્દિટ્ઠિપરામાસિતાપનયનમુખેન સવિસયેસુ દિટ્ઠિગ્ગહણેસુ વિસટવિતક્કવિચ્છિન્દનવસેન પવત્તત્તા **ચૂળબ્યૂહસુત્તં** વિતક્કચરિતાનં સપ્પાયં –

“મૂલં પપઞ્ચસઙ્ખાય (ઇતિ ભગવા),
મન્તા અસ્મીતિ સબ્બં ઉપરુન્ધે;
યા કાચિ તણ્હા અજ્ઝત્તં,
તાસં વિનયા સદા સતો સિક્ખે”તિ. (સુ॰ નિ॰ ૯૨૨; મહાનિ॰ ૧૫૧) –

પપઞ્ચસઙ્ખાય મૂલં અવિજ્જાદિકિલેસજાતં **અસ્મીતિ** પવત્તમાનઞ્ચાતિ **સબ્બં મન્તા** પઞ્ઞાય ઉપરુન્ધેય્ય. **યા કાચિ અજ્ઝત્તં** રૂપતણ્હાદિભેદા **તણ્હા** ઉપ્પજ્જેય્ય, **તાસં વિનયા** વૂપસમાય **સદા સતો** ઉપટ્ઠિતસ્સતિ હુત્વા સિક્ખેય્યાતિ એવમાદિ ઉપદેસસ્સ સદ્ધોવ ભાજનં. તસ્સ હિ સો અત્થાવહોતિ **તુવટ્ટકસુત્તં** સદ્ધાચરિતાનં સપ્પાયં –

“વીતતણ્હો પુરા ભેદા (ઇતિ ભગવા),
પુબ્બમન્તમનિસ્સિતો;
વેમજ્ઝે નુપસઙ્ખેય્યો,
તસ્સ નત્થિ પુરક્ખત”ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૮૫૫; મહાનિ॰ ૮૪) –

યો સરીરભેદતો પુબ્બેવ પહીનતણ્હો, તતો એવ અતીતદ્ધસઞ્ઞિતં પુરિમકોટ્ઠાસં તણ્હાનિસ્સયેન અનિસ્સિતો, વેમજ્ઝે પચ્ચુપ્પન્નેપિ અદ્ધનિ “રત્તો”તિઆદિના ઉપસઙ્ખાતબ્બો, તસ્સ અરહતો તણ્હાદિટ્ઠિપુરક્ખારાનં અભાવા અનાગતે અદ્ધનિ કિઞ્ચિ પુરક્ખતં નત્થીતિ આદિના એવં ગમ્ભીરકથાબાહુલ્લતો **પૂરાભેદસુત્તં** (સુ॰ નિ॰ ૮૫૫; મહાનિ॰ ૮૪) બુદ્ધિચરિતાનં સપ્પાયન્તિ કત્વા વુત્તં “**અથ નેસં સપ્પાયં ...પે॰... વવત્થપેત્વા**”તિ. **મનસાકાસીતિ** એવં ચરિયાય વસેન મનસિ કત્વા પુન તં સદિસં અત્તનો દેસનાનિક્ખેપયોગ્યતાવસેન મનસિ અકાસિ. **અત્તજ્ઝાસયેન નુ ખો જાનેય્યા**તિ પરજ્ઝાસયાદિં અનપેક્ખિત્વા મય્હંયેવ અજ્ઝાસયેન આરદ્ધ દેસનં જાનેય્ય નુ

ખો. **પરજ્ઝાસયેના**તિ સન્નિપતિતાય પરિસાય કસ્સચિ અજ્ઝાસયેન. **અટ્ઠુપ્પત્તિકેના**તિ ઇધ સમુટ્ઠિતઅટ્ઠુપ્પત્તિયા. **પુચ્છાવસેના**તિ કસ્સચિ પુચ્છન્તસ્સ પુચ્છાવસેન. **આરદ્ધદેસનં જાનેય્યાતિ**. "**સચે પચ્ચેકબુદ્ધો ભવેય્યા**"તિ ઇદં ઇમેસં સુત્તાનં દેસનાય પુચ્છા પચ્ચેકબુદ્ધાનં ભારિયા, અવિસયા ચાતિ દસ્સનત્થં વુત્તં. તેનાહ "**સોપિ ન સક્કુણેય્યા**"તિ.

એત્થ ચ યસ્મા ન અનુમતિપુચ્છા, કથેતુકમ્યતાપુચ્છા વા યુત્તા, અથ ખો દિટ્ઠસંસન્દનપુચ્છાસદિસી વા વિમતિચ્છેદનપુચ્છાસદિસી વા પુચ્છા યુત્તા, તાવ પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન પવત્તિતા નામ હોન્તિ, ન યથાધમ્મવસેન, તત્થ યદિ ભગવા તથા સયમેવ પુચ્છિત્વા સયમેવ વિસ્સજ્જેય્ય, સુણન્તીનં દેવતાનં સમ્મોહો ભવેય્ય ''કિં નામેતં ભગવા પઠમં એવમાહ, પુનપિ એવમાહા''તિ, અન્ધકારં પવિટ્ઠા વિય હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં "**એવં પેતા દેવતા ન સક્ખિસ્સન્તિ પટિવિજ્ઝિતુ**''ન્તિ. યથાધમ્મદેસનાયં પન કથેતુકમ્યતાવસેન પુચ્છનેન સમ્મોહો હોતીતિ. **સૂરિયો ઉગ્ગતોતિ** આહ દેવસઙ્ઘો આસન્નતરભાવેન ઓભાસસ્સ વિપુલઉળારભાવતો. **એકિસ્સા લોકધાતુયા**તિ સુત્તે (દી॰ નિ॰ ૩.૧૬૧; મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૯; અ॰ નિ॰ ૧.૨૭૭; વિભ॰ ૮૦૯; નેત્તિ॰ ૫૭; મિ॰ પ॰ ૫.૧.૧) આગતનયેન સબ્બત્થેવ પન અપુબ્બં અચરિમં દ્વે બુદ્ધા ન હોન્તેવ. તેનેવાહ – ''અનન્તાસુ…પે॰… અદ્દસા''તિ.

ગાથાયં **પુચ્છામી**તિ નિમ્મિતબુદ્ધો ભગવન્તં પુચ્છિતું ઓકાસં કારાપેસિ. **મુનિ**ન્તિ બુદ્ધમુનિં . **પહૂતપઞ્ઞ**ન્તિ મહાપઞ્ઞં. **તિણ્ણ**ન્તિ ચતુરોઘતિણ્ણં. **પારઙ્ગત**ન્તિ નિબ્બાનપ્પત્તં, સબ્બસ્સ વા ઞેય્યસ્સ પારં પરિયન્તં ગતં. **પરિનિબ્બુતં** સઉપાદિસેસનિબ્બાનવસેન. **ઠિતત્ત**ન્તિ અવટ્ઠિતચિત્તં લોકધમ્મેહિ અકમ્પનેય્યતાય. **નિક્ખમ્મ ઘરા પનુજ્જ કામે**તિ વત્થુકામે પનૂદિત્વા ઘરાવાસા નિક્ખમ્મ. **કથં ભિક્ખુ સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્યા**તિ સો ભિક્ખુ કથં સમ્મા પરિબ્બજેય્ય ગચ્છેય્ય વિહરેય્ય, અનુપલિત્તો હુત્વા લોકં અતિક્કમેય્યાતિ અત્થો.

૩૩૪. સિલોકં અનુકસ્સામીતિ એત્થ **સિલોકો** નામ પાદસમુદયો, ઇસીહિ વુચ્ચમાના ગાથાતિપિ વુચ્ચતિ. પાદોવ નિયતવણ્ણાનુપુબ્બિકાનં પદાનં સમૂહો, તં **સિલોકં અનુકસ્સામિ** પવત્તયિસ્સામીતિ અત્થોતિ આહ "**અક્ખર…પે॰… પવત્તયિસ્સામી**"તિ. **યત્થા**તિ અધિકરણે ભુમ્મં. આમેડિતલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ "**યેસુ યેસુ ઠાનેસૂ**"તિ. **ભુમ્મા**તિ ભૂમિપટિબદ્ધનિવાસા. **તં તં નિસ્સિતા** તં તં ઠાનં નિસ્સિતવન્તો નિસ્સાય વસમાના, તેહિ સદ્ધિં સિલોકં અનુકસ્સામીતિ અધિપ્પાયો. "**યે સિતા ગિરિગબ્ભર**"ન્તિ ઇમિના તેસં વિવેકવાસં દસ્સેતિ, "**પહિતત્તા સમાહિતા**"તિ ઇમિના ભાવનાભિયોગં.

બહુજના પઞ્ચસતસઙ્ખ્યત્તા. પટિપક્ખાભિભવનતો, તેજુસ્સદતાય ચ **સીહા વિય** પવિવિત્તતાય **નિલીના**. **એકત્ત**ન્તિ એકીભાવં. **ઓદાતચિત્તા હુત્વા સુદ્ધા**તિ અરહત્તમગ્ગાધિગમેન પરિયોદાતચિત્તા હુત્વા સુદ્ધા, ન કેવલં સરીરસુદ્ધિયાવ. **વિપ્પસન્ના**તિ અરિયમગ્ગપ્પસાદેન વિસેસતો પસન્ના. ચિત્તસ્સ આવિલભાવકરાનં કિલેસાનં અભાવેન **અનાવિલા**.

ભિક્ખૂ જાનિત્વાતિ ભિન્નકિલેસે ભિક્ખૂ ''ઇમે દિબ્બચક્ખુના એતે દેવકાયે પસ્સન્તીતિ જાનિત્વા. **સવનન્તે જાતત્તા**તિ ધમ્મસ્સવનપરિયોસાને અરિયજાતિયા જાતત્તા. **ઇદં સબ્બ**ન્તિ ઇદં ''ભિય્યો પઞ્ચસતે''તિઆદિકં સબ્બં.

તદત્થાય વીરિયં કરિંસૂતિ દિબ્બચક્ખુઞાણાભિનીહારવસેન વીરિયં ઉસ્સાહં અકંસુ. તેનાહ ''ન તં તેહી''તિઆદિ. **સત્તરિ**ન્તિ ત-કારસ્સ ર-કારાદેસં કત્વા વુત્તં, સત્તતિન્તિ અત્થો. ''સહસ્સ''ન્તિ પન અનુવત્તતિ,

સત્તતિયોગેન બહુવચનં. તેનાહ “**એકે સહસ્સં. એકે સત્તતિસહસ્સાની**”તિ.

અનન્તન્તિ અન્તરહિતં, તં પન અતિવિય મહન્તં નામ હોતીતિ આહ “**વિપુલ**”ન્તિ.

અવેક્ખિત્વાતિ ઞાણચક્ખુના વિસું વિસું અવેક્ખિત્વા ‘‘વવત્થિત્વાના’’તિપિ પઠન્તિ, સો એવત્થો. તં અવેક્ખનં નિચ્છયકરણં હોતીતિ આહ “**વવત્થપેત્વા**”તિ. પુબ્બે વુત્તગાથાસુ તતિયગાથાય પચ્છિમદ્ધં, ચતુત્થગાથાય પુરિમદ્ધઞ્ચ સન્ધાયાહ “**પુબ્બે વુત્તગાથમેવા**”તિ.

વિજાનનમ્પિ દસ્સનં એવાતિ આહ “**પસ્સથ ઓલોકેથા**”તિ. વાચાયતપવત્તિતભાવતો ‘‘અનુપટિપાટિયાવ કિત્તયિસ્સામી’’તિ વદતિ.

૩૩૫. સત્ત સહસ્સાનિ સઙ્ખાયાતિ **સત્ત સહસ્સા. યક્ખાયેવા**તિ યક્ખજાતિકા એવ. **આનુભાવસમ્પન્ના**તિ મહેસક્ખા. **ઇદ્ધિમન્તો**તિ વા મહાનુભાવા. **જુતિમન્તો**તિ મહપ્પભા. **વણ્ણવન્તો**તિ અતિક્કન્તવણ્ણા. **યસસ્સિનો**તિ મહાપરિવારા ચેવ પત્થટકિત્તિસદ્દા ચ. **સમિતિ**-સદ્દો સમીપત્થોતિ અધિપ્પાયેનાહ “**ભિક્ખૂનં સન્તિક**”ન્તિ.

હેમવતપબ્બતેતિ હિમવતો સમીપે ઠિતપબ્બતે.

એતે સબ્બેપીતિ એતે સત્તસહસ્સા કાપિલવત્થવા, છસહસ્સા હેમવતા, તિસહસ્સા સાતાગિરાતિ યથાવુત્તા **સબ્બેપિ સોળસસહસ્સા**.

રાજગહનગરેતિ રાજગહનગરસ્સ સમીપે. **ત**ન્તિ કુમ્ભીરં.

૩૩૬. કામં પાચીનદિસં પસાસતિ, તથાપિ **ચતૂસુપિ દિસાસુ** સપરિવારદીપેસુ ચતૂસુપિ મહાદીપેસુ **ગન્ધબ્બાનં જેટ્ઠકો**, કથં? **સબ્બે તે તસ્સ વસે વત્તન્તિ. કુમ્ભણ્ડાનં અધિપતી**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

તસ્સાપિ વિરુળ્હસ્સ. **તાદિસાયેવા**તિ ધતરટ્ઠસ્સ પુત્તસદિસા એવ પુથુત્થતો, નામતો, બલતો, ઇદ્ધિઆદિવિસેસતો ચ.

સબ્બસઙ્ગાહિકવસેનાતિ દસસહસ્સિલોકધાતુયા પચ્ચેકં ચત્તારો ચત્તારો મહારાજાનોતિ તેસં સબ્બેસં સઙ્ગણ્હનવસેન. તેનાહ “**અયઞ્ચેત્થા**”તિઆદિ.

ચતુરો દિસાતિ ચતૂસુ દિસાસુ. **ચતુરો દિસા જલમાના** સમુજ્જલન્તા ઓભાસેન્તા. યદિ એવં મહતિયા પરિસાય આગતાનં કથં કાપિલવત્થવે વને ઠિતાતિ આહ “**તે પના**”તિઆદિ.

૩૩૭. તેસં મહારાજાનં દાસાતિ યોજના. માયાય યુત્તા, તસ્મા **માયાવિનો**. વઞ્ચનં એતેસુ અત્થિ, વઞ્ચને વા નિયુત્તાતિ **વઞ્ચનિકા. કેરાટિયસાઠેય્યેના**તિ નિહીનસઠેન કમ્મેન. માયા એતેસં અત્થીતિ માયા, તે ચ પરેસં વઞ્ચનત્થં યેન માયાકરણેન “**માયા**”તિ વુત્તા, તં દસ્સેન્તો “**માયાકારકા**”તિ આહ.

એત્તકા દાસાતિ એત્તકા કુટેણ્ડુઆદિકા નિઘણ્ડુપરિયોસાના અટ્ઠમહારાજાનં દાસા.

દેવરાજાનોતિ દેવા હુત્વા તંતંદેવકાયસ્સ રાજાનો. ચિત્તો ચ સેનો ચ ચિત્તસેનો ચાતિ તયો એતે દેવપુત્તા પાળિયં એકસેસનયેન વુત્તાતિ આહ "**ચિત્તો ચા**"તિઆદિ.

ભિક્ખુસઙ્ઘો સમિતો સન્નિપતિતો એત્થાતિ **ભિક્ખુસઙ્ઘસમિતિ**, ઇમં વનં.

૩૩૮. નાગસદહવાસિકાતિ નાગસદહનિવાસિનો. તત્થેકો કિર નાગરાજા, ચિરકાલં વસતો તસ્સ પરિસા મહતી પરમ્પરાગતા અત્થિ, તં સન્ધાયાહ "**તચ્છકનાગપરિસાયા**"તિ.

યમુનવાસિનોતિ યમુનાયં વસનકનાગા. **નાગવોહારેના**તિ હત્થિનાગવોહારેન.

વુત્તપ્પકારેતિ કમ્બલસ્સતરે ઠપેત્વા ઇતરે વુત્તપ્પકારનાગા. **લોભાભિભૂતા**તિ આહારલોભેન અભિભૂતા. **દિબ્બાનુભાવતા**તિ દિબ્બાનુભાવતો, દિબ્બાનુભાવહેતુ વા **દિબ્બા**. "**ચિત્રસુપણ્ણા**"**તિ નામં** વિચિત્રસુન્દરપત્તવન્તતાય.

ઉપવ્હયન્તાતિ ઉપેચ્ચ કથેન્તા. કાકોલૂકઅહિનકુલાદયો વિય અઞ્ઞમઞ્ઞં જાતિસમુદાગતવેરાપિ સમાના **મિત્તા વિય…પે॰… હટ્ઠતુટ્ઠચિત્તા** અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિન્તિ અધિપ્પાયો. **બુદ્ધંયેવ તે સરણં ગતા** "બુદ્ધાનુભાવેનેવ મયં અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં મેત્તિં પટિલભિમ્હા"તિ.

૩૩૯. ભાતરોતિ મેથુનભાતરો. તેનાહ "**સુજાય અસુરકઞ્ઞાય કારણા**"તિ.

તેસૂતિ અસુરેસુ. **કાલકઞ્ચા**તિ એવં નામા. **મહાભિસ્મા**તિ ભિંસનકમહાસરીરા. **અભબ્બા**તિ સમ્મત્તનિયામં ઓક્કમિતું ન ભબ્બા અચ્છન્દિકત્તા તાદિસસ્સ છન્દસ્સેવ અભાવતો.

બલિનો મહાઅસુરસ્સ અબ્ભતીતત્તા તસ્સ પુત્તે એવ કિત્તેન્તો ભગવા "**સતઞ્ચ બલિપુત્તાન**"ન્તિ આદિમાહ. સો કિર સુખુમં અત્તભાવં માપેત્વા ઉપગચ્છિ.

૩૪૦. કમ્મં કત્વાતિ પરિકમ્મં કત્વા. **નિબ્બત્તા**તિ ઉપચારજ્ઝાનેન નિબ્બત્તા. અપ્પનાઝાનેન પન નિબ્બત્તા બ્રહ્માનો હોન્તિ, તે પરતો વક્ખતિ "સુબ્રહ્મા"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૩૪૧), અયઞ્ચ કામાવચરદેવતા વુચ્ચતિ. તેનેવાહ – "**મેત્તાકરુણાકાયિકાતિ મેત્તાઝાને ચ કરુણાઝાને ચ પરિકમ્મં કત્વા નિબ્બત્તદેવા**"તિ. **મેત્તાઝાને કરુણાઝાને**તિ મેત્તાઝાનનિમિત્તં કરુણાઝાનનિમિત્તં, તદત્થન્તિ અત્થો.

તે આપોદેવાદયો યથાસકં વગ્ગવસેન ઠિતત્તા **દસધા ઠિતા**. યાવ કરુણાકાયિકા દસ **દેવકાયા**. **નાનત્તવણ્ણા**તિ નાનાસભાવવણ્ણવન્તો.

વેણ્ડુદેવતાતિ વેણ્ડુ નામ દેવતા, એવં **સહલિ દેવતા**. અસમદેવતા, યમકદેવતાતિ "દ્વે અયનિયો"તિ વદન્તિ, તપ્પમુખા દ્વે દેવનિકાયાતિ. **ચન્દસ્સૂપનિસા દેવા** ચન્દસ્સ ઉપનિસ્સયતો વત્તમાના તસ્સ પુરતો ચ પચ્છતો ચ પસ્સતો ચ ધાવનકદેવા. તેનાહ "**ચન્દનિસ્સિતકા દેવા**"તિ. **સૂરિયસ્સૂપનિસા**, **નક્ખત્તનિસ્સિતા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. કેવલં વાતવાયનહેતવો દેવતા **વાતવલાહકા**. તથા કેવલં અબ્ભપટલસઞ્ચરણહેતવો

અબ્ભવલાહકા. ઉણ્હપ્પવત્તિહેતવો **ઉણ્હવલાહકા**. વસ્સવલાહકા પન પજ્જુન્નસદિસાતિ. તે ઇધ ન વુત્તા. વસુદેવતા નામ એકો દેવનિકાયો, તેસં પુબ્બઙ્ગમત્તા **વાસવો**, સક્કો.

દસેતેતિ એતે વેણ્ડુદેવતાદયો વાસવપરિયોસાના દસ દેવકાયા.

ઇમાનીતિ ''જલમગ્ગી''તિ ચ ''સિખારિવા''તિ ચ ઇમાનિ **તેસં નામાનિ**. કેચિ પન મ-કારો પદસન્ધિકરો ''જલા''તિ ચ ''અગ્ગી''તિ ચ ''સિખારિવા''તિ ચ ઇમાનિ તેસં નામાનીતિ વદન્તિ. **એતે**તિ તેસુ એવ ''અરિટ્ઠકા, રોજા''તિ ચ વુત્તદેવેસુ એકચ્ચે,**ઉમાપુપ્ફનિભાસિનો** વણ્ણતો ઉમાપુપ્ફસદિસાતિ એવમત્થો ગહેતબ્બો, અઞ્ઞથા એકાદસ દેવકાયા સિયું.

દસેતેતિ એતે દસ સહભૂદેવાદયો વાસવનેસિપરિયોસાના દસ દેવકાયા. તેનેવ નિકાયભેદવસેન દસધાવ આગતા.

"**સમાના**"તિઆદિ તેસં દેવાનં નિકાયસમુદાયગતં નામં. એવં સેસાનમ્પિ.

દસેતેતિ એતે સમાનાદિકા મહાપારગપરિયોસાના દસ દેવકાયા. તેનેવ નિકાયભેદેન દસધા આગતા.

સુક્કાદયો તયો દેવકાયા. **પામોક્ખદેવા**તિ પમુખા પધાનભૂતા દેવા.

દિસાતિ દિસાસુ. **દેવો**તિ મેઘો. **દસેતે**તિ એતે સુક્કાદયો પજ્જુન્નપરિયોસાના દસ દેવકાયા, તે દેવનિકાયભેદેન **દસધા આગતા**.

દસેતેતિ એતે ખેમિયાદયો પરનિમ્મિતપરિયોસાના દસ દેવકાયા, તે દેવનિકાયભેદેન **દસધાવ આગતા**. તત્થ ''ખેમિયા, કટ્ઠકાદયો ચ પચ્ચાપિ સદેવકાયા તાવતિંસકાયિકા''તિ વદન્તિ. **નામન્વયેના**તિ નામાનુગમેન ''આપોદેવતા''તિઆદિનામસભાગેન. તેનેવાહ "**નામભાગેન નામકોટ્ઠાસેના**"તિ. **સબ્બા દેવતા**તિ દસસહસ્સિલોકધાતૂસુ સબ્બાપિ દેવતા. **નિદ્દિસતિ** તંતંનામસભાગેન એકજ્ઝં કત્વા.

પવુત્થાતિ પવાસં ગતા વિય અપેતાતિ આહ "**વિગતા**"તિ. પવુત્થા વા પકારતો વુત્થા વુસિતા, તેન જાતિ વુસિતબ્બા અસ્સાતિ **પવુટ્ઠજાતિ**. **કાળકભાવા** સંકિલેસધમ્મા, સબ્બસો તદભાવતો **કાળકભાવાતીતં દસબલં**. લઞ્છનાભાવેન વા **અસિતાતિગો** કાળકભાવાતીતાય સિરિયા ચન્દો, તાદિસં ચન્દં વિય **સિરિયા વિરોચમાનં**.

૩૪૧. એકો બ્રહ્માતિ સગાથકવગ્ગે (સં॰ નિ॰ ૧.૯૮) આગતો સુબ્રહ્મદેવપુત્તો. બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિત્વા હેટ્ઠિમેસુ પતિટ્ઠિતા **અરિયબ્રહ્માનો**, ન સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનો. **તિસ્સમહાબ્રહ્મા** પુથુજ્જનો, યો અપરભાગે મનુસ્સેસુ નિબ્બત્તિત્વા મોગ્ગલિપુત્તતિસ્સત્થેરો જાતો.

સહસ્સં બ્રહ્મલોકાનન્તિ બ્રહ્મલોકો એતેસન્તિ બ્રહ્મલોકા, બ્રહ્માનો, તેસં બ્રહ્મલોકાનં સહસ્સં સત્તલોકપરિયાયો ચાયં લોકસદ્દોતિ આહ "**મહાબ્રહ્માનં સહસ્સં આગત**"ન્તિ. અનન્તરગાથાયં ''આગતા''તિ વુત્તપદમેવ અત્થવસેન વદતિ. **યત્થા**તિ યસ્મિં બ્રહ્મસહસ્સે. **અઞ્ઞે બ્રહ્મે**તિ તદઞ્ઞે બ્રહ્માનો. **અભિભવિત્વા તિટ્ઠતિ** વણ્ણેન, યસસા આયુના ચ.

ઇસ્સરાતિ તેનેવ વસપવત્તનેન સેસબ્રહ્માનં અધિપતિનો.

૩૪૨. કાળકધમ્મસમન્નાગતો **કાળકસ્સ** પાપિમસ્સ **મારસ્સ બાલભાવં પસ્સથ**, યો અત્તનો અવિસયે નિરત્થકં પરક્કમિતું વાયમતિ.

વીતરાગભાવાવહસ્સ ધમ્મસ્સવનસ્સ અન્તરાયકરણેન અવીતરાગા રાગેન બદ્ધા એવ નામ હોન્તીતિ વુત્તં “**રાગેન બદ્ધં હોતૂ**”તિ.

ભયાનકં સરઞ્ચ કત્વાતિ ભેરવં મહન્તં સદ્દં સમુટ્ઠપેત્વા.

ઇદાનિ તં સદ્દં ઉપમાય દસ્સેન્તો “**યથા**”તિ આદિમાહ. **કઞ્ચી**તિ તસ્મિં સમાગમે કઞ્ચિ દેવતં, માનુસકં વા અત્તનો **વસે વત્તેતું અસક્કોન્તો અસયંવસે** સયઞ્ચ ન અત્તનો વસે ઠિતો. તેનાહ “**અસયંવસી**”તિઆદિ.

૩૪૩. “**વીતરાગેહી**”તિ દેસનાસીસમેતં. સબ્બાયપિ હિ તત્થ સમાગતપરિસાય મારસેના અપક્કન્તાવ. **નેસં લોમમ્પિ ઇઞ્જયું** તેસં લોમમત્તમ્પિ ન ચાલેસું, કુતો અન્તરાયકરણં. ઇતિ યત્તકા તત્થ વિસેસં અધિગચ્છિંસુ, તેસં સબ્બેસમ્પિ અન્તરાયાકરણવસેન અત્થો વિભાવેતબ્બો, વીતરાગગ્ગહણેન વા સરાગવીતરાગવિભાવિનો ચ તત્થ સઙ્ગહિતાતિ વેદિતબ્બં. **મારો ઇમં ગાથં અભાસિ** અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો. કથઞ્હિ નામ તાવ ઘોરતરં મહતિં વિભિંસકં મયિ કરોન્તેપિ સબ્બે પિમે નિબ્બિકારા સમાહિતા એવ. કસ્મા? વિજિતાવિનો ઇમે ઉત્તમપુરિસાતિ. તેનાહ “**સબ્બે**”તિઆદિ. યાદિસો અરિયાનં ધમ્મનિસ્સિતો પમોદો, ન કદાચિ તાદિસો અનરિયાનં હોતીતિ ‘‘સાસને ભૂતેહિ અરિયેહિ’’ ઇચ્ચેતં વુત્તં. વિ-સદ્દેન વિના કેવલોપિ સુત-સદ્દો વિખ્યાતત્થવચનો હોતિ ‘‘સુતધમ્મસ્સા’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૫; ઉદા॰ ૧૧) વિયાતિ આહ “**જને વિસ્સુતા**”તિ.

દૂરેતિ દૂરે પદેસે. દહરસ્સ અન્તરાયં પરિહરન્તી “**ન સક્કા ભન્તે સકલં કાયં દસ્સેતુ**”ન્તિ અવોચાતિ.

મહાસમયસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૮. સક્કપઞ્હસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૩૪૪. અમ્બસણ્ડાનં અદૂરભવત્તા એકોપિ સો બ્રાહ્મણગામો “**અમ્બસણ્ડા**”**ત્વેવ** બહુવચનવસેન **વુચ્ચતિ**, યથા ‘‘વરણા નગર’’ન્તિ. વેદિ એવ વેદિકો, વેદિકો એવ વેદિયો ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા, તસ્મિં **વેદિયકે**. તેનાહ “**મણિવેદિકાસદિસેના**”તિઆદિ, ઇન્દનીલાદિમણિમયવેદિકાસદિસેનાતિ અત્થો. **પુબ્બેપી**તિ લેણકરણતો પુબ્બે, ગુહારૂપેન ઠિતા, દ્વારે ઇન્દસાલરુક્ખવતી ચ, તસ્મા ‘‘ઇન્દસાલગુહા’’તિ વુત્તા પુરિમવોહારેન.

ઉસ્સુક્કં વુચ્ચતિ અભિરુચિ, તં પન બુદ્ધદસ્સનકામતાવસેન, તથા ઉસ્સાહનવસેન ચ પવત્તિયા “**ધમ્મિકો ઉસ્સાહો**”તિ વુત્તં. **સક્કેન સદિસો…પે॰… નત્થી**તિ. યથાહ ‘‘અપ્પમાદેન મઘવા, દેવાનં સેટ્ઠતં ગતો’’તિ (ધ॰ પ॰ ૩૦). **પરિત્તકેના**તિ અપરાપરં બહું પુઞ્ઞકમ્મં અકત્વા અપ્પમત્તકેનેવ **પુઞ્ઞકમ્મેન**.

સક્કોપિ કામં મહાપુઞ્ઞકતભીરુત્તાનો હોતિ, સાતિસયાય પન દિબ્બસમ્પત્તિયા વિયોગહેતુકેન સોકેન દિગુણિતેન મરણભયેન સંતજ્જિતો જાતો. તેનાહ “**સક્કો પન મરણભયાભિભૂતો અહોસી**”તિ.

દિબ્બચક્ખુના દેવતાનં દસ્સનં નામ પટિવિજ્ઝનસદિસન્તિ આહ “**પટિવિજ્ઝી**”તિ. **પાટિયેક્કો વોહારો**તિ આવેણિકો પિયસમુદાહારો. મરિસનિયસમ્પત્તિકાતિ **મારિસા**. તેસઞ્હિ સમ્પત્તિયો મહાનુભાવતાય સહન્તિ ઉપટ્ઠહન્તિ, અઞ્ઞે અયોનિસોમનસિકારતાય ચેવ અપ્પહુકાય ચ ન સહન્તિયેવ, સા પન નેસં મરિસનિયસમ્પત્તિકતા દુક્ખવિરહિતાયાતિ વુત્તં “**નિદ્દુક્ખાતિપિ વુત્તં હોતી**”તિ. **એકકો** વાતિ દેવપરિસાય વિના આગતત્તા વુત્તં, માતલિઆદયો પન તાદિસા સહાયા તદાપિ અહેસુંયેવ. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘અપિ ચાયં આયસ્મતો ચક્કનેમિસદ્દેન તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠિતો’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૫૨). **ઓકાસં નાકાસિ** સક્કસ્સ ઞાણપરિપાકં આગમેન્તો, અઞ્ઞેસઞ્ચ બહૂનં દેવાનં ધમ્માભિસમયં ઉપપરિક્ખમાનો. **સો**તિ સક્કો.

એવન્તિ વચનસમ્પટિચ્છને નિપાતોતિ આહ “**એવં હોતૂ**”તિઆદિ. **ભદ્દંતવા**તિ પન સક્કં ઉદ્દિસ્સ નેસં આસિ વાદો.

૩૪૫. વલ્લભો…પે॰… ધમ્મં સુણાતીતિ અયમત્થો ગોવિન્દસુત્તાદીહિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૯૪) દીપેતબ્બો. **ઇમિના કતોકાસે**તિ ઇમિના પઞ્ચસિખેન કતોકાસે ભગવતિ.

અનુચરિયન્તિ અનુચરણભાવં, તં પનસ્સ અનુચરણં નામ સદ્ધિં ગમનમેવાતિ આહ “**સહચરણં એકતો ગમન**”ન્તિ.

સોવણ્ણમયન્તિ સુવણ્ણમયં. **પોક્ખર**ન્તિ વીણાય દોણિમાહ. **દણ્ડો**તિ વીણદણ્ડો. **વેઠકા**તિ તન્તીનં બન્ધનાય ચેવ ઉપ્પીળનાય ચ ધમેતબ્બા વેઠકા. **પત્તક**ન્તિ પોક્ખરં. **સમપઞ્ઞાસમુચ્છના મુચ્છેત્વા**તિ યથા સમપઞ્ઞાસમુચ્છના કમતો તત્થ સંમુચ્છનં કાતું સક્કા, એવં તં સજ્જેત્વાતિ અત્થો. ‘‘સમપઞ્ઞાસમુચ્છના સંમુચ્છેત્વા’’તિ ચ ઇદં દેવલોકે નિયતં વીણાવાદનવિધિં સન્ધાય વુત્તં. મનુસ્સલોકે પન એકવીસતિ મુચ્છના. તેનેવાહ **વીણોપમસુત્તવણ્ણનાયં** –

“સત્ત સરા તયો ગામા, મુચ્છના એકવીસતિ;
તાના ચેકૂનપઞ્ઞાસ, ઇચ્ચેતે સરમણ્ડલા”તિ. (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૫૫; સારત્થ॰ ટી॰ ૩.૨૪૩);

તત્થ છજ્જો, ઉસભો, ગન્ધારો, મજ્ઝિમો, પઞ્ચમો, ધેવતો, નિસાદોતિ એતે **સત્ત સરા**. છજ્જગામો, મજ્ઝિમગામો, સાધારણગામોતિ **તયો ગામા**, સરસમૂહાતિ અત્થો. મનુસ્સલોકે વાદનવિધિના એકેકસ્સેવ ચ સરસ્સ વસેન તયો તયો મુચ્છના કત્વા **એકવીસતિ મુચ્છના**. એકેકસ્સેવ ચ સરસ્સ સત્ત સત્ત તાનભેદા, યતો સરસ્સ મન્દતરવવત્થાનં હોતિ, તે **એકૂનપઞ્ઞાસ તાનવિસેસા**તિ, તિસ્સો દુવે ચતસ્સો, ચતસ્સો તિસ્સો દુવે ચતસ્સોતિ **દ્વાવીસતિ સુતિ**ભેદા ઇચ્છિતા, અયં પન એકેકસ્સ સરસ્સ વસેન સત્ત સત્ત મુચ્છના, અન્તરસરસ્સ ચ એકાતિ સમપઞ્ઞાસાય મુચ્છનાનં યોગ્યભાવેન વીણં વજ્જેસિ. તેન વુત્તં “સમપઞ્ઞાસ મુચ્છના સંમુચ્છેત્વા”તિ. સેસદેવે જાનાપેન્તો સક્કસ્સ ગમનકાલન્તિ યોજના.

૩૪૬. **અતિરિવા**તિ ર-કારો પદસન્ધિકરો, અતીવ અતિવિયાતિ વુત્તં હોતિ. **પકતિ** ...પે॰... **અગમાસિ** મરણભયસંતજ્જિતત્તા તરમાનરૂપો. તેનેવાહ “**નનુ ચા**”તિઆદિ.

૩૪૭. બુદ્ધા નામ મહાકારુણિકા, સદેવકસ્સ લોકસ્સ હિતસુખત્થાય એવ ઉપ્પન્ના, તે કથં અત્થિકેહિ દુરુપસઙ્કમાતિ આહ “**અહં સરાગો**”તિઆદિ. **તદન્તરં પટિસલ્લીના**તિ યેન અન્તરેન યેન ખણેન ઉપસઙ્કમેય્ય, તદન્તરં પટિસલ્લીના ઝાનં સમાપન્ના. તદન્તર-સદ્દો વા “એતરહી”તિ ઇમિના સમાનત્થોતિ આહ “**સમ્પતિ પટિસલ્લીના વા**”તિ.

પઞ્ચસિખગીતગાથાવણ્ણના

૩૪૮. **સાવેસી**તિ યથાધિપ્પેતમુચ્છનં પટ્ઠપેત્વા વીણં વાદેન્તો તંતંઠાનુપ્પત્તિયા પાકટીભૂતમન્દતાવવત્થં દસ્સેન્તો સુમધુરકોમલમધુપાનમત્તમધુકારવિરુતાપહાસિનિલક્ખણો પસન્નભાની સમરવં તન્તિસ્સરં સાવેસિ.

“સક્યપુત્તોવ ઝાનેન, એકોદિ નિપકો સતો;
અમતં મુનિ જિગીસાનો....

યથાપિ મુનિ નન્દેય્ય, પત્વા સમ્બોધિં ઉત્તમ”ન્તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૪૮);

ચ એવં **બુદ્ધૂપસઞ્હિતા**. બુદ્ધૂપસઞ્હિતા પન બુદ્ધાનં ધમ્મસરીરં આરબ્ભ નિસ્સયં કત્વા પવત્તિતાતિ આહ “ધમ્મો અરહતાં ઇવા”તિ. ધમ્મૂપસઞ્હિતા, અરહત્તૂપસઞ્હિતા ચ વેદિતબ્બા.

સૂરિયસમાનસરીરાતિ સૂરિયસમાનપ્પભાસરીરા. તેનાહ “**તસ્સા કિરા**”તિઆદિ. યસ્મા તિમ્બરુનો ગન્ધબ્બદેવરાજસ્સ સૂરિયવચ્છ સા અઙ્કે જાતા, તસ્મા આહ “**યં તિમ્બરું દેવરાજાનં નિસ્સાય ત્વં જાતા**”તિ. કલ્યાણઙ્ગતાય “**કલ્યાણી**”તિ વુત્તાતિ આહ “**સબ્બઙ્ગસોભના**”તિ.

રાગાવેસવસેન પુબ્બે વુત્તા ગાથા ઇદાનિપિ **તમેવ આરબ્ભ** પુરતો ઠિતં વિય **આલપન્તો વદતિ**.

થનુદરન્તિ પયોધરઞ્ચ ઉદરઞ્ચ અધિપ્પેતન્તિ આહ “**થનવેમજ્ઝં ઉદરઞ્ચા**”તિ.

કિઞ્ચિ કારણન્તિ કિઞ્ચિ પીળં.

પકતિં જહિત્વા ઠિતં અભિરત્તભાવેન.

વામૂરૂતિ રુચિરઊરૂ. તેનાહ “**વામાકારેના**”તિઆદિ. વામવિકસિતરુચિરસુન્દરાભિરૂપચારુસદ્દા હિ એકત્થા દટ્ઠબ્બા. **ન તિખિણન્તિ** ન તિક્ખં ન લૂખં ન કક્ખળં. **મન્દન્તિ** મુદુ સિનિદ્ધં.

અનેકભાવોતિ અનેકસભાવો, સો પન બહુવિધો નામ હોતીતિ આહ “**અનેકવિધો જાતો**”તિ. **અનેકભાગો**તિ અનેકકોટ્ઠાસો.

તયા સદ્ધિં વિપચ્ચતન્તિ તયા સહિતંયેવ મે તં કમ્મં વિપચ્ચતુ, તયા સહેવ તસ્સ કમ્મસ્સ ફલં અનુભવેય્યન્તિ અધિપ્પાયો. **તયા સદ્ધિમેવા**તિ યથા ચક્કવત્તિસંવત્તનિયકમ્મં તસ્સ નિસ્સન્દફલભૂતેન ઇત્થિરતનેન સદ્ધિંયેવ વિપાકં દેતિ, એવં તં મે કમ્મં તયા સદ્ધિંયેવ મય્હં વિપાકં દેતુ.

એકોદીતિ એકોદિભાવં ગતો, સમાહિતોતિ અત્થો. **જિગીસાનો**તિ જિગીસમાનો હોતિ. તથાભૂતોવ જિગીસતિ નામાતિ તથા પઠમવિકપ્પો વુત્તો. દુતિયવિકપ્પે પન “વિચરતી”તિ કિરિયાપદં આહરિત્વા અત્થો વુત્તો.

નન્દેય્યન્તિ સમાગમં પત્થેન્તો વદતિ અતિસસ્સિરિકરૂપસોભાય.

૩૪૯. **સંસન્દતી**તિ સમેતિ, યાય મુચ્છનાય, યેન ચ આકારેન તન્તિસ્સરો પવત્તો, તં મુચ્છનં અનતિવત્તેન્તો, તેનેવ ચ આકારેન ગીતસ્સરોપિ પવત્તોતિ અત્થો. યેન અજ્ઝાસયેન ભગવા પઞ્ચસિખસ્સ ગન્ધબ્બે વણ્ણં કથેસિ, યદત્થઞ્ચ કથેસિ, તં સબ્બં વિભાવેતું “**કસ્મા**”તિઆદિમાહ. **નત્થિ** બોધિમૂલે એવ સમુચ્છિન્નત્તા. **ઉપેક્ખકો ભગવા** અનુપલિત્તભાવતો. **સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા** છન્દરાગતો, સબ્બસ્મા ચ કિલેસા. યદિ એવં કસ્મા પઞ્ચસિખસ્સ ગન્ધબ્બે વણ્ણં કથેસીતિ આહ “**સચે પના**”તિઆદિ.

ગન્થિતાતિ સન્દહિતા, તા પન નિરન્તરં કથિયમાના રાસિકતા વિય હોન્તીતિ આહ “**પિણ્ડિતા**”તિ. **વોહારવચનન્તિ** ભગવતો, ભિક્ખૂનઞ્ચ પુરતો વત્તબ્બં ઉપચારવચનં.

ઉપનચ્ચન્તિયાતિ ઉપગન્ત્વા નચ્ચન્તિયા.

સક્કૂપસઙ્કમનવણ્ણના

૩૫૦. “કદા સંયૂળ્હા”તિઆદીનિ વદન્તો **પટિસમ્મોદતિ. વિપ્પકારમ્પિ દસ્સેય્યા**તિ અટ્ઠકતાભિનયવસેન નચ્ચમ્પિ દસ્સેય્ય.

૩૫૧. “અભિવદિતો સક્કો દેવાનમિન્દો”તિઆદીનં “તેન ખો પન સમયેના”તિઆદીનં (પારા॰ ૧૬, ૨૪) વિય સઙ્ગીતિકારવચનભાવે સંસયો નત્થિ, “એવઞ્ચ પન તથાગતા”તિ ઇધ પન સિયા સંસયોતિ “ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરેહિ ઠપિતવચન”ન્તિ વત્વા ઇતરસ્સાપિ તથાભાવં દસ્સેતું “**સબ્બમેત**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **વુદ્ધિવચનેન વુત્તો**તિ “સુખી હોતુ પઞ્ચસિખ સક્કો દેવાનં ઇન્દો”તિ આસીસવાદં વુત્તો. “ભગવતો પાદે સિરસા

વન્દતી''તિ વદન્તો અભિવાદેતિ નામ ''સુખી હોતૂ''તિ આસીસવાદસ્સ વદાપનતો. તથા પન આસીસવાદં વદન્તો અભિવદતિ નામ સબ્બકાલં તથેવ તિટ્ઠનતો.

ઉરું વેપુલ્લં દસ્સતિ દક્ખતીતિ **ઉરુન્દા** વિભત્તિઅલોપેન. **વિવટા** અઙ્ગણટ્ઠાનં. **યો પકતિયા ગુહાયં અન્ધકારો, સો અન્તરહિતો**તિ યો તસ્સં ગુહાયં સત્થુ સમન્તતો અસીતિહત્થતો અયં પાકતિકો અન્ધકારો, સો દેવાનં વત્થાભરણસરીરોભાસેહિ અન્તરહિતો, આલોકો સમ્પજ્જિ. અસીતિહત્થે પન બુદ્ધાલોકેનેવ અન્ધકારો અન્તરહિતો, ન ચ સમત્થો દેવાનં ઓભાસો બુદ્ધાનં અભિભવિતું.

૩૫૨. **ચિરપ્પટિકાહ**ન્તિ ચિરપ્પભુતિકો અહં. **અટ્ઠકરણં નામ નત્થિ** અવિવાદાધિકરણટ્ઠાને નિબ્બત્તત્તા. **કીળાદીનિપી**તિ **આદિ**-સદ્દેન ધમ્મસ્સવનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

સલળમયગન્ધકુટિયન્તિ સલળરુક્ખેહિ રઞ્ઞા પસેનદિના કારિતગન્ધકુટિયં. **તેનસ્સા**તિ તેન ફલટ્ઠયાધિગમેન પહીનઓળારિકકામરાગતાય **અસ્સા** ભૂજતિયા **દેવલોકે અભિરતિયેવ નત્થિ. ચક્કનેમિસદ્દેન તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠિતો**તિ એત્થ અધિપ્પાયં અજાનન્તા ''આરમ્મણસ્સ અધિમત્તતાય સમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં જાત''ન્તિ મઞ્ઞેય્યુન્તિ તં પટિક્ખિપન્તો ''**સમાપન્નો સદ્દં સુણાતીતિ નો વત રે વત્તબ્બે**''તિ આહ. સતિ ચ આરમ્મણસઙ્ઘટ્ટનાયં ગહણેનપિ ભવિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયેન ''સુણાતી''તિ વુત્તં, ઇતરો ''પઠમં ઝાનં સમાપન્નસ્સ સદ્દો કણ્ટકો''તિ વચનમત્તં નિસ્સાય સબ્બસ્સાપિ ઝાનસ્સ સદ્દો કણ્ટકોતિ અધિપ્પાયેન પટિક્ખેપં અસહન્તો ''**નનુ ભગવા...પે॰... ભણતી**''તિ ઇમમેવ સુત્તપદં ઉદ્ધરિ. તત્થ યથા દોસદસ્સનપટિપક્ખભાવનાવસેન પટિઘસઞ્ઞાનં સુપ્પહીનત્તા મહતાપિ સદ્દેન અરૂપસમાપત્તિતો ન વુટ્ઠાનં, એવં ''ઉપ્પાદો ભયં, અનુપ્પાદો ખેમ''ન્તિઆદિના સમ્મદેવ દોસદસ્સનપટિપક્ખભાવનાવસેન સબ્બાસમ્પિ લોકિયસઞ્ઞાનં અગ્ગમગ્ગેન સમતિક્કન્તત્તા આરમ્મણાધિગમતાય ન કદાચિ ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં હોતીતિ. તથા પન ન સુપ્પહીનત્તા પટિઘસઞ્ઞાનં સબ્બરૂપસમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં હોતિ, પઠમજ્ઝાનં પન અપ્પકમ્પિ સદ્દં ન સહતીતિ તંસમાપન્નસ્સ ''સદ્દો કણ્ટકો''તિ વુત્તં. યદિ પન પટિઘસઞ્ઞાનં વિક્ખમ્ભિતત્તા મહતાપિ સદ્દેન અરૂપસમાપત્તિતો ન વુટ્ઠાનં હોતિ, પગેવ મગ્ગફલસમાપત્તિતો. તેનાહ ''**ચક્કનેમિસદ્દેના**''તિઆદિ. **ચક્કનેમિસદ્દેના**તિ ચ નયિદં કરણવચનં હેતુમ્હિ, કરણે વા અથ ખો સહયોગે. ઇમમેવ હિ અત્થં દસ્સેતું ''**ભગવા પના**''તિઆદિ વુત્તં.

ગોપકવત્થુવણ્ણના

૩૫૩. **પરિપૂરકારિની**તિ પરિપુણ્ણાનિ, પરિસુદ્ધાનિ ચ કત્વા રક્ખિતવતી. ''**ઇત્થિત્ત**''ન્તિઆદિ તત્થ વિરજ્જનાકારદસ્સનં. **ધિત્થિભાવં**ઇત્થિભાવસ્સ ધિક્કારો હેતૂતિ અત્થો. **અલ**ન્તિ પટિક્ખેપવચનં, પયોજનં નત્થીતિ અત્થો. **વિરાજેતી**તિ જિગુચ્છતિ. **એતા સમ્પત્તિયો**તિ ચક્કવત્તિસિરિઆદિકા એતા યથાવુત્તસમ્પત્તિયો. **તસ્મા** પુબ્બપરિચયેન ઉપટ્ઠિત**નિકન્તિવસેન. ઉપટ્ઠાનસાલ**ન્તિ સુધમ્મદેવસભં.

સોતિ ગોપકદેવપુત્તો. **વટ્ટેત્વા વટ્ટેત્વા**તિ તોમરાદિં વત્તેન્તેન વિય ચોદનવચનં પરિવટ્ટેત્વા પરિવટ્ટેત્વા. **ગાળ્હં વિજ્ઝિતબ્બા**તિ ગાળ્હતરં ઘટ્ટેતબ્બા.

કુતો મુખાતિ કુતો પવત્તઞાણમુખા. તેનાહ ''**અઞ્ઞવિહિતકા**''તિ. **કતપુઞ્ઞે**તિ સમ્મા કતપુઞ્ઞે ધમ્મે.

દાયોતિ લાભો. સો હિ દીયતિ તેહિ દાતબ્બત્તા દાયો, યેસં દીયતિ, તેહિ લદ્ધત્તા લાભોતિ ચ વુચ્ચતિ. **સઙ્ઘારે…પે॰… પતિટ્ઠહિંસુ** કતાધિકારત્તા. **તત્થ** તાવતિંસભવને **ઠિતાનંયેવ નિબ્બત્તો** યથા સક્કસ્સ ઇન્દસાલગુહાયં ઠિતસ્સેવ સક્કત્તભાવો.

નિકન્તિં તસ્મિં ગન્ધબ્બકાયે આલયં સમુચ્છિન્દિતું ન સક્કોન્તો.

૩૫૪. **અત્તનાવ વેદિતબ્બો**તિ અત્તનાવ અધિગન્ત્વા વેદિતબ્બો, ન પરપ્પચ્ચયિકેન. **તુમ્હેહિ વુચ્ચમાનાની**તિ કેવલં તુમ્હેહિ વુચ્ચમાનાનિ.

વિયાયામાતિ વિસ્સટ્ઠં વીરિયં સન્તાને પવત્તેમ. **પકતિયા**તિ રૂપાવચરભાવેન, ‘‘અનુસ્સર’’ન્તિ વા પાઠો.

કામરાગો એવ ‘‘છન્દો રાગો છન્દરાગો’’તિઆદિ પવત્તિભેદેન સંયોજનટ્ઠેન ‘‘**કામરાગસંયોજનાની**’’તિ, યોગગન્થાદિપવત્તિઆકારભેદેન ‘‘**કામબન્ધનાની**’’તિ ચ વુત્તો. **પાપિમયોગાની**તિ એત્થ પન સેસયોગગન્થાનમ્પિ વસેન અત્થો વેદિતબ્બો.

દુવિધાનન્તિ વત્થુકામકિલેસકામવસેન દુવિધાનં.

‘‘એત્થ કિં, તત્થ કિ’’ન્તિ ચ પદદ્વયે **કિન્તિ** નિપાતમત્તં. **ચાતુદ્દિસભાવે**તિ તેસં બુદ્ધાદીનં તિણ્ણં રતનાનં ચતુદ્દિસયોગ્યભાવે અપ્પટિહટભાવે. બુદ્ધરતનઞ્હિ મહાકારુણિકતાય, અનાવરણઞાણતાય, પરમસન્તુટ્ઠતાય ચ ચાતુદ્દિસં, ધમ્મરતનં સ્વાક્ખાતતાય, સઙ્ઘરતનં સુપ્પટિપન્નતાય. તેનાહ ‘‘**સબ્બદિસાસુ અસજ્જમાનો**’’તિ.

મજ્ઝિમસ્સ પઠમજ્ઝાનસ્સ અધિગતત્તા તાવદેવ **કાયં બ્રહ્મપુરોહિતં અધિગન્ત્વા** તાવદેવ પુરિમં ઝાનસતિં પટિલભિત્વા તં ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા ઓરમ્ભાગિયસંયોજનસમુચ્છિન્દનેન **મગ્ગફલવિસેસં** અનાગામિફલસઙ્ખાતં વિસેસં **અજ્ઝગંસુ** અધિગચ્છિંસુ. કેચિ પન ‘‘કામાવચરત્તભાવેન મગ્ગફલાનિ અધિગચ્છિંસૂતિ અધિપ્પાયેન પઞ્ચમસ્સ ઝાનસ્સ અનધિગતત્તા સુદ્ધાવાસેસુ ન ઉપ્પજ્જિંસુ, પઠમજ્ઝાનલાભિતાય પન બ્રહ્મપુરોહિતેસુ નિબ્બત્તિંસૂ’’તિ વદન્તિ.

મઘમાણવવત્થુવણ્ણના

૩૫૫. **વિસુદ્ધો**તિ વિસુદ્ધઅજ્ઝાસયો, ઉપનિસ્સયસમ્પન્નોતિ અધિપ્પાયો. **ગામકમ્મકરણટ્ઠાન**ન્તિ ગામિકાનં ઉપટ્ઠાનટ્ઠાનં વદતિ. **તાવતકેનેવા**તિ અત્તના સોધિતટ્ઠાનેવ અઞ્ઞસ્સ આગન્ત્વા અવટ્ઠાનેનેવ. **સતિં પટિલભિત્વા**તિ ‘‘અહો મયા કતકમ્મં સફલં જાત’’ન્તિ યોનિસો ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા.

પાસાણેતિ મગ્ગમજ્ઝે ઉચ્ચતરભાવેન ઠિતપાસાણે. **ઉચ્ચાલેત્વા**તિ ઉદ્ધરિત્વા. **એતસ્સ સગ્ગસ્સ ગમનમગ્ગ**ન્તિ એતસ્સ ચન્દાદીનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતસ્સ સગ્ગસ્સ ગમનમગ્ગં પુઞ્ઞકમ્મં.

સુગતિવસેન લદ્ધબ્બં, કહાપણઞ્ચાતિ **કહાપણં**, દણ્ડવસેન લદ્ધબ્બં બલિ **દણ્ડબલિ**. **ગહપતિકા કિં કરિસ્સન્તી**તિ ગહપતિકા નામ અટવિકા વિય વિસમનિસ્સિતા, તે ન કઞ્ચિ અનત્થં કરિસ્સન્તિ, એવં **તયા જાનમાનેન કસ્મા મય્હં**

ન કથિતન્તિ યદિપિ પુબ્બે ન કથિતં, એતરહિ પન ભયેન કથિતં, **મા મય્હં દોસં કરેય્યાથ**, આરોચિતકાલતો પટ્ઠાય ન મય્હં દોસોતિ વદતિ.

નિબદ્ધન્તિ એકન્તિકં.

પિસુણેસીતિ પિસુણકમ્મમકાસિ, તુમ્હાકં અન્તરે મય્હં પેસુઞ્ઞં ઉપસંહરતીતિ અત્થો. પુન અહરણીયં બ્રહ્મદેય્યં **કત્વા. મય્હમ્પીતિ** મય્હમ્પિ અત્થાય મં ઉદ્દિસ્સ **પુઞ્ઞકમ્મં કરોથ**. નીલુપ્પલં નામ વિકસમાનં ઉદકતો ઉગ્ગન્ત્વાવ વિકસતિ, એવં અહુત્વા **અન્તોઉદકે પુપ્ફિતં નીલુપ્પલં વિય**. અમ્હાકં પનિદં પુઞ્ઞકમ્મં ભવન્તરૂપપત્તિયા વિના ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે વિપાકં દેતીતિ યોજના. **ચિન્તામત્તકમ્પીતિ** દોમનસ્સવસેન ચિન્તામત્તકમ્પિ.

પગેવાતિ કાલસ્સેવ, અતિવિય પાતોતિ અત્થો. **કણ્ણિકૂપગન્તિ** કણ્ણિકયોગ્યં. **તચ્છેત્વા મટ્ઠં કત્વા** કણ્ણિકાય કત્તબ્બં સબ્બં નિટ્ઠપેત્વા. તથા હિ સા વત્થેન વેઠેત્વા ઠપિતા.

ચયબન્ધનં સાલાય અધિટ્ઠાનસજ્જનં. **કણ્ણિકમઞ્ચબન્ધનં** કણ્ણિકારોહનકાલે આરુહિત્વા અવટ્ઠાનઅટ્ટકરણં.

યસ્સ અત્થતે ફલકે યસ્સ ફલકે અત્થતેતિ યોજના.

અવિદૂરેતિ સાલાય, કોવિળારરુક્ખસ્સ ચ અવિદૂરે. **સબ્બજેટ્ઠિકાતિ** સબ્બાસં તસ્સ ભરિયાનં જેટ્ઠિકા સુજાતા.

તસ્સેવાતિ સક્કસ્સેવ. **સન્તિકેતિ** સમીપે સન્તિકાવચરા હુત્વા નિબ્બત્તા. ધજેન સદ્ધિં સહસ્સયોજનિકો **પાસાદો**.

કક્કટકવિજ્ઝનસૂલસદિસન્તિ કક્કટકે ગણ્હિતું તસ્સ બિલપરિયન્તસ્સ વિજ્ઝનસૂચિસદિસં.

મચ્છરૂપેનાતિ મતમચ્છરૂપેન. **ઓસરતીતિ** પિલવન્તો ગચ્છતિ. **તસ્સાપિ** બકસકુણિકાય **પઞ્ચ વસ્સસતાનિ આયુ અહોસિ** દેવનેરયિકાનં વિય મનુસ્સપેતતિરચ્છાનાનં આયુનો અપરિચ્છિન્નત્તા.

ઉક્કુટ્ઠિમકાસીતિ ઉચ્ચાસદ્દમકાસિ.

પુબ્બસન્નિવાસેનાતિ પુરિમજાતીસુ ચિરસન્નિવાસેન. એવઞ્હિ એકચ્ચાનં દિટ્ઠમત્તેનપિ સિનેહો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘પુબ્બેવ સન્નિવાસેન, પચ્ચુપ્પન્નહિતેન વા;
> એવં તં જાયતે પેમં, ઉપ્પલંવ યથોદકે’’તિ. (જા॰ ૧.૨.૧૭૪);

અવસેસેસૂતિ અસુરે, સક્કં ઠપેત્વા દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવેવ સન્ધાય વદતિ.

અત્થનિસ્સિતન્તિ અત્તનો, પરેસઞ્ચ અત્થમેવ હિતમેવ નિસ્સિતં, તં પન હિતં સુખસ્સ નિદાનન્તિ આહ ‘‘**કારણનિસ્સિત**’’ન્તિ.

પઞ્હવેય્યાકરણવણ્ણના

૩૫૭. **કિંસંયોજના**તિ કીદિસસંયોજના. સત્તે અનત્થે સંયોજેન્તિ બન્ધન્તીતિ **સંયોજનાની**તિ આહ "**કિંબન્ધના, કેન બન્ધનેન બદ્ધા**"તિ. **પુથુકાયા**તિ બહૂ સત્તકાયાતિ આહ "**બહૂ જના**"તિ. વેરં વુચ્ચતિ દોસોતિ આહ "**અવેરાતિ અપ્પટિઘા**"તિ. આવુધેન સરીરે દણ્ડો **આવુધદણ્ડો**, ધનસ્સ દાપનત્થેન દણ્ડો **ધનદણ્ડો**, તદુભયાકરણેન તતો વિનિમુત્તો **અદણ્ડો**, સમ્પત્તિહરણતો, સહ અનત્થુપ્પત્તિતો ચ સપત્તો, પટિસત્તૂતિ આહ "**અસપત્તાતિ અપચ્ચત્થિકા**"તિ. **બ્યાપજ્ઝં** વુચ્ચતિ ચિત્તદુક્ખં, તબ્બિરહિતા **અબ્યાપજ્ઝા**તિ આહ "**વિગતદોમનસ્સા**"તિ. પુબ્બે ''અવેરા''તિ પદેન સમ્બદ્ધાઘાતકાભાવો વુત્તો. તેનાહ ''અપ્પટિઘા''તિ. "**અવેરિનો**"તિ પન ઇમિનાપિ કોપમત્તસ્સપિ અનુપ્પાદનં. તેનાહ "**કત્થચિ કોપં ન ઉપ્પાદેત્વા**"તિ. ''વિહરેમૂ''તિ ચ પદં પુરિમપદેહિપિ યોજેતબ્બં ''અવેરા વિહરેમૂ''તિઆદિના. અયઞ્ચ અવેરાદિભાવો સંવિભાગેન પાકટો હોતીતિ દસ્સેતું "**અચ્છરાયા**"તિ આદિં વત્વા "**ઇતિ ચે નેસં હોતી**"તિ વુત્તં. ચિત્તુપ્પત્તિ દળ્હતરાપિ હુત્વા પવત્તતીતિ દસ્સેતું "**દાનં દત્વા, પૂજં કત્વા ચ પત્થયન્તી**"તિ વુત્તં. **ઇતિ ચેતિ ચે**-સદ્દો અન્વયસંસગ્ગેન પરિકપ્પેતીતિ આહ "**એવઞ્ચ નેસ**"ન્તિ.

યાય કાયચિ પરેસં સમ્પત્તિયા ખીયનં ઉસૂયનં અસહનં લક્ખણં એતિસ્સાતિ **પરસમ્પત્તિખીયનલક્ખણા**, યદગ્ગેન અત્તસમ્પત્તિયા પરેહિ સાધારણભાવં અસહનલક્ખણં, તદગ્ગેનસ્સ ''નિગૂહનલક્ખણ''ન્તિપિ વત્તબ્બં. તથા હિસ્સ પોરાણા ''મા ઇદં અચ્છરિયં અઞ્ઞેસં હોતુ, મય્હમેવ હોતૂતિ મચ્છરિય''ન્તિ નિબ્બચનં વદન્તિ. **અભિધમ્મે** ''યા પરલાભસક્કારગરુકારમાનનવન્દનપૂજનાસુ ઇસ્સા ઇસ્સાયના''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૨૬) નિક્ખેપકણ્ડે, ''યા એતેસુ પરેસં લાભાદીસુ કિં ઇમિના ઇમેસ''ન્તિઆદિના તંસંવણ્ણનાયઞ્ચ **વુત્તાનેવ**, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનીતિ અધિપ્પાયો.

યસ્મા પન ઇસ્સામચ્છરિયાનિ બહ્વાદીનવાનિ, તેસં વિભાવના લોકસ્સ બહુકારા , તસ્મા **અભિધમ્મટ્ઠકથાયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૧૨૫) વિભાવિતાનમ્પિ તેસં દિટ્ઠધમ્મિકેપિ સમ્પરાયિકે પિઆદીનવે દસ્સેન્તો "**આવાસમચ્છરિયેન પના**"તિઆદિમાહ. **એત્થા**તિ એતેસુ ઇસ્સામચ્છરિયેસુ, એતેસુ વા આવાસમચ્છરિયાદીસુ પઞ્ચસુ મચ્છરિયેસુ. **સઙ્કારં સીસેન ઉક્ખિપિત્વાવ વિચરતિ** તત્થ લગ્ગચિત્તતાય, નિહીનજ્ઝાસયતાય ચ. **મમા**તિ મયા, અયમેવ વા પાઠો. **લોહિતમ્પિ મુખતો ઉગ્ગચ્છતિ** ચિત્તવિઘાતેન સંતત્તહદયતાય. **કુચ્છિવિરેચનમ્પિ હોતિ** અતિજલગ્ગિનો. અઞ્ઞો વિભવપટિવેધધમ્મો અરિયાનંયેવ હોતિ, તે ચ તં ન મચ્છરાયન્તિ મચ્છરિયસ્સ સબ્બસો પહીનત્તા. પટિવેધધમ્મે મચ્છરિયસ્સ અસમ્ભવો એવાતિ આહ "**પરિયત્તિધમ્મમચ્છરિયેન ચા**"તિ. વણ્ણમચ્છરિયેન **દુબ્બણ્ણો**, ધમ્મમચ્છરિયેન **એળમૂગો** દુપ્પઞ્ઞો હોતિ.

"**અપિચા**"તિઆદિ પઞ્ચન્નં મચ્છરિયાનં વસેન કમ્મસરિક્ખકવિપાકદસ્સનં. **આવાસમચ્છરિયેન લોહગેહે પચ્ચતિ** પરેસં આવાસપચ્ચયહિતસુખનિસેધનતો. **કુલમચ્છરિયેન અપ્પલાભો હોતિ** પરેહિ કુલેસુ લદ્ધબ્બલાભનિસેધનતો, **અપ્પલાભો**તિ ચ અલાભોતિ અત્થો. **લાભમચ્છરિયેન ગૂથનિરયે નિબ્બત્તતિ** લાભહેતુ પરેહિ લદ્ધબ્બસ્સ અસ્સાદનિસેધનતો. સબ્બથાપિ નિરસ્સાદો હિ ગૂથનિરયો. **વણ્ણો નામ ન હોતી**તિ સરીરવણ્ણો, ગુણવણ્ણોતિ દુવિધોપિ વણ્ણો નામમત્તેનપિ ન હોતિ, તત્થ તત્થ નિબ્બત્તમાનો વિરૂપો એવ હોતિ. સમ્પત્તિનિગૂહનસભાવેન મચ્છરિયેન વિરૂપિતે સન્તાને યેભુય્યેન ગુણા પતિટ્ઠમેવ ન લભન્તિ, યે ચ પતિટ્ઠહેય્યું, તેસમ્પિ વસેનસ્સ વણ્ણો ન ભવેય્ય. તે હિ તસ્સ લોકે રત્તિં ખિત્તા સરા વિય ન પઞ્ઞાયન્તિ. **ધમ્મમચ્છરિયેન કુક્કુળનિરયે. સોતાપત્તિમગ્ગેન પહીયતિ** અપાયગમનીયભાવતો. **વેરાદીહિ ન પરિમુચ્ચન્તિયેવ** તપ્પરિમુચ્ચનાય ઇચ્છાય અપ્પત્તબ્બત્તા જાતિઆદિધમ્માનં સત્તાનં જાતિઆદીહિ વિય.

તિણ્ણા મેત્થ કઙ્ખાતિ મ-કારો પદસન્ધિકરો. **એતસ્મિં પઞ્હેતિ** એતસ્મિં ''કિંસંયોજના નુ ખો''તિ એવં ગાતું ઇચ્છિતે અત્થે. **તુમ્હાકં વચનં સુત્વાતિ** ''ઇસ્સામચ્છરિયસંયોજના''તિ એવં પવત્તં તુમ્હાકં વિસ્સજ્જનવચનં સુત્વા. **કઙ્ખા તિણ્ણાતિ** યથાપુચ્છિતે અત્થે સંસયો તરિતો વિગતો દેસનાનુસ્સરણમત્તેન, ન સમુચ્છેદવસેનાતિ આહ ''**ન મગ્ગવસેના**''તિઆદિ. **અયમ્પિ કથંકથા વિગતાતિ** કઙ્ખાય વિગતત્તા એવ તસ્સા પવત્તિઆકારવિસેસભૂતા ''**ઇદં કથ ઇદં કથ**''ન્તિ અયમ્પિ કથંકથા **વિગતા અપગતા**.

૩૫૮. **નિદાનાદીનિ** મહાનિદાનસુત્તવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૯૫) **વુત્તત્થાનેવ**. પિયાનં અત્તનો પરિગ્ગહભૂતાનં સત્તસઙ્ખારાનં પરેહિ સાધારણભાવાસહનવસેન, નિગૂહનવસેન ચ પવત્તનતો **પિયસત્તસઙ્ખારનિદાનં મચ્છરિયં**, અપ્પિયાનં પરિગ્ગહભૂતાનં સત્તાનં, સઙ્ખારાનઞ્ચ અસહનવસેન પવત્તિયા **અપ્પિયસત્તસઙ્ખારનિદાના ઇસ્સા**. યઞ્હિ કિઞ્ચિ અપ્પિયસમ્બન્ધં ભદ્દકમ્પિ તં કોધનસ્સ અપ્પિયમેવાતિ. **ઉભયન્તિ** મચ્છરિયં, ઇસ્સા ચાતિ ઉભયં. **ઉભયનિદાનન્તિ** પિયનિદાનઞ્ચેવ અપ્પિયનિદાનઞ્ચ. **પિયાતિ** ઇટ્ઠા. **કેળાયિતાતિ** ધનાયિતા. **મમાયિતાતિ** મમત્તં કત્વા પરિગ્ગહિતા. **ઇસ્સં કરોતીતિ** ''કિં ઇમસ્સ ઇમિના''તિ તસ્સ પિયસત્તલાભાસહનવસેન ઉસ્સૂયતિ, **તમેવ** પિયસત્તં **યાચિતો**. **અહો વતસ્સાતિ** સાધુ વત અસ્સ. ''ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ **એવરૂપં પિયવત્થુ ન ભવેય્યા''તિ ઇસ્સં કરોતિ** ઉસૂયં ઉપ્પાદેતિ. **મમાયન્તાતિ** કેળાયન્તા. **અપ્પિયેતિ** અપ્પિયે સત્તે તેસં સતાપતો. **અસ્સાતિ** પુગ્ગલસ્સ, યેન તે લદ્ધા. **તેતિ** સત્તસઙ્ખારા, **સચેપિ અમનાપા હોન્તિ** અપ્પિયેહિ સમુદાગતત્તા. **વિપરીતવુત્તિતાયાતિ** અયાથાવગાહિતાય. **કો અઞ્ઞો એવરૂપસ્સ લાભીતિ** તેન અત્તાનં સમ્ભાવેન્તો **ઇસ્સં વા કરોતિ**. અઞ્ઞસ્સ તાદિસં ઉપ્પજ્જમાનમ્પિ ''અહો વતસ્સ એવરૂપં ન ભવેય્યા''તિ **ઇસ્સં વા કરોતિ**, અયઞ્ચ નયો હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ન ગહિતો.

વત્થુકામાનં પરિયેસનવસેન પવત્તો છન્દો **પરિયેસનછન્દો**. પટિલાભપચ્ચયો છન્દો **પટિલાભછન્દો**. પરિભુઞ્જનવસેન પવત્તો છન્દો **પરિભોગછન્દો**. પટિલદ્ધાનં સન્નિધાપનવસેન, સઙ્ગોપનવસેન ચ પવત્તો છન્દો **સન્નિધિછન્દો**. દિટ્ઠધમ્મિકમેવ પયોજનં ચિન્તેત્વા વિસ્સજ્જનવસેન પવત્તો છન્દો **વિસ્સજ્જનછન્દો**. તેનાહ ''કતમો''તિઆદિ.

અયં પઞ્ચવિધોપિ અત્થતો તણ્હાયનમેવાતિ આહ ''**તણ્હામત્તમેવા**''તિ.

એવં વુત્તો ''લાભં પટિચ્ચ વિનિચ્છયો''તિ એવં મહાનિદાનસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૧૦૩) વુત્તો **વિનિચ્છયવિતક્કો વિતક્કો નામ**, ન યો કોચિ વિતક્કો. ઇદાનિ યથાવુત્તં વિનિચ્છયવિતક્કં અત્થુદ્ધારનયેન નીહરિત્વા દસ્સેતું ''**વિનિચ્છયો**''તિઆદિ વુત્તં. **અટ્ઠસતન્તિ** અટ્ઠાધિકં સતં, તઞ્ચ ખો તણ્હાવિચરિતાનં સતં, ન યસ્સ કસ્સચીતિ દસ્સેતું ''**તણ્હાવિચરિત**''ન્તિ વુત્તં. **તણ્હાવિનિચ્છયો નામ** તણ્હાય વસેન વક્ખમાનનયેન આરમ્મણસ્સ વિનિચ્છિનનતો. દિટ્ઠિદસ્સનવસેન ''ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘં અઞ્ઞ''ન્તિ વિનિચ્છિનનતો **દિટ્ઠિવિનિચ્છયો નામ**. **ઇટ્ઠં** પણીતં, **અનિટ્ઠં** અપ્પણીતં, પિયાયિતબ્બં **પિયં**, અપ્પિયાયિતબ્બં **અપ્પિયં**, તેસં **વવત્થાનં** તણ્હાવસેન **ન હોતિ**. તણ્હાવસેન હિ એકચ્ચો કિઞ્ચિ વત્થું પણીતં મઞ્ઞતિ, એકચ્ચો હીનં, એકચ્ચો પિયાયતિ, એકચ્ચો નપ્પિયાયતિ. તેનાહ ''**તદેવ હી**''તિઆદિ . ''**દસ્સામી**''તિ ઇદં વિસ્સજ્જનછન્દે વુત્તનયેન ચેવ વટ્ટૂપનિસ્સયદાનવસેન ચ વેદિતબ્બં. તમ્પિ હિ તણ્હાછન્દહેતુકન્તિ.

યત્થ સયં ઉપ્પજ્જન્તિ, તં સન્તાનં સંસારે પપઞ્ચેન્તિ વિત્થારયન્તીતિ **પપઞ્ચા.** યસ્સ ચ ઉપ્પન્ના, તં ''રત્તો''તિ વા ''સત્તો''તિ વા ''મિચ્છાભિનિવિટ્ઠો''તિ વા પપઞ્ચેન્તિ બ્યઞ્જેન્તીતિ **પપઞ્ચા.** યસ્મા તણ્હાદિટ્ઠિયો અધિમત્તા હુત્વા પવત્તમાના તંસમઙ્ગીપુગ્ગલં પમત્તાકારં પાપેન્તિ, માનો પન જાતિમદાદિ વસેન મત્તાકારમ્પિ, તસ્મા ''**મત્તપમત્તાકારપાપનટ્ઠેના**''તિ વુત્તં. **સઞ્ઞા વુચ્ચતિ કોટ્ઠાસો** ભાગસો સઞ્ઞાયતિ ઉપટ્ઠાતીતિ. યસ્મા પપઞ્ચસઞ્ઞા તંતંદ્વારવસેન, આરમ્મણવસેન ચ ભાગસો વિતક્કસ્સ પચ્ચયા હોન્તિ, ન કેવલા, તસ્મા **પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિદાનો વિતક્કો** વુત્તો, પપઞ્ચસઞ્ઞાનં વા અનેકભેદભિન્નત્તા તંસમુદાયો ''પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખા''તિ વુત્તો. પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાગ્ગહણેન ચ અનવસેસો દુક્ખસમુદયો વુત્તો તંતં નિમિત્તત્તા વટ્ટદુક્ખસ્સાતિ.

યો નિરોધો વૂપસમોતિ નિરોધસચ્ચમાહ. **તસ્સ સારુપ્પન્તિ** તસ્સ પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાય નિરોધસ્સ વૂપસમસ્સ અધિગમુપાયતાય સારુપ્પં અનુચ્છવિકં, એતેન વિપસ્સનં વદતિ. તત્થ યથાવુત્તનિરોધે આરમ્મણકરણવસેન ગચ્છતિ પવત્તતીતિ **તત્થગામિની**, એતેન મગ્ગં. તેનાહ ''**સહ વિપસ્સનાય મગ્ગં પુચ્છતી**''તિ.

વેદનાકમ્મટ્ઠાનવણ્ણના

૩૫૯. **પુચ્છિતમેવ કથિતં.** યસ્મા સક્કેન દેવાનં ઇન્દેન પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિરોધગામિનિપટિપદા પુચ્છિતાવ, ભગવા ચ તદધિગમુપાયં અરૂપકમ્મટ્ઠાનં તસ્સ અજ્ઝાસયવસેન વેદનામુખેન કથેન્તો તિસ્સો વેદના આરભિ, ઇતિ પુચ્છિતમેવ કથેન્તેન પુચ્છાનુસન્ધિવસેન **સાનુસન્ધિમેવ** ચ કથિતં. ન હિ બુદ્ધાનં અનનુસન્ધિકા કથા નામ અત્થિ. ઇદાનિસ્સ વેદનામુખેન અરૂપકમ્મટ્ઠાનસ્સેવ કથને કારણં દસ્સેતું ''**દેવતાનઞ્હી**''તિઆદિ વુત્તં. કરજકાયસ્સ સુખુમતાવચનેનેવ અચ્ચન્તમુદુસુખુમાલભાવાપિ વુત્તા એવાતિ દટ્ઠબ્બં. **કમ્મજન્તિ** કમ્મજતેજં. તસ્સ બલવભાવો ઉળારપુઞ્ઞકમ્મનિબ્બત્તત્તા, અતિવિય ગરુમધુરસિનિદ્ધસુદ્ધાહારજીરણતો ચ. **એકાહારમ્પી**તિ એકાહારવારમ્પિ. ''**વિલીયન્તી**''તિ એતેન કરજકાયસ્સ મન્દતાય કમ્મજતેજસ્સ બલવભાવેન આહારવેલાતિક્કમેન નેસં બલવતી દુક્ખવેદના ઉપ્પજ્જમાના સુપાકટા હોતીતિ દસ્સેતિ. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં , સુખવેદનાપિ પન નેસં ઉળારપણીતેસુ આરમ્મણેસુ ઉપરૂપરિ અનિગ્ગહણવસેન પવત્તમાના સુપાકટા હુત્વા ઉપટ્ઠાતિયેવ. ઉપેક્ખાપિ તેસં કદાચિ ઉપ્પજ્જમાના સન્તપણીતરૂપા એવ ઇટ્ઠમજ્ઝત્તે એવ આરમ્મણે પવત્તનતો. તેનેવાહ ''**તસ્મા**''તિઆદિ.

રૂપકમ્મટ્ઠાનન્તિ રૂપપરિગ્ગહં, રૂપમુખેન વિપસ્સનાભિનિવેસન્તિ અત્થો. **અરૂપકમ્મટ્ઠાનન્તિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. તત્થ રૂપકમ્મટ્ઠાનેન સમથાભિનિવેસોપિ સઙ્ગય્હતિ, વિપસ્સનાભિનિવેસો પન ઇધાધિપ્પેતોતિ દસ્સેન્તો ''**રૂપપરિગ્ગહો અરૂપપરિગ્ગહોતિપિ એતદેવ વુચ્ચતી**''તિ આહ. **ચતુધાતુવવત્થાનન્તિ** એત્થ યેભુય્યેન ચતુધાતુવવત્થાનં વિત્થારેન્તો રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેતીતિ અધિપ્પાયો. **રૂપકમ્મટ્ઠાનં દસ્સેત્વાવ કથેતિ** ''એવં રૂપકમ્મટ્ઠાનં વુચ્ચમાનં સુટ્ઠુ વિભૂતં પાકટં હુત્વા ઉપટ્ઠાતી''તિ. ''એતેન ઇધાપિ રૂપકમ્મટ્ઠાનં એકદેસેન વિભાવિતમેવા''તિ વદન્તિ.

કામઞ્ચેત્થ વેદનાવસેન અરૂપકમ્મટ્ઠાનં આગતં, તદઞ્ઞધમ્મવસેનપિ અરૂપકમ્મટ્ઠાનં લબ્ભતીતિ તં વિભાગેન દસ્સેતું ''**તિવિધો હી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અભિનિવેસો**તિ અનુપ્પવેસો, આરમ્ભોતિ અત્થો. આરમ્ભે એવ હિ અયં વિભાગો, સમ્મસનં પન અનવસેસતોવ ધમ્મે પરિગ્ગહેત્વા પવત્તતીતિ. ''**પરિગ્ગહિતે રૂપકમ્મટ્ઠાને**''તિ ઇદં રૂપમુખેન વિપસ્સનાભિનિવેસં સન્ધાય વુત્તં, અરૂપમુખેન પન વિપસ્સનાભિનિવેસો યેભુય્યેન સમથયાનિકસ્સ ઇચ્છિતબ્બો, સો ચ પઠમં ઝાનઙ્ગાનિ પરિગ્ગહેત્વા તતો પરં સેસધમ્મે પરિગ્ગણ્હાતિ. **પઠમાભિનિપાતો**તિ સબ્બે

ચેતસિકા ચિત્તાયત્તા ચિત્તકિરિયાભાવેન વુચ્ચન્તીતિ ફસ્સો ચિત્તસ્સ પઠમાભિનિપાતો વુત્તો. **તં આરમ્મણન્તિ** યથાપરિગ્ગહિતં રૂપકમ્મટ્ઠાનસઞ્ઞિતં આરમ્મણં. ઉપ્પન્નફસ્સો પુગ્ગલો, ચિત્તચેતસિકરાસિ વા આરમ્મણેન ફુટ્ઠો ફસ્સસહજાતાય વેદનાય તંસમકાલમેવ વેદેતિ, ફસ્સો પન ઓભાસસ્સ વિય પદીપો વેદનાદીનં પચ્ચયવિસેસો હોતીતિ પુરિમકાલો વિય વુચ્ચતિ, યા તસ્સ આરમ્મણાભિનિરોપનલક્ખણતા વુચ્ચતિ. **ફુસન્તો**તિ આરમ્મણસ્સ ફુસનાકારેન. અયઞ્હિ અરૂપધમ્મત્તા એકદેસેન અનલ્લીયમાનોપિ રૂપં વિય ચક્ખું, સદ્દો વિય ચ સોતં, ચિત્તં, આરમ્મણઞ્ચ ફુસન્તો વિય, સઙ્ઘટ્ટેન્તો વિય ચ પવત્તતીતિ. તથા હેસ ''સઙ્ઘટ્ટનરસો''તિ વુચ્ચતિ.

આરમ્મણં અનુભવન્તીતિ ઇસ્સરવતાય વિસવિતાય સામિભાવેન આરમ્મણરસં સંવેદેન્તી. ફસ્સાદીનઞ્હિ સમ્પયુત્તધમ્માનં આરમ્મણે એકદેસેનેવ પવત્તિ ફુસનાદિમત્તભાવતો, વેદનાય પન ઇટ્ઠાકારસમ્ભોગાદિવસેન પવત્તનતો આરમ્મણે નિપ્પદેસતો પવત્તિ. ફુસનાદિભાવેન હિ આરમ્મણગ્ગહણં એકદેસાનુભવનં, વેદયિતભાવેન ગહણં યથાકામં સબ્બાનુભવનં, એવંસભાવાનેવ તાનિ ગહણાનીતિ ન વેદનાય વિય ફસ્સાદીનમ્પિ યથા સકકિચ્ચકરણેન સામિભાવાનુભવનં ચોદેતબ્બં. **વિજાનન્તન્તિ** પરિચ્છિન્દનવસેન વિસેસતો જાનન્તં. વિઞ્ઞાણઞ્હિ મિનિતબ્બવત્થું નાળિયા મિનન્તો પુરિસો વિય આરમ્મણં પરિચ્છિજ્જ વિભાવેન્તં પવત્તતિ, ન સઞ્ઞા વિય સઞ્ઞાનનમત્તં હુત્વા. તથા હિ અનેન કદાચિ લક્ખણત્તયવિભાવનાપિ હોતિ, ઇમેસં પન ફસ્સાદીનં તસ્સ તસ્સ પાકટભાવો પચ્ચયવિસેસસિદ્ધસ્સ પુબ્બભાગસ્સ વસેન વેદિતબ્બો.

એવં તસ્સ તસ્સેવ પાકટભાવેપિ ''સબ્બં, ભિક્ખવે, અભિઞ્ઞેય્ય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૪૬; પટિ॰ મ॰ ૧.૩), ''સબ્બઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, અભિજાન''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૭) ચ એવમાદિ વચનતો સબ્બે સમ્મસનુપગા ધમ્મા પરિગ્ગહેતબ્બાતિ દસ્સેન્તો ''**તત્થ યસ્સા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ફસ્સપઞ્ચમકેયેવા**તિ અવધારણં તદન્તોગધત્તા તગ્ગહણેનેવ ગહિતત્તા ચતુન્નં અરૂપક્ખન્ધાનં. ફસ્સપઞ્ચમકગ્ગહણઞ્હિ તસ્સ સબ્બસ્સ સબ્બચિત્તુપ્પાદસાધારણભાવતો . તત્થ ચ ફસ્સચેતનાગ્ગહણેન સબ્બસઙ્ખારક્ખન્ધધમ્મસઙ્ગહો ચેતનપ્પધાનત્તા તેસં. તથા હિ સુત્તન્તભાજનીયે **સઙ્ખારક્ખન્ધવિભઙ્ગે** ''ચક્ખુસમ્ફસ્સજા ચેતના''તિઆદિના (વિભ॰ ૨૧) ચેતનાવ વિભત્તા, ઇતરે પન ખન્ધા સરૂપેનેવ ગહિતા.

વત્થુનિસ્સિતાતિ એત્થ **વત્થુ**-સદ્દો કરજકાયવિસયો, ન છબ્બત્થુવિસયોતિ. કથમિદં વિઞ્ઞાયતીતિ આહ ''**યં સન્ધાય વુત્ત**''ન્તિ. કત્થ પન વુત્તં? **સામઞ્ઞફલસુત્તે. સો**તિ કરજકાયો. ''**પઞ્ચક્ખન્ધવિનિમુત્તં નામરૂપં નત્થી**''તિ ઇદં અધિકારવસેન વુત્તં. અઞ્ઞથા હિ ખન્ધવિનિમુત્તમ્પિ નામં અત્થેવાતિ. **અવિજ્જાદિહેતુકા**તિ અવિજ્જાતણ્હુપાદાનાદિહેતુકા. ''વિપસ્સનાપટિપાટિયા અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ સમ્મસન્તો વિચરતી''તિ ઇમિના બલવવિપસ્સનં વત્વા પુન તસ્સ ઉસ્સુક્કાપનં, વિસેસાધિગમઞ્ચ દસ્સેન્તો ''**સો**''તિઆદિમાહ.

ઇધાતિ ઇમસ્મિં **સક્કપઞ્હસુત્તે**. વેદનાવસેન ચેત્થ અરૂપકમ્મટ્ઠાનકથને કારણં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ . યથાવુત્તેસુ ચ તીસુ કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસેસુ વેદનાવસેન કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસો સુકરો વેદનાનં વિભૂતભાવતોતિ દસ્સેતું ''**ફસ્સવસેન હી**''તિઆદિ વુત્તં. ''**ન પાકટં હોતી**''તિ ઇદં સક્કપમુખાનં તેસં દેવાનં યથા વેદના વિભૂતા હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, ન એવં ઇતરદ્વયન્તિ કત્વા વુત્તં. વેદનાય એવ ચ નેસં વિભૂતભાવો વેદનામુખેનેવેત્થ ભગવતા દેસનાય આરદ્ધત્તા. ''**વેદનાનં ઉપ્પત્તિયા પાકટતાયા**''તિ ઇદં સુખદુક્ખવેદનાનં વસેન વુત્તં. તાસઞ્હિ પવત્તિ ઓળારિકા, ન ઇતરાય. તદુભયગ્ગહણમુખેન વા ગહેતબ્બત્તા ઇતરાયપિ પવત્તિ વિઞ્ઞૂનં પાકટા એવાતિ **સુખદુક્ખવેદનાનઞ્હી**''તિ વિસેસગ્ગહણં દટ્ઠબ્બં. ''**યદા સુખં ઉપ્પજ્જતી**''તિઆદિ સુખવેદનાય

પાકટભાવવિભાવનં, તયિદં અસમાહિતભૂમિવસેન વેદિતબ્બં. તત્થ "**સકલં સરીરં ખો ભન્તે**"ન્તિઆદિના કામં પવત્તિઓળારિકતાય અવૂપસન્તસભાવમેતં સુખં, સાતલક્ખણતાય પન સમ્પયુત્તધમ્મે, નિસ્સયઞ્ચ અનુગ્ગણ્હન્તમેવ પવત્તતીતિ દસ્સેતિ. "**યદા દુક્ખં ઉપ્પજ્જતી**"તિઆદીસુ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

દુદ્દીપનાતિ ઞાણેન દીપેતું અસક્કુણેય્યા, દુબ્બિઞ્ઞેય્યાતિ અત્થો. તેનાહ "**અન્ધકારા અભિભૂતા**"તિ. **અન્ધકારા**તિ અન્ધકારગતસદિસી, જાનિતુકામે ચ અન્ધકારિની. પુબ્બાપરં સમં સુકરે સુપલક્ખિતમગ્ગવસેન પાસાણતલે મિગગતમગ્ગો વિય ઇટ્ઠાનિટ્ઠારમ્મણેસુ સુખદુક્ખાનુભવનેહિ મજ્ઝત્તારમ્મણેસુ અનુમિનિતબ્બતાય વુત્તં "**સા સુખદુક્ખાનં...પે૦... પાકટા હોતી**"તિ. તેનાહ "**યથા**"તિઆદિ. **નયતો ગણ્હન્તસ્સા**તિ એત્થાયં નયો – યસ્મા ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિસયાય આરમ્મણૂપલદ્ધિયા અનુભવનતો નિટ્ઠામજ્ઝત્તવિસયા ચ ઉપલદ્ધિ, તસ્મા ન તાય નિરનુભવનાય ભવિતબ્બં, યં તત્થાનુભવનં, સા અદુક્ખમસુખા. તથા અનુપલબ્ભમાનં રૂપાદિઅનુભુય્યમાનં દિટ્ઠં ઉપલબ્ભતિ, યો પન મજ્ઝત્તારમ્મણં તબ્બિસયસ્સ વિઞ્ઞાણપ્પવત્તિયં, તસ્મા અનનુભુય્યમાનેન તેન ન ભવિતબ્બં. સક્કા હિ વત્તું અનુભવમાના મજ્ઝત્તવિસયુપલદ્ધિ ઉપલદ્ધિભાવતો. ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિસયુપલદ્ધિવિસયં પન નિરનુભવનં તં અનુપલદ્ધિસભાવમેવ દિટ્ઠં, તં યથારૂપન્તિ. **નિવત્તેત્વા**તિ નીહરિત્વા, ''સોમનસ્સંપાહ''ન્તિઆદિના સમાનજાતિયમ્પિ ભિન્દન્તો અઞ્ઞેહિ અરૂપધમ્મેહિ વિવેચેત્વા અસંસટ્ઠં કત્વાતિ અત્થો.

અયઞ્ચ રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિવત્તેત્વા દેસના તથાવિનેતબ્બપુગ્ગલાપેક્ખાય સુત્તન્તરેસુપિ (દી૦ નિ૦ ૨.૩૭૩; મ૦ નિ૦ ૧.૧૦૬, ૩૯૦, ૪૧૩, ૪૫૦, ૪૬૫, ૪૬૭; મ૦ નિ૦ ૨.૩૦૬, ૨૦૯; ૩.૬૭, ૩૪૨; સં૦ નિ૦ ૪.૨૪૮) આગતા એવાતિ દસ્સેન્તો "**ન કેવલ**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **મહાસતિપટ્ઠાને** (દી૦ નિ૦ ૨.૨૭૩) તથા દેસનાય આગતભાવો અનન્તરમેવ આવિ ભવિસ્સતિ, **મજ્ઝિમનિકાયે** સતિપટ્ઠાનદેસનાપિ (મ૦ નિ૦ ૧.૧૦૬) તાદિસી એવ. **ચૂળતણ્હાસઙ્ખયે** ''એવં ચેતં, દેવાનં ઇન્દ, ભિક્ખુનો સુતં હોતિ 'સબ્બે ધમ્મા નાલં અભિનિવેસાયા'તિ, સો સબ્બં ધમ્મં અભિજાનાતિ , સબ્બં ધમ્મં અભિઞ્ઞાય સબ્બં ધમ્મં પરિજાનાતિ, સબ્બં ધમ્મં પરિઞ્ઞાય યં કિઞ્ચિ વેદનં વેદેતિ સુખં વા દુક્ખં વા અદુક્ખમસુખં વા, સો તાસુ વેદનાસુ અનિચ્ચાનુપસ્સી વિહરતિ, વિરાગાનુપસ્સી''તિઆદિના (મ૦ નિ૦ ૧.૩૯૦) આગતં. તેન વુત્તં "**અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિવત્તેત્વા દસ્સેસી**"તિ. **મહાતણ્હાસઙ્ખયે** પન ''સો એવં અનુરોધવિરોધવિપ્પહીનો યં કિઞ્ચિ વેદનં વેદેતિ સુખં વા દુક્ખં વા અદુક્ખમસુખં વા, સો તં વેદનં નાભિનન્દતિ નાભિવદતિ નાજ્ઝોસાય તિટ્ઠતિ. તસ્સ તં વેદનં અનભિનન્દતો અનભિવદતો અનજ્ઝોસાય તિટ્ઠતો યા વેદનાસુ નન્દી સા નિરુજ્ઝતી''તિઆદિના (મ૦ નિ૦ ૧.૪૧૪) આગતં. **ચૂળવેદલ્લે** ''કતિ પનાય્યેવેદના''તિઆદિના (મ૦ નિ૦ ૧.૪૬૫) આગતં. **મહાવેદલ્લે** ''વેદનાતિ, આવુસો, વુચ્ચતિ, કિત્તાવતા નુ ખો, આવુસો, 'વેદના'તિ વુચ્ચતી''તિઆદિના (મ૦ નિ૦ ૧.૪૫૦) આગતં. એવં રટ્ઠપાલસુત્તાદીસુપિ (મ૦ નિ૦ ૨.૩૦૫) વેદનાકમ્મટ્ઠાનસ્સ આગતટ્ઠાનં ઉદ્ધરિત્વા વત્તબ્બં.

''પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા''તિ વુત્તં, કથં તમેત્થ કથિતન્તિ આહ "**રૂપકમ્મટ્ઠાન**"ન્તિઆદિ. **સઙ્ખિત્તં**, કથં સઙ્ખિત્તં? **વેદનાય આરમ્મણમત્તકંયેવ**, યેભુય્યેન વેદના રૂપધમ્મારમ્મણા પઞ્ચદ્વારવસેન પવત્તનતો. તેન ચસ્સા પુરિમસિદ્ધા એવ આરમ્મણન્તિ વેદનં વદન્તેન તસ્સારમ્મણધમ્મા અત્થતો પઠમતરં ગહિતા એવ નામ હોન્તીતિ ઇમાય અત્થાપત્તિયા રૂપકમ્મટ્ઠાનસ્સેવેત્થ પઠમં ગહિતતા જોતિતા, ન સરૂપેનેવ ગહિતત્તા. તેનાહ "**તસ્મા પાળિયં નારુળ્હં ભવિસ્સતી**"તિ.

૩૬૦. **દ્વીહિ કોટ્ઠાસેહી**તિ સેવિતબ્બાસેવિતબ્બભાગેહિ. **એવરૂપ**ન્તિ યં અકુસલાનં અભિબુદ્ધિયા, કુસલાનઞ્ચ પરિહાનાય સંવત્તતિ, એવરૂપં, તં પન કામૂપસઞ્હિતતાય ''ગેહનિસ્સિત''ન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ "**ગેહસિતસોમનસ્સ**"ન્તિ. **ઇટ્ઠાન**ન્તિ પિયાનં. **કન્તાન**ન્તિ કમનીયાનં. **મનાપાન**ન્તિ મનવડ્ઢનકાનં. તતો એવ મનો રમેન્તીતિ **મનોરમાનં. લોકામિસપટિસંયુત્તાન**ન્તિ તણ્હાસન્નિસ્સિતાનં કામૂપસઞ્હિતાનં. **પટિલાભતો સમનુપસ્સતો**તિ ''અહો મયા ઇમાનિ લદ્ધાની''તિ યથાલદ્ધાનિ રૂપારમ્મણાદીનિ અસ્સાદયતો. **અતીત**ન્તિ અતિક્કન્તં. **નિરુદ્ધ**ન્તિ નિરોધપ્પત્તં. **વિપરિણત**ન્તિ સભાવવિગમેન વિગતં. **સમનુસ્સરતો**તિ અસ્સાદનવસેન અનુચિન્તયતો. **ગેહસિત**ન્તિ કામગુણનિસ્સિતં. કામગુણા હિ કામરાગસ્સ ગેહસદિસત્તા ઇધ ''ગેહ''ન્તિ અધિપ્પેતા.

એવરૂપન્તિ યં અકુસલાનં પરિહાનાય, કુસલાનઞ્ચ અભિબુદ્ધિયા સંવત્તતિ, એવરૂપં, તં પન પબ્બજ્જાદિવસેન પવત્તિયા નેક્ખમ્મૂપસઞ્હિતન્તિ આહ "**નેક્ખમ્મસિતં સોમનસ્સ**"ન્તિ. ઇદાનિ તં પાળિવસેનેવ દસ્સેતું "**તત્થ કતમાની**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ વિપસ્સનાલક્ખણે નેક્ખમ્મે દસ્સિતે ઇતરાનિ તસ્સ કારણતો, ફલતો, અત્થતો ચ દસ્સિતાનેવ હોન્તીતિ વિપસ્સનાલક્ખણમેવ તં દસ્સેન્તો "**રૂપાનન્ત્વેવા**"તિઆદિમાહ. **વિપરિણામવિરાગનિરોધ**ન્તિ જરાય વિપરિણામેતબ્બતઞ્ચેવ જરામરણેહિ પલુજ્જનં નિરુજ્ઝનઞ્ચ વિદિત્વાતિ યોજના. **ઉપ્પજ્જતિ સોમનસ્સ**ન્તિ વિપસ્સનાય વીથિપટિપત્તિયા કમેન ઉપ્પન્નાનં પામોજ્જપીતિપસ્સદ્ધીનં ઉપરિ અનપ્પકં સોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. યં સન્ધાય વુત્તં –

''સુઞ્ઞાગારં પવિટ્ઠસ્સ, સન્તચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો;
અમાનુસી રતિ હોતિ, સમ્મા ધમ્મં વિપસ્સતો.

યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪) ચ –

નેક્ખમ્મવસેનાતિ પબ્બજ્જાદિવસેન. ''વટ્ટદુક્ખતો નિત્થરિસ્સામી''તિ પબ્બજિતું ભિક્ખૂનં સન્તિકં ગચ્છન્તસ્સ, પબ્બજન્તસ્સ, ચતુપારિસુદ્ધિસીલં અનુતિટ્ઠન્તસ્સ, તં સોધેન્તસ્સ, ધુતગુણે સમાદાય વત્તન્તસ્સ, કસિણપરિકમ્માદીનિ કરોન્તસ્સ ચ યા પટિપત્તિ, સબ્બા સા ઇધ ''નેક્ખમ્મ''ન્તિ અધિપ્પેતા. યેભુય્યેન અનુસ્સતિયા ઉપચારજ્ઝાનં નિટ્ઠાતીતિ કત્વા ''અનુસ્સતિવસેના''તિ વત્વા "**પઠમજ્ઝાનાદિવસેના**"તિ વુત્તં. એત્થ ચ યથા પબ્બજ્જા ઘરબન્ધનતો નિક્ખમનટ્ઠેન **નેક્ખમ્મં**, એવં વિપસ્સનાદયોપિ તંપટિપક્ખતો. તેનાહ –

''પબ્બજ્જા પઠમં ઝાનં, નિબ્બાનઞ્ચ વિપસ્સના;
સબ્બેપિ કુસલા ધમ્મા, નેક્ખમ્મન્તિ પવુચ્ચરે''તિ. (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૯);

યં ચેતિ એત્થ **ચે**તિ નિપાતમત્તં સોમનસ્સસ્સ અધિપ્પેતત્તા. ચતુક્કનયવસેનેવ ચ સુત્તન્તેસુ ઝાનકથાતિ વુત્તં "**દુતિયતતિયજ્ઝાનવસેના**"તિ. **દ્વીસૂ**તિ ''સવિતક્કં સવિચારં અવિતક્કં અવિચાર''ન્તિ વુત્તેસુ દ્વીસુ સોમનસ્સેસુ.

સવિતક્કસવિચારે સોમનસ્સેતિ પરિત્તભૂમિકે, પઠમજ્ઝાને વા સોમનસ્સે. **અભિનિવિટ્ઠસોમનસ્સેસૂ**તિ વિપસ્સનં પટ્ઠપિતસોમનસ્સેસુ. **પિ**-સદ્દેન સમ્મટ્ઠસોમનસ્સેસુ પીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. **સોમનસ્સવિપસ્સનાતોપી**તિ સવિતક્કસવિચારસોમનસ્સપવત્તિવિપસ્સનાતોપિ. **અવિતક્કઅવિચાર વિપસ્સના પણીતતરા**

સમ્મસિતધમ્મવસેનપિ વિપસ્સનાય વિસેસસિદ્ધિતો, યતો મગ્ગેપિ તથારૂપા વિસેસા ઇજ્ઝન્તિ. અયં પનત્થો ''અરિયમગ્ગા બોજ્ઝઙ્ગાદિવિસેસં વિપસ્સનાય આરમ્મણભૂતા ખન્ધા નિયમેન્તી''તિ એવં પવત્તેન મોરવાપીવાસિમહાદત્તત્થેરવાદેન દીપેતબ્બો.

૩૬૧. ગેહસિતદોમનસ્સં નામ કામગુણાનં અપ્પટિલાભનિમિત્તં, વિગતનિમિત્તઞ્ચ ઉપ્પજ્જનકદોમનસ્સં. **અપ્પટિલાભતો સમનુપસ્સતો**તિ અપ્પટિલાભેન ''અહમેવ ન લભામી''તિ પરિતસ્સનતો. **સમનુસ્સરતો**તિ ''અહુ વત મે તં વત નત્થી''તિઆદિના અનુસ્સરણવસેન ચિન્તયતો. તેનાહ ''**એવં છસુ દ્વારેસૂ**''તિઆદિ.

અનુત્તરેસુ વિમોક્ખેસૂતિ સુઞ્ઞતફલાદિઅરિયફલવિમોક્ખેસુ. **પિહન્તિ** અપેક્ખં, આસન્તિ અત્થો. કથં પન લોકુત્તરધમ્મે આરબ્ભ આસા ઉપ્પજ્જતીતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં ''યં આરમ્મણકરણવસેન તત્થ પિહા પવત્તતી''તિ અવિસયત્તા, પુગ્ગલસ્સ ચ અનધિગતભાવતો. અનુસ્સવૂપલદ્ધે પન અનુત્તરવિમોક્ખે ઉદ્દિસ્સ પિહં ઉપટ્ઠપેન્તો ''તત્થ પિહં ઉપટ્ઠપેતી''તિ વુત્તો. તેનાહ ''**કુદાસ્સુ નામાહ**''ન્તિઆદિ. છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વાતિ યોજના. ''**ઇટ્ઠારમ્મણે**''તિ ચ ઇમિના નયિદં દોમનસ્સં સભાવતો અનિટ્ઠધમ્મેયેવ આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનકં, અથ ખો ઇચ્છિતાલાભહેતુકં ઇચ્છાભિઘાતવસેન યત્થ કત્થચિ આરમ્મણે ઉપ્પજ્જનકન્તિ દસ્સેતિ. **એવં** ''કુદાસ્સુ નામાહ''ન્તિ વુત્તાકારેન પિહં ઉપટ્ઠપેત્વા **એવં** ઇમમ્પિ પક્ખં...પે॰... નાસક્ખિન્તિ અનુસોચતોતિ યોજના. ''ઇમસ્મિં પક્ખે, ઇમસ્મિં માસે, ઇમસ્મિં સંવચ્છરે પબ્બજિતું નાલદ્ધં, કસિણપરિકમ્મં કાતું નાલદ્ધ''ન્તિઆદિવસેન પવત્તિં સન્ધાય ''**નેક્ખમ્મવસેના**''તિ વુત્તં. ''**વિપસ્સનાવસેના**''તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન યોજના વેદિતબ્બા.

યતો એવ-કારો, તતો અઞ્ઞત્થ નિયમોતિ કત્વા ''**તસ્મિમ્પિ...પે॰... ગેહસિતદોમનસ્સમેવા**''તિ વુત્તં. ન હેત્થ ગેહસિતદોમનસ્સતા સવિતક્કસવિચારે નિયતા, અથ ખો ગેહસિતદોમનસ્સે સવિતક્કસવિચારતા નિયતા પટિયોગિનિવત્તનત્થત્તા એવ-કારસ્સ. ''ગેહસિતદોમનસ્સં સવિતક્કસવિચારમેવ, ન અવિતક્કઅવિચાર''ન્તિ. નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સં પન સિયા સવિતક્કસવિચારં, સિયા અવિતક્કઅવિચારં. સવિતક્કસવિચારસ્સેવ કારણભૂતં દોમનસ્સં **સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સં**. કિં તં? ગેહસિતદોમનસ્સં , યં પન નેક્ખમ્માદિવસેન ઉપ્પન્નં, તં અવિતક્કઅવિચારસ્સ કારણભૂતં **અવિતક્કઅવિચારદોમનસ્સ**ન્તિ. અયઞ્ચ નયો પરિયાયવસેન વુત્તોતિ આહ ''**નિપ્પરિયાયેન પના**''તિઆદિ. યદિ એવં કસ્મા ''યં ચે અવિતક્કં અવિચાર''ન્તિ પાળિયં વુત્તન્તિ આહ ''**એતસ્સ પના**''તિઆદિ. **મઞ્ઞનવસેના**તિ પરિકપ્પનવસેન. **વુત્તં** પાળિયં.

તત્રાતિ તસ્મિં મઞ્ઞને. **અયં** ઇદાનિ વુચ્ચમાનો **નયો**. **દોમનસ્સપચ્ચયભૂતે**તિ દોમનસ્સસ્સ પચ્ચયભૂતે. ઉપચારજ્ઝાનઞ્હિ પઠમજ્ઝાનાદીનિ વા પાદકાનિ કત્વા મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેતુકામસ્સ તેસં અલાભે દોમનસ્સસ્સ ઉપ્પજ્જને તાનિ તસ્સ પચ્ચયા નામ હોન્તિ ઇતિ તે ધમ્મા ફલૂપચારેન ''દોમનસ્સ''ન્તિ વુત્તા. યો પન તથા ઉપ્પન્નદોમનસ્સો ધુરનિક્ખેપં અકત્વા અનુક્કમેન વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગફલધમ્મે નિબ્બત્તેતિ, તે કારણૂપચારેન ''**દોમનસ્સ**''ન્તિ વુત્તાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ''**ઇધ ભિક્ખૂ**''તિઆદિમાહ. નનુ એતસ્સ તદા દોમનસ્સમેવ ઉપ્પન્નં, ન દોમનસ્સહેતુકા વિપસ્સનામગ્ગફલધમ્મા ઉપ્પન્ના, તત્થ કથં દોમનસ્સસમઞ્ઞં આરોપેત્વા વોહરતીતિ આહ ''**અઞ્ઞેસં પટિપત્તિદસ્સનવસેન દોમનસ્સન્તિ ગહેત્વા**''તિઆદિ. **સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સે**તિ સવિતક્કસવિચારનિમિત્તે દોમનસ્સે. તીહિ માસેહિ નિબ્બત્તેતબ્બા તેમાસિકા, તં

તેમાસિકં. ઇમા ચ તેમાસિકાદયો પટિપદા તથાપવત્તઉક્કટ્ઠમજ્ઝિમમુદિન્દ્રિયવસેન વેદિતબ્બા, અધિકમજ્ઝિમમુદુસ્સાહવસેન વા. **જગ્ગતી**તિ જાગરિકં અનુયુઞ્જતિ.

મહાસિવત્થેરવત્થુવણ્ણના

સહસ્સદ્વિસહસ્સસઙ્ખ્યત્તા **મહાગણે**.

અટ્ઠકથાથેરાતિ અટ્ઠકથાય અત્થપટિપુચ્છનકથેરા. **અન્તરામગ્ગે**તિ ભિક્ખં ગહેત્વા ગામતો વિહારં પટિગમનમગ્ગે . **તયો…પે॰… ગાહાપેત્વા**તિ તીણિ ચત્તારિ ઉણ્હાપનાનિ.

કેનચિ પપઞ્ચેનાતિ કેનચિ સરીરકિચ્ચભૂતેન પપઞ્ચેન. **સઞ્ઞં અકાસિ** રત્તિયં પચ્છતો ગચ્છન્તં અસલ્લક્ખેન્તો.

કસ્મા પન થેરો અન્તેવાસિકાનં અનારોચેત્વાવ ગતોતિ આહ **"થેરો કિરા"**તિઆદિ. **અરહત્તં નામ કિન્તિ** તદધિગમસ્સ અદુક્કરભાવં સન્ધાય વદતિ. **ચતૂહિ ઇરિયાપથેહી**તિ ચતૂહિપિ ઇરિયાપથેહિ પવત્તમાનસ્સ, તસ્મા યાવ અરહત્તાધિગમા સયનં પટિક્ખિપામીતિ અધિપ્પાયો.

"**અનુચ્છવિકં નુ ખો તે એત**"ન્તિ સંવેગજાતો વીરિયં સમુત્તેજેન્તો **અરહત્તં અગ્ગહેસિ** એત્તકં કાલં વિપસ્સનાય સુચિણ્ણભાવતો ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા.

પરિમજ્જીતિ પરિમસિ. કેચિ પન "**પરિમજ્જી**તિ પરિવત્તેત્વા થેરેન ધોવિયમાનં પરિગ્ગહેત્વા ધોવી"તિ અત્થં વદન્તિ.

વિપસ્સનાય આરમ્મણં નામ ઉપચારજ્ઝાનપઠમજ્ઝાનાદિ.

"**સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સે**"તિઆદીસુ વત્તબ્બં સોમનસ્સેસુ વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં.

૩૬૨. **એવરૂપા**તિ યા અકુસલાનં અભિબુદ્ધિયા, કુસલાનં પરિહાનાય ચ સંવત્તતિ, એવરૂપા, સા પન કામૂપસઞ્હિતતાય ''ગેહસિતા''તિ વુચ્ચતીતિ આહ "**ગેહસિતઉપેક્ખા**"તિ. "**બાલસ્સા**"તિઆદીસુ બાલકરધમ્મયોગતો **બાલસ્સ** અત્તહિતપરહિતબ્યામૂળ્હતાય **મૂળ્હસ્સ** પુથૂનં કિલેસાદીનં જનનાદીહિ કારણેહિ **પુથુજ્જનસ્સ** કિલેસોધીનં મગ્ગોધીહિ અજિતત્તા **અનોધિજિનસ્સ, ઓધિજિનો** વાયપેક્ખા, ઓધિસો ચ કિલેસાનં જિતત્તા, તેનસ્સ સેક્ખભાવં પટિક્ખિપતિ. સત્તમભવાદિતો ઉદ્ધં પવત્તનવિપાકસ્સ અજિતત્તા **અવિપાકજિનસ્સ, વિપાકજિના** વા અરહન્તો અપ્પટિસન્ધિકત્તા, તેનસ્સ અસેક્ખત્તં પટિક્ખિપતિ. અનેકાદીનવે સબ્બેસમ્પિ પાપધમ્માનં મૂલભૂતે સમ્મોહે આદીનવાનં અદસ્સનસીલતાય **અનાદીનવદસ્સાવિનો**. આગમાધિગમાભાવા **અસ્સુતવતો**. એદિસો એકંસેન અન્ધપુથુજ્જનો નામ હોતીતિ તસ્સ અન્ધપુથુજ્જનભાવં દસ્સેતું પુનપિ "**પુથુજ્જનસ્સા**"તિ વુત્તં. **એવરૂપા**તિ વુત્તપ્પકારા સમ્મોહપુબ્બિકા. **રૂપં સા નાતિવત્તતી**તિ રૂપાનં સમતિક્કમનાય કારણં ન હોતિ, રૂપારમ્મણે કિલેસે નાતિક્કમતીતિ અધિપ્પાયો. અઞ્ઞાણાવિભૂતતાય આરમ્મણે અજ્ઝુપેક્ખનવસેન પવત્તમાના લોભસમ્પયુત્તઉપેક્ખા ઇધાધિપ્પેતાતિ તસ્સ લોભસ્સ અનુચ્છવિકમેવ આરમ્મણં

દસ્સેન્તો “**ઇટ્ઠારમ્મણે**”તિ આહ. **અનતિવત્તમાના** અનાદીનવદસ્સિતાય. તતો એવ અસ્સાદાનુપસ્સનતો **તત્થેવ લગ્ગા**. અભિસઙ્ગસ્સ લોભસ્સ વસેન, દુમ્મોચનીયતાય ચ તેન **લગ્ગિતા** વિય **હુત્વા ઉપ્પન્ના**.

એવરૂપાતિ યા અકુસલાનં પહાનાય, કુસલાનઞ્ચ અભિબુદ્ધિયા સંવત્તતિ, એવરૂપા, સા પન પબ્બજ્જાદિવસેન પવત્તિયા નેક્ખમ્મૂપસઞ્હિતાતિ આહ “**નેક્ખમ્મસિતા**”તિ. ઇદાનિ તં પાળિવસેન દસ્સેતું “**તત્થ કતમા**”તિઆદિ વુત્તં, તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બો. **રૂપં સા અતિવત્તતી**તિ રૂપસ્મિં સમ્મદેવ આદીનવદસ્સનતો. રૂપનિયાતાતિ કિલેસેહિ અનભિભવનીયતો. **ઇટ્ઠે**તિ સભાવતો, સઙ્કપ્પતો ચ ઇટ્ઠે આરમ્મણે. **અરજ્જન્તસ્સા**તિ ન રજ્જન્તસ્સ રાગં અનુપ્પાદેન્તસ્સ. **અનિટ્ઠે અદુસ્સન્તસ્સા**તિ એત્થ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. સમં સમ્મા યોનિસો ન પેક્ખનં **અસમપેક્ખનં**, તં પન ઇટ્ઠાનિટ્ઠમજ્ઝત્તે વિય ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુપિ બાલસ્સ હોતીતિ ‘‘ઇટ્ઠાનિટ્ઠમજ્ઝત્તે’’તિ અવત્વા “**અસમપેક્ખનેન અસમ્મુય્હન્તસ્સા**”તિ વુત્તં, તિવિધેપિ આરમ્મણે અસમપેક્ખનવસેન મુય્હન્તસ્સાતિ અત્થો. **વિપસ્સનાઞાણસમ્પયુત્તા ઉપેક્ખા**. નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખા **વેદનાસભાગા**તિ ઉદાસિનાકારેન પવત્તિયા, ઉપેક્ખા વેદનાય ચ સભાગા. **એત્થ ઉપેક્ખા વા**તિ એત્થ એતસ્મિં ઉપેક્ખાનિદ્દેસે ‘‘ઉપેક્ખા’’તિ ગહિતા એવ. **તસ્મા**તિ તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખાયપિ ઇધ ઉપેક્ખાગ્ગહણેન ગહિતત્તા. તઞ્હિ સન્ધાય “**પઠમદુતિયતતિયચતુત્થજ્ઝાનવસેન ઉપ્પજ્જનકઉપેક્ખા**”તિ વુત્તં.

તાયપિ નેક્ખમ્મસિતઉપેક્ખાયાતિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં. “**યં નેક્ખમ્મવસેના**”તિઆદિ હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થમેવ.

૩૬૩. યદિ સક્કસ્સ તદા સોતાપત્તિફલપત્તિયાવ ઉપનિસ્સયો, અથ કસ્મા ભગવા યાવ અરહત્તં દેસનં વડ્ઢેસીતિ આહ “**બુદ્ધાનઞ્હી**”તિઆદિ. **તરુણસક્કો**તિ અભિનવો અધુના પાતુભૂતો સક્કો. સમ્પતિ પાતુભાવઞ્હિ સન્ધાય ‘‘તરુણસક્કો’’તિ વુત્તં, ન તસ્સ કુમારતા, વુદ્ધતા વા અત્થિ. **ગતાગતટ્ઠાન**ન્તિ ગમનાગમનકારણં. **ન પઞ્ઞાયતિ** ન ઉપલબ્ભતિ. ગબ્ભસેય્યકાનઞ્હિ ચવન્તાનં કમ્મજરૂપં વિગચ્છતિ અનુદેવ ચિત્તજં, આહારજઞ્ચ પચ્ચયાભાવતો, ઉતુજં પન સુચિરમ્પિ કાલં પવેણિં ઘટ્ટેન્તં ભસ્સન્તં વા સોસન્તં વા કિલેસન્તં વા વિદ્ધતં વા હોતિ, ન એવં દેવાનં. તેસઞ્હિ ઓપપાતિકત્તા કમ્મજરૂપે અન્તરધાયન્તે સેસતિસન્તતિરૂપમ્પિ તેન સદ્ધિં અન્તરધાયતિ. તેનાહ “**દીપસિખાગમનં વિય હોતી**”તિ. **સેસદેવતા ન જાનિંસુ** પુનપિ સક્કત્તભાવેન તસ્મિંયેવ ઠાને નિબ્બત્તત્તા. **તીસુ ઠાનેસૂ**તિ સોમનસ્સદોમનસ્સઉપેક્ખાવિસ્સજ્જનાવસાનટ્ઠાનેસુ. **નિબ્બત્તિતફલમેવા**તિ સપ્પિમ્હા સપ્પિમણ્ડો વિય આગમનીયપટિપદાય નિબ્બત્તિતફલભૂતં લોકુત્તરમગ્ગફલમેવ **કથિતં. સકુણિકાય વિય** કિઞ્ચિ ગય્હૂપગં **ઉપ્પતિત્વા** ઉડ્ડેત્વા ઉલ્લઙ્ઘિત્વા. **અસ્સા**તિ મગ્ગફલસઞ્ઞિતસ્સ અરિયસ્સ ધમ્મસ્સ.

પાતિમોક્ખસંવરવણ્ણના

૩૬૪. **પાતિમોક્ખસંવરાયા**તિ પાતિમોક્ખભૂતસીલસંવરાયાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ “**ઉત્તમજેટ્ઠકસીલસંવરાયા**”તિ. ‘‘પાતિમોક્ખસીલઞ્હિ સબ્બસીલતો જેટ્ઠકસીલ’’ન્તિ દીઘવાપીવિહારવાસિ સુમત્થેરો વદતિ, અન્તેવાસિકો પનસ્સ તેપિટકચૂળનાગત્થેરો ‘‘પાતિમોક્ખસંવરો એવ સીલં, ઇતરાનિ પન ‘સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ અત્થી’તિ અનનુજાનન્તો ઇન્દ્રિયસંવરો નામ છદ્વારરક્ખામત્તકં, આજીવપારિસુદ્ધિ ધમ્મેન સમેન પચ્ચયુપ્પાદનમત્તકં, પચ્ચયસન્નિસ્સિતં પટિલદ્ધપચ્ચયે ‘ઇદ મત્થ’ન્તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભુઞ્જનમત્તકં, નિપ્પરિયાયેન પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલં. તથા હિ યસ્સ સો ભિન્નો, સો ઇતરાનિ રક્ખિતું અભબ્બત્તા અસીલો

હોતિ. યસ્સ પન સબ્બસો અરોગો સેસાનં રક્ખિતું ભબ્બત્તા સમ્પન્નસીલો’’તિ વદતિ, તસ્મા ઇતરેસં તસ્સ પરિવારભાવતો, સબ્બસો એકદેસેન ચ તદન્તોગધભાવતો તદેવ પધાનસીલં નામાતિ આહ “**ઉત્તમજેટ્ઠકસીલસંવરાયા**”તિ. તત્થ યથા હેટ્ઠા પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિરોધસારુપ્પગામિનિં પટિપદં પુચ્છિતેન ભગવતા પપઞ્ચસઞ્ઞાનં, પટિપદાય ચ મૂલભૂતં વેદનં વિભજિત્વા પટિપદા દેસિતા સક્કસ્સ અજ્ઝાસયવસેન સંકિલેસધમ્મપ્પહાનમુખેન વોદાનધમ્મપારિપૂરીતિ, એવં તસ્સા એવ પટિપદાય મૂલભૂતમ્પિ સીલસંવરં પુચ્છિતેન ભગવતા યતો સો વિસુજ્ઝતિ, યથા ચ વિસુજ્ઝતિ, તદુભયં સક્કસ્સ અજ્ઝાસયવસેન વિભજિત્વા દસ્સેતું “**કાયસમાચારમ્પી**”તિઆદિ વુત્તં સંકિલેસધમ્મપ્પહાનમુખેન વોદાનધમ્મપારિપૂરીતિ કત્વા. સીલકથાયં અસેવિતબ્બકાયસમાચારાદિકથને કારણં વુત્તમેવ, તસ્મા **કમ્મપથવસેના**તિ કુસલાકુસલકમ્મપથવસેન.

કમ્મપથવસેનાતિ ચ કમ્મપથવિચારવસેન . કમ્મપથભાવં અપત્તાનમ્પિ હિ કાયદુચ્ચરિતાદીનં અસેવિતબ્બકાદીનં અસેવિતબ્બકાયસમાચારાદિભાવો ઇધ વુચ્ચતીતિ. **પણ્ણત્તિવસેના**તિ સિક્ખાપદપણ્ણત્તિવસેન. યતો યતો હિ યા યા વેરમણી, તદુભયેપિ વિભાવેન્તો પણ્ણત્તિવસેન કથેતિ નામ. તેનાહ “**કાયદ્વારે**”તિઆદિ. સિક્ખાપદં વીતિક્કમતિ એતેનાતિ **સિક્ખાપદવીતિક્કમો**, સિક્ખાપદસ્સ વીતિક્કમનાકારેન પવત્તો અકુસલધમ્મો યં, તસ્સ અસેવિતબ્બકાયસમાચારાદિતા. વીતિક્કમપટિપક્ખો **અવીતિક્કમો**, ન વીતિક્કમતિ એતેનાતિ **અવીતિક્કમો**, સીલં.

મિચ્છા સમ્મા ચ પરિયેસતિ એતાયાતિ **પરિયેસના**, આજીવો, અત્થતો પચ્ચયગવેસનબ્યાપારો કાયવચીદ્વારિકો. યદિ એવં કસ્મા વિસું ગહણન્તિ આહ “**યસ્મા**”તિઆદિ . અરિયા નિદ્દોસા પરિયેસના ગવેસનાતિ **અરિયપરિયેસના**, અરિયેહિ સાધૂહિ પરિયેસિતબ્બાતિપિ **અરિયપરિયેસના**તિ. વુત્તવિપરિયાયતો **અનરિયપરિયેસના** વેદિતબ્બા.

જાતિધમ્મોતિ જાયનસભાવો જાયનપકતિકો. **જરાધમ્મો**તિ જીરણસભાવો. **બ્યાધિધમ્મો**તિ બ્યાધિસભાવો. **મરણધમ્મો**તિ મીયનસભાવો. **સોકધમ્મો**તિ સોચનકસભાવો. **સંકિલેસધમ્મો**તિ સંકિલિસ્સનસભાવો.

પુત્તભરિયન્તિ પુત્તા ચ ભરિયા ચ. એસ નયો સબ્બત્થ. દ્વન્દેકત્તવસેન તેસં નિદ્દેસો. **જાતરૂપરજતન્તિ** એત્થ પન યતો વિકારં અનાપજ્જિત્વા સબ્બં જાતરૂપમેવ હોતીતિ **જાતરૂપં** નામ સુવણ્ણં. ધવલસભાવતાય રજતીતિ **રજતં**, રૂપિયં. ઇધ પન સુવણ્ણં ઠપેત્વા યં કિઞ્ચિ ઉપભોગપરિભોગારહં ‘‘રજત’’ન્ત્વેવ ગહિતં વોહારૂપગમાસકાદિ. **જાતિધમ્મા હેતે, ભિક્ખવે, ઉપધયો**તિ એતે કામગુણૂપધયો નામ હોન્તિ, તે સબ્બેપિ જાતિધમ્માતિ દસ્સેતિ.

બ્યાધિધમ્મવારાદીસુ જાતરૂપરજતં ન ગહિતં. ન હેતસ્સ સીસરોગાદયો બ્યાધયો નામ સન્તિ, ન સત્તાનં વિય ચુતિસઙ્ખાતં મરણં, ન સોકે ઉપ્પજ્જતિ, **ચુતિસઙ્ખાતં મરણન્તિ** ચ એકભવપરિયાપન્નખન્ધનિરોધો, સો તસ્સ નત્થિ, ખણિકનિરોધો પન ખણે ખણે લબ્ભતેવ. રાગાદીહિ પન સંકિલેસેહિ સંકિલિસ્સતીતિ **સંકિલેસધમ્મવારે** ગહિતં જાતરૂપં, તથા ઉતુસમુટ્ઠાનત્તા **જાતિધમ્મવારે**, મલં ગહેત્વા **જીરણતો જરાધમ્મવારે ચ**. અરિયેહિ ન અરણીયા, પરિયેસનાતિપિ **અનરિયપરિયેસના**.

ઇદાનિ અનેસનાવસેનાપિ તં દસ્સેતું “**અપિચા**”તિઆદિ વુત્તં. ઇમિના નયેન સુક્કપક્ખેપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

સમ્ભારપરિયેસનં પહરણવિસાદિગવેસનં, પયોગવસેન **પયોગકરણં** તજ્જાવાયામજનનં તાદિસં ઉપક્કમનિબ્બત્તનં, પાણાતિપાતાદિઅત્થં **ગમનં**, પચ્ચેકં **કાલ**-સદ્દો યોજેતબ્બો ''સમ્ભારપરિયેસનકાલતો પટ્ઠાય, પયોગકરણકાલતો પટ્ઠાય, ગમનકાલતો પટ્ઠાયા''તિ. **ઇતરો**તિ ''સેવિતબ્બો''તિ વુત્તકાયસમાચારાદિકો. **ચિત્તમ્પિ ઉપ્પાદેતબ્બં**. તથા ઉપ્પાદિતચિત્તો હિ સતિ પચ્ચયસમવાયે તાદિસં પયોગં પરક્કમં કરોન્તો પટિપત્તિયા મત્થકં ગણ્હાતિ. તેનાહ ''ચિત્તુપ્પાદમ્પિ ખો અહં, ભિક્ખવે, કુસલેસુ ધમ્મેસુ બહુપકારં વદામી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૪).

ઇદાનિ તં મત્થકપ્પત્તં અસેવિતબ્બં, સેવિતબ્બઞ્ચ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. **સઙ્ઘભેદાદીનન્તિ આદિ**-સદ્દેન લોહિતુપ્પાદનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. બુદ્ધરતનસઙ્ઘરતનુપટ્ઠાનેહેવ ધમ્મરતનુપટ્ઠાનસિદ્ધીતિ આહ "**દિવસસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું તિણ્ણં રતનાનં ઉપટ્ઠાનગમનાદિવસેના**"તિ . **ધનુગ્ગહપેસનં** ધનુગ્ગહપુરિસાનં ઉય્યોજનં. **આદિ**-સદ્દેન પઞ્ચવરયાચનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. ''અજાતસત્તું પસાદેત્વા લાભુપ્પાદવસેન પરિહીનલાભસક્કારસ્સ કુલેસુ વિઞ્ઞાપન''ન્તિ એવમાદિં અનરિયપરિયેસનં પરિયેસન્તાનં.

પારિપૂરિયાતિ પારિપૂરિઅત્થં. અગ્ગમગ્ગફલવસેનેવ હિ સેવિતબ્બાનં પારિપૂરીતિ તદત્થં સબ્બા પુબ્બભાગપટિપદા, પાતિમોક્ખસંવરોપિ અગ્ગમગ્ગેનેવ પરિપુણ્ણો હોતીતિ તદત્થં પુબ્બભાગપટિપદં વત્વા નિગમેન્તો "**પાતિમોક્ખો...પે॰... હોતી**"તિ આહ.

ઇન્દ્રિયસંવરવણ્ણના

૩૬૫. ઇન્દ્રિયાનં પિધાનાયાતિ ઇન્દ્રિયાનં પિદહનત્થાય. **ઇન્દ્રિયાનિ** ચ ચક્ખાદીનિ દ્વારાનિ, તેસં **પિધાનં** સંવરણં અકુસલુપ્પત્તિતો ગોપનાતિ આહ "**ગુત્તદ્વારતાયા**"તિ. અસેવિતબ્બરૂપાદિવસેન ઇન્દ્રિયેસુ અગુત્તદ્વારતા અસંવરો, સંકિલેસધમ્મવિપ્પહાનવસેન વોદાનધમ્મપારિસુદ્ધીતિ. કામં પાળિયં અસેવિતબ્બમ્પિ રૂપાદિ દસ્સિતં, સક્કેન પન ઇન્દ્રિયસંવરાય પટિપત્તિ પુચ્છિતાતિ તમેવ નિવત્તેત્વા દસ્સેતું **અટ્ઠકથાયં**વુત્તં "**ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યં રૂપમ્પીતિઆદિ સેવિતબ્બરૂપાદિવસેન ઇન્દ્રિયસંવરદસ્સનત્થં વુત્ત**"ન્તિ. ''તુણ્હી અહોસી''તિ વત્વા તુણ્હીભાવસ્સ કારણં બ્યતિરેકમુખેન વિભાવેતું "**કથેતુકામોપી**"તિઆદિ વુત્તં. **અયન્તિ** સક્કો દેવાનં ઇન્દો.

રૂપન્તિ રૂપાયતનં, તસ્સ અસેવનં નામ અદસ્સનં એવાતિ આહ "**ન સેવિતબ્બં ન દટ્ઠબ્બ**"ન્તિ. **યં** પન સત્તસન્તાનગતં રૂપં **પસ્સતો** પટિક્કૂલમનસિકારવસેન, **અસુભસઞ્ઞા વા સણ્ઠાતિ** દસ્સનાનુત્તરિયવસેન. અથ વા કમ્મફલસદ્દહનવસેન **પસાદો વા ઉપ્પજ્જતિ**. હુત્વા અભાવાકારસલ્લક્ખણેન **અનિચ્ચસઞ્ઞાપટિલાભો વા હોતિ**.

પરિયાયક્ખરણતો **અક્ખરં**, વણ્ણો, સો એવ નિરન્તરુપ્પત્તિયા સમુદ્દિતો પદવાક્યસઞ્ઞિતો, અધિપ્પેતમત્થં બ્યઞ્જેતીતિ **બ્યઞ્જનં**, તયિદં કાબ્યનાટકાદિગતવેવચનવસેન, ઉચ્ચારણવસેન ચ વિચિત્તસન્નિવેસતાય તથાપવત્તવિકપ્પનવસેન ચિત્તવિચિત્તભાવેન ઉપતિટ્ઠનકં સન્ધાયાહ "**યં ચિત્તક્ખરં ચિત્તબ્યઞ્જનમ્પિ સદ્દં સુણતો રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તી**"તિ. **અત્થનિસ્સિત**ન્તિ સમ્પરાયિકત્થનિસ્સિતં. **ધમ્મનિસ્સિત**ન્તિ વિવટ્ટધમ્મનિસ્સિતં, લોકુત્તરરતનત્તયધમ્મનિસ્સિતં વા. **પસાદો**તિ રતનત્તયસદ્ધા, કમ્મફલસદ્ધાપિ. **નિબ્બિદા વા**તિ અનિચ્ચસઞ્ઞાદિવસેન વટ્ટતો ઉક્કણ્ઠા વા.

ગન્ધરસાવિપરોધાદિવસેન સેવિયમાનં અયોનિસો પટિપન્નત્તા **અસેવિતબ્બં** નામ. યોનિસો પચ્ચવેક્ખિત્વા સેવિયમાનં સમ્પજઞ્ઞવસેન ગહણતો **સેવિતબ્બં** નામ. તેન વુત્તં "**યં ગન્ધં ઘાયતો**"તિઆદિ.

યં પન કુસતોતિ યં પન સેવિતબ્બં ફોટ્ઠબ્બં અનિપ્ફન્નસ્સેવ કુસતો. **આસવક્ખયો ચેવ** હોતિ જાગરિયાનુયોગસ્સ મત્થકપ્પત્તિતો. **વીરિયઞ્ચ સુપગ્ગહિતં હોતિ** ચતુત્થસ્સ અરિયવંસસ્સ ઉક્કંસનતો. **પચ્છિમા ચ...પે૰... અનુગ્ગહિતા હોતિ** સમ્માપટિપત્તિયં નિયોજનતો.

યે **મનોવિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે** ઇટ્ઠાદિભેદે **સમન્નાહરન્તસ્સ** આવજ્જન્તસ્સ **આપાથં આગચ્છન્તિ**. ''મનોવિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા''તિ વિભત્તિ વિપરિણામેતબ્બા, મેત્તાદિવસેન સમન્નાહરન્તસ્સ યે મનોવિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા આપાથં આગચ્છન્તિ, એવરૂપા સેવિતબ્બાતિ યોજના. **આદિ**-સદ્દેન કરુણાદીનઞ્ચેવ અનિચ્ચાદીનઞ્ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **તિણ્ણં થેરાનં ધમ્મા**તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનપટિપત્તીનં તિણ્ણં થેરાનં મનોવિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા. **બહિ ધાવિતું ન અદાસિન્તિ** અન્તોપરિવેણં આગતમેવ રૂપાદિં આરબ્ભ ઇમસ્મિં તેમાસે કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તં ચિત્તં કદાચિ ઉપ્પન્નપુબ્બં, અન્તોપરિવેણે ચ વિસભાગરૂપાદીનં અસમ્ભવો એવ, તસ્મા વિસટવિતક્કવસેન ચિત્તં બહિ ધાવિતું ન અદાસિન્તિ દસ્સેતિ. **નિવાસગેહતો** નિવાસનગબ્ભતો. **નિયકજ્ઝત્તખન્ધપઞ્ચકતો** વિપસ્સનાગોચરતો. થેરો કિર સબ્બમ્પિ અત્તના કાતબ્બકિરિયં કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ પટિપજ્જતિ.

૩૬૬. અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞવસેન અદ્વેજ્ઝભાવતો એકો અન્તો એતસ્સાતિ **એકન્તો**, એકન્તો વાદો એતેસન્તિ **એકન્તવાદા**. તેનાહ ''**એકંયેવ વદન્તી**''તિ, અભિન્નવાદાતિ અત્થો. **એકાચારા**તિ સમાનાચારા. **એકલદ્ધિકા**તિ સમાનલદ્ધિકા. **એકપરિયોસાના**તિ સમાનનિટ્ઠાના.

ઇતિ સક્કો પુબ્બે અત્તના સુતં પુથુસમણબ્રાહ્મણાનં નાનાવાદા ચારલદ્ધિનિટ્ઠાનં ઇદાનિ સચ્ચપટિવેધેન અસારતો ઞત્વા ઠિતો, તસ્સ કારણં ઞાતુકામો તમેવ તાવ બ્યતિરેકમુખેન પુચ્છતિ ''સબ્બેવ ધમ્મા નુ ખો''તિઆદિના.

ધાતૂતિ અજ્ઝાસયધાતુ ઉત્તરપદલોપેન વુત્તા, **અજ્ઝાસયધાતૂ**તિ ચ અત્થતો અજ્ઝાસયો એવાતિ આહ ''**અનેકજ્ઝાસયો નાનજ્ઝાસયો**''તિ. ''**એકસ્મિં ગન્તુકામે એકો ઠાતુકામો હોતી**''તિ ઇદં નિદસ્સનવસેન વુત્તં ઇરિયાપથેપિ નામ સત્તા એકજ્ઝાસયા દુલ્લભા, પગેવ લદ્ધીસૂતિ દસ્સનત્થં. **યં યદેવ અજ્ઝાસયન્તિ** યં યમેવ સસ્સતાદિઅજ્ઝાસયં. **અભિનિવિસન્તી**તિ તં તં લદ્ધિં દિટ્ઠાભિનિવેસવસેન અભિમુખા હુત્વા દુપ્પટિનિસ્સગ્ગિભાવેન નિવિસન્તિ, આદાનગ્ગાહં **ગણ્હન્તિ. થામેન ચ પરામાસેન ચા**તિ દિટ્ઠિથામેન ચ દિટ્ઠિપરામાસેન ચ. **સુટ્ઠુ ગણ્હિત્વા**તિ અતિવિય દળ્હગ્ગાહં ગણ્હિત્વા. **વોહરન્તી**તિ યથાભિનિવિટ્ઠં દિટ્ઠિવાદં પઞ્ઞાપેન્તિ પરે હિ ગાહેન્તિ પતિટ્ઠપેન્તિ. તેનાહ ''**કથેન્તિ દીપેન્તિ કિત્તેન્તી**''તિ, ઉગ્ઘોસેન્તીતિ અત્થો.

અન્તં અતીતા **અચ્ચન્તા**, અચ્ચન્તા નિટ્ઠા એતેસન્તિ **અચ્ચન્તનિટ્ઠા. સબ્બેસ**ન્તિ સબ્બેસં સમણબ્રાહ્મણાનં. **યોગક્ખેમો**તિપિ નિબ્બાનં ચતૂહિપિ યોગેહિ અનુપ્પદુટ્ઠત્તા. ''અચ્ચન્તયોગક્ખેમા''તિ વત્તબ્બે ઇ-કારેન નિદ્દેસેન ''**અચ્ચન્તયોગક્ખેમી**''તિ વુત્તં, અચ્ચન્તયોગક્ખેમો વા એતેસં અત્થીતિ **અચ્ચન્તયોગક્ખેમી**તિ. **ચરન્તિ** ઉપગચ્છન્તિ, અધિગચ્છન્તીતિ અત્થો. પરિયસ્સતિ પરિક્ખિસ્સતિ વટ્ટદુક્ખન્તં આગમ્માતિ **પરિયોસાનન્તિપિ નિબ્બાનસ્સ નામં**.

સઙ્ખિણાતીતિ સમુચ્છિન્દનેન ખેપેતિ. **વિનાસેતી**તિ તતો એવ સબ્બસો અદસ્સનં પાપેતિ. **વિમુત્તા**તિ વટ્ટદુક્ખતો અચ્ચન્તનિગ્ગમેન વિસેસેન મુત્તા.

‘‘ઇસ્સામચ્છરિયં એકો પઞ્હો’’તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ઇસ્સામચ્છરિયં વિસ્સજ્જનન્તિ? સચ્ચમેતં, યો પન ઞાતું ઇચ્છિતો અત્થો, સો પઞ્હો. સો એવ ચ વિસ્સજ્જીયતીતિ નાયં દોસો, અઞ્ઞથા અમ્બં પુટ્ઠસ્સ લબુજં બ્યાકરણં વિય સિયા, એવં પઞ્હસીસેન પઞ્હબ્યાકરણં વદતિ. તથા હિ ‘‘પિયાપ્પિય’’ન્તિઆદિના વિસ્સજ્જનપદાનેવ ગહિતાનિ, ‘‘**પિયાપ્પિયં એકો**’’તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **પપઞ્ચસઞ્ઞા**તિ સઞ્ઞાસીસેન પપઞ્ચા એવ વુત્તાતિ આહ ‘‘**પપઞ્ચો એકો**’’તિ. એત્થ ચ યથા પાતિમોક્ખસંવરપુચ્છા કાયસમાચારાદિવિભાગેન વિસ્સજ્જિતત્તા તયો પઞ્હા જાતા, એવં ઇન્દ્રિયસંવરપુચ્છા રૂપાદિવિભાગેન વિસ્સજ્જિતત્તા છ પઞ્હા સિયું. તથા સતિ એકૂનવીસતિ પુચ્છા સિયું, અથ ઇન્દ્રિયસંવરતાસામઞ્ઞેન એકોવ પઞ્હો કતો, એવં સતિ પાતિમોક્ખસંવરપુચ્છાભાવસામઞ્ઞેન તેપિ તયો એકોવ પઞ્હોતિ સબ્બેવ દ્વાદસેવ પઞ્હા ભવેય્યુન્તિ? નયિદમેવં. યસ્મા કાયસમાચારાદીસુ વિભજ્જ વુચ્ચમાનેસુ મહાવિસયતાય અપરિમાણો વિભાગો સમ્ભવતિ વિસ્સજ્જેતું. સકલમ્પિ વિનયપિટકં તસ્સ નિદ્દેસો. રૂપાદીસુ પન વિભજ્જ વુચ્ચમાનેસુ અપ્પવિસયતાય ન તાદિસો વિભાગો સમ્ભવતિ વિસ્સજ્જેતું. ઇતિ મહાવિસયતાય પાતિમોક્ખસંવરપુચ્છા તયો પઞ્હા કતા, ઇન્દ્રિયસંવરપુચ્છા પન અપ્પવિસયતાય એકોવ પઞ્હો કતો. તેન વુત્તં ‘‘ચુદ્દસ મહાપઞ્હા’’તિ.

૩૬૭. **ચલનટ્ઠેના**તિ કમ્પનટ્ઠેન. તણ્હા હિ કામરાગરૂપરાગઅરૂપરાગાદિવસેન પવત્તિયા અનવટ્ઠિતતાય સયમ્પિ ચલતિ, યત્થ ઉપ્પન્ના, તમ્પિ સન્તાનં ભવાદીસુ પરિકડ્ઢનેન ચાલેતિ, તસ્મા ચલનટ્ઠેન તણ્હા એજા નામ. **પીળનટ્ઠેના**તિ વિબાધનટ્ઠેન તસ્સ તસ્સ દુક્ખસ્સ હેતુભાવેન. **પદુસ્સનટ્ઠેના**તિ અધમ્મરાગાદિભાવેન, સમ્મુખપરંમુખેન, કિલેસાસુચિપગ્ઘરણેન ચ પકારતો દુસ્સનટ્ઠેન **ગણ્ડો. અનુપ્પવિટ્ઠટ્ઠેના**તિ આસયસ્સ દુન્નીહરણીયભાવેન અનુપ્પવિસનટ્ઠેન. **કડ્ઢતિ** અત્તનો ચ રુચિયા ઉપનેતિ. **ઉચ્ચાવચ**ન્તિ પણીતભાવં, નિહીનભાવઞ્ચ. **યેસુ** સમણબ્રાહ્મણેસુ. ‘‘યેસાહ’’ન્તિપિ પાળિ, તસ્સા કેચિ ‘‘યેસં અહ’’ન્તિ અત્થં વદન્તિ. **એવ**ન્તિ સુતાનુરૂપં, ઉગ્ગહાનુરૂપઞ્ચ. ‘‘અહં ખો પન ભન્તે અઞ્ઞેસં સમણબ્રાહ્મણાનં ધમ્માચરિયો હોન્તોપિ ભગવતો સાવકો…પે॰… સમ્બોધિપરાયણો’’તિ એવં **અત્તનો સોતાપન્નભાવં જાનાપેતિ.**

સોમનસ્સપટિલાભકથાવણ્ણના

૩૬૮. **સમાપન્નો**તિ સમોગાળ્હો પવત્તસમ્પહારો વિયાતિબ્યૂળ્હો. **જિનિંસૂ**તિ યથા અસુરા પુન સીસં ઉક્ખિપિતું નાસક્ખિંસુ, એવં દેવા વિજિનિંસુયેવાતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**દેવા પુન અપચ્ચાગમનાય અસુરે જિનિંસૂ**’’તિ. તાદિસો હિસ્સ જયો સાતિસયં વેદપટિલાભાય અહોસિ. **દુવિધમ્પિ ઓજ**ન્તિ દિબ્બં, અસુરં ચાતિ દ્વિપ્પકારમ્પિ ઓજં. **દેવાયેવ પરિભુઞ્જિસ્સન્તિ** અસુરાનં પવેસાભાવતો. દણ્ડસ્સ અવચરણં આવરણં **દણ્ડાવચરો**, સહ દણ્ડાવચરેનાતિ **સદણ્ડાવચરો**, દણ્ડેન પહરિત્વા વા આવરિત્વા વા સાધેતબ્બન્તિ અત્થો.

૩૬૯. **ઇમસ્મિંયેવ ઓકાસે**તિ ઇમિસ્સમેવ ઇન્દસાલગુહાયં. **દેવભૂતસ્સ મે**તિ પુબ્બેપિ દેવભૂતસ્સ સક્કસ્સેવ મે ભૂતસ્સ. **સતો**તિ ઇદાનિપિ સક્કસ્સેવ સતો **પુનરાયુ ચ મે લદ્ધો**.

દિવિયા કાયાતિ **દિબ્બા**, ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતા કાયાતિ આહ ‘‘**દિબ્બા અત્તભાવા**’’તિ. ‘‘**અમૂળ્હો ગબ્ભં એસ્સામી**’’તિ ઇમિના અરિયસાવકાનં અન્ધપુથુજ્જનાનં વિય સમ્મોહમરણં, અસમ્પજાનગબ્ભોક્કમનઞ્ચ નત્થિ, અથ ખો અસમ્મોહમરણઞ્ચેવ સમ્પજાનગબ્ભોક્કમનઞ્ચ હોતીતિ દસ્સેતિ. અરિયસાવકા નિયતગતિકત્તા સુગતીસુ એવ ઉપ્પજ્જન્તિ, તત્થાપિ મનુસ્સેસુ ઉપ્પજ્જન્તા ઉળારેસુ એવ કુલેસુ પટિસન્ધિં ગણ્હિસ્સન્તિ, સક્કસ્સાપિ

તાદિસો અજ્ઝાસયો. તેન વુત્તં પાળિયં ‘‘યત્થ મે રમતી મનો’’તિ, તં સન્ધાયાહ ‘‘**યત્થ મે**’’તિઆદિ. સક્કો પન અત્તનો દિબ્બાનુભાવેનાપિ તાદિસં જાનિતું સક્કોતિયેવ.

કારણેનાતિ યુત્તેન અરિયસાવકભાવસ્સ અનુચ્છવિકેન. તેનાહ ‘‘**સમેના**’’તિ.

સકદાગામિમગ્ગં સન્ધાય વદતિ છટ્ઠે અત્થવસે અનાગામિમગ્ગસ્સ વક્ખમાનત્તા. **આજાનિતુકામો**તિ અપ્પત્તં વિસેસં પટિવિજ્ઝિતુકામો. **મનુસ્સલોકે અન્તો ભવિસ્સતિ** પુન માનુસ્સૂપપત્તિયા અભાવતો.

પુનદેવાતિ મનુસ્સેસુ ઉપ્પન્નો તતો ચવિત્વા પુનદેવ . ઇમસ્મિં તાવતિંસ**દેવલોકસ્મિં**. **ઉત્તમો**, કીદિસોતિ આહ ‘‘**સક્કો**’’તિઆદિ.

અન્તિમે ભવેતિ મમ સબ્બભવેસુ અન્તિમે સબ્બપરિયોસાને ભવે. ‘‘**આયુના**’’તિ ઇમિના ચ તંસહભાવિનો સબ્બેપિ વણ્ણાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. ‘‘**પઞ્ઞાય**’’તિ ચ ઇમિના સબ્બેપિ સદ્ધાસતિવીરિયાદિકે. **તસ્મિં અત્તભાવે**તિ તસ્મિં સબ્બન્તિમે સક્કત્તભાવે. **અકનિટ્ઠગામી હુત્વા**તિ અન્તરાયપરિનિબ્બાયિઆદિભાવં અનુપગન્ત્વા એકંસતો ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામી એવ હુત્વા. તતો એવ અનુક્કમેન **અવિહાદીસુ નિબ્બત્તન્તો**. **એવમાહા**તિ ‘‘સો નિવાસો ભવિસ્સતી’’તિ એવમાહ. ‘‘અવિહાદીસુ…પે॰… નિબ્બત્તિસ્સતી’’તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું ‘‘**એસ કિરા**’’તિઆદિ વુત્તં. અયઞ્ચ નયો ન કેવલં સક્કસ્સેવ, અથ ખો મહાસેટ્ઠિમહાઉપાસિકાનમ્પિ હોતિયેવાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**સક્કો દેવરાજા**’’તિઆદિમાહ.

૩૭૦. ભવસમ્પત્તિનિબ્બાનસમ્પત્તીનં વસેન અપરિપુણ્ણજ્ઝાસયતાય **અનિટ્ઠિતમનોરથો** તં તં પત્તુકામોયેવ હુત્વા ઠિતો. **યે ચ સમણે**તિ યે ચ પબ્બજિતે. **પવિવિત્તવિહારિનો**તિ ‘‘અનેકવિવેકત્તયં પરિબ્રૂહેત્વા વિહરન્તી’’તિ **મઞ્ઞામિ**.

સમ્પાદનાતિ મગ્ગસ્સ ઉપસમ્પાદનં તસ્સ સમ્પાપનં સમ્મદેવ પાપનં. **વિરાધના**તિ અનારાધના અનુપાયપટિપત્તિ. **ન સમ્ભોન્તી**તિ અનભિસમ્ભુણન્તિ. યથાપુચ્છિતે અત્થે અનભિસમ્ભુણનં નામ સમ્મા કથેતું અસમત્થતા એવાતિ આહ ‘‘**સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્કોન્તી**’’તિ.

તસ્માતિ યસ્મા આદિચ્ચેન સમાનગોત્તતાય. તેનેવાહ ‘‘**આદિચ્ચ** નામ ગોત્તેના’’તિ, તસ્મા . આદિચ્ચો બન્ધુ એતસ્સાતિ આદિચ્ચબન્ધુ, અથ વા આદિચ્ચસ્સ બન્ધૂતિ આદિચ્ચબન્ધુ, ભગવા, તં **આદિચ્ચબન્ધુનં**. આદિચ્ચો હિ સોતાપન્નતાય ભગવતો ઓરસપુત્તો. તેનેવાહ –

‘‘યો અન્ધકારે તમસિ પભઙ્કરો,
વેરોચનો મણ્ડલી ઉગ્ગતેજો;
મા રાહુ ગિલી ચરં અન્તલિક્ખે,
પજં મમં રાહુ પમુઞ્ચ સૂરિય’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૯૧);

સામન્તિ સામંપયોગં, સત્થુ પન સાવકસ્સ સામંપયોગો નામ સનિપાતો એવાતિ આહ ‘‘**નમક્કારં કરોમા**’’તિ.

૩૭૧. પરામસિત્વાતિ ‘‘ઇમાય નામ પથવિયં નિસિન્નેન મયા અયં અચ્છરિયધમ્મો અધિગતો’’તિ સોમનસ્સજાતો, ‘‘ઇમાય નામ પથવિયં એવં અચ્છરિયબ્ભુતં બુદ્ધરતનં ઉપ્પન્ન’’ન્તિ અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો ચ પથવિં પરામસિત્વા. **પત્થિતપઞ્હા**તિ દીઘરત્તાનુસયિતસંસયસમુગ્ઘાતત્થં ‘‘કદા નુ ખો ભગવન્તં પુચ્છિતું લભામી’’તિ એવં અભિપત્થિતપઞ્હા. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

સક્કપઞ્હસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૯. મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના

ઉદ્દેસવારકથાવણ્ણના

૩૭૩. ''કસ્મા ભગવા ઇદં સુત્તમભાસી''તિ અસાધારણં સમુટ્ઠાનં પુચ્છતિ, સાધારણં પન ''પાકટ''ન્તિ અનામસિત્વા ''**કુરુરટ્ઠવાસીન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **સમુટ્ઠાન**ન્તિ હિ દેસનાનિદાનં, તં સાધારણાસાધારણભેદતો દુવિધં, સાધારણમ્પિ અજ્ઝત્તિકબાહિરભેદતો દુવિધં. તત્થ **સાધારણં અજ્ઝત્તિકં સમુટ્ઠાનં** નામ ભગવતો મહાકરુણા. તાય હિ સમુસ્સાહિતસ્સ ભગવતો વેનેય્યાનં ધમ્મદેસનાય ચિત્તં ઉદપાદિ. યથાહ ''સત્તેસુ ચ કારુઞ્ઞતં પટિચ્ચ બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેસી''તિઆદિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૬૯; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; ૨.૩૩૯; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૯) **બાહિરં** પન **સાધારણં સમુટ્ઠાનં** નામ દસસહસ્સમહાબ્રહ્મપરિવારસ્સ સહમ્પતિમહાબ્રહ્મુનો અજ્ઝેસનં. તથા ચાહ ''બ્રહ્મુનો ચ અજ્ઝેસનં વિદિત્વા''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૬૯; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; ૨.૩૩૯; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૯; મહાવ॰ ૯) તદજ્ઝેસનુત્તરકાલઞ્હિ ધમ્મપચ્ચવેક્ખણાજનિતં અપ્પોસ્સુક્કતં પટિપસ્સમ્ભેત્વા ભગવા ધમ્મં દેસેતું ઉસ્સાહજાતો અહોસિ. યથા ચ મહાકરુણા, એવં દસબલઞાણાદયો ચ દેસનાય અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનભાવે વત્તબ્બા. સબ્બઞ્હિ ઞેય્યધમ્મં, તેસં દેસેતબ્બપ્પકારં, સત્તાનઞ્ચ આસયાનુસયાદિં યાથાવતો જાનિત્વા ભગવા ઠાનાટ્ઠાનાદીસુ કોસલ્લેન વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં વિચિત્તનયદેસનં પવત્તેસીતિ. અસાધારણમ્પિ અજ્ઝત્તિકબાહિરભેદતો દુવિધમેવ. તત્થ **અજ્ઝત્તિકં** યાય મહાકરુણાય, યેન ચ દેસનાઞાણેન ઇદં સુત્તં પવત્તિતં, તદુભયં વેદિતબ્બં, **બાહિરં** પન દસ્સેતું ''**કુરુરટ્ઠવાસીન**''ન્તિઆદિમાહ. તેન વુત્તં ''અસાધારણં સમુટ્ઠાનં પુચ્છતી''તિ, તેન ''અત્તજ્ઝાસયાદીસુ ચતૂસુ સુત્તનિક્ખેપેસુ કતરોય''ન્તિ સુત્તનિક્ખેપો પુચ્છિતો હોતીતિ ઇતરો ''કુરુરટ્ઠવાસીન''ન્તિઆદિના ''પરજ્ઝાસયોયં સુત્તનિક્ખેપો''તિ દસ્સેતિ.

કુરુરટ્ઠં કિર તદા તંનિવાસિસત્તાનં યોનિસોમનસિકારવન્તતાદિના યેભુય્યેન સુપ્પટિપન્નતાય, પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતાબલેન તદા ઉતુઆદિસમ્પત્તિયુત્તમેવ અહોસિ. તેન વુત્તં ''**ઉતુપચ્ચયાદિસમ્પન્નત્તા**''તિ. **આદિ**-સદ્દેન ભોજનાદિસમ્પત્તિં સઙ્ગણ્હાતિ. કેચિ પન ''પુબ્બે પવત્તકુરુવત્તધમ્માનુટ્ઠાનવાસનાય ઉત્તરકુરુ વિય યેભુય્યેન ઉતુઆદિસમ્પન્નમેવ હોન્તં ભગવતો કાલે સાતિસયં ઉતુસપ્પાયાદિયુત્તં તં રટ્ઠં અહોસી''તિ વદન્તિ. **ચિત્તસરીરકલ્લતાયા**તિ ચિત્તસ્સ, સરીરસ્સ ચ અરોગતાય. **અનુગ્ગહિતપઞ્ઞાબલા**તિ લદ્ધૂપકારઞાણાનુભાવા, અનુ અનુ વા આચિણ્ણપઞ્ઞાતેજા. **એકવીસતિયા ઠાનેસુ**તિ કાયાનુપસ્સનાવસેન ચુદ્દસસુ ઠાનેસુ, વેદનાનુપસ્સનાવસેન એકસ્મિં ઠાને, તથા ચિત્તાનુપસ્સનાવસેન, ધમ્માનુપસ્સનાવસેન પઞ્ચસુ ઠાનેસૂતિ એવં એકવીસતિયા ઠાનેસુ. **કમ્મટ્ઠાનં અરહત્તે પક્ખિપિત્વા**તિ ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં યથા અરહત્તં પાપેતિ, એવં દેસનાવસેન અરહત્તે પક્ખિપિત્વા. સુવણ્ણચઙ્કોટકસુવણ્ણમઞ્જૂસાસુ પક્ખિત્તાનિ સુમનચમ્પકાદિનાનાપુપ્ફાનિ, મણિમુત્તાદિસત્તરતનાનિ ચ યથા ભાજનસમ્પત્તિયા સવિસેસં સોભન્તિ, કિચ્ચકરાનિ ચ હોન્તિ મનુઞ્ઞભાવતો, એવં સીલદસ્સનાદિસમ્પત્તિયા ભાજનવિસેસભૂતાય કુરુરટ્ઠવાસિપરિસાય દેસિતા ભગવતો અયં દેસના ભિય્યોસો મત્તાય સોભતિ, કિચ્ચકારી ચ હોતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ ''**યથા હિ પુરિસો**''તિઆદિના. **એત્થા**તિ કુરુરટ્ઠે.

પકતિયાતિ સરસતોપિ, ઇમિસ્સા સતિપટ્ઠાનસુત્તદેસનાય પુબ્બેપીતિ અધિપ્પાયો. **અનુયુત્તા વિહરન્તિ** સત્થુ દેસનાનુસારતો ભાવનાનુયોગં.

વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવેનાતિ અનિચ્ચાદિવસેન કિસ્મિઞ્ચિ યોનિસોમનસિકારે ચિત્તં અનિયોજેત્વા રૂપાદિઆરમ્મણે અભિરતિવસેન વિસ્સટ્ઠચિત્તેન **ભવિતું ન વટ્ટતિ**, પમાદવિહારં પહાય અપ્પમત્તેન ભવિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો.

એકાયનોતિ એત્થ **અયન**-સદ્દો મગ્ગપરિયાયો. ન કેવલં અયનમેવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ બહૂ મગ્ગપરિયાયાતિ પદુદ્ધારં કરોન્તો ''મગ્ગસ્સ હી''તિ આદિં વત્વા યદિ મગ્ગપરિયાયો અયન-સદ્દો, કસ્મા પુન ''મગ્ગો''તિ વુત્તન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ ''**તસ્મા**''તિઆદિ. તત્થ **એકમગ્ગો**તિ એકો એવ મગ્ગો. ન હિ નિબ્બાનગામિમગ્ગો અઞ્ઞો અત્થીતિ. નનુ સતિપટ્ઠાનં ઇધ મગ્ગોતિ અધિપ્પેતં, તદઞ્ઞે ચ બહૂ મગ્ગધમ્મા અત્થીતિ? સચ્ચં અત્થિ, તે પન સતિપટ્ઠાનગ્ગહણેનેવ ગહિતા તદવિનાભાવતો. તથા હિ ઞાણવીરિયાદયો નિદ્દેસે ગહિતા, ઉદ્દેસે પન સતિયા એવ ગહણં વેનેય્યજ્ઝાસયવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં. ''**ન દ્વિધાપથભૂતો**''તિ ઇમિના ઇમસ્સ મગ્ગસ્સ અનેકમગ્ગભાવાભાવં વિય અનિબ્બાનગામિભાવાભાવઞ્ચ દસ્સેતિ. **એકેના**તિ અસહાયેન. અસહાયતા ચ દુવિધા અત્તદુતિયતાભાવેન વા, યા ''વૂપકટ્ઠકાયતા''તિ વુચ્ચતિ, તણ્હાદુતિયતાભાવેન વા, યા ''પવિવિત્તચિત્તતા''તિ વુચ્ચતિ. તેનાહ ''**વૂપકટ્ઠેન પવિવિત્તચિત્તેના**''તિ. સેટ્ઠોપિ લોકે ''એકો''તિ વુચ્ચતિ ''યાવ પરે એકાહં વો કરોમી''તિઆદીસૂતિ આહ ''**એકસ્સાતિ સેટ્ઠસ્સા**''તિ. યદિ સંસારતો નિસ્સરણટ્ઠો અયનટ્ઠો, અઞ્ઞેસમ્પિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નાનં સાધારણતો, કથં ભગવતોતિ આહ ''**કિઞ્ચાપી**''તિઆદિ. **ઇમસ્મિં ખો**તિ એત્થ **ખો**-સદ્દો અવધારણે, તસ્મા ઇમસ્મિં યેવાતિ અત્થો. **દેસનાભેદોયેવ હેસો**, યદિદં ''મગ્ગો''તિ વા ''અયનો''તિ વા. **અયન**-સદ્દો વા કમ્મકરણાદિવિભાગો. તેનાહ ''**અત્થતો પન એકો વા**''તિ.

નાનામુખભાવનાનયપ્પવત્તોતિ કાયાનુપસ્સનાદિમુખેન તત્થાપિ આનાપાનાદિમુખેન ભાવનાનયેન પવત્તો. **એકાયન**ન્તિ એકગામિનં, નિબ્બાનગામિનન્તિ અત્થો. નિબ્બાનઞ્હિ અદુતિયભાવતો, સેટ્ઠભાવતો ચ ''એક''ન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ''એકઞ્હિ સચ્ચં ન દુતીયમત્થી''તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૯૦). ''યાવતા ભિક્ખવે ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા વિરાગો તેસં અગ્ગં અક્ખાયતી''તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦) ખયો એવ અન્તોતિ **ખયન્તો**, જાતિયા ખયન્તં દિટ્ઠવાતિ **જાતિખયન્તદસ્સી**. અવિભાગેન સબ્બેપિ સત્તે હિતેન અનુકમ્પતીતિ **હિતાનુકમ્પી**. **અતરિંસૂ**તિ તરિંસુ. **પુબ્બે**તિ પુરિમકા બુદ્ધા, પુબ્બે વા અતીતકાલે.

તન્તિ તેસં વચનં, **તં** વા કિરિયાવુત્તિવાચકત્તં **ન યુજ્જતિ**. ન હિ સઙ્ખ્યપ્પધાનતાય સત્તવાચિનો એકસદ્દસ્સ કિરિયાવુત્તિવાચકતા અત્થિ. ''સકિમ્પિ ઉદ્ધં ગચ્છેય્યા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૭.૭૨) વિય **સકિં અયનોતિ ઇમિના બ્યઞ્જનેન ભવિતબ્બં. એવમત્થં યોજેત્વા**તિ ''એકં અયનં અસ્સા''તિ એવં સમાસપદત્થં યોજેત્વા. **ઉભયથાપી**તિ પુરિમનયેન, પચ્છિમનયેન ચ. **ન યુજ્જતિ** ઇધાધિપ્પેતમગ્ગસ્સ અનેકવારં પવત્તિસબ્ભાવતો. તેનાહ ''**કસ્મા**''તિઆદિ. ''**અનેકવારમ્પિ અયતી**''તિ પુરિમનયસ્સ અયુત્તતાદસ્સનં, ''**અનેકઞ્ચસ્સ અયનં હોતી**''તિ પચ્છિમનયસ્સ.

ઇમસ્મિં પદેતિ ''એકાયનો અયં ભિક્ખવે મગ્ગો''તિ ઇમસ્મિં વાક્યે, ઇમસ્મિં વા ''પુબ્બભાગમગ્ગો, લોકુત્તરમગ્ગો''તિ વિધાનપદે. **મિસ્સકમગ્ગો**તિ લોકિયેન મિસ્સકો લોકુત્તરમગ્ગો . વિસુદ્ધિઆદીનં નિપ્પરિયાયહેતુકં સઙ્ગણ્હન્તો આચરિયત્થેરો ''**મિસ્સકમગ્ગો**''તિ આહ. ઇતરો પરિયાયહેતુ ઇધાધિપ્પેતોતિ ''**પુબ્બભાગમગ્ગો**''તિ અવોચ.

સદ્દં સુત્વાતિ ‘‘કાલો ભન્તે ધમ્મસવનાયા’’તિ કાલારોચનસદ્દં પચ્ચક્ખતો, પરમ્પરાય ચ સુત્વા. **એવં ઉક્ખિપિત્વાતિ** એવં ‘‘સુન્દરં મનોહરં ઇમં કથં છડ્ડેમા’’તિ અછડ્ડેન્તા ઉચ્છુભારં વિય પગ્ગહેત્વા **ન વિચરન્તિ. આલુળેતીતિ** વિલુળિતો આકુલો હોતીતિ અત્થો. **એકાયનમગ્ગો વુચ્ચતિ પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો**તિ એત્તાવતા ઇધાધિપ્પેતત્થે સિદ્ધે તસ્સેવ અલઙ્કારત્થં સો પન યસ્સ પુબ્બભાગમગ્ગો, તં દસ્સેતું **‘‘મગ્ગાનટ્ઠઙ્ગિકો’’**તિઆદિકા ગાથાપિ પટિસમ્ભિદામગ્ગતોવ આનેત્વા ઠપિતા.

નિબ્બાનગમનટ્ઠેનાતિ નિબ્બાનં ગચ્છતિ અધિગચ્છતિ એતેનાતિ **નિબ્બાનગમનં**,સોયેવ અવિપરીતસભાવતાય અત્થો, તેન નિબ્બાનગમનટ્ઠેન, નિબ્બાનાધિગમૂપાયતાયાતિ અત્થો. **મગ્ગનીયટ્ઠેનાતિ** ગવેસિતબ્બતાય. ‘‘ગમનીયટ્ઠેના’’તિ વા પાઠો, ઉપગન્તબ્બતાયાતિ અત્થો. **‘‘રાગાદીહી’’**તિ ઇમિના રાગદોસમોહાનંયેવ ગહણં ‘‘રાગો મલં, દોસો મલં, મોહો મલ’’ન્તિ (વિભ॰ ૯૨૪) વચનતો. **‘‘અભિજ્ઝાવિસમલોભાદીહી’’**તિ પન ઇમિના સબ્બેસમ્પિ ઉપક્કિલેસાનં સઙ્ગણ્હનત્થં તે વિસું ઉદ્ધટા. ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિ વુત્તસ્સ અત્થસ્સ એકન્તિકતં દસ્સેન્તો **‘‘તથા હી’’**તિઆદિમાહ. કામં ‘‘વિસુદ્ધિયા’’તિ સામઞ્ઞજોતના, ચિત્તસ્સેવ પન વિસુદ્ધિ ઇધાધિપ્પેતાતિ દસ્સેતું **‘‘રૂપમલવસેન પના’’**તિઆદિ વુત્તં. ન કેવલં અટ્ઠકથાવચનમેવ, અથ ખો ઇદં એત્થ આહચ્ચ ભાસિતન્તિ દસ્સેન્તો **‘‘તથા હી’’**તિઆદિમાહ.

સા પનાયં ચિત્તવિસુદ્ધિ સિજ્ઝમાના યસ્મા સોકાદીનં અનુપ્પાદાય સંવત્તતિ, તસ્મા વુત્તં **‘‘સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા’’**તિઆદિ. તત્થ સોચનં ઞાતિબ્યસનાદિનિમિત્તં ચેતસો સન્તાપો અન્તોનિજ્ઝાનં **સોકો**. ઞાતિબ્યસનાદિનિમિત્તમેવ સોકાવતિણ્ણતો ‘‘કહં એકપુત્તક કહં એકપુત્તકા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૩, ૩૫૪; સં॰ નિ॰ ૨.૬૩) પરિદેવનવસેન વાચાવિપ્પલાપો પરિદવનં **પરિદેવો**. આયતિં અનુપ્પજ્જનં ઇધ સમતિક્કમોતિ આહ **‘‘પહાનાયા’’**તિ. તં પનસ્સ સમતિક્કમાવહતં નિદસ્સનવસેન દસ્સેન્તો **‘‘અયઞ્હી’’**તિઆદિમાહ.

તત્થ **યં પુબ્બે, તં વિસોધેહીતિ** અતીતેસુ ખન્ધેસુ તણ્હાસંકિલેસવિસોધનં વુત્તં. **પચ્છાતિ** પરતો . **તેતિ** તુય્હં. **માહૂતિ** મા અહુ. **કિઞ્ચનન્તિ** રાગાદિકિઞ્ચનં, એતેન અનાગતેસુ ખન્ધેસુ સંકિલેસવિસોધનં વુત્તં. **મજ્ઝેતિ** તદુભયવેમજ્ઝે. **નો ચે ગહેસ્સસીતિ** ન ઉપાદિયિસ્સસિ ચે, એતેન પચ્ચુપ્પન્ને ખન્ધપ્પબન્ધે ઉપાદાનપ્પવત્તિ વુત્તા. **ઉપસન્તો ચરિસ્સસીતિ** એવં અદ્ધત્તયગતસંકિલેસવિસોધને સતિ નિબ્બુતસબ્બપરિળાહતાય ઉપસન્તો હુત્વા વિહરિસ્સસીતિ અરહત્તનિકૂટેન ગાથં નિટ્ઠપેસિ. તેનાહ **‘‘ઇમં ગાથ’’**ન્તિઆદિ.

પુત્તાતિ ઓરસા, અઞ્ઞેપિ વા દિન્નકકિત્તિમાદયો યે કેચિ. **પિતાતિ** જનકો, અઞ્ઞેપિ વા પિતુટ્ઠાનિયા. **બન્ધવાતિ** ઞાતકા. અયઞ્હેત્થ અત્થો – પુત્તા વા પિતા વા બન્ધવા વા **અન્તકેન** મચ્ચુના **અધિપન્નસ્સ** અભિભૂતસ્સ મરણતો તાણાય ન હોન્તિ. કસ્મા? **નત્થિ ઞાતીસુ તાણતાતિ**. ન હિ ઞાતીનં વસેન મરણતો આરક્ખા અત્થિ, તસ્મા પટાચારે ‘‘ઉભો પુત્તા કાલઙ્કતા’’તિઆદિના (અપ॰ થેરી ૧.૪૯૮) મા નિરત્થકં પરિદેવિ, ધમ્મંયેવ પન યાથાવતો પસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠિતાતિ** યથાનુલોમં પવત્તિતાય સામુક્કંસિકાય ધમ્મદેસનાય પરિયોસાને સહસ્સનયપટિમણ્ડિતે સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિ. કથં પનાયં સતિપટ્ઠાનમગ્ગવસેન સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસીતિ આહ **‘‘યસ્મા પના’’**તિઆદિ. ન હિ ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનકથાય વિના સાવકાનં અરિયમગ્ગાધિગમો અત્થિ. **‘‘ઇમં ગાથં સુત્વા’’**તિ પનિદં સોકવિનોદનવસેન પવત્તિતાય ગાથાય પઠમં સુતત્તા વુત્તં, સાપિ હિ સચ્ચદેસનાય પરિવારબન્ધા એવ અનિચ્ચતાકથાતિ કત્વા. ઇતરગાથાયં પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

ભાવનાતિ પઞ્ઞાભાવના. સા હિ ઇધ અધિપ્પેતા. **તસ્મા**તિ યસ્મા રૂપાદીનં અનિચ્ચાદિતો અનુપસ્સનાપિ સતિપટ્ઠાનભાવનાવ, તસ્મા. **તેપી**તિ સન્તતિમહામત્તપટાચારાપિ.

પઞ્ચસતે ચોરેતિ સતસતચોરપરિવારે પઞ્ચચોરે પટિપાટિયા **પેસેસિ**, તે અરઞ્ઞં પવિસિત્વા થેરં પરિયેસન્તા અનુક્કમેન થેરસ્સ સમીપે સમાગચ્છિંસુ. તેનાહ "**તે ગન્ત્વા થેરં પરિવારેત્વા નિસીદિંસૂ**"તિ. **વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા**તિ ઊરુટ્ઠિભેદપચ્ચયં દુક્ખવેદનં અમનસિકારેન વિનોદેત્વા. **પીતિપામોજ્જં ઉપ્પજ્જિ** વિપ્પટિસારલેસસ્સપિ અસમ્ભવતો. તેનાહ "**પરિસુદ્ધં સીલં નિસ્સાયા**"તિ. થેરસ્સ હિ સીલં પચ્ચવેક્ખતો પરિસુદ્ધં સીલં નિસ્સાય ઉળારં પીતિપામોજ્જં ઉપ્પજ્જમાનં ઊરુટ્ઠિભેદજનિતં દુક્ખવેદનં વિક્ખમ્ભેસિ. **તિયામરત્તિ**ન્તિ અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં, તેનસ્સ વિપસ્સનાયં અપ્પમાદં, પટિપત્તિઉસ્સુક્કાપનઞ્ચ દસ્સેતિ. **પાદાની**તિ પાદે. **સંયમેસ્સામી**તિ સઞ્ઞપેસ્સામિ, સઞ્ઞત્તિં કરિસ્સામીતિ અત્થો. **અટ્ટિયામી**તિ જિગુચ્છામિ. **હરાયામી**તિ લજ્જામિ. **વિપસ્સિસ**ન્તિ સમ્પસ્સિં.

પચલાયન્તાનન્તિ પચલાયિકાનં નિદ્દં ઉપગતાનં. **અગતિ**ન્તિ અગોચરં. **વતસમ્પન્નો**તિ ધુતગુણસમ્પન્નો. **પમાદ**ન્તિ પચલાયનં સન્ધાયાહ. **ઓરુદ્ધમાનસો**તિ ઉપરુદ્ધઅધિચિત્તો. **પઞ્જરસ્મિ**ન્તિ સરીરે. સરીરઞ્હિ ન્હારુસમ્બન્ધઅટ્ઠિસઙ્ઘાટતાય ઇધ "પઞ્જર"ન્તિ વુત્તં.

પીતવણ્ણાય પન પટાકાય કાયં પરિહરણતો, મલ્લયુદ્ધચિત્તકતાય ચ "પીતમલ્લો"તિ પઞ્ઞાતો પબ્બજિત્વા **પીતમલ્લત્થેરો નામ** જાતો. **તીસુ રજ્જેસૂ**તિ પણ્ડુચોળગોળરજ્જેસુ. "સબ્બમલ્લા સીહળદીપે સક્કારસમ્માનં લભન્તી"તિ **તમ્બપણ્ણિદીપં આગમ્મ. તંયેવ અઙ્કુસં કત્વા**તિ "રૂપાદયો 'મમા'તિ ન ગહેતબ્બા"તિ નતુમ્હાકવગ્ગેન પકાસિતમત્થં અત્તનો ચિત્તમત્તહત્થિનો અઙ્કુસં કત્વા. **પાદેસુ અવહન્તેસૂ**તિ અતિવેલં ચઙ્કમનેન અક્કમિતું અસમત્થેસુ. **જણ્ણુકેહિ ચઙ્કમતિ** "નિસિન્ને નિદ્દાય અવસરો હોતી"તિ. **બ્યાકરિત્વા**તિ અત્તનો વીરિયારમ્ભસ્સ સફલતાપવેદનમુખેન સબ્રહ્મચારીનં તત્થ ઉસ્સાહં જનેન્તો અઞ્ઞં બ્યાકરિત્વા. **ભાસિત**ન્તિ વચનં, કસ્સ પન તન્તિ આહ "**બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સબ્બલોકગ્ગવાદિનો**"તિ. "**ન તુમ્હાક**"ન્તિઆદિ તસ્સ પવત્તિઆકારદસ્સનં. તયિદં મે સઙ્ખારાનં અચ્ચન્તવૂપસમકારણન્તિ દસ્સેન્તો "**અનિચ્ચા વતા**"તિ ગાથમાહરિ, તેન ઇદાનાહં સઙ્ખારાનં ખણે ખણે ભઙ્ગસઙ્ખાતસ્સ રોગસ્સ અભાવેન અરોગો પરિનિબ્બુતોતિ દસ્સેતિ.

અસ્સાતિ સક્કસ્સ. **ઉપપત્તી**તિ દેવૂપપત્તિ. **પુન પાકતિકાવ અહોસિ** સક્કભાવેનેવ ઉપપન્નત્તા.

સુબ્રહ્માતિ એવંનામો. અચ્છરાનં નિરયૂપપત્તિં દિસ્વા તતો પભુતિ સતતં પવત્તમાનં અત્તનો ચિત્તુત્રાસં સન્ધાયાહ "**નિચ્ચં ઉત્રસ્તમિદં ચિત્ત**"ન્તિઆદિ. તત્થ **ઉત્રસ્ત**ન્તિ સન્તસ્તં ભીતં . **ઉબ્બિગ્ગ**ન્તિ સંવિગ્ગં. **ઉત્રસ્ત**ન્તિ વા સંવિગ્ગં. **ઉબ્બિગ્ગ**ન્તિ ભયવસેન સહ નિસ્સયેન સઞ્ચલિતં. **અનુપ્પન્નેસૂ**તિ અનાગતેસુ. **કિચ્ચેસૂ**તિ તેસુ તેસુ ઇતિકત્તબ્બેસુ. "**કિચ્છેસૂ**"તિ વા પાઠો, દુક્ખેસૂતિ અત્થો, નિમિત્તત્થે ચેતં ભુમ્મં, ભાવિદુક્ખનિમિત્તન્તિ અત્થો. **ઉપ્પતિતેસૂ**તિ ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચેસૂતિ યોજના. તદા અત્તનો પરિવારસ્સ ઉપ્પન્નં દુક્ખં સન્ધાય વદતિ.

બોજ્ઝાતિ બોધિતો, અરિયમગ્ગતોતિ અત્થો. "**અઞ્ઞત્રા**"તિ ચ પદં અપેક્ખિત્વા નિસ્સક્કવચનં, બોધિં ઠપેત્વાતિ અત્થો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **તપસા**તિ તપોકમ્મતો, તેન મગ્ગાધિગમસ્સ ઉપાયભૂતં સલ્લેખપટિપદં દસ્સેતિ. **ઇન્દ્રિયસંવરા**તિ મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં સંવરણતો , એતેન સતિસંવરસીસેન સબ્બમ્પિ સંવરસીલં, લક્ખણહારનયેન વા સબ્બમ્પિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં દસ્સેતિ. **સબ્બનિસ્સગ્ગા**તિ સબ્બસ્સપિ નિસ્સજ્જનતો

સબ્બકિલેસપ્પહાનતો. કિલેસેસુ હિ નિસ્સટ્ઠેસુ કમ્મવટ્ટં, વિપાકવટ્ટઞ્ચ નિસ્સટ્ઠમેવ હોતીતિ. **સોત્થિન્તિ** ખેમં અનુપદ્દવતં.

ઞાયતિ નિચ્છયેન કમતિ નિબ્બાનં, તં વા ઞાયતિ પટિવિજ્ઝીયતિ એતેનાતિ **ઞાયો**, અરિયમગ્ગોતિ આહ "**ઞાયો વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો**"તિ. **તણ્હાવાનવિરહિતત્તા**તિ તણ્હાસઙ્ખાતવાનવિવિત્તત્તા. તણ્હા હિ ખન્ધેહિ ખન્ધં, કમ્મુના ફલં, સત્તેહિ ચ દુક્ખં વિનતિ સંસિબ્બતીતિ "વાન"ન્તિ વુચ્ચતિ, તયિદં નત્થિ એત્થ વાનં, ન વા એતસ્મિં અધિગતે પુગ્ગલસ્સ વાનન્તિ **નિબ્બાનં**, અસઙ્ખતા ધાતુ. પરપ્પચ્ચયેન વિના પચ્ચક્ખકરણં સચ્છિકિરિયાતિ આહ "**અત્તપચ્ચક્ખતાયા**"તિ.

નનુ "વિસુદ્ધિયા"તિ ચિત્તવિસુદ્ધિયા અધિપ્પેતત્તા વિસુદ્ધિગ્ગહણેનેવેત્થ સોકસમતિક્કમાદયોપિ ગહિતા એવ હોન્તિ, તે પુન કસ્મા ગહિતાતિ અનુયોગં સન્ધાય "**તત્થ કિઞ્ચાપી**"તિઆદિ વુત્તં. **સાસનયુત્તિકોવિદે**તિ સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિલક્ખણાયં ધમ્મનીતિયં છેકે. **તં તમત્થં ઞાપેતી**તિ યે યે બોધનેય્યપુગ્ગલા સઙ્ખેપવિત્થારાદિવસેન યથા યથા બોધેતબ્બા, અત્તનો દેસનાવિલાસેન ભગવા તે તે તથા તથા બોધેન્તો તં તમત્થં ઞાપેતિ. **તં તં પાકટં કત્વા દસ્સેન્તો**તિ અત્થાપત્તિં અગણેન્તો તં તમત્થં પાકટં કત્વા દસ્સેન્તો. ન હિ સમ્માસમ્બુદ્ધો અત્થાપત્તિઞાપકાદિસાધનીયવચનાતિ. **સંવત્તતી**તિ જાયતિ, હોતીતિ અત્થો. યસ્મા અનતિક્કન્તસોકપરિદેવસ્સ ન કદાચિ ચિત્તવિસુદ્ધિ અત્થિ સોકપરિદેવસમતિક્કમનમુખેનેવ ચિત્તવિસુદ્ધિયા ઇજ્ઝનતો, તસ્મા આહ "**સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમેન હોતી**"તિ. યસ્મા પન દોમનસ્સપચ્ચયેહિ દુક્ખધમ્મેહિ કુટ્ઠં પુથુજ્જનં સોકાદયો અભિભવન્તિ, પરિઞ્ઞાતેસુ ચ તેસુ તે ન હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં "**સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમો દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમેના**"તિ. **ઞાયસ્સા**તિ અગ્ગમગ્ગસ્સ, તતિયમગ્ગસ્સ ચ. તદધિગમેન હિ યથાક્કમં દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમો. સચ્છિકિરિયાભિસમયસહભાવીપિ ઇતરાભિસમયો તદવિનાભાવતો સચ્છિકિરિયાભિસમયહેતુકો વિય વુત્તો. **ઞાયસ્સાધિગમો નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા**તિ ફલઞાણેન વા પચ્ચક્ખકરણં સન્ધાય વુત્તં, "**નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા**"તિ સમ્પદાનવચનઞ્ચેતં દટ્ઠબ્બં.

વણ્ણભણનન્તિ પસંસાવચનં. તયિદં ન ઇધેવ, અથ ખો અઞ્ઞત્થાપિ સત્થુ આચિણ્ણં એવાતિ દસ્સેન્તો "**યથેવ હી**"તિઆદિમાહ. તત્થ આદિમ્હિ કલ્યાણમાદિ વા કલ્યાણં એતસ્સાતિ **આદિકલ્યાણં**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. અત્થસમ્પત્તિયા **સાત્થં**. બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા **સબ્યઞ્જનં**. સીલાદિપઞ્ચધમ્મક્ખન્ધપારિપૂરિતો, ઉપનેતબ્બસ્સ અભાવતો ચ **કેવલપરિપુણ્ણં**. નિરુપક્કિલેસતો અપનેતબ્બસ્સ ચ અભાવતો **પરિસુદ્ધં**. સેટ્ઠચરિયભાવતો સાસન**બ્રહ્મચરિયં**, મગ્ગ**બ્રહ્મચરિયઞ્ચ** વો **પકાસેસ્સામી**તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪૭) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. **અરિયવંસા**તિ અરિયાનં બુદ્ધાદીનં વંસા પવેણિયો. **અગ્ગઞ્ઞા**તિ અગ્ગાતિ જાનિતબ્બા સબ્બવંસેહિ સેટ્ઠભાવતો. **રત્તઞ્ઞા**તિ ચિરરત્તાતિ જાનિતબ્બા. **વંસઞ્ઞા**તિ બુદ્ધાદીનં વંસાતિ જાનિતબ્બા. **પોરાણા**તિ પુરાતના અનધુનાતનત્તા. **અસઙ્કિણ્ણા**તિ અવિકિણ્ણા અનપનીતા. **અસઙ્કિણ્ણપુબ્બા**તિ "કિં ઇમેહી"તિ અરિયેહિ ન અપનીતપુબ્બા . **ન સઙ્કીયન્તી**તિ ઇદાનિપિ તેહિ ન અપનીયન્તિ. **ન સઙ્કીયિસ્સન્તી**તિ અનાગતેપિ તેહિ ન અપનીયિસ્સન્તિ. **અપ્પટિકુટ્ઠા...પે॰... વિઞ્ઞૂહી**તિ યે લોકે વિઞ્ઞૂ સમણબ્રાહ્મણા, તેહિ અપ્પચ્ચક્ખતા અનિન્દિતા, અગરહિતાતિ અત્થો. "**વિસુદ્ધિયા**"**તિઆદીહી**તિ વિસુદ્ધિઆદિદીપનેહિ. **પદેહી**તિ વાક્યેહિ, વિસુદ્ધિઅત્થતાદિભેદભિન્નેહિ વા ધમ્મકોટ્ઠાસેહિ. **ઉપદ્દવે**તિ અનત્થે. **વિસુદ્ધિન્તિ** વિસુજ્ઝનં સંકિલેસપ્પહાનં. વાચુગ્ગતકરણં **ઉગ્ગહો**. **પરિયાપુણનં** પરિચયો. અત્થસ્સ હદયે ઠપનં **ધારણં**. પરિવત્તનં **વાચનં**.

ગન્ધારકોતિ ગન્ધારદેસે ઉપ્પન્નો. **પહોન્તી**તિ સક્કોન્તિ. **અનિય્યાનિકમગ્ગા**તિ મિચ્છામગ્ગા, મિચ્છત્તનિયતાનિયતમગ્ગાપિ વા. **સુવણ્ણ**ન્તિ કૂટસુવણ્ણમ્પિ વુચ્ચતિ. **મણી**તિ કાચમણિપિ, **મુત્તા**તિ વેળુજાપિ, **પવાળ**ન્તિ પલ્લવોપિ વુચ્ચતીતિ **રત્તજમ્બુનદાદિપદેહિ તે વિસેસિતા**.

ન તતો હેટ્ઠાતિ ઇધાધિપ્પેતકાયાદીનં વેદનાદિસભાવત્તાભાવા, કાયવેદનાચિત્તવિમુત્તસ્સ તેભૂમકધમ્મસ્સ વિસું વિપલ્લાસવત્થન્તરભાવેન ગહિતત્તા ચ હેટ્ઠા ગહણેસુ વિપલ્લાસવત્થૂનં અનિટ્ઠાનં સન્ધાય વુત્તં, પઞ્ચમસ્સ પન વિપલ્લાસવત્થુનો અભાવા "**ન ઉદ્ધ**"ન્તિ આહ. આરમ્મણવિભાગેન હેત્થ સતિપટ્ઠાનવિભાગોતિ. **તયો સતિપટ્ઠાના**તિ સતિપટ્ઠાન-સદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારદસ્સનં, ન ઇધ પાળિયં વુત્તસ્સ સતિપટ્ઠાન-સદ્દસ્સ અત્થદસ્સનન્તિ. **આદીસુ હિ સતિગોચરો**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન ''ફસ્સસમુદયા વેદનાનં સમુદયો, નામરૂપસમુદયા ચિત્તસ્સ સમુદયો, મનસિકારસમુદયા ધમ્માનં સમુદયો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૮) ''સતિપટ્ઠાના''તિ વુત્તાનં સભિગોચરાનં પકાસકે સુત્તપ્પદેસે સઙ્ગણ્હાતિ. એવં "**પટિસમ્ભિદાપાળિય**"મ્પિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૩૪) અવસેસપાળિપ્પદેસદસ્સનત્થો આદિ-સદ્દો દટ્ઠબ્બો. **સતિયા પટ્ઠાન**ન્તિ સતિયા પતિટ્ઠાતબ્બટ્ઠાનં. દાનાદીનિ કરોન્તસ્સ રૂપાદીનિ સતિયા ઠાનં હોન્તીતિ તંનિવારણત્થમાહ "**પધાનં ઠાન**"ન્તિ. **પ**-સદ્દો હિ ઇધ ''પણીતા ધમ્મા''તિઆદીસુ (ધ॰ સં॰ માતિકા ૧૪) વિય પધાનત્થદીપકોતિ અધિપ્પાયો.

અરિયોતિ અરિયં સબ્બસત્તસેટ્ઠં સમ્માસમ્બુદ્ધમાહ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં **સળાયતનવિભઙ્ગસુત્તે**.(મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૦) સુત્તેકદેસેન હિ સુત્તં દસ્સેતિ. તત્થ હિ –

> ''તયો સતિપટ્ઠાના યદરિયો...પે॰... અરહતીતિ ઇતિ ખો પનેતં વુત્તં, કિઞ્ચેતં પટિચ્ચ વુત્તં. ઇધ, ભિક્ખવે, સત્થા સાવકાનં ધમ્મં દેસેતિ અનુકમ્પકો હિતેસી અનુકમ્પં ઉપાદાય 'ઇદં વો હિતાય ઇદં વો સુખાયા'તિ. તસ્સ સાવકા ન સુસ્સૂસન્તિ. ન સોતં ઓદહન્તિ, ન અઞ્ઞા ચિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તિ, વોક્કમ્મ ચ સત્થુ સાસના વત્તન્તિ. તત્ર, ભિક્ખવે, તથાગતો ન ચેવ અનત્તમનો હોતિ, ન ચ અનત્તમનતં પટિસંવેદેતિ, અનવસ્સુતો ચ વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. ઇદં, ભિક્ખવે, પઠમં સતિપટ્ઠાનં. યદરિયો સેવતિ...પે॰... અરહતિ.
>
> પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સત્થા...પે॰..ઇદં વો સુખાયાતિ . તસ્સ એકચ્ચે સાવકા ન સુસ્સૂસન્તિ...પે॰... ન ચ વોક્કમ્મ સત્થુ સાસના વત્તન્તિ. તત્ર, ભિક્ખવે, તથાગતો ન ચેવ અનત્તમનો હોતિ, ન ચ અનત્તમનતં પટિસંવેદેતિ, ન ચ અત્તમનો હોતિ, ન ચ અત્તમનતં પટિસંવેદેતિ, અનત્તમનતા ચ અત્તમનતા ચ તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વા ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. ઇદં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, દુતિયં.
>
> પુન ચપરં, ભિક્ખવે...પે॰... સુખાયાતિ, તસ્સ સાવકા સુસ્સૂસન્તિ...પે॰... વત્તન્તિ. તત્ર, ભિક્ખવે, તથાગતો અત્તમનો ચેવ હોતિ, અત્તમનતઞ્ચ પટિસંવેદેતિ, અનવસ્સુતો ચ વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. ઇદં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, તતિય''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૧).

એવં પટિઘાનુનયેહિ અનવસ્સુતતા, નિચ્ચં ઉપટ્ઠિતસ્સતિતાય તદુભયવીતિવત્તતા ''સતિપટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તા. બુદ્ધાનંયેવ હિ નિચ્ચં ઉપટ્ઠિતસ્સતિતા હોતિ આવેણિકધમ્મભાવતો, ન પચ્ચેકબુદ્ધાદીનં. **પ**-સદ્દો આરમ્ભં જોતેતિ, આરમ્ભો ચ પવત્તીતિ કત્વા આહ "**પવત્તયિતબ્બતોતિ અત્થો**"તિ. સતિયા કરણભૂતાય પટ્ઠાનં પટ્ઠપેતબ્બં **સતિપટ્ઠાનં**. **અન**-સદ્દો હિ બહુલંવચનેન કમ્મત્થોપિ હોતીતિ. તથાસ્સ કત્તુઅત્થોપિ લબ્ભતીતિ "**પટ્ઠાતીતિ**

પટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તં. **પટ્ઠાતીતિ** એત્થ પ-સદ્દો ભુસત્થવિસિટ્ઠં પક્ખન્દનં દીપેતીતિ ''**ઓક્કન્દિત્વા પક્ખન્દિત્વા પત્થરિત્વા પવત્તતીતિ અત્થો**''તિ આહ. પુન ભાવત્થં સતિ, સદ્દં, પટ્ઠાનસદ્દઞ્ચ વણ્ણેન્તો ''**અથ વા**''તિઆદિમાહ, તેન પુરિમવિકપ્પે સતિ, સદ્દો, પટ્ઠાન-સદ્દો ચ કત્તુઅત્થોતિ વિઞ્ઞાયતિ. **સરણટ્ઠેના**તિ ચિરકતસ્સ, ચિરભાસિતસ્સ ચ અનુસ્સરણટ્ઠેન. **ઇદ**ન્તિ યં ''સતિયેવ સતિપટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તં, ઇદં. **ઇધ** ઇમસ્મિં સુત્તપદેસે **અધિપ્પેતં**.

યદિ એવન્તિ. યદિ સતિ એવ સતિપટ્ઠાનં, સતિ નામ એકો ધમ્મો, એવં સન્તે કસ્મા ''સતિપટ્ઠાના''તિ બહુવચનન્તિ આહ ''**સતિબહુત્તા**''તિઆદિ. યદિ બહુકા તા સતિયો, અથ કસ્મા ''મગ્ગો''તિ એકવચનન્તિ યોજના. **મગ્ગટ્ઠેના**તિ નિય્યાનટ્ઠેન. નિય્યાનિકો હિ મગ્ગધમ્મો, તેનેવ નિય્યાનિકભાવેન એકત્તૂપગતો એકન્તતો નિબ્બાનં ગચ્છતિ, અત્થિકેહિ ચ તદત્થં મગ્ગીયતીતિ આહ ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિ, અત્તનાવ પુબ્બે વુત્તં પચ્ચાહરતિ. તત્થ **ચતસ્સોપિ ચેતા**તિ કાયાનુપસ્સનાદિવસેન ચતુબ્બિધાપિ ચ એતા સતિયો. **અપરભાગે**તિ અરિયમગ્ગક્ખણે. **કિચ્ચં સાધયમાના**તિ પુબ્બભાગે કાયાદીસુ સુભસઞ્ઞાદિવિધમનવસેન વિસું વિસું પવત્તિત્વા મગ્ગક્ખણે સતિયેવ તત્થ ચતુબ્બિધસ્સપિ વિપલ્લાસસ્સ સમુચ્છેદવસેન પહાનકિચ્ચં સાધયમાના આરમ્મણકરણવસેન નિબ્બાનં ગચ્છતિ. ચતુકિચ્ચસાધનેનેવ હેત્થ બહુવચનનિદ્દેસો. **એવઞ્ચ સતી**તિ એવં મગ્ગટ્ઠેન એકત્તં ઉપાદાય ''મગ્ગો''તિ એકવચનેન, આરમ્મણભેદેન ચતુબ્બિધતં ઉપાદાય ''ચત્તારો''તિ ચ વત્તબ્બતાય સતિ વિજ્જમાનત્તા. **વચનાનુસન્ધિના** ''એકાયનો અય''ન્તિઆદિકા **દેસના સાનુસન્ધિકાવ**, ન અનનુસન્ધિકાતિ અધિપ્પાયો. વુત્તમેવત્થં નિદસ્સનેન પટિપાદેતું ''**મારસેનપ્પમદ્દન**''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૨૪) સુત્તપદં આનેત્વા ''**યથા**''તિઆદિના નિદસ્સનં સંસન્દતિ. ''**તસ્મા**''તિઆદિ નિગમનં.

વિસેસતો કાયો, વેદના ચ અસ્સાદસ્સ કારણન્તિ તપ્પહાનત્થં તેસુ તણ્હાવત્થૂસુ ઓળારિકસુખુમેસુ અસુભદુક્ખભાવદસ્સનાનિ મન્દતિક્ખપઞ્ઞેહિ તણ્હાચરિતેહિ સુકરાનીતિ તાનિ તેસં ''વિસુદ્ધિમગ્ગો''તિ વુત્તાનિ. તથા ''નિચ્ચં અત્તા''તિ અભિનિવેસવત્થુતાય દિટ્ઠિયા વિસેસકારણેસુ ચિત્તધમ્મેસુ અનિચ્ચાનત્તતાદસ્સનાનિ સરાગાદિવસેન, સઞ્ઞાફસ્સાદિવસેન, નીવરણાદિવસેન ચ નાતિપ્પભેદાતિપ્પભેદગતેસુ તેસુ તપ્પહાનત્થં મન્દતિક્ખપઞ્ઞાનં દિટ્ઠિચરિતાનં સુકરાનીતિ તેસં તાનિ ''વિસુદ્ધિમગ્ગો''તિ વુત્તાનિ. એત્થ ચ યથા ચિત્તધમ્માનમ્પિ તણ્હાય વત્થુભાવો સમ્ભવતિ, તથા કાયવેદનાનમ્પિ દિટ્ઠિયાતિ સતિપિ નેસં ચતુન્નમ્પિ તણ્હાદિટ્ઠિવત્થુભાવે યો યસ્સા સાતિસયપચ્ચયો, તં દસ્સનત્થં વિસેસગ્ગહણં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તિક્ખપઞ્ઞસમથયાનિકો ઓળારિકારમ્મણં પરિગ્ગણ્હન્તો તત્થ અટ્ઠત્વા ઝાનં સમાપજ્જિત્વા ઉટ્ઠાય વેદનં પરિગ્ગણ્હાતીતિ વુત્તં ''**ઓળારિકારમ્મણે અસણ્ઠહનતો**''તિ. વિપસ્સનાયાનિકસ્સ પન સુખુમે ચિત્તે, ધમ્મેસુ ચ ચિત્તં પક્ખન્દતીતિ ચિત્તધમ્માનુપસ્સનાનં મન્દતિક્ખપઞ્ઞવિપસ્સનાયાનિકાનં વિસુદ્ધિમગ્ગતા વુત્તા.

તેસં તત્થાતિ એત્થ **તત્થ**-સદ્દસ્સ ''**પહાનત્થ**''ન્તિ એતેન યોજના. પરતો **તેસં તત્થા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. પઞ્ચ કામગુણા સવિસેસા કાયે લબ્ભન્તીતિ વિસેસેન કાયો કામોઘસ્સ વત્થુ, ભવેસુ સુખગ્ગહણવસેન ભવસ્સાદો હોતીતિ ભવોઘસ્સ વેદના વત્થુ, સન્તતિઘનગ્ગહણવસેન વિસેસતો ચિત્તે અત્તાભિનિવેસો હોતીતિ દિટ્ઠોઘસ્સ ચિત્તં વત્થુ, ધમ્મેસુ વિનિબ્ભોગસ્સ દુક્કરત્તા, ધમ્માનં ધમ્મમત્તતાય દુપ્પટિવિજ્ઝત્તા ચ સમ્મોહો હોતીતિ અવિજ્જોઘસ્સ ધમ્મા વત્થુ, તસ્મા તેસુ તેસં પહાનત્થં ચત્તારોવ વુત્તા.

એવં કાયાદીનં કામોઘાદિવત્થુભાવકથનેનેવ કામયોગકામાસવાદીનમ્પિ વત્થુભાવો દીપિતો હોતિ ઓઘેહિ તેસં અત્થતો અનઞ્ઞત્તા. યદગ્ગેન ચ કાયો કામોઘાદીનં વત્થુ, તદગ્ગેન અભિજ્ઝાકાયગન્થસ્સ વત્થુ. ''દુક્ખાય

વેદનાય પટિઘાનુસયો અનુસેતી''તિ દુક્ખદુક્ખવિપરિણામદુક્ખસઙ્ખારદુક્ખભૂતા વેદના વિસેસેન બ્યાપાદકાયગન્થસ્સ વત્થુ. ચિત્તે નિચ્ચગ્ગહણવસેન સસ્સતસ્સ અત્તનો સીલેન સુદ્ધીતિ આદિ પરામસનં હોતીતિ સીલબ્બતપરામાસસ્સ ચિત્તં વત્થુ. નામરૂપપરિચ્છેદેન ભૂતં ભૂતતો અપસ્સન્તસ્સ ભવવિભવદિટ્ઠિસઙ્ખાતો ઇદંસચ્ચાભિનિવેસો હોતીતિ તસ્સ ધમ્મા વત્થુ. કાયસ્સ કામુપાદાનવત્થુતા વુત્તનયાવ. યદઙ્ગેન હિ કાયો કામોઘસ્સ વત્થુ, તદઙ્ગેન કામુપાદાનસ્સપિ વત્થુ અત્થતો અભિન્નત્તા. સુખવેદનસ્સાદવસેન પરલોકનિરપેક્ખો ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિકં (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧; મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૫; ૨.૯૫, ૨૨૫; ૩.૯૧, ૧૧૬; સં॰ નિ॰ ૩.૨૧૦; ધ॰ સ॰ ૧૨૨૧; વિભ॰ ૯૩૮) પરામાસં ઉપ્પાદેતીતિ દિટ્ઠુપાદાનસ્સ વેદના વત્થુ . ચિત્તધમ્માનં ઇતરુપાદાનવત્થુતા તતિયચતુત્થગન્થયોજનાયં વુત્તનયા એવ. કાયવેદનાનં છન્દદોસાગતિવત્થુતા કામોઘબ્યાપાદકાયગન્થયોજનાયં વુત્તનયા એવ. સન્તતિઘનગ્ગહણવસેન સરાગાદિચિત્તે સમ્મોહો હોતીતિ મોહાગતિયા ચિત્તં વત્થુ. ધમ્મસભાવાનવબોધે ભયં હોતીતિ ભયાગતિયા ધમ્મા વત્થુ.

આહારસમુદયા કાયસ્સ સમુદયા, ફસ્સસમુદયા વેદનાનં સમુદયો, (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૮) સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; ઉદા॰ ૧; વિભ॰ ૨૨૫) વચનતો કાયાદીનં સમુદયભૂતા કબળીકારફસ્સમનોસઞ્ચેતનાવિઞ્ઞાણાહારા કાયાદિપરિજાનનેન પરિઞ્ઞાતા હોન્તીતિ આહ ''**ચતુબ્બિધાહારપરિઞ્ઞત્થ**''ન્તિ. **પકરણનયો**તિ નેત્તિપકરણવસેન સુત્તન્તસંવણ્ણનાનયો.

સરણવસેનાતિ કાયાદીનં, કુસલાદિધમ્માનઞ્ચ ઉપધારણવસેન. સરન્તિ ગચ્છન્તિ નિબ્બાનં એતાયાતિ સતીતિ ઇમસ્મિં અત્થે એકત્તે એકસભાવે નિબ્બાને સમોસરણં સમાગમો **એકત્તસમોસરણં**. એતદેવ હિ દસ્સેતું ''**યથા હી**''તિઆદિ વુત્તં.

એકનિબ્બાનપવેસહેતુભૂતો વા સમાનતાય એકો સતિપટ્ઠાનસભાવો **એકત્તં**, તત્થ સમોસરણં **એકત્તસમોસરણં**, તંસભાગતાવ, એકનિબ્બાનપવેસહેતુભાવં પન દસ્સેતું ''**યથા**''તિઆદિમાહ. એતસ્મિં અત્થે સરણેકત્તસમોસરણાનિ સહેવ સતિપટ્ઠાનેકભાવસ્સ કારણત્તેન વુત્તાનીતિ દટ્ઠબ્બાનિ, પુરિમસ્મિં વિસું. **સરણવસેના**તિ વા ગમનવસેનાતિ અત્થે સતિ તદેવ ગમનં સમોસરણન્તિ, સમોસરણે વા સતિ-સદ્દત્થવસેન અવુચ્ચમાને ધારણતાવ સતીતિ સતિ-સદ્દત્થન્તરાભાવા પુરિમં સતિભાવસ્સ કારણં, પચ્છિમં એકભાવસ્સાતિ નિબ્બાનસમોસરણેપિ સહિતાનેવ તાનિ સતિપટ્ઠાનેકભાવસ્સ કારણાનિ વુત્તાનિ હોન્તિ.

''ચુદ્દસવિધેન, નવવિધેન, સોળસવિધેન, પઞ્ચવિધેના''તિ ઇદં ઉપરિ પાળિયં (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૪) આગતાનં આનાપાનપબ્બાદીનં વસેન વુત્તં, તેસં પન અનન્તરભેદવસેન, તદનુગતભેદવસેન ચ ભાવનાય અનેકવિધતા લબ્ભતિયેવ, ચતૂસુ દિસાસુ ઉટ્ઠાનકભણ્ડસદિસતા કાયાનુપસ્સનાદિતંતંસતિપટ્ઠાનભાવનાનુભાવસ્સ દટ્ઠબ્બા.

કથેતુકમ્યતાપુચ્છા ઇતરાસં પુચ્છાનં ઇધ અસમ્ભવતો, નિદ્દેસાદિવસેન દેસેતુકમ્યતાય ચ તથા વુત્તત્તા. ''**ઇધા**''તિ વુચ્ચમાનપટિપત્તિસમ્પાદકસ્સ ભિક્ખુનો સન્નિસ્સયદસ્સનં, સો ચસ્સ સન્નિસ્સયો સાસનતો અઞ્ઞો નત્થીતિ વુત્તં ''**ઇધાતિ ઇમસ્મિં સાસને**''તિ. **ધમ્મ...પે॰... લપનમેતં** તેસં અત્તનો સમ્મુખાભિમુખભાવકરણત્થં, તઞ્ચ ધમ્મસ્સ સક્કચ્ચસવનત્થં. ''ગોચરે ભિક્ખવે ચરથ સકે પેત્તિકે વિસયે''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૮૦; સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૨) વચનતો ભિક્ખુગોચરા એતે ધમ્મા, યદિદં કાયાનુપસ્સનાદયો. તત્થ યસ્મા કાયાનુપસ્સનાદિપટિપત્તિયા ભિક્ખુ હોતિ, તસ્મા ''કાયાનુપસ્સી વિહરતી''તિઆદિના ભિક્ખું દસ્સેતિ ભિક્ખુમ્હિ તંનિયમતોતિ આહ ''**પટિપત્તિયા**

ભિક્ખુભાવદસ્સનતો”તિ. સત્થુચરિયાનુવિધાયકત્તા, સકલસાસનસમ્પટિગ્ગાહકત્તા ચ **સબ્બપ્પકારાય અનુસાસનિયા ભાજનભાવો. તસ્મિં ગહિતે**તિ ભિક્ખુમ્હિ ગહિતે. ભિક્ખુપરિસાય જેટ્ઠભાવતો રાજગમનઞાયેન ઇતરા પરિસાપિ અત્થતો ગહિતાવ હોન્તીતિ આહ “**સેસા**”તિઆદિ. એવં પઠમં કારણં વિભજિત્વા ઇતરમ્પિ વિભજિતું “**યો ચ ઇમ**”ન્તિઆદિ વુત્તં.

સમં ચરેય્યાતિ કાયાદિ વિસમચરિયં પહાય કાયાદીહિ સમં ચરેય્ય. રાગાદિવૂપસમેન **સન્તો**, ઇન્દ્રિયદમેન **દન્તો**, ચતુમગ્ગનિયામેન **નિયતો**, સેટ્ઠચરિતાય **બ્રહ્મચારી**, સબ્બત્થ કાયદણ્ડાદિઓરોપનેન **નિધાય દણ્ડં**. અરિયભાવે ઠિતો **સો** એવરૂપો બાહિતપાપસમિતપાપભિન્નકિલેસતાહિ “**બ્રાહ્મણો, સમણો, ભિક્ખૂ**”તિ ચ વેદિતબ્બો.

‘‘અયઞ્ચેવ કાયો, બહિદ્ધા ચ નામરૂપ’’ન્તિઆદીસુ ખન્ધપઞ્ચકં, તથા ‘‘સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેતી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧, ૨૮૭; પારા॰ ૧૧), ‘‘યા તસ્મિં સમયે કાયસ્સ પસ્સદ્ધિ પટિપ્પસ્સદ્ધી’’તિઆદીસુ ચ વેદનાદયો ચેતસિકા ખન્ધા કાયોતિ વુચ્ચન્તીતિ તતો વિસેસનત્થં “**કાયેતિ રૂપકાયે**”તિ આહ. **કેસાદીનઞ્ચ ધમ્માનન્તિ** કેસાદિસઞ્ઞિતાનં ભૂતુપાદાધમ્માનં. એવં ‘‘ચયટ્ઠો સરીરટ્ઠો કાયટ્ઠો’’તિ સદ્દનયેન કાય-સદ્દં દસ્સેત્વા ઇદાનિ નિરુત્તિનયેનપિ તં દસ્સેતું “**યથા ચા**”તિઆદિ વુત્તં. **આયન્તી**તિ ઉપ્પજ્જન્તિ.

અસમ્મિસ્સતોતિ વેદનાદયોપિ એત્થ સિતા, એત્થ પટિબદ્ધાતિ કાયે વેદનાદિઅનુપસ્સનાપસઙ્ગેપિ આપન્ને તતો અસમ્મિસ્સતોતિ અત્થો. સમૂહવિસયતાય ચસ્સ કાય-સદ્દસ્સ, સમુદાયુપાદાનતાય ચ અસુભાકારસ્સ “**કાયે**”તિ એકવચનં, તથા આરમ્મણાદિવિભાગેન અનેકભેદભિન્નમ્પિ ચિત્તં ચિત્તભાવસામઞ્ઞેન એકજ્ઝં ગહેત્વા “**ચિત્તે**”તિ એકવચનં, વેદના પન સુખાદિભેદભિન્ના વિસું વિસું અનુપસ્સિતબ્બાતિ દસ્સેન્તેન “**વેદનાસૂ**”તિ બહુવચનેન વુત્તા, તથેવ ચ નિદ્દેસો પવત્તિતો, ધમ્મા ચ પરોપણ્ણાસભેદા, અનુપસ્સિતબ્બાકારેન ચ અનેકભેદા એવાતિ તેપિ બહુવચનવસેનેવ વુત્તા.

અવયવીગાહસમઞ્ઞાતિધાવનસારાદાનાભિનિવેસનિસેધનત્થં કાયં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગેહિ, તાનિ ચ કેસાદીહિ, કેસાદિકે ચ ભૂતુપાદાયરૂપેહિ વિનિબ્ભુઞ્જન્તો “**તથા ન કાયે**”તિઆદિમાહ. પાસાદાદિનગરાવયવસમૂહે અવયવીવાદિનોપિ અવયવીગાહં ન કરોન્તિ, ‘‘નગરં નામ કોચિ અત્થો અત્થી’’તિ પન કેસઞ્ચિ સમઞ્ઞાતિધાવનં સિયાતિ ઇત્થિપુરિસાદિસમઞ્ઞાતિધાવને નગરનિદસ્સનં વુત્તં. અઙ્ગપચ્ચઙ્ગસમૂહો, કેસલોમાદિસમૂહો, ભૂતુપાદાયસમૂહો ચ યથાવુત્તસમૂહો, તબ્બિનિમુત્તો કાયોપિ નામ કોચિ નત્થિ, પગેવ ઇત્થિઆદયોતિ આહ “**કાયો વા ઇત્થી વા પુરિસો વા અઞ્ઞો વા કોચિ ધમ્મો દિસ્સતી**”તિ. “**કોચિ ધમ્મો**”તિ ઇમિના સત્તજીવાદિં પટિક્ખિપતિ, અવયવી પન કાયપટિક્ખેપેનેવ પટિક્ખિત્તોતિ. યદિ એવં કથં કાયાદિસમઞ્ઞાતિધાવનાનીતિ આહ “**યથાવુત્તધમ્મ...પે॰... કરોન્તી**”તિ. **તથા તથા**તિ કાયાદિઆકારેન.

યં પસ્સતીતિ યં ઇત્થિં, પુરિસં વા પસ્સતિ. નનુ ચક્ખુના ઇત્થિપુરિસદસ્સનં નત્થીતિ? સચ્ચમેતં, ‘‘ઇત્થિં પસ્સામિ, પુરિસં પસ્સામી’’તિ પન પવત્તસઞ્ઞાય વસેન ‘‘યં પસ્સતી’’તિ વુત્તં મિચ્છાદસ્સનેન વા દિટ્ઠિયા **યં પસ્સતિ, ન તં દિટ્ઠં** તં રૂપાયતનં ન હોતીતિ અત્થો વિપરીતગ્ગાહવસેન મિચ્છાપરિકપ્પિતરૂપત્તા. અથ વા **તં** કેસાદિભૂતુપાદાયસમૂહસઙ્ખાતં **દિટ્ઠં ન** હોતિ, અચક્ખુવિઞ્ઞાણવિઞ્ઞેય્યત્તા **દિટ્ઠં વા તં ન** હોતિ. **યં દિટ્ઠં, તં ન પસ્સતી**તિ યં રૂપાયતનં કેસાદિભૂતુપાદાયસમૂહસઙ્ખાતં દિટ્ઠં, તં પઞ્ઞાચક્ખુના ભૂતતો ન પસ્સતીતિ અત્થો.

અપસ્સં બજ્ઝતેતિ ઇમં અત્તભાવં યથાભૂતં પઞ્ઞાચક્ખુના અપસ્સન્તો ''એતં મમ, એસો હમસ્મિ, એસો મે અત્તા''તિ કિલેસબન્ધનેન બજ્ઝતિ.

ન અઞ્ઞધમ્માનુપસ્સીતિ ન અઞ્ઞસભાવાનુપસ્સી, અસુભાદિતો અઞ્ઞાકારાનુપસ્સી ન હોતીતિ અત્થો. ''**કિં વુત્તં હોતી**''તિઆદિના તં એવત્થં પાકટં કરોતિ. **પથવીકાય**ન્તિ કેસાદિકોટ્ઠાસં પથવિં ધમ્મસમૂહત્તા ''કાયો''તિ વદતિ, લક્ખણપથવિમેવ વા અનેકપ્પભેદં સકલસરીરગતં, પુબ્બાપરિયભાવેન ચ પવત્તમાનં સમૂહવસેન ગહેત્વા ''કાયો''તિ વદતિ. ''**આપોકાય**''ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

એવં ગહેતબ્બસ્સાતિ ''અહં મમ''ન્તિ એવં અત્તત્તનિયભાવેન અન્ધબાલેહિ ગહેતબ્બસ્સ.

ઇદાનિ સત્તન્નં અનુપસ્સનાકારાનમ્પિ વસેન કાયાનુપસ્સનં દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **અનિચ્ચતો અનુપસ્સતી**તિ ચતુસમુટ્ઠાનિકં કાયં ''અનિચ્ચ''ન્તિ અનુપસ્સતિ, એવં પસ્સન્તો એવઞ્ચસ્સ અનિચ્ચાકારમ્પિ ''અનુપસ્સતી''તિ વુચ્ચતિ. તથાભૂતસ્સ ચસ્સ નિચ્ચગ્ગાહસ્સ લેસોપિ ન હોતીતિ વુત્તં ''**નો નિચ્ચતો**''તિ. તથા હેસ ''નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૩૫) વુત્તો. એત્થ ચ ''અનિચ્ચતો એવ અનુપસ્સતી''તિ એવ-કારો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ તેન નિવત્તિતમત્થં દસ્સેતું ''નો નિચ્ચતો''તિ વુત્તં. ન ચેત્થ દુક્ખતો અનુપસ્સનાદિનિવત્તનં આસઙ્કિતબ્બં પટિયોગીનિવત્તનપરત્તા એવ-કારસ્સ, ઉપરિ દેસનારુળ્હત્તા ચ તાસં. ''**દુક્ખતો અનુપસ્સતી**''તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. અયં પન વિસેસો – અનિચ્ચસ્સ દુક્ખત્તા તમેવ ચ કાયં દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, દુક્ખસ્સ અનત્તત્તા અનત્તતો અનુપસ્સતિ. યસ્મા પન યં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા, ન તં અભિનન્દિતબ્બં, યઞ્ચ ન અભિનન્દિતબ્બં, ન તત્થ રજ્જિતબ્બં, તસ્મા વુત્તં ''**નિબ્બિન્દતિ, નો નન્દતિ. વિરજ્જતિ, નો રજ્જતી**''તિ. સો એવં અરજ્જન્તો રાગં **નિરોધેતિ, નો સમુદેતિ** સમુદયં ન કરોતીતિ અત્થો. એવં પટિપન્નો ચ **પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતિ**. અયઞ્હિ અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સના તદઙ્ગવસેન સદ્ધિં કાયં તન્નિસ્સયખન્ધાભિસઙ્ખારેહિ કિલેસાનં પરિચ્ચજનતો, સઙ્ખતદોસદસ્સનેન તબ્બિપરીતે નિબ્બાને તન્નિન્નતાય પક્ખન્દનતો ''પરિચ્ચાગપટિનિસ્સગ્ગો ચેવ પક્ખન્દનપટિનિસ્સગ્ગો ચા''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા તાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ વુત્તનયેન કિલેસે પરિચ્ચજતિ, નિબ્બાને ચ પક્ખન્દતિ, તથાભૂતો ચ નિબ્બત્તનવસેન કિલેસે ન આદિયતિ, નાપિ અદોસદસ્સિતાવસેન સઙ્ખતારમ્મણં, તેન વુત્તં ''પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતી''તિ. ઇદાનિસ્સ તાહિ અનુપસ્સનાહિ યેસં ધમ્માનં પહાનં હોતિ, તં દસ્સેતું ''**અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **નિચ્ચસઞ્ઞ**ન્તિ ''સઙ્ખારા નિચ્ચા''તિ એવં પવત્તં વિપરીતસઞ્ઞં. દિટ્ઠિચિત્તવિપલ્લાસપ્પહાનમુખેનેવ સઞ્ઞાવિપલ્લાસપ્પહાનન્તિ સઞ્ઞાગ્ગહણં, સઞ્ઞાસીસેન વા તેસમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. **નન્દિ**ન્તિ સપ્પીતિકતણ્હં. સેસં વુત્તનયમેવ.

''**વિહરતી**''તિ ઇમિના કાયાનુપસ્સનાસમઙ્ગિનો ઇરિયાપથવિહારો વુત્તોતિ આહ ''**ઇરિયતી**''તિ, ઇરિયાપથં પવત્તેતીતિ અત્થો. આરમ્મણકરણવસેન અભિબ્યાપનતો ''**તીસુ ભવેસૂ**''તિ વુત્તં, ઉપ્પજ્જનવસેન પન કિલેસા પરિત્તભૂમકા એવાતિ. યદિપિ કિલેસાનં પહાનં આતાપનન્તિ તં સમ્માદિટ્ઠિઆદીનમ્પિ અત્થેવ, આતપ્પ-સદ્દો વિય પન આતાપસદ્દો વીરિયેયેવ નિરુળ્હોતિ વુત્તં ''**વીરિયસ્સેતં નામ**''ન્તિ. અથ વા પટિપક્ખપ્પહાને સમ્પયુત્તધમ્માનં અબ્ભુસ્સહનવસેન પવત્તમાનસ્સ વીરિયસ્સ સાતિસયં તદાતાપનન્તિ વીરિયમેવ તથા વુચ્ચતિ, ન અઞ્ઞે ધમ્મા. **આતાપી**તિ ચાયમીકારો પસંસાય, અતિસયસ્સ વા દીપકોતિ આતાપીગહણેન સમ્મપ્પધાનસમઙ્ગિતં દસ્સેતિ. સમ્મા, સમન્તતો, સામઞ્ચ પજાનન્તો **સમ્પજાનો**, અસમ્મિસ્સતો વવત્થાને અઞ્ઞધમ્માનુપસ્સિતાભાવેન સમ્મા

અવિપરીતં, સબ્બાકારપજાનનેન સમન્તતો, ઉપરૂપરિ વિસેસાવહભાવેન પવત્તિયા સામં પજાનન્તોતિ અત્થો . યદિ પઞ્ઞાય અનુપસ્સતિ, કથં સતિપટ્ઠાનતાતિ આહ "**ન હી**"તિઆદિ. **સબ્બત્થિક**ન્તિ સબ્બત્થ ભવં સબ્બત્થ લીને, ઉદ્ધતે ચ ચિત્તે ઇચ્છિતબ્બત્તા. સબ્બે વા લીને, ઉદ્ધતે ચ ભાવેતબ્બા બોજ્ઝઙ્ગા અત્થિકા એતાયાતિ **સબ્બત્થિકા**. સતિયા લદ્ધુપકારાય એવ પઞ્ઞાય એત્થ યથાવુત્તે **કાયે** કમ્મટ્ઠાનિકો ભિક્ખુ **કાયાનુપસ્સી વિહરતિ**. **અન્તો સઙ્ખેપો** અન્તોઓલીયનો, કોસજ્જન્તિ અત્થો. **ઉપાયપરિગ્ગહે**તિ એત્થ સીલવિસોધનાદિ, ગણનાદિ, ઉગ્ગહકોસલ્લાદિ ચ ઉપાયો, તબ્બિપરિયાયતો **અનુપાયો** વેદિતબ્બો. યસ્મા ચ ઉપટ્ઠિતસ્સતિ યથાવુત્તં ઉપાયં ન પરિચ્ચજતિ, અનુપાયઞ્ચ ન ઉપાદિયતિ, તસ્મા વુત્તં "**મુટ્ઠસ્સતી ...પે॰... અસમત્થો હોતી**"તિ. **તેના**તિ ઉપાયાનુપાયાનં પરિગ્ગહપરિવજ્જનેસુ, પરિચ્ચાગાપરિગ્ગહેસુ ચ અસમત્થભાવેન. **અસ્સ** યોગિનો.

યસ્મા સતિયેવેત્થ સતિપટ્ઠાનં વુત્તં, તસ્માસ્સ સમ્પયુત્તધમ્મા વીરિયાદયો અઙ્ગન્તિ આહ "**સમ્પયોગઙ્ગઞ્ચસ્સ દસ્સેત્વા**"તિ. **અઙ્ગ**-સદ્દો ચેત્થ કારણપરિયાયો દટ્ઠબ્બો. સતિગ્ગહણેનેવ ચેત્થ સમાધિસ્સાપિ ગહણં દટ્ઠબ્બં તસ્સા સમાધિક્ખન્ધે સઙ્ગહિતત્તા. યસ્મા વા સતિસીસેનાયં દેસના. ન હિ કેવલાય સતિયા કિલેસપ્પહાનં સમ્ભવતિ, નિબ્બાનાધિગમો વા, નાપિ કેવલા સતિ પવત્તતિ, તસ્માસ્સ ઝાનદેસનાયં સવિતક્કાદિવચનસ્સ વિય સમ્પયોગઙ્ગદસ્સનતાતિ અઙ્ગ-સદ્દસ્સ અવયવપરિયાયતા દટ્ઠબ્બા. **પહાનઙ્ગ**ન્તિ "વિવિચ્ચેવ કામેહી"તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧, ૨૮૭, ૨૯૭; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩; પારા॰ ૧૧) વિય પહાતબ્બઙ્ગં **દસ્સેતું**. યસ્મા એત્થ લોકિયમગ્ગો અધિપ્પેતો, ન લોકુત્તરમગ્ગો, તસ્મા પુબ્બભાગિયમેવ વિનયં દસ્સેન્તો "**તદઙ્ગવિનયેન વા વિક્ખમ્ભનવિનયેન વા**"તિ આહ. **તેસં ધમ્માન**ન્તિ વેદનાદિધમ્માનં. તેસઞ્હિ તત્થ અનધિપ્પેતત્તા "**અત્થુદ્ધારનયેનેતં વુત્ત**"ન્તિ વુત્તં. **તત્થા**તિ વિભઙ્ગે. **એત્થા**તિ "લોકે"તિ એતસ્મિં પદે.

અવિસેસેન દ્વીહિપિ નીવરણપ્પહાનં વુત્તન્તિ કત્વા પુન એકેકેન વુત્તં પહાનવિસેસં દસ્સેતું "**વિસેસેના**"તિ આહ. અથ વા "વિનેય્ય નીવરણાની"તિ અવત્વા અભિજ્ઝાદોમનસ્સવિનયવચનસ્સ પયોજનં દસ્સેન્તો "**વિસેસેના**"તિઆદિમાહ. કાયાનુપસ્સનાભાવનાય હિ ઉજુવિપચ્ચનીકાનં અનુરોધવિરોધાદીનં પહાનદસ્સનં એતસ્સ પયોજનન્તિ. **કાયસમ્પત્તિમૂલકસ્સા**તિ રૂપબલયોબ્બનારોગ્યાદિસરીરસમ્પદાનિમિત્તસ્સ. વુત્તવિપરિયાયતો **કાયવિપત્તિમૂલકો વિરોધો** વેદિતબ્બો. **કાયભાવનાયા**તિ કાયાનુપસ્સનાભાવનાય. સા હિ ઇધ કાયભાવનાતિ અધિપ્પેતા. **સુભસુખભાવાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન મનુઞ્ઞઅનિચ્ચતાદિસઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **અસુભાસુખભાવાદીન**ન્તિ એત્થ પન **આદિ**-સદ્દેન અમનુઞ્ઞઅનિચ્ચતાદીનં. **તેના**તિ અનુરોધાદિપ્પહાનવચનેન. "**યોગાનુભાવો હી**"તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ પાકટકરણં. યોગાનુભાવો હિ ભાવનાનુભાવો. **યોગસમત્થો**તિ યોગમનુયુઞ્જિતું સમત્થો. પુરિમેન હિ "અનુરોધવિરોધવિપ્પમુત્તો"તિઆદિવચનેન ભાવનં અનુયુત્તસ્સ આનિસંસો વુત્તો, દુતિયેન ભાવનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ પટિપત્તિ. ન હિ અનુરોધવિરોધાદીહિ ઉપદ્દુતસ્સ ભાવના ઇજ્ઝતિ.

અનુપસ્સીતિ એત્થાતિ "અનુપસ્સી"તિ એતસ્મિં પદે લબ્ભમાનાય **અનુપસ્સનાય** અનુપસ્સનાજોતનાય **કમ્મટ્ઠાનં વુત્ત**ન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો, અઞ્ઞથા "અનુપસ્સનાયા"તિ કરણવચનં ન યુજ્જેય્ય. અનુપસ્સના એવ હિ કમ્મટ્ઠાનં, ન એત્થ આરમ્મણં અધિપ્પેતં, યુજ્જતિ વા. કાયપરિહરણં વુત્તન્તિ સમ્બન્ધો. કમ્મટ્ઠાનપરિહરણસ્સ ચેત્થ અત્થસિદ્ધત્તા "**કાયપરિહરણ**"ન્ત્વેવ વુત્તં. કમ્મટ્ઠાનિકસ્સ હિ કાયપરિહરણં યાવદેવ કમ્મટ્ઠાનં પરિહરણત્થન્તિ. કમ્મટ્ઠાનપરિહરણસ્સ વા "આતાપી"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૩) વુચ્ચમાનત્તા "**કાયપરિહરણ**"ન્ત્વેવ વુત્તં. કાયગ્ગહણેન વા નામકાયસ્સાપિ ગહણં, ન રૂપકાયસ્સેવ, તેનેવ કમ્મટ્ઠાનપરિહરણમ્પિ સઙ્ગહિતં હોતિ, એવઞ્ચ કત્વા "વિહરતીતિ એત્થ વુત્તવિહારેના"તિ **એત્થ**ગ્ગહણઞ્ચ સમત્થિતં હોતિ "કાયાનુપસ્સી વિહરતી"તિ વિહારસ્સ

વિસેસેત્વા વુત્તત્તા. “**આતાપી**”તિઆદિ પન સઙ્ખેપતો વુત્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનપરિહરણસ્સ સહ સાધનેન વિત્થારેત્વા દસ્સનં. **આતાપેના**તિ આતાપગ્ગહણેન. “**સતિસમ્પજઞ્ઞેના**”તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **સબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાન**ન્તિ બુદ્ધાનુસ્સતિ, મેત્તા, મરણસ્સતિ , અસુભભાવના ચ. ઇદઞ્હિ ચતુક્કં યોગિના પરિહરિયમાનં ‘‘સબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ, સબ્બત્થ કમ્મટ્ઠાનાનુયોગસ્સારક્ખભૂતત્તા સતિસમ્પજઞ્ઞબલેન અવિચ્છિન્નસ્સ પરિહરિતબ્બત્તા સતિસમ્પજઞ્ઞગ્ગહણેન તસ્સ વુત્તતા વુત્તા. **સતિયા વા સમથો** વુત્તો તસ્સા સમાધિક્ખન્ધેન સઙ્ગહિતત્તા.

વિભઙ્ગે(વિભ॰ કાયાનુપસ્સનાનિદ્દેસે) પન અત્થો વુત્તોતિ યોજના. **તેના**તિ સદ્દત્થં અનાદિયિત્વા ભાવત્થસ્સેવ વિભજનવસેન પવત્તેન વિભઙ્ગપાઠેન **સહ. અટ્ઠકથાનયો**તિ સદ્દત્થસ્સાપિ વિવરણવસેન યથારહં વુત્તો અત્થસંવણ્ણનાનયો. **યથા સંસન્દતી**તિ યથા અત્થતો, અધિપ્પાયતો ચ અવિલોમેન્તો અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દતિ સમેતિ, એવં **વેદિતબ્બો**.

વેદનાદીનં પુન વચનેતિ એત્થ નિસ્સયપચ્ચયભાવવસેન ચિત્તધમ્માનં વેદનાસન્નિસ્સિતત્તા, પઞ્ચવોકારભવે અરૂપધમ્માનં રૂપપટિબદ્ધવુત્તિતો ચ વેદનાય કાયાદિઅનુપસ્સનાપ્પસઙ્ગેપિ આપન્ને તતો અસમ્મિસ્સતો વવત્થાનં દસ્સનત્થં, ઘનવિનિબ્ભોગાદિદસ્સનત્થઞ્ચ દુતિયં વેદનાગ્ગહણં, તેન ન વેદનાયં કાયાનુપસ્સી, ચિત્તધમ્માનુપસ્સી વા, અથ ખો વેદનાનુપસ્સી એવાતિ વેદનાસઙ્ખાતે વત્થુસ્મિં વેદનાનુપસ્સનાકારસ્સેવ દસ્સનેન અસમ્મિસ્સતો વવત્થાનં દસ્સિતં હોતિ. તથા ‘‘યસ્મિં સમયે સુખા વેદના, ન તસ્મિં સમયે દુક્ખા, અદુક્ખમસુખા વા વેદના, યસ્મિં વા પન સમયે દુક્ખા, અદુક્ખમસુખા વા વેદના, ન તસ્મિં સમયે ઇતરા વેદના’’તિ વેદનાભાવસામઞ્ઞે અવત્વા તં તં વેદનં વિનિબ્ભુજ્જિત્વા દસ્સનેન ઘનવિનિબ્ભોગો ધુવભાવવિવેકો દસ્સિતો હોતિ, તેન તાસં ખણમત્તાવટ્ઠાનદસ્સનેન અનિચ્ચતાય , તતો એવ દુક્ખતાય, અનત્તતાય ચ દસ્સનં વિભાવિતં હોતિ. **ઘનવિનિબ્ભોગાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન અયમ્પિ અત્થો વેદિતબ્બો. અયઞ્હિ વેદનાયં વેદનાનુપસ્સી એવ, ન અઞ્ઞધમ્માનુપસ્સી. કિં વુત્તં હોતિ – યથા નામ બાલો અમણિસભાવેપિ ઉદકપુબ્બુળકે મણિઆકારાનુપસ્સી હોતિ, ન એવં અયં ઠિતિરમણીયેપિ વેદયિતે, પગેવ ઇતરસ્મિં મનુઞ્ઞાકારાનુપસ્સી, અથ ખો ખણપભઙ્ગુરતાય, અવસવત્તિતાય કિલેસાસુચિપગ્ઘરણતાય ચ અનિચ્ચઅનત્તઅસુભાકારાનુપસ્સી, વિપરિણામદુક્ખતાય, સઙ્ખારદુક્ખતાય ચ વિસેસતો દુક્ખાનુપસ્સી યેવાતિ. એવં ચિત્ત ધમ્મેસુપિ યથારહં પુનવચને પયોજનં વત્તબ્બં. **લોકિયા એવ** સમ્મસનચારસ્સ અધિપ્પેતત્તા. “**કેવલં પનિધા**”તિઆદિના ‘‘ઇધ એત્તકં વેદિતબ્બ’’ન્તિ વેદિતબ્બપરિચ્છેદં દસ્સેતિ. “**એસ નયો**”તિ ઇમિના યથા ચિત્તં, ધમ્મા ચ અનુપસ્સિતબ્બા, તથા તાનિ અનુપસ્સન્તો ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી, ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સીતિ વેદિતબ્બોતિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ. **દુક્ખતો**તિ દુક્ખસભાવતો, દુક્ખન્તિ અનુપસ્સિતબ્બાતિ અત્થો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો.

યો સુખં દુક્ખતો અદ્દાતિ યો ભિક્ખુ સુખં વેદનં વિપરિણામદુક્ખતાય ‘‘દુક્ખા’’તિ પઞ્ઞાચક્ખુના અદ્દક્ખિ. **દુક્ખં અદ્દક્ખિ સલ્લતો**તિ દુક્ખં વેદનં પીળાજનનતો, અન્તોતુદનતો, દુન્નીહરણતો ચ સલ્લતો અદ્દક્ખિ પસ્સિ. **અદુક્ખમસુખ**ન્તિ ઉપેક્ખાવેદનં. **સન્ત**ન્તિ સુખદુક્ખાનિ વિય અનોળારિકતાય, પચ્ચયવસેન વૂપસન્તસભાવતાય ચ સન્તં. **અનિચ્ચતો**તિ હુત્વાઅભાવતો, ઉદયવયવન્તતો, તાવકાલિકતો, નિચ્ચપટિપક્ખતો ચ ‘‘અનિચ્ચ’’ન્તિ યો અદ્દક્ખિ. **સ વે સમ્મદ્દસો ભિક્ખુ** એકંસેન, પરિબ્યત્તં વા વેદનાય સમ્માપસ્સનકોતિ અત્થો.

દુક્ખાતિપીતિ સઙ્ખારદુક્ખતાય દુક્ખા ઇતિપિ. **તં દુક્ખસ્મિન્તિ** સબ્બં તં વેદયિતં દુક્ખસ્મિં અન્તોગધં પરિયાપન્નં વદામિ સઙ્ખારદુક્ખતાનતિવત્તનતો. **સુખદુક્ખતોપિ ચા**તિ સુખાદીનં ઠિતિવિપરિણામઞાણસુખતાય, વિપરિણામઠિતિઅઞ્ઞાણદુક્ખતાય ચ વુત્તત્તા તિસ્સોપિ ચ સુખતો, તિસ્સોપિ ચ દુક્ખતો **અનુપસ્સિતબ્બા**તિ અત્થો. સત્ત અનુપસ્સના હેટ્ઠા પકાસિતા એવ. **સેસ**ન્તિ યથાવુત્તં સુખાદિવિભાગતો સેસં સામિસનિરામિસાદિભેદં વેદનાનુપસ્સનાયં વત્તબ્બં.

આરમ્મણ...પે॰... **ભેદાન**ન્તિ રૂપાદિઆરમ્મણનાનત્તસ્સ નીલાદિતબ્ભેદસ્સ, છન્દાદિઅધિપતિનાનત્તસ્સ હીનાદિતબ્ભેદસ્સ, ઞાણઞાણાદિસહજાતનાનત્તસ્સ સસઙ્ખારિકાસઙ્ખારિકસવિતક્કાદિતબ્ભેદસ્સ, કામાવચરાદિભૂમિનાનત્તસ્સ ઉક્કટ્ઠમજ્ઝિમાદિતબ્ભેદસ્સ, કુસલાદિકમ્મનાનત્તસ્સ દેવગતિસંવત્તનિયતાદિતબ્ભેદસ્સ, કણ્હસુક્કવિપાકનાનત્તસ્સ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયતાદિતબ્ભેદસ્સ, પરિત્તભૂમકાદિકિરિયાનાનત્તસ્સ તિહેતુકાદિતબ્ભેદસ્સ વસેન અનુપસ્સિતબ્બન્તિ યોજના. **આદિ**-સદ્દેન સવત્થુકાવત્થુકાદિનાનત્તસ્સ પુગ્ગલત્તયસાધારણાદિતબ્ભેદસ્સ ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સલક્ખણસામઞ્ઞલક્ખણાન**ન્તિ ફુસનાદિતંતંલક્ખણાનઞ્ચેવ અનિચ્ચતાદિસામઞ્ઞલક્ખણાનઞ્ચ વસેનાતિ યોજના. **સુઞ્ઞતધમ્મસ્સા**તિ અનત્તતાસઙ્ખાતસુઞ્ઞતાસભાવસ્સ. યં વિભાવેતું **અભિધમ્મે**''તસ્મિં ખો પન સમયે ધમ્મા હોન્તિ, ખન્ધા હોન્તી''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૨૧) સુઞ્ઞતાવારદેસના પવત્તા, તં પહીનમેવ પુબ્બે પહીનત્તા, તસ્મા તસ્સ તસ્સ પુન પહાનં ન વત્તબ્બં. ન હિ કિલેસા પહીયમાના આરમ્મણવિભાગેન પહીયન્તિ અનાગતાનંયેવ ઉપ્પજ્જનારહાનં પહાતબ્બત્તા, તસ્મા અભિજ્ઝાદીનં એકત્થ પહાનં વત્વા ઇતરત્થ ન વત્તબ્બં એવાતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ "**કામઞ્ચેત્થા**"તિઆદિના. અથ વા મગ્ગચિત્તક્ખણે એકત્થ પહીનં સબ્બત્થ પહીનમેવ હોતીતિ વિસું વિસું પહાનં ન વત્તબ્બં. મગ્ગેન હિ પહીનાતિ વત્તબ્બતં અરહન્તિ. તત્થ પુરિમાય ચોદનાય નાનાપુગ્ગલપરિહારો, ન હિ એકસ્સ પહીનં તતો અઞ્ઞસ્સ પહીનં નામ હોતિ. પચ્છિમાય નાનાચિત્તક્ખણિકપરિહારો. **નાનાચિત્તક્ખણે**તિ હિ લોકિયમગ્ગચિત્તક્ખણેતિ અધિપ્પાયો. પુબ્બભાગમગ્ગો હિ ઇધાધિપ્પેતો. લોકિયભાવનાય ચ કાયે પહીનં ન વેદનાદીસુ વિક્ખમ્ભિતં હોતિ. યદિપિ નપ્પવત્તેય્ય, પટિપક્ખભાવનાય સુપ્પહીનત્તા તત્થ સા ''અભિજ્ઝાદોમનસ્સસ્સ અપ્પવત્તી''તિ ન વત્તબ્બા, તસ્મા પુનપિ તપ્પહાનં વત્તબ્બમેવ. **એકત્થ પહીનં સેસેસુપિ પહીનં હોતી**તિ લોકુત્તરસતિપટ્ઠાનભાવનં, લોકિયભાવનાય વા સબ્બત્થ અપ્પવત્તિમત્તં સન્ધાય વુત્તં. ''પઞ્ચપિ ખન્ધા ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકો''તિ (વિભ॰ ૩૬૨, ૩૬૪, ૩૬૬) હિ **વિભઙ્ગે**ચતૂસુપિ ઠાનેસુ વુત્તન્તિ.

ઉદ્દેસવારવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

કાયાનુપસ્સના

આનાપાનપબ્બવણ્ણના

૩૭૪. **આરમ્મણવસેના**તિ અનુપસ્સિતબ્બકાયાદિઆરમ્મણવસેન. **ચતુધા ભિન્દિત્વા**તિ ઉદ્દેસવસેન ચતુધા ભિન્દિત્વા. **તતો** ચતુબ્બિધસતિપટ્ઠાનતો એકેકં સતિપટ્ઠાનં ગહેત્વા કાયં વિભજન્તોતિ પાઠસેસો.

કથઞ્ચાતિ એત્થ **કથ**ન્તિ પકારપુચ્છા, તેન નિદ્દિસિયમાને કાયાનુપસ્સનાપકારે પુચ્છતિ. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકો, તેન ઉદ્દેસવારેન અપાકટં નિદ્દેસવારેન વિભાવિયમાનં વિસેસં જોતેતિ. બાહિરકેસુપિ ઇતો એકદેસસ્સ સમ્ભવતો **સબ્બપ્પકાર**ગ્ગહણં કતં "**સબ્બપ્પકારકાયાનુપસ્સનાનિબ્બત્તકસ્સા**"તિ, તેન યે ઇમે આનાપાનપબ્બાદિવસેન

આગતા યુદ્ધસપ્પકારા, તદન્તોગધા ચ અજ્ઝત્તાદિઅનુપસ્સનાપ્પકારા, તથા કાયગતાસતિસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૩) વુત્તા કેસાદિવણ્ણસણ્ઠાનકસિણારમ્મણચતુક્કજ્ઝાનપ્પકારા, લોકિયાદિપ્પકારા ચ, તે સબ્બેપિ અનવસેસતો સઙ્ગણ્હાતિ. ઇમે ચ પકારા ઇમસ્મિંયેવ સાસને, ન ઇતો બહિદ્ધાતિ વુત્તં "**સબ્બપ્પકાર…પે॰… પટિસેધનો ચા**"તિ. તત્થ **તથાભાવપટિસેધનો**તિ સબ્બપ્પકારકાયાનુપસ્સનાનિબ્બત્તકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અઞ્ઞસાસનસ્સ નિસ્સયભાવપટિસેધનો, એતેન **ઇધ ભિક્ખવે**તિ એત્થ **ઇધ**-સદ્દો અન્તોગધએવસદ્દત્થોતિ દસ્સેતિ. સન્તિ હિ એકપદાનિપિ અવધારણાનિ યથા ''વાયુભક્ખો''તિ. તેનાહ "**ઇધેવ ભિક્ખવે સમણો**"તિઆદિ. પરિપુણ્ણસમણપ્પકરણધમ્મો હિ સો પુગ્ગલો, યો સબ્બપ્પકારકાયાનુપસ્સનાનિબ્બત્તકો. **પરપ્પવાદા**તિ પરેસં અઞ્ઞતિત્થિયાનં નાનપ્પકારા વાદા તિત્થાયતનાનિ.

અરઞ્ઞાદિકસ્સેવ ભાવનાનુરૂપસેનાસનતં દસ્સેતું "**ઇમસ્સહી**"તિઆદિ વુત્તં. દુદ્દમો દમથં અનુપગતો ગોણો **કૂટગોણો**. દોહનકાલે યથા થનેહિ અનવસેસતો ખીરં ન પગ્ઘરતિ, એવં દોહપટિબન્ધિની **કૂટધેનુ**. રૂપ-સદ્દાદિકે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનકઅસ્સાદો **રૂપારમ્મણાદિરસો**. **પુબ્બે આચિણ્ણારમ્મણ**ન્તિ પબ્બજ્જતો પુબ્બે, અનાદિમતિ વા સંસારે પરિચિતારમ્મણં. **નિબન્ધેય્યા**તિ બન્ધેય્ય. **સતિયા**તિ સમ્મદેવ કમ્મટ્ઠાનસ્સ સલ્લક્ખણવસેન પવત્તાય સતિયા. **આરમ્મણે**તિ કમ્મટ્ઠાનારમ્મણે. **દળ્હ**ન્તિ થિરં, યથા સતોકારિસ્સ ઉપચારપ્પનાભેદો સમાધિ ઇજ્ઝતિ, તથા થામગતં કત્વાતિ અત્થો.

વિસેસાધિગમદિટ્ઠધમ્મસુખવિહારપદટ્ઠાનન્તિ સબ્બેસં બુદ્ધાનં, એકચ્ચાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનં, બુદ્ધસાવકાનઞ્ચ વિસેસાધિગમસ્સ અઞ્ઞેન કમ્મટ્ઠાનેન અધિગતવિસેસાનં દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસ્સ પદટ્ઠાનભૂતં.

વત્થુવિજ્જાચરિયો વિય ભગવા યોગીનં અનુરૂપનિવાસટ્ઠાનુપદિસનતો. **ભિક્ખુ દીપિસદિસો** અરઞ્ઞે એકકો વિહરિત્વા પટિપક્ખનિમ્મથનવસેન ઇચ્છિતત્થસાધનતો **ફલમુત્તમ**ન્તિ સામઞ્ઞફલં સન્ધાય વદતિ. **પરક્કમજવયોગ્ગભૂમિ**ન્તિ ભાવનુસ્સાહજવસ્સ યોગ્ગકરણભૂમિભૂતં.

અદ્ધાનવસેન પવત્તાનં અસ્સાસપસ્સાસાનં વસેન દીઘં વા અસ્સસન્તો, ઇત્તરવસેન પવત્તાનં અસ્સાસપસ્સાસાનં વસેન રસ્સં વા અસ્સસન્તોતિ યોજના. **એવં સિક્ખતો**તિ અસ્સાસપસ્સાસાનં દીઘરસ્સતાપજાનનસબ્બકાયપ્પટિસંવેદનઓળારિકોળારિકપટિપ્પસ્સમ્ભનવસેન ભાવનં સિક્ખતો, તથાભૂતો વા હુત્વા તિસ્સો સિક્ખા પવત્તયતો. **અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તે**તિ અસ્સાસપસ્સાસસન્નિસ્સયેન ઉપટ્ઠિતપટિભાગનિમિત્તે. **અસ્સાસપસ્સાસે પરિગ્ગણ્હાતિ** રૂપમુખેન વિપસ્સનં અભિનિવિસન્તો, યો ''અસ્સાસપસ્સાસકમ્મિકો''તિ વુત્તો. **ઝાનઙ્ગાનિ પરિગ્ગણ્હાતિ** અરૂપમુખેન વિપસ્સનં અભિનિવિસન્તો. **વત્થુ નામ કરજકાયો** ચિત્તચેતસિકાનં પવત્તિટ્ઠાનભાવતો. **અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થીતિ** વિસુદ્ધિદિટ્ઠિ ''તયિદં ધમ્મમત્તં, ન અહેતુકં, નાપિ ઇસ્સરાદિવિસમહેતુકં, અથ ખો અવિજ્જાદિહેતુક''ન્તિ અદ્ધાત્તયેપિ કઙ્ખાવિતરણેન **વિતિણ્ણકઙ્ખો**. ''યં કિઞ્ચિ ભિક્ખુ રૂપ''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૩૬૧; ૨.૧૧૩; ૩.૮૬, ૮૯; પટિ॰ મ॰ ૧.૫૪) નયેન કલાપસમ્મસનવસેન **તિલક્ખણં આરોપેત્વા**. ઉદયવયાનુપસ્સનાદિવસેન **વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો**. **અનુક્કમેન** મગ્ગપટિપાટિયા.

"**પરસ્સ વા અસ્સાસપસ્સાસકાયે**"તિ ઇદં સમ્મસનવારવસેનાયં પાળિ પવત્તાતિ કત્વા વુત્તં, સમથવસેન પન પરસ્સ અસ્સાસપસ્સાસકાયે અપ્પનાનિમિત્તુપ્પત્તિ એવ નત્થિ. **અટ્ઠપેત્વા**તિ અન્તરન્તરા ન ઠપેત્વા. **અપરાપરં સઞ્ચરણકાલો**તિ અજ્ઝત્તબહિદ્ધાધમ્મેસુપિ નિરન્તરં વા ભાવનાય પવત્તનકાલો **કથિતો**. **એકસ્મિં કાલે પનિદં ઉભયં**

ન લબ્ભતીતિ ‘‘અજ્ઝત્તં, બહિદ્ધા’’તિ ચ વુત્તં ઇદં ધમ્મદ્વયં ઘટિતં એકસ્મિં કાલે એકતો આરમ્મણભાવેન ન લબ્ભતિ, એકજ્ઝં આલમ્બિતું ન સક્કાતિ અત્થો.

સમુદેતિ એતસ્માતિ **સમુદયો**, સો એવ કારણટ્ઠેન ધમ્મોતિ **સમુદયધમ્મો**. અસ્સાસપસ્સાસાનં ઉપ્પત્તિહેતુ કરજકાયાદિ, તસ્સ અનુપસ્સનસીલો **સમુદયધમ્માનુપસ્સી**, તં પન સમુદયધમ્મં ઉપમાય દસ્સેન્તો ‘‘**યથા નામા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **ભસ્તન્તિ** રુત્તિં. **ગગ્ગરનાળિન્તિ** ઉક્કાપનાળિં. **તે**તિ કરજકાયાદિકે. યથા અસ્સાસપસ્સાસકાયો કરજકાયાદિસમ્બન્ધી તંનિમિત્તતાય, એવં કરજકાયાદયોપિ અસ્સાસપસ્સાસકાયસમ્બન્ધિનો તંનિમિત્તભાવેનાતિ ‘‘સમુદયધમ્મા કાયસ્મિ’’ન્તિ વત્તબ્બતં લભન્તીતિ વુત્તં ‘‘**સમુદય...પે॰... વુચ્ચતી**’’તિ. પકતિવાચી વા **ધમ્મ**-સદ્દો ‘‘જાતિધમ્માન’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૧; ૩.૩૧૦; પટિ॰ મ॰ ૧.૩૩) વિયાતિ કાયસ્સ પચ્ચયસમવાયે ઉપ્પજ્જનકપકતિકાયાનુપસ્સી વા ‘‘સમુદયધમ્માનુપસ્સી’’તિ વુત્તો. તેનાહ ‘‘કરજકાયઞ્ચા’’તિઆદિ. એવઞ્ચ કત્વા **કાયસ્મિન્તિ** ભુમ્મવચનં સુટ્ઠુતરં યુજ્જતિ.

વયધમ્માનુપસ્સીતિ એત્થ અહેતુકત્તેપિ વિનાસસ્સ યેસં હેતુધમ્માનં અભાવે યં ન હોતિ, તદભાવો તસ્સ અભાવસ્સ હેતુ વિય વોહરીયતીતિ ઉપચારતો કરજકાયાદિઅભાવો અસ્સાસપસ્સાસકાયસ્સ વયકારણં વુત્તો. તેનાહ ‘‘**યથા ભસ્તાયા**’’તિઆદિ . અયં તાવેત્થ પઠમવિકપ્પવસેન અત્થવિભાવના. દુતિયવિકપ્પવસેન ઉપચારેન વિનાયેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

અજ્ઝત્તબહિદ્ધાનુપસ્સના વિય ભિન્નવત્થુવિસયતાય સમુદયવયધમ્માનુપસ્સનાપિ એકકાલે ન લબ્ભતીતિ આહ ‘‘**કાલેન સમુદયં કાલેન વયં અનુપસ્સન્તો**’’તિ. ‘‘અત્થિ કાયો’’તિ **એવ**-સદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ ‘‘**કાયોવ અત્થી**’’તિ વત્વા અવધારણેન નિવત્તિતં દસ્સેન્તો ‘‘**ન સત્તો**’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યો રૂપાદીસુ સત્તવિસત્તતાય, પરેસઞ્ચ સજ્જાપનટ્ઠેન, સત્વગુણયોગતો વા ‘‘**સત્તો**’’તિ પરેહિ પરિકપ્પિતો, તસ્સ સત્તનિકાયસ્સ પૂરણતો ચ ચવનુપપજ્જનધમ્મતાય ગલનતો ચ ‘‘**પુગ્ગલો**’’તિ, થીયતિ સંહઞ્ઞતિ એત્થ ગબ્ભોતિ ‘‘**ઇત્થી**’’તિ, પુરિ પુરે ભાગે સેતિ પવત્તતીતિ ‘‘**પુરિસો**’’તિ, આહિતો અહં માનો એત્થાતિ ‘‘**અત્તા**’’તિ, અત્તનો સન્તકભાવેન ‘‘**અત્તનિય**’’ન્તિ, પરો ન હોતીતિ કત્વા ‘‘**અહ**’’ન્તિ, મમ સન્તકન્તિ કત્વા ‘‘**મમા**’’તિ, વુત્તપ્પકારવિનિમુત્તો અઞ્ઞોતિ કત્વા ‘‘**કોચી**’’તિ, તસ્સ સન્તકભાવેન ‘‘**કસ્સચી**’’તિ, વિકપ્પેતબ્બો કોચિ નત્થિ, કેવલં ‘‘**કાયો એવ અત્થી**’’તિ. દસહિપિ પદેહિ અત્તત્તનિયસુઞ્ઞતમેવ કાયસ્સ વિભાવેતિ. **એવન્તિ** ‘‘કાયોવ અત્થી’’તિઆદિના વુત્તપ્પકારેન.

ઞાણપમાણત્થાયાતિ કાયાનુપસ્સનાઞાણં પરં પમાણં પાપનત્થાય. **સતિપમાણત્થાયા**તિ કાયપરિગ્ગાહિકં સતિં પવત્તનસતિં પરં પમાણં પાપનત્થાય. ઇમસ્સ હિ વુત્તનયેન ‘‘અત્થિ કાયો’’તિ અપરાપરુપ્પત્તિવસેન પચ્ચુપટ્ઠિતા સતિ ભિય્યોસો મત્તાય તત્થ ઞાણસ્સ, સતિયા ચ પરિબ્રૂહનાય હોતિ. તેનાહ ‘‘**સતિસમ્પજઞ્ઞાનં વુડ્ઢત્થાયા**’’તિ. ઇમિસ્સા ભાવનાય તણ્હાદિટ્ઠિગ્ગાહાનં ઉજુપટિપક્ખત્તા વુત્તં ‘‘**તણ્હા...પે॰... વિહરતી**’’તિ. તથાભૂતો ચ લોકે કિઞ્ચિપિ ‘‘અહ’’ન્તિ વા ‘‘મમ’’ન્તિ વા ગહેતબ્બં ન પસ્સતિ, કુતો ગણ્હેય્યાતિ આહ ‘‘**ન ચ કિઞ્ચી**’’તિઆદિ. **એવમ્પી**તિ એત્થ **પિ**-સદ્દો હેટ્ઠા નિદ્દિટ્ઠસ્સ તાદિસસ્સ અત્થસ્સ અભાવતો અવુત્તસમુચ્ચયત્થોતિ દસ્સેન્તો ‘‘**ઉપરિ અત્થં ઉપાદાયા**’’તિ આહ યથા ‘‘અન્તમસો તિરચ્છાનગતાયપિ, અયમ્પિ પારાજિકો હોતી’’તિ. (પારા॰ ૪૨) **એવન્તિ** પન નિદ્દિટ્ઠાકારસ્સ પચ્ચામસનં નિગમનવસેન કતન્તિ આહ ‘‘**ઇમિના પન...પે॰... દસ્સેતી**’’તિ.

પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનસ્સ ઇધ અધિપ્પેતત્તા વુત્તં "**સતિ દુક્ખસચ્ચ**"ન્તિ. સા પન સતિ યસ્મિં અત્તભાવે, તસ્સ સમુટ્ઠાપિકા તણ્હા, તસ્સાપિ સમુટ્ઠાપિકા એવ નામ હોતિ તદભાવે અભાવતોતિ આહ "**તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા**"તિ, યથા ''સઙ્ખારપચ્ચયા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; ઉદા॰ ૧; વિભ॰ ૪૮૪). તંવિઞ્ઞાણબીજતંસન્તતિસમ્ભૂતો સબ્બોપિ લોકિયો વિઞ્ઞાણપ્પબન્ધો ''સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં'' ત્વેવ વુચ્ચતિ સુત્તન્તનયેન. **અપ્પવત્તી**તિ અપ્પવત્તિનિમિત્તં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિયા નિમિત્તભૂતોતિ અત્થો. ન પવત્તતિ એત્થાતિ વા **અપ્પવત્તિ**. "**દુક્ખપરિજાનનો**"તિઆદિ એકન્તતો ચતુકિચ્ચસાધનવસેનેવ અરિયમગ્ગસ્સ પવત્તીતિ દસ્સેતું વુત્તં. અવુત્તસિદ્ધો હિ તસ્સ ભાવનાપટિવેધો. **ચતુસચ્ચવસેના**તિ ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનવસેન. **ઉસ્સક્કિત્વા**તિ વિસુદ્ધિપરમ્પરાય આરુહિત્વા, ભાવનં ઉપરિ નેત્વાતિ અત્થો. **નિય્યાનમુખન્તિ** વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરણૂપાયો.

આનાપાનપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇરિયાપથપબ્બવણ્ણના

૩૭૫. **ઇરિયાપથવસેના**તિ ઇરિયનં **ઇરિયા**, કિરિયા, ઇધ પન કાયિકપયોગો વેદિતબ્બો. ઇરિયાનં પથો પવત્તિમગ્ગોતિ **ઇરિયાપથો**, ગમનાદિવસેન પવત્તા સરીરાવત્થા. ગચ્છન્તો વા હિ સત્તો કાયેન કાતબ્બકિરિયં કરોતિ ઠિતો વા નિસિન્નો વા નિપન્નો વાતિ, તેસં ઇરિયાપથાનં વસેન, ઇરિયાપથવિભાગેનાતિ અત્થો. **પુન ચપરન્તિ** પુન ચ અપરં, યથાવુત્તઆનાપાનકમ્મટ્ઠાનતો ભિય્યોપિ અઞ્ઞં કાયાનુપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં કથેમિ, સુણાથાતિ વા અધિપ્પાયો . "**ગચ્છન્તો વા**"તિઆદિ ગમનાદિમત્તજાનનસ્સ, ગમનાદિગતવિસેસજાનનસ્સ ચ સાધારણવચનં, તત્થ ગમનાદિમત્તજાનનં ન ઇધ નાધિપ્પેતં, ગમનાદિગતવિસેસજાનનં પન અધિપ્પેતન્તિ તં વિભજિત્વા દસ્સેતું "**તત્થ કામ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **સત્તૂપલદ્ધિન્તિ** ''સત્તો અત્થી''તિ ઉપલદ્ધિં સત્તગ્ગાહં. **ન પજહતિ** ન પરિચ્ચજતિ ''અહં ગચ્છામિ, મમ ગમન''ન્તિ ગાહસબ્ભાવતો. તતો એવ **અત્તસઞ્ઞં** ''અત્થિ અત્તા કારકો વેદકો''તિ એવં પવત્તં વિપરીતસઞ્ઞં **ન ઉગ્ઘાટેતિ** નાપનેતિ અપ્પટિપક્ખભાવતો, અનનુબ્રૂહનતો વા. એવં ભૂતસ્સ ચસ્સ કુતો કમ્મટ્ઠાનાદિભાવોતિ આહ "**કમ્મટ્ઠાનં વા સતિપટ્ઠાનભાવના વા ન હોતી**"તિ. "**ઇમસ્સ પના**"તિઆદિ સુક્કપક્ખો, તસ્સ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. તમેવ હિ અત્થં વિવરિતું "**ઇદઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **કો ગચ્છતી**તિ સાધનં, કિરિયઞ્ચ અવિનિબ્ભુત્તં કત્વા ગમનકિરિયાય કત્તુપુચ્છા, સા કત્તુભાવવિસિટ્ઠઅત્તપટિક્ખેપત્થા ધમ્મમત્તસ્સેવ ગમનસિદ્ધિદસ્સનતો. **કસ્સ ગમનન્તિ** તમેવત્થં પરિયાયન્તરેન વદતિ સાધનં, કિરિયઞ્ચ વિનિબ્ભુત્તં કત્વા ગમનકિરિયાય અકત્તુસમ્બન્ધીભાવવિભાવનતો. પટિક્ખેપત્થઞ્હિ અન્તોનીતં કત્વા ઉભયત્થં કિં-સદ્દો પવત્તો. **કિં કારણા**તિ પન પટિક્ખિત્તકત્તુકાય ગમનકિરિયાય અવિપરીતકારણપુચ્છા. ઇદઞ્હિ ગમનં નામ અત્તા મનસા સંયુજ્જતિ, મનો ઇન્દ્રિયેહિ, ઇન્દ્રિયાનિ અત્તેહીતિ એવમાદિ મિચ્છાકારણવિનિમુત્તઅનુરૂપપચ્ચયહેતુકો ધમ્માનં પવત્તિઆકારવિસેસો. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ.

ન કોચિ સત્તો વા પુગ્ગલો વા ગચ્છતિ ધમ્મમત્તસ્સેવ ગમનસિદ્ધિતો, તબ્બિનિમુત્તસ્સ ચ કસ્સચિ અભાવતો. ઇદાનિ ધમ્મમત્તસ્સેવ ગમનસિદ્ધિં દસ્સેતું "**ચિત્તકિરિયાવાયોધાતુવિપ્ફારેના**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ચિત્તકિરિયા ચ સા, વાયોધાતુયા વિપ્ફારો વિપ્ફન્દનઞ્ચાતિ ચિત્તકિરિયાવાયોધાતુવિપ્ફારો, તેન. એત્થ ચ ચિત્તકિરિયગ્ગહણેન અનિન્દ્રિયબદ્ધવાયોધાતુવિપ્ફારં નિવત્તેતિ, વાયોધાતુવિપ્ફારગ્ગહણેન ચેતનાવચીવિઞ્ઞત્તિભેદં ચિત્તકિરિયં

નિવત્તેતિ, ઉભયેન પન કાયવિઞ્ઞત્તિં વિભાવેતિ. “**ગચ્છતી**”તિ વત્વા યથા પવત્તમાને કાયે ‘‘ગચ્છતી’’તિ વોહારો હોતિ, તં દસ્સેતું “**તસ્મા**”તિઆદિ વુત્તં. **તન્તિ** ગન્તુકામતાવસેન પવત્તચિત્તં. **વાયં જનેતી**તિ વાયોધાતુઅધિકં રૂપકલાપં ઉપ્પાદેતિ, અધિકતા ચેત્થ સામત્થિયતો, ન પમાણતો. ગમનચિત્તસમુટ્ઠિતં સહજાતરૂપકાયસ્સ થમ્ભનસન્ધારણચલનાનં પચ્ચયભૂતેન આકારવિસેસેન પવત્તમાનં વાયોધાતું સન્ધાયાહ “**વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતી**”તિ. અધિપ્પાયસહભાવી હિ વિકારો વિઞ્ઞત્તિ. યથાવુત્તઅધિકભાવેનેવ ચ વાયોગહણં , ન વાયોધાતુયા એવ જનકભાવતો, અઞ્ઞથા વિઞ્ઞત્તિયા ઉપાદાયરૂપભાવો દુરુપપાદો સિયા. **પુરતો અભિનીહારો** પુરતોભાગેન કાયસ્સ પવત્તનં, યો ‘‘અભિક્કમો’’તિ વુચ્ચતિ.

“**એસેવ નયો**”તિ અતિદેસેન સઙ્ખેપતો વત્વા તમત્થં વિવરિતું “**તત્રાપિ હી**”તિઆદિ વુત્તં. **કોટિતો પટ્ઠાયા**તિ હેટ્ઠિમકોટિતો પટ્ઠાય પાદતલતો પટ્ઠાય. **ઉસ્સિતભાવો**તિ ઉબ્બિદ્ધભાવો.

એવં પજાનતોતિ એવં ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ ગમનાદિ હોતીતિ પજાનતો. **તસ્સ** એવં પજાનનાય નિચ્છયગમનત્થં “**એવં હોતી**”તિ વિચારણા **વુચ્ચતિ** લોકે યથાભૂતં અજાનન્તેહિ મિચ્છાભિનિવેસવસેન, લોકવોહારવસેન વા. **અત્થિ પના**તિ અત્તનો એવં વીમંસનવસેન પુચ્છાવચનં. **નત્થી**તિ નિચ્છયવસેન સત્તસ્સ પટિક્ખેપવચનં. “**યથા પના**”તિઆદિ તસ્સેવ અત્થસ્સ ઉપમાય વિભાવનં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

નાવા માલુતવેગેનાતિ **યથા** અચેતના નાવા વાતવેગેન દેસન્તરં **યાતિ**, **યથા** ચ અચેતનો **તેજનં** કણ્ડો **જિયાવેગેન** દેસન્તરં **યાતિ**, **તથા** અચેતનો **કાયો વાતાહતો** યથાવુત્તવાયુના નીતો દેસન્તરં **યાતી**તિ એવં ઉપમાસંસન્દનં વેદિતબ્બં. સચે પન કોચિ વદેય્ય ‘‘યથા નાવાતેજનાનં પેલ્લકસ્સ પુરિસસ્સ વસેન દેસન્તરગમનં, એવં કાયસ્સાપી’’તિ, હોતુ, એવં ઇચ્છિતો વાયમત્થો યથા હિ નાવાતેજનાનં સંહતલક્ખણસ્સેવ પુરિસસ્સ વસેન ગમનં, ન અસંહતલક્ખણસ્સ, એવં કાયસ્સાપીતિ. કા નો હાનિ, ભિય્યોપિ ધમ્મમત્તતાવ પતિટ્ઠં લભતિ, ન પુરિસવાદો. તેનાહ “**યન્તસુત્તવસેના**”તિઆદિ.

તત્થ **પયુત્ત**ન્તિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન ગમનાદિકિરિયાવસેન પચ્ચયેહિ પયોજિતં. **ઠાતી**તિ તિટ્ઠતિ. **એત્થા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. **વિના હેતુપચ્ચયે**તિ ગન્તુકામતાચિત્તતંસમુટ્ઠાનવાયોધાતુઆદિહેતુપચ્ચયેહિ વિના. **તિટ્ઠે**તિ તિટ્ઠેય્ય. **વજે**તિ વજેય્ય ગચ્છેય્ય કો નામાતિ સમ્બન્ધો. પટિક્ખેપત્થો ચેત્થ **કિં**-સદ્દોતિ હેતુપચ્ચયવિરહેન ઠાનગમનપટિક્ખેપમુખેન સબ્બાયપિ ધમ્મપ્પવત્તિયા પચ્ચયાધીનવુત્તિતાવિભાવનેન અત્તસુઞ્ઞતા વિય અનિચ્ચદુક્ખતાપિ વિભાવિતાતિ દટ્ઠબ્બા.

પણિહિતોતિ યથા યથા પચ્ચયેહિ પકારેહિ નિહિતો ઠપિતો. **સબ્બસઙ્ગાહિકવચન**ન્તિ સબ્બેસમ્પિ ચતુન્નં ઇરિયાપથાનં એકજ્ઝં સઙ્ગણ્હનવચનં, પુબ્બે વિસું વિસું ઇરિયાપથાનં વુત્તત્તા ઇદં નેસં એકજ્ઝં ગહેત્વા વચનન્તિ અત્થો. પુરિમનયો વા ઇરિયાપથપ્પધાનો વુત્તોતિ તત્થ કાયો અપ્પધાનો અનુનિપ્ફાદીતિ ઇધ કાયં પધાનં, અપધાનઞ્ચ ઇરિયાપથં અનુનિપ્ફાદિં કત્વા દસ્સેતું દુતિયનયો વુત્તોતિ એવમ્પેત્થ દ્વિન્નં નયાનં વિસેસો વેદિતબ્બો. **ઠિતો**તિ પવત્તો.

ઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનમ્પિ ઇરિયાપથવતો કાયસ્સેવ પરિગ્ગણ્હનં તસ્સ અવત્થાવિસેસભાવતોતિ વુત્તં “**ઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતી**”તિ. તેનેવેત્થ રૂપક્ખન્ધવસેનેવ સમુદયાદયો ઉદ્ધટા. એસ નયો સેસવારેસુપિ. **આદિના**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન યથા ‘‘તણ્હાસમુદયા કમ્મસમુદયા આહારસમુદયા’’તિ

નિબ્બત્તિલક્ખણં પસ્સન્તોપિ રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતીતિ ઇમે ચત્તારો આકારા સઙ્ગય્હન્તિ, એવં ''અવિજ્જાનિરોધા''તિ આદયોપિ પઞ્ચ આકારા સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવ.

ઇરિયાપથપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બવણ્ણના

૩૭૬. ચતુસમ્પજઞ્ઞવસેનાતિ સમન્તતો પકારેહિ, પકટ્ઠં વા સવિસેસં જાનાતીતિ સમ્પજાનો, સમ્પજાનસ્સ ભાવો સમ્પજઞ્ઞં, તથાપવત્તં ઞાણં, હત્થવિકારાદિભેદભિન્નત્તા ચત્તારિ સમ્પજઞ્ઞાનિ સમાહટાનિ ચતુસમ્પજઞ્ઞં, તસ્સ વસેન. ''**અભિક્કન્તે''તિઆદીનિ સામઞ્ઞફલે** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૪; દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૪ વાક્યખન્ધેપિ) **વણ્ણિતાનિ**, ન પુન વણ્ણેતબ્બાનિ, તસ્મા તંતંસંવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસનાપિ તત્થ વિહિતનયેનેવ ગહેતબ્બા. ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતી''તિઆદિ વચનતો અભિક્કમાદિગતચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગણ્હનેન રૂપકાયસ્સેવેત્થ સમુદયધમ્માનુપસ્સિતાદિ અધિપ્પેતોતિ આહ ''**રૂપક્ખન્ધસ્સેવ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો**''તિ. રૂપધમ્માનંયેવ હિ પવત્તિઆકારવિસેસા અભિક્કમાદયોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બવણ્ણના

૩૭૭. પટિક્કૂલમનસિકારવસેનાતિ જિગુચ્છનીયતાય પટિકૂલમેવ પટિક્કૂલં, યો પટિક્કૂલસભાવો પટિક્કૂલાકારો, તસ્સ મનસિ કરણવસેન. અન્તરેનાપિ હિ ભાવવાચિનં સદ્દં ભાવત્થો વિઞ્ઞાયતિ યથા ''પટસ્સ સુક્ક''ન્તિ. યસ્મા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૮૨) **વુત્તં**, તસ્મા તત્થ, તંસંવણ્ણનાયઞ્ચ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૮૨ આદયો) વુત્તનયેન ''ઇમમેવ કાય''ન્તિ આદીનમત્થો વેદિતબ્બો.

વત્થાદીહિ પસિબ્બકાકારેન બન્ધિત્વા કતં આવાટનં **પુતોળિ**. નાનાકારા એકસ્મિં ઠાને સમ્મિસ્સાતિ એત્તાવતા નાનાવણ્ણાનં કેસાદીનઞ્ચ ઉપમેય્યતા. **વિભૂતકાલો**તિ પણ્ણત્તિં સમતિક્કમિત્વા કેસાદીનં અસુભાકારસ્સ ઉપટ્ઠિતકાલો. ઇતિ-સદ્દસ્સ આકારત્થતં દસ્સેન્તો ''એવ''ન્તિ વત્વા તં આકારં સરૂપતો દસ્સેન્તો ''**કેસાદિપરિગ્ગણ્હનેના**''તિઆદિમાહ. કેસાદિસઞ્ઞિતાનઞ્હિ અસુચિભાવાનં પરમદુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિક્કૂલાકારસ્સ સમુદયતો અનુપસ્સના ઇધ કાયાનુપસ્સનાતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ધાતુમનસિકારપબ્બવણ્ણના

૩૭૮. ધાતુમનસિકારવસેનાતિ પથવીધાતુઆદિકા ચતસ્સો ધાતુયો આરબ્ભ પવત્તભાવનામનસિકારવસેન, ચતુધાતુવવત્થાનવસેનાતિ અત્થો. ધાતુમનસિકારો, ધાતુકમ્મટ્ઠાનં, ચતુધાતુવવત્થાનન્તિ હિ અત્થતો એકં. **ગોઘાતકો**તિ જીવિકત્થાય ગુન્નં ઘાતકો. **અન્તેવાસિકો**તિ કમ્મકરણવસેન તસ્સ સમીપવાસી તં નિસ્સાય જીવનકો . **વિનિવિજ્ઝિત્વા**તિ એકસ્મિં ઠાને અઞ્ઞમઞ્ઞં વિનિવિજ્ઝિત્વા. **મહાપથાનં વેમજ્ઝટ્ઠાનસઙ્ખાતે**તિ ચતુન્નં મહાપથાનં તાય એવ વિનિવિજ્ઝનટ્ઠાનતાય વેમજ્ઝસઙ્ખાતે. યસ્મા તે ચત્તારો મહાપથા ચતૂહિ દિસાહિ આગન્ત્વા તત્થ

સમોહિતા વિય હોન્તિ, તસ્મા તં ઠાનં ચતુમહાપથં, તસ્મિં **ચતુમહાપથે**. ઠિત-સદ્દો ‘‘ઠિતો વા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૬૩; અ॰ નિ॰ ૫.૨૮) ઠાનસઙ્ખાતઇરિયાપથસમઙ્ગિતાય, ઠા-સદ્દસ્સ વા ગતિનિવત્તિઅત્થતાય અઞ્ઞત્થ ઠપેત્વા ગમનં સેસઇરિયાપથસમઙ્ગિતાય બોધકો, ઇધ પન યથા તથા રૂપકાયસ્સ પવત્તિઆકારબોધકો અધિપ્પેતોતિ આહ ‘‘**ચતુન્નં ઇરિયાપથાનં યેન કેનચિ આકારેન ઠિતત્તા યથા ઠિત**’’ન્તિ. તત્થ **આકારેના**તિ ઠાનાદિના રૂપકાયસ્સ પવત્તિઆકારેન. ઠાનાદયો હિ ઇરિયાપથસઙ્ખાતાય કિરિયાય પથો પવત્તિમગ્ગોતિ ‘‘ઇરિયાપથો’’તિ વુચ્ચન્તીતિ વુત્તો વાયમત્થો. **યથાઠિત**ન્તિ યથાપવત્તં, યથાવુત્તં ઠાનમેવેત્થ પણિધાનન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ ‘‘**યથા ઠિતત્તા ચ યથાપણિહિત**’’ન્તિ. ‘‘**ઠિત**’’ન્તિ વા કાયસ્સ ઠાનસઙ્ખાતઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં, ‘‘**પણિહિત**’’ન્તિ તદઞ્ઞઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં. ‘‘**ઠિત**’’ન્તિ વા કાયસઙ્ખાતાનં રૂપધમ્માનં તસ્મિં તસ્મિં ખણે સકિચ્ચવસેન અવટ્ઠાનપરિદીપનં, **પણિહિત**ન્તિ પચ્ચયવસેન તેહિ તેહિ પચ્ચયેહિ પકારતો નિહિતં પણિહિતન્તિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **પચ્ચવેક્ખતી**તિ પતિ પતિ અવેક્ખતિ, ઞાણચક્ખુના વિનિબ્ભુજ્જિત્વા વિસું વિસું પસ્સતિ.

ઇદાનિ વુત્તમેવત્થં ભાવત્થવિભાવનવસેન દસ્સેતું ‘‘**યથા ગોઘાતકસ્સા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પોસેન્તસ્સા**તિ મંસૂપચયપરિબ્રૂહનાય કુણ્ડકભત્તકપ્પાસટ્ઠિઆદીહિ સંવડ્ઢેન્તસ્સ. **વધિતં મત**ન્તિ હિંસિતં હુત્વા મતં. **મત**ન્તિ ચ મતમત્તં. તેનેવાહ ‘‘**તાવદેવા**’’તિ. **ગાવીતિ સઞ્ઞા ન અન્તરધાયતી**તિ યાનિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ યથાસન્નિવિટ્ઠાનિ ઉપાદાય ગાવીસમઞ્ઞા મતમત્તાયપિ ગાવિયા તેસં તંસન્નિવેસસ્સ અવિનટ્ઠત્તા. વિલીયન્તિ ભિજ્જન્તિ વિભુજ્જન્તીતિ **બીલા**, ભાગા વ-કારસ્સ બ-કારં, ઇકારસ્સ ચ ઈકારં કત્વા. **બીલસો**તિ બીલં બીલં કત્વા. **વિભજિત્વા**તિ અટ્ઠિસઙ્ઘાતતો મંસં વિવેચેત્વા, તતો વા વિવેચિતં મંસં ભાગસો કત્વા. તેનેવાહ ‘‘**મંસસઞ્ઞા પવત્તતી**’’તિ. **પબ્બજિતસ્સાપિ** અપરિગ્ગહિતકમ્મટ્ઠાનસ્સ. **ઘનવિનિબ્ભોગ**ન્તિ સન્તતિસમૂહકિચ્ચઘનાનં વિનિબ્ભુજ્જનં વિવેચનં. **ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતો**તિ ઘનવિનિબ્ભોગકરણેન ધાતું ધાતું પથવીઆદિધાતું વિસું વિસું કત્વા પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ. **સત્તસઞ્ઞા**તિ અત્તાનુદિટ્ઠિવસેન પવત્તા સત્તસઞ્ઞાતિ વદન્તિ, વોહારવસેન પવત્તસત્તસઞ્ઞાયપિ તદા અન્તરધાનં યુત્તમેવ યાથાવતો ઘનવિનિબ્ભોગસ્સ સમ્પાદનતો. એવઞ્હિ સતિ યથાવુત્તઓપમ્મત્થેન ઉપમેય્યત્થો અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દતિ સમેતિ. તેનેવાહ ‘‘**ધાતુવસેનેવ ચિત્તં સન્તિટ્ઠતી**’’તિ. **દક્ખો**તિ છેકો તંતંસમઞ્ઞાય કુસલો ‘‘યથાજાતે સૂનસ્મિં નઙ્ગુટ્ઠખુરવિસાણાદિવન્તે અટ્ઠિમંસાદિઅવયવસમુદાયે અવિભત્તે ગાવીસમઞ્ઞા, ન વિભત્તે. વિભત્તે પન અટ્ઠિમંસાદિઅવયવસમઞ્ઞા’’તિ જાનનતો. **ચતુમહાપથો વિય ચતુઇરિયાપથો**તિ ગાવિયા ઠિતચતુમહાપથો વિય કાયસ્સ પવત્તિમગ્ગભૂતો ચતુબ્બિધો ઇરિયાપથો યસ્મા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૫) **વિત્થારિતા**, તસ્મા તત્થ, તંસંવણ્ણનાયઞ્ચ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૩૦૬) વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવ.

ધાતુમનસિકારપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નવસિવથિકપબ્બવણ્ણના

૩૭૯. સિવથિકાય અપવિદ્ધઉદ્ધુમાતકાદિપટિસંયુત્તાનં ઓધિસો પવત્તાનં કથાનં, તદભિધેય્યાનઞ્ચ ઉદ્ધુમાતકાદિઅસુભભાગાનં સિવથિકપબ્બાનીતિ સઙ્ગીતિકારેહિ ગહિતસમઞ્ઞા . તેનાહ ‘‘**સિવથિકપબ્બેહિ વિભજિતુ**’’ન્તિ. મરિત્વા એકાહાતિક્કન્તં **એકાહમતં**. **ઉદ્ધં જીવિતપરિયાદાના**તિ જીવિતક્ખયતો ઉપરિ મરણતો પરં. **સમુગ્ગતેના**તિ સમુટ્ઠિતેન. **ઉદ્ધુમાતત્તા**તિ ઉદ્ધં ઉદ્ધં ધુમાતત્તા સૂનત્તા. સેતરત્તેહિ વિપરિભિન્નં વિમિસ્સિતં નીલં **વિનીલં**, પુરિમવણ્ણવિપરિણામભૂતં વા નીલં **વિનીલં**. **વિનીલમેવ વિનીલક**ન્તિ ક-કારેન પદવડ્ઢનં અનત્થન્તરતો

યથા ‘‘પીતકં લોહિતક’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૬૧૬). **પટિક્કૂલત્તા**તિ જિગુચ્છનીયત્તા. **કુચ્છિતં વિનીલન્તિ વિનીલક**ન્તિ કુચ્છનત્થો વા અયં ક-કારોતિ દસ્સેતું વુત્તં યથા ‘‘પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતી’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૬; અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩; મહાવ॰ ૨૮૫) **પરિભિન્નટ્ઠાનેહિ** કાકકઙ્કાદીહિ. **વિસ્સન્દમાનપુબ્બ**ન્તિ વિસ્સવન્તપુબ્બં, તહં તહં પગ્ઘરન્તપુબ્બન્તિ અત્થો. **તથાભાવ**ન્તિ વિસ્સન્દમાનપુબ્બભાવં.

સો ભિક્ખૂતિ યો ‘‘પસ્સેય્ય સરીરં સિવથિકાય છડ્ડિત’’ન્તિ વુત્તો, સો ભિક્ખુ. **ઉપસંહરતિ** સદિસતં. ‘‘**અયમ્પિ ખો**’’તિઆદિ ઉપસંહરણાકારદસ્સનં. **આયૂ**તિ રૂપજીવિતિન્દ્રિયં, અરૂપજીવિતિન્દ્રિયં પનેત્થ વિઞ્ઞાણગતિકમેવ. **ઉસ્મા**તિ કમ્મજતેજો. **એવં પૂતિકસભાવોયેવા**તિ એવં અતિવિય દુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિક્કૂલપૂભિકસભાવો એવ, ન આયુઆદીનં અવિગમે વિય મત્તસોતિ અધિપ્પાયો. એદિસો ભવિસ્સતીતિ **એવંભાવી**તિ આહ ‘‘**એવં ઉદ્ધુમાતાદિભેદો ભવિસ્સતી**’’તિ.

લુઞ્ચિત્વા લુઞ્ચિત્વાતિ ઉપ્પાટેત્વા ઉપ્પાટેત્વા. **સાવસેસમંસલોહિતયુત્ત**ન્તિ સબ્બસો અખાદિતત્તા તહં તહં સેસેન અપ્પાવસેસેન મંસલોહિતેન યુત્તં. ‘‘અઞ્ઞેન હત્થટ્ઠિક’’ન્તિ અવિસેસેન હત્થટ્ઠિકાનં વિપ્પકિણ્ણતા જોતિતાતિ અનવસેસતો તેસં વિપ્પકિણ્ણતં દસ્સેન્તો ‘‘**ચતુસટ્ઠિભેદમ્પી**’’તિઆદિમાહ .

તેરોવસ્સિકાનીતિ તિરોવસ્સં ગતાનિ, તાનિ પન સંવચ્છરં વીતિવત્તાનિ હોન્તીતિ આહ ‘‘**અતિક્કન્તસંવચ્છરાની**’’તિ. પુરાણતાય ઘનભાવવિગમેન વિચુણ્ણતા ઇધ પૂતિભાવોતિ સો યથા હોતિ, તં દસ્સેન્તો ‘‘**અબ્ભોકાસે**’’તિઆદિમાહ. **તેરોવસ્સિકાનેવા**તિ સંવચ્છરમત્તાતિક્કન્તાનિ એવ. ખજ્જમાનતાદિવસેન દુતિયસિવથિકપબ્બાદીનં વવત્થાપિતત્તા વુત્તં ‘‘**ખજ્જમાનતાદીનં વસેન યોજના કાતબ્બા**’’તિ.

નવસિવથિકપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇમાનેવ દ્વેતિ અવધારણેન અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનં તત્થ નિયમેતિ અઞ્ઞપબ્બેસુ તદભાવતો. યતો હિ એવ-કારો, તતો અઞ્ઞત્થ નિયમેતિ, તેન પબ્બદ્વયસ્સ વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનતાપિ અપ્પટિસિદ્ધા દટ્ઠબ્બા અનિચ્ચતાદિદસ્સનતો. સઙ્ખારેસુ આદીનવવિભાવનાનિ સિવથિકપબ્બાનીતિ આહ ‘‘**સિવથિકાનં આદીનવાનુપસ્સનાવસેન વુત્તત્તા**’’તિ. ઇરિયાપથપબ્બાદીનં અપ્પનાવહતા પાકટા એવાતિ ‘‘**સેસાનિ દ્વાદસપી**’’તિ વુત્તં. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં. તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

કાયાનુપસ્સનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વેદનાનુપસ્સનાવણ્ણના

૩૮૦. **સુખં વેદન**ન્તિ એત્થ સુખયતીતિ **સુખા**. સમ્પયુત્તધમ્મે, કાયઞ્ચ લદ્ધસ્સાદે કરોતીતિ અત્થો. સુટ્ઠુ વા ખાદતિ, ખનતિ વા કાયિકં, ચેતસિકઞ્ચાબાધન્તિ **સુખા**. ‘‘સુકરં ઓકાસદાનં એતિસ્સાતિ **સુખા**’’તિ અપરે. વેદયતિ આરમ્મણરસં અનુભવતીતિ **વેદના**. **વેદયમાનો**તિ અનુભવમાનો. ‘‘**કામ**’’ન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં ઇરિયાપથપબ્બે વુત્તનયમેવ. સમ્પજાનસ્સ વેદિયનં **સમ્પજાનવેદિયનં**.

વત્થુઆરમ્મણાતિ રૂપાદિઆરમ્મણા. રૂપાદિઆરમ્મણઞ્હેત્થ વેદનાય પવત્તિટ્ઠાનતાય ‘‘વત્થૂ’’તિ અધિપ્પેતં . **અસ્સા**તિ ભવેય્ય. ધમ્મવિનિમુત્તસ્સ કત્તુ અભાવતો ધમ્મસ્સેવ કત્તુભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**વેદનાવ વેદયતી**’’તિ આહ.

“**વોહારમત્તં હોતી**”તિ એતેન “સુખં વેદનં વેદયમાનો સુખં વેદનં વેદયામી”તિ ઇદં વોહારમત્તન્તિ દસ્સેતિ.

નિત્થુનન્તોતિ બલવતો વેદનાવેગસ્સ નિરોધને આદીનવં દિસ્વા તસ્સ અવસરદાનવસેન નિત્થુનન્તો . વેગસન્ધારણે હિ અતિમહન્તં દુક્ખં ઉપ્પજ્જતીતિ અઞ્ઞમ્પિ વિકારં ઉપ્પાદેય્ય, તેન થેરો **અપરાપરં પરિવત્તતિ. વીરિયસમથં યોજેત્વા**તિ અધિવાસનવીરિયસ્સ અધિમત્તત્તા તસ્સ હાપનવસેન સમાધિના સમરસતાપાદનેન વીરિયસમથં યોજેત્વા. **સહ પટિસમ્ભિદાહી**તિ લોકુત્તરપટિસમ્ભિદાહિ સહ. અરિયમગ્ગક્ખણે હિ પટિસમ્ભિદાનં અસમ્મોહવસેન અધિગમો, અત્થપટિસમ્ભિદાય પન આરમ્મણકરણવસેનપિ. લોકિયાનમ્પિ વા સતિ ઉપ્પત્તિકાલે તત્થ સમત્થતં સન્ધાયાહ “**સહ પટિસમ્ભિદાહી**”તિ. **સમસીસી**તિ વારસમસીસી હુત્વા, પચ્ચવેક્ખણવારસ્સ અનન્તરવારે પરિનિબ્બાયીતિ અત્થો.

યથા ચ સુખં, એવં દુક્ખન્તિ યથા “સુખં કો વેદયતી”તિઆદિના સમ્પજાનવેદિયનં સન્ધાય વુત્તં, એવં દુક્ખમ્પિ. તત્થ દુક્ખયતીતિ **દુક્ખા**, સમ્પયુત્તધમ્મે, કાયઞ્ચ પીળેતિ વિબાધતીતિ અત્થો. દુટ્ઠું વા ખાદતિ, ખનતિ કાયિકં, ચેતસિકઞ્ચ સાતન્તિ **દુક્ખા**. “દુક્કરં ઓકાસદાનં એતિસ્સાતિ **દુક્ખા**”તિ અપરે. **અરૂપકમ્મટ્ઠાન**ન્તિ અરૂપપરિગ્ગહં, અરૂપધમ્મમુખેન વિપસ્સનાભિનિવેસનન્તિ અત્થો. **ન પાકટં હોતિ** ફસ્સસ્સ, ચિત્તસ્સ ચ અવિભૂતાકારત્તા. તેનાહ “**અન્ધકારં વિય ખાયતી**”તિ. “**ન પાકટં હોતી**”તિ ચ ઇદં તાદિસે પુગ્ગલે સન્ધાય વુત્તં, તેસં આદિતો વેદનાવ વિભૂતતરા હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ. એવઞ્હિ યં વુત્તં **સક્કપઞ્હવણ્ણના** દીસુ “ફસ્સો પાકટો હોતિ, વિઞ્ઞાણં પાકટં હોતી”તિ, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૫૯) તં અવિરોધિતં હોતિ. વેદનાવસેન કથિયમાનં કમ્મટ્ઠાનં પાકટં હોતીતિ યોજના. “**વેદનાનં ઉપ્પત્તિપાકટતાયા**”તિ ચ ઇદં સુખદુક્ખવેદનાનં વસેન વુત્તં. તાસઞ્હિ પવત્તિ ઓળારિકા, ન ઇતરાય. તદુભયગ્ગહણમુખેન વા ગહેતબ્બત્તા ઇતરાયપિ પવત્તિ વિઞ્ઞૂનં પાકટા એવાતિ “વેદનાન”ન્તિ અવિસેસગ્ગહણં દટ્ઠબ્બં. **સક્કપઞ્હે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો**, તસ્મા તત્થ વત્તબ્બો અત્થવિસેસો તત્થ લીનત્થપ્પકાસનિયં વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બો.

પુબ્બે “વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતી”તિ વેદનાય આરમ્મણાધીનવુત્તિતાય ચ અનત્તતાય ચ પજાનનં વુત્તં, ઇદાનિ તસ્સા અનિચ્ચતાદિપજાનનં દસ્સેન્તો “**અયં અપરોપિ પજાનનપરિયાયો**”તિ આહ. યથા એકસ્મિં ખણે ચિત્તદ્વયસ્સ અસમ્ભવો એકજ્ઝં અનેકન્તપચ્ચયાભાવતો, એવં વેદનાદ્વયસ્સ વિસિટ્ઠારમ્મણવુત્તિતો ચાતિ આહ “**સુખવેદનાક્ખણે દુક્ખાય વેદનાય અભાવતો**”તિ. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં તદા ઉપેક્ખાવેદનાયપિ અભાવતો, તેન સુખવેદનાક્ખણે ભૂતપુબ્બાનં ઇતરવેદનાનં હુત્વાઅભાવપજાનનેન સુખવેદનાયપિ હુત્વા અભાવો ઞાતો એવ હોતીતિ તસ્સા પાકટભાવમેવ દસ્સેન્તો “**ઇમિસ્સા ચ સુખાય વેદનાય ઇતો પઠમં અભાવતો**”તિ આહ, એતેનેવ ચ તાસમ્પિ વેદનાનં પાકટભાવો દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ “**વેદના નામ અનિચ્ચા અધુવા વિપરિણામધમ્મા**”તિ. **અનિચ્ચ**ગ્ગહણેન હિ વેદનાનં વિદ્ધંસનભાવો દસ્સિતો વિદ્ધસ્તે અનિચ્ચતાય સુવિઞ્ઞેય્યત્તા. **અધુવ**ગ્ગહણેન પાકટભાવો તસ્સ અસદાભાવિતાદિભાવનતો. **વિપરિણામ**ગ્ગહણેન દુક્ખભાવો તસ્સ અઞ્ઞથત્તદીપનતો, તેન સુખાપિ વેદના દુક્ખા, પગેવ ઇતરાતિ તિસ્સન્નમ્પિ વેદનાનં દુક્ખતા દસ્સિતા હોતિ. ઇતિ “યદનિચ્ચં દુક્ખં, તં એકન્તતો અનત્તા”તિ તીસુપિ વેદનાસુ લક્ખણત્તયપજાનના જોતિતાતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ “**ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતી**”તિ.

ઇદાનિ તમત્થં સુત્તેન (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૫) સાધેતું “**વુત્તમ્પિ ચેત**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **નેવ તસ્મિં સમયે દુક્ખં વેદનં વેદેતી**તિ તસ્મિં સુખવેદનાસમઙ્ગિસમયે નેવ દુક્ખં વેદનં વેદેતિ નિરુદ્ધત્તા, અનુપ્પન્નત્તા ચ યથાક્કમં

અતીતાનાગતાનં. પચ્ચુપ્પન્નાય પન અસમ્ભવો વુત્તો એવ. સકિચ્ચક્ખણમત્તાવટ્ઠાનતો **અનિચ્ચા**. સમેચ્ચ સમ્ભુય્ય પચ્ચયેહિ કતત્તા **સઙ્ખતા**. વત્થારમ્મણાદિપચ્ચયં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નત્તા **પટિચ્ચસમુપ્પન્ના**. ખયવયપલુજ્જનનિરુજ્ઝનપકતિતાય **ખયધમ્મા વયધમ્મા વિરાગધમ્મા નિરોધધમ્મા**તિ દટ્ઠબ્બા.

કિલેસેહિ આમસિતબ્બતો **આમિસં** નામ, પઞ્ચ કામગુણા, આરમ્મણકરણવસેન સહ આમિસેહીતિ **સામિસં**. તેનાહ "**પઞ્ચકામગુણામિસનિસ્સિતા**"તિ.

ઇતો પરન્તિ ''અત્થિ વેદના''તિ એવમાદિ પાળિં સન્ધાયાહ "**કાયાનુપસ્સનાયં વુત્તનયમેવા**"તિ.

વેદનાનુપસ્સનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચિત્તાનુપસ્સનાવણ્ણના

૩૮૧. સમ્પયોગવસેન પવત્તમાનેન સહ રાગેનાતિ **સરાગં**. તેનાહ "**લોભસહગત**"ન્તિ. **વીતરાગ**ન્તિ એત્થ કામં સરાગપદપટિયોગિના વીતરાગપદેન ભવિતબ્બં, સમ્મસનચારસ્સ પન અધિપ્પેતત્તા તેભૂમકસ્સેવ ગહણન્તિ "**લોકિયકુસલાબ્યાકત**"ન્તિ વત્વા "**ઇદં પના**"તિઆદિના તમેવ અધિપ્પાયં વિવરતિ. **સેસાનિ** દ્વે દોસમૂલાનિ, દ્વે મોહમૂલાનીતિ **ચત્તારિ અકુસલચિત્તાનિ**. તેસઞ્હિ રાગેન સમ્પયોગાભાવતો નત્થેવ સરાગતા, તંનિમિત્તકતાય પન સિયા તંસહિતકાલે સોતિ નત્થેવ વીતરાગતાપીતિ દુક્ખવિનિમુત્તતા એવેત્થ લબ્ભતીતિ આહ "**નેવ પુરિમપદં ન પચ્છિમપદં ભજન્તી**"તિ. યદિ એવં પદેસિકં પજાનનં આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ, દુકન્તરપરિયાપન્નત્તા તેસં. યે પન ''પટિપક્ખભાવે અગય્હમાને સમ્પયોગાભાવો એવેત્થ પમાણં એકચ્ચઅબ્યાકતાનં વિયા''તિ ઇચ્છન્તિ, તેસં મતેન સેસાકુસલચિત્તાનમ્પિ દુતિયપદસઙ્ગહો વેદિતબ્બો . દુતિયદુકેપિ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. અકુસલમૂલેસુ સહ મોહેનેવ વત્તતીતિ સમોહન્તિ આહ "**વિચિકિચ્છાસહગતઞ્ચેવ ઉદ્ધચ્ચસહગતઞ્ચા**"તિ. યસ્મા ચેત્થ ''સહેવ મોહેનાતિ સમોહ''ન્તિ પુરિમપદાવધારણમ્પિ લબ્ભતિયેવ, તસ્મા વુત્તં "**યસ્મા પના**"તિઆદિ. યથા પન અતિમૂળ્હતાય પાટિપુગ્ગલિકનયેન સવિસેસમોહવન્તતાય ''મોમૂહચિત્ત''ન્તિ વત્તબ્બતો વિચિકિચ્છાઉદ્ધચ્ચસહગતદ્વયં વિસેસતો ''સમોહ''ન્તિ વુચ્ચતિ, ન તથા સેસાકુસલચિત્તાનીતિ "**વટ્ટન્તિયેવા**"તિ સાસઙ્કં વદતિ. સમ્પયોગવસેન થિનમિદ્ધેન અનુપતિતં અનુગતન્તિ **થિનમિદ્ધાનુપતિતં**, પઞ્ચવિધંસસઙ્ખારિકાકુસલચિત્તં સઙ્કુચિતચિત્તં, **સઙ્કુચિતચિત્તં નામ** આરમ્મણે સઙ્કોચનવસેન પવત્તનતો. પચ્ચયવિસેસવસેન થામજાતેન ઉદ્ધચ્ચેન સહગતં સંસટ્ઠન્તિ **ઉદ્ધચ્ચસહગતં**, અઞ્ઞથા સબ્બમ્પિ અકુસલચિત્તં ઉદ્ધચ્ચસહગતમેવાતિ. **પસટચિત્તં** નામ આરમ્મણે સવિસેસં વિક્ખેપવસેન વિસટભાવેન પવત્તનતો.

કિલેસવિક્ખમ્ભનસમત્થતાય વિપુલફલતાય ચ દીઘસન્તાનતાય ચ મહન્તભાવં ગતં, મહન્તેહિ વા ઉળારચ્છન્દાદીહિ ગતં પટિપન્નન્તિ **મહગ્ગતં**, તં પન રૂપારૂપભૂમિગતં તતો મહન્તસ્સ લોકે અભાવતો. તેનાહ "**રૂપારૂપાવચર**"ન્તિ. તસ્સ ચેત્થ પટિયોગી પરિત્તં એવાતિ આહ "**અમહગ્ગતન્તિ કામાવચર**"ન્તિ. અત્તાનં ઉત્તરિતું સમત્થેહિ સહ ઉત્તરેહીતિ **સઉત્તરં**. તપ્પટિપક્ખેન **અનુત્તરં**. તદુભયં ઉપાદાયુપાદાય વેદિતબ્બન્તિ આહ "**સઉત્તરન્તિ કામાવચરન્તિ**આદિ. પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનસમત્થેન સમાધિના સમ્મદેવ આહિતં **સમાહિતં**. તેનાહ "**યસ્સા**"તિઆદિ. **યસ્સા**તિ યસ્સ ચિત્તસ્સ. યથાવુત્તેન સમાધિના ન સમાહિતન્તિ **અસમાહિતં**. તેનાહ "**ઉભયસમાધિરહિત**"ન્તિ. તદઙ્ગવિમુત્તિયા **વિમુત્તં**, કામાવચરકુસલચિત્તં, વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિયા **વિમુત્તં**, મહગ્ગતચિત્તન્તિ તદુભયં સન્ધાયાહ "**તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવિમુત્તીહિ વિમુત્ત**"ન્તિ. યત્થ તદુભયવિમુત્તિ નત્થિ, તં

ઉભયવિમુત્તિરહિતન્તિ ગય્હમાને લોકુત્તરચિત્તેપિ સિયાસઙ્કાતિ તં નિવત્તનત્થં "**સમુચ્છેદ...પે॰... ઓકાસોવ નત્થી**"તિ આહ. ઓકાસભાવો ચ સમ્મસનચારસ્સ અધિપ્પેતત્તા વેદિતબ્બો. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનમેવ.

ચિત્તાનુપસ્સનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ધમ્માનુપસ્સના

નીવરણપબ્બવણ્ણના

૩૮૨. પહાતબ્બાદિધમ્મવિભાગદસ્સનવસેન પઞ્ચધા ધમ્માનુપસ્સના નિદ્દિટ્ઠાતિ અયમત્થો પાળિતો એવ વિઞ્ઞાયતીતિ તમત્થં ઉલ્લિઙ્ગેન્તો "**પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં કથેતુ**"ન્તિ આહ. યદિ એવં કસ્મા નીવરણાદિવસેનેવ નિદ્દિટ્ઠન્તિ? વિનેય્યજ્ઝાસયતો. યેસઞ્હિ વેનેય્યાનં પહાતબ્બધમ્મેસુ પઠમં નીવરણાનિ વિભાગેન વત્તબ્બાનિ, તેસં વસેનેત્થ ભગવતા પઠમં નીવરણેસુ ધમ્માનુપસ્સના કથિતા. તથા હિ કાયાનુપસ્સનાપિ સમથપુબ્બઙ્ગમા દેસિતા, તતો પરિઞ્ઞેય્યેસુ ખન્ધેસુ, આયતનેસુ ચ ભાવેતબ્બેસુ બોજ્ઝઙ્ગેસુ, પરિઞ્ઞેય્યાદિવિભાગેસુ સચ્ચેસુ ચ ઉત્તરા દેસના, તસ્મા ચેત્થ સમથભાવનાપિ યાવદેવ વિપસ્સનત્થા ઇચ્છિતા. વિપસ્સનાપધાના, વિપસ્સનાબહુલા ચ સતિપટ્ઠાનદેસનાતિ તસ્સા વિપસ્સનાભિનિવેસવિભાગેન દેસિતભાવં વિભાવેન્તો "**અપિચા**"તિઆદિમાહ. તત્થ ખન્ધાયતનદુક્ખસચ્ચવસેન મિસ્સકપરિગ્ગહકથનં દટ્ઠબ્બં. **સઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધપરિગ્ગહમ્પીતિ પિ**-સદ્દેન સકલપઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધપરિગ્ગહં સમ્પિણ્ડેતિ ઇતરેસં તદન્તોગધત્તા.

''કણ્હસુક્કધમ્માનં યુગનન્ધતા નત્થી''તિ પજાનનકાલે અભાવા "**અભિણ્હસમુદાચારવસેના**"તિ વુત્તં. **સંવિજ્જમાન**ન્તિ અત્તનો સન્તાને ઉપલબ્ભમાનં. **યથા**તિ યેનાકારેન, સો પન "**કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદો હોતી**"તિ વુત્તત્તા કામચ્છન્દસ્સ કારણાકારોવ, અત્થતો કારણમેવાતિ આહ "**યેન કારણેના**"તિ. **ચ**-સદ્દો વક્ખમાનત્થસમુચ્ચયત્થો.

તત્થાતિ ''યથા ચા''તિઆદિના વુત્તપદે. **સુભમ્પી**તિ કામચ્છન્દોપિ. સો હિ અત્તનો ગહણાકારેન "**સુભ**"ન્તિ વુત્તો, તેનાકારેન પવત્તનકસ્સ અઞ્ઞસ્સ કામચ્છન્દસ્સ નિમિત્તત્તા "**નિમિત્ત**"ન્તિ ચ. ઇટ્ઠં, ઇટ્ઠાકારેન વા ગય્હમાનં રૂપાદિ **સુભારમ્મણં**. આકઙ્ખિતસ્સ હિતસુખસ્સ પત્તિયા અનુપાયભૂતો મનસિકારો **અનુપાયમનસિકારો**. **તન્તિ** અયોનિસોમનસિકારં . **તત્થા**તિ તસ્મિં સભાગહેતુભૂતે, આરમ્મણભૂતે ચ દુવિધે સુભનિમિત્તે. **આહારો**તિ પચ્ચયો અત્તનો ફલં આહરતીતિ કત્વા.

અસુભન્તિ અસુભજ્ઝાનં ઉત્તરપદલોપેન, તં પન દસસુ અવિઞ્ઞાણકઅસુભેસુ ચ કેસાદીસુ સવિઞ્ઞાણકઅસુભેસુ ચ પવત્તં દટ્ઠબ્બં. કેસાદીસુ હિ સઞ્ઞા ''અસુભસઞ્ઞા''તિ **ગિરિમાનન્દસુત્તે** (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૦) વુત્તા. એત્થ ચ ચતુબ્બિધસ્સ અયોનિસોમનસિકારસ્સ, યોનિસોમનસિકારસ્સ ચ ગહણં નિરવસેસદસ્સનત્થં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં, તેસુ પન અસુભેસુ ''સુભ''ન્તિ, ''અસુભ''ન્તિ ચ મનસિકારો ઇધાધિપ્પેતો, તદનુકૂલત્તા પન ઇતરે પીતિ.

એકાદસસુ અસુભેસુ પટિક્કૂલાકારસ્સ ઉગ્ગણ્હનં, યથા વા તત્થ ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તથા પટિપત્તિ **અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો**. ઉપચારપ્પનાવહાય અસુભભાવનાય અનુયુઞ્જના **અસુભભાવનાનુયોગો**. ''ભોજને

મત્તઞ્ઞુનો મિતાહારસ્સ થિનમિદ્ધાભિભવાભાવા ઓતારં અલભમાનો કામચ્છન્દો પહીયતી’’તિ વદન્તિ, અયમેવ ચ અત્થો નિદ્દેસેપિ વુચ્ચતિ. યો પન ભોજનસ્સ પટિક્કૂલતં, તબ્બિપરિણામસ્સ તદાધારસ્સ તસ્સ ચ ઉપનિસ્સયભૂતસ્સ અતિવિય જેગુચ્છતં, કાયસ્સ ચ આહારટ્ઠિતિકત્તં સમ્મદેવ જાનાતિ, સો સબ્બસો ભોજને પમાણસ્સ જાનનેન **ભોજનેમત્તઞ્ઞૂ** નામ. તાદિસસ્સ હિ કામચ્છન્દો પહીયતેવ.

અસુભકમ્મિકતિસ્સત્થેરો દન્તટ્ઠિદસ્સાવી. **પહીનસ્સા**તિ વિક્ખમ્ભનવસેન પહીનસ્સ. ઇતો પરેસુપિ એવરૂપેસુ ઠાનેસુ એસેવ નયો. અભિધમ્મપરિયાયેન (ધ॰ સ॰ ૧૧૫૯, ૧૫૦૩) સબ્બોપિ લોભો કામચ્છન્દનીવરણન્તિ આહ ‘‘**અરહત્તમગ્ગેના**’’તિ.

પટિઘમ્પિ પુરિમુપ્પન્નં **પટિઘનિમિત્તં** પરતો ઉપ્પજ્જનકસ્સ પટિઘસ્સ કારણન્તિ કત્વા.

મેજ્જતિ સિનિય્હતીતિ **મિત્તો**, હિતેસી પુગ્ગલો, તસ્મિં મિત્તે ભવા, મિત્તસ્સ વા એસાતિ મેત્તા, હિતેસિતા, તસ્સા **મેત્તાય**. **અપ્પનાપિ ઉપચારોપિ વટ્ટતિ** સાધારણવચનભાવતો. ‘‘**ચેતોવિમુત્તી**’’તિ વુત્તે **અપ્પનાવ** વટ્ટતિ અપ્પનં અપ્પત્તાય પટિપક્ખતો સુટ્ઠુ મુચ્ચનસ્સ અભાવતો. **તન્તિ** યોનિસોમનસિકારં. **તત્થા**તિ મેત્તાય. **બહુલં પવત્તયતો**તિ બહુલીકારવતો.

સત્તેસુ મેત્તાયનસ્સ હિતૂપસંહારસ્સ ઉપ્પાદનં પવત્તનં **મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો**, પઠમુપ્પન્નો મેત્તામનસિકારો પરતો ઉપ્પજ્જનકસ્સ કારણભાવતો મેત્તામનસિકારોવ **મેત્તાનિમિત્તં**. કમ્મમેવ સકં એતેસન્તિ **કમ્મસ્સકા**, સત્તા, તબ્ભાવો **કમ્મસ્સકતા**, કમ્મદાયાદતા. દોસમેત્તાસુ યાથાવતો આદીનવાનિસંસાનં પટિસઙ્ખાનં વીમંસા ઇધ **પટિસઙ્ખાનં**. મેત્તાવિહારિકલ્યાણમિત્તવન્તતા ઇધ **કલ્યાણમિત્તતા**. **ઓદિસ્સકઅનોદિસ્સકદિસાફરણાનન્તિ** (ઓધિસકઅનોધિસકદિસાફરણાનં મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧૫) અત્તઅતિપિયસહાયમજ્ઝત્તવેરિવસેન ઓદિસ્સકતા, સીમાસમ્ભેદે કતે અનોદિસ્સકતા. એકાદિદિસાફરણવસેન દિસાફરણતા મેત્તાય ઉગ્ગહણે વેદિતબ્બા. વિહારરચ્છાગામાદિવસેન વા ઓદિસ્સકદિસાફરણં. વિહારાદિઉદ્દેસરહિતં પુરત્થિમાદિદિસાવસેન અનોદિસ્સકદિસાફરણન્તિ એવં દ્વિધા ઉગ્ગહણં સન્ધાય ‘‘**ઓદિસ્સકઅનોદિસ્સકદિસાફરણાન**’’ન્તિ વુત્તં. **ઉગ્ગહો**તિ ચ યાવ ઉપચારા દટ્ઠબ્બો. ઉગ્ગહિતાય આસેવના **ભાવના**. તત્થ સબ્બે સત્તા, પાણા, ભૂતા, પુગ્ગલા, અત્તભાવપરિયાપન્નાતિ એતેસં વસેન પઞ્ચવિધા, એકેકસ્મિં અવેરા હોન્તુ , અબ્યાપજ્ઝા, અનીઘા, સુખી અત્તાનં પરિહરન્તૂતિ ચતુધા પવત્તિતો વીસતિવિધા અનોદિસ્સકફરણા મેત્તા. સબ્બા ઇત્થિયો, પુરિસા, અરિયા, અનરિયા, દેવા, મનુસ્સા, વિનિપાતિકાતિ સત્તોધિકરણવસેન પવત્તા સત્તવિધા, અટ્ઠવીસતિ વિધા વા, દસહિ દિસાહિ દિસોધિકરણવસેન પવત્તા દસવિધા, એકેકાય વા દિસાય સત્તાદિઇત્થાદિઅવેરાદિભેદેન અસીતાધિકચતુસતપ્પભેદા ચ ઓધિસો ફરણા વેદિતબ્બા.

યેન અયોનિસોમનસિકારેન અરતિઆદિકાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સો અરતિઆદીસુ અયોનિસોમનસિકારો. તેન નિપ્ફાદેતબ્બે હિ ઇદં ભુમ્મં. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. ઉક્કણ્ઠિતા પન્તસેનાસનેસુ, અધિકુસલધમ્મેસુ ચ ઉપ્પજ્જનભાવરિઞ્ચના. **કાયવિનમના**તિ કરજકાયસ્સ વિરૂપેનાકારેન નમના. **લીનાકારો**તિ સઙ્કોચાપત્તિ.

કુસલધમ્મપટિપત્તિયા પટ્ઠપનસભાવતાય, તપ્પટિપક્ખાનં વિસોસનસભાવતાય ચ **આરમ્ભધાતુ**આદિતો પવત્તવીરિયન્તિ આહ ‘‘**પઠમારમ્ભવીરિય**’’ન્તિ. યસ્મા પઠમારમ્ભમત્તસ્સ કોસજ્જવિધમનં, થામગમનઞ્ચ નત્થિ,

તસ્મા વુત્તં "**કોસજ્જતો નિક્ખન્તતાય તતો બલવતર**"ન્તિ . યસ્મા પન અપરાપરુપ્પત્તિયા લદ્ધાસેવનં ઉપરૂપરિ વિસેસં આવહન્તં અતિવિય થામગતમેવ હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**પરં પરં ઠાનં અક્કમનતો તતોપિ બલવતર**"ન્તિ.

અતિભોજને નિમિત્તગ્ગાહોતિ અતિભોજને થિનમિદ્ધસ્સ નિમિત્તગ્ગાહો , એત્તકે ભુત્તે તં ભોજનં થિનમિદ્ધસ્સ કારણં હોતિ, એત્તકે ન હોતીતિ થિનમિદ્ધસ્સ કારણાકારણગાહો હોતીતિ અત્થો. બ્યતિરેકવસેન ચેતં વુત્તં, તસ્મા ''એત્તકે ભુત્તે તં ભોજનં થિનમિદ્ધસ્સ કારણં ન હોતી''તિ ભોજને મત્તઞ્ઞુતા ચ અત્થતો દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ "**ચતુપઞ્ચ...પે॰... ન હોતી**"તિ. **દિવા સૂરિયાલોક**ન્તિ દિવા ગહિતનિમિત્તં સૂરિયાલોકં રત્તિયં **મનસિ કરોન્તસ્સાપી**તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. ધુતઙ્ગાનં વીરિયનિસ્સિતત્તા વુત્તં "**ધુતઙ્ગનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપી**"તિ.

કુક્કુચ્ચમ્પિ કતાકતાનુસોચનવસેન પવત્તમાનં ચેતસો અવૂપસમાવહતાય ઉદ્ધચ્ચેન સમાનલક્ખણમેવાતિ "**અવૂપસમો નામ અવૂપસન્તાકારો, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચમેવેતં અત્થતો**"તિ વુત્તં.

બહુસ્સુતસ્સ ગન્થતો, અત્થતો ચ સુત્તાદીનિ વિચારેન્તસ્સ તબ્બહુલવિહારિનો અત્થવેદાદિપટિલાભસબ્ભાવતો વિક્ખેપો ન હોતીતિ, યથાવિધિપટિપત્તિયા, યથાનુરૂપપતિકારપ્પવત્તિયા ચ કતાકતાનુસોચનઞ્ચ ન હોતીતિ "**બાહુસચ્ચેનપિ...પે॰... ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતી**"તિ આહ. યદઙ્ગેન બાહુસચ્ચેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ, તદઙ્ગેન પરિપુચ્છકતાવિનયપકતઞ્ઞુતાહિપિ તં પહીયતીતિ દટ્ઠબ્બં. વુદ્ધસેવિતા ચ વુદ્ધસીલિતં આવહતીતિ ચેતોવૂપસમકરત્તા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચપ્પહાનકારી વુત્તા. વુદ્ધત્તં પન અનપેક્ખિત્વા કુક્કુચ્ચવિનોદકા વિનયધરા કલ્યાણમિત્તા વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. વિક્ખેપો ચ પબ્બજિતાનં યેભુય્યેન કુક્કુચ્ચહેતુકો હોતીતિ ''કપ્પિયાકપ્પિયપરિપુચ્છાબહુલસ્સા''તિઆદિના વિનયનયેનેવ પરિપુચ્છકતાદયો નિદ્દિટ્ઠા. **પહીને ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં. **કુક્કુચ્ચસ્સ** દોમનસ્સસહગતત્તા **અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો** વુત્તો.

તિટ્ઠતિ પવત્તતિ એત્થાતિ **ઠાનીયા** વિચિકિચ્છાય ઠાનીયા **વિચિકિચ્છાઠાનીયા**, વિચિકિચ્છાય કારણભૂતા ધમ્મા, તિટ્ઠતીતિ વા **ઠાનીયા**, વિચિકિચ્છા ઠાનીયા એતિસ્સાતિ **વિચિકિચ્છાઠાનીયા**, અત્થતો વિચિકિચ્છા એવ. સા હિ પુરિમુપ્પન્ના પરતો ઉપ્પજ્જનકવિચિકિચ્છાય સભાગહેતુતાય અસાધારણં કારણં.

કુસલાકુસલાતિ કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન કુસલા, તપ્પટિપક્ખતો અકુસલા. યે અકુસલા, તે **સાવજ્જા**, **અસેવિતબ્બા**, **હીના** ચ. યે કુસલા, તે **અનવજ્જા**, **સેવિતબ્બા**, **પણીતા** ચ. કુસલા વા હીનેહિ છન્દાદીહિ આરદ્ધા **હીના**, પણીતેહિ **પણીતા**. **કણ્હા**તિ કાળકા ચિત્તસ્સ અપભસ્સરભાવકરણા. **સુક્કા**તિ ઓદાતા ચિત્તસ્સ પભસ્સરભાવકરણા. કણ્હાભિજાતિહેતુતો વા **કણ્હા**. સુક્કાભિજાતિહેતુતો **સુક્કા**. તે એવ **સપ્પટિભાગા**. કણ્હા હિ ઉજુવિપચ્ચનીકતાય સુક્કસપ્પટિભાગા, તથા સુક્કાપિ ઇતરેહિ. અથ વા કણ્હસુક્કા ચ સપ્પટિભાગા ચ **કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગા**. સુખા હિ વેદના દુક્ખાય વેદનાય સપ્પટિભાગા, દુક્ખા ચ વેદના સુખાય વેદનાય સપ્પટિભાગાતિ.

કામં બાહુસચ્ચપરિપુચ્છકતાહિ સબ્બાપિ અટ્ઠવત્થુકા વિચિકિચ્છા પહીયતિ, તથાપિ રતનત્તયવિચિકિચ્છામૂલિકા સેસવિચિકિચ્છાતિ કત્વા આહ "**તીણિ રતનાનિ આરબ્ભા**"તિ. રતનત્તયગુણાવબોધે ''સત્થરિ કઙ્ખતી''તિઆદિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૦૮, ૧૧૨૩, ૧૧૬૭, ૧૨૪૧, ૧૨૬૩, ૧૨૭૦; વિભ॰ ૯૧૫) વિચિકિચ્છાય અસમ્ભવોતિ. વિનયે પકતઞ્ઞુતા ''સિક્ખાય કઙ્ખતી''તિ વુત્તાય વિચિકિચ્છાય પહાનં કરોતીતિ આહ "**વિનયે ચિણ્ણવસીભાવસ્સાપી**"તિ. **ઓકપ્પનિયસદ્ધાસઙ્ખાતઅધિમોક્ખબહુલસ્સા**તિ સદ્ધેય્યવત્થુનો

અનુપવિસનસદ્ધાસઙ્ખાતઅધિમોક્ખેન અધિમુચ્ચનબહુલસ્સ, **અધિમુચ્ચનઞ્ચ** અધિમોક્ખુપ્પાદનમેવાતિ દટ્ઠબ્બં, સદ્ધાય વા નિન્નપોણતાઅધિમુત્તિ **અધિમોક્ખો**.

સમુદયવયાતિ સમુદયવયધમ્મા. **સુભનિમિત્તઅસુભનિમિત્તાદીસૂ**તિ ''સુભનિમિત્તાદીસુ અસુભનિમિત્તાદીસૂ''તિ **આદિ**-સદ્દો પચ્ચેકં યોજેતબ્બો. તત્થ પઠમેન આદિ-સદ્દેન પટિઘનિમિત્તાદીનં સઙ્ગહો, દુતિયેનમેત્તાચેતોવિમુત્તિઆદીનં. સેસમેત્થ યં વત્તબ્બં, તં વુત્તનયમેવ.

નીવરણપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ખન્ધપબ્બવણ્ણના

૩૮૩. ઉપાદાનેહિ આરમ્મણકરણાદિવસેન ઉપાદાતબ્બા વા ખન્ધા **ઉપાદાનક્ખન્ધા**.

ઇતિ રૂપન્તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો ઇદં-સદ્દેન સમાનત્થોતિ અધિપ્પાયેનાહ **''ઇદં રૂપ''**ન્તિ. તયિદં સરૂપગ્ગહણભાવતો અનવસેસપરિયાદાનં હોતીતિ આહ **''એત્તકં રૂપં, ન ઇતો પરં રૂપં અત્થી''**તિ. **ઇતી**તિ વા પકારત્થે નિપાતો, તસ્મા **''ઇતિ રૂપ''**ન્તિ ઇમિના ભૂતુપાદાદિવસેન યત્તકો રૂપસ્સ પભેદો, તેન સદ્ધિં રૂપં અનવસેસતો પરિયાદિયિત્વા દસ્સેતિ. **સભાવતો**તિ રુપ્પનસભાવતો, ચક્ખાદિવણ્ણાદિસભાવતો ચ. **વેદનાદીસુપી**તિ એત્થ ''અયં વેદના, એત્તકા વેદના, ન ઇતો પરં વેદના અત્થીતિ સભાવતો વેદનં પજાનાતી''તિઆદિના, **સભાવતો**તિ ચ ''અનુભવનસભાવતો, સાતાદિસભાવતો ચા''તિ એવમાદિના યોજેતબ્બં. સેસં વુત્તનયત્તા સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ખન્ધપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આયતનપબ્બવણ્ણના

૩૮૪. છસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસૂતિ ''છસુ અજ્ઝત્તિકેસુ છસુ બાહિરેસૂ''તિ ''છસૂ''તિ પદં પચ્ચેકં યોજેતબ્બં. કસ્મા પનેતાનિ ઉભયાનિ છળેવ વુત્તાનિ? છવિઞ્ઞાણકાયુપ્પત્તિદ્વારારમ્મણવવત્થાનતો. ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથિયા પરિયાપન્નસ્સ હિ વિઞ્ઞાણકાયસ્સ ચક્ખાયતનમેવ ઉપ્પત્તિદ્વારં, રૂપાયતનમેવ ચ આરમ્મણં, તથા ઇતરાનિ ઇતરેસં, છટ્ઠસ્સ પન ભવઙ્ગમનસઙ્ખાતો મનાયતનેકદેસો ઉપ્પત્તિદ્વારં, અસાધારણઞ્ચ ધમ્માયતનં આરમ્મણં. ચક્ખતીતિ **ચક્ખુ**, રૂપં અસ્સાદેતિ, વિભાવેતિ ચાતિ અત્થો. સુણાતીતિ **સોતં**. ઘાયતીતિ **ઘાનં**. જીવિતનિમિત્તતાય રસો **જીવિતં**, તં જીવિતં અવ્હાયતીતિ **જિવ્હા**. કુચ્છિતાનં સાસવધમ્માનં આયો ઉપ્પત્તિદેસોતિ **કાયો**. મુનાતિ આરમ્મણં વિજાનાતીતિ **મનો**. રૂપયતિ વણ્ણવિકારં આપજ્જમાનં હદયઙ્ગતભાવં પકાસેતીતિ **રૂપં**. સપ્પતિ અત્તનો પચ્ચયેહિ હરીયતિ સોતવિઞ્ઞેય્યભાવં ગમીયતીતિ **સદ્દો**. ગન્ધયતિ અત્તનો વત્થું સૂચેતીતિ **ગન્ધો** . રસન્તિ તં સત્તા અસ્સાદેન્તીતિ **રસો**. ફુસીયતીતિ **ફોટ્ઠબ્બં**. અત્તનો સભાવં ધારેન્તીતિ **ધમ્મા**. સબ્બાનિ પન આયાનં તનનાદિઅત્થેન **આયતનાનિ**. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૧૦, ૫૧૧, ૫૧૨; વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૫૧૦) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

ચક્ખુઞ્ચ પજાનાતીતિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૮૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૭) એત્થ **ચક્ખુ** નામ પસાદચક્ખુ, ન સસમ્ભારચક્ખુ, નાપિ દિબ્બચક્ખુઆદિકન્તિ આહ **ચક્ખુપસાદ**ન્તિ. યં સન્ધાય વુત્તં ''યં ચક્ખુ ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય

પસાદો’’તિ. (ધ॰ સ॰ ૫૯૬) **ચ**-સદ્દો વક્ખમાનત્થસમુચ્ચયત્થો. **યાથાવસરસલક્ખણવસેના**તિ અવિપરીતસ્સ અત્તનો રસસ્સ ચેવ લક્ખણસ્સ ચ વસેન, રૂપેસુ આવિઞ્છનકિચ્ચસ્સ ચેવ રૂપાભિઘાતારહભૂતપસાદલક્ખણસ્સ ચ દટ્ઠુકામતાનિદાનકમ્મસમુટ્ઠાનભૂતપસાદલક્ખણસ્સ ચ વસેનાતિ અત્થો. અથ વા **યાથાવસરસલક્ખણવસેના**તિ યાથાવસરસવસેન ચેવ લક્ખણવસેન ચ, **યાથાવસરસો**તિ ચ અવિપરીતસભાવો વેદિતબ્બો. સો હિ રસીયતિ અવિરદ્ધપટિવેધવસેન અસ્સાદીયતિ રમીયતીતિ ‘‘રસો’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા સલક્ખણવસેનાતિ વુત્તં હોતિ. **લક્ખણવસેના**તિ અનિચ્ચાદિસામઞ્ઞલક્ખણવસેન.

‘‘ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણ’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૪, ૪૦૦; મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૧, ૪૨૫, ૪૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૪૩, ૪૫; ૨.૪.૬૦) સમુદિતાનિયેવ રૂપાયતનાનિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણુપ્પત્તિહેતુ, ન વિસું વિસુન્તિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ જોતનત્થં ‘‘રૂપે ચા’’તિ પુથુવચનગ્ગહણં, તાય એવ ચ દેસનાગતિયા કામં ઇધાપિ ‘‘રૂપે ચ પજાનાતી’’તિ વુત્તં, રૂપભાવસામઞ્ઞેન પન સબ્બં એકજ્ઝં ગહેત્વા **બહિદ્ધા ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપઞ્ચા**તિ એકવચનવસેન અત્થો. **સરસલક્ખણ વસેના**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ વિસયભાવકિચ્ચસ્સ વસેન ચેવ ચક્ખુપટિહનનલક્ખણસ્સ વસેન ચાતિ યોજેતબ્બં.

ઉભયં પટિચ્ચાતિ ચક્ખું ઉપનિસ્સયપચ્ચયવસેન પચ્ચયભૂતં, રૂપે આરમ્મણાધિપતિઆરમ્મણૂપનિસ્સયવસેન પચ્ચયભૂતે ચ પટિચ્ચ. કામં અયં સુત્તન્તસંવણ્ણના, નિપ્પરિયાયકથા નામ અભિધમ્મસન્નિસ્સિતા એવાતિ અભિધમ્મનયેનેવ સંયોજનાનિ દસ્સેન્તો **‘‘કામરાગ…પે॰… અવિજ્જાસંયોજન’’**ન્તિ આહ. તત્થ કામેસુ રાગો, કામો ચ સો રાગો ચાતિ વા **કામરાગો**. સો એવ બન્ધનટ્ઠેન **સંયોજનં**. અયઞ્હિ યસ્સ સંવિજ્જતિ, તં પુગ્ગલં વટ્ટસ્મિં સંયોજેતિ બન્ધતિ ઇતિ દુક્ખેન સત્તં, ભવાદિકે વા ભવન્તરાદીહિ, કમ્મુના વા વિપાકં સંયોજેતિ બન્ધતીતિ **સંયોજનં**. એવં પટિઘસંયોજનાદીનમ્પિ યથારહમત્થો વત્તબ્બો. **સરસલક્ખણવસેના**તિ એત્થ પન સત્તસ્સ વટ્ટતો અનિસ્સજ્જનસઙ્ખાતસ્સ અત્તનો કિચ્ચસ્સ ચેવ યથાવુત્તબન્ધનસઙ્ખાતસ્સ લક્ખણસ્સ ચ વસેનાતિ યોજેતબ્બં.

ભવસ્સાદદિટ્ઠિસ્સાદનિવત્તનત્થં **કામસ્સાદ**ગ્ગહણં. **અસ્સાદયતો**તિ અભિરમન્તસ્સ. **અભિનન્દતો**તિ સપ્પીતિકતણ્હાવસેન નન્દન્તસ્સ. પદદ્વયેનાપિ બલવતો કામરાગસ્સ પચ્ચયભૂતા કામરાગુપ્પત્તિ વુત્તા. એસ નયો સેસેસુપિ. **અનિટ્ઠારમ્મણે**તિ એત્થ ‘‘આપાથગતે’’તિ વિભત્તિવિપરિણામનવસેન ‘‘આપાથગત’’ન્તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **એતં આરમ્મણ**ન્તિ એતં એવંસુખુમં એવંદુબ્બિભાગં આરમ્મણં. **‘‘નિચ્ચં ધુવ’’**ન્તિ ઇદં નિદસ્સનમત્તં. ‘‘ઉચ્છિજ્જિસ્સતિ વિનસ્સિસ્સતીતિ ગણ્હતો’’તિ એવમાદીનમ્પિ સઙ્ગહો ઇચ્છિતબ્બો. પઠમાય સક્કાયદિટ્ઠિયા અનુરોધવસેન **‘‘સત્તો નુ ખો’’**તિ, ઇતરાય અનુરોધવસેન **‘‘સત્તસ્સ નુ ખો’’**તિ **વિચિકિચ્છતો**. અત્તત્તનિયાદિગાહાનુગતા હિ વિચિકિચ્છા દિટ્ઠિયા અસતિ અભાવતો. **ભવં પત્થેન્તસ્સા**તિ ‘‘ઈદિસે સમ્પત્તિભવે યસ્મા અમ્હાકં ઇદં ઇટ્ઠં રૂપારમ્મણં સુલભં જાતં, તસ્મા આયતિમ્પિ એદિસો, ઇતો વા ઉત્તરિતરો સમ્પત્તિભવો ભવેય્યા’’તિ ભવં નિકામેન્તસ્સ. **એવરૂપ**ન્તિ એવરૂપં રૂપં. તંસદિસે હિ તબ્બોહારવસેનેવં વુત્તં. ભવતિ હિ તંસદિસેસુ તબ્બોહારો યથા ‘‘સા એવ તિત્તિરી, તાનિ એવ ઓસધાની’’તિ. **ઉસૂયતો**તિ ઉસૂયં ઇસ્સં ઉપ્પાદયતો. **અઞ્ઞસ્સ મચ્છરાયતો**તિ અઞ્ઞેન અસાધારણભાવકરણેન મચ્છરિયં કરોતો. **સબ્બેહેવ** યથાવુત્તેહિ નવહિ સંયોજનેહિ.

તઞ્ચ કારણન્તિ સુભનિમિત્તપટિઘનિમિત્તાદિવિભાગં ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદિરૂપારમ્મણઞ્ચેવ તજ્જાયોનિસોમનસિકારઞ્ચાતિ તસ્સ તસ્સ સંયોજનસ્સ કારણં. અવિક્ખમ્ભિતાસમૂહતભૂમિલદ્ધુપ્પન્નં તં સન્ધાય "**અપ્પહીનટ્ઠેન ઉપ્પન્નસ્સા**"તિ વુત્તં. વત્તમાનુપ્પન્નતા સમુદાચારગ્ગહણેનેવ ગહિતા. **યેન કારણેના**તિ યેન વિપસ્સનાસમથભાવનાસઙ્ખાતેન કારણેન . તઞ્હિ તસ્સ તદઙ્ગવસેન ચેવ વિક્ખમ્ભનવસેન ચ પહાનકારણં. ઇસ્સામચ્છરિયાનં અપાયગમનીયતાય પઠમમગ્ગવજ્ઝતા વુત્તા. યદિ એવં ''તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧) સુત્તપદં કથન્તિ? તં સુત્તન્તપરિયાયેન વુત્તં. યથાનુલોમસાસના હિ સુત્તન્તદેસના, અયં પન અભિધમ્મનયેન સંવણ્ણનાતિ નાયં દોસોતિ. **ઓળારિકસ્સા**તિ થૂલસ્સ, યતો અભિણ્હસમુપ્પત્તિપરિયુટ્ઠાનતિબ્બતાવ હોતિ. **અણુસહગતસ્સા**તિ વુત્તપ્પકારાભાવેન અણુભાવં સુખુમભાવં ગતસ્સ. ઉદ્ધચ્ચસંયોજનસ્સપેત્થ અનુપ્પાદો વુત્તોયેવાતિ દટ્ઠબ્બો યથાવુત્તસંયોજનેહિ અવિનાભાવતો. એકત્થતાય સોતાદીનં સભાવસરસલક્ખણવસેન પજાનના, તપ્પચ્ચયાનં સંયોજનાનં ઉપ્પાદાદિપજાનના ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાતિ દસ્સેન્તો "**એસેવ નયો**"તિ અતિદિસતિ.

અત્તનો વા ધમ્મેસૂતિ અત્તનો અજ્ઝત્તિકાયતનધમ્મેસુ, અત્તનો ઉભયધમ્મેસુ વા. ઇમસ્મિં પક્ખે **અજ્ઝત્તિકાયતનપરિગ્ગણ્હનેના**તિ અજ્ઝત્તિકાયતનપરિગ્ગણ્હનમુખેનાતિ અત્થો. એવઞ્ચ અનવસેસતો સપરસન્તાનેસુ આયતનાનં પરિગ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. **પરસ્સ વા ધમ્મેસૂ**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **રૂપાયતનસ્સા**તિ અટ્ઠેકાદસપ્પભેદસ્સ રૂપસભાવસ્સ આયતનસ્સ રૂપક્ખન્ધે ''વુત્તનયેન નીહરિતબ્બો''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **સેસક્ખન્ધેસૂ**તિ વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધેસુ. **વુત્તનયેના**તિ ઇમિના અતિદેસેન રૂપક્ખન્ધે ''આહારસમુદયા''તિ વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે ''નામરૂપસમુદયા''તિ સેસખન્ધેસુ ''ફસ્સસમુદયા''તિ ઇમં વિસેસં વિભાવેતિ, ઇતરં પન સબ્બત્થ સમાનન્તિ ખન્ધપબ્બે વિય આયતનપબ્બેપિ લોકુત્તરનિવત્તનં પાળિયં ગહિતં નત્થીતિ વુત્તં "**લોકુત્તરધમ્મા ન ગહેતબ્બા**"તિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

આયતનપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બોજ્ઝઙ્ગપબ્બવણ્ણના

૩૮૫. **બુજ્ઝનકસત્તસ્સા**તિ કિલેસનિદ્દાય પટિબુજ્ઝનકસત્તસ્સ, અરિયસચ્ચાનં વા પટિવિજ્ઝનકસત્તસ્સ. **અઙ્ગેસૂ**તિ કારણેસુ, અવયવેસુ વા . ઉદયવયઞાણુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય સમ્બોધિપટિપદાયં ઠિતો નામ હોતીતિ આહ "**આરદ્ધવિપસ્સકતો પટ્ઠાય યોગાવચરોતિ સમ્બોધી**"તિ. સુત્તન્તદેસના નામ પરિયાયકથા, અયઞ્ચ સતિપટ્ઠાનદેસના લોકિયમગ્ગવસેન પવત્તાતિ વુત્તં ''યોગાવચરોતિ સમ્બોધી''તિ, અઞ્ઞથા ''અરિયસાવકો''તિ વદેય્ય.

"**સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા**"તિ પદસ્સ અત્થો ''વિચિકિચ્છાટ્ઠાનીયા''તિ એત્થ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. **તન્તિ** યોનિસોમનસિકારં. **તત્થા**તિ સતિયં, નિપ્ફાદેતબ્બે ચેતં ભુમ્મં.

સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ **સતિસમ્પજઞ્ઞં**. અથ વા સતિપ્પધાનં અભિક્કન્તાદિસાત્થકભાવપરિગ્ગણ્હનઞાણં **સતિસમ્પજઞ્ઞં**. તં સબ્બત્થ સતોકારીભાવાવહત્તા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય હોતિ. યથા પચ્ચનીકધમ્મપ્પહાનં, અનુરૂપધમ્મસેવના ચ અનુપ્પન્નાનં કુસલાનં ધમ્માનં ઉપ્પાદાય હોતિ, એવં સતિરહિતપુગ્ગલવિવજ્જના, સતોકારીપુગ્ગલસેવના, તત્થ ચ યુત્તપ્પયુત્તતા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય

હોતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ "**સતિસમ્પજઞ્ઞ**"ન્તિઆદિના. **તિસ્સદત્તત્થેરો** નામ, યો બોધિમણ્ડે સુવણ્ણસલાકં ગહેત્વા "અટ્ઠારસસુ ભાસાસુ કતરભાસાય ધમ્મં કથેમી"તિ પરિસં પવારેસિ. **અભયત્થેરો**તિ દત્તાભયત્થેરમાહ.

ધમ્માનં, ધમ્મેસુ વા વિચયો **ધમ્મવિચયો**, સો એવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તસ્સ **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ**. "**કુસલાકુસલા ધમ્મા**"તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. તત્થ **યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો**તિ કુસલાદીનં તંતંસભાવસરસલક્ખણઆદિકસ્સ યાથાવતો અવબુજ્ઝનવસેન ઉપ્પન્નો ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદો. સો હિ અવિપરીતમનસિકારતાય "યોનિસોમનસિકારો"તિ વુત્તો, તદાભોગતાય આવજ્જનાપિ તગ્ગતિકા એવ, તસ્સ અભિણ્હં પવત્તનં બહુલીકારો. **ભિય્યોભાવાયા**તિ પુનપ્પુનં ભાવાય. **વેપુલ્લાયા**તિ વિપુલભાવાય. **પારિપૂરિયા**તિ પરિબ્રૂહનાય.

પરિપુચ્છકતાતિ પરિયોગાહેત્વા પુચ્છકભાવો. આચરિયે પયિરુપાસિત્વા પઞ્ચપિ નિકાયે સહ અટ્ઠકથાય પરિયોગાહેત્વા યં યં તત્થ ગણ્ઠિટ્ઠાનભૂતં, તં તં "ઇદં ભન્તે કથં, ઇમસ્સ કો અત્થો"તિ ખન્ધાયતનાદિઅત્થં પુચ્છન્તસ્સ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ "**ખન્ધધાતુ...પે॰... બહુલતા**"તિ. **વત્થૂનં વિસદભાવકરણ**ન્તિ એત્થ ચિત્તચેતસિકાનં પવત્તિટ્ઠાનભાવતો સરીરં, તપ્પટિબદ્ધાનિ ચીવરાનિ ચ "વત્થૂની"તિ અધિપ્પેતાનિ, તાનિ યથા ચિત્તસ્સ સુખાવહાનિ હોન્તિ, તથા કરણં તેસં વિસદભાવકરણં. તેન વુત્તં "**અજ્ઝત્તિકબાહિરાન**"ન્તિઆદિ. **ઉસ્સન્નદોસ**ન્તિ વાતાદિઉસ્સન્નદોસં. **સેદમલમક્ખિત**ન્તિ સેદેન ચેવ જલ્લિકાસઙ્ખાતેન સરીરમલેન ચ મક્ખિતં. **ચ**-સદ્દેન અઞ્ઞમ્પિ સરીરસ્સ, ચિત્તસ્સ ચ પીળાવહં સઙ્ગણ્હાતિ. **સેનાસનં વા**તિ **વા**-સદ્દેન પત્તાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **અવિસદે** સતિ, વિસયભૂતે વા. કથં ભાવનમનુયુત્તસ્સ તાનિ વિસયો? અન્તરન્તરા પવત્તનકચિત્તુપ્પાદવસેનેવં વુત્તં. તે હિ ચિત્તુપ્પાદા ચિત્તેકગ્ગતાય અપરિસુદ્ધભાવાય સંવત્તન્તિ. **ચિત્તચેતસિકેસુ** નિસ્સયાદિપચ્ચયભૂતેસુ. **ઞાણમ્પીતિ પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન ન કેવલં તં વત્થુયેવ, અથ ખો તસ્મિં અપરિસુદ્ધે ઞાણમ્પિ અપરિસુદ્ધં હોતીતિ નિસ્સયાપરિસુદ્ધિયા તંનિસ્સિતાપરિસુદ્ધિ વિય વિસયસ્સ અપરિસુદ્ધતાય વિસયિનો અપરિસુદ્ધિં દસ્સેતિ.

સમભાવકરણન્તિ કિચ્ચતો અનૂનાધિકભાવકરણં. સદ્ધેય્યવત્થુસ્મિં પચ્ચયવસેન અધિમોક્ખકિચ્ચસ્સ પટુતરભાવેન, પઞ્ઞાય અવિસદતાય, વીરિયાદીનઞ્ચ સિથિલતાદિના સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ. તેનાહ "**ઇતરાનિ મન્દાની**"તિ. **તતો**તિ તસ્મા સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવતો , ઇતરેસઞ્ચ મન્દત્તા. કોસજ્જપક્ખે પતિતું અદત્વા સમ્પયુત્તધમ્માનં પગ્ગણ્હનં અનુબલપ્પદાનં **પગ્ગહો**, પગ્ગહોવ કિચ્ચં **પગ્ગહકિચ્ચં**, "કાતું ન સક્કોતી"તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા ઠાનં, અનિસ્સજ્જનં વા **ઉપટ્ઠાનં**. વિક્ખેપપટિક્ખેપો, યેન વા સમ્પયુત્તા અવિક્ખિત્તા હોન્તિ, સો **અવિક્ખેપો**. રૂપગતં વિય ચક્ખુના યેન યાથાવતો વિસયસભાવં પસ્સતિ, તં **દસ્સનકિચ્ચં**. **કાતું ન સક્કોતિ** બલવતા સદ્ધિન્દ્રિયેન અભિભૂતત્તા. સહજાતધમ્મેસુ હિ ઇન્દટ્ઠં કારેન્તાનં સહપવત્તમાનાનં ધમ્માનં એકરસતાવસેનેવ અત્થસિદ્ધિ, ન અઞ્ઞથા. **તસ્મા**તિ વુત્તમેવત્થં કારણભાવેન પચ્ચામસતિ. **ત**ન્તિ સદ્ધિન્દ્રિયં . **ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેના**તિ યસ્સ સદ્ધેય્યસ્સ વત્થુનો ઉળારતાદિગુણે અધિમુચ્ચનસ્સ સાતિસયપ્પવત્તિયા સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તસ્સ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતાદિવિભાગતો યાથાવતો વીમંસનેન. એવઞ્હિ એવંધમ્મતાનયેન સભાવસરસતો પરિગ્ગય્હમાને સવિપ્ફારો અધિમોક્ખો ન હોતિ "અયં ઇમેસં ધમ્માનં સભાવો"તિ પરિજાનનવસેન પઞ્ઞાબ્યાપારસ્સ સાતિસયત્તા. ધુરિયધમ્મેસુ હિ યથા સદ્ધાય બલવભાવે પઞ્ઞાય મન્દભાવો હોતિ, એવં પઞ્ઞાય બલવભાવે સદ્ધાય મન્દભાવો હોતીતિ. તેન વુત્તં "**તં ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન વા, યથા વા મનસિકરોતો બલવં જાતં, તથા અમનસિકારેન હાપેતબ્બ**"ન્તિ. **તથા**

અમનસિકારેનાતિ યેનાકારેન ભાવનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તેનાકારેન ભાવનાય અનનુયુઞ્જનતોતિ વુત્તં હોતિ. ઇધ દુવિધેન સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવો અત્તનો વા પચ્ચયવિસેસેન કિચ્ચુત્તરિયતો, વીરિયાદીનં વા મન્દકિચ્ચતાય. તત્થ પઠમવિકપ્પે હાપનવિધિ દસ્સિતો. દુતિયકપ્પે પન યથા મનસિ કરોતો વીરિયાદીનં મન્દકિચ્ચતાય સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તથા અમનસિકારેન, વીરિયાદીનં પટુકિચ્ચભાવાવહેન મનસિકારેન સદ્ધિન્દ્રિયં તેહિ સમરસં કરોન્તેન હાપેતબ્બં. ઇમિના નયેન સેસિન્દ્રિયેસુપિ હાપનવિધિ વેદિતબ્બો.

વક્કલિત્થેરવત્થૂતિ. સો હિ આયસ્મા સદ્ધાધિમુત્તતાય કતાધિકારો સત્થુ રૂપકાયદસ્સનપ્પસુતો એવ હુત્વા વિહરન્તો સત્થારા ‘‘કિં તે વક્કલિ ઇમિના પૂતિકાયેન દિટ્ઠેન, યો ખો વક્કલિ ધમ્મં પસ્સતિ, સો મં પસ્સતી’’તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૮૭; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથા; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦૮; ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૦; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૧૩૦; ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૦૭; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.વક્કલિત્થેરગાથાવણ્ણના) ઓવદિત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજિતોપિ તં અનનુયુઞ્જન્તો પણામિતો અત્તાનં વિનિપાતેતું પપાતટ્ઠાનં અભિરુહિ, અથ નં સત્થા યથાનિસિન્નોવ ઓભાસં વિસ્સજ્જનેન અત્તાનં દસ્સેત્વા –

> ‘‘પામોજ્જબહુલો ભિક્ખુ, પસન્નો બુદ્ધસાસને;
> અધિગચ્છે પદં સન્તં, સઙ્ખારૂપસમં સુખ’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૮૧) –

ગાથં વત્વા ‘‘એહિ વક્કલી’’તિ આહ. સો તેન અમતેનેવ અભિસિત્તો હટ્ઠતુટ્ઠો હુત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેસિ. સદ્ધાય બલવભાવતો વિપસ્સનાવીથિં ન ઓતરતિ, તં ઞત્વા ભગવા તસ્સ ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનાય કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા અદાસિ. સો સત્થારા દિન્નનયે ઠત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપ્પટિપાટિયા અરહત્તં પાપુણિ. તેનેતં વુત્તં ‘‘વક્કલિત્થેરવત્થુ ચેત્થ નિદસ્સન’’ન્તિ. **એત્થા**તિ સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તભાવે સેસિન્દ્રિયાનં સકિચ્ચાકરણે.

ઇતરકિચ્ચભેદન્તિ ઉપટ્ઠાનાદિકિચ્ચવિસેસં. **પસ્સદ્ધાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન સમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **હાપેતબ્બ**ન્તિ યથા સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવો ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન હાયતિ, એવં વીરિયિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતા પસ્સદ્ધિઆદિભાવનાય હાયતિ સમાધિપક્ખિયત્તા તસ્સા. તથા હિ સમાધિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતં કોસજ્જપાતતો રક્ખન્તી વીરિયાદિભાવના વિય વીરિયિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતં ઉદ્ધચ્ચપાતતો રક્ખન્તી એકંસતો હાપેતિ. તેન વુત્તં ‘‘**પસ્સદ્ધઆદિભાવનાય હાપેતબ્બ**’’ન્તિ. **સોણત્થેરસ્સ વત્થૂ**તિ સુકુમારસોણત્થેરસ્સ વત્થુ. (મહાવ॰ ૨૪૨; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦૫) સો હિ આયસ્મા સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સીતવને વિહરન્તો ‘‘મમ સરીરં સુખુમાલં, ન ચ સક્કા સુખેનેવ સુખં અધિગન્તું, કિલમેત્વાપિ સમણધમ્મો કાતબ્બો’’તિ તં ઠાનચઙ્કમમેવ અધિટ્ઠાય પધાનં અનુયુઞ્જન્તો પાદતલેસુ ફોટેસુ ઉટ્ઠિતેસુપિ વેદનં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા દળ્હં વીરિયં કરોન્તો અચ્ચારદ્ધવીરિયતાય વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. સત્થા તત્થ ગન્ત્વા વીણૂપમોવાદેન ઓવદિત્વા વીરિયસમતાયોજનવીથિં દસ્સેન્તો કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા ગિજ્ઝકૂટં ગતો. થેરોપિ સત્થારા દિન્નનયેન વીરિયસમતં યોજેત્વા ભાવેન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં ‘‘**સોણત્થેરસ્સ વત્થુ દસ્સેતબ્બ**’’ન્તિ. **સેસેસુપી**તિ સતિસમાધિપઞ્ઞિન્દ્રિયેસુપિ.

સમતન્તિ સદ્ધાપઞ્ઞાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અનૂનાનધિકભાવં, તથા સમાધિવીરિયાનં. યથા હિ સદ્ધાપઞ્ઞાનં વિસું વિસું ધુરિયધમ્મભૂતાનં કિચ્ચતો અઞ્ઞમઞ્ઞં નાતિવત્તનં વિસેસતો ઇચ્છિતબ્બં, યતો નેસં સમધુરતાય અપ્પના સમ્પજ્જતિ, એવં સમાધિવીરિયાનં કોસજ્જુદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં સમરસતાય સતિ અઞ્ઞમઞ્ઞૂપત્થમ્ભનતો

સમ્પયુત્તધમ્માનં અન્તદ્વયપાતાભાવેન સમ્મદેવ અપ્પના ઇજ્ઝતિ. “**બલવસદ્ધો**”તિઆદિ બ્યતિરેકમુખેન વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ સમત્થનં. તસ્સત્થો યો બલવતિયા સદ્ધાય સમન્નાગતો અવિસદઞાણો, સો મુધપ્પસન્નો હોતિ, ન અવેચ્ચપ્પસન્નો. તથા હિ **અવત્થુસ્મિં પસીદતિ** સેય્યથાપિ તિત્થિયસાવકા. **કેરાટિકપક્ખન્તિ** સાઠેય્યપક્ખં **ભજતિ**. સદ્ધાહીનાય પઞ્ઞાય અતિધાવન્તો “દેય્યવત્થુપરિચ્ચાગેન વિના ચિત્તુપ્પાદમત્તેનપિ દાનમયં પુઞ્ઞં હોતી”તિઆદીનિ પરિકપ્પેતિ હેતુપતિરૂપકેહિ વઞ્ચિતો, એવંભૂતો ચ સુક્ખતક્કવિલુત્તચિત્તો પણ્ડિતાનં વચનં નાદિયતિ સઞ્ઞત્તિં ન ગચ્છતિ. તેનાહ “**ભેસજ્જસમુટ્ઠિતો વિય રોગો અતેકિચ્છો હોતી**”તિ. યથા ચેત્થ સદ્ધાપઞ્ઞાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસમભાવો ન અત્થાવહો, અનત્થાવહોવ, એવં, સમાધિવીરિયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસમભાવો ન અત્થાવહો, અનત્થાવહોવ, તથા ન અવિક્ખેપાવહો, વિક્ખેપાવહોવાતિ. **કોસજ્જં અભિભવતિ**, તેન અપ્પનં ન પાપુણાતીતિ અધિપ્પાયો. **ઉદ્ધચ્ચં અભિભવતી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **તદુભયન્તિ** સદ્ધાપઞ્ઞાદ્વયં, સમાધિવીરિયદ્વયઞ્ચ. **સમં કાતબ્બન્તિ** સમરસં કાતબ્બં .

સમાધિકમ્મિકસ્સાતિ સમથકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ. **એવન્તિ** એવં સન્તે, સદ્ધાય થોકં બલવભાવે સતીતિ અત્થો. **સદ્દહન્તો**તિ “પથવી પથવીતિ મનસિકરણમત્તેન કથં ઝાનુપ્પત્તી”તિ અચિન્તેત્વા “અદ્ધા સમ્માસમ્બુદ્ધેન વુત્તવિધિ ઇજ્ઝિસ્સતી”તિ સદ્દહન્તો સદ્ધં જનેન્તો. **ઓકપ્પેન્તો**તિ આરમ્મણં અનુપવિસિત્વા વિય અધિમુચ્ચનવસેન અવકપ્પેન્તો પક્ખન્દન્તો. **એકગ્ગતા બલવતી વટ્ટતિ** સમાધિપ્પધાનત્તા ઝાનસ્સ. **ઉભિન્નન્તિ** સમાધિપઞ્ઞાનં. સમાધિકમ્મિકસ્સ સમાધિનો અધિમત્તતાય પઞ્ઞાય અધિમત્તતાપિ ઇચ્છિતબ્બાતિ આહ “**સમતાયપી**”તિ, સમભાવેનાપીતિ અત્થો. **અપ્પના**તિ લોકિયપ્પના. તથા હિ “**હોતિયેવા**”તિ સાસઙ્કં વદતિ. લોકુત્તરપ્પના પન તેસં સમભાવેનેવ ઇચ્છિતા. યથાહ “સમથવિપસ્સનં યુગનન્ધં ભાવેતી”તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૭૦; પટિ॰ મ॰ ૨.૫).

યદિ વિસેસતો સદ્ધાપઞ્ઞાનં, સમાધિવીરિયાનઞ્ચ સમતાવ ઇચ્છિતા, કથં સતીતિ આહ “**સતિ પન સબ્બત્થ બલવતી વટ્ટતી**”તિ. **સબ્બત્થા**તિ લીનુદ્ધચ્ચપક્ખિકેસુ પઞ્ચસુ ઇન્દ્રિયેસુ. ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકેકદેસે ગણ્હન્તો “**સદ્ધાવીરિયપઞ્ઞાન**”ન્તિ આહ. અઞ્ઞથા પીતિ ચ ગહેતબ્બા સિયા. તથા હિ “**કોસજ્જપક્ખિકેન સમાધિના**” ઇચ્ચેવ વુત્તં, ન “પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાહી”તિ. **સા**તિ સતિ. સબ્બેસુ રાજકમ્મેસુ નિયુત્તો **સબ્બકમ્મિકો**. **તેના**તિ તેન સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બટ્ઠેન કારણેન. **આહ** અટ્ઠકથાયં. સબ્બત્થ નિયુત્તા **સબ્બત્થિકા** સબ્બત્થ લીને, ઉદ્ધતે ચ ચિત્તે ઇચ્છિતબ્બત્તા, સબ્બે વા લીને, ઉદ્ધતે ચ ચિત્તે ભાવેતબ્બા બોજ્ઝઙ્ગા અત્થિકા એતાયાતિ **સબ્બત્થિકા**. **ચિત્તન્તિ** કુસલં ચિત્તં. તસ્સ હિ સતિ પટિસરણં પરાયણં અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા અનધિગતસ્સ અધિગમાય. તેનાહ “**આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના**”તિઆદિ.

ખન્ધાદિભેદે અનોગાળ્હપઞ્ઞાનન્તિ પરિયત્તિબાહુસચ્ચવસેનપિ ખન્ધાયતનાદીસુ અપ્પતિટ્ઠિતબુદ્ધીનં. બહુસ્સુતસેવના હિ સુતમયઞાણાવહા. તરુણવિપસ્સનાસમઙ્ગીપિ ભાવનામયઞાણે ઠિતત્તા એકંસતો પઞ્ઞવા એવ નામ હોતીતિ આહ “**સમપઞ્ઞાસ લક્ખણપરિગ્ગાહિકાય ઉદયબ્બયપઞ્ઞાય સમન્નાગતપુગ્ગલસેવના**”તિ. ઞેય્યધમ્મસ્સ ગમ્ભીરભાવવસેન તપ્પરિચ્છેદકઞાણસ્સ ગમ્ભીરભાવગ્ગહણન્તિ આહ “**ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાદીસુ પવત્તાય ગમ્ભીરપઞ્ઞાયા**”તિ. તઞ્હિ ઞેય્યં તાદિસાય પઞ્ઞાય ચરિતબ્બતો **ગમ્ભીરઞાણચરિયં**, તસ્સા વા પઞ્ઞાય તત્થ પભેદતો પવત્તિ ગમ્ભીરઞાણચરિયા, તસ્સા પચ્ચવેક્ખણાતિ આહ “**ગમ્ભીરપઞ્ઞાય પભેદપચ્ચવેક્ખણા**”તિ. યથા સતિવેપુલ્લપ્પત્તો નામ અરહા એવ, એવં પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તોતિપિ સો એવાતિ આહ “**અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતી**”તિ. વીરિયાદીસુપિ એસેવ નયો.

‘‘તત્તં અયોખિલં હત્થે ગમેન્તી’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૦, ૨૬૭; અ॰ નિ॰ ૩.૩૬) વુત્તપઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણા નિરયે નિબ્બત્તસત્તસ્સ યેભુય્યેન સબ્બપઠમં કરોન્તીતિ, દેવદૂતસુત્તાદીસુ તસ્સ આદિતો વુત્તત્તા ચ આહ **‘‘પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણતો પટ્ઠાયા’’**તિ. **સકટવહનાદિકાલે**તિ **આદિ**-સદ્દેન તદઞ્ઞમનુસ્સેહિ, તિરચ્છાનેહિ ચ વિબાધિયમાનકાલં સઙ્ગણ્હાતિ. **‘‘એકં બુદ્ધન્તર’’**ન્તિ ઇદં અપરાપરં પેતેસુ એવ ઉપ્પજ્જનકસત્તવસેન વુત્તં, એકચ્ચાનં વા પેતાનં એકચ્ચતિરચ્છાનાનં વિય તથા દીઘાયુકતાપિ સિયાતિ તથા વુત્તં. તથા હિ ‘‘કાલો નાગરાજા ચતુન્નં બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવં લભિત્વા ઠિતો મેત્તેય્યસ્સપિ ભગવતો સમ્મુખીભાવં લભિસ્સતી’’તિ વદન્તિ, યં તસ્સ કપ્પાયુકતા વુત્તા.

આનિસંસદસ્સાવિનોતિ ‘‘વીરિયાયત્તો એવ સબ્બો લોકુત્તરો, લોકિયો ચ વિસેસાધિગમો’’તિ એવં વીરિયે આનિસંસદસ્સનસીલસ્સ. **ગમનવીથિ**ન્તિ સપુબ્બભાગં નિબ્બાનગામિનિં પટિપદં, સહ વિપસ્સનાય અરિયમગ્ગપટિપાટિ , સત્તવિસુદ્ધિપરમ્પરા વા. સા હિ ભિક્ખુનો વટ્ટનિય્યાનાય ગન્તબ્બા પટિપદાતિ કત્વા **ગમનવીથિ** નામ. **કાયદળ્હીબહુલો**તિ યથા તથા કાયસ્સ દળ્હીકમ્મપ્પસુતો. **પિણ્ડ**ન્તિ રટ્ઠપિણ્ડં. પચ્ચયદાયકાનં અત્તનિ કારસ્સ અત્તનો સમ્માપટિપત્તિયા મહપ્ફલભાવસ્સ કરણેન પિણ્ડસ્સ ભિક્ખાય પટિપૂજના **પિણ્ડાપચાયનં**.

નીહરન્તોતિ પત્તથવિકતો નીહરન્તો. **તં સદ્દં સુત્વા**તિ તં ઉપાસિકાય વચનં અત્તનો વસનપણ્ણસાલદ્વારે ઠિતોવ પઞ્ચાભિઞ્ઞતાય દિબ્બસોતેન સુત્વા. મનુસ્સસમ્પત્તિ, દિબ્બસમ્પત્તિ, નિબ્બાનસમ્પત્તીતિ ઇમા **તિસ્સો સમ્પત્તિયો**. **દાતું સક્ખિસ્સસી**તિ ‘‘તયિ કતેન દાનમયેન, વેય્યાવચ્ચમયેન ચ પુઞ્ઞકમ્મેન ખેત્તવિસેસભાવૂપગમનેન અપરાપરં દેવમનુસ્સસમ્પત્તિયો, અન્તે નિબ્બાનસમ્પત્તિઞ્ચ દાતું સક્ખિસ્સસી’’તિ થેરો અત્તાનં પુચ્છતિ. **સિતં કરોન્તો વા**તિ ‘‘અકિચ્છેનેવ મયા વટ્ટદુક્ખં સમતિક્કન્ત’’ન્તિ પચ્ચવેક્ખણાવસાને સઞ્જાતપામોજ્જવસેન સિતં કરોન્તો એવ.

વિપ્પટિપન્નન્તિ જાતિધમ્મકુલધમ્માદિલઙ્ઘનેન અસમ્માપટિપન્નં. **એવં** યથા અસમ્માપટિપન્નો પુત્તો તાય એવ અસમ્માપટિપત્તિયા કુલસન્તાનતો બાહિરો હુત્વા પિતુ સન્તિકા દાયજ્જસ્સ ન ભાગી, **એવં. કુસીતો**પિ તેન કુસીતભાવેન અસમ્માપટિપન્નો સત્થુ સન્તિકા લદ્ધબ્બઅરિયધનદાયજ્જસ્સ ન ભાગી. **આરદ્ધવીરિયોવ લભતિ** સમ્માપટિપજ્જનતો. ઉપ્પજ્જતિ વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ યોજના, એવં સબ્બત્થ.

મહાતિ સીલાદીહિ ગુણેહિ મહન્તો વિપુલો અનઞ્ઞસાધારણો. તં પનસ્સ ગુણમહત્તં દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પનેન લોકે પાકટન્તિ દસ્સેન્તો **‘‘સત્થુનો હી’’**તિઆદિમાહ.

યસ્મા સત્થુસાસને પબ્બજિતસ્સ પબ્બજ્જૂપગમેન સક્યપુત્તસ્સભાવો સમ્પજાયતિ, તસ્મા બુદ્ધપુત્તભાવં દસ્સેન્તો **‘‘અસમ્ભિન્નાયા’’**તિઆદિમાહ.

અલસાનં ભાવનાય નામમત્તમ્પિ અજાનન્તાનં કાયદળ્હીબહુલાનં યાવદત્થં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખાદિઅનુયુઞ્જનકાનં તિરચ્છાનકથિકાનં પુગ્ગલાનં દૂરતો વજ્જના **કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જના**. ‘‘દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાયા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૪૨૩; ૩.૬૫; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; મહાનિ॰ ૧૬૧) ભાવનારદ્ધવસેન આરદ્ધવીરિયાનં દળ્હપરક્કમાનં કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમના **આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવના**. તેનાહ **‘‘કુચ્છિં પૂરેત્વા’’**તિઆદિ. **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૬૪) પન જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, સબ્રહ્મચારીમહત્તપચ્ચવેક્ખણાતિ ઇદં દ્વયં ન ગહિતં, થિનમિદ્ધવિનોદનતા, સમ્મપ્પધાનપચ્ચવેક્ખણતાતિ ઇદં દ્વયં ગહિતં. તત્થ

આનિસંસદસ્સાવિતાય એવ **સમ્મપ્પધાનપચ્ચવેક્ખણા** ગહિતા હોતિ લોકિયલોકુત્તરવિસેસાધિગમસ્સ વીરિયાયત્તતાદસ્સનભાવતો. **થિનમિદ્ધવિનોદનં** તદધિમુત્તતાય એવ ગહિતં હોતિ, વીરિયુપ્પાદને યુત્તપ્પયુત્તસ્સ થિનમિદ્ધવિનોદનં અત્થસિદ્ધમેવ. તત્થ થિનમિદ્ધવિનોદનકુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનઆરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવન-તદધિમુત્તતાપટિપક્ખવિધમનપચ્ચયૂપસંહારવસેન, અપાયભયપચ્ચવેક્ખણાદયો સમુત્તેજનવસેન વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદકા દટ્ઠબ્બા.

પુરિમુપ્પન્ના પીતિ પરતો ઉપ્પજ્જનકપીતિયા વિસેસકારણસભાગહેતુભાવતો "**પીતિયેવ પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા**"તિ વુત્તા, તસ્સા પન બહુસો પવત્તિયા પુથુત્તં ઉપાદાય બહુવચનનિદ્દેસો. યથા સા ઉપ્પજ્જતિ, એવં પટિપત્તિ **તસ્સા ઉપ્પાદકમનસિકારો**.

''બુદ્ધાનુસ્સતી''તિઆદીસુ વત્તબ્બં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૩) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

બુદ્ધાનુસ્સતિયા ઉપચારસમાધિનિટ્ઠત્તા વુત્તં "**યાવ ઉપચારા**"તિ. **સકલસરીરં ફરમાનો**તિ પીતિસમુટ્ઠાનેહિ પણીતરૂપેહિ સકલસરીરં ફરમાનો. ધમ્મગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ યાવ ઉપચારા સકલસરીરં ફરમાનો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતીતિ યોજના, એવં સેસઅનુસ્સતીસુ. પસાદનીયસુત્તન્તપચ્ચવેક્ખણાયઞ્ચ યોજેતબ્બં તસ્સાપિ વિમુત્તાયતનભાવેન તગ્ગતિકત્તા. સઙ્ખારાનં સપ્પદેસવૂપસમેપિ નિપ્પદેસવૂપસમે વિય તથા પઞ્ઞાય પવત્તિતો ભાવનામનસિકારો કિલેસવિક્ખમ્ભનસમત્થો હુત્વા ઉપચારસમાધિં આવહન્તો તથારૂપપીતિસોમનસ્સસમન્નાગતો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય હોતીતિ આહ "**સમાપત્તિયા...પે॰... પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપી**"તિ. તત્થ ''વિક્ખમ્ભિતા કિલેસા''તિ પાઠો. તે હિ ન સમુદાચરન્તીતિ. **ઇતિ**-સદ્દો કારણત્થો, યસ્મા ન સમુદાચરન્તિ, તસ્મા તં નેસં અસમુદાચારં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાતિ યોજના . ન હિ કિલેસે પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ બોજ્ઝઙ્ગુપ્પત્તિ યુત્તા. પસાદનીયેસુ ઠાનેસુ પસાદસિનેહાભાવેન થૂસસમહદયતા લૂખતા, સા તત્થ આદરગારવાકરણેન વિઞ્ઞાયતીતિ આહ "**અસક્કચ્ચકિરિયાય સંસૂચિતલૂખભાવે**"તિ.

કાયચિત્તદરથવૂપસમલક્ખણા પસ્સદ્ધિ એવ યથાવુત્તબોધિઅઙ્ગભૂતો પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તસ્સ **પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** એવં ઉપ્પાદો હોતીતિ યોજના.

પણીતભોજનસેવનતાતિ પણીતસપ્પાયભોજનસેવ નતા . **ઉતુઇરિયાપથસુખ**ગ્ગહણેન સપ્પાયઉતુઇરિયાપથગ્ગહણં દટ્ઠબ્બં. તઞ્હિ તિવિધમ્પિ સપ્પાયં સેવિયમાનં કાયસ્સ કલ્લતાપાદનવસેન ચિત્તસ્સ કલ્લતં આવહન્તં દુવિધાયપિ પસ્સદ્ધિયા કારણં હોતિ. અહેતુકં સત્તેસુ લબ્ભમાનં સુખદુક્ખન્તિ અયમેકો અન્તો, ઇસ્સરાદિવિસમહેતુકન્તિ પન અયં દુતિયો. એતે ઉભો અન્તે અનુપગમ્મ યથાસકં કમ્મુના હોતીતિ અયં મજ્ઝિમા પટિપત્તિ. મજ્ઝત્તો પયોગો યસ્સ સો **મજ્ઝત્તપયોગો**, તસ્સ ભાવો **મજ્ઝત્તપયોગતા**. અયઞ્હિ પહાય સારદ્ધકાયતં પસ્સદ્ધકાયતાય કારણં હોન્તી પસ્સદ્ધિદ્વયં આવહતિ, એતેનેવ સારદ્ધકાયપુગ્ગલપરિવજ્જનપસ્સદ્ધકાયપુગ્ગલસેવનાનં તદાવહનતા સંવણ્ણિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

યથાસમાહિતાકારસલ્લક્ખણવસેન ગય્હમાનો પુરિમુપ્પન્નો સમથો એવ **સમથનિમિત્તં**. નાનારમ્મણે પરિબ્ભમનેન વિવિધં અગ્ગં એતસ્સાતિ **બ્યગ્ગો**, વિક્ખેપો. તથા હિ સો અનવટ્ઠાનરસો, ભન્તતાપચ્ચુપટ્ઠાનો ચ વુત્તો, એકગ્ગતાભાવતો બ્યગ્ગપટિપક્ખોતિ **અબ્યગ્ગો**, સમાધિ. સો એવ નિમિત્તન્તિ પુબ્બે વિય વત્તબ્બં. તેનાહ "**અવિક્ખેપટ્ઠેન ચ અબ્યગ્ગનિમિત્ત**"ન્તિ.

વત્થુવિસદકિરિયા, ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના ચ પઞ્ઞાવહા વુત્તા, સમાધાનાવહાપિ તા હોન્તિ સમાધાનાવહભાવેનેવ પઞ્ઞાવહભાવતોતિ વુત્તં ''**વત્થુવિસદ...પે॰... વેદિતબ્બા**''તિ.

કરણભાવનાકોસલ્લાનં અવિનાભાવતો, રક્ખનકોસલ્લસ્સ ચ તંમૂલકત્તા ''**નિમિત્તકુસલતા નામ કસિણનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહણકુસલતા**'' ઇચ્ચેવ વુત્તં. **કસિણનિમિત્તસ્સા**તિ ચ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં. અસુભનિમિત્તસ્સાપિ હિ યસ્સ કસ્સચિ ઝાનુપ્પત્તિનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહણકોસલ્લં નિમિત્તકુસલતા એવાતિ. **અતિસિથિલવીરિયતાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પઞ્ઞાપયોગમન્દતં , પમોદવેકલ્લઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **તસ્સ પગ્ગણ્હન**ન્તિ તસ્સ લીનસ્સ ચિત્તસ્સ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદિસમુટ્ઠાપનેન લયાપત્તિતો સમુદ્ધરણં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે લીનં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય. તં કિસ્સ હેતુ? લીનં, ભિક્ખવે, ચિત્તં તં એતેહિ ધમ્મેહિ સુસમુટ્ઠાપયં હોતિ. સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પુરિસો પરિત્તં અગ્ગિં ઉજ્જાલિતુકામો અસ્સ, સો તત્થ સુક્ખાનિ ચેવ તિણાનિ પક્ખિપેય્ય, સુક્ખાનિ ગોમયાનિ પક્ખિપેય્ય, સુક્ખાનિ કટ્ઠાનિ પક્ખિપેય્ય, મુખવાતઞ્ચ દદેય્ય, ન ચ પંસુકેન ઓકિરેય્ય, ભબ્બો નુ ખો સો પુરિસો પરિત્તં અગ્ગિં ઉજ્જાલિતુન્તિ. એવં ભન્તે''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪).

એત્થ ચ યથાસકં આહારવસેન ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીનં ભાવનાસમુટ્ઠાપનાતિ વેદિતબ્બા, સા અનન્તરં વિભાવિતા એવ. **આરદ્ધવીરિયતાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પઞ્ઞાપયોગબલવતં, પમોદુબ્બિલાવનઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **તસ્સ નિગ્ગણ્હન**ન્તિ તસ્સ ઉદ્ધતસ્સ ચિત્તસ્સ સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદિસમુટ્ઠાપનેન ઉદ્ધતાપત્તિતો નિસેધનં. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

> ''યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે ઉદ્ધતં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય. તં કિસ્સ હેતુ? ઉદ્ધતં, ભિક્ખવે, ચિત્તં તં એતેહિ ધમ્મેહિ સુવૂપસમયં હોતિ. સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પુરિસો મહન્તં અગ્ગિક્ખન્ધં નિબ્બાપેતુકામો અસ્સ, સો તત્થ અલ્લાનિ ચેવ તિણાનિ...પે॰... પંસુકેન ચ ઓકિરેય્ય, ભબ્બો નુ ખો સો પુરિસો મહન્તં અગ્ગિક્ખન્ધં નિબ્બાપેતુન્તિ. એવં ભન્તે''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪).

એત્થાપિ યથાસકં આહારવસેન પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીનં ભાવનાસમુટ્ઠાપનાતિ વેદિતબ્બા, તત્થ પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવના વુત્તા એવ. સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ અનન્તરં વક્ખતિ. **પઞ્ઞાપયોગમન્દતાયા**તિ પઞ્ઞાબ્યાપારસ્સ અપ્પભાવેન. યથા હિ દાનં અલોભપધાનં, સીલં અદોસપધાનં, એવં ભાવના અમોહપધાના. તત્થ યદા પઞ્ઞા ન બલવતી હોતિ, તદા ભાવના પુબ્બેનાપરં વિસેસાવહા ન હોતિ, અનભિસઙ્ખતો વિય આહારો પુરિસસ્સ યોગિનો ચિત્તસ્સ અભિરુચિં ન જનેતિ, તેન તં નિરસ્સાદં હોતિ, તથા ભાવનાય સમ્મદેવ અવીથિપટિપત્તિયા ઉપસમસુખં ન વિન્દતિ, તેનાપિ ચિત્તં નિરસ્સાદં હોતિ. તેન વુત્તં ''**પઞ્ઞાપયોગ...પે॰... નિરસ્સાદં હોતી**''તિ. તસ્સ સંવેગુપ્પાદનં, પસાદુપ્પાદનઞ્ચ તિકિચ્છનન્તિ તં દસ્સેન્તો ''**અટ્ઠ સંવેગવત્થૂની**''તિઆદિમાહ. તત્થ જાતિજરાબ્યાધિમરણાનિ યથારહં સુગતિયં, દુગ્ગતિયઞ્ચ હોન્તીતિ તદઞ્ઞમેવ પઞ્ચવિધબન્ધનાદિખુપ્પિપાસાદિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિબાધનાદિહેતુકં અપાયદુક્ખં દટ્ઠબ્બં, તયિદં સબ્બં તેસં તેસં સત્તાનં પચ્ચુપ્પન્નભવનિસ્સિતં ગહિતન્તિ અતીતે અનાગતે ચ કાલે વટ્ટમૂલકદુક્ખાનિ વિસું ગહિતાનિ. યે પન

સત્તા આહારૂપજીવિનો, તત્થ ચ ઉટ્ઠાનફલૂપજીવિનો, તેસં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં જીવિકાદુક્ખં અટ્ઠમં સંવેગવત્થુ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અયં વુચ્ચતિ સમયે સમ્પહંસના**તિ અયં ભાવનાચિત્તસ્સ સમ્પહંસિતબ્બસમયે વુત્તનયેન સંવેગજનનવસેન ચેવ પસાદુપ્પાદનવસેન ચ સમ્મદેવ પહંસના, સંવેગજનનપુબ્બકપસાદુપ્પાદનેન તોસનાતિ અત્થો.

સમ્માપટિપત્તિં આગમ્માતિ લીનુદ્ધચ્ચવિરહેન, સમથવીથિપટિપત્તિયા ચ સમ્મા અવિસમં સમ્મદેવ ભાવનાપટિપત્તિં આગમ્મ. "**અલીન**"ન્તિઆદીસુ કોસજ્જપક્ખિકાનં ધમ્માનં અનધિમત્તતાય **અલીનં**, ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં અનધિમત્તતાય **અનુદ્ધતં**, પઞ્ઞાપયોગસમ્પત્તિયા, ઉપસમસુખાધિગમેન ચ **અનિરસ્સાદં**, તતો એવ **આરમ્મણે સમપ્પવત્તં સમથવીથિપટિપન્નં**. તત્થ અલીનતાય પગ્ગહે, અનુદ્ધતતાય નિગ્ગહે, અનિરસ્સાદતાય સમ્પહંસને ન બ્યાપારં આપજ્જતિ. અલીનાનુદ્ધતતા હિ આરમ્મણે સમપ્પવત્તં, અનિરસ્સાદતાય સમથવીથિપટિપન્નં, સમપ્પવત્તિયા વા **અલીનં અનુદ્ધતં**. સમથવીથિપટિપત્તિયા **અનિરસ્સાદ**ન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અયં વુચ્ચતિ સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા**તિ અયં અજ્ઝુપેક્ખિતબ્બસમયે ભાવનાચિત્તસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ અબ્યાવટતાસઙ્ખાતં પટિપક્ખં અભિભુય્ય પેક્ખના વુચ્ચતિ. પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનતો, વિપસ્સનાય અધિટ્ઠાનભાવૂપગમનતો ચ ઉપચારજ્ઝાનમ્પિ સમાધાન કિચ્ચનિપ્ફત્તિયા પુગ્ગલસ્સ સમાહિતભાવસાધનં એવાતિ તત્થ સમધુરભાવેનાહ "**ઉપચારં વા અપ્પનં વા**"તિ.

ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્માતિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં. અનુરોધવિરોધવિપ્પહાનવસેન મજ્ઝત્તભાવો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ કારણં તસ્મિં સતિ સિજ્ઝનતો, અસતિ ચ અસિજ્ઝનતો. સો ચ મજ્ઝત્તભાવો વિસયવસેન દુવિધોતિ આહ "**સત્તમજ્ઝત્તતા સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા**"તિ. તદુભયે ચ વિરુજ્ઝનં પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગભાવનાય એવ દૂરીકતન્તિ અનુરુજ્ઝનસ્સેવ પહાનવિધિં દસ્સેતું ''સત્તમજ્ઝત્તતા''તિઆદિ વુત્તં. તેનાહ "**સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતા**"તિ. ઉપેક્ખાય હિ વિસેસતો રાગો પટિપક્ખો. તથા ચાહ ''ઉપેક્ખા રાગબહુલસ્સ વિસુદ્ધિમગ્ગો''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૬૭). **દ્વીહાકારેહી**તિ કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણં, અત્તસુઞ્ઞતાપચ્ચવેક્ખણન્તિ ઇમેહિ દ્વીહિ કારણેહિ. **દ્વીહેવા**તિ અવધારણં સઙ્ખ્યાસમાનતાદસ્સનત્થં. સઙ્ખ્યા એવેત્થ સમાના, ન સઙ્ખ્યેય્યં સબ્બથા સમાનન્તિ. **અસ્સામિકભાવો** અનત્તનિયતા. સતિ હિ અત્તનિ તસ્સ કિઞ્ચનભાવેન ચીવરં, અઞ્ઞં વા કિઞ્ચિ અત્તનિયં નામ સિયા, સો પન કોચિ નત્થેવાતિ અધિપ્પાયો. **અનદ્ધનિયન્**તિ ન અદ્ધાનક્ખમં ન ચિરટ્ઠાયિ, ઇત્તરં અનિચ્ચન્તિ અત્થો. **તાવકાલિકન્**તિ તસ્સેવ વેવચનં.

મમાયતીતિ મમત્તં કરોતિ ''મમા''તિ તણ્હાય પરિગ્ગય્હ તિટ્ઠતિ.

મમાયન્તાતિ માનં દબ્બં કરોન્તા.

અયં સતિપટ્ઠાનદેસના પુબ્બભાગમગ્ગવસેન દેસિતાતિ પુબ્બભાગિયબોજ્ઝઙ્ગે સન્ધાયાહ "**બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચ**"ન્તિ. સેસં વુત્તનયત્તા સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

બોજ્ઝઙ્ગપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુસચ્ચપબ્બવણ્ણના

૩૮૬. **યથાસભાવતો**તિ અવિપરીતસભાવતો. બાધનક્ખણતો યો યો વા સભાવો યથાસભાવો, તતો, રુપ્પનાદિ કક્ખળાદિસભાવતોતિ અત્થો. **જનિકં સમુટ્ઠાપિક**ન્તિ પવત્તલક્ખણસ્સ દુક્ખસ્સ જનિકં નિમિત્તલક્ખણસ્સ સમુટ્ઠાપિકં. **પુરિમતણ્હ**ન્તિ યથાપરિગ્ગહિતસ્સ દુક્ખસ્સ નિબ્બત્તિતો પુરેતરં સિદ્ધં તણ્હં. સિદ્ધે હિ કારણે તસ્સ ફલુપ્પત્તિ. અયં દુક્ખસમુદયોતિ પજાનાતીતિ યોજના. **અયં દુક્ખનિરોધો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ**ન્તિ દુક્ખં, સમુદયો ચાતિ દ્વિન્નં અપ્પવત્તિનિમિત્તં, તદુભયં ન પવત્તિ એતાયાતિ **અપ્પવત્તિ**, અસઙ્ખતા ધાતુ. દુક્ખં દુક્ખસચ્ચં પરિજાનાતિ પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન પરિચ્છિન્દતીતિ દુક્ખપરિજાનનો, અરિયમગ્ગો, તં **દુક્ખપરિજાનનં**. સેસપદદ્વયેપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

દુક્ખસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૩૮૮. **એવં વુત્તા**તિ એવં ઉદ્દેસવસેન વુત્તા. **સબ્બસત્તાનં પરિયાદાનવચનં** બ્યાપનિચ્છાવસેન આમેડિતનિદ્દેસભાવતો. **સત્તનિકાયે**તિ સત્તાનં નિકાયે, સત્તઘટે સત્તસમૂહેતિ અત્થો. દેવમનુસ્સાદિભેદાસુ હિ ગતીસુ ભુમ્મદેવાદિખત્તિયાદિહત્થિઆદિખુપ્પિપાસિકાદિતંતંજાતિવિસિટ્ઠો સત્તસમૂહો સત્તનિકાયો. નિપ્પરિયાયતો ખન્ધાનં પઠમાભિનિબ્બત્તિ જાતીતિ કત્વા ‘‘જનનં જાતી’’તિ વત્વા સ્વાયં ઉપ્પાદવિકારો અપરિનિપ્ફન્નો યેસુ ખન્ધેસુ ઇચ્છિતબ્બો, તે તેનેવ સદ્ધિં દસ્સેતું ‘‘**સવિકારાન**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. **સવિકારાન**ન્તિ ઉપ્પાદસઙ્ખાતેન વિકારેન સવિકારાનં. જાતિઆદીનિ હિ તીણિ લક્ખણાનિ ધમ્માનં વિકારવિસેસાતિ. ‘‘**ઉપસગ્ગમણ્ડિતવેવચન**’’ન્તિ ઇમિના કેવલં ઉપસગ્ગેન પદવડ્ઢનં કતન્તિ દસ્સેતિ. **અનુપવિટ્ઠાકારેના**તિ અણ્ડકોસં, વત્થિકોસઞ્ચ ઓગાહનાકારેન. **નિબ્બત્તિસઙ્ખાતેના**તિ આયતનાનં પારિપૂરિસંસિદ્ધિસઙ્ખાતેન.

અથ વા **જનનં જાતી**તિ અપરિપુણ્ણાયતનં જાતિમાહ. **સઞ્જાતી**તિ સમ્પુણ્ણાયતનં. સમ્પુણ્ણા હિ જાતિ સઞ્જાતિ. **ઓક્કમનટ્ઠેન ઓક્કન્તી**તિ અણ્ડજજલાબુજવસેન જાતિ. તે હિ અણ્ડકોસં, વત્થિકોસઞ્ચ ઓક્કમન્તા પવિસન્તા વિય પટિસન્ધિં ગણ્હન્તિ. **અભિનિબ્બત્તનટ્ઠેન અભિનિબ્બત્તી**તિ સંસેદજઓપપાતિકવસેન. તે હિ પાકટા એવ હુત્વા નિબ્બત્તન્તિ. અભિબ્યત્તા નિબ્બત્તિ **અભિનિબ્બત્તિ**. ‘‘જનનં જાતી’’તિઆદિ આયતનવસેન, યોનિવસેન ચ દ્વીહિ દ્વીહિ પદેહિ સબ્બસત્તે પરિયાદિયિત્વા જાતિં દસ્સેતું વુત્તં. ‘‘તેસં તેસં સત્તાનં…પે॰… અભિનિબ્બત્તી’’તિ સત્તવસેન વુત્તત્તા **સમ્મુતિકથા**. **પાતુભાવો**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન ‘‘આયતનાનં પટિલાભો’’તિ ઇમસ્સ પદસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. અયમ્પિ હિ પરમત્થકથાતિ. **એકવોકારભવાદીસૂ**તિ એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસુ. **તસ્મિં** ખન્ધાનં પાતુભાવે **સતિ**. **આયતનાનં પટિલાભો**તિ એકચતુવોકારભવેસુ દ્વિન્નં દ્વિન્નં આયતનાનં વસેન, સેસેસુ રૂપધાતુયં પટિસન્ધિક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાનં પઞ્ચન્નં, કામધાતુયં વિકલાવિકલિન્દ્રિયાનં વસેન સત્તન્નં, નવન્નં, દસન્નં, પુનદસન્નં, એકાદસન્નઞ્ચ આયતનાનં વસેન સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **પાતુભવન્તાનેવ**, ન કુતોચિ આગતાનિ. **પટિલદ્ધાનિ નામ હોન્તિ** સત્તસન્તાનસ્સ તસ્સ સંવિજ્જમાનત્તા. **આયતનાનં પટિલાભો**તિ વા આયતનાનં અત્તલાભો વેદિતબ્બો.

૩૮૯. **સભાવનિદ્દેસો**તિ સરૂપનિદ્દેસો. સરૂપઞ્હેતં જિણ્ણતાય, યદિદં ‘‘જરા’’તિ, ‘‘વયોહાનીતિ વા. જીરણમેવ **જીરણતા**, જીરન્તસ્સ વા આકારો **તા**-સદ્દેન વુત્તોતિ આહ ‘‘**આકારભાવનિદ્દેસો**’’તિ. **ખણ્ડિતદન્તા ખણ્ડિતા નામ**

ઉત્તરપદલોપેન. યસ્સ વિકારસ્સ વસેન સત્તો ‘‘ખણ્ડિતો’’તિ વુચ્ચતિ, તં **ખણ્ડિચ્ચં**. તથા પલિતાનિ અસ્સ સન્તીતિ ‘‘પલિતો’’તિ વુચ્ચતિ, તં **પાલિચ્ચં**. વલિત્તચતાય વા વલિ તચો અસ્સાતિ **વલિત્તચો**.

ફલૂપચારેનાતિ ફલવોહારેન.

૩૯૦. ચવનમેવ **ચવનતા**, ચવન્તસ્સ વા આકારો **તા**-સદ્દેન વુત્તો. **ખન્ધા ભિજ્જન્તી**તિ એકભવપરિયાપન્નસ્સ ખન્ધસન્તાનસ્સ પરિયોસાનભૂતા ખન્ધા ભિજ્જન્તિ, તેનેવ ભેદેન નિરોધનં **અદસ્સનં ગચ્છન્તિ, તસ્મા ભેદો અન્તરધાનં** મરણં. **મચ્ચુમરણ**ન્તિ મચ્ચુસઙ્ખાતં એકભવપરિયાપન્નજીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદભૂતં મરણં. તેનાહ ‘‘**ન ખણિકમરણ**’’ન્તિ. ‘‘મચ્ચુ મરણ’’ન્તિ સમાસં અકત્વા યો ‘‘મચ્ચૂ’’તિ વુચ્ચતિ ભેદો, યઞ્ચ મરણં પાણચાગો, ઇદં વુચ્ચતિ મરણન્તિ વિસું સમ્બન્ધો ન ન યુજ્જતિ. **કાલકિરિયા**તિ મરણકાલો, અનતિક્કમનીયત્તા વિસેસેન ‘‘કાલો’’તિ વુત્તોતિ તસ્સ કિરિયા, અત્થતો ચુતિખન્ધાનં ભેદપ્પત્તિયેવ, કાલસ્સ વા અન્તકસ્સ કિરિયાતિ યા લોકે વુચ્ચતિ, સા ચુતિ, મરણન્તિ અત્થો. **અયં સબ્બાપિ સમ્મુતિકથાવ** ‘‘યં તેસં તેસં સત્તાન’’ન્તિઆદિના સત્તવસેન વુત્તત્તા. **અયં પરમત્થકથા** પરમત્થતો લબ્ભમાનાનં રુપ્પનાદિસભાવાનં ધમ્માનં વિનસ્સનજોતનાભાવતો.

અત્તાતિ ભવતિ એત્થ ચિત્તન્તિ **અત્તભાવો**, ખન્ધસમૂહો, તસ્સ **નિક્ખેપો** નિક્ખિપનં, પાતનં વિનાસોતિ અત્થો. **અટ્ઠકથાયં**પન ‘‘**મરણં પત્તસ્સા**’’તિઆદિના નિક્ખેપહેતુતાય પતનં ‘‘નિક્ખેપો’’તિ ફલૂપચારેન વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. ‘‘ખન્ધાનં ભેદો’’તિ પબન્ધવસેન પવત્તમાનસ્સ ધમ્મસમૂહસ્સ વિનાસજોતનાતિ એકદેસતો પરમત્થકથા, ‘‘જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદો’’તિ પનેત્થ ન કોચિ વોહારલેસો પીતિ આહ ‘‘**જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદો પન સબ્બાકારતો પરમત્થતો મરણ**’’ન્તિ. એવં સન્તેપિ યસ્સ ખન્ધભેદસ્સ પવત્તત્તા ‘‘તિસ્સો મતો, ફુસ્સો મતો’’તિ વોહારો હોતિ, સો ભેદો ખન્ધપ્પબન્ધસ્સ અનુપચ્છિન્નતાય ‘‘સમ્મુતિમરણ’’ન્તિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ આહ ‘‘**એતદેવ સમ્મુતિમરણન્તિપિ વુચ્ચતી**’’તિ. તેનાહ ‘‘**જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદમેવ હી**’’તિઆદિ. સબ્બસો પબન્ધસમુચ્છેદો હિ સમુચ્છેદમરણન્તિ.

૩૯૧. બ્યસનેનાતિ અનત્થેન. ‘‘ધમ્મપટિસમ્ભિદા’’તિઆદીસુ (વિભ॰ ૭૨૧) વિય **ધમ્મ**-સદ્દો હેતુપરિયાયોતિ આહ ‘‘**દુક્ખકારણેના**’’તિ. સોચનન્તિ લક્ખિતબ્બતાય **સોચનલક્ખણો**. સોચિતસ્સ સોચનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ, ચિત્તસ્સ વા ભાવો **સોચિતભાવો**. **અબ્ભન્તરે**તિ અત્તભાવસ્સ અન્તો. અત્તનો લૂખસભાવતાય સોસેન્તો. થામગમનેન સમન્તતો સોસનવસેન **પરિસોસેન્તો**.

૩૯૨. ‘‘**આદિસ્સ આદિસ્સ દેવન્તિ પરિદેવન્તિ એતેનાતિ આદેવો**’’તિ આદેવન-સદ્દં કત્વા અસ્સુમોચનાદિવિકારં આપજ્જન્તાનં તબ્બિકારાપત્તિયા સો સદ્દો કારણભાવેન વુત્તો. **તં તં વણ્ણ**ન્તિ તં તં ગુણં. **તસ્સેવા**તિ આદેવપરિદેવસ્સેવ. **ભાવનિદ્દેસા**તિ ‘‘આદેવિતત્તં પરિદેવિતત્ત’’ન્તિ ભાવનિદ્દેસા.

૩૯૩. નિસ્સયભૂતો કાયો એતસ્સ અત્થીતિ **કાયિકં**. તેનાહ ‘‘**કાયપસાદવત્થુક**’’ન્તિ. દુક્કરં ખમનં એતસ્સાતિ **દુક્ખમનં**, સો એવ અત્થો સભાવોતિ **દુક્ખમનટ્ઠો**, તેન. સાતવિધુરતાય **અસાતં**.

૩૯૪. ચેતસિ ભવન્તિ **ચેતસિકં**, તં પન યસ્મા ચિત્તેન સમં પકારેહિ યુત્તં, તસ્મા આહ ‘‘**ચિત્તસમ્પયુત્ત**’’ન્તિ.

૩૯૫. સબ્બવિસયપટિપત્તિનિવારણવસેન સમન્તતો સીદનં **સંસીદનં.** ઉટ્ઠાતુમ્પિ અસક્કુણેય્યતાકરણવસેન અતિબલવં, વિરૂપં વા સીદનં **વિસીદનં. ચિત્તકિલમથોતિ** વિસીદનાકારેન ચિત્તસ્સ પરિખેદો. **ઉપાયાસો**, સયં ન દુક્ખો દોસત્તા, સઙ્ખારક્ખન્ધપરિયાપન્નધમ્મન્તરત્તા વા. યે પન દોમનસ્સમેવ ''ઉપાયાસો''તિ વદેય્યું, તે ''ઉપાયાસો તીહિ ખન્ધેહિ એકેનાયતનેન એકાય ધાતુયા સમ્પયુત્તો, એકેન ખન્ધેન એકેનાયતનેન એકાય ધાતુયા કેહિચિ સમ્પયુત્તો''તિ (ધાતુ॰ ૨૪૯). ઇમાય પાળિયા પટિક્ખિપિતબ્બા. **ઉપ**-સદ્દો ભુસત્થોતિ આહ ''**બલવતરં આયાસો ઉપાયાસો**''તિ. ધમ્મમત્તતાદીપનો **ભાવનિદ્દેસો** ધમ્મતો અઞ્ઞસ્સ કત્તુઅભાવજોતનો, અસતિ ચ કત્તરિ તેન કત્તબ્બસ્સ, પરિગ્ગહેતબ્બસ્સ ચ અભાવો એવાતિ આહ ''**અત્તત્તનિયાભાવદીપકાભાવનિદ્દેસા**''તિ.

૩૯૮. જાતિધમ્માનન્તિ એત્થ **ધમ્મ**-સદ્દો પકતિપરિયાયોતિ આહ ''**જાતિસભાવાન**''ન્તિ, જાયનપકતિકાનન્તિ વુત્તં હોતિ. મગ્ગભાવનાય મગ્ગભાવનિચ્છાહેતુકતા ઇચ્છિતબ્બાતિ તાદિસં ઇચ્છં નિવત્તેન્તો ''**વિના મગ્ગભાવન**''ન્તિ આહ. અપરો નયો **ન ખો પનેતન્તિ** યમેતં ''અહો વત મયં ન જાતિધમ્મા અસ્સામ, ન ચ વત નો જાતિ આગચ્છેય્યા''તિ એવં પહીનસમુદયેસુ અરિયેસુ વિજ્જમાનં અજાતિધમ્મત્તં, પરિનિબ્બુતેસુ ચ વિજ્જમાનં જાતિયા અનાગમનં ઇચ્છિતં, તં ઇચ્છન્તસ્સાપિ મગ્ગભાવનાય વિના અપ્પત્તબ્બતો , અનિચ્છન્તસ્સાપિ ભાવનાય પત્તબ્બતો ન ઇચ્છાય પત્તબ્બં નામ હોતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. વક્ખમાનત્થસમ્પિણ્ડનત્થો **પિ**-સદ્દોતિ આહ ''**ઉપરિ સેસાનિ ઉપાદાય પિ-કારો**''તિ. **યન્તિ** હેતુઅત્થે કરણે પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ ''**યેનપિ ધમ્મેના**''તિ. હેતુઅત્થો હિ અયં **ધમ્મ**-સદ્દો , અલબ્ભનેય્યભાવો એત્થ હેતુ વેદિતબ્બો. **તન્તિ** વા ઇચ્છિતસ્સ વત્થુનો અલબ્ભનં, એવમેત્થ ''**યમ્પીતિ** યેનપી''તિ વિભત્તિવિપલ્લાસેન અત્થો વુત્તો. યદા પન **યં**-સદ્દો ''ઇચ્છ''ન્તિ એતં અપેક્ખતિ, તદા અલાભવિસિટ્ઠા ઇચ્છા વુત્તા હોતિ. યદા પન ''ન લભતી''તિ એતં અપેક્ખતિ, તદા ઇચ્છાવિસિટ્ઠો અલાભો વુત્તો હોતિ, સો પન અત્થતો અઞ્ઞો ધમ્મો નત્થિ, તથાપિ અલબ્ભનેય્યવત્થુગતા ઇચ્છાવ વુત્તા હોતિ. **સબ્બત્થાતિ** ''જરાધમ્માન''ન્તિઆદિના આગતેસુ સબ્બવારેસુ.

સમુદયસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૪૦૦. પુનબ્ભવકરણં પુનોબ્ભવો ઉત્તરપદલોપં કત્વા મનો-સદ્દસ્સ વિય પુરિમપદસ્સ ઓ-કારન્તતા દટ્ઠબ્બા. અથ વા સીલનટ્ઠેન **ઇક**-સદ્દેન ગમિતત્થત્તા કિરિયાવાચકસ્સ સદ્દસ્સ અદસ્સનં દટ્ઠબ્બં યથા ''અસૂપભક્ખનસીલો અસૂપિકો''તિ. **સમ્મોહવિનોદનિયં** પન ''પુનબ્ભવં દેતિ, પુનબ્ભવાય સંવત્તતિ, પુનપ્પુનં ભવે નિબ્બત્તેતીતિ પોનોબ્ભવિકા''તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૦૩) અત્થો વુત્તો સો ''તદ્ધિતા'' ઇતિ બહુવચનનિદ્દેસતો, વિચિત્તત્તા વા તદ્ધિતવુત્તિયા, અભિધાનલક્ખણત્તા વા તદ્ધિતાનં તેસુપિ અત્થેસુ પોનોબ્ભવિકસદ્દસિદ્ધિ સમ્ભવેય્યાતિ કત્વા વુત્તો. તત્થ કમ્મુના સહજાતા પુનબ્ભવં દેતિ, અસહજાતા કમ્મસહાયભૂતા પુનબ્ભવાય સંવત્તતિ, દુવિધાપિ પુનપ્પુનં ભવે નિબ્બત્તેતીતિ દટ્ઠબ્બા. નન્દનટ્ઠેન, રઞ્જનટ્ઠેન ચ **નન્દીરાગો**, યો ચ નન્દીરાગો, યા ચ તણ્હાયનટ્ઠેન તણ્હા, ઉભયમેતં એકત્થં, બ્યઞ્જનમેવ નાનન્તિ તણ્હા ''**નન્દીરાગેન સદ્ધિં અત્થતો એકત્તમેવ ગતા**''તિ વુત્તા. તબ્ભાવત્થો હેત્થ **સહ**-સદ્દો ''સનિદસ્સના ધમ્મા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૯) વિય. તસ્મા **નન્દીરાગસહગતાતિ** નન્દીરાગભાવં ગતા સબ્બાસુપિ અવત્થાસુ નન્દીરાગભાવસ્સ અપચ્ચક્ખાય વત્તનતોતિ અત્થો. રાગસમ્બન્ધેન **ઉપ્પન્નસ્સાતિ** વુત્તં. રૂપારૂપભવરાગસ્સ વિસું વુચ્ચમાનત્તા કામભવે એવ ભવપત્થનુપ્પત્તિ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા.

તસ્મિં તસ્મિં પિયરૂપે પઠમુપ્પત્તિવસેન "**ઉપ્પજ્જતી**"તિ વુત્તં, પુનપ્પુનં પવત્તિવસેન "**નિવિસતી**"તિ. પરિયુટ્ઠાનાનુસયવસેન વા ઉપ્પત્તિનિવેસા યોજેતબ્બા. **સમ્પત્તિયન્તિ** મનુસ્સસોભગ્ગે, દેવત્તે ચ. **અત્તનો ચક્ખુન્તિ** સવત્થુકં ચક્ખું વદતિ, સપસાદં વા મંસપિણ્ડં. **વિપ્પસન્નં પઞ્ચપસાદન્તિ** પરિસુદ્ધસુપ્પસન્નનીલપીતલોહિતકણ્હઓદાતવણ્ણવન્તં. **રજતપનાળિકં વિય** છિદ્દં અબ્ભન્તરે ઓદાતત્તા. **પામઙ્ગસુત્તં વિય** આલમ્બકણ્ણબદ્ધં. તુઙ્ગા ઉચ્ચા દીઘા નાસિકા **તુઙ્ગનાસા**, એવં **લદ્ધવોહારં** અત્તનો **ઘાનં**. ''લદ્ધવોહારા''તિ વા પાઠો, તસ્મિં સતિ તુઙ્ગા નાસા યેસં તે **તુઙ્ગનાસા**, એવં **લદ્ધવોહારા** સત્તા અત્તનો **ઘાનન્તિ** યોજના કાતબ્બા. **જિવ્હં...પે૦... મઞ્ઞન્તિ** વણ્ણસણ્ઠાનતો, કિચ્ચતો ચ. **કાયં...પે૦... મઞ્ઞન્તિ** આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા. **મનં...પે૦... મઞ્ઞન્તિ** અતીતાદિઅત્થચિન્તનસમત્થં. **અત્તના પટિલદ્ધાનિ** અજ્ઝત્તઞ્ચ સરીરગન્ધાદીનિ, બહિદ્ધા ચ વિલેપનગન્ધાદીનિ. **ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતીતિ યદા ઉપ્પજ્જમાના હોતિ, તદા એત્થ ઉપ્પજ્જતી**તિ સામઞ્ઞેન ગહિતા ઉપ્પાદકિરિયા લક્ખણભાવેન વુત્તા, વિસયવિસિટ્ઠા ચ લક્ખિતબ્બભાવેન. ન હિ સામઞ્ઞવિસેસેહિ નાનત્તવોહારો ન હોતીતિ. **ઉપ્પજ્જમાના**તિ વા અનિચ્છિતો ઉપ્પાદો હેતુભાવેન વુત્તો, **ઉપ્પજ્જતી**તિ નિચ્છિતો ફલભાવેન યદિ ઉપ્પજ્જમાના હોતિ, એત્થ ઉપ્પજ્જતીતિ.

નિરોધસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૪૦૧. ''સબ્બાનિ નિબ્બાનવેવચનાનેવા''તિ વત્વા તમત્થં પાકટતરં કાતું "**નિબ્બાનઞ્હી**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **આગમ્મા**તિ નિમિત્તં કત્વા. નિબ્બાનહેતુકો હિ તણ્હાય અસેસવિરાગનિરોધો. ખયગમનવસેન **વિરજ્જતિ**. અપ્પવત્તિગમનવસેન **નિરુજ્ઝતિ**. અનપેક્ખતાય ચજનવસેન, હાનિવસેન વા **ચજીયતિ**. પુન યથા નપ્પવત્તતિ, તથા દૂર ખિપનવસેન **પટિનિસ્સજ્જીયતિ**. બન્ધનભૂતાય મોચનવસેન **મુચ્ચતિ**. અસંકિલેસવસેન **ન અલ્લીયતિ**. કસ્મા પનેતં નિબ્બાનં એકમેવ સમાનં નાનાનામેહિ વુચ્ચતીતિ? પટિપક્ખનાનતાયાતિ દસ્સેન્તો "**એકમેવ હી**"તિઆદિમાહ. સઙ્ખતધમ્મવિધુરસભાવત્તા નિબ્બાનસ્સ નામાનિપિ ગુણનેમિત્તિકત્તા સઙ્ખતધમ્મવિધુરાનેવ હોન્તીતિ વુત્તં "**સબ્બસઙ્ખતાનં નામપટિપક્ખવસેના**"તિ. અસેસં વિરજ્જતિ તણ્હા એત્થાતિ **અસેસવિરાગો**તિ. એસ નયો સેસેસુપિ. અયં પન વિસેસો – નત્થિ એતસ્સ ઉપ્પાદો, ન વા એતસ્મિં અધિગતે પુગ્ગલસ્સ ઉપ્પાદોતિ **અનુપ્પાદો**, અસઙ્ખતધમ્મો. "**અપ્પવત્ત**"ન્તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **આયૂહનં** સમુદયો, તપ્પટિપક્ખવસેન **અનાયૂહનં**.

તણ્હા અપ્પહીને સતિ યત્થ ઉપ્પજ્જતિ, પહાને પન સતિ તત્થ તત્થેવસ્સા અભાવો સુદસ્સિતોતિ આહ "**તત્થેવ અભાવં દસ્સેતુ**"ન્તિ. **અપઞ્ઞત્તિન્તિ** અપઞ્ઞાપનં, ''તિત્ત અલાબુ અત્થી''તિ વોહારાભાવં વા. તિત્તઅલાબુવલ્લિયા અપ્પવત્તિં ઇચ્છન્તો પુરિસો વિય અરિયમગ્ગો, તસ્સ તસ્સા અપ્પવત્તિનિન્નચિત્તસ્સ મૂલચ્છેદનં વિય મગ્ગસ્સ નિબ્બાનારમ્મણસ્સ તણ્હાય પહાનં, તદપ્પવત્તિ વિય તણ્હાય અપ્પવત્તિભૂતં નિબ્બાનં દટ્ઠબ્બં.

દુતિયઉપમાયં દક્ખિણદ્વારં વિય નિબ્બાનં, ચોરઘાતકા વિય મગ્ગો. દક્ખિણદ્વારે ઘાતિતાપિ ચોરા પચ્છા ''અટવિયં ચોરા ઘાતિતા''તિ વુચ્ચન્તિ, એવં નિબ્બાનં આગમ્મ નિરુદ્ધાપિ તણ્હા ''ચક્ખાદીસુ નિરુદ્ધા''તિ વુચ્ચતિ તત્થ કિચ્ચકરણાભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં. પુરિમા વા ઉપમા મગ્ગેન નિરુદ્ધાય ''પિયરૂપસાતરૂપેસુ નિરુદ્ધા''તિ વત્તબ્બતાદસ્સનત્થં વુત્તા, પચ્છિમા નિબ્બાનં આગમ્મ નિરુદ્ધાય ''પિયરૂપસાતરૂપેસુ નિરુદ્ધા''તિ વત્તબ્બતાદસ્સનત્થં વુત્તાતિ અયં એતાસં વિસેસો.

૪૦૨. **અઞ્ઞમગ્ગપટિક્ખેપનત્થન્તિ** તિત્થિયેહિ પરિકપ્પિતસ્સ મગ્ગસ્સ દુક્ખનિરોધગામિનિપટિપદાભાવપટિક્ખેપનત્થં, અઞ્ઞસ્સ વા મગ્ગભાવપટિક્ખેપો **અઞ્ઞમગ્ગપટિક્ખેપો**, તદત્થં. ‘‘**અય**’’ન્તિ પન અત્તનો, તેસુ ચ ભિક્ખૂસુ એકચ્ચાનં પચ્ચક્ખભાવતો આસન્નપચ્ચક્ખવચનં. **આરકત્તા**તિ નિરુત્તિનયેન અરિયસદ્દસિદ્ધિમાહ. **અરિયભાવકરત્તા**તિ અરિયકરણો **અરિયો**તિ ઉત્તરપદલોપેન, પુગ્ગલસ્સ અરિયભાવકરત્તા અરિયં કરોતીતિ વા **અરિયો**, અરિયફલપટિલાભકરત્તા વા અરિયં ફલં લભાપેતિ જનેતીતિ **અરિયો**. પુરિમેન ચેત્થ અત્તનો કિચ્ચવસેન, પચ્છિમેન ફલવસેન અરિયનામલાભો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. ચતુસચ્ચપટિવેધાવહં કમ્મટ્ઠાનં **ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં** , ચતુસચ્ચં વા ઉદ્દિસ્સ પવત્તં ભાવનાકમ્મં યોગિનો સુખવિસેસાનં ઠાનભૂતન્તિ **ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં**. **પુરિમાનિ દ્વે સચ્ચાનિ વટ્ટં** પવત્તિહેતુભાવતો. **પચ્છિમાનિ વિવટ્ટં** નિવત્તિતદધિગમુપાયભાવતો. **વટ્ટે કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસો** સરૂપતો પરિગ્ગહસબ્ભાવતો. **વિવટ્ટે નત્થિ** અવિસયત્તા, વિસયત્તે ચ પયોજનાભાવતો. પુરિમાનિ દ્વે સચ્ચાનિ ઉગ્ગણ્હિત્વાતિ સમ્બન્ધો. કમ્મટ્ઠાનપાળિયા હિ તદત્થસલ્લક્ખણેન વાચુગ્ગતકરણં **ઉગ્ગહો**. તેનાહ ‘‘**વાચાય પુનપ્પુનં પરિવત્તેન્તો**’’તિ. **ઇટ્ઠં કન્તન્તિ** નિરોધમગ્ગેસુ નિન્નભાવં દસ્સેતિ, ન અભિનન્દનં, તન્નિન્નભાવોયેવ ચ તત્થ કમ્મકરણં દટ્ઠબ્બં.

એકપટિવેધેનેવાતિ એકઞાણેનેવ પટિવિજ્ઝનેન. **પટિવેધો** પટિઘાતાભાવેન વિસયે નિસ્સઙ્ગચારસઙ્ખાતં નિબ્બિજ્ઝનં. **અભિસમયો** અવિરજ્ઝિત્વા વિસયસ્સ અધિગમસઙ્ખાતો અવબોધો. ‘‘ઇદં દુક્ખં, એત્તકં દુક્ખં, ન ઇતો ભિય્યો’’તિ પરિચ્છિન્દિત્વા જાનનમેવ વુત્તનયેન પટિવેધોતિ **પરિઞ્ઞાપટિવેધો**, તેન. ઇદઞ્ચ યથા તસ્મિં ઞાણે પવત્તે પચ્છા દુક્ખસ્સ સરૂપાદિપરિચ્છેદે સમ્મોહો ન હોતિ, તથા પવત્તિં ગહેત્વા વુત્તં, ન પન મગ્ગઞાણસ્સ ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૨.૪૮૪; ૩.૧૦૪) પવત્તનતો. પહીનસ્સ પુન અપ્પહાતબ્બતાય પકટ્ઠં હાનં ચજનં સમુચ્છિન્દનં, પહાનમેવ વુત્તનયેન પટિવેધોતિ **પહાનપટિવેધો**, તેન. અયમ્પિ યસ્મિં કિલેસે અપ્પહીયમાને મગ્ગભાવનાય ન ભવિતબ્બં, અસતિ ચ મગ્ગભાવનાય યો ઉપ્પજ્જેય્ય, તસ્સ કિલેસસ્સ પટિઘાતં કરોન્તસ્સ અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદેન્તસ્સ ઞાણસ્સ તથાપવત્તિયં પટિઘાતાભાવેન નિસ્સઙ્ગચારં ઉપાદાય એવં વુત્તો. **સચ્છિકિરિયા** પચ્ચક્ખકરણં અનુસ્સવાકારપરિવિતક્કાદિકે મુઞ્ચિત્વા સરૂપતો આરમ્મણકરણં ‘‘ઇદં ત’’ન્તિ યથાસભાવતો ગહણં, સા એવ વુત્તનયેન પટિવેધોતિ **સચ્છિકિરિયાપટિવેધો**, તેન. અયં પનસ્સ આવરણસ્સ અસમુચ્છિન્દનતો ઞાણં નિરોધં આલમ્બિતું ન સક્કોતિ, તસ્સ સમુચ્છિન્દનતો તં સરૂપતો વિભાવેન્તમેવ પવત્તતીતિ એવં વુત્તો. **ભાવના** ઉપ્પાદના, વડ્ઢના ચ. તત્થ પઠમમગ્ગે ઉપ્પાદનટ્ઠેન, દુતિયાદીસુ વડ્ઢનટ્ઠેન, ઉભયત્થાપિ વા ઉભયથાપિ વેદિતબ્બં. પઠમમગ્ગોપિ હિ યથારહં વુટ્ઠાનગામિનિયં પવત્તં પરિજાનનાદિં વડ્ઢેન્તો પવત્તોતિ વડ્ઢનટ્ઠેન ભાવના સક્કા વિઞ્ઞાતું. દુતિયાદીસુપિ અપ્પહીનકિલેસપ્પહાનતો, પુગ્ગલન્તરભાવસાધનતો ચ ઉપ્પાદનટ્ઠેન ભાવના સક્કા વિઞ્ઞાતું, સા એવ વુત્તનયેન પટિવેધોતિ **ભાવનાપટિવેધો**, તેન. અયમ્પિ હિ યથા ઞાણે પવત્તે પચ્છા મગ્ગધમ્માનં સરૂપપરિચ્છેદે સમ્મોહો ન હોતિ, તથા પવત્તિમેવ ગહેત્વા વુત્તો.

તિટ્ઠન્તુ તાવ યથાધિગતા મગ્ગધમ્મા, યથાપવત્તેસુ ફલધમ્મેસુપિ અયં યથાધિગતસચ્ચધમ્મેસુ વિય વિગતસમ્મોહોવ હોતિ. તેનેવાહ ‘‘દિટ્ઠધમ્મો પત્તધમ્મો વિદિતધમ્મો પરિયોગાળ્હધમ્મો’’તિ (મહાવ॰ ૧૮; દી॰ નિ॰ ૧.૨૯૯; મ॰ નિ॰ ૨.૬૯) યતો સચસ્સ ધમ્મતાસઞ્ચોદિતા યથાધિગતસચ્ચધમ્માલમ્બનિયો મગ્ગવીથિતો પરતો મગ્ગફલપહીનાવસિટ્ઠકિલેસનિબ્બાનાનં પચ્ચવેક્ખણા પવત્તન્તિ, દુક્ખસચ્ચમ્પોપિ સક્કાયદિટ્ઠિઆદયો. અયઞ્ચ અત્થવણ્ણના ‘‘**પરિઞ્ઞાભિસમયેના**’’તિઆદીસુપિ વિભાવેતબ્બા. **એકાભિસમયેન અભિસમેતી**તિ એત્થાહ

વિતણ્ડવાદી ‘‘અરિયમગ્ગાણં ચતૂસુ સચ્ચેસુ નાનાભિસમયવસેન કિચ્ચકર’’ન્તિ, સો **અભિધમ્મે** (કથા॰ ૨૭૪) ઓધિસોકથાય સઞ્ઞાપેતબ્બો. ઇદાનિ તમેવ એકાભિસમયં વિત્થારવસેન વિભાવેતું **‘‘એવમસ્સા’’**તિઆદિ વુત્તં. ‘‘પુબ્બભાગે...પે॰... પટિવેધો હોતી’’તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ પટિવેધો પુબ્બભાગિયો ન હોતીતિ? સચ્ચમેતં નિપ્પરિયાયતો, ઇધ પન ઉગ્ગહાદિવસેન પવત્તો અવબોધો પરિયાયતો તથા વુત્તો. પટિવેધનિમિત્તત્તા વા ઉગ્ગહાદિવસેન પવત્તં દુક્ખાદીસુ પુબ્બભાગે ઞાણં ‘‘પટિવેધો’’તિ વુત્તં, ન પટિવિજ્ઝનસભાવં. **કિચ્ચતો**તિ પુબ્બભાગેહિ દુક્ખાદિઞાણેહિ કાતબ્બકિચ્ચસ્સ ઇધ નિપ્ફત્તિતો, ઇમસ્સેવ વા ઞાણસ્સ દુક્ખાદિપ્પકાસનકિચ્ચતો, પરિઞ્ઞાદિતોતિ અત્થો. **આરમ્મણપટિવેધો**તિ સચ્છિકિરિયાપટિવેધમાહ. **સા**તિ પચ્ચવેક્ખણા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં ઠાને. ઉગ્ગહાદીસુ વુચ્ચમાનેસુ **ન વુત્તા** અનવસરત્તા. અધિગમે હિ સતિ તસ્સા સિયા અવસરો.

તંયેવ હિ અનવસરં દસ્સેતું **‘‘ઇમસ્સ ચા’’**તિઆદિ વુત્તં. **પુબ્બે પરિગ્ગહતો**તિ કમ્મટ્ઠાનપરિગ્ગહતો પુબ્બે. ઉગ્ગહાદિવસેન સચ્ચાનં પરિગ્ગણ્હનસ્મિં પરિગ્ગહો. તથા તાનિ પરિગ્ગણ્હનતો મનસિકારદળ્હતાય પુબ્બભાગિયા દુક્ખપરિઞ્ઞાદયો હોન્તિ યેવાતિ આહ **‘‘પરિગ્ગહતો પટ્ઠાય હોતી’’**તિ. **અપરભાગે**તિ મગ્ગક્ખણે. **દુદ્દસત્તા**તિ અત્તનો પવત્તિક્ખણવસેન પાકટાનિપિ પકતિઞાણેન સભાવરસતો દટ્ઠું અસક્કુણેય્યત્તા. ગમ્ભીરેનેવ ચ ભાવનાઞાણેન, તથાપિ મત્થકપ્પત્તેન અરિયમગ્ગઞાણેનેવ યાથાવતો પસ્સિતબ્બત્તા **ગમ્ભીરાનિ** . તેનાહ **‘‘લક્ખણપટિવેધતો પન ઉભયમ્પિ ગમ્ભીર’’**ન્તિ. ઇતરાનિ અસંકિલિટ્ઠઅસંકિલેસિકતાય અચ્ચન્તસુખપ્પત્તાય અનુપ્પત્તિભવતાય, અનુપ્પન્નપુબ્બતાય ચ પવત્તિવસેન અપાકટત્તા ચ પરમગમ્ભીરત્તા, તથા પરમગમ્ભીરઞાણેનેવ પસ્સિતબ્બતાય પકતિઞાણેન દટ્ઠું ન સક્કુણેય્યાનીતિ **દુદ્દસાનિ**. તેનાહ **‘‘ઇતરેસં પના’’**તિઆદિ. **પયોગો**તિ કિરિયા, વાયામો વા. તસ્સ મહન્તતરસ્સ ઇચ્છિતબ્બતં, દુક્કરતરતઞ્ચ ઉપમાહિ દસ્સેતિ **‘‘ભવગ્ગગ્ગહણત્થ’’**ન્તિઆદિના. **પટિવેધક્ખણે**તિ અરિયસ્સ મગ્ગસ્સ ચતુસચ્ચસમ્પટિવેધક્ખણે. **એકમેવ તં ઞાણન્તિ** દુક્ખાદીસુ પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચસાધનવસેન એકમેવ તં મગ્ગઞાણં **હોતિ**.

ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસૂતિ ઇમેસુ વિરમિતબ્બતાવસેન જોતિતેસુ તીસુ કામબ્યાપાદવિહિંસાવિતક્કવત્થૂસુ. વિસું વિસું **ઉપ્પન્નસ્સ** તિવિધ**અકુસલસઙ્કપ્પસ્સ**. **પદપચ્છેદતો**તિ એત્થ ગતમગ્ગો ‘‘પદ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, યેન ચ ઉપાયેન કારણેન કામવિતક્કો ઉપ્પજ્જતિ, સો તસ્સ ગતમગ્ગોતિ તસ્સ પચ્છેદો ઘાતો પદપચ્છેદો, તતો પદપચ્છેદતો. અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનં **અનુપ્પત્તિસાધનં**, તસ્સ વસેન. મગ્ગકિચ્ચસાધનેન **મગ્ગઙ્ગં** પૂરયમાનો એકોવ તિવિધકિચ્ચસાધનો **કુસલસઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જતિ**. તિવિધાકુસલસઙ્કપ્પસમુચ્છેદનમેવ હેત્થ તિવિધકિચ્ચસાધનં દટ્ઠબ્બં. ઇમિના નયેન **‘‘ઇમેસુ ચતૂસુ ઠાનેસૂ’’**તિઆદીસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

મુસાવાદાવેરમણિઆદયોતિ એત્થ યસ્મા **સિક્ખાપદવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૭૦૩) વિરતિચેતના, સબ્બે સમ્પયુત્તધમ્મા ચ સિક્ખાપદાનીતિ આગતાનીતિ તત્થ પધાનાનં વિરતિચેતનાનં વસેન ‘‘વિરતિયોપિ હોન્તિ ચેતનાયોપી’’તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૭૦૩) **સમ્મોહવિનોદનિયં** વુત્તં, તસ્મા કેચિ ‘‘આદિ-સદ્દેન ન કેવલં પિસુણવાચા વેરમણિઆદીનંયેવ સઙ્ગહો, અથ ખો તાદિસાનં ચેતનાનમ્પિ સઙ્ગહો’’તિ વદન્તિ, તં પુબ્બભાગવસેન વુચ્ચમાનત્તા યુજ્જેય્ય, મુસાવાદાદીહિ વિરમણકાલે વા વિરતિયો, સુભાસિતાદિવાચાભાસનાદિકાલે ચ ચેતનાયો યોજેતબ્બા, મગ્ગક્ખણે પન વિરતિયોવ ઇચ્છિતબ્બા ચેતનાનં અમગ્ગઙ્ગત્તા. એકસ્સ ઞાણસ્સ દુક્ખાદિઞાણતા વિય, એકાય વિરતિયા મુસાવાદાદિવિરતિભાવો વિય ચ એકાય ચેતનાય સમ્માવાચાદિકિચ્ચત્તયસાધનસભાવાભાવા સમ્માવાચાદિભાવાસિદ્ધિતો, તંસિદ્ધિયં અઙ્ગત્તયતાસિદ્ધિતો ચ.

ભિક્ખુસ્સ આજીવહેતુકં કાયવચીદુચ્ચરિતં નામ અયોનિસો આહારપરિયેસનહેતુકમેવ સિયાતિ આહ “**ખાદનીય...પે○... દુચ્ચરિત**”ન્તિ. કાયવચીદુચ્ચરિતગ્ગહણઞ્ચ કાયવચીદ્વારેયેવ આજીવપકોપો, ન મનોદ્વારેતિ દસ્સનત્થં. તેનાહ “**ઇમેસુયેવ સત્તસુ ઠાનેસૂ**”તિ.

અનુપ્પન્નાનન્તિ અસમુદાચારવસેન વા અનનુભૂતારમ્મણવસેન વા અનુપ્પન્નાનં. અઞ્ઞથા હિ અનમતગ્ગે સંસારે અનુપ્પન્ના પાપકા અકુસલા ધમ્મા નામ ન સન્તિ. તેનાહ “**એકસ્મિં ભવે**”તિઆદિ. યસ્મિં ભવે અયં ઇમં વીરિયં આરભતિ, તસ્મિં **એકસ્મિં ભવે. જનેતી**તિ ઉપ્પાદેતિ. તાદિસં છન્દં કુરુમાનો એવં છન્દં જનેતિ નામ. **વાયામં કરોતી**તિ પયોગં પરક્કમં કરોતિ. **વીરિયં પવત્તેતી**તિ કાયિકચેતસિકવીરિયં પકારતો વત્તેતિ. **વીરિયેન ચિત્તં પગ્ગહિતં કરોતી**તિ તેનેવ સહજાતવીરિયેન ચિત્તં ઉક્ખિપેન્તો કોસજ્જપાતતો નિસેધનેન પગ્ગહિતં કરોતિ. **પદહનં પવત્તેતી**તિ પધાનં વીરિયં કરોતિ. પટિપાટિયા પનેતાનિ ચત્તારિ પદાનિ આસેવનાભાવનાબહુલીકમ્મસાતચ્ચકિરિયાહિ યોજેતબ્બાનિ.

ઉપ્પન્નપુબ્બાનન્તિ સદિસવોહારેન વુત્તં. ભવતિ હિ તંસદિસેસુ તબ્બોહારો યથા ‘‘સા એવ તિત્તિરિ, તાનિ એવ ઓસધાની’’તિ. તેનાહ “**ઇદાનિ તાદિસે**”તિ. **ઉપ્પન્નાન**ન્તિ ‘‘અનુપ્પન્ના’’તિ અવત્તબ્બતં આપન્નાનં. **પહાનાયા**તિ પજહનત્થાય. **અનુપ્પન્નાનં કુસલાન**ન્તિ એત્થ **કુસલા**તિ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મા અધિપ્પેતા, તેસઞ્ચ **ઉપ્પાદો** નામ અધિગમો પટિલાભો, તપ્પટિક્ખેપેન **અનુપ્પાદો** અપ્પટિલાભોતિ આહ “**અપ્પટિલદ્ધાનં પઠમજ્ઝાનાદીન**”ન્તિ. ‘‘ઠિતિયા વીરિયં આરભતી’’તિ વુત્તે ન ખણઠિતિ અધિપ્પેતા તદત્થં વીરિયારબ્ભેન પયોજનાભાવતો, અથ ખો પબન્ધઠિતિ અધિપ્પેતાતિ આહ “**પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિપબન્ધવસેન ઠિતત્થ**”ન્તિ. **સમ્મુસ્સનં** પટિપક્ખધમ્મવસેન અદસ્સનમુપગમનન્તિ તપ્પટિક્ખેપેન અસમ્મુસ્સનં **અસમ્મોસો**તિ આહ “**અસમ્મોસાયાતિ અવિનાસનત્થ**”ન્તિ. **ભિય્યોભાવો** પુનપ્પુનં ભવનં, સો પન ઉપરૂપરિ ઉપ્પત્તીતિ આહ “**ઉપરિભાવાયા**”તિ. **વેપુલ્લં** અભિઞ્ઞપ્પવત્તિયા પગુણબલવભાવાપત્તીતિ વુત્તં “**વેપુલ્લાયાતિ વિપુલભાવાયા**”તિ, મહન્તભાવાયાતિ અત્થો. **ભાવનાય પરિપૂરણત્થ**ન્તિ ઝાનાદિભાવનાપરિબ્રૂહનત્થં.

ચતૂસુ ઠાનેસૂતિ અનુપ્પન્નાકુસલાનુપ્પાદનાદીસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ. **કિચ્ચસાધનવસેના**તિ ચતુબ્બિધસ્સપિ કિચ્ચસ્સ એકજ્ઝં નિપ્ફાદનવસેન.

ઝાનાનિ પુબ્બભાગેપિ મગ્ગક્ખણેપિ નાનાતિ યદિપિ સમાધિઉપકારકેહિ અભિનિરોપનાનુમજ્જનસમ્પિયાયનબ્રૂહનસન્તસુખસભાવેહિ વિતક્કાદીહિ સમ્પયોગભેદતો ભાવનાતિસયપ્પવત્તાનં ચતુન્નં ઝાનાનં વસેન સમ્માસમાધિ વિભત્તો, તથાપિ વાયામો વિય અનુપ્પન્નાકુસલાનુપ્પાદનાદિચતુવાયામકિચ્ચં, સતિ વિય ચ અસુભાસુખાનિચ્ચાનત્તેસુ કાયાદીસુ સુભાદિસઞ્ઞાપ્પહાનચતુસતિકિચ્ચં, એકો સમાધિ ચતુઝાનસમાધિકિચ્ચં ન સાધેતીતિ પુબ્બભાગેપિ પઠમજ્ઝાનસમાધિ એવ મગ્ગક્ખણેપિ, તથા પુબ્બભાગેપિ ચતુત્થજ્ઝાનસમાધિ એવ મગ્ગક્ખણે પીતિ અત્થો. **નાનામગ્ગવસેના**તિ પઠમમગ્ગાદિનાનામગ્ગવસેન ઝાનાનિ નાના. **દુતિયાદયો**પિ મગ્ગા **દુતિયાદીનં** ઝાનાનં. **અયં પનસ્સા**તિ એત્થ મગ્ગભાવેન ચતુબ્બિધમ્પિ એકત્તેન ગહેત્વા ‘‘અસ્સા’’તિ વુત્તં, **અસ્સ** મગ્ગસ્સાતિ અત્થો. **અય**ન્તિ પન અયં ઝાનવસેન સબ્બસદિસસબ્બાસદિસેકચ્ચસદિસતા વિસેસો.

પાદકજ્ઝાનનિયમેન હોતીતિ ઇધ પાદકજ્ઝાનનિયમં ધુરં કત્વા વુત્તં, યથા ચેત્થ, એવં **સમ્મોહવિનોદનિય**મ્પિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૦૫). **અટ્ઠસાલિનિયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૩૫૦) પન વિપસ્સનાનિયમો વુત્તો સબ્બવાદાવિરોધતો, ઇધ પન સમ્મસિતજ્ઝાનપુગ્ગલજ્ઝાસયવાદનિવત્તનતો પાદકજ્ઝાનનિયમો વુત્તો. વિપસ્સનાનિયમો પન સાધારણત્તા ઇધાપિ ન પટિક્ખિત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. અઞ્ઞે ચ આચરિયવાદા પરતો વક્ખમાના વિભજિતબ્બાતિ યથાવુત્તમેવ તાવ પાદકજ્ઝાનનિયમં વિભજન્તો આહ ''**પાદકજ્ઝાનનિયમેન તાવા**''તિ. **પઠમજ્ઝાનિકો હોતિ**, યસ્મા આસન્નપદેસે વુટ્ઠિતસમાપત્તિ મગ્ગસ્સ અત્તનો સદિસભાવં કરોતિ ભૂમિવણ્ણો વિય ગોધાવણ્ણસ્સ. **પરિપુણ્ણાનેવ હોન્તી**તિ અટ્ઠ સત્ત ચ હોન્તીતિ અત્થો. **સત્ત હોન્તિ** સમ્માસઙ્કપ્પસ્સ અભાવતો. **છ હોન્તિ** પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ અભાવતો. મગ્ગઙ્ગબોજ્ઝઙ્ગાનં સત્તછભાવં અતિદિસતિ ''**એસ નયો**''તિ. **અરૂપે ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનં...પે॰... વુત્તં** અટ્ઠસાલિનિયન્તિ અધિપ્પાયો. નનુ તત્થ ''અરૂપે તિકચતુક્કજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતી''તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૩૫૦) વુત્તં , ન ''ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાન''ન્તિ? સચ્ચમેતં, યેસુ પન સંસયો અત્થિ, તેસં ઉપ્પત્તિદસ્સનેન , તેન અત્થતો ''ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતી''તિ વુત્તમેવ હોતીતિ એવમાહાતિ વેદિતબ્બં. સમુદાયઞ્ચ અપેક્ખિત્વા ''**તઞ્ચ લોકુત્તરં, ન લોકિય**''ન્તિ આહ ''અવયવેકત્તં લિઙ્ગસમુદાયસ્સ વિસેસકં હોતી''તિ. ચતુત્થજ્ઝાનમેવ હિ તત્થ લોકિયં ઉપ્પજ્જતિ, ન ચતુક્કં, પઞ્ચકં વાતિ. **એત્થ કથ**ન્તિ પાદકજ્ઝાનસ્સ અભાવા કથં દટ્ઠબ્બન્તિ અત્થો. **તંઝાનિકાવસ્સ તત્થ તયો મગ્ગા ઉપ્પજ્જન્તિ**, તજ્ઝાનિકંપઠમફલાદિં પાદકં કત્વા ઉપરિમગ્ગભાવનાયાતિ અધિપ્પાયો. તિકચતુક્કજ્ઝાનિકં પન મગ્ગં ભાવેત્વા તત્થ ઉપ્પન્નસ્સ અરૂપચતુત્થજ્ઝાનં, તજ્ઝાનિકં ફલઞ્ચ પાદકં કત્વા ઉપરિમગ્ગભાવનાય અઞ્ઞઝાનિકાપિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ, ઝાનઙ્ગાદિનિયામિકા પુબ્બાભિસઙ્ખારસમાપત્તિપાદકં, ન સમ્મસિતબ્બાતિ ફલસ્સાપિ પાદકતા દટ્ઠબ્બા.

કેચિ પનાતિ મોરવાપીમહાદત્તત્થેરં સન્ધાયાહ. પુન **કેચી**તિ તિપિટકચૂળાભયત્થેરં . તતિયવારે **કેચી**તિ ''પાદકજ્ઝાનમેવ નિયમેતી''તિ એવં વાદિનં તિપિટકચૂળનાગત્થેરઞ્ચેવ અનન્તરં વુત્તે દ્વે ચ થેરે ઠપેત્વા ઇતરે થેરે સન્ધાય વદતિ.

૪૦૩. સસન્તતિપરિયાપન્નાનં દુક્ખસમુદયાનં અપ્પવત્તિભાવેન પરિગ્ગય્હમાનો નિરોધોપિ સસન્તતિપરિયાપન્નો વિય હોતીતિ કત્વા વુત્તં ''**અત્તનો વા ચત્તારિ સચ્ચાની**''તિ. **પરસ્સ વા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તેનાહ ભગવા ''ઇમસ્મિંયેવ બ્યામમત્તે કળેવરે સસઞ્ઞિમ્હિ સમનકે લોકઞ્ચ પઞ્ઞાપેમિ, લોકસમુદયઞ્ચ પઞ્ઞાપેમિ, લોકનિરોધઞ્ચ પઞ્ઞાપેમિ, લોકનિરોધગામિનિપટિપદઞ્ચ પઞ્ઞાપેમી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૦૭; અ॰ નિ॰ ૪.૪૫) કથં પન આદિકમ્મિકો નિરોધમગ્ગસચ્ચાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ? અનુસ્સવાદિસિદ્ધમાકારં પરિગ્ગણ્હાતિ. એવઞ્ચ કત્વા લોકુત્તરબોજ્ઝઙ્ગે ઉદ્દિસ્સાપિ પરિગ્ગહો ન વિરુજ્ઝતિ. **યથાસમ્ભવતો**તિ સમ્ભવાનુરૂપં, ઠપેત્વા નિરોધસચ્ચં સેસસચ્ચવસેન સમુદયવયાતિ વેદિતબ્બાતિ અત્થો.

ચતુસચ્ચપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ધમ્માનુપસ્સનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪૦૪. ''અટ્ઠિકસઙ્ખલિકં સમંસ''ન્તિઆદિકા સત્ત સિવથિકા અટ્ઠિકકમ્મટ્ઠાનતાય ઇતરાસં ઉદ્ધુમાતકાદીનં સભાવેનેવાતિ નવન્નં સિવથિકાનં અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનતા વુત્તા. **દ્વેયેવા**તિ આનાપાનં, દ્વત્તિંસાકારોતિ ઇમાનિ દ્વેયેવ. **અભિનિવેસો**તિ વિપસ્સનાભિનિવેસો, સો પન સમ્મસનિયધમ્મપરિગ્ગહો. ઇરિયાપથા, આલોકિતાદયો ચ

રૂપધમ્માનં અવત્થાવિસેસમત્તતાય ન સમ્મસનુપગા વિઞ્ઞત્તિઆદયો વિય. નીવરણબોજ્ઝઙ્ગા આદિતો ન પરિગ્ગહેતબ્બાતિ વુત્તં “**ઇરિયાપથ...પે॰... ન જાયતી**”તિ. કેસાદિઅપદેસેન તદુપાદાનધમ્મા વિય ઇરિયાપથાદિઅપદેસેન તદવત્થા રૂપધમ્મા પરિગ્ગય્હન્તિ, નીવરણાદિમુખેન ચ તંસમ્પયુત્તા, તંનિસ્સયધમ્માતિ અધિપ્પાયેન મહાસિવત્થેરો ચ ઇરિયાપથાદીસુપિ “**અભિનિવેસો જાયતી**”તિ અવોચ. “**અત્થિ નુ ખો મે**”તિઆદિ પન સભાવતો ઇરિયાપથાદીનં આદિકમ્મિકસ્સ અનિચ્છિતભાવદસ્સનં. અપરિઞ્ઞાપુબ્બિકા હિ પરિઞ્ઞાતિ.

કામં ‘‘ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખૂ’’તિઆદિના ઉદ્દેસનિદ્દેસેસુ તત્થ તત્થ ભિક્ખુગ્ગહણં કતં તંપટિપત્તિયા ભિક્ખુભાવદસ્સનત્થં, દેસના પન સબ્બસાધારણાતિ દસ્સેતું ‘‘યો હિ કોચિ ભિક્ખવે’’ ઇચ્ચેવ વુત્તં, ન ભિક્ખુ યેવાતિ દસ્સેન્તો “**યો હિ કોચિ ભિક્ખુ વા**”તિઆદિમાહ. દસ્સનમગ્ગેન ઞાતમરિયાદં અનતિક્કમિત્વા જાનન્તી સિખાપ્પત્તા અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞા **અઞ્ઞા** નામ, તસ્સ ફલભાવતો અગ્ગફલં પીતિ આહ “**અઞ્ઞાતિ અરહત્ત**”ન્તિ.

અપ્પતરેપિ કાલે સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં દસ્સેન્તોતિ યોજના. **નિય્યાતેન્તો**તિ નિગમેન્તો.

મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૧૦. પાયાસિરાજઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૪૦૬. ભગવતા એવં ગહિતનામત્તાતિ યોજના. યસ્મા રાજપુત્તા લોકે ''કુમારો''તિ વોહરીયન્તિ. અયઞ્ચ રઞ્ઞો કિત્તિમપુત્તો, તસ્મા આહ ''**રઞ્ઞો…પે॰… સઞ્ઞાનિંસૂ**''તિ.

અસ્સાતિ થેરસ્સ. **પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો** કપ્પસતસહસ્સં દેવેસુ ચેવ મનુસ્સેસુ ચ ઉપ્પજ્જિત્વા **વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ** ઇન્દ્રિયાનં અપરિપક્કત્તા. **તતિયદિવસે**તિ પબ્બતં આરુળ્હદિવસતો તતિયે દિવસે.

તેસં સાવકબોધિયા નિયતતાય, પુઞ્ઞસમ્ભારસ્સ ચ સાતિસયત્તા વિનિપાતં અગન્ત્વા **એકં બુદ્ધન્તરં…પે॰… અનુભવન્તાનં. દેવતાયા**તિ પુબ્બે સહધમ્મચારિનિયા સુદ્ધાવાસદેવતાય.

''કુલદારિકાય કુચ્છિમ્હિ ઉપ્પન્નો''તિ વત્વા તં એવસ્સ ઉપ્પન્નભાવં મૂલતો પટ્ઠાય દસ્સેતું ''**સા ચા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સા**તિ કુલદારિકા. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકત્થો, તેન વુચ્ચમાનં વિસેસં જોતેતિ. **કુલઘર**ન્તિ પતિકુલગેહં. **ગબ્ભનિમિત્ત**ન્તિ ગબ્ભસ્સ સણ્ઠિતભાવનિમિત્તં. સતિપિ વિસાખાય ચ સાવત્થિવાસિકુલપરિયાપન્નત્તે તસ્સા તત્થ પધાનભાવદસ્સનત્થં ''**વિસાખઞ્ચા**''તિ વુત્તં યથા ''બ્રાહ્મણા આગતા વાસિટ્ઠોપિ આગતો''તિ. **દેવતા**તિ ઇધપિ સા એવ સુદ્ધાવાસદેવતા. **પઞ્હે**તિ ''ભિક્ખુ ભિક્ખુ અયં વમ્મિકો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૯) આગતે પન્નરસપઞ્હે.

સેતબ્યાતિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન **તસ્સ નગરસ્સ નામં. ઉત્તરેના**તિ એન-સદ્દયોગેન ''સેતબ્ય''ન્તિ ઉપયોગવચનં પાળિયં વુત્તં. અત્થવચનેન પન ઉત્તરસદ્દં અપેક્ખિત્વા **સેતબ્યતો**તિ નિસ્સક્કપ્પયોગો કતો. **અનભિસિત્તકરાજા**તિ ખત્તિયજાતિકો અભિસેકં અપ્પત્તો.

પાયાસિરાજઞ્ઞવત્થુવણ્ણના

૪૦૭. દિટ્ઠિયેવ દિટ્ઠિગતન્તિ ગત-સદ્દેન પદવડ્ઢનમાહ, દિટ્ઠિયા વા ગતમત્તં **દિટ્ઠિગતં**, અયાથાવગ્ગાહિતાય ગન્તબ્બાભાવતો દિટ્ઠિયા ગહણમત્તં, કેવલો મિચ્છાભિનિવેસોતિ અત્થો, તં પન દિટ્ઠિગતં તસ્સ અયોનિસોમનસિકારાદિવસેન ઉપ્પજ્જિત્વા પટિપક્ખસમ્મુખીભાવાભાવતો, અનુરૂપાહારલાભતો ચ સમુદાચારપ્પત્તં જાતન્તિ પાળિયં ''ઉપ્પન્નં હોતી''તિ વુત્તં. **તં તં કારણં અપદિસિત્વા**તિ તતો ઇધાગચ્છનકસ્સ, ઇતો તત્થ ગચ્છનકસ્સ ચ અપદિસનતો ''તત્થ તત્થેવ સત્તાનં ઉચ્છિજ્જનતો''તિ એવમાદિ તં તં કારણં પટિરૂપકં અપદિસિત્વા.

૪૦૮. આપન્નાનધિપ્પેતત્થવિસયે અયં **પુરા**-સદ્દપયોગોતિ આહ ''**પુરા…પે॰… સઞ્ઞાપેતીતિ યાવ ન સઞ્ઞાપેતી**''તિ.

ચન્દિમસૂરિયઉપમાવણ્ણના

૪૧૧. યથા ચન્દિમસૂરિયા ઉળારવિપુલોભાસતાય અઞ્ઞેન ઓભાસેન અનભિભવનીયા, એવમયમ્પિ પઞ્ઞાઓભાસેનાતિ દસ્સેન્તો ''**ચન્દિમ…પે॰… અઞ્ઞેના**''તિઆદિમાહ. **આદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન ''કિત્તકે ઠાને એતે પવત્તેન્તિ, કિત્તકઞ્ચ ઠાનં નેસં આભા ફરતી''તિ એવમાદિમ્પિ ચોદનં સઙ્ગણ્હાતિ. **પલિવેઠેસ્સતી**તિ આબન્ધિસ્સતિ,

અનુયુઞ્જિસ્સતીતિ અત્થો. **નિબ્બેઠેતું** તં વિસ્સજ્જેતું. **તસ્મા**તિ યસ્મા યથાવુત્તં ચોદનં નિબ્બેઠેતું ન સક્કોતિ, તસ્મા. અત્તનો અનિચ્છિતં સઙ્ઘાતનં પક્ખં પટિજાનન્તો ''પરસ્મિં લોકે, ન ઇમસ્મિ''ન્તિઆદિમાહ.

કથં પનાયં નત્થિકદિટ્ઠિ ''દેવો''તિ પટિજાનાતીતિ તત્થ કારણં દસ્સેતું "**ભગવા પના**"તિઆદિ વુત્તં. ''દેવાપિ દેવત્તભાવેનેવ ઉચ્છિજ્જન્તિ, મનુસ્સાપિ મનુસ્સત્તભાવેનેવ ઉચ્છિજ્જન્તી''તિ એવં વા અસ્સ દિટ્ઠિ, એવઞ્ચ કત્વા ''દેવા તે, ન મનુસ્સા''તિ વચનઞ્ચ ન વિરુજ્ઝતિ. એવં **ચન્દે**તિ ચન્દવિમાને, ન ચ ચન્દે વા કથિયન્તે.

૪૧૨. આબાધો એતેસં અત્થીતિ **આબાધિકા**. દુક્ખં સઞ્જાતં એતેસન્તિ **દુક્ખિતા**. સદ્ધાય અયિતબ્બા **સદ્ધાયિકા**, સદ્ધાય પવત્તિટ્ઠાનભૂતા. તેનાહ "**અહં તુમ્હે**"તિઆદિ. પચ્ચયો પત્તિયાયનં એતેસુ અત્થીતિ **પચ્ચયિકા**.

ચોરઉપમાવણ્ણના

૪૧૩. ઉદ્દિસિત્વાતિ ઉપેચ્ચ દસ્સેત્વા. **કમ્મકારણિકસત્તેસૂ**તિ નેરયિકાનં સઙ્ઘાતનકસત્તેસુ. **કમ્મમેવા**તિ તેહિ તેહિ નેરયિકેહિ કતકમ્મમેવ. **કમ્મકારણં કરોતી**તિ આયૂહનાનુરૂપં તં તં કારણં કરોતિ, તથા દુક્ખં ઉપ્પાદેતીતિ અત્થો. **નિરયપાલા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન તત્થ સબ્બં નિરયકણ્ડપાળિં (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૯) સઙ્ગણ્હાતિ. એવં સુત્તતો (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૯) નિરયપાલાનં અત્થિભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યુત્તિતોપિ દસ્સેતું "**મનુસ્સલોકે**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ નેરયિકે નિરયે પાલેન્તિ તતો નિગ્ગન્તું અપ્પદાનવસેન રક્ખન્તીતિ **નિરયપાલા**. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **પપઞ્ચસૂદનીટીકાયં** ગહેતબ્બં.

ગૂથકૂપપુરિસઉપમાવણ્ણના

૪૧૫. નિમ્મજ્જથાતિ નિરવસેસતો મજ્જથ સોધેથ. તં પન તસ્સ તસ્સ ગૂથસ્સ તથા સોધનં અપનયનં હોતીતિ આહ "**અપનેથા**"તિ.

અસુચીતિ અસુદ્ધો, સો પન યસ્મા મનવડ્ઢનકો મનોહરો ન હોતિ, તસ્મા આહ "**અમનાપો**"તિ. અસુચિસઙ્ખાતં અસુચિભાગતં અત્તનો સભાવતં ગતો પત્તોતિ **અસુચિસઙ્ખાતો**તિ આહ "**અસુચિકોટ્ઠાસભૂતો**"તિ. **દુગ્ગન્ધો**તિ દુટ્ઠગન્ધો અનિટ્ઠગન્ધો, સો પન ન યો કોચિ, અથ ખો પૂતિગન્ધોતિ આહ "**કુણપગન્ધો**"તિ. **જિગુચ્છિતબ્બયુત્તો**તિ હીળિતબ્બયુત્તો. **પટિકૂલો** ઘાનિન્દ્રિયસ્સ પટિકૂલરૂપો. **ઉબ્બાધતી**તિ ઉપરૂપરિ બાધતિ. **મનુસ્સાનં ગન્ધો...પે॰... બાધતિ** અતિવિય અસુચિસભાવત્તા, અસુચિમ્હિયેવ જાતસંવદ્ધનભાવતો, દેવાનઞ્ચ ઘાનપસાદસ્સ તિક્ખવિસદભાવતો.

૪૧૬. દૂરે નિબ્બત્તા પરનિમ્મિતવસવત્તિઆદયો.

૪૧૯. સુન્દરધમ્મેતિ સોભનગુણે. **સુગતિસુખ**ન્તિ સુગતિ ચેવ તપ્પરિયાપન્નં સુખઞ્ચ.

ગબ્ભિનીઉપમાવણ્ણના

૪૨૦. પુઞ્ઞકમ્મતો એતિ ઉપ્પજ્જતીતિ **અયો**, સુખં. તપ્પટિપક્ખતો **અનયો**, દુક્ખં . **અપક્ક**ન્તિ ન સિદ્ધં ન નિટ્ઠાનપ્પત્તં. **ન પરિપાચેન્તિ** ન નિટ્ઠાનં પાપેન્તિ. **ન ઉપચ્છિન્દન્તિ** અત્તવિનિપાતસ્સ સાવજ્જભાવતો.

આગમેન્તીતિ ઉદિક્ખન્તિ. **નિબ્બિસ**ન્તિ યસ્સ પન તં કમ્મફલં નિબ્બિસન્તો નિયુઞ્જન્તો, **નિબ્બિસ**ન્તિ વા નિબ્બેસં વેતનં પટિકઙ્ખન્તો ભતપુરિસો યથા.

૪૨૧. **ઉબ્ભિન્દિત્વા**તિ ઉપસગ્ગેન પદવડ્ઢનમત્તન્તિ આહ "**ભિન્દિત્વા**"તિ.

સુપિનકઉપમાવણ્ણના

૪૨૨. "**નિક્ખમન્તં વા પવિસન્તં વા જીવ**"ન્તિ ઇદં તસ્સ અજ્ઝાસયવસેન વુત્તં. સો હિ "સત્તાનં સુપિનદસ્સનકાલે અત્તભાવતો જીવો બહિ નિક્ખમિત્વા તંતંઆરામરામણેય્યકદસ્સનાદિવસેન ઇતો ચિતો ચ પરિબ્ભમિત્વા પુનદેવ અત્તભાવં અનુપવિસતી"તિ એવં પવત્તમિચ્છાગાહવિપલ્લત્તચિત્તો. અથસ્સ થેરો ખુદ્દકાય આણિયા વિપુલં આણિં નીહરન્તો વિય જીવસમઞ્ઞામુખેન ઉચ્છેદદિટ્ઠિં નીહરિતુકામો "અપિ નુ તા તુય્હં જીવં પસ્સન્તિ પવિસન્તં વા નિક્ખમન્તં વા"તિ આહ. યત્થ પન તથારૂપા જીવસમઞ્ઞા, તં દસ્સેન્તો "**ચિત્તાચારં જીવન્તિ ગહેત્વા આહા**"તિ વુત્તં.

૪૨૩. **વેઠેત્વા**તિ વેખદાનસઙ્ખેપેન વેઠેત્વા. **ચવનકાલે**તિ ચવનસ્સ ચુતિયા પત્તકાલે, ન ચવમાનકાલે. **રૂપક્ખન્ધમત્તમેવા**તિ કતિપયરૂપધમ્મસઙ્ઘાતમત્તમેવ. ઉતુસમુટ્ઠાનરૂપધમ્મસમૂહમત્તમેવ હિ તદા લબ્ભતિ, મત્ત-સદ્દો વા વિસેસનિવત્તિઅત્થો, તેન કમ્મજાદિતિસન્તતિરૂપવિસેસં નિવત્તેતિ. **અપ્પવત્તા હોન્તી**તિ અપ્પવત્તિકા હોન્તિ, ન ઉપલબ્ભતીતિ અત્થો. વિઞ્ઞાણે પન જીવસઞ્ઞી, તસ્મા "**વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો ગચ્છતી**"તિ આહ, તત્થ અનુપલબ્ભનતોતિ અધિપ્પાયો.

સન્તત્તઅયોગુળઉપમાવણ્ણના

૪૨૪. **વૂપસન્તતેજ**ન્તિ વિગતુસ્મં.

૪૨૫. **આમતો**તિ એત્થ **આ**-સદ્દો આમિસ-સદ્દો વિય ઉપટ્ઠપરિયાયોતિ આહ "**અદ્ધમતો**"તિ, **આમતો**તિ વા ઈસં દરથેન ઉસ્મના યુત્તમરણો મરન્તોતિ અત્થો. મીયમાનો હિ અવિગતુસ્મો હોતિ, ન મતો વિય વિગતુસ્મો. તેનાહ "**મરિતું આરદ્ધો હોતી**"તિ. તથા રૂપસ્સ **ઓધુનનં** નામસ્સ ઓરતો પરિવત્તનમેવાતિ આહ "**ઓરતો કરોથા**"તિ. ઓરતો કાતુકામસ્સ પન સંપરિવત્તનં **સન્ધુનનં**, તં પન પરતો કરણન્તિ આહ "**પરતો કરોથા**"તિ. પરમુખં કતસ્સ ઇતો ચિતો પરિવત્તનં **નિદ્ધુનન**ન્તિ આહ "**અપરાપરં કરોથા**"તિ. ઇન્દ્રિયાનિ અપરિભિન્નાનીતિ અધિપ્પાયેન "**તઞ્ચાયતનં ન પટિસંવેદેતી**"તિ વુત્તં.

સઙ્ખધમઉપમાવણ્ણના

૪૨૬. સઙ્ખં ધમતિ, ધમાપેતીતિ વા **સઙ્ખધમો. ઉપલાપેત્વા**તિ ઉપરૂપરિ સદ્દયોગવસેન સલ્લાપેત્વા, સદ્દયુત્તં કત્વાતિ અત્થો. તં પન અત્થતો ધમનમેવાતિ આહ "**ધમિત્વા**"તિ.

અગ્ગિકજટિલઉપમાવણ્ણના

૪૨૮. આહિતો અગ્ગિ એતસ્સ અત્થીતિ **અગ્ગિકો**, સ્વાસ્સ અગ્ગિકભાવો યસ્મા અગ્ગિહુતમાલાવેદિસમ્પાદનેહિ ચેવ ઇન્ધનધૂમબરિહિસસપ્પિતેલૂપહરણેહિ બલિપુપ્ફધૂમગન્ધાદિઉપહારેહિ ચ તસ્સ પયિરુપાસનાય ઇચ્છિતો, તસ્મા વુત્તં “**અગ્ગિપરિચારકો**”તિ. **આયું પાપુણાપેય્યન્તિ** યથા ચિરજીવી હોતિ, એવં આયું પચ્છિમવયં પાપેય્યં. **વડ્ઢિં ગમેય્યન્તિ** સરીરાવયવે, ગુણાવયવે ચ ફાતિં પાપેય્યં. **અરણી યુગળન્તિ** ઉત્તરારણી, અધરારણીતિ અરણીદ્વયં.

૪૨૯. **એવન્તિ** “બાલો પાયાસિરાજઞ્ઞો”તિઆદિપ્પકારેન. **તયાતિ** થેરં સન્ધાય વદતિ. **વુત્તયુત્તકારણમક્ખલક્ખણેનાતિ** વુત્તયુત્તકારણસ્સ મક્ખનસભાવેન. **યુગગ્ગાહલક્ખણેનાતિ** સમધુરગ્ગહણલક્ખણેન. **પલાસેનાતિ** પલાસેતીતિ પલાસો, પરસ્સ ગુણે ઉત્તરિતરે ડંસિત્વા વિય છડ્ડેન્તો અત્તનો ગુણેહિ સમે કરોતીતિ અત્થો. સમકરણરસો હિ પલાસો, તેન પલાસેન.

દ્વેસત્થવાહઉપમાવણ્ણના

૪૩૦. **હરિતકપત્તન્તિ** હરિતબ્બપત્તં, અપ્પપત્તન્તિ અત્થો. તેનાહ “**અન્તમસો**”તિઆદિ. **સન્નદ્ધધનુકલાપન્તિ** એત્થ **કલાપન્તિ** તૂણીરમાહ, તઞ્ચ સન્નય્હતો ધનુના વિના ન સન્નય્હતીતિ આહ “**સન્નદ્ધધનુકલાપ**”ન્તિ. **આસિત્તોદકાનિ વટુમાનીતિ** ગમનમગ્ગા ચેવ તંતંઉદકમગ્ગા ચ સમ્મદેવ દેવેન કુટ્ઠત્તા તહં તહં પગ્ઘરિતઉદક સન્દમાનઉદકા. તેનાહ “**પરિપુણ્ણસલિલા મગ્ગા ચ કન્દરા ચા**”તિ.

યથાભતેનાતિ સકટેસુ યથાઠપિતેન, યથા “અમ્મ ઇતો કરોહી”તિ વુત્તે ઠપેસીતિ અત્થો કરણકિરિયાય કિરિયાસામઞ્ઞવાચીભાવતો. તસ્મા **યથારોપિતેન, યથાગહિતેનાતિ અત્થો** વુત્તો.

અક્ખધુત્તકઉપમાવણ્ણના

૪૩૪. **પરાજયગુળન્તિ** યેન ગુળેન, યાય સલાકાય ઠિતાય ચ પરાજયો હોતિ, તં અદસ્સનં ગમેન્તો **ગિલતિ**. **પજ્જોહનન્તિ** પકારેહિ જુહનકમ્મં. તં પન બલિદાનવસેન કરીયતીતિ આહ “**બલિકમ્મ**”ન્તિ.

સાણભારિકઉપમાવણ્ણના

૪૩૬. **ગામપત્તન્તિ** ગામો એવ હુત્વા આપજ્જિતબ્બં, સુઞ્ઞભાવેન અનાવસિતબ્બં. તેનાહ “**વુટ્ઠિતગામપદેસો**”તિ. **ગામપદન્તિ** યથા પુરિસસ્સ પાદનિક્ખિત્તટ્ઠાનં અધિગતપરિચ્છેદં “પદ”ન્તિ વુચ્ચતિ, એવં ગામવાસીહિ આવસિતટ્ઠાનં અધિગતનિવુત્થાગારં “ગામપદ”ન્તિ વુત્તં. તેનાહ “**અયમેવત્થો**”તિ. **સુસન્નદ્ધોતિ** સુખેન ગહેત્વા ગમનયોગ્યતાવસેન સુટ્ઠુ સજ્જિતો. તં પન સુસજ્જનં સુટ્ઠુ બન્ધનવસેનેવાતિ આહ “**સુબદ્ધો**”તિ.

અયાદીનમ્પિ લોહભાવે સતિપિ લોહ-સદ્દો સાસને તમ્બલોહે નિરુળ્હોતિ આહ “**લોહન્તિ તમ્બલોહ**”ન્તિ.

સરણગમનવણ્ણના

૪૩૭. **અભિરદ્ધોતિ** આરાધિતચિત્તો, સાસનસ્સ આરાધિતચિત્તતા પસીદનવસેનાતિ આહ “**અભિપ્પસન્નો**”તિ. **પઞ્હપટ્ઠાનાનીતિ** પઞ્હેસુ ઉપટ્ઠાનાનિ મયા પુચ્છિતત્થેસુ તુમ્હાકં વિસ્સજ્જનવસેન ઞાણુપટ્ઠાનાનિ.

યઞ્ઞકથાવણ્ણના

૪૩૮. **સઙ્ઘાતન્તિ સં**-સદ્દો પદવડ્ઢનમત્તન્તિ આહ "**ઘાત**"ન્તિ. **વિપાકફલેના**તિ સદિસફલેન. **મહપ્ફલો ન હોતિ** ગવાદિપાણઘાતેન ઉપક્કિલિટ્ઠભાવતો. **ગુણાનિસંસેના**તિ ઉદયફલેન. **આનુભાવજુતિયા**તિ પટિપક્ખવિગમનજનિતેન સભાવસઙ્ખાતેન તેજેન. **ન મહાજુતિકો હોતિ** અપરિસુદ્ધભાવતો. **વિપાકવિપ્ફારતાયા**તિ વિપાકફલસ્સ વિપુલતાય, પારિપૂરિયાતિ અત્થો. **દુટ્ઠુખેત્તે**તિ ઉસભાદિદોસેહિ દૂસિતખેત્તે, તં પન વપ્પાભાવતો અસારં હોતીતિ આહ "**નિસ્સારખેત્તે**"તિ. **દુબ્ભૂમે**તિ કુચ્છિતભૂમિભાગે, સ્વાસ્સ કુચ્છિતભાવો અસારતાય વા સિયા નિન્નતાદિદોસવસેન વા. તત્થ પઠમો પક્ખો પઠમપદેન દસ્સિતોતિ ઇતરં દસ્સેન્તો "**વિસમભૂમિભાગે**"તિ આહ. દણ્ડાભિઘાતાદિના **છિન્નભિન્નાનિ**. **પૂતીની**તિ ગોમયલેપદાનાદિસુખેન અસુક્ખાપિતત્તા પૂતિભાવં ગતાનિ. તાનિ પન યસ્મા સારવન્તાનિ ન હોન્તિ, તસ્મા વુત્તં "**નિસ્સારાની**"તિ. **વાતાતપહતાની**તિ વાતેન ચ આતપેન ચ વિનટ્ઠબીજસામત્થિયાનિ. તેનાહ "**પરિયાદિન્નતેજાની**"તિ. યં યથાજાતવીહિઆદિગતેન તણ્ડુલેન અઙ્કુરુપ્પાદનયોગ્યબીજસામત્થિયં, તં **તણ્ડુલસારો**, તસ્સ **આદાનં** ગહણં તથાઉપ્પજ્જનમેવ. **એતાનિ** પન બીજાનિ **ન તાદિસાનિ** ખણ્ડાદિદોસવન્તતાય. ધારાય ખેત્તે **અનુપ્પવેસનં** નામ વસ્સનમેવ, તં પટિક્ખેપવસેન દસ્સેન્તો આહ "**ન સમ્મા વસ્સેય્યા**"તિ. **અઙ્કુરમૂલપત્તાદીહી**તિ ચેત્થ અઙ્કુરકન્દાદીહિ **ઉદ્ધં વુદ્ધિં**, મૂલજટાદીહિ **હેટ્ઠા વિરુળ્હિં**, પત્તપુપ્ફાદીહિ **સમન્તતો ચ વેપુલ્લ**ન્તિ યોજના.

અપરૂપઘાતેનાતિ પરેસં વિબાધનેન. **ઉપ્પન્નપચ્ચયતો**તિ નિબ્બત્તિતઘાસચ્છાદનાદિદેય્યધમ્મતો. ગવાદિઘાતેનપિ હિ તત્થ પટિગ્ગાહકાનં ઘાસો સઙ્ખીયતિ. "**અપરૂપઘાતિતાયા**"તિ ઇદં સીલવન્તતાય કારણવચનં . **ગુણાતિરેક**ન્તિ ગુણાતિરિત્તં, સીલાદિલોકુત્તરગુણેહિ વિસિટ્ઠન્તિ અત્થો. **વિપુલા**તિ સદ્ધાસમ્પદાદિવસેન ઉળારા.

ઉત્તરમાણવવત્થુવણ્ણના

૪૩૯. અથ ખો તેહિ સકુણ્ડકેહિ તણ્ડુલેહિ સિદ્ધભત્તં ઉત્તણ્ડુલમેવ હોતીતિ આહ "**ઉત્તણ્ડુલભત્ત**"ન્તિ. **બિલઙ્ગં** વુચ્ચતિ આરનાલં બિલઙ્ગતો નિબ્બત્તનતો, તદેવ કઞ્જિયતો જાતન્તિ **કઞ્જિયં**, તં દુતિયં એતસ્સાતિ **બિલઙ્ગદુતિયં**, તં "**કઞ્જિકદુતિય**"ન્તિ ચ વુત્તં. **ધોરકાની**તિ ધોવિયાનિ. યસ્મા થૂલતરાનિપિ ''થૂલાની''તિ વત્તબ્બતં અરહન્તિ, તસ્મા "**થૂલાનિ ચા**"તિ વુત્તં. **ગુળદસાની**તિ સુત્તાનં થૂલતાય, કઞ્જિકસ્સ બહલતાય ચ પિણ્ડિતદસાનિ. તેનાહ "**પુઞ્જપુઞ્જ... પે॰... દસાની**"તિ. **અનુદ્દિસતી**તિ અનુ અનુ કથેતિ.

૪૪૦. **અસક્કચ્ચ**ન્તિ ન સક્કચ્ચં અનાદરકારં, તં પન કમ્મફલસદ્ધાય અભાવેન હોતીતિ આહ "**સદ્ધાવિરહિત**"ન્તિ. **અચિત્તીકત**ન્તિ ચિત્તીકારપચ્ચુપટ્ઠાપનવસેન ન ચિત્તીકતં. તેનાહ "**ચિત્તીકારવિરહિત**"ન્તિઆદિ. ચિત્તીકારરહિતં વા **અચિત્તીકતં**, યથા કતં પરેસં વિમ્હયાવહં હોતિ, તથા અકતં. ચિત્તસ્સ ઉળારપણીતભાવો પન અસક્કચ્ચદાનેનેવ બાધિતો. **અપવિદ્ધ**ન્તિ છડ્ડનીયધમ્મં વિય અપવિદ્ધં કત્વા, એતેન તસ્મિં દાને ગારવાકરણં વદતિ. **સેરીસકં નામા**તિ ''સેરીસક''ન્તિ એવં નામકં. **તુચ્છ**ન્તિ પરિજનપરિચ્છેદવિરહતો રિત્તં.

પાયાસિદેવપુત્તવણ્ણના

૪૪૧. તસ્સાનુભાવેનાતિ તસ્સ દાનસ્સ આનુભાવેન. **સિરીસરુક્ખો**તિ પભસ્સરખન્ધવિટપસાખાપલાસસમ્પન્નો મનુઞ્ઞદસ્સનો દિબ્બો સિરીસરુક્ખો. **અટ્ઠાસી**તિ ફલસ્સ કમ્મસરિક્ખતં દસ્સેન્તો **વિમાનદ્વારે** નિબ્બત્તિત્વા અટ્ઠાસિ. **પુબ્બાચિણ્ણવસેના**તિ પુરિમજાતિયં તત્થ નિવાસપરિચયનવસેન. ન કેવલં પુબ્બાચિણ્ણવસેનેવ, અથ ખો ઉતુસુખુમવસેન પીતિ દસ્સેન્તો "**તત્થ કિરસ્સ ઉતુસુખં હોતી**"તિ આહ.

સોતિ ઉત્તરો માણવો. યદિ અસક્કચ્ચં દાનં દત્વા પાયાસિ તત્થ નિબ્બત્તો, પાયાસિસ્સ પરિચારિકા સક્કચ્ચં દાનં દત્વા કથં તત્થ નિબ્બત્તાતિ આહ "**પાયાસિસ્સ પના**"તિ. **નિકન્તિવસેના**તિ પાયાસિમ્હિ સાપેક્ખાવસેન, પુબ્બેપિ વા તત્થ નિવુત્થપુબ્બતાય. **દિસાચારિકવિમાન**ન્તિ આકાસટ્ઠં હુત્વા દિસાસુ વિચરણકવિમાનં, ન રુક્ખપબ્બતસિખરાદિસમ્બન્ધં. **વટ્ટનિઅટવિય**ન્તિ વિમાનવીથિયન્તિ.

પાયાસિરાજઞ્ઞસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

નિટ્ઠિતા ચ મહાવગ્ગટ્ઠકથાય લીનત્થપ્પકાસના.

મહાવગ્ગટીકા નિટ્ઠિતા.